

MUZEJSKO
DRUŠTVO
šk. Loka
2006

LOŠKI RAZGLEDI

LOŠKI RAZGLEDI

52

MUZEJSKO DRUŠTVO ŠKOFJA LOKA

Muzejsko društvo Škofja Loka
Škofja Loka 2005

LOŠKI RAZGLEDI

52

Razgledi

Branko Berčič

Freiwillige Feuerwehr
Der Freiwillige

Jože Študi

Novi pomniki na nekdanji
Der Friedhöfe

Janez Marjancič

Dr. Gregor Karst

Stanislav Južnič

Loška študentska prva javna razstava
Zwei Studenten aus Skofja Loka haben in Ljubljana
als die ersten die Lehre von Kopenick

Andraž Kalinjar

Obnova šoleva v škofjeloškem okraju po drugi
Die Erneuerung der Schulweise im Bezirk von

Bojan Kofler

Die Bucher für die
Zelemtier und Zier

Tone Gorjan

Stari nemški zapisi in tablice
Durch die deutschen Gesetze und Lager

Francka Bernolik

Die

Muzejsko društvo Škofja Loka
Škofja Loka 2005

LOŠKI RAZGLEDI
52 - 2005

Izdalo in založilo:
Muzejsko društvo Škofja Loka

Uredil:
Franc Podnar

Uredniški odbor:
Dr. Branko Berčič
Alojzij Pavel Florjančič
Ludvik Kaluža (lektor)
Svetko Kobal
Franc Podnar (glavni in odgovorni urednik)
Dr. Tadeja Primožič
Dr. France Štukl

Na naslovnici: Anton Ažbe (1862-1905), kip v Aleji znamenitih Ločanov
(akademski kipar Metod Frlic, 2005)

Prevodi povzetkov:
Milica Krajnik

Tehnična priprava in tisk:
Gorenjski tisk Kranj, 2006

Naklada:
750 izvodov

Za vsebino člankov odgovarjajo pisci. Redakcija zaključena decembra 2005

Zbornik je s finančno pomočjo Občine Škofja Loka izdalo in založilo
Muzejsko društvo Škofja Loka

ISSN
0459-8210

Po mnenju Ministrstva za kulturo Republike Slovenije, št. 415-482/97 - mb/sp z dne 28.4.1997 je
publikacija proizvod, od katerega se plačuje 8,5% davek od prometa proizvodov.

Srednjeveški obračuni freisinške škofije

Die mittelalterlichen Abrechnungen des Hochstifts Freising

Matjaž Bizjak	1. del - Obračuni gospostev Škofja Loka in Klevevž 1395-1401 <i>1. Teil - Abrechnungen der Herrschaften Škofja Loka und Klevevž 1395 - 1401</i>	11
Razgledi		
Branko Berčič	Freisinški medved <i>Der Freisinger Bär</i>	17
Jože Štukl	Nova poznoantična najdba s Puštala nad Trnjem <i>Der spätantike Fund von Puštal über dem Ort Trnje</i>	23
Janez Markič	Dr. Gregorij Karbonarij (Voglar, Oglar) de Wiesenegg <i>Dr. Gregorij Karbonarij (Voglar, Oglar) de Wiesenegg</i>	39
Stanislav Južnič	Loška študenta sta prva javno zagovarjala Kopernikov nauk v Ljubljani <i>Zwei Studenten aus Škofja Loka haben in Ljubljana als die ersten die Lehre von Kopernik befürwortet</i>	47
Andraž Kalamar	Obnova šolstva v škofjeloškem okraju po drugi svetovni vojni <i>Die Erneuerung des Schulwesens im Bezirk von Škofja Loka nach dem Zweiten Weltkrieg</i>	71
Bojan Kofler	Kozlički iz okolice Škofje Loke, Železnikov in Žirov <i>Die Bockkäfer aus der Umgebung von Škofja Loka, Železniki und Žiri</i>	91
Tone Gortnar	Skozi nemške zapore in taborišče <i>Durch die deutschen Gefängnisse und Lager</i>	113
Francka Benedik	Pokopališče v Rock Springsu <i>Der Friedhof in Rock Springs</i>	151

France Križnar	Sarajevska epoha slovenskega tenorista Poldeta Polenca (1912-1974) je bila v letih 1954-1962 njegov solistični vrhunec <i>Die Sarajevo-Epoche des slowenischen Tenoristen Polde Polenec (1912 - 1974) in den Jahren 1954 - 1962 war der Höhepunkt seiner Solistenkarriere</i> 189
Gradivo in spomini	
Branko Berčič	Enigma Abraham iz Freisinga <i>Das Änigma Abraham aus Freising</i> 227
Tone Košir	Dr. Karel Zakrajšek (1865-1942), zdravnik v Škofji Loki <i>Dr. Karel Zakrajšek (1865-1942), der Arzt in Škofja Loka</i> 231
Ciril Zupanc	Miznikarjevi v Martinj vrhu <i>Die Familie Miznikar aus Martinj vrh</i> 235
Vincencij Demšar	Farji Potok /Potok/, Kocjanova domačija in njeni nasledniki <i>Das Vaterhaus der Familie Kocjan aus Farji Potok</i> 247
Leja Drogenik	Pihalni orkester Alples Železniki <i>Die Blaskapelle Alples Železniki</i> 259
Tomaž Štefe	Umetnikom in obiskovalcem prijazna galerija <i>Den Künstlern und Besuchern freundliche Bildergalerie in Stara Loka</i> 293
Lojze Malovrh	Mala čudesa narave - praprotnice - pterydophita <i>Die kleinen Naturwunder - Farnpflanzen - pterydophita</i> 303
Milček Komel	Anton Ažbe v aleji znamenitih Škofjeločanov <i>Anton Ažbe in der Allee der berühmten Bewohner von Škofja Loka</i> 311
Stane Granda	Več kot tisoč let. Kronika župnije sv. Jurija Stara Loka <i>Mehr als tausend Jahre. Die Chronik der Pfarre des hl. Jurij Stara Loka</i> 315
Janez Dolenc	Proslava in odkritje spomenika ob stoletnici smrti dr. Gregorja Kreka (1840-1905) <i>In memoriam Dr. Gregor Krek (1840-1905)</i> 319

Uredništvo	Občni zbor Muzejskega društva Škofja Loka <i>Vollversammlung des Musealvereins Škofja Loka</i>	323
Franc Podnar	Prispevek h kroniki občin Škofja Loka, Žiri, Železniki in Gorenja vas-Poljane <i>Beitrag zur Chronik der Gemeinden Škofja Loka, Železniki, Žiri und Gorenja vas-Poljane</i>	329
Uredništvo	Dopolnila in popravki <i>Nachträge und Korrekturen</i>	341

SREDNJEVEŠKI
OBRAČUNI
FREISINŠKE ŠKOFIJE

1. Del - Obračuni
Gospodstva
Sedeja Loka
1396-1399

LOT 1396-1399

1. Del - Obračuni
Gospodstva
Sedeja Loka
1396-1399

1. DEL - OBRAČUNI

GOSPODSTVA

SEDEJA LOKA

1396-1399

UVOD

Srednjeveški obračuni so ena od najpomembnejših virov za raziskovanje srednjeveškega gospodarstva in družbenih razmer. Čeprav je njihova analiza precej zapletena zaradi različnih oblik in vsebin, so ti dokumenti ključni za razumevanje ekonomskega in socialnega življenja tistega časa. V tem delu so predstavljeni obračuni iz Freisingške škofije, ki so bogata s podatki o proizvodnji, trgovini in davkih. Ti dokumenti ne le kažejo na visoko stopnjo organiziranosti gospodarstva, temveč tudi na kompleksno sistem davkov, ki so bili delno povezani s cerkveno hierarhijo. Raziskava teh virov nam omogoča vpogled v vsakdanje življenje srednjeveških ljudi in v vlogo cerkve kot gospodarstva in davčnega sistema.

V tem konceptu zgradimo temeljno strukturo, ki bo omogočala pregledno in sistematično obravnavo vsebine. V prvem delu bodo predstavljeni osnovni podatki o virovih, njihovi vsebini in metodah raziskave. V nadaljevanju bodo sledile analize posameznih oblik obračunov, ki bodo razkrile njihovo funkcionalnost in pomen v srednjeveškem gospodarstvu. Na koncu bodo predstavljene splošne ugotovitve o vlogi obračunov v srednjeveški družbi in njihovi vplivi na razvoj gospodarstva in davčnega sistema. Vsebinsko bo delo osredotočeno na razumevanje kompleksnih povezav med gospodarstvom, družbo in cerkveno hierarhijo, kar je ključno za celostno sliko srednjeveškega življenja.

SREDNJEVEŠKI OBRAČUNI FREISINGŠKE ŠKOFIJE

1. DEL - OBRAČUNI GOSPOSTVA ŠKOFJA LOKA 1396-1399

UVOD

Srednjeveški obračuni in sploh vsa knjigovodska dokumentacija tega obdobja je šele v zadnjem času začela zbujati širši interes v slovenski historiografiji. Čeprav je velika večina srednjeveških virov do potankosti evidentirana in znana v strokovnih krogih vsaj že stoletje, pa je zaradi razmeroma velike količine tega gradiva (in primerljivo majhnega števila raziskovalcev) obsegu in usmeritvi zgodovinskih raziskav dolgo časa zadoščala sistematična obravnava virov, ki jim je zgodovinopisje pripisovalo večji pomen, in jih posledično označevalo za "vodilne vire" posameznih obdobj.¹ Tu mislim predvsem na narativne vire (kronike, anale), listine in urbarje, ki danes v medievistiki veljajo za klasične oziroma tradicionalne.

V tem konceptu zgodovinopisja obračuni niso ostali povsem prezrti, značilno pa je, da so bili podatki iz njih zgolj sporadično uporabljani kot dopolnilo pri preučevanju t.i. vodilnih virov, kar je bilo ob pomanjkanju celovitega pristopa k tej zvrsti gradiva povsem razumljivo. Ta pomanjkljivost se kaže tudi še danes, čeprav je zanimanje za zgodovino vsakdanjega življenja in s tem povezano materialno kulturo do neke mere populariziralo uporabo srednjeveških računskih knjig v

¹ Bogo Grafenauer, *Struktura in tehnika zgodovinske vede*, Ljubljana 1960, str. 267-268.

zgodovinopisju.² Dejstvo je, da šele celovit, sistematičen pristop omogoča izrabo glavnih potencialov tega gradiva, ki nedvomno tičijo v s statistično obdelavo povezanih možnostih za prikaz poslovanja zadevnih institucij (v večini primerov gre za zemljiška gospostva), predvsem s praktične plati, česar si do sedaj, oz. z uporabo tradicionalnih virov, ni (bilo) mogoče zamišljati. Pri tem je bistvenega pomena spoznanje, da gre pri računskih knjigah v prvi vrsti za serijski vir, pri katerem se je mogoče do optimalnih rezultatov dokopati šele ob zadovoljivi količini gradiva, kar ob obstoječi ohranjenosti srednjeveških arhivov predstavlja svojevrsten izziv. V tem kontekstu freisinski srednjeveški obračuni za gospostvi Škofja Loka in Klevevž nedvomno predstavljajo enega glavnih, če že ne najpomembnejši fond za ozemlje današnje Slovenije. Pri tem verjetno ni treba posebej poudarjati, da gre obenem za izjemno bogat vir podatkov za lokalno zgodovino Škofje Loke in okoliškega ozemlja, ki je nekdanj sodilo v okvir loškega gospostva. V Münchenskih arhivih (Bayerisches Hauptstaatsarchiv [BayHStA] in Archiv des Erzbistums München und Freising [AEM]) je iz obdobja 1395–1500 ohranjenih 26 loških in 6 klevevških letnih obračunov, poleg tega pa še dva registra tekočih izdatkov, knjiga dolžnikov in trije obračuni loškega mestnega sodnika. Ta zajeten fond bo v okviru stalne rubrike v naslednjih letih v nadaljevanjih izhajal na tem mestu.

Rokopisi, predvideni za objavo

BayHStA, HL Freising 69 - *obračuni gospostev Škofja Loka 1396–1400 in Klevevž 1395–1399*

BayHStA, HL Freising 70 - *obračuni gospostva Škofja Loka 1437–1441, 1448*

AEM, Heck. 164 - *obračun gospostva Škofja Loka 1476*

BayHStA, HL 4, fasc. 36, št. 194 - *obračuni gospostva Škofja Loka 1476–1477, 1485*

BayHStA, HL 3, rep. 53, fasc. 295, št. 194 - *obračuni gospostev Škofja Loka 1486–1490, 1493, 1495, 1497–1500 in Klevevž 1486 ter obračuni mestnega sodišča Škofja Loka 1486, 1492, 1497*

BayHStA, HL Freising 516 - *obračun gospostva Škofja Loka 1494*

BayHStA, HL Freising 518 - *obračun gospostva Škofja Loka 1496*

Objava je zasnovana tako, da omogoča čim bolj racionalno uporabo vira.

² Značilen je že način objavljanja obračunov kot vzorčnih primerkov (npr. objava treh od skupno 16 obračunov za gospostvi Škofja Loka in Klevevž iz freisinskih računskih knjig 1395–1401 in 1437–1450, *Urbarji freisinske Škofije*, ed. Pavle Blaznik, Viri za zgodovino Slovencev 4, Srednjeveški urbarji za Slovenijo 4, Ljubljana 1963, str. 259–287; objava enega od dveh obračunov ljubljanskega vicedomskega urada iz habsburške knjige obračunov za leti 1421 in 1422, *Gradivo za zgodovino Ljubljane*, ed. Božo Otorepec, Ljubljana 1964, IX, št. 61), kar se zrcali v dojemanju računске dokumentacije kot sporadičnih virov, ki ga posreduje naprej sekundarna literatura (npr. Maja Žvanut, Pisni viri za Materialno kulturo v obdobju gotike na Slovenskem / Written Sources for Material Culture in the Gothic Period in Slovenia, *Gotika v Sloveniji. Svet predmetov / Gothic in Slovenia. The World of Objects*, ur. Maja Lozar Štamcar, Ljubljana 1995, str. 127; Ivan Stopar, *Svet viteštva*, Življenje na srednjeveških gradovih na Slovenskem (1), Ljubljana 2005, str. 126).

Poleg običajnih tekstnokritičnih opomb, ki so označene s črkami, in vsebinskih (identifikacija krajev in oseb), označenih s številkami, ter štetja vrstic (ob notranjem robu), so ob zunanjem robu zaradi lažjega preračunavanja dodane denarne in količinske kolone skupaj z vsotami, pri čemer so eventualna neskladja in računske napake dodatno komentirane v vsebinskih opombah. Samo besedilo obračunov je opremljeno še z dvema tipografskima znakoma, ki olajšujeta preračunavanje oz. povezujeta vsote z zadevnimi postavkami. Znak za odstavek, ¶ (domnevno stilizirani c, za lat. *capitulum* [poglavje]) stoji pred vsemi postavkami, ki jih vključuje pod njimi stoječa vsota. Tu gre dejansko že za sumiranje na drugi stopnji, ki vključuje nekatere (prvostopenjske) sumarne in nekatere posamične postavke; takšen sistem za prvostopenjsko sumiranje (ki je le deloma prisotno) ni potreben, saj zajema popolnoma jasno vse postavke v posamezni rubriki, ki je opremljena s centriranim in mastno tiskanim naslovom. Pri sumiranju na tretji stopnji (t.i. *summa summarum*) pridejo v poštev sumarne postavke, pred katerimi stoji isti, le nekoliko večji znak.

Takšno označevanje je povzeto po izvirnikih, vendar ne v smislu vernega podajanja ustreznih znakov na originalnih mestih, temveč smiselno in sistematizirano; tovrstno označevanje v originalih ni dovolj sistematično, predvsem pa ne dosledno. Zaradi lažje orientacije je dodan še en znak, ki ga v originalih sicer ni: #. Ta stoji pred prvo postavko rubrike v primerih, ko le-ta nima naslova, kar sicer vnaša precejšno zmedo. V tem primeru so v vsoto vključene vse postavke, ki stojijo med znakoma # in ¶. Spremljajoča razprava z natančnimi opisi rokopisov, izsledki tekstne kritike in vsebinskim komentarjem bo objavljena na koncu, prav tako tudi registri k objavi virov.

Zavedam se, da bodo objavljena besedila za nestrokovnjake težje razumljiva. Za vse, ki bi si jih kljub temu želeli prebirati, dodajam kratek slovarček nekaterih specialno knjigovodskih in upravnih strokovnih izrazov. Kot dodatno pomoč pri branju svetujem tudi uporabo obstoječih objav obračunov (nekateri vključujejo prav freisinške virov), ki bodisi z izčrpnim registrom, ki je obenem tudi glosar, bodisi s paralelnim prevodom odlomkov lahko pomagajo razjasniti dvomljiva ali slabo razumljiva mesta.³

³ *Urbarji freisinške škofije*, str. 259-287; *Urbarji Slovenskega primorja* 2, ed. Milko Kos, Viri za zgodovino Slovencev 3, Srednjeveški urbarji za Slovenijo 3, Ljubljana 1954, str. 118-132; Stopar, *Svet viteštva*, str. 126-134; Božo Otorepec, Gradivo za zgodovino Mokronoga v srednjem veku, *Trg Mokronog skozi stoletja* (= Zbornik župnije Mokronog 2), ur. Marjeta Bregar, Mokronog 2003, str. 211-212.

Slovarček

abgang - izguba
anslag - unovčenje, prevedba v denar, tudi menjava zlatnikov v srebrnike, lahko tudi cenitev
burghut - dob. varovanje gradu, v obračunu postavka, ki vsebuje letne plače nameščencev gospostva
castellanus, burggraf - kastelan, gradiščan
exposita, distributa, ausgaben - izdatki
litera, quittbrief, quittung - pobotnica
percepta, innemen - prihodki
pfleger - oskrbnik gospostva, lahko tudi kastelan

granator, kastner, tudi **officialis, amptman** - kaščar, gospodarski uradnik
potenlon - nadomestilo za potne stroške (slom)
quotember - kvatre, četrletje
racio, raittung - obračun
remanencia - obračunski ostanek
summa - vsota
summa summarum - vsota vsot, končna vsota
zerung - nadomestilo za prehrano na službeni poti (pogojno dnevnice)

Kratice denarnih enot

gul - **guldin** (goldinar, zlatnik)
m - **marck** (marka)
li - **libra** (libra, funt)

β - **solidus, schilling** (sold)
d - **denarius, pfenning** (denarij, pfenig)

AEM. Heck. 164 - obratun gospostva Škofje Loka 1476

7. Zgodovina denarnice v Sloveniji. Zgodovina denarnice v Sloveniji je povezana s zgodovino denarja v Sloveniji. Denar je bil v Sloveniji uporabljen že v 14. stoletju, ko so začeli uporabljati denarje, ki so bili izdelani v tujini. V 15. stoletju so začeli uporabljati denarje, ki so bili izdelani v Sloveniji. V 16. stoletju so začeli uporabljati denarje, ki so bili izdelani v Sloveniji. V 17. stoletju so začeli uporabljati denarje, ki so bili izdelani v Sloveniji. V 18. stoletju so začeli uporabljati denarje, ki so bili izdelani v Sloveniji. V 19. stoletju so začeli uporabljati denarje, ki so bili izdelani v Sloveniji. V 20. stoletju so začeli uporabljati denarje, ki so bili izdelani v Sloveniji.

Objava je zasnovana tako, da omogoča njeno bolj učinkovito uporabo vira.

Začetki in razvoj denarnice v Sloveniji so povezani s zgodovino denarja v Sloveniji. Denar je bil v Sloveniji uporabljen že v 14. stoletju, ko so začeli uporabljati denarje, ki so bili izdelani v tujini. V 15. stoletju so začeli uporabljati denarje, ki so bili izdelani v Sloveniji. V 16. stoletju so začeli uporabljati denarje, ki so bili izdelani v Sloveniji. V 17. stoletju so začeli uporabljati denarje, ki so bili izdelani v Sloveniji. V 18. stoletju so začeli uporabljati denarje, ki so bili izdelani v Sloveniji. V 19. stoletju so začeli uporabljati denarje, ki so bili izdelani v Sloveniji. V 20. stoletju so začeli uporabljati denarje, ki so bili izdelani v Sloveniji.

Začetki in razvoj denarnice v Sloveniji so povezani s zgodovino denarja v Sloveniji. Denar je bil v Sloveniji uporabljen že v 14. stoletju, ko so začeli uporabljati denarje, ki so bili izdelani v tujini. V 15. stoletju so začeli uporabljati denarje, ki so bili izdelani v Sloveniji. V 16. stoletju so začeli uporabljati denarje, ki so bili izdelani v Sloveniji. V 17. stoletju so začeli uporabljati denarje, ki so bili izdelani v Sloveniji. V 18. stoletju so začeli uporabljati denarje, ki so bili izdelani v Sloveniji. V 19. stoletju so začeli uporabljati denarje, ki so bili izdelani v Sloveniji. V 20. stoletju so začeli uporabljati denarje, ki so bili izdelani v Sloveniji.

Lack' de anno nonagesimo sexto

Rex factis ad curia Dei etc. gentilibus nostris in Lack' de perceptoribus et de tributo per nos a festo sancti Michaelis anno LXXXVII usque ad festum sancti Michaelis septimo et ad festum Michaelis die sabati post festum octonarium anno nonagesimo septimo.

KODEKS

Percepta memoriorum

Primo in antiqua remanencia 1714 = 1 aglayer.	1714	41
Item de officio in curia etc. = 40 aglayer.	40	40
BayHStA, HL Freising 69		
Item de schilling in festo Iacobi cury factis 151 = 39 aglayer.	151	39
Item deura vini in assumptione Marie cum occidentibus 14 = 14 = 12 aglayer.	14	12
Item de herewicht Michaelis cum pogosta 65 = 72 aglayer.	65	72
Item deura pcurarum festo Martini cum curia canonicis et		
Obračuni gospostev Škofja Loka in Klevevž		
1395-1401		
Item pogosta carnabrevia	9	112
Item de officio 25 = 60 aglayer.	25	60
Item de tabernis 314 = 40 aglayer.	314	40
Item curia canonicis in civitate 4 = 6 aglayer.	4	6
Item de stabu baines 5 =	5	—
Item de parva curia 100 aglayer 3 aglayer.	100	3
Item von grunnd 14 = 40 aglayer.	14	40
Item in officio Banarum' frongford 234 = 314 aglayer.	234	314
Item in officio Newenst' frongford 74 = 68 aglayer.	74	68
Item in aliis officiis frongford 7 = 8 aglayer.	7	8
Item p'ochpennig in omnibus officiis hoc anno non datur.		
Item curia pullarum 5 = 8 aglayer.	5	8

Item p'ochpennig vel anno futuro datur.

BayHStA: Die 2. Sammlung des 5. Herzog-Freih. v. Freising, Die Freisinger Land-
Wappenrolle von St. Michaelis 1395 bis 1401, MÜNCH. Dombuchdruckerei 6 (1901), S. 177-184.
v. Wappelschütz, die von Kaiser Maximilian v. Freising, S. 141 (1395-1401) unge-
fähr 100 Jahre. * Domb. * Freising und * Freising und

Lack¹ de anno nonagesimo sexto

Racio facta est cum Ortolffo,² granatore nostro in Lack,¹ de perceptis et distributis per eum a festo sancti Georii anno LXXXXVI usque ad festum Georii LXXXX septimo et est facta Wienne³ die sabbati post festum ascensionis anno nonagesimo septimo.

Percepta denariorum

	<i>gld</i>	<i>m</i>	<i>d</i>
Primo in antiqua remanencia 171½ <i>m</i> 1 aglayer.	171	81	
15 Item census sancti Georii cum pogesta 56 <i>m</i> 49 aglayer.	56	49	
Item ius poglon vacat hoc anno. ^{a)}			
Item in officio Bauerorum ⁴ ius tagwerk 26½ <i>m</i> in festo pentecostes.	26	80	
20 Item ius schilling in festo Iacobi cum fusinis 151 <i>m</i> 39 aglayer.	151	39	
Item steura vini in assumptione Marie cum accidentibus 14 <i>m</i> ½ <i>m</i> 12 aglayer.	14	92	
Item ius harrecht Michaelis cum pogesta 65 <i>m</i> 72 aglayer.	65	72	
25 Item steura porcorum festo Martini cum censu camere et vierzigariis et molendinis 98½ <i>m</i> 72 aglayer et 1 florenus.	1	98	152
Item pogesta carnisbrivii 8½ <i>m</i> 43 aglayer.	8	123	
Item de officiis 25 <i>m</i> 60 aglayer.	25	60	
Item de tabernis 31½ <i>m</i> 40 aglayer.	31	120	
30 Item census camere in civitate 4 <i>m</i> 6 aglayer.	4	6	
Item de stuba balnei 5 <i>m</i> .	5	—	
Item de parvis censibus 100 aglayer 3 aglayer.	—	106	
Item von grumad 1½ <i>m</i> 40 aglayer.	1	120	
Item in officio Bauerorum ⁴ fronpferd 23½ <i>m</i> 31½ aglayer.	23	111,5	
35 Item in officio Newsèz ⁵ fronpferd 7½ <i>m</i> 68 aglayer.	7	148	
Item in aliis officiis fronpferd 7 <i>m</i> 8 aglayer.	7	8	
Item plochpfennig in omnibus officiis hoc anno non datur, wann si das holcz zu dem kalch habent nyder geslagen.			
40 Item census pullorum 5 <i>m</i> 8 aglayer.	5	8	

^{a)} sledi prečrtano: sed anno futuro dabitur.

¹ Škofja Loka.   ² Ortoľ Slovenjegraški (cf. S. Herzberg-Fränkell, Die Bruderschafts- und Wappenbücher von St. Christoph auf dem Arlberg, MIOG, Ergänzungsband 6 (1901), str. 409: Artolf v. Windischgrecz, die zeit schaffer bisch. Perchtolts v. Freising), v letih 1395-1401 omenjen kot loški kaščar.   ³ Dunaj.   ⁴ Bavorski urad.   ⁵ Godelki urad.

<u>gld</u>	<u>m</u>	<u>d</u>		
			Item vogtrecht hoc anno non ^a datur. ^b	
300	—		Item steura annalis 300 m.	fol. 11
14	65	40	Item de decimis ecclesie 65 m 40 aglayer et 14 floreni.	
			Item Juri Hafner von Trësisch ¹ dient von der hub, die von dem richter ze Krainburg ² gelöst ist alle jar 1 m vnd ze frön 24 aglayer, 4 hünere macht 8 aglayer, 20 ayer vnd ain schüssel schotten. Derselb hat geben von vier versezzen jaren 4½ m 56 aglayer.	5
170			Item de iudicio civitatis 170 gld.	
19	130		Item von wandel 19 m ½ m 50 d.	10
7	25		Item stiftrecht 7 m 25 β.	
4	70		Item sterbochsen 4 m 70 β.	
<u>185</u>	<u>1122</u>	<u>136,5</u> ³		

¶ Summa omnium prescriptorum perceptorum denariorum facit 1100 m 22½ m 56½ aglayer et florenos 185 gld. 15

Percepta caseorum

			Primo 12.000 chës, de quibus vendidit dem abt von Sittichen ⁴ 1400 chës, ye ainen chës vmb 4 aglayer, facit 35 m.	20
35	—			
5	—		Item dem pfleger 200 chës ze 4 d, macht 5 m.	
2	130		Item dem Sumrekker ⁵ 100 chës ze 4½ d, facit 2½ m 50 β.	
<u>42</u>	<u>130</u>			

¶ Summa der verchauftten chës 1700 chës faciunt in denariis 42½ m 50 β. Adhuc restant 10.300 chës. 25

Exposita eorundem

			Primo hat mein herr verczert, do der herczog da gewesen ist, 105 chës.	30
105				
150			Item dem pogner 100 chës ze sold vnd 50 chës ex gracia.	
250			Item vigilibus et portulano 250 chës.	
50			Item den madern auf die wisen 50 chës.	35
10			Item ze Newses ⁶ auf die wisen 10 chës.	

^a) non naknadno vstavljeno nad vrstico. — ^b) sledi prečrtano: 15 m 65 aglayer.

¹ Jurij Hafner, podložnik v Stražičku.

² Zapis se nanaša na kranjskega mestnega sodnika

Friczla (Friderika) Naimhoferja, cf. Josip Žontar, *Zgodovina mesta Kranja, Ljubljana 1939*, str. 48; listina o zadavnem poslu v BayHStA, HU Preising, št. 387 (1396-XI-09); cf. tudi spodaj, str. 5.6.

³ Dejansko znaša vsota 185 gld 1107 m 13,5 d, cf. tudi Urbarji Freisingške škofije, ed. Pavle Blaznik, *Srednjeveški urbarji za Slovenijo 4, Viri za zgodovino Slovencev 4*, Ljubljana 1963, str. 271, op. 12.

⁴ Stična.

⁵ Najverjetneje Nikolaj II. iz ljubljanske veje Sommerekerjev, cf. Dušan Kos, *Vitez in Grad. Vloga gradov v življenju plemstva na Kranjskem, slovenskem Stejerskem in slovenskem Koroškem do začetka 15. stoletja*, Ljubljana 2005, str. 177-178.

⁶ Codešič.

fol. 11'	Item den jégern 8 chës, wenn si nach dem vederspil geend.	8		
	Item den weinczürln 12 kës.	12		
	Item abgeng von mäusatüz 60 ches.	60		
	Item den frönpferden auf die March ¹ vnd den rainual vnd wippacher vnd gen Judenburg ² 70 chës.	70		
5		<u>715</u>		
	☿ Summa expositorum caseorum 715 ches. Quibus item deductis remanet officiaslis domino obligatus 9585 ches, die sind angeslagen ye ain ches ze 3½ d, facit 209 m ½ m 27½ aglayer.		<i>gld</i>	<i>m</i> <i>d</i>
10			209	107,5
	☿ Item so hat er verchaufft 100 mutt waiczen; 70 mutt ze 64 d, 16 mutt ze 72 d vnd 14 mutt ze 76 d, facit 41½ m 56 aglayer.	41	136	
15	☿ Item so hat er verchaufft an rogken 170 mutt, ye ainen mutt vmb 52 d, facit 55 m 40 aglayer.	55	40	
	☿ Item auch hat er verchaufft an habern 600 mutt, ainen mutt ze 20 d vnd 70 mutt ze 24 d, facit 85½ m.	85	80	
20	☿ Item so hat er verckaufft hirs 65 mutt, ainen mutt ze 32 d, facit 13 m.	<u>13</u>	<u>—</u>	
	☿ Summa omnium prescriptorum perceptorum denariorum cum caseis et blado venditis facit 1500 m 71 m vnd 185 gld.		2p	3
25		185	1571	—
	Exposita denariorum prescriptorum			
	Primo in literis Micheln im vischhof 400 gld.	400		
30	Item Erharten von Lack 29 gld.	29		
	Item 118 gld vnd 93 m 41 aglayer, die mein herr ze Lack ⁴ verzert hat.	118	93	41
	Item 309 gld, die man gen Venediy ⁵ dem pabst ad cameram gesandt hat.	309		
fol. 12	Item Erhartten von Lack 22 m vmb 95 mërderbêlg.		22	—
		856	115	41
	☿ Summa expositorum per literas 856 gld vnd 115 m 41 aglayer.			
40	☿ Item so hat er vns yeczunt zu der raittung pracht 900 gld vnd vns die geben.	900		

¹ Marka (Dolenjska).

² Judenburg, Zgornja Štajerska.

³ Glede na sumarne po-

datke je izračunani rezultat premizek za 10 d, sicer pa dejanska vsota znaša 185 gld 1555 m 27 d, cf. tudi Urbarji Freisinske škofije, str. 272, op. 20.

⁴ Škofja Loka.

⁵ Benetke.

Alia exposita

Purckhütt

gld	m	d		
80	—		Primo dem pfleger 80 m.	5
24	—		Item dem pfleger auf dem turn ¹ 24 m.	
24	—		Item gen Wildenlack ² 24 m.	
12	—		Item vortrecht gen Görzschach ³ 12 m.	
6	—		Item dem pognier 6 m.	
6	59		Item den wachtern vnd dem torwertel 6 m vnd 59 d von sant	10
152	59		Jörgen recht.	
			☞ Summa der purckhütt 152 m 59 aglayer d.	
			☞ Item vmb 8 sawn rainual mit der zerung vncz gen Lack ⁴	15
			vnd von zehen saum rainual von dannan vncz gen Wienn ⁵	
28	104		ze zerung 28 m ½ m 24 aglayer.	
			# Item vmb 60 pfunt öl die kappeln ze beleuchten vnd vmb 12	
2	136		pfunt wachs 2 ½ m 56 β.	
—	72		Item vmb ainen stain zu dem öl 72 aglayer.	20
			Item ainem kapplan ain ganz jar, der all wochen drey mess	
5	136		spricht, von yeder mezz 6 aglayer, macht 5 ½ m 56 β.	
9	24		☞ Summa was auf die kappeln gangen ist 9 m 24	25
			d.	
75	—		☞ Item 75 m zu der statpaw, die der richter hat ingenomen.	
15	—		☞ Item vmb hundert truchen kalch, aine vmb 24 d, macht 15	
			m.	
			☞ Item so hat er verpawt in der vest ⁶ vnd an dem turn ¹ vmb	30
5	93		kachein öfen ze machen vnd die padstuben ze bessern 5 ½	
			m 13 aglayer.	
			☞ Item von dem haws ze pessern, das zu der kappel auf der	fol 12'
			vest ⁶ gehört vnd dēcher pessern, pōdem, stiegen, öfen ze	
			machen, ainen rauchvang vnd gantner in dem keler	35
3	80		machen 3 ½ m.	
			☞ Item was auf die weingärten gangen ist mit der weinczuri	
26	5		lon 26 m 5 aglayer.	
			☞ Item vmb eisen, das man gen Klingenuels ⁷ gesandt hat,	
			einen wagen ze beslahen gen Klingenuels, ⁷ vmb ketten	40
7	112		vnd vmb ain sail gen Klingenuels ⁷ 7 ½ m 32 aglayer.	
10	—		☞ Item dem kastner ex gracia 10 m.	
			☞ Item vmb preter ze lecz vnd den vischern vnd dem pognier	

¹ Zgornji stolp na Kranclju.

² Stari grad pod Lubnikom.

³ Gorilane.

⁴ Škofja Loka.

⁵ Dunaj.

⁶ Škofjeloški grad.

⁷ Kleveč.

	gld	m	d
von alten armbrosten ze bessern 4 m 32 d.	4	32	
¶ Item dem kastner ze zerung heraus von Lack, ¹ de er verd gerait hat de anno LXXXV ^a 6 m.	6	—	
¶ Item dem schreiber 6 m.	6	—	
5 ¶ Item dem pinter ze lon 40 aglayer.	—	40	
¶ Item 8 m darumb man ain huben von dem richter ze Krainburg ² geloset hat. ³	8	—	
¶ Item so ^a hat der Vellebrunner vnd Georius ⁴ ze Lack ¹ vnd ze Laibach ⁵ verzert 5 m 61 aglayer.	5	61	
10 ¶ Item so hat der Vellebrunner, Georius ⁴ vnd Ortolff der kastner ⁶ mit 9 pferd von Lack ¹ vncz gen Wienn ⁷ verzert 7 m minder 22 aglayer.	6	138	
¶ Item vmb ainen ganczen kalch ze prennen, der noch da ist vnd das darauf gangen ist 36 m 24 β.	36	24	
15 ¶ Item potenlon vnd zerung 21½ m 28 d.	21	108	
¶ Item den fronpherden auf die Windischen March ⁸ vnd vmb rainual vnd gen Judenburg ⁹ 7 m 48 aglayer.	7	48	
* ^b Item abgeng von Jacoben Lüllen ¹⁰ 13½ m 30 d.	13	110	
Item abgeng von dem pfarrer ze Lak ¹¹ 4 m 10 d.	4	10	
20	17	120	
Summa der abgeng 17½ m 40 β.			

Item abgeng von 24 suppann, forstern vnd ampterleuten 12½ m 40½ aglayer.	12	120,5	
25 Item abgeng von dem chamerschacz 2½ m 60 d.	2	140	
fol. 13 Item abgeng von hingelassen zehentten diczs jars 5 m 77 d.	5	77	
Item abgeng de tabernis dicz jars 1 m.	1	—	
Item abgeng von 10 öden huben in der Kerner ampt ¹² vnd von 2 öden huben ze Kateuel ¹³ 6 m 52 aglayer.	6	52	
30 Item von 8 huben, die besetzt sind vnd der ettleich des nächsten jars dienen werdent 3½ m 10 d.	3	90	
Item abgeng von 9 verprunnen huben 2½ m 36 d.	2	116	
Item abgeng von dem swaiger, der in das Patriarchtum ¹⁴ ge-			

^a) sledi po pomoti zapisan d. — ^b) sledече besedilo je od predhodnega ločeno s črto.

¹ Škofja Loka. ² Kranj. ³ C zastavljeni hubi cf. zgoraj, str. 2.5 in op. 2.
⁴ Verjetno identičen z osebo, ki se v listini 1397-VII-20 omarja kot Jeori meins herren von Freysing schreyber, (Archivio di Stato Udine/Archivio notariale, Documenti storici, Busta I, no. 70, prepis v ARS, AS 920, Levce Vladimir, fasc. 3, Baurechnungen für die Strata Plecii) in ga ima Blaznik za osterbnika loškega gospostva. Pavle Blaznik, Škofja Loka in loško gospostvo (973-1803), Škofja Loka 1973, str. 450, cf. tudi Urbarji freisinske škofije, str. 58-59. ⁵ Ljubljana. ⁶ Ortolff Slovenjegraški, gl. zgoraj, str. 1, op. 2. ⁷ Dunaj. ⁸ Slovenska Marka (Dolenjska). ⁹ Judenburg, Zgornja Štajerska. ¹⁰ Jakob Lüll, od l. 1389 kaplan pri oltarju Janeza Krstnika in Janeza Evangelista v župni cerkvi v Stari Loki, cf. BayHStA, HU Freising, št. 346 (1389-IX-28), 348 (1389-X-03) in Blaznik, Škofja Loka, str. 105-106. ¹¹ Stara Loka. ¹² Koroški urad. ¹³ Hotavlje. ¹⁴ Ozemlje Oglejskega patriarhata.

<i>gld</i>	<i>m</i>	<i>d</i>
2	96	
55	11,5	

fürt ist 2½ *m* 16 aglayer *d*.

¶ **Summa** aller vorgeschribenn abgeng 55 *m* 11½ *d*.

<i>Sc</i>		
1756	605	30,5 ¹

Summa summarum alles vorgeschribenn ausgaben 600 *m* 5 *m* 30½ aglayer vnd 1700 *gld* 56 *gld*.

Wenn man die vorgeschribenn 185 *gld*, die Ortolff² hat ingenomen, an den obgeschribenn 1756 *gld*, die er hat ausgeben, abzeucht, dennoch sind der ausgeben guldin 1571 *gld*, die sind angeslagen ye ain guldin für ½ *m* vnd 6 aglayer, machent 800 *m* 44 *m* 66 aglayer.

1449	96,5 ³
= 121	63,5 ⁴

¶ **Summa** aller vorgeschribenn ausgeben mark mit den angeslagen guldin facit 1400 *m* 49 *m* ½ *m* 16½ aglayer. Quibus deductis remanet officialis domino obligatus 121 *m* 63½ aglayer.

Percepta vinorum

25 30

Primo von Klingenuels⁵ 155 emer⁶ Lacker⁶ emer de anno LXXXX quinto, ye ainen emer vmb 26 β aglayer, pringt 25 *m* 30 *d*.

Item von den Trëschischern⁷ 101 emer, auch ze 26 β, pringt 16 *m* 66 *d*.

16 66

41 96

¶ **Summa** 41½ *m* 16 *d*, dieselben er meinem herren an der raittung hat ausgericht.

Percepta bladi

fol. 13'

mutt *messel*

38 —

Primo tritici in antiqua remanencia 38 *mutt*.

Item census mit den Trëschischer⁷ huben vnd mit dem zehend der kirchen vber des vicari pfründ 152 *mutt*.

152 —

190 —

Summa tritici 190 *mutt*.

40

¹) sledi prečrtan k.

¹ Dejanska vsota znaša 1756 *gld* 605 *m* 20,5 *d*.
I, op. 2.

³ Dejanska vsota je za 10 *d* previsoka.

² Ortolff Slovenjegraški, gl. zgoraj, str.

⁴ Upošteva je sumarne podatke je rezultat kljub predhodnim napakam slučajno točen, sicer pa dejanska razlika znaša 105 *m* 100,5 *d*.

⁵ Klevež.

⁶ Škofja Loka.

⁷ Podložniki v Stražišču.

Exposita eiusdem

		<i>mutt</i>	<i>messel</i>
	Primo hat er verkaufft 100 mutt waicz als vor geschriben ist.	100	—
5	Item so hat mein herr ze Lack ¹ verzert 23½ mutt.	23,5	—
	Item den frawen in das kloster 8 mutt.	8	—
	Item dem pogner 10 mutt.	10	—
	Item Mètel dem torwertel 1 mutt.	1	—
	Item Vellebrunner vnd Georius ² habent verzert ½ mutt.	0,5	—
10	Item abgèng von óden huben vnd von den amptleütten vnd von ettlichen beseczten huben 7½ mutt.	7,5	—
		<hr/>	
		150,5	—
15	Summa expositorum 150½ mutt. Quibus deductis remanet officialis domino 39 mutt ½ mutt.	= 39,5	—

Percepta siliginis

	Primo in antiqua remanencia 36½ mutt.	36,5	—
20	Item census mit den Drèschischern ³ vnd mit dem zehent vber des vicari pfründ 287 mutt.	287	—
		<hr/>	
	Summa perceptorum 323½ mutt.	323,5	—

Exposita eiusdem

	Primo hat er verchaufft 170 mutt als oben geschriben steet.	170	—
	Item so hat mein herr verzert ze Lack ¹ 18½ mutt.	18,5	—
	Item den frawen in das kloster 8 mutt.	8	—
30	Item dem pogner 10 mutt.	10	—
	Item auf die wisen ze Sèfnicz ⁴ 3 mutt.	3	—
	Item auf die wisen ze Newsèzz ⁵ 1 mutt.	1	—
	Item Wolffharten ex gracia 2 mutt.	2	—
fol. 14	Item den vischern ex gracia 5 mutt.	5	—
35	Item zwain weinzürln 6 mutt.	6	—
	Item den jègern 1½ mutt, wenn si nach dem vederspil geent.	1,5	—
	Item so hat der Velleprunner vnd Georius ² verzert 1½ mutt.	1,5	—
40	Item abgèng von den óden huben vnd den amptleuten 16 mutt.	16	—
	Item den frónpherden 6 mutt.	6	—
	Item den frónern auf die vest ⁶ 27 mutt.	27	—

¹ Škofja Loka.² Georius, gl. zgoraj, str. 5, op. 4.³ Podložniki v Stražišču.⁴ Žabnica.⁵ Godešič.⁶ Škofjeloški grad.

<u>mutt</u>	<u>mesel</u>		
275,5	—	Summa prescriptorum expositorum 275½ mutt. Quibus deductis remanet officialis domino obligatus 48 mutt.	
= 48	—		
		Percepta avene	5
473	—	Primo in antiqua remanencia 473 mutt.	
		Item census mit den Dreschischern ¹ vnd mit der kirchen zehent vber des vicari pfründ 1584 mutt.	
1584	—		
2057	—	Summa huius 2057 mutt.	10
		Exposita eiusdem	
670	—	Primo hat er verchauft 670 mutt, als vor geschriben ist.	15
420	—	Item so hat mein herr ze Lack ² verzert 420 mutt.	
150	—	Item dem landschreiber ze Laibach ³ hat man verchauft 150 mutt, dasselb gelt hat der Præmer zu meins heren handen ingenomen.	
10	—	Item dem pogner 10 mutt.	20
6	—	Item Erharten ex gracia 6 mutt.	
50	—	Item dem kastner ex gracia 50 mutt.	
12	—	Item den frönpferden 12 mutt.	
41,5	—	Item abgeng von den öden hüben vnd den suppann 41½ mutt.	25
31	—	Item abgeng von dem zehent ze Fesnicz ⁴ 31 mutt.	
10	—	Item so hat der Velleprunner vnd Georius ⁵ verzert ze Lak ² 10 mutt.	
1400,5	—	Summa expositorum avene 1400 mutt ½ mutt. Quibus deductis remanet officialis domino obligatus 656½ mutt.	30
= 656,5	—		
		Percepta millii	fol. 14'
58	—	Primo in antiqua remanencia 58 mutt.	35
61	—	Item census 61 mutt.	
119	—	Summa huius 119 mutt.	40
		Exposita millii	
65	—	Primo hat man verchauft 65 mutt als vor geschriben ist.	
0,5	—	Item so hat mein herr verzert ½ mutt.	45

¹ Podložniki v Stražišču.

² Škofja Loka.

³ Ljubljana.

⁴ Besnica.

⁵ Georius, gl. zgoraj, str. 5, op. 4.

	<i>mutt</i>	<i>mesel</i>
Item abgeng 3 mutt.	<u>3</u>	—
	68,5	—
Summa expositorum 68½ mutt. Quibus deductis remanet officialis domino obligatus 50½ mutt.	= 50,5	—
Percepta ordeï		
In antiqua remanencia 4 mutt.	4	—
Item census 4 mutt.	<u>4</u>	—
	8	—
Summa 8 mutt.		
Exposita		
Item mein herr hat verzert ze Lack ¹ 2 mutt. Quibus deductis remanet officialis domino 6 mutt.	<u>2</u>	—
	= 6	—
Percepta mixture		
In antiqua remanencia 3 mutt.	3	—
Item census 53 mutt.	<u>53</u>	—
	56	—
Summa 56 mutt.		
Exposita eiusdem		
Primo vigilibus et portulano 50 mutt.	50	—
Item eisdem ex gracia 2½ mutt.	<u>2,5</u>	—
	52,5	—
Summa 52½ mutt. Quibus deductis remanet officialis domino 3½ mutt.	= 3,5	—

¹ Štaffa Loka.

Lack¹ de anno nonagesimo septimo

fol. 34

5

Racio facta est cum Ortolffo,² granatore nostro in Lack,¹ de omnibus perceptis et distributis per eum a festo Georii anno LXXXX septimo usque ad festum Georii anno LXXXX octavo et est facta Wienne³ feria sexta post Urbani anno LXXXX octavo.

10

Percepta denariorum

<i>gld</i>	<i>m</i>	<i>d</i>		
121	63,5		Primo in antiqua remanencia 121 <i>m</i> 63½ aglayer.	
56	49		Item census sancti Georii cum pogesda 56 <i>m</i> 49 aglayer.	15
			Item ius poglon hoc anno vacat, sed anno futuro dabitur. ^a Ym- mo hoc anno dedit 13 → 70 aglayer.	
(13)	70		Item in officio Baberorum ⁴ ius tagwerck in festo pentecostes 26½ <i>m</i> 8 <i>d</i> .	
26	88			
151	39		Item ius schilling in festo Iacobi cum fusinis 151 <i>m</i> 39 <i>d</i> .	20
14	92		Item steura vini in assumptione cum accedentibus 14½ <i>m</i> 12 <i>d</i> .	
65	72		Item ius harrecht Michahelis cum pogesda 65 <i>m</i> 72 aglayer.	
			Item steura porcorum Martini cum censu canere et vierczigariis et molendinis 98 <i>m</i> ½ <i>m</i> 72 <i>d</i> et 1 florenus.	25
1	98	152		
8	123		Item pogesda carnisbrivii 8½ <i>m</i> 43 <i>d</i> .	
25	60		Item de officiis 25 <i>m</i> 60 <i>d</i> .	
31	120		Item de tabernis 31½ <i>m</i> 40 <i>d</i> .	
4	6		Item census camere in civitate 4 <i>m</i> 6 <i>d</i> .	
5	—		Item de stuba balnei 5 <i>m</i> .	30
—	103		Item de parvis censibus 103 aglayer.	
			Item von dem grunat ist hewr nichts worden.	
23	111,5		Item in officio Baberorum ⁴ fronpferd 23½ <i>m</i> 31½ <i>d</i> .	
7	148		Item in officio Neusezz ⁵ fronpferd 7½ <i>m</i> 68 <i>d</i> .	
7	8		Item in aliis officiis fronpferd 7 <i>m</i> 8 <i>d</i> .	35
5	80		Item plochpfenning in omnibus officiis 5½ <i>m</i> .	
5	8		Item census pullorum 5 <i>m</i> 8 <i>d</i> .	
			Item vogt pfenning vacat hoc anno, sed anno futuro dabitur.	
300	—		Item steura annalis 300 <i>m</i> .	
14	65	40	Item de decimis ecclesie 65 <i>m</i> 40 aglayer et 14 floreni.	40
1	36		Item Juri Hafner ⁶ dient 1 <i>m</i> 36 aglayer mit allen dingen.	

^a—^a) dodano ob robu od druge roke po izvršenem sumiranju; pred LXX aglayer stoji prečrtano LXX fl; cf. spodaj, str. 18.14.

¹ Škofja Loka.
⁴ Bavarski urad.

² Ortolf Slovenjegraški, gl. zgoraj, str. 1, op. 2.
⁵ Godeški urad.

³ Dunaj.
⁶ Jurij Hafner, gl. zgoraj, str. 2.4 in op. 1, 2.

		<u>gld</u>	<u>m</u>	<u>d</u>
	Item de iudicio civitatis 170 <i>gld.</i>	170		
		185	1025	119 ¹
5	¶ Summa omnium prescriptorum perceptorum denariorum facit 1000 <i>m</i> 25½ <i>m</i> 39 <i>d</i> vnd 185 <i>gld.</i>			
fol. 34'	¶ Item so hat er ingenomen von wandeln 7½ <i>m</i> 48 <i>d.</i>	7	128	
	¶ Item stiftrecht 6 <i>m</i> 31 aglayer.	6	31	
	¶ Item sterbochsen 4 <i>m</i> ½ <i>m</i> 17 <i>d.</i>	4	97	
10	#Item so hat er verchauft dem abtt von Syttich ² 800 chës ze 5 <i>d.</i> , facit 25 <i>m.</i>	25	—	
	Item so hat Wolffhart hundert chës verchauft vmb 2½ <i>m</i> 36 <i>d.</i>	2	116	
	Item 30 chës vmb ½ <i>m</i> 40 <i>d.</i>	—	120	
15	Item dem Kreyger ³ 60 chës vmb 1½ <i>m.</i>	1	80	
	Item aber 30 chës ½ <i>m</i> 40 <i>d.</i>	—	120	
		30	116	
	¶ Summa der verchafften chës 1020 chës, faciunt 30½ <i>m</i> 36 <i>d.</i>			
20	¶ Item so sind dem kastner angeslagen 10.400 vnd 40 chës, yeder chës für 3½ <i>d.</i> , faciunt in denariis 228 <i>m</i> 60 aglayer <i>d.</i>	228	60	
	¶ Item vendidit tritici 53½ mutt, ainen mutt vmb ain halb mark vnd 8 <i>d.</i> , facit 29 <i>m</i> 68 <i>d.</i>	29	68	
25	#Item vendidit siliginis castellano 28½ mutt, ainen mutt vmb 40 <i>d.</i> , facit 7 <i>m</i> 20 <i>d.</i>	7	20	
	Item vendidit eidem siliginis 50 mutt, ainen mutt vmb 44 <i>d.</i> , facit 13½ <i>m</i> 40 <i>d.</i>	13	120	
30	Item darnach hat er verchafft 22 mutt ze 44 <i>d.</i> , facit 6 <i>m</i> 8 <i>d.</i>	6	8	
	Item so hat man den leutten angeslagen 117 mutt, ainen mutt ze 52 <i>d.</i> , facit 39 <i>m</i> 44 <i>d.</i>	39	44 ⁴	
		65	112 ⁵	
35	¶ Summa des verkaufften korn 217½ mutt, facit 65½ <i>m</i> 32 <i>d.</i>			
	#Item vendidit avene 100 mutt, ainen mutt ze 24 <i>d.</i> , facit 15 <i>m.</i>	15	—	
	Item vendidit 60 mutt ze 36 <i>d.</i> , facit 14 <i>m.</i>	14	— ⁶	
40				

¹ Ob upoštevaniu dodatka (gl. str. 10.17) bi vsota znašala 185 *gld* 1039 *m* 29 *d.*

² Stič-

na. ³ Kraig, plemiška rodbina, izvorno z istoimenskega gradu na Koroškem; morda se vpis nanaša na Gotarda Kraiga, ki je imel v tem času v zastavi sosednje blejsko gospostvo briksenskih škofov. Cf. Urbarji briksenske škofije, ed. Matjaž Bizjak, Srednjeveški urbarji za Slovenijo 5 (v tisku).

⁴ Pravičen rezultat znaša 38 *m* 4 *d.*

⁵ Ob upoštevaniu gornjega popravka znaša vsota 64 *m* 152 *d.*

⁶ Pravičen rezultat znaša 13,5 *m.*

<u>gld</u> <u>m</u> <u>d</u>			
		Item so hat man auf die leütt geslagen 1245 mutt, ainen mutt vmb 32 d, facit 249 m d.	
249	—		
278	— ¹	☿ Summa des verchauftten habern 1405 mutt, faciunt 278 m d.	5
21	80	☿ Item vendidit milii 107½ mutt ze 32 d, facit 21½ m.	
2	—	☿ Item vendidit ordei 10 mutt ze 32 d, facit 2 m.	fol. 35
6	20	# Item vendidit vini 35 emer de anno LXXXX sexto Treschischer ² wein, ainen emer ze 28 d, facit 6 m 20 d.	10
16	40	Item vendidit 100 emer de anno LXXXX septimo, ainen emer ze 26 d, facit 16 m 40 d. Noch ist desselben weins da ain vessel bey 10 emern.	
22	60	☿ Summa verchauftter wien facit 22 m 60 d.	15
		Item so hat man im gesandt von der Marich ³ herauf 16 saumm wein, die bringent an Marich emern 124 emer vnd die sind noch da.	20
Sp		☿ Summa omnium prescriptorum perceptorum denariorum incluso blado, vino et caseis venditis, facit 1700 m 22½ m 71 d vnd 185 gld.	20
185	1722		
151	4		
		Exposita prescriptorum denariorum	25
500		Primo per literas domini 500 gld.	
160		Item per literam Iohannis officialis in Welcz ⁵ 160 gld.	
7		Item per literam Georii 7 gld.	
1400		Item so hat er meinem ⁴ herren an der raittung geben 1400 gld.	30
2067			
-1882		☿ Summa expositorum florenorum prescriptorum facit 2000 gld 67 gld. Wenn man daran abzëucht die 185 gld, die er ingenomen hat, dennoch hat er ausgeben 1882 gld, der sind angeslagen 1500 gld, ainer vmb ½ m vnd 10 d, machent 800 m 43½ m 40 d. Item so sind ir an-	35
843	120		

¹) popravljeno iz meineme.

¹ Ob upoštevaniu gornjega popravka znaša vsota 277,5 m.

² Stražišče.

³ Slovenska marka (Dolenjska).

⁴ Ob upoštevaniu sumarnih zneskov je rezultat previsok za ½ m,

sicer pa dejanska vsota znaša 185 gld 1721 m 31 d. Ob upoštevaniu dodatka (gl. str. 10.17) bi znašala 185 gld 1734 m 101 d.

⁵ Oberwölz, središče freisinskega gospodarstva na Zgornjem Štajerskem.

		<i>gld</i>	<i>m</i>	<i>d</i>
	geslagen 300 <i>gld</i> , ainer ze $\frac{1}{2}$ <i>m</i> vnd 8 <i>d</i> , facit			
	164 <i>m</i> $\frac{1}{2}$ <i>m</i> 6 <i>d</i> . Item so pringent die 82 <i>gld</i> 46	164		86 ¹
	<i>m</i> 20 <i>d</i> , die vorgeschribenn angeslagen guldin	46		20
	pringent an pfeningen 1000 <i>m</i> 54 <i>m</i> $\frac{1}{2}$ <i>m</i> 60	= 1054		140 ²
5	<i>d</i> .			
	☞ Item per literam Georii 5 <i>m</i> 56 <i>d</i> .			5 56
	Pürckhüt			
fol. 35 ^r				
10	Primo dem pflieger 80 <i>m</i> .	80		—
	Item dem pflieger auf dem turn ³ 24 <i>m</i> .	24		—
	Item gen Wildenlack ⁴ 24 <i>m</i> .	24		—
	Item gen Görzschach ⁵ vogtrecht 12 <i>m</i> .	12		—
15	Item dem pogner 6 <i>m</i> .	6		—
	Item den wachtern 6 <i>m</i> 59 <i>d</i> .	6		59
		152		59
	☞ Summa der purckhüt 152 <i>m</i> 59 <i>d</i> .			
20	☞ Item vmb acht saüm rainual mit der zerung vncz gen			
	Lack ⁶ vnd von Judenburg ⁷ vncz gen Wienn ⁸ mit aller ze-			
	rung 35 <i>m</i> 40 <i>d</i> .	35		40
	*Item die kappelln cze belèuchten vmb 50 pfunt öl vnd 6			
	pfunt wachs $1\frac{1}{2}$ <i>m</i> 55 <i>d</i> .	1		135
25	Item dem kapplan, der allwochen drey mess auf der vest ⁹			
	spricht, facit $5\frac{1}{2}$ <i>m</i> 56 <i>d</i> .	5		136
		7		111
	☞ Summa der kappeln $7\frac{1}{2}$ <i>m</i> 31 <i>d</i> .			
30	☞ Item zu der statpaw $37\frac{1}{2}$ <i>m</i> .	37		80
	☞ Item so hat der kastner dem richter aber zu der statpaw			
	geben 32 <i>m</i> .	32		—
	☞ Item den kalchprennern ze pessrung $2\frac{1}{2}$ <i>m</i> .	2		80
35	☞ Item so hat man ainen pfeiler gemacht von des erdpie-			
	dems wegen vnd ander notdurfft in dem haus 3 <i>m</i> 46 <i>d</i> .	3		46
	☞ Item von dem turn cze decken vmb schinteln vnd nagel			
	darczü $6\frac{1}{2}$ <i>m</i> 10 <i>d</i> .	6		90
	☞ Item an der padstuben cze decken $\frac{1}{2}$ <i>m</i> 40 <i>d</i> .	—		120
40	☞ Item der mul, die wûr vnd ander notdürfft ze machen			
	$6\frac{1}{2}$ <i>m</i> 53 <i>d</i> .	6		133
	☞ Item so ist auf den weingarten gangen mit allen sachen			
	$21\frac{1}{2}$ <i>m</i> 54 <i>d</i> .	21		134

¹ Pravičen izračun znaša 165 *m*.² Vsota je pravilna, gornja napaka pri selteku ni uposte-

vana.

³ Zgornji stolp na Kranjcu.⁴ Stari grad pod Lubnikom.⁵ Goričane.⁶ Škofja Loka.⁷ Judenburg, Zgornja Štajerska.⁸ Dunaj.⁹ Škofj:toški

grad.

<i>gld</i>	<i>m</i>	<i>d</i>		
6	17		¶ Item so hat Georius ¹ vnd der kastner hinin verzert 6 <i>m</i> 17 <i>d</i> .	
10	—		¶ Item dem kastner 10 <i>m</i> .	
6	—		¶ Item dem schreiber 6 <i>m</i> .	
2	74		¶ Item pinterlon vnd zerung auf Ostlicz ² 2 <i>m</i> 74 <i>d</i> .	fol. 36
12	130		¶ Item potenlon vnd zerung 12½ <i>m</i> 50 <i>d</i> .	5
10	64		¶ Item 72 fronpferden mit den hewpfenningn 10 <i>m</i> 64 <i>d</i> .	
13	110	#	¶ Item abgeng primo von her Jacoben Lößlen ³ 13½ <i>m</i> 30 <i>d</i> .	
4	10		¶ Item abgeng von dem pfarrer 4 <i>m</i> 10 <i>d</i> .	
12	120,5		¶ Item von den suppann vnd amptleütten 12½ <i>m</i> 40½ <i>d</i> .	
2	40		¶ Item abgang von dem kamerschacz 2 <i>m</i> 40 <i>d</i> .	10
—	152		¶ Item abgang von dem zehent diez jars ½ <i>m</i> 72 <i>d</i> .	
—	120		¶ Item abgeng de tabernis ½ <i>m</i> 40 <i>d</i> .	
—	6	52	¶ Item abgeng von den öden hüben 6 <i>m</i> 52 <i>d</i> .	
—	1	74	¶ Item abgeng von ettlichen beseczten hüben 1 <i>m</i> 74 <i>d</i> .	
—	48		¶ Item von zwain hëusern in der stat 48 <i>d</i> .	15
43	6,5	⁴	¶ Summa aller abgeng facit 43 <i>m</i> 6½ <i>d</i> .	
8	—		¶ Item dem kastner aus vnd in zerung 8 <i>m</i> .	20
<i>Σe</i>			¶ Summa omnium prescriptorum expositorum	
1465	100,5	⁵	1400 vnd 65½ <i>m</i> 20½ <i>d</i> . Quibus deductis remanet officialis obligatus domino 257 <i>m</i> 50½ <i>d</i> aglayer.	25
= 257	50,5			

Percepta bladi

<i>mutt</i>	<i>messel</i>		
39,5	—	Primo tritici in antiqua remanencia 39 mutt ½ mut waiczen. Item census mit den Treschischer ⁶ hüben vnd mit dem zehend der kirchen vber des vicari pfründ 155 mutt.	30

155 —
194,5 —
Summa tritici facit 194½ mutt.

Exposita tritici

53,5	—	Primo hat er verchafft 53½ mutt als oben geschriben ist.	fol. 36 ⁷
8	—	¶ Item den frawen in das kloster 8 mutt.	35
10	—	¶ Item dem pogner 10 mutt.	
		¶ Item abgeng von der mül, den amptleütten vnd von dem zehent 7½ mutt.	40

7,5 —
79 —
Summa expositorum tritici facit 79 mutt. Qui

¹ Georius, gl. zgoraj, str. 5, op. 4.
julija 1397, cf. spodaj, str. 15, op. 4.
računana vsota je za pol marke previsoka.
ska vsota 1465 *m* 20,5 *d*.

² Ostlica; izdatek morda povezan s tamkajšnje večjo 20.

³ Jakob Lull, gl. zgoraj, str. 5, op. 10.

⁴ Iz-

⁵ Ob upoštevjanju gornjega popravka znaša dejan-

⁶ Podložniki v Stražišču.

		<i>mutt</i>	<i>messel</i>
	bus deductis remanet officialis obligatus domino 115½ mutt.	= 115,5	—
	Percepta siliginis		
5	Primo in antiqua remanencia 48 mutt korn.	48	—
	Item so pringt der dienst mit dem zehent vnd vber des vicari pfründ mit den Treschischern ¹ 287 mutt.	287	—
		<hr/>	<hr/>
10	Summa perceptorum siliginis 335 mutt korn.	335	—
	Exposita eiusdem		
	Primo hat er verchauft 217½ mutt als vor geschriben steet.	217,5	—
15	Item so hat Georius ² ze Lack ³ verczert 1 mutt.	1	—
	Item den frawen in das kloster 8 mutt.	8	—
	Item dem pogner 10 mutt.	10	—
	Item auf dem tag ze Ostlicz ⁴ 2 mutt.	2	—
	Item auf die wisen ze Sēfnicz ⁵ 3 mutt.	3	—
20	Item auf die wisen ze Neüsézz ⁶ 1 mutt.	1	—
	Item den jëgern 1½ mutt.	1,5	—
	Item zwain weinzürln 6 mutt.	6	—
	Item abgëng von den amptlëutten vnd von den öden hüben 16 mutt.	16	—
25	Item den frönpferden 4½ mutt.	4,5	—
	Item den frönern auf die vest 26 mutt.	26	—
		<hr/>	<hr/>
	Summa expositorum siliginis facit 296½ mutt. Quibus deductis remanet officialis domino obligatus 38½ mutt korn.	296,5	—
30		= 38,5	—
	Percepta avene		
fol. 37	Primo in antiqua remanencia 656½ mutt.	656,5	—
35	Item so pringt der dienst mit den Dreschischern ¹ 1584 mutt.	1584	—
		<hr/>	<hr/>
	Summa perceptorum avene facit 2200 mutt 40½ mutt.	2240,5	—

¹ Podložniki v Stražišču.² Georius, gl. zgoraj, str. 5, op. 4.³ Škofja Loka.⁴ Oslica; izdatek je verjetno v zvezi s tamkajšino večo (tayding) glede obmejnih sporov med laikim gospostvom in čedajskim komunom 20. julija 1397. Levčev prepis dokumenta iz videnskega notarskega arhiva (Archivio di Stato Udine/Archivio notariale, Documenti storici, Busta I, no. 70) v ARS, AS 920, Levčev Vladimir, fasc. 3, Baurechnungen für die Strata Plecii; cf. tudi Blaznik, Škofja Loka, str. 102.⁵ Žabnica.⁶ Godešič.

mutt messel

Exposita eiusdem

1405	—	Primo hat er verchauft 1405 mutt als vorgeschriben ist.	
10	—	Item so hat Georius ¹ verczert 10 mutt.	
10	—	Item dem pogner 10 mutt.	5
50	—	Item dem kastner ex gracia 50 mutt.	
8	—	Item auf dem tag ze Ostlicz ² 8 mutt.	
38	—	Item abgeng von den suppann vnd von den óden hùben vnd ettlichen beseczten hùben 38 mutt.	
50	—	Item abgeng von dem zehent von des schawrs wegen an syben stetten 50 mutt.	10
9	4	Item den frónpferden vber al 9 mutt 4 messel.	
1580	4		
= 660	2 ³	Summa expositorum avene facit 1580 mutt 4 messel habern. Quibus deductis remanet officialis obligatus domino 660 mutt 2 messel häbern.	15

Percepta milii

50,5	—	Primo in antiqua remanencia 50½ mutt hirs.	
61	—	Item von dem ganczen jardienst 61 mutt.	20
111,5	—		
= 1	—	Summa perceptorum milii 111½ mutt, de quibus vendidit ut prius 107½ mutt. Item abgeng 3 mutt. Quibus deductis remanet officialis domino 1 mut hirs.	25

Percepta ordei

6	—	Primo in antiqua remanencia 6 mutt.	
4	—	Item der dienst 4 mutt.	30
10	—		
		Summa 10 mutt, dieselben hat er verchauft als vor geschriben steet.	35

Percepta mixture

fol. 37'

3,5	—	Primo in antiqua remanencia 3½ mutt.	
53	—	Item von dem dienst 53 mutt.	40
56,5	—		
		Summa 56½ mutt.	

¹ Georius, gl. zgoraj, str. 5, op. 4.

² Ostlica, gl. zgoraj, str. 15, op. 4.

³ Ob upo-

števanju običajnega razmerja 1 mutt = 6 messel znaša razlika 659 mutt 5 messel.

	<i>mutt</i>	<i>messel</i>
Exposita huius		
Primo vigilibus et portulano	50	—
Item 6½ mutt den müllnern ex gratia.	6,5	—
	<u>56,5</u>	<u>—</u>
Percepta caseorum		
Primo 12.000 chës.	12.000	
Distributa eorumdem		
Primo vendidit 1020 chës als vorgeschriben steet. ¹	1020	
Item so sind im angeschlagen an pfenning 10.440 ches auch als vor geschriben steet. ²	10.440	
Item dem pogner 100 chës.	100	
Item den wachtern 250 chës.	250	
Item auf die wisen ze Sëfnicz ³ 50 chës.	50	
Item auf die wisen ze Newsez ⁴ 10 chës.	10	
Item den jëgern 12 chës.	12	
Item den weinczurln 12 chës.	12	
Item abgeng von mäusezz 50 chës.	50	
Item den fronpferden 56 ches.	56	
	<u>12.000</u>	
Summa expositorum 12.000 chës.		

¹ Gl. zgoraj, str. 11.1e.

² Gl. zgoraj, str. 11.21.

³ Žabnica.

⁴ Godešil.

Lack¹ de anno nonagesimo octavo

fol. 81'

5

Racio facta est cum Ortolffo,² granatore nostro in Lack,¹ de perceptis et distributis per eum a festo Georii LXXXVIII° usque ad festum sancti Georii LXXXX nono et est facta in Lack¹ feria sexta post Dyonisii LXXXX nono.

10

Percepta denariorum

gl'd	m	d		
	257	50,5	Primo in antiqua remanencia	200 m 57 m 50½ β.
	13	70	Item von poglon das verd nit verrait ward	13 m 70 β. ³
	56	49	Item census sancti Georii cum pogesta	56 m 49 β.
			Item poglon ³ hoc anno vacat, sed futuro dabitur.	
			Item in officio Baberorum ⁴ ius tagwerck in festo pentecostes	
	26	88		26½ m 8 β.
	151	39	Item ius schilling in festo Iacobi cum fusinis	151 m 39 β.
	14	92	Item steura vini in assumptione cum accedentibus	14½ m 12 β.
	65	72	Item ius harrecht Michahelis cum pogesta	65 m 72 β.
			Item steura porcorum Martini cum censu camere, molendinis et vierczigariis	98 m ½ m 72 β et 1 florenus.
1	98	152	Item pogesta carnisprivii	8½ m 43 β.
	8	123	Item von Juri Hafner ⁵ hüben	1 m 37 ¹⁰ β mit allen dingen.
	1	37	Item de officiis	25 m 60 β.
	25	60	Item de tabernis	31½ m 40 β.
	31	120	Item census camere in civitate	4 m 6 β.
	4	6	Item de stuba balnei	5 m.
	5	—	Item de parvis censibus	103 aglayer.
	—	103	Item von dem grumat	4 m 40 β.
	4	40	Item in officio Baberorum ⁴ frönpferd	23½ m 31½ β.
	23	111,5	Item in officio Newsëzz ⁶ frönpferd	7½ m 69 d.
	7	149	Item in aliis officiis frönpferd	7 m 8 d.
	7	8	Item plochpfenning in omnibus officiis	5½ m.
	5	80	Item census pullorum	5 m 8 d.
	5	8	Item vogtpfenning	15 m 65 d
	15	65	et de cetero dabit singulis annis	5 m 21 β.
	300	—	Item steura annalis	300 m.
	14	65 40	Item de decimis ecclesie	65 m 40 β et 14 floreni.

^{a)} pred g prečrtana nerazpoznavna črka. — ^{b)} popravljeno iz 36.

¹ Škofja Loka.

² Ortolf Slovenjegraški, gl. zgoraj, str. 1, op. 2.

³ Cf. zgoraj,

str. 10.17.

⁴ Bavarski urad.

⁵ Jurij Hafner, gl. zgoraj, str. 2.4, op. 1 in 2.

⁶ Godelski urad.

		<i>gld</i>	<i>m</i>	<i>d</i>
fol. 82	Item de iudicio civitatis 170 <i>gld.</i>	170		
	Item von wandeln 10½ <i>m</i> 29 <i>d.</i>		10	109
	Item stiftrecht 4 <i>m</i> ½ <i>m</i> 22 <i>d.</i>		4	102
	Item sterbochsen 5 <i>m.</i>		5	—
5	☿ Summa omnium prescriptorum percepto- rum denariorum facit 1200 <i>m</i> 15 <i>m</i> 13 β vnd 185 <i>gld.</i>	185	1215	13 ¹
10	Percepta caseorum			
	Summa 12.000 chës, de quibus vendidit castellano 100 vnd 20 chës vmb 2 <i>m.</i>		2	—
	Item monialibus 100 vnd 25 chës vmb 2 <i>m</i> 60 <i>d.</i>		2	60
15	Item der Zëpplin ² 45 chech vmb 1 <i>m.</i>		1	—
	Item 50 ches ze 3 β, facit ½ <i>m</i> 70 <i>d.</i>		—	150
	Item 100 ze 2½, facit 1½ <i>m</i> 10 β.		1	90
			11	— ³
20	☿ Summa caseorum venditorum 400 vnd 40 chës ze 4 <i>d</i> facit 11 <i>m.</i> Adhuc restant 11.500 vnd 60 chës.			
	Exposita derselben chës			
25	Primo dem pogner 100 chës.	100		
	Item den wachtern 250 ches.	250		
	Item auf die wisen ze Sëfnicz ⁴ 50 ches.	50		
	Item ze Newsezz ⁵ 10.	10		
	Item den jëgern 12 ches.	12		
30	Item dem weinczurel 12 kes.	12		
	Item abgang für mäwsazz 20 kes.	20		
	Item den fronpferden 47 ches.	47		
		501		
35	☿ Summa harum parcium 500 vnd 1 ches. Qui- bus deductis remanent 11.059 ches, die sind angeslagen, ye ain chës ze 3½ aglayer, faciunt 241½ <i>m</i> 66½ β.		241	1465

^{a)} pred tem prečrtana 1.

¹ Izračunana vsota je za 1 *d* premizka; morda je bilo sumiranje opravljeno pred popravkom (str. 18.26, op. b).

² Pripadnik gorenjske plemiške, prvotno andeške ministerialske rodbine Ceplov, po izvoru z Gutenberga pri Tržiču, cf. D. Käs, Vitez in grad, str. 133-134; Stane Adam, Miniature iz plemiškega rodoslovja. Gutenberski v 14. stoletju, Dewesa 7/1-2 (2000), str. 19-20.

³ Ob upoštevanju cene 4 *d* je izračun točen, sicer pa dejanska vsota (upoštevane cene so, po vrsti: 2 ⅔ *d*, ca. 3 *d*, ca. 3,5 *d*, 3 *d*, 2,5 *d*) znaša 7 *m* 140 *d*.

⁴ Žabnica.

⁵ Godečič.

Percepta bladi

fol. 82'

<u>mutt</u>	<u>messel</u>		
115,5	—	Primo tritici in antiqua remanencia 115½ mutt waiczen.	
		Item so pringt der dienst mit den Treschischern ¹ vnd mit dem zehent der kirchen vber des vicari pfründ 155 mutt.	5
270,5	—		
		Summa perceptorum tritici facit 270½ mutt waiczen.	

Exposita tritici

10

8	—	Primo den frawen in das kloster 8 mutt.	
10	—	Item dem pogner 10 mutt.	
5	—	Item abgeng von dem reitern 5 mutt.	
1	—	Item dem Wolffharten ex gracia 1 mutt.	15
7,5	—	Item abgeng von der mül vnd dem amptleuten 7½ mutt.	
31,5	—		
		Summa expositorum tritici facit 31½ mutt. Quibus deductis remanet officialis domino obligatus 239 mutt waiczen.	20

	<u>m</u>	<u>d</u>	Desselben waiczen hat er verchaufft 125 mutt, ainen mutt vmb 72 fl., facit 56 m 40 fl.	
	56	40	Item so hat man auf die leutt geslagen 100 mutt, ainen mutt vmb ½ m, facit 50 m.	25
	50	—		
	106	40		
			4 Summa tritici venditi 225 mutt faciunt in denariis 106 m 40 fl. Adhuc remanet officialis domino obligatus 14 mutt.	30

Percepta siliginis

<u>mutt</u>	<u>messel</u>		
38,5	—	Primo in antiqua remanencia 38½ mutt.	
287	—	Item so pringt der dienst 287 mutt.	35
325,5	—		
		Summa perceptorum siliginis 325½ mutt.	

Exposita huius

8	—	Primo den frawen in das kloster 8 mutt.	40
10	—	Item dem pogner 10 mutt.	
3	—	Item auf die wisen ze Sefnicz ² 3 mutt.	fol. 83
1	—	Item ze Newsezz ³ auf die wisen 1 mutt.	
1,5	—	Item den jęgern 1½ mutt.	
6	—	Item dem weinzurel 6 mutt.	45

¹ Podložniki v Stražišću.

² Žabnica.

³ Godešič.

		<i>mutt</i>	<i>kaufmez</i>
	Item ze Oberndorff ² hat man verzert 2 mutt.	2	—
	Item Wolffharten ex gracia 1 mutt.	1	—
	Item abgeng von den amptleutten vnd von den oden hūben 16 mutt.	16	—
5	Item den fronpferten 3½ mutt 1 kaufmez.	3,5	1
	Item den frōnern auf die vest 26 mutt.	26	—
		<u>78</u>	<u>1</u>
	Summa expositorum siliginis facit 78 mutt 1 kaufmez. Quibus deductis remanet officialis domino obligatus 247 mutt 1 kaufmez korn.	= 247	1
10			
	Desselben korn hat man verkaufft; des ersten dem pfleger 41 mutt, ainen mutt vmb 44 β, facit 11 m 44 d.	<i>m</i>	<i>d</i>
		11	44
	Item so hat man den lēutten angeslagen 200 mutt, ainen mutt vmb 52 d, facit 65 m d.	<u>65</u>	—
15		76	44
	ϕ Summa siliginis venditi 241 mutt faciunt in denariis 76 m 44 d. Adhuc remanet officialis domino 6 mutt 1 kaufmez.		
20			
	Percepta avene		
		<i>mutt</i>	<i>messel</i>
	Primo in antiqua remanencia 660 mutt 2 messel.	660	2
	Item so pringt der dienst 1584 mutt.	1584	—
25		<u>2244</u>	<u>2</u>
	Summa perceptorum avene 2244 mutt 2 messel.		
	Exposita avene		
30			
	Primo dem pogner 10 mutt.	10	—
	Item dem kastner 50 mutt.	50	—
	Item so hat man ze Oberndorff ² verzert 5 mutt.	5	—
	Item abgeng den suppanen von den öden hūben 30 mutt.	30	—
35	Item abgeng von den zehenden, darumb daz der haber ver- sessen ist 73 mutt.	73	—
	Item von 500 mutten, die in dem kasten gelegen sind drew jar; sind abgangen von den mēwsen 25 mutt.	25	—
fol. 83'	Item den frōnpferten 8½ mutt.	8,5	—
40		<u>201,5</u>	—
	Summa expositorum avene facit 200 mutt 1½ mutt. Quibus deductis remanet officialis domino obligatus 2000 mutt 43 mutt.	= 2043	—

¹) pred tem prečrtan l.

¹ Godešič.

² Gorenja vas nad Poljanami.

<u>m d</u>			
280 —		Desselben habern hat man verkauft vnd den leuten ange-	
15 —		slagen 1400 mutt, ainen mutt vmb 32 β , facit 280 <i>m</i> .	
<u>8 10</u>		Item vendidit castellano 100 mutt ze 24 <i>d</i> , facit 15 <i>m</i> .	
303 10		Item vendidit 43 mutt ze 30 <i>d</i> , facit 8 <i>m</i> 10 <i>d</i> .	5
		¶ Summa des verkauften habern 1543 mutt, fa-	
<u>mutt messel</u>		ciunt in denariis 300 <i>m</i> 3 <i>m</i> 10 <i>d</i> . Adhuc rema-	
= 300 —		net officialis domino obligatus 500 mutt habern.	
		Percepta milii	10
1 —		In remanencia 1 mutt.	
<u>61 —</u>		Item von dem dienst 61 mutt.	
62 —		Summa 62 mutt.	15
		Exposita	
<u>3 —</u>		Abgeng 3 mutt.	
= 59 —			20
<u>m d</u>		¶ Remanent 59 mutt, der hat man verkauft 55	
11 —		mutt ze 32 β , facit 11 <i>m</i> . Adhuc remanet offi-	
= 4 —		cialis domino 4 mutt hirs.	
		Percepta ordei	25
		¶ Pringt der dienst 4 mutt, die sind verchafft ze 32 β , facit	
— 128		$\frac{1}{2}$ <i>m</i> 48 <i>d</i> .	
		Percepta mixture	30
<u>mutt messel</u>		Pringt vber al 53 mutt.	
53 —			
		Exposita huius	35
<u>50 —</u>		Item vigilibus 50 mutt. Remanet officialis adhuc 3 mutt.	
= 3 —			
		Percepta vini	fol. 84
<u>m d</u>		Primo hat er emphanen von der Marich ¹ herauff 100 Lacker ²	40
16 40		emer, die hat er verkauft; yeden emer vmb 26 β , facit 16	
		<i>m</i> 40 <i>d</i> .	
<u>22 120</u>		Item von Dr ³ schisch hat er emphanen 200 emer, der ist	
		verkauft 140 emer; ain emer vmb 26 <i>d</i> , facit 22 $\frac{1}{2}$ <i>m</i> 40 <i>d</i> ,	
		die vbrigen 60 emer hat mein herr zu Lack ³ verczert, do er	45

¹ Marka (Dolenjska).

² Škofja Loka.

³ Stražišče.

do er da was nach Michahelis.

☿ **Summa** vinorum venditorum 39 m.

39 —

5 ☿ Item so hat er emphanen vom Nycolae von Stain¹ 50
gld.

50

☿ **Summa summarum** omnium prescripto-
rum perceptorum denariorum incluso blado,
caseis et vino venditis, facit 2000 m 4 m 61½
β et in florenis 235 gld.

2p

235 2004 61,5²**Exposita prescriptorum denariorum**

15 ☿ Primo per literas domini 1224 gld.

1224

☿ Item per literas domini zu der statpaw vnd zu den
pfeilern³ 37½ m.

37 80

☿ Item so hat mein herr den swaigern von gnaden gelas-
sen 60 m.

60 —

20 ☿ Item so hat er meinem herren an der raittung geben
1150 gld.

1150

Pürckhüt

25 Primo dem pflieger 80 m.

80 —

Item auf den turn³ 24 m.

24 —

Item gen Wildenlack⁴ 24 m.

24 —

Item vogtrecht gen Görzschach⁵ 12 m.

12 —

Item dem pogner 6 m.

6 —

30 Item den wachtern vnd dem torwertel 6 m 59 aglayer.

6 59

Item dem kastner 10 m.

10 —

Item dem schreiber 6 m.

6 —

168 59

☿ **Summa** huius 168 m 59 d.

35 ☿ Item so gesteet der rainual vncz gen Wienn⁶ 38 m ½ m 11
d.

38 91

☿ Item vmb zwen saüm öl 21 m 15 d.

21 15

fol. 84# Item die kappell ze belüchten vmb 60 pfunt öl 2 m 10 d.

2 10

40 Item vmb 6 pfunt wachs ½ m 40 d.

— 120

Item dem kapplan 5½ m 55½ d.

5 135,5

^{a)} orig. pfeilern.

¹ Nikolaj Kamniški, cf. Božo Otorepec, *Prebivalstvo Kamnika v srednjem veku*, Kamniški zbornik 2 (1956), str. 86.

² Rezultat je ob upoštevanju sumarnih zneskov točen, sicer pa dejanska usota, upošteva je popravke znaša 235 gld 2001 m 42,5 d.

³ Zgornji stolp na Kranclju.

⁴ Stari grad pod Lubnikom.

⁵ Goričane.

⁶ Dunaj.

<i>gld</i>	<i>m</i>	<i>d</i>			
8	105,5		☞	Summa der kappell 8½ m 25½ d.	
12	52		☞	Item die túrn ze decken in der stat vnd dillen vnd preter darczu 12 m 52 d.	
1	122		☞	Item decken auf dem marstal 1½ m 42 d.	5
5	3		☞	Item das paw auf der vest ¹ facit 5 m 3 d.	
—	89		☞	Item das paw auf dem turn ² ½ m 9 d.	
—	100		☞	Item das paw ze Wildenlack ³ ½ m 20 d.	
3	5		☞	Item die padstuben ze bessern mit den siben gehawen stain facit 3 m 5 β.	10
—	80		☞	Item die mül ze bessern an der wúr ½ m.	
4	20		☞	Item die sagmül ze bessern 4 m 20 β.	
23	75		☞	Item so gesteet das weingartpaw zu Dräschisch ⁴ mit aller arbeit 23 m 75 d.	
4	114		☞	Item zerung, pintterlon vnd ander klain ausgeben 4½ m 34 d.	15
8	145		☞	Item potenlon 8 m ½ m 65 d.	
7	100		☞	Item den frönpferden mit den hewpfenning, 59 fronpferden 7½ m 20 d.	20
Abgeng					
5	140			Primo von den frischingen zu sant Jörgen tag 5½ m 60 d.	
2	155			Item von der zehentlempen wegen, der ist hewr nit worden 2½ m 75 d.	25
10	—			Item von statstewr 10 m.	
2	76			Item abgang vom kamerschacz 2 m 76 d.	
—	54			Item abgang vom zehent hoc anno 54 d.	
13	110			Item von hern Jacoben Lullen ⁵ 13½ m 30 d.	
4	10			Item von dem pfarrer 4 m 10 d.	30
12	120,5			Item von den suppanen vnd amptleuten 12½ m 40½ β.	
1	40			Item de tabernis ⁶ 1 m 40 d.	
4	144			Item von den öden huben 4 m ½ m 64 d.	
1	74			Item abgeng von beseczten huben hoc anno 1 m 74 d.	
59	123 ⁶		☞	Summa aller abgeng 59 m ½ m 43 d.	35
10	100		☞	Item vmb 50 marderpelg, ainen vmb 32 d, facit 10½ m 20 d.	fol. 85 40
Summa summarum omnium prescriptorum					
477	39		☞	expositorum denariorum facit 400 m 77 m 39 d.	

^{a)} a popravljen čez neko drugo črko.

¹ Škofjeloški grad.

² Zgornji stolp na Kranclju.

³ Stari grad pod Lubnikom.

⁴ Strazišče.

⁵ Jakob Lull, gl. zgoraj, str. 5, op. 10.

⁶ Dejansko 59 m 123,5 d.

	Item in florenis 2300 <i>gld</i> 74 <i>gld</i> . Wenn man die an den vorgeschribenn ingenomen guldin abzëwcht, dennoch pringt die summ der ausgeben guldin 2000 <i>gld</i> 139 <i>gld</i> , der sind angeslagen 1500 <i>gld</i> , ain guldin vmb ain halb		
5	# marck 12 <i>d</i> , machent an pfeningen 862½ <i>m</i> .	862	80
	Item so hat man gewechselt 400 <i>gld</i> ze ½ <i>m</i> 11 <i>d</i> , facit 200 <i>m</i> 27½ <i>m</i> . Item 100 <i>gld</i> ze ½ <i>m</i> 10 <i>d</i> , facit 56 <i>m</i> 40 <i>d</i> . Item 139 <i>gld</i> ze ½ <i>m</i> 13	277	80
10	10 <i>d</i> , facit 80 <i>m</i> ½ <i>m</i> 47 <i>d</i> . Also pringent die angeslagenn guldin an marcken 1227 <i>m</i> 7 <i>β</i> .	56	40
		80	127
	☞ Summa aller vorgeschribenn ausgeben pfening facit 1700 <i>m</i> 4 <i>m</i> 46 <i>d</i> . Wenn man die abzëucht an den vorgeschribenn ingenomen marcken, dennoch beleipt der amptman meinem herren schuldig 300 <i>m</i> 15½ <i>agl</i> ayer.	1227	7
			Σc
15		1704	46
		= 300	15,5
20	An der vorgenanntn remanenz hat er vns ausgericht des ersten 107 <i>m</i> vnd 9 <i>β</i> , dieselben er ^a auf den paw der statgraben daselbs von pfingsten vncz auf sant Gallen tag hat ausgeben.	107	9
25	Item so hat er auch ausgeben 146½ <i>m</i> 9 <i>β</i> , dieselben wir ze Lack ¹ nach Michahelis nonagesimo nono 16 tag verczert haben. Noch blaib er vns schuldig 46 <i>m</i> 77 (<i>β</i>), derselben er vns auch beraitt ausgericht vnd bezcalt hat, als er des vnsern besunder quittbrief darumb hat.	146	89
		(253)	98
		= 46	77 ²

^{a)} pred tem prečtran d.¹ Škofja Loka.² Rezultat je zaokrožen za pol pfeniga navzdol.

Racio des pawz ze Lack¹ LXXXX septimo et octavo

fol. 85'

Racio facta est cum Johanne im Turn² von des pawz wegen, der stat ze Lack¹ von sant Jbrgen tag in dem LXXXXVII jar uncz auf sant Jorgen tag in dem LXXXXVIII jar et est facta in Lack,¹ feria tertia ante Galli LXXXX nono.

Racio primi anni

10

Exposita

<i>ghd</i>	<i>m</i>	<i>d</i>		
54	89		Primo per 25 septimanas den maistern ze mauren 54 <i>m</i> ½ <i>m</i> 9 <i>d</i> de anno LXXXX septimo.	15
3	49		Item vmb eisnem zewg desselben jars: schaff, pottigen etc. 3 <i>m</i> 49 <i>β</i> <i>d</i> .	
8	40		Item dem zimerman von 5 turn ze decken, darumb man in gedingt hat 8 <i>m</i> 40 <i>d</i> .	
7	4		Item vmb gehulcz darczu vnd dauon ze füren 7 <i>m</i> 4 <i>d</i> .	20
24	74	#	Item vmb drewtausent 21 werckstück ze prechen, facit 24 <i>m</i> 74 <i>d</i> .	
25	62		Item von denselben stain vnd andern stain, die des jars dauor vber beliben ze füren 25 <i>m</i> 62 <i>d</i> .	
8	77		Item von kalch ze füren 8 <i>m</i> 77 <i>d</i> .	25
9	48		Item von sand ze füren 9 <i>m</i> 48 <i>d</i> .	
67	101		Summa der stain vnd der für dauon mit kalch vnd sand 67½ <i>m</i> 21 <i>d</i> .	30
140	123	♣	Summa des jars facit 140 <i>m</i> ½ <i>m</i> 43 <i>d</i> .	
8	101	♣	Item so ist man im an der nächsten raittung schuldig beliben 8½ <i>m</i> 21 aglayer.	
4	—	♣	Item so liggent im aus von LXXXXVI jar von Hannß des alten richter sun ³ 4 <i>m</i> .	35
10	107	♣	Item so geet im von der stewr ab desselben LXXXXVI ³ jars 10½ <i>m</i> 27 <i>d</i> .	
2e		♣	Summa alles ausgeben des LXXXXVII jars mit den abgengen 164 <i>m</i> 11 <i>d</i> .	40
164	11			

¹) *pred tem prečrtano* jars.

¹ Škofja Loka. ² Janez ali Hans Loški, v letih 1395–1398 loški mestni sodnik, cf. NŠAL, KAL, Spisi 83/73 (1395–IV–09); BayHStA, HU Freising, št. 384 (1396–V–17); ARS, AS 1063, ZL, 1398–VII–30; Urbarji freisinske škofije, str. 34. ³ Hans, sin bivšega loškega mestnega sodnika Henrika, cf. Urbarji freisinske škofije, str. 222.

		<i>gld</i>	<i>m</i>	<i>d</i>
fol. 86	Percepta eiusdem anni			
	Primo von der stat stēwr 75 <i>m</i> .	75	—	
	Item von den purgern 12½ <i>m</i> .	12	80	
5	Item von meinem herren 32 <i>m</i> , die im der kastner geben hat.	32	—	
	Item von den aussern lēuten vom Machor 17 <i>m</i> .	17	—	
	Item von vier suppanen 10 <i>m</i> 56 β.	10	56	
10	ϕ Summa perceptorum huius anni 100 <i>m</i> 46½ <i>m</i> 56 <i>d</i> . Wenn man die abzēucht an dem vorgeschriben ausgeben, so beleipt mein herr dem richter schuldig 17 <i>m</i> 34 <i>d</i> .	146,5	136	= 17 34 ¹
15	Racio secunda de anno LXXX octavo etc.			
	Exposita			
20	ϕ Primo in antiqua remanencia de anno precedenti 17 <i>m</i> 34 <i>d</i> .	17	34	
	ϕ Item per 25 septimanas tagwerck den mawrern 29 <i>m</i> ½ <i>m</i> 44 <i>d</i> .	29	124	
	#Item von tausent 42 fūder stain ze prēchen 8½ <i>m</i> 29 <i>d</i> .	8	109	
	Item den stain ze fūren vnd füllstain 8 <i>m</i> 50 <i>d</i> .	8	50	
25	Item von kalch ze fūren 10½ <i>m</i> 49 <i>d</i> .	10	129	
	Item von sand ze fūren vnd holcz 5 <i>m</i> 2 <i>d</i> .	5	2	
		32	130	
30	ϕ Summa harum parcium 32½ <i>m</i> 50 <i>d</i> .			
	ϕ Item ander klain ausgeben; den zewg ze spiczen, vmb scharnagel etc. 5 <i>m</i> 33 <i>d</i> .	5	33	
	ϕ Item abgeng von der statstewr 8½ <i>m</i> 30 <i>d</i> .	8	110	
35	ϕ Summa expositorum huius anni facit 93½ <i>m</i> 31 <i>d</i> .	93	111	
	Percepta eiusdem anni			
40	Primo von der stat stēwr 37½ <i>m</i> .	37	80	
	Item von den purgern 12½ <i>m</i> .	12	80	
	Item von meinem herren 32 <i>m</i> , die Ortolff ² hat angericht.	32	—	
		82	—	
45	ϕ Summa perceptorum 82 <i>m</i> . Wenn man die abzeucht gegen dem vergenanten ausgeben, dennoch beleipt mein herr dem richter schuldig 11½ <i>m</i> 31 <i>d</i> .	= 11	111	

¹ Izračunana vsota je za 1 *d* premizka.² Ortolff Slovenjegraški, gl. zgoraj, str. 1, op. 2.

ghd m d

6 73

- 5 80

= - 153

Item er hat auch verraitt den paw der pfeiler LXXXXVIII^o vmb *fol. 86°*
stain vnd von tagwercken, facit 6 *m* 73 *d.* Daran hat er von
dem kastner emphanen 5½ *m*, noch beleipt man im ½ *m*
73 *d.*

= 12 104

Summa was man dem richter schuldig beleipt
12½ *m* 24 *d.* Daran ist im ettwas verschafft wol
als das sein quitbrief laut.

5

10

[18. 5. 1399 — 13. 10. 1399]

Nota raitung des paws auf den graben ze Lack¹ a festo pentecostes LXXXX
nono.

ghd m d

38 104

11 40

1 —

43 23

6 4

31 28

131 39

Primo den stainpræchern vnd maurern vncz auf Colomani per
18 septimanans 38½ *m* 24 *d.*

Item maister Hannß für kost vnd lon 11 *m* 40 *d.*

Item demselben 1 *m* für gewandt.

Item mörternechten vnd andern arbeitern per totidem septi-
manas 43 *m* 23 *d.*

Item vmb zewg darczü 6 *m* 4 *d.*

Item von kalch ze füren, stain, lavm vnd sandt^a 31 *m* 28 *d.*

15

20

25

☿ **Summa totalis** 131 *m* 39 *β.*

24 30

= 107 9

In hiis perceptit ab hominibus usque ad illud tempus 24 *m* 30
β vnd was von den hinfür geuelt, daz wirdt er fürbas raitten.
Quibus deductis remanet dominus officiali obligatus 107 *m* 9
β als die in seinem quitbrief begriffen sind, an die 178 truchen
kalich, wan man die mit dem künftigen kalich sol wider be-
czaln.

30

^{a)} *pred tem prečrtan g.*

¹ *Škofja Loka.*

FREISINŠKI MEDVED

Proti koncu 15. stoletja je bila pozidana in v letu 1502 s freskami poslikana cerkva sv. Urha na Križni gori (680 m) nad Škofjo Loko. To je bilo v času, ko je bil škofjeloški zemljiški gospod znameniti freisinški škof Filip (1498–1541), ki je po potresu leta 1511 obnovil porušeni loški grad in veliko loško gosposčinsko kaščo ter sicer pozidal in okrasil številne cerkve, med njimi tudi križnogorsko.¹

Neznani mojster, ki je s freskami poslikal »kranjski prezbiterij«² cerkvice na Križni gori, je šilaste vrhove njegovih vzdolžnih stranic na evangelijski strani izpopolnil z dvema scenama iz legende o sv. Korbinijanu, patronu freisinške cerkve, na listni strani pa s prizoroma iz zgodbe sv. Urha, cerkvenega patrona. Iz legende sv. Korbinijana sta izbrana prizora z njegove poti v Rim, ko je medved napadel in raztrgal škofovo tovorno mulo, toda Korbinijanova zarotitev ga je ukrotila, da je namesto ubite mule sam nadalje nosil njeno prtljago. Na prvi sliki medved trga mulo, s spremstvom obdani škof na belem konju pa mu izreka kazen; na drugi sliki vleče hlapčič za seboj otovorjenega medveda, ki se ga nihče več ne boji, na poti proti mestu ob morskem zalivu.³

Legendo o sv. Korbinijanu (ok. 680–725), utemeljitelju škofije v Freisingu in njenem prvem škofu, je zapisal njen četrti škof Aribio (Arbeo, 764–784).⁴ Njeno vsebino je uporabil freisinški kronist Karl Meichelbeck (1669–1734) v svojem latinskem delu *Historia Freisingensis* (Freising 1724–1729) in v njeni okrajšani nemški varianti (1724) pri opisovanju življenja in dela prvega freisinškega škofa Korbinijana.⁴

V zvezi z zgodbo o »freisinškem medvedu«⁵ so povezani podatki, da je Korbinijana ob njegovem prvem obisku v Rimu leta 716 papež Gregor II. (715–731) posvetil v pokrajinskega nadškofa za francoske in nemške dežele, vendar se je Korbinijan leta 723 odločil ponovno potovati v Rim z željo, da ga papež razreši teh potovalnih škofovskih nalog in mu dodeli kako umirjeno samostansko delovanje ali v okolici Rima ali na Nemškem. Še pred odhodom na pot sta ga, najprej takratni bavarski vojvoda Theodo ob Korbinijanovem obisku v Regensburgu in nato še njegov sin vojvoda Grimoald na svojem dvoru v Freisingu, s posestvenimi darovnicami cerkvi

¹ Cevc 1963, str. 104, 107.

² Cevc 1963, str. 105, 106, 109.

³ Herder I, kol. 624 Aribio in V, kol. 120 Korbinijan.

⁴ Meichelbeck 1724, str. 5–33. Meichelbeckovo nemško besedilo je prosto povzeto, delno prevedeno in komentirano.

hotela pridobiti, da bi postal bavarski škof, vendar se je Korbinijan najprej želel srečati z rimskim papežem.⁵

Takratna običajna srednjeveška potovalna smer je iz Freisinga proti jugu vodila najprej ob Dachauskem močvirju do Fürstfelda in do Stegena ob Ammerskem jezeru, nato ob reki Ammer mimo Weilheima in Rottenbucha do Garmisch-Partenkirchena in do Mittenwalda ob zgornjem toku reke Isar ter dalje preko visokogorskega prelaza Scharnitz do Seefelda na Tirolskem in v dolino reke Inn. Od tod je ena smer vodila mimo Innsbrucka, po Wippski dolini in preko prelaza Brenner do Sterzinga, Brixena ali Merana naprej po južni Tirolski; druga smer pa proti vzhodu preko Brunecka do Innichena in dalje po Dravski dolini na Koroško.⁶

Korbinijan pa je za nadaljevanje potovanja izbral drugačno smer: proti zahodu skozi Zgornjo Innsko dolino in po gorati deželi Breoncev, ki so bivali na visokem grebenu nad reko Inn, ter skozi Fünster-Müntz do Maisa v Vintschgauvu in nato naprej po južni Tirolski, Trentinu in Lombardiji proti Rimu. Med potovanjem po zgornji tirolski cesti pa je prišlo do naslednjega srečanja, katerega zapis se v prevodu iz nemščine v slovenščino glasi:⁷

- Počival je nekoč v nočnem času Korbinijan z vsemi svojimi. Tedaj se je zgodilo, da je nek divji medved popadel enega Korbinijanovega žrebca, ki se je brez nadzornika pasel naokoli, ga podrl in si z njim naredil dobro večerjo. To je med drugimi končno izvedel pater Ansericus, ki je o tem takoj opozoril Korbinijana. Korbinijan, poln zaupanja v Boga, je rekel Ansericu: »Glej, tu imaš bič. Pojdi tja, primaži medvedu eno krepko in zapovej mu v božjem imenu, da on nadomesti ubitega žrebca in kar je oni nosil, nase vzame.« Ansericus je poslušal Korbinijana in Anserica medved, ki se je, slehernemu v veliko začudenje, čisto udomačeno obnašal in tovor med drugimi žrebci potrpežljivo nosil. Iz tega čudežnega dejanja se je v naslednjih časih zgodilo, da je mesto Freising medveda sv. Korbinijana izvolilo v svoj grb, kot je to svetovno znano. Ker je medved svoj tovor nosil tja do Rima, ga je Korbinijan spustil v njegovo prostost. -

Korbinijana so vseskozi spremljali tudi možje vojvode Grimoalda, ki naj bi mu služili na poti proti Lombardiji in na mejah Zgornje Bavarske, vendar tudi s tajnim nalogom, zahtevati od prebivalcev območja Ötz in Vintschgau, da Korbinijana na povratku iz Rima v te kraje zaustavijo in zadržujejo, dokler ne bodo dobili nadaljnjih ukazov vojvodovega dvora.⁸ In potem, ko je Korbinijan srečno prišel do Rima, kjer ga je papež Gregor sprejel in odločil, naj nadaljuje svoje uspešno škofovsko delovanje,⁹ ter se nato preko Lombardije in Trentina vrnil v Mais, se je tako tudi zgodilo.¹⁰

Med potovanjem je Korbinijan izvedel, da se je vojvoda Grimoald poročil z ovdovelo soprogo svojega brata Theodibalda. Zato je vojvodu sporočil, da mu ne misli služiti, dokler ne bo odstranjena njegova nova, verskim zapovedim

⁵ Meichelbeck 1724, str. 9 -13 in Herder III, kol. 1674 Grimoald.

⁶ Blaznik 1973, str. 92.

⁷ Meichelbeck 1724, str. 13, 14.

⁸ Meichelbeck 1724, str. 13.

⁹ Meichelbeck 1724, str. 15, 16, 18.

¹⁰ Meichelbeck 1724, str. 18.

Es ruhete einstens nächtlicher Weil Corbinianus sambt denen seigen; da geschah es / daß ein wilder Bär ein Saam-Roß Corbiniani, so ohne auffseher herumgrasete / ergriffen / solches geworffen / und mithin ihme ein gutes Nachtmal machte. Difes erfahrte endlich unter anderen der Frater Ansericus: welcher ein solches alsogleich Corbiniano bedeutete. Corbinianus voll des Vertrauen auf Gott sagte Anserico: siehe / da hast eine Peitschen: gehe hin / und schmirre den Bären wacker ab / und befilche ihm in Gottes Namen / daß er die Stell des gefällten Saam-Roß vertrete / und was jenes getragen / auff sich nehme. Ansericus gehorsamte Corbiniano, und der Bär dem Anserico, als welcher sich ganz heimisch aufführte / und den Last so fort under anderen Saam-Rößen zu Männiglichen grösster Verwunderung gedültig trage. Aus welcher wunderlicher That dann zu erfolgten Zeiten geschehen / daß die Stadt Freysing den Bären S. Corbiniani zu ihrem Wappen erwöhlet / wie dann ein solches Weltbekant ist. Corbinianus, da der Bär bis gegen Rom seinen Last getragen / hat denselben in seine Freyheit entlassen.

Opis srečanja škofa Korbinijana z medvedom. (Meichelbeck 1724, str. 14)

nasprotujoča soproga, in je šele po razdrtju zakonske zveze leta 724 pristal prevzeti škofovsko mesto v Freisingu.¹¹ Nekdanja vojvodinja Piltraud (Pilitrud) pa si je odtlej ob vsaki priložnosti prizadevala škodovati škofu Korbinijanu in končno svojemu tajnemu pisarju naročila, naj ga umori. Ob budnosti brata Erimberta je Korbinijanu še pravočasno uspelo pobegniti v Mais na Tirolsko.¹² V Freising se je vrnil šele po smrti vojvode Grimoalda in na povabilo novega bavarskega vojvode Hugiberta v letu 725.¹³

Takšen je najstarejši zapis o srečanju škofa Korbinijana z divjim medvedom in o okoliščinah tega dogodka, ki je postavljen v leto drugega škofovega potovanja v Rim 723. Prizorišče je takoimenovana zgornja tirolska cesta, ki je po zgornji dolini reke Inn povezovala Bavarsko preko Tirolske s Trentinom in Lombardijo v Padski nižini. Upodobitev dogodka na freski v cerkvi na Križni gori in njegovo komentiranje pa nista popolnoma skladna z dokumentiranim opisom. Medved je napadel konja, ko se je nenadzorovano pasel v okolici, ne pa v skalnati soteski.¹⁴ Napadena žival ni bila (tovorna) mula, nemško Maultier, ampak po nemškem zapisu Saam-Ross t.j. v slovenskem prevodu semenski konj oziroma žrebec. Škof se tudi ni neposredno srečal z medvedom, ampak je samo zapovedal fratru Anseriku, kaj naj stori in ki je tudi lastnoročno ukrotil medveda; Anserik je bil sicer mlad Korbinijanov učenec,

¹¹ Meichelbeck 1724, str. 19, 20.

¹² Meichelbeck 1724, str. 22–24.

¹³ Meichelbeck 1724, str. 26–27.

¹⁴ Cevc 1963, str. 109.

Na freski v cerkvi na Križni gori – škof Korbinijan zaroti krvoločnega medveda (levo), medved nosi tovor škofa Korbinijana (desno). (Iz knjige Jože Anderlič, Marijan Zadnikar, *Lepote slovenskih cerkva*, str. 134, zgoraj)

tudi kletar in ribič.¹⁵ Ta škofova zapoved, ki je ukrotila divjega medveda, je veljala za enega med čudeži pri Korbinijanovi razglasitvi za svetnika in (ali res tudi ?) za medvedovo umestitev v grb mesta Freisinga.¹⁶

Za zaključek še beseda o piscu legende o sv. Korbinijanu. Rojen naj bi bil v kraju Mais ali v njegovi bližini v Vinschgauvu na Tirolskem. Kot deček je padel v naraslo in deročo reko Passeyr, ki teče mimo Maisa,¹⁷ in je bil na priprošnjo škofa Korbinijana iz nevarnosti, da se utopi, čudežno rešen. V zahvalo svojemu rešitelju se je odločil, da bo njegov učenec in redovnik v Freisingu. Postal je sodelavec tretjega freisingškega škofa Jožefa (748-764), bil kmalu imenovan za višjega duhovnika in končno za prvega opata samostana v Scharnitz (964 m) na tirolski strani visokogorskega prelaza istega imena in ob cesti med Mitterwaldom in Innsbruckom. Po smrti škofa Jožefa je bil izvoljen za četrtega freisingškega škofa (764-784) in prevzel ime Aribu (Arbeo), kar je pomenilo dedič (verjetno svojega vzornika škofa Korbinijana). Bil je uspešen v škofovski službi in eden najzaupnejših svetovalcev bavarskega vojvode Tasila (749-788) ter prvi zapisovalec legende o življenju in delu sv. Korbinijana.¹⁸

¹⁵ Meichelbeck 1724, str. 6, 7, 15.

¹⁶ Meichelbeck 1724, str. 14. Pripisovanje tega srečanja z medvedom poznejšemu freisingškemu škofu Abrahamu (957-994) ali komu drugemu je nedokumentirano prevzemanje dogodka.

¹⁷ Meichelbeck 1724, str. 31, 45. Zmotna je navedba kraja oziroma reke v besedilih o Korbinijanu in Aribu. Mimo mesta Mais (ital. Malles) teče reka Etsch (ital. Adige, slov. Adiža), katere pritok pri mestu Meranu je Passer, ki teče po dolini Passeier (ital. Passiria).

¹⁸ Meichelbeck 1724, str. 45, 46 in Herder VII, kol. 1124 Scharnitz.

Uporabljena literatura

1. Blaznik, Pavle: Škofja Loka in Loško gospostvo (973-1803). Škofja Loka 1973. (Cit. Blaznik 1973.)
2. Cevc, Emilijan: Odkod je doma mojster križnogorskih fresk? Loški razgledi X, Škofja Loka 1963, str. 104 - 112. (Cit. Cevc 1963).
3. Herders Konversations-Lexikon I - VIII. Freiburg 1902 - 1907. (Cit. Herder I-VIII.)
4. Meichelbeck, Karl: Kurze Freysingische Chronica ... Freising 1724. Faks. izd. Freising 1977. (Cit. Meichelbeck 1724.)

Zusammenfassung

Der Freisinger Bär

Auf dem Berg Križna gora (680 m) über Škofja Loka wurde gegen Ende des 15. Jahrhunderts eine Kirche errichtet und dem heiligen Urh geweiht. Im Jahre 1502 wurde sie mit Fresken bemalt. Ein unbekannter Meister hat ihr »Krainer Presbyterium« mit Bildern aus der Legende vom Kirchenpatron dem hl. Urh und vom hl. Korbinijan, dem Gründer des Freisinger Bistums in Bayern, bemalt. In den Jahren 973 - 1803 war die Herrschaft von Loka in seinem Besitz. Bei Korbinijan (um 680 - 725) hat der Maler das Ereignis benutzt, wo der Bischof im Jahre 723 auf seiner Reise zum Papst nach Rom einem angriffslustigen Bären begegnet war und ihn zu einem zahmen Träger des Reisegepäcks beschworen hatte. Zur Erinnerung an diese Wundertat hat später die Stadt Freising einen Bären in ihr Stadtwappen eingefügt. Die Reise des Bischofs und das Begegnen mit dem Bären hat in die Legende von Korbinijan ihr Aufschreiber der Freisinger Bischof Aribo (Arbeo, 764 - 789) eingetragen. Der Bischofschronist Karl Meichelbeck (1669 - 1734) hat sie zum ersten Mal in seinem Buch Historia Fresingensis (Freising 1724 - 1729) und in seiner gekürzten deutschen Ausgabe im Jahre 1724 veröffentlicht. Im Beitrag wird der deutsche Text von Meichelbeck frei zusammengefasst bzw. teilweise übersetzt und kommentiert. Inhaltlich wird er mit den Bildern von der Freske in der Kirche auf dem Berg Križna gora verglichen.

NOVA POZNOANTIČNA NAJDBA S PUŠTALA NAD TRNJEM

UVOD

Puštal¹ je 559 m visok hrib nad vasjo Trnje v neposredni bližini Podlubnika in Stare Loke (sl. 1). Hrib se v ljudskem izročilu že dolgo omenja kot najdišče raznih starin. Njegova ugodna strateška lega ob vstopu v Selško dolino, dobra naravna

Sl. 1: Izsek iz karte Škofje Loke v merilu 1: 50.000. Območje gradišča Puštal nad Trnjem je označeno s šrafiranim krogom (Atlas Slovenije).

¹ Poleg imena Puštal nad Trnjem se pojavlja tudi drugo ime Gradišče na Rovneh.

zavarovanost in bližina vode² so privlačili ljudi v različnih časovnih obdobjih, ki so v varnem zavetju hriba postavili svoja bivališča. Kot kaže današnje stanje raziskav, je bil hrib poseljen v več časovnih obdobjih. Prvič v starejši železni dobi in kasneje v antičnem in poznoantičnem obdobju.

ZAKLADNA NAJDBA

Aprila leta 2002 je inž. geologije Tomaž Budkovič kustodiatu za arheologijo Loškega muzeja podaril zakladno najdbo, ki jo je leta 1983 našel z detektorjem kovin na Puštalu. Po podatkih najditelja je najdba ležala za vzhodnim zidom kompleksa (sl. 7), 20 cm globoko, založena s kamenjem. Založeno najdbo sestavlja skupno 13 predmetov, med katerimi je 5 železnih dlet, 2 pušični osti, del verige za obešanje kotla, zvit ročaj kotla z atašama, železen zvonec, trakasti okov ter dva nedoločljiva železna fragmenta. Na večini predmetov so se v korozijski plasti v večjih ali manjših zaplatah ohranili odtisi tkanine (sl. 2), v katero so bili predmeti zaviti, preden jih je lastnik zakopal. Iz ohranjenih odtisov tkanine se lepo vidi, da gre za platno.³

Sl. 2: Primer odtisa platna na železnem dletu, ki se je ohranil v korozijski plasti (foto: Zoran Milič).

V zakladni najdbi so glede na funkcijo zastopani trije tipi predmetov: orodje, uporabni predmeti in orožje.

Orodje

K orodju prištevamo 5 železnih dlet (t. 1: 1-5), ki so se uporabljala za oblikovanje in dolbenje lesa. Vsako dleto se je s pomočjo dolgega železnega trna nasadilo na lesen ročaj. Širine rezil se gibljejo od 3,3 do 4,6 cm. Glede na obliko in funkcijo jih lahko opredelimo kot rezbarsko orodje.

Uporabni predmeti

Med uporabne predmete prištevamo del železne verige za obešanje kotla (t. 3: 13), ročaj kotla (t. 2: 12) in železen zvonec (t. 2: 11).

² V severovzhodnem predelu Puštala izvira močan studenec, ki ne presahne niti v najbolj sušnih poletjih.

Danes je vključen v vodovodno omrežje in napaja vodovod v vasi Trnje.

³ Da gre pri odtisu tkanine dejansko za platno, je potrdila mag. Gojka Pajagič Bregar iz Narodnega muzeja Slovenije v Ljubljani, za kar se ji najlepše zahvaljujem.

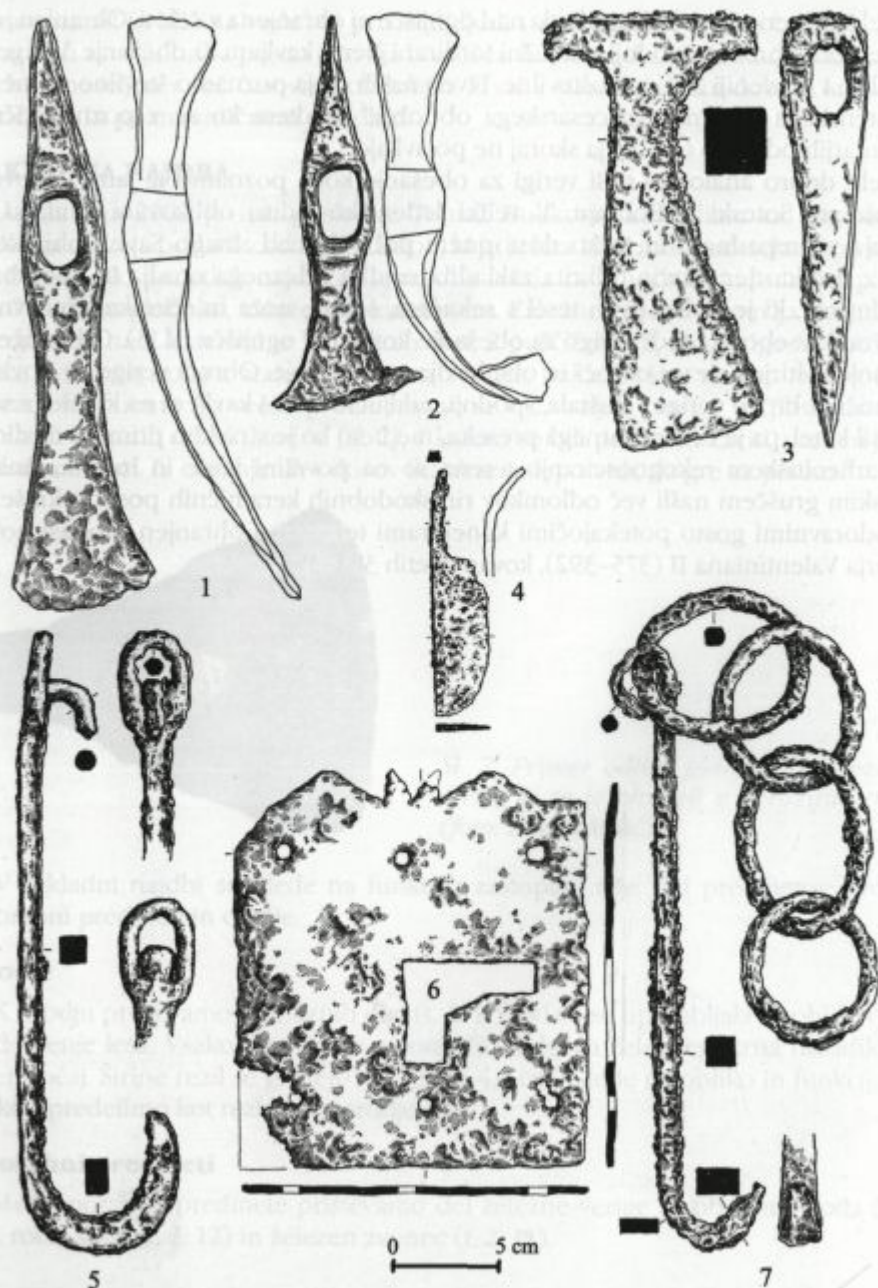

Železna veriga za obešanje kotla nad ognjišče ni ohranjena v celoti. Ohranjen je le en železen obroč in spodnji zaključni tordirani člen s kavljem za obešanje. Verige za kotel so v Sloveniji zelo maloštevilne. Izven naših meja poznamo številne primerke iz latenskega in rimskega cesarskega obdobja,⁴ medtem ko se v poznoantičnih inventarjih od 4. do 6. stoletja skoraj ne pojavljajo.

Zelo dobro analogijo naši verigi za obešanje kotla poznamo iz jame Ajdovska luknja pri Soteski v Bohinju. V veliki ledeniško-vodno oblikovani jami, ki se nahaja v prepadnem in težko dostopnem pobočju nad strugo Save Bohinjske je bila z detektorjem kovin odkrita zakladna najdba železnega orodja in uporabnih predmetov, ki je poleg dveh tesel s sekačem, sekire, noža in ščitnika ključavnice pri vratih vsebovala tudi verigo za obešanje kotla nad ognjišče (sl. 3). Od verige so ohranjeni štirje železni obroči in oba kavlja za obešanje. Obroči verige so povsem identični obroču verige s Puštala, spodnji, zaključni člen s kavljem na katerega se je obesil kotel, pa je tu kvadratnega preseka, medtem ko je v našem primeru tordiran. Ob arheološkem rekognosciranju terena so na površini jame in med kamnitim jamskim gruščem našli več odlomkov rimskodobnih keramičnih posod okrašenih z vodoravnimi gosto potekajočimi kanelurami ter dobro ohranjen bronast novc cesarja Valentiniana II (375–392), kovan v letih 383–388.⁵

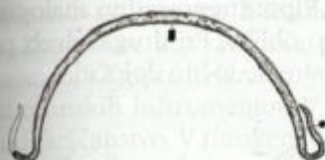
⁴ Jacobi 1974, 111–115, Abb. 28, Taf. 34; 592; Weinrich-Kemkes 1993, 259–265, Abb. 6-8; Künzl 1993, T. 1, 238, Abb. 5–6; T. 2, 51–54, E 64-96, Typentaf. 13–15; T. 3, Taf. 274–286.

⁵ Valič 1985, 272.

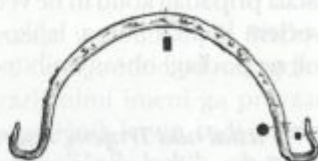

Sl. 3: Zakladna najdba železnega orodja in uporabnih predmetov iz Ajdovske luknje pri Soteski v Bohinju. 1, 2 teslo s sekiro, 3 sekira, 4 nož, 5, 7 veriga za obešanje kotla nad ognjišče, 6 ščitnik ključavnice pri vratih. 1-7 železo. (Valič 1985, 273, sl. 102)

Preprost železen ročaj kotla z ohranjenima atašama za pritrditev je prepognjen. Lastnik ga je očitno z namenom, da bi ročaj zavzel čim manj prostora, upognil, preden ga je zavil v platno in zakopal. Podobni železni ročaji so bili pri nas najdeni na poznoantičnih naselbinah Vipota nad Pečovnikom pri Celju (sl. 4), Korinjskem hribu⁶ in Velikem vrhu nad Osredkom pri Podsredi⁷ (sl. 5). Vsi trije ročaji so opredeljeni kot ročaji vedr.⁸

Sl. 4: Železen ročaj kotla z Vipote nad Pečovnikom (Ciglencečki, Pirkmajer 1987, t. 1: 5).

Sl. 5: Železen ročaj kotla z Velikega Vrha nad Osredkom pri Podsredi (Ciglencečki 1990, t. 2: 2).

Zelo zanimivo analogijo zunaj slovenskega prostora pomeni zakladna najdba s Stupa pri Sarajevu. Založno najdbo iz rimske dobe,⁹ ki poleg meča ter najrazličnejšega obrtniškega in poljedelskega železnega orodja vsebuje tudi kuhinjsko opremo (sl. 6), je lastnik pred bližajočo se nevarnostjo v naglici zakopal.¹⁰

Sl. 6: Bakrena kotla z železnima ročajema, skupaj z ostalo kuhinjsko opremo iz zakladne najdbe Stup pri Sarajevu (Čremošnik 1930, t. 14).

⁶ Neobjavljeno.

⁷ Ciglencečki, Pirkmajer 1987, 223–224, t. 1: 5; Ciglencečki 1990, 149, št. 17, t. 2: 2, 152, op. 25, 26.

⁸ Ciglencečki, Pirkmajer 1987, 224; Ciglencečki 1990, 152.

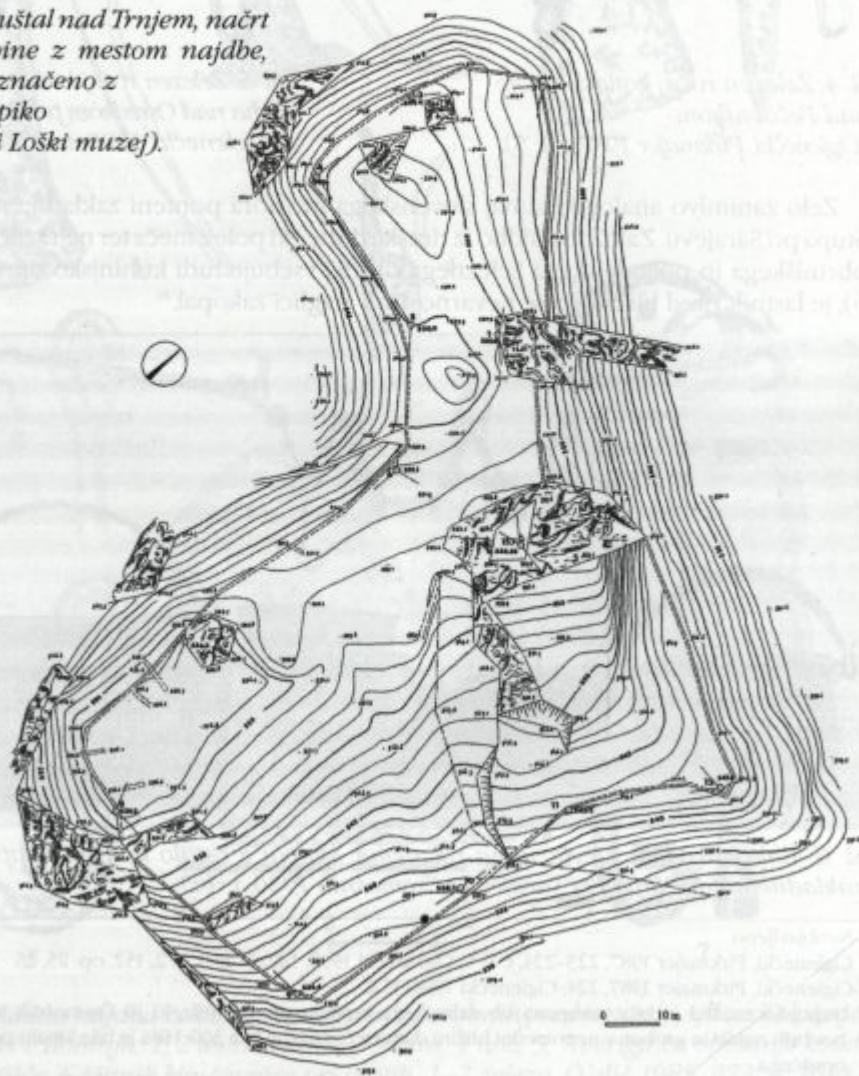
⁹ Depojska najdba je bila zakopana ob zahodnem temelju rimske hiše, ki jo Čremošnik na podlagi novčnih najdb in grobov v neposredni bližini datira v čas okrog leta 300. Hiša je bila kmalu po tem času opuščena.

¹⁰ Čremošnik 1930, 214–215, 223.

Za nas sta najzanimivejša dva v celoti ohranjena bakrena kotla z železnima ročajema. Večji ima povsem identičen ročaj, kot ga srečamo na Vipoti nad Pečovnikom. Ročaj manjšega kotla pa je predvsem po obliki nazaj zapognjenih koncev zelo blizu ročaju s Puštala, vendar pa se zdi, da so ataše drugačne, čeprav njihova oblika s slike žal ni povsem razvidna. Na podlagi zakladne najdbe s Stupa lahko z veliko verjetnostjo trdimo, da so železni ročaji z Vipote, Velikega vrha in s Puštala pripadali kotlu in ne vedru. Ker ima ročaj kotla z Vipote neposredno analogijo v večjem kotlu s Stupa, lahko rekonstruiramo njegovo obliko. Pri drugih dveh pa zgolj na podlagi ohranjenih ročajev njune oblike ne moremo točno določiti.

Sl. 7: Puštala nad Trnjem, načrt nasebline z mestom najdbe, ki je označeno z rdečo piko (hrani Loški muzej).

Oglat železen zvonec, škatlaste oblike, z bronasto prevleko¹¹ in pravokotno odprtino, je narejen iz enega kosa precej debele železne pločevine s simetričnimi polovicama, ki sta ob straneh spojeni z zakovnim šivom in po eno zakovico. Na vrhu je skozi plašč vdet trakast obroček. Zgornja polovica obročka, ki se ni ohranila v celoti, je služila za ročaj, spodnja pa za obešanje kemblja. Tudi kembelj v našem primeru manjka. Na podlagi navedenih lastnosti zvonec uvrščamo v tretji tip železnih zvoncev po T. Knificu in I. Murgelj.¹²

Zvonec se kot »zvoneča posoda« pojavljuje in uporablja v civilizacijah Bližnjega vzhoda, v Egiptu in Izraelu. V klasičnem svetu Grčije in Rima je eden od mnogoterih idiofonskih instrumentov. V različnih oblikah in z različnimi imeni ga prevzame tudi krščanstvo. V rimskem času so zvonci narejeni iz različnih kovin, tudi iz železa. Uporabljali so jih kot glasbila, za nakit, v magiji, pri različnih kultih, ob verskih obredih. Pripisovali so jim tudi apotropijske moči. Ljudje so verovali, da jih zvonec lahko obvaruje nesreče, da mrtveca brani pred demoni. Obešen na vratu domače živali naj bi odvrčal vražje poglede, zato so zvonce obešali na konje, ovce, svinje, mule in celo na pse.¹³

Kakšnemu namenu je služil zvonec s Puštala, je težko reči. Najverjetneje ga lahko povežemo z živinorejo, ki je bila v poznorimskem obdobju, kamor lahko naš zvonec s pomočjo spremnih najdb zanesljivo časovno umestimo, v velikem porastu, o čemer priča predvsem arheološko gradivo (živinski zvonci, glavniki za volno, škarje za striženje ovac, žigi). Predvsem povečano število živinskih zvoncev govori o številnih čredah. Na najdiščih prevladujejo kosti goveda. V južni Evropi govedoreja na manjših gospodarstvih ni izraziteje upadla vse do 6. stoletja.¹⁴

Orožje

K orožju spadata dve deltoidni pušični osti (t. 2: 6, 7), najbolj zanimivi najdbi, s pomočjo katerih lahko datiramo celotno založno najdbo. Daljša pušična ost (t. 2: 6) ima nazaj zavihano konico, po čemer lahko sklepamo, da je bila izstreljena z loka oblegovalcev na naselbino in je verjetno zadela v obrambni zid.

Železne deltoidne pušične osti so v gradivu poznoantičnih postojank redke. Na slovenskem prostoru je bilo več tovrstnih pušičnih osti odkritih na poznoantični in zgodnjerednjeveški naselbini Tinje nad Loko pri Žusmu, Ančnikovem gradišču pri Jurišni vasi in Rodiku, posamezne pa na Brinjevi gori, Rifniku in v Ljubljani. Zunaj slovenskih meja jih srečamo na Frauenbergu pri Lipnici na avstrijskem Štajerskem in na sosednjem Hrvaškem, kjer so bile najdene na Kuzelinu pri Donji Glavnici, v Varaždinskih toplicah in Ludbregu.¹⁵ Pomembno analogijo predstavljajo deltoidne pušične osti s poznorimske utrdbe Kuzelin pri Donji Glavnici, ki so

¹¹ Analizo zvonca z metodo EDS XRF je opravil Zoran Milič v laboratoriju Narodnega muzeja Slovenije v Ljubljani. Pri tem je bilo ugotovljeno, da je jedro železno, površina pa prekrita s tankim nanosom bronca s primesjo svinca in srebra.

¹² Knific, Murgelj 1996, 49.

¹³ Knific, Murgelj 1996, 49–50.

¹⁴ Knific, Murgelj 1996, 50.

¹⁵ Ciglencečki 2000, 55–56.

glede na sistematično raziskano naselbino zelo dobro datirane v drugo polovico 4. in začetek 5. stoletja.¹⁶ Zanesljivost datacije deltoidnih puščičnih osti s Kuzelina potrjuje grob 229, odkrit v južnem predelu poznoantičnega grobišča Frauenberg pri Lipnici. Med pridatki pokojnika, starega od 25–35 let, je bilo 37 deltoidnih puščičnih osti, sulična ost, železen nož z ostanki koščenega držaja in usnjene nožnice, pasna spona, dva okova in kresilo. Sulična ost in puščične osti so ležale in situ ob desnem humerusu.¹⁷

Pasna spona z locnom v obliki črke D in srčasto oblikovanim okovom je okrašena s punciranimi krožci s piko v sredini. Najverjetneje jo lahko opredelimo kot imitacijo vojaških pasnih spon okrašenih s klinastim vrezom, ki se pojavljajo ob donavsko-renskem limesu od zadnje tretjine 4. do prvega desetletja 5. stoletja.¹⁸

Železni sulični osti s trikotnim listom rombičnega in nasadnim tulom osemkotnega preseka najdemo lepo analogijo na poznoantični naselbini Limberk nad Veliko Račno, kjer je datirana v čas okrog leta 400.¹⁹

Med pridatki je bilo poleg noža tudi kresilo, ki ga uvrščamo v germanski oblikovni krog in datiramo v 4./5. stoletje.²⁰

Grobno celoto lahko glede na pridatke umestimo v čas od sredine 4. do sredine 5. stoletja, kar predstavlja hkrati tudi časovni razpon grobišča.²¹

Prav na podlagi obeh deltoidnih puščičnih osti, ki ju lahko s pomočjo omenjenih analogij natančno časovno umestimo, našo založno najdbo s Puštala datiramo v čas od druge polovice 4. do začetka oz. sredine 5. stoletja.

¹⁶ Sokol 1998, 13, 24–25.

¹⁷ Steinklauber 2002a, 492.

¹⁸ Steinklauber 2002a, 491.

¹⁹ Bitenc, Knific 2001, 32, kat. št. 87.

²⁰ Steinklauber 2002a, 492.

²¹ Steinklauber 2002a, 489.

KATALOG

Vse opisane predmete hrani Loški muzej Škofja Loka.

1. Dleto, železo, dl. 14,7 cm; šir. rezila 3,3 cm, inv. št. AR 244.
2. Dleto, železo, dl. 14,3 cm; šir. rezila 4 cm, inv. št. AR 245.
3. Dleto, železo, dl. 12,4 cm, šir. rezila 3,9 cm, inv. št. AR 246.
4. Dleto, železo, dl. 13 cm, šir. rezila 4,6 cm, inv. št. AR 247.
5. Dleto, železo, dl. 10,3 cm, šir. rezila 4,2 cm, inv. št. AR 248.
6. Deltoidna puščična ost, železo, dl. 8,3 cm, inv. št. AR 249.
7. Deltoidna puščična ost, železo, dl. 6,7 cm, inv. št. AR 250.
8. Okov, železo, dl. 6,7 cm, inv. št. AR 251.
9. Odlomek železnega predmeta, dl. 6,8 cm., inv. št. AR 252.
10. Odlomek železnega predmeta, dl. 3,6 cm., inv. št. AR 253.
11. Zvonec, železo z bronasto prevleko, v. 10 cm, šir. spodaj 9,2 cm, šir. zgoraj 7,4 cm, inv. št. AR 254.
12. Ročaj kotla z atašama, železo, dl. 55 cm, inv. št. AR 255.
13. Del verige za obešanje kotla, železo, dl. 39,5 cm, inv. št. AR 256.

ANALIZA ZVONCA

Z namenom, da bi ugotovili sestavo kovine, iz katere je izdelan zvonec iz poznoantične depojске najdbe s Puštala nad Trnjem, smo ga odnesli v laboratorij Narodnega muzeja Slovenije, kjer ga je Zoran Milič analiziral z metodo EDS XRF. Pri analizi je bila uporabljena naprava X-Ray Analyzer Model PEDUZO 01/Am/Sip-250, ki so jo izdelali na inštitutu Jožef Štefan v Ljubljani.

Ker je površina zvonca videti nehomogena in ker so na njem vidna mesta z dodanim materialom, je bila analiza opravljena na različnih mestih, ki so oštevilčena s številkami od 1 do 10 (sl. 8, 9).

Sl. 8: Slika prikazuje mesta, označena s številkami od 1 do 10, na katerih je bila opravljena analiza kovine zvonca.

mesto analize	Fe %	Cu %	Pb %	Ag %	Sn %	opombe
1	34,3	61,2	1,4	0,2	2,9	
2	59,8	36,4	1,6	0,1	2,1	
2a	33,5	62,8	1,0	0,1	2,6	2-po čiščenju
3	41,4	52,0	3,8	0,2	2,8	
4	100					železo
5	67,4	27,6	2,9	0,1	2,0	
6	44,6	45,6	4,9	0,2	4,7	
7	40,7	53,7	2,6	0,2	2,8	
8	21,5	69,8	4,1	0,2	4,4	
9	30,3	62,6	3,5	0,2	3,4	
10	6,1	80,1	7,0	0,2	6,6	

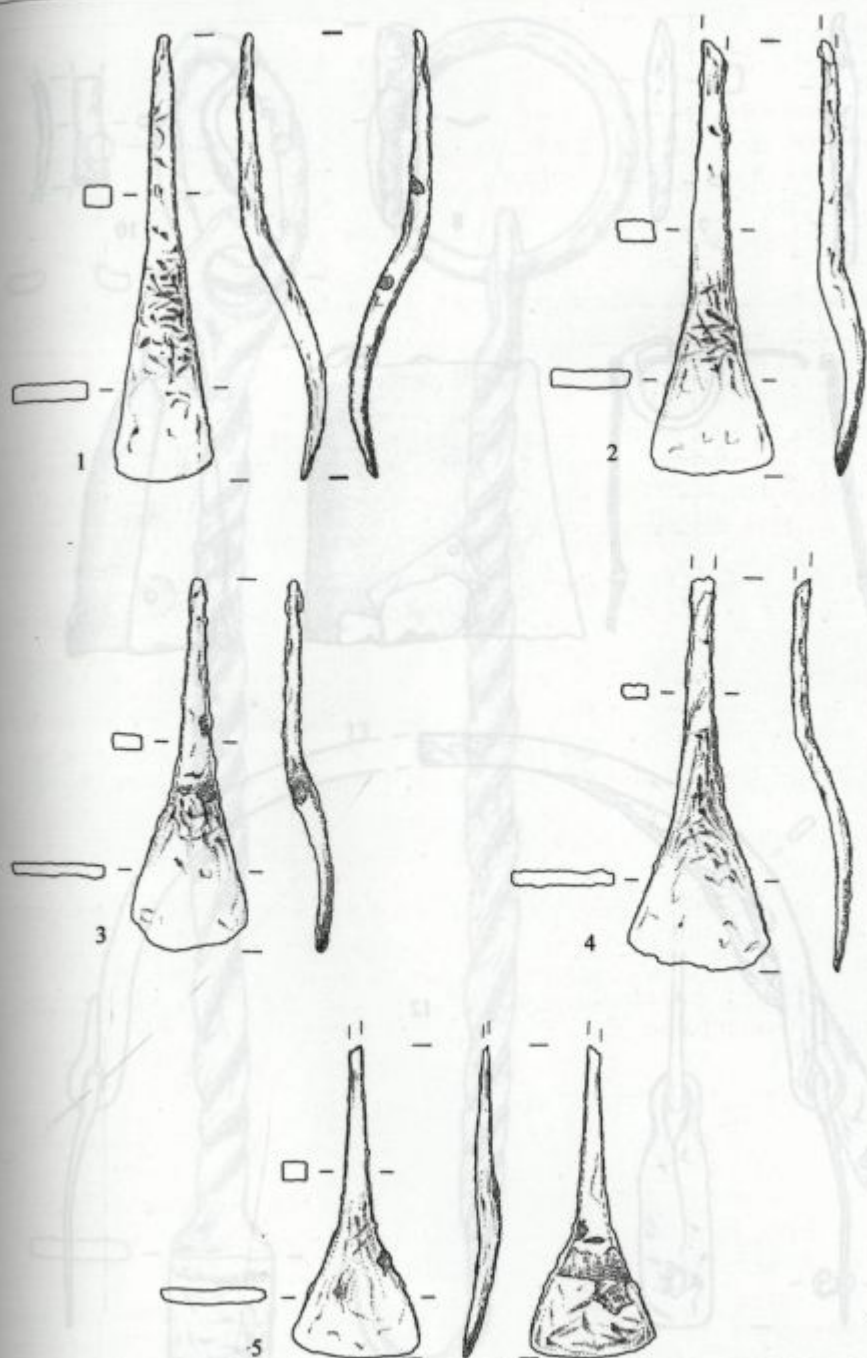
Sl. 9: Tabela prikazuje procentualno vrednost železa, bakra, svineca, srebra in kositra na mestih od 1 do 10, na katerih je bila opravljena analiza kovine zvonca.

Prisotni elementi v analizi in videz zvonca nakazujejo, da je zvonec izdelan iz železa ter prevlečen z bakrovo zlitino, ki vsebuje Pb in Sn. Razmerje med Fe in Cu se spreminja v odvisnosti od stopnje korodiranosti na merilnem mestu. Zanimivo je, da je razmerje Pb in Sn pri vseh analizah skoraj enako in da se količina Pb in Sn spreminja neodvisno od količine Cu.

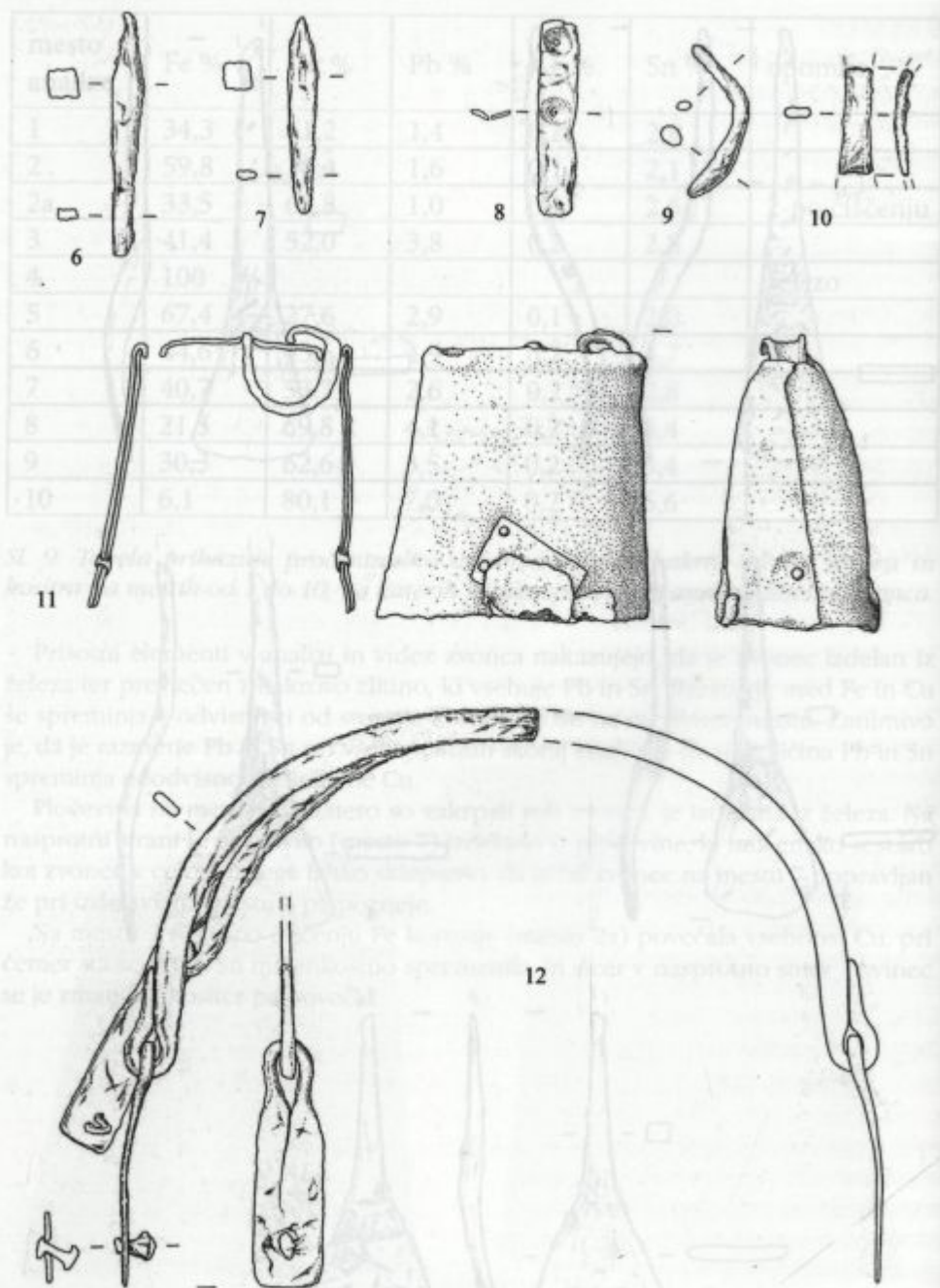
Pločevina na mestu 4, s katero so zakrpali rob zvonca, je izdelana iz železa. Na nasprotni strani je popravilo (mesto 7) izdelano iz pločevine, ki ima enako sestavo kot zvonec v celoti. Iz tega lahko sklepamo, da je bil zvonec na mestu 7 popravljan že pri izdelavi, na mestu 4 pa pozneje.

Na mestu 2 se je po čiščenju Fe korozije (mesto 2a) povečala vsebnost Cu, pri čemer sta se Pb in Sn malenkostno spremenila, in sicer v nasprotno smer - svinec se je zmanjšal, kositer pa povečal.

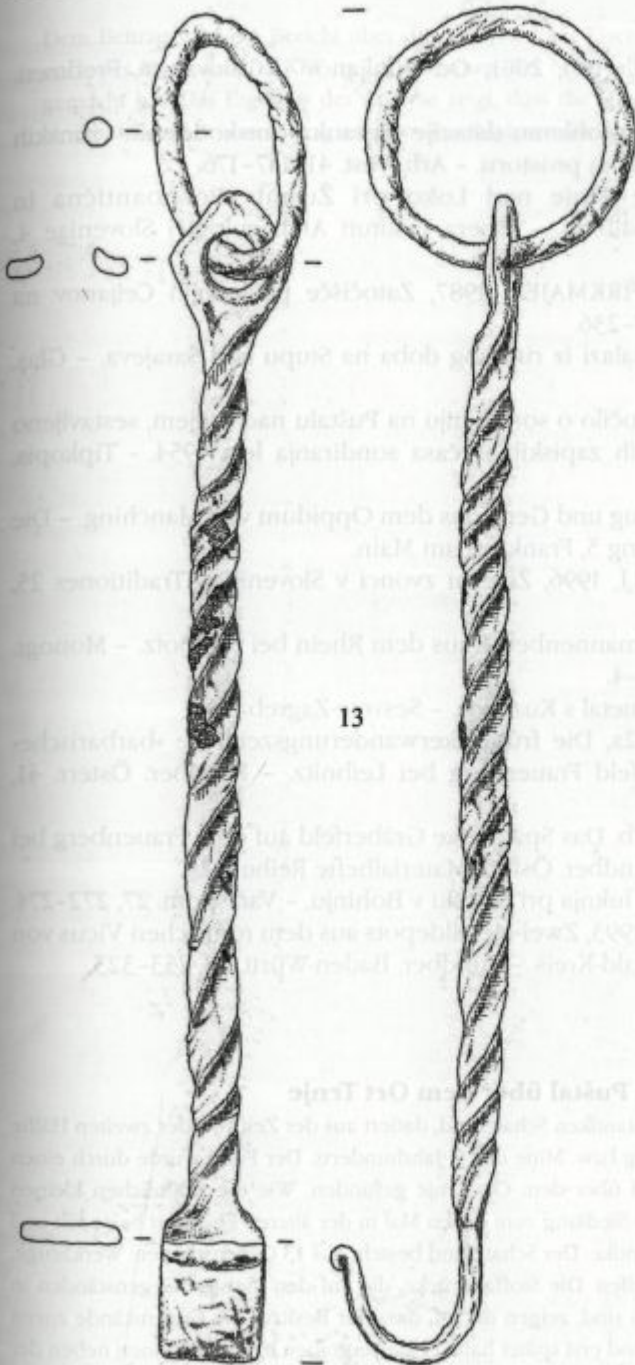

T. 1: Puštal nad Trnjem. Zakladna najdba. 1-5 železo. M = 1 : 2

T. 2: Puštal nad Trnjem. Zakladna najdba. 6-10,12 železo; 11 železo in bron. M = 1 : 2

T. 3: Puštala nad Trnjem. Zakladna najdba. 13 železo. M = 1 : 2

Uporabljena literatura:

1. BITENC, P. in T. KNIFIC (ur.), 2001, *Od Rimljanov do Slovanov. Predmeti. - Katalog razstave*, Ljubljana.
2. CIGLENEČKI, S., 1990, *K problemu datacije nastanka rimskodobnih višinskih utrd v jugovzhodnoalpskem prostoru. - Arh. Vest. 41, 147-176.*
3. CIGLENEČKI, S., 2000, *Tinje nad Loko pri Žusmu. Poznoantična in zgodnj srednjeveška naselbina. - Opera Instituti Archaeologici Sloveniae 4, Ljubljana.*
4. CIGLENEČKI, S. in D. PIRKMAJER, 1987, *Zatočišče poslednjih Celjanov na Vipoti. - Arh. vest. 38, 217-236.*
5. ČREMOŠNIK, G., 1930, *Nalazi iz rimskog doba na Stupu kod Sarajeva. - Glas. Zem. Muz. 42, 211-225.*
6. GABROVEC, S., 1984, *Poročilo o sondiranju na Puštalu nad Trnjem, sestavljeno 12. 7. 1984 po originalnih zapiskih iz časa sondiranja leta 1954. - Tipkopis, neobjavljeno, 1-3.*
7. JACOBI, G., 1974, *Werkzeug und Gerät aus dem Oppidum von Manching. - Die Ausgrabungen in Manching 5, Frankfurt am Main.*
8. KNIFIC, T. in I. MURGELJ, 1996, *Železni zvonci v Sloveniji. - Traditiones 25, 45-68.*
9. KÜNZL, E., 1993, *Die Alamannenbeute aus dem Rhein bei Neupotz. - Monogr. Rom.-Ger. Zentmus. 34, 1-4.*
10. SOKOL, V., 1998, *Rimski metal s Kuzelina. - Sesevete-Zagreb.*
11. STEINKLAUBER, U., 2002a, *Die frühvölkerwanderungszeitliche »barbarische« Komponente im Gräberfeld Frauenberg bei Leibnitz. - Fundber. Österr. 41, 489-495.*
12. STEINKLAUBER, U., 2002b, *Das Spätantike Gräberfeld auf dem Frauenberg bei Leibnitz, Steiermark. - Fundber. Österr, Materialhefte Reihe A 10.*
13. VALIČ, A., 1985, *Ajdovska luknja pri Soteski v Bohinju. - Var. spom. 27, 272-274.*
14. WEINRICH-KEMKES, S., 1993, *Zwei Metalldepots aus dem römischen Vicus von Walldürn, Neckar-Odenwald-Kreis. - Fundber. Baden-Württ. 18, 253-323.*

Zusammenfassung

Der spätantike Fund vom Puštal über dem Ort Trnje

Der Beitrag behandelt den spätantiken Schatzfund, datiert aus der Zeit von der zweiten Hälfte des 4. Jahrhunderts bis Anfang bzw. Mitte des 5. Jahrhunderts. Der Fund wurde durch einen Metalldetektor auf dem Puštal über dem Ort Trnje gefunden. Wie die zahlreichen kleinen Fundstücke zeigen, wurde die Siedlung zum ersten Mal in der älteren Eisenzeit besiedelt und später in der Antike und Spätantike. Der Schatzfund besteht aus 13 Gegenständen: Werkzeuge, angewandte Gegenstände, Waffen. Die Stoffabdrücke, die auf den meisten Gegenständen in der Korrosionsschicht erhalten sind, zeigen darauf, dass der Besitzer die Gegenstände zuerst ins Leinen eingewickelt hatte und erst später hatte er sie vergraben bzw. mit Steinen neben der Schutzmauer verstellt.

Dem Beitrag wird ein Bericht über die Analyse einer Eisenglocke beigelegt, die Zoran Milič nach der Methode EDS XRF im Laboratorium des Nationalmuseums Sloweniens in Ljubljana gemacht hat. Das Ergebnis der Analyse zeigt, dass die Glocke aus Eisen hergestellt und mit einem dünnen Bronzesauftrag mit dem Zuschlag von Blei und Silber überzogen ist.

DR. GREGORIJ KARBONARIJ (VOGLAR, OGLAR) DE WIESENEGG

(12. 3. 1651 – 2. 4. 1717)

Modroslovec, zdravnik in diplomat

Gregorij se je rodil na kmetiji Martina Voglarja in matere Menke, roj. Zafahke (Zafahke?) v Vahleu, kar drugi dan ved besili črke, ki jih je mati priložila v obelisk. Gregorij Karbonarij (Voglar, Oglar) se je rodil 12. marca 1651, kar je zapisano v obeliski krajni knjigi št. 253 km.

Prva knjiga vseh letnih 1717 knjig, je najprej Pavel V. Petrovič, s tega zapisa izjemno jasno, da se ne da več brati iz originala, saj bi bilo potrebno, da sta bila 6. septembra 1655 vpisana dva Gregorijeva bratra – Adam Senčič in Miloslav Pavčič. Tudi Peter Petriček Voglar je potrjen z Gregorijem v istem letu, ki je stala na njegovu strani in podpisal, kar je na "oglah", obkrajanih drugi razlog, da je petriček Oglar nastopil za "ogla". Kar pomeni, da so bili njegovi predniki oglarji. Polakovec petriček Karbonarij je uporal, da je med Voglarjev, tako 1655 tudi oče Martin, s se držal za Gregorij, da je uporaljal za modroslovcem, kar dalje, zato je ovedna tudi razlog, da sta Petričeva, da je ime staroslovensko, človek iz Voglar, kjer sta živel Gregorij pravi, kar je razloženo, da je očevo prvo imenjal tudi iz Voglar, vendar starinski razlogi ni ostali na

Karbonarijeva toska pot

Gregorij Karbonarij je v osemsto letih brati v Kravju, "našče humanitacije", in dočeval 1672 v obeliski zemeljski del, v Gradcu je 1673, izgled, da je v obeliski št. 101 in 102.

Gregorijev brata, da bi Gregorij postal doktor, se je odpravil, ker je odšel na Dunaj, kjer se je vpisal na medicinsko fakulteto. Njegov oče je bil v obeliski št. 101 in 102 "našče humanitacije", Mednarodne študije je razložil v Italiji v Padovi (obkrajani obeliski) v Italiji in rusino, kjer je 1675 postal doktor zdravstva, njegov je tudi

DR. GREGORIJ KARBONARIJ (VOGLAR, OGLAR) DE WIESENEGG

(12. 3. 1651 – 2. 2. 1717)

Modroslovec, zdravnik in diplomat

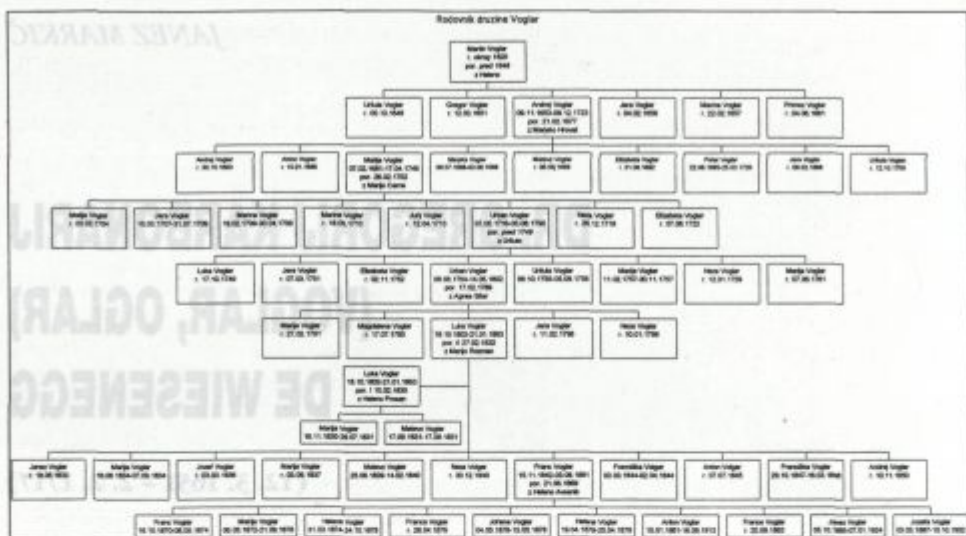
Gregorij se je rodil na kmetiji Martina Voglarja in matere Alenke, roj. Zalahka (Zalohka?) v Naklem kot drugi sin od šestih otrok, ki jih je mati položila v zibelko. Gregorij Karbonarij (Voglar, Oglar), je se je rodil 12. marca 1651, kot je zapisano v nakelski krstni knjigi pred 353 leti.

Iz izpiska kranjske matične knjige, je zapisal Peter V. Borisov, a tega zapisa nisem našel, oz. se ne da več brati iz originala, naj bi bilo razvidno, da sta bila 4. septembra 1653 vpisana dva Gregorijeva botra – Adam Seneke in Mihael Pavc (ali Povc). Priimek Voglar je povezan z Gregorijevo rojstno hišo, ki je stala na vogalu vasi in travnika, torej na "voglu", obstaja tudi druga razlaga, da je priimek Oglar nastal iz besede "oglje", kar pomeni, da so bili njegovi predniki oglarji. Polatinjeni priimek Carbonarius je uporabljal že rod Voglarjev, tako 1653 tudi oče Martin, a ne dosledno. Gregorij ga je uporabljal od študentskih let dalje, zato je možna tudi razlaga dr. Silva Torkarja, da je ime stanovniško: človek iz Vogelj, kjer sta živeli njegovi sestri, in ni izključeno da je očetov rod izhajal tudi iz Vogelj, vendar starejših zapisov o rodbini ni.

Karbonarijeva šolska pot

Gregorij Karbonarij je v osnovno šolo hodil v Kranju, "studiae humaniorae", in absolviral 1672 v celovški jezuitski šoli. V Gradcu je 1674 obiskoval filozofske študije in doktoriral.

Očetova želja, da bi Gregorij postal duhovnik, se ni uresničila, ker je odšel na Dunaj, kjer se je vpisal na medicinsko fakulteto. Nekaj časa je tu opravljal dolžnosti "consultatorja". Medicinske študije je nadaljeval v Italiji v Padovi (ohranjen dokument v latinščini in ruščini), kjer je 1675 postal doktor zdravilstva, napravil je tudi

Rodovnik družine Voglar, ki je živel v Naklem.

doktorat iz modroslovja ter bil promoviran za doktorja »*medicinae universae*«. Po vrnitvi iz Italije je Karbonarij med 1675 in 1681 najprej deloval kot magister sanitatis v koroškem Pliberku (Bleiburg), kjer je bil imenovan za deželnega zdravnika za Kranjsko in Koroško, ter se zelo uspešno boril proti kugi.

20. maja je umrl deželni zdravnik za Radgono in okolico, dr. Janez Gašpar Zollner. Po smrti dr. Zollnerja in po nenadni odpovedi službe dr. Janeza Missona, ker je kuga še vedno močno morila, je vlada tja poslala dr. Gregorija Karbonarija. Ta se je namestil v hiši meščana Mat. Fluherja. Ko je slednji v prvi polovici januarja leta 1683 umrl, je dr. Karbonarij zasnubil njegovo vdovo in jo 3. avgusta 1683 kot "Philosophiae- et Medicinae-Doctor, wie auch bestellter Physicus" tudi poročil. Ta mu je v Radgoni rodila dvoje otrok, namreč 30. januarja 1684 Jakobo Sabino Rebeko, 5. septembra 1685 pa Marijo Antonijo.

Od leta 1686 naprej je deloval v okolici Vorau, v Friedbergu in Hartbergu, ter si pridobil dragocene izkušnje. Za zdravniško službo je prejemal 300 fl letne plače in dodatek na položaj magistra sanitatis.

Zaradi izrednih uspehov v boju s kugo je bil z odlokom deželnih stanov v Gradcu 1685 imenovan za protomedika za Koroško in Štajersko, napredoval pa je tudi v svetnika (z letno plačo 500 fl).

Karbonarijeva pot v Rusijo

Iz Gradca je pripotovala vest, da ruska vlada prek Dunaja snubi večje število zdravnikov za službo v Rusiji. Karbonarij se je prijavil na razpis.

V Rusiji je tisti čas primanjkovalo dobrih zdravnikov. Brata carjeviča Ivan in Peter sta bila po smrti carja Fedorja še mladoletna, zato je vodstvo države 1682 kot regentinja prevzela njuna oblasti željna petindvajsetletna sestra Sofija (1682-1689). Ker

je bil carjevič Ivan zelo bolan, je ruski dvor prosil avstrijskega cesarja Leopolda I. (1658-1705), naj posreduje pri iskanju dobrih zdravnikov. Med ruskim in avstrijskim dvorom so bili že dalj časa prijateljski odnosi, kajti vezal ju je vojaški pakt, sklenjen med obema vladama in usmerjen na priprave na vojno s Turčijo. Latinsko pismo, ki ga je poslal ruski dvor Ivana in Petra Aleksejevičev na Dunaj 6. novembra 1683 in 12. septembra 1685, je med drugim zagotavljalo, da bodo zdravniki v Moskvi dobro sprejeti, primerno plačani in se bodo lahko vrnili domov, kadar jih bo volja. 4. junija 1686 je bilo podano še vprašanje potnih stroškov in plače.

Cesar Leopold I. je pohitel, da ustreže prijateljski državi. Stanovi na Avstrijskem so dobili obvestilo, štajerski deželni stanovi pa so na Dunaj sporočili, da bi za rusko službo imeli takega zdravnika, dobrega strokovnjaka, ki bi bil voljan sprejeti ponujeno mu službo in si popraviti materialno stanje. Dvorni pisarni so takoj sporočili osebne podatke dr. Gregorija Karbonarija. V pismu z dne 10. aprila 1686 so dunajske oblasti sporočile v Moskvo, da imajo dva zdravnika, ki bi lahko prišla v Rusijo.

Dvorni zaprišeženi tolmač za ruski jezik na Dunaju, Adam Still, je konec leta 1686 prav tako sporočil v Moskvo državnemu kanclerju knezu Vasiliju Vasiljeviču Golici- nu, da sta mu cesar in kancler dvora, grof Thun Königsegg, naložila, da bi poiskal "učene in izkušene zdravnike, ki razumejo ruščino oziroma poljščino" za rusko službo. Ukaz je v celoti izpolnil. Od izbranih kandidatov bi bila dva zdravnika, ki bi najbolj ustrezala zahtevam. Prvi je Gregorij Karbonarij, dr. Phil. et Med., ki sta ga cesarskemu dvoru priporočila kancler sv. rimskega cesarstva nemške narodnosti, grof Thun Königsegg, in štajerski deželni glavar v Gradcu, Ivan Adam de Monzela. Omenjeni zdravnik je poročen, rimskokatoliške vere in obvlada latinščino, italijanščino, nemščino in staro slovanščino, zelo je vešč v stroki in je bil že večkrat pohvaljen. Zdaj deluje kot protomedik v Radgoni na Štajerskem. Svoje zdravniške zmožnosti bi rad uporabil tudi v Rusiji in si izboljšal materialno stanje. Odlikoval se je zlasti v boju proti kugi, kjer se je izkazal za zelo sposobnega. Prosil je De Monzela, da se zanj zavzame. Drugi zdravnik je bil Giacomo Pylarini iz Benetk.

Oba zdravnika sta želela nastopiti službo takoj, ko prejmeta potrditev ruske vlade. Nestrpno sta namreč pričakovala pozitivni odgovor in prosila, da bi jima določili višino letne plače in povrnili potne stroške. Knez Goliciin je pohitel z odgovorom in sporočil kanclerju Königsegg, da sta oba zdravnika sprejeta v službo brez zadržkov in da bi lahko pripotovala. Glede potnih stroškov je vse urejeno, vlada jima jih bo povrnila, glede višine letne plače pa se bo ravnala po njunih uspehih. Ko se bosta zdravnika pripeljala na državno mejo, ju bodo pričakali ruski predstavniki oblasti, ki ju bodo pospremili do Moskve.

Pogajanja in dopisovanja so se zavlekla skoraj za dve leti. Zato sta car Peter in Sofija 1687 znova pisala na Dunaj. 31. oktobra 1688 je bil Gregorju K. izdan potni list za neoviran prehod skozi Smolensk. Jan Krištof Žirovsky, avstrijski veleposlanik v Moskvi, je knezu Goliciinu sporočil, da sta oba zdravnika pripravljena za odhod. Vendar sta Karbonarij in Pylarini odpotovala v družbi s češkim jezuitom Tobijašem Tiševskym šele proti koncu 1688. Potovali so skozi Bratislavo, Krakov, Lublin, Brest, Baranoviče, Minsk in Smolensk. Po dolgem in napornem potovanju, ki je trajalo skoraj štiri mesece (med vožnjo so morali večkrat počivati, zamenjati konje, popraviti

Slika plemiške diplome in grba

kočijo in urediti še marsikaj), so v februarju 1689 pripotovali na rusko državno mejo.

Tujci, ki so v tistem času potovali v Rusijo, so bili pod budnim nadzorstvom obmejnih organov. Po padcu regentinje Sofije in kneza Golicina je po smrti brata Ivana 1689 vodstvo države prevzel car Peter I. (1682 - 1725). Upor sovražnih strelcev, privržencev carične Sofije, je kruto zadušil. Nova oblast se je morala boriti proti notranjim sovražnikom. Zaradi napetosti v državi je car izdal ukaz, po katerem tujci brez dovoljenja oblasti niso smeli potovati v Rusijo.

Zdravnika, ki sta potovala v Moskvo, sta bila na meji zaslišana. S pisnim dovoljenjem smolenskega vojvode B. Buturlina, da se dovoli vstop (10. aprila 1689) dr. Karbonariju, ni bilo težav, dr. Pylarini pa je prejel sporočilo o smrti svojega očeta; ta je nenadoma umrl v Kefaloniji, zato je prekinil potovanje in odpotoval domov. Tudi dr. Karbonarij, je domnevno, iz neznanih vzrokov ostal v Javorovu do pomladi 1689 in prispel v Smolensk šele 3. februarja 1690.

Car Peter Veliki je vojvodi Musinu-Puškinu v obmejni Smolensk dne 30. septembra 1689 poslav naročilo, naj pripravi primerne konje in udobno kočijo za zdravnika in jezuita Tihanovskega. I. A. Musin - Puškin je v začetku novembra carju sporočil, da so imenovani že pripotovali. V skladu z ukazom jim je pripravil vse potrebno za udobno potovanje v Moskvo s spremstvom poročnika Gruntoviha in konjenika Grigorija Danilova, da zdravnika odpeljeta v Moskvo in namestita v Dorogomilovem predmestju.

Karbonarij v carski službi

Karbonarij se je 12. februarja pripeljal v Moskvo, se najavil pri carju in bil 17. februarja 1690 predstavljen na dvoru. Carju je izročil pismo cesarja Leopolda I. od 24. oktobra 1688. Car je nato ukazal, naj ga bogato obdarijo (dobil je 70 rubljev, srebrni jedilni pribor, sobolji kožuh v vrednosti 45 rubljev, malinov žamet, atlas, prt in še več drugih stvari). Dvorna pisarna pa mu je zagotovila denarna sredstva za splošne potrebe (po ustaljeni navadi), poleg tega je določila še posebno nagrado. Z denarjem je bilo nekaj težav; to se vidi iz spisov in prošenj, pa tudi iz Karbonarijevega potnega lista je razvidno, da bi v Moskvo lahko potoval s svojo ženo, vendar je iz arhivov, fondov in zbirk razvidno (gl. Svetlana R. Dolgova), da so žena in otroci živeli v pomanjkanju na Dunaju in da je bilo kar nekaj težav s pošto in carskimi ukazi, preden so prišli k njemu konec leta 1690.

Karbonarij je spremljal carja Petra Velikega na potovanjih po Evropi. Ko je s spremstvom pripotoval na Nizozemsko, je v Amsterdamu obiskal znamenitega profesorja anatomije, Frederika Ruyscha (1638 - 1731). Ogledal si je njegov znanstveni muzej in anatomsko zbirko (thesaurus anatomicus) ter se udeležil njegovih predavanj na univerzi, kjer je demonstriral anatomsko preparirano truplo nekega otročička: na organih je bil nazorno prikazan potek krvnih žil. Po posebnem postopku je Ruysch v žile vbrizgal barvilo, ki se je nato v njih strdilo s takšno korozivno tehniko je izdelal večje število anatomskih preparatov krvnega ožilja. Ruysch je bil učenec nauka Williama Harveya o temeljnih zakonitostih krvnega obtoka, ki v bistvu veljajo še danes. Tudi carju je bilo to zelo všeč in naročil je Karbonariju, naj izbere najboljše primerke preparatov za zbirko moskovske Mediko-kirurške šole. Car in Karbonarij sta v Leidnu obiskala anatomski muzej imenitnega klinika in pedagoga Hermanna Boerhaaveja (1668 - 1738). Prisostvovala sta njegovim predavanjem in si ogledala mikroskopske preparate Antonya van Leeuwenhoecka (1632 - 1723). Kmalu nato se je ruska medicina približala nivoju evropskih vodilnih medicinskih središč.

Zbližanje Karbonarija s carjem bi kmalu pripeljalo do popolnega medsebojnega zaupanja, če ne bi njune zveze omračila velika zaskrbljenost carskega tajnega oddelka "Pošolskega prikaza" (poslaniškega urada, Gesandtschaftskanzlei), ki je v zvezi s Karbonarijem nenadoma odkril zelo neprijetne stvari. Šlo je namreč za njegovo dopisovanje z dunajskimi jezuiti.

Zaradi omenjenih dejstev sta bila Karbonarij in še neki trgovec Suslov zaslišana. Suslov se je v tistem času celo pripravljal na potovanje na Dunaj. Pri tajnem vladnem oddelku je bil slabo zapisan, ker je bilo znano, da vzdržuje stalne stike z moskovskimi jezuiti. Po zaslišanju, ki je trajalo več dni, so oblasti obema prepovedale, sestajati se z jezuiti (Karbonarij pa z njimi nikdar ni prekinil stikov). Jeseni 1689 so bili jezuiti izgnani iz Moskve.

Osební zdravnik je carja moral vedno spremljati na bojnih pohodih, kakor tudi na potovanjih po zahodu. Ko je car iz Anglije odpotoval na Dunaj, kjer ga je že nestrpno pričakoval Leopold I., s katerim sta sklenila in podpisala vojaško zvezo proti Turčiji ter izdelala še podroben načrt vojskovanja, je Peter Veliki z Dunaja načrtoval obiskati tudi Benetke, kjer je želel pridobiti doža za vojaško sodelovanje. Usoda pa

mu je prekrizala načrte: obveščevalna služba ga je obvestila o novi zaroti strelcev v Moskvi (1698), zato je car prekinil obiske in se nemudoma vrnil v domovino.

Ko je prispel v Moskvo, je pričel zasliševati upornike. Karbonarij je kot carjev zaupni zdravnik pogosto prisostvoval pri zaslišanjih in mučenjih strelcev. Tajnik avstrijskega poslaništva v Moskvi, Johann Georg Korb, je v svojem dnevniku zabeležil marsikatero zgodbo in zapisal požrtvovalno Karbonarijevo delo.

Karbonarij je pri oblasteh celo dosegel sporazum, s katerim so katoličani v Rusiji dobili podobne pravice, kot so jih imele druge veroizpovedi. Tako so na sestanku, ki je bil 1699 na avstrijskem poslaništvu in katerega so se udeležile pomembne tuje osebnosti, ki so živele v Moskvi (general Cordon, njegov sin, polkovnik ruske vojske, polkovnik Acchenton, polkovnik de Grege, dva misijonarja, jezuit Pavel Jarosch, dr. Karbonarij in Gvasconi), razpravljali o vzdrževanju katoliške cerkve in društva katoličanov v Moskvi. Finančno skrbništvo za cerkev so zaupali polkovniku Jakobu Gordonu in zdravniku dr. Karbonariju. Karbonariju je uspela prenovitev katoliške cerkve v Moskvi. Zaradi goreče privrženosti in neomajne zvestobe cesarju ter obrambe katoliške vere in Cerkve ga je Leopold I., ki je vladal rimsko - nemški državi od leta 1657 do 1705, je dne 3. aprila leta 1694 povišal v dedni plemiški stan. Grigorij Voglar si je izbral naziv "Carbonarius de Wiesene(ck)gg ali Biesenegg".

Plemiška diploma, ki jo je Karbonarij prejel, vsebuje 10 pergamentnih listov. Z ene strani so popisani z latinskim tekstom, ki priča o Karbonarijevih velikih zaslugah za domovino in o tem, da je ohranil in vzpodbujal veliko spoštovanje do avstrijskega cesarja. Na drugi strani diplome je naslikan Karbonarijev grb, ki ga je narisal F. M. Prechler.

Karbonariju (in njegovim dedičem) je plemiška diploma dovoljevala rabo imena "Carbonarius de Wiesene(ck)gg (Biesenegg)". Sam pa je bil hkrati imenovan tudi za cesarskega svetnika.

Karbonarij - vojaški zdravnik

Kot zdravnik se je Karbonarij 1695 udeležil bitke za Azov. Zaradi izredne vneme pri zdravljenju ranjencev in bolnikov, zlasti pa zaradi uspešnega zatiranja kuge (izolacija bolnikov, karantena za sumljive osebe) je od carja Petra Velikega prejel signum laudis, bil je odlikovan z visokim redom.

Karbonarij je bil 1700 pri obleganju Narve zajet in interniran v švedsko taborišče v Revelu (danes Tallin, Estonija). Iz taborišča je v decembru 1701 pisal (v latinščini) na Apotekarskij prikaz (Apotekarski urad).

Šele na posredovanje cesarja Leopolda I. je bil Karbonarij 1704 izpuščen iz ujetništva. Ko se je vrnil v Moskvo, ga je car Peter Veliki imenoval za vladnega tajnega svetnika. Krajši čas je deloval na Medicinskem uradu. 1706 je prisostvoval otvoritvi nove splošne vojne bolnišnice in kirurške šole v Moskvi, ki jo je vodil dr. Nikolaj Bildoo (sin znanega anatomu Gevarda Bildooja, učenca Boerhaaveja v Leidnu). Karbonarij se je 1709 udeležil slavne bitke pri Poltavi. Ko je izbruhnila kuga med obleganci Revela, je uspešno zatrl epidemijo. Z vojsko je bil tudi pri zavzetju Viborga in Rige, 1711 pa v vojni s Turčijo. Kmalu je car Peter Veliki zasedel Litvo, Estonijo, Latvijo, Karelijo in Finsko.

Od vlade je Karbonarij dobil naročilo, da piše na Dunaj in prosi dvornega zdravnika Ilmera, da pošlje v Moskvo izkušenega lekarnarja. Do 1714 je Karbonarij deloval v moskovski Medicinski upravi in po 24 letih nepretrgane in vestne zdravniške službe v Rusiji je zaprosil carja za razrešnico in vrnitev v domovino. 22. aprila 1714 je prejel potni list.

Skozi 26 let nam je zvesto služil in se odlikoval kot izredno nadarjen zdravnik. »Prosi nas, da ga razrešimo službe, ker bi se rad vrnil v svojo domovino v Nemčijo, in Mi ga odpuščamo z njegovo ženo, spremstvom in z vsemi njegovimi stvarmi vred, da lahko potuje v Nemčijo in Italijo, ali kamor bi želel ... povsod naj se ga brez ovir pusti potovati, in naj povsod ima prosto pot v ruskem in nemško-rimskem cesarstvu ...« Ruskemu originalu, ki ga je podpisal tajnik carskega dvora, Mihailo Šafirov, je bil priložen še latinski prevod listine, ki je tudi ohranjen.

Karbonarijev odhod iz Rusije, vrnitev v domovino in njegova smrt

Karbonarij je Rusijo zapustil 9. decembra 1715. Sredi marca 1716 je pripotoval domov, vendar je po težki in naporni vožnji zelo obnemogel in hudo zbolel. 20. in 21. marca je Janezu Jakobu Schillingu dal izdelati svojo zadnjo voljo. Na njegovem domu v Naklem ga je zdravil zdravnik dr. Gottfried Heine (Heyne) iz Kranja. Stanje njegove bolezni se je čez čas nekoliko izboljšalo, vendar proti koncu leta zopet poslabšalo. Cerkvenim kongregacijam v Celovcu, Gradcu in na Dunaju je zapustil večjo vsoto denarja. Zdravniku Heineju je poklonil zdravniški instrumentarij in ročno lekarno, nečaku, duhovniku Andreju Voglarju, je zapustil svojo bogato knjižnico. Rojstni vasi Naklo je daroval 5.000 gld za izgradnjo lesenega vodovoda in dveh korit. 2. februarja 1717 je dr. Gregorij Karbonarij (Carobnarius) de Wisene(ck)gg umrl, kar je razvidno iz zapisa v Kranjskem Sterbregistru :1681-1733.

Vodnjak z izvirom vode sredi proda

izvirni in izvirni listi

Zaključek

Nakelčani so 1765 sredi vasi sezidali kapelico v spomin na Karbonarija, ki je imela na pročelju tale kronografikon: GregorIVs s CarbonarIVs has aqVas prior fVn-DaVIt, IosephV Kvss serVaVIt In bonVm VICInIac, vendar so ga pri zadnji obnovi prepleskali.

Naslednji simbolični spomin v simboliki oktogona na vodnjaku, ki ga je financiral dr. Karbonarij, je dal zgraditi dr. France Rozman, z lepo simboliko izvira vode sredi proda in osmerokotne stene obložil z lehnjakom (okameneli mah), ki so ga včasih v okolici Nakla tudi rezali.

Kot vemo, so naši predniki že davno zgradili keramični vodovod (vendar ni bil vzdrževan) v spomin na odličnega doktorja Gregorja, ki je takrat reševal spor med Naklanci in Pivčani, ter veliko umrljivost otrok v tistem času; s financiranjem lesenega vodovoda je v bistvu rešil vas. Zato sem gospodu županu Ivanu Štularju ob gradnji vodnjaka v Kranju in Tržiču dal pobudo, da bi tudi v Naklem polepšali in obogatili kraj oziroma povečali zanimivost kraja z novim ličnim spominom sredi vasi. Na spomin temeljnemu simbolu življenja, saj brez vode na prodnatih tleh ni mogoče preživeti. Otvoritev korita je bila 6. septembra 1998, ko je minilo 300 let, kar je dr. Gregorij Karbonarius razkazoval Evropo carju Petru Velikemu.

Naj omenim nekaj njegovih okroglih obletnic in dosežkov, ki so se zgodili in minili v tem letu:

- V Gradcu je 1674 obiskoval filozofske študije in doktoriral 330 let
- 3.aprila 1694 povišan v dedni plemiški stan "Carbonarius de Wiesene(ck)gg 310 let
- Karbonarij je bil 1700 pri obleganju Narve zajet in interniran v švedsko taborišče v Revelu (danes Tallin, Estonija). 1704 izpuščen iz ujetništva 300 let
- 22. aprila 1714 je prejel potni list za odhod domov 290 let

Zapisano v spomin na odličnega krajana, ki ob smrti ni pozabil na domačo vas. Iz prispevka je razvidno, da je o tem svetovno znanem zdravniku mogoče vselej izvedeti kaj novega in zanimivega. Nabralo se je kar nekaj gradiva in dokumentov, pa še vedno se najdejo; saj je še nešteto belih lis v Voglarjevem življenju ter neznanih in neodkritih, raztresenih po Evropi.

Slika kapelice in korita

LOŠKA ŠTUDENTA STA PRVA JAVNO ZAGOVARJALA KOPERNIKOV NAUK V LJUBLJANI

Povzetek

Raziskali smo vsebino izpitnih tez iz fizike, ki so jih trije loški študentje zagovarjali ob koncu svojega študija filozofije v Ljubljani leta 1759, 1760 in 1775. Ugotovili smo, kako so v zelo kratkem času zapovrstjo sprejemali nove poglede na fiziko in astronomijo, najprej Kopernikovega in pozneje tudi Newtonovega oziroma Boškovičevega. Zagovor Kopernikovega nauka v izpitnih tezah loških študentov smo primerjali s sočasnimi spremembami v drugih katoliških deželah. Nove pristope k fiziki in astronomiji smo umestili v dobo hitrih in globokih sprememb pri pouku na višjih študijih v Ljubljani. S primerjavo krstnih podatkov loških študentov smo ugotovili, da so ljubljanskih visokošolci opravljali končne izpite stari okoli dvajset let.

Uvod

Poznamo teze za trinajst izpitov iz fizike na jezuitskem kolegiju v Ljubljani, ki so bile tiskane v letih 1709, 1716, 1717, 1732, 1754, 1759, 1760, 1766, 1768(2), 1771, 1772 in 1773.¹ Pri dveh zaporednih izpitih sta sodelovala tudi študenta iz Škofje Loke leta 1759 in 1760. Ločan Kallan je skupaj s sošolci dal natisniti svoje izpitne teze kmalu po ukinitvi jezuitskega reda leta 1775. Loški študentje so bili označeni kot »Locopolitanus.« Ta latinski naziv mesta Škofja Loka srečamo v tem času razmeroma redko, predvsem v tekstih, povezanih s cerkvijo, kjer je latinski jezik v 18. stoletju še prevladoval.²

¹ Južnič, 2000, 36.

² Oče Romuald, 1987, 4.

Ločan Anton Jožef de Zanetti: Prvi javni zagovor Kopernika na Kranjskem

Lovrenc Rottar, kaplan pri sv. Lovrencu v Loki, je 4. 1. 1739 ob 19. uri krstil otroka z imenom Gašpar Anton³ De Zanetti v Škofiji Loki.⁴ Oče Anton in mati Ivana sta bila v krstnem zapisu označena kot gospoda, prav tako pa botra kapitan Jožef Anton de Holden in Sofija de Holden. V Loki je v istem času živela tudi druga veja družine De Zanetti, v kateri se je 15. 8. 1740 rodila hči Bernarda očetu Jožefu in materi Mariji Ivani.⁵ Hišne številke so začeli uporabljati šele tri desetletja pozneje, tako da jih v teh matičnih zapisih še ni bilo.

Maketa jezuitskega kolegija v Ljubljani, kjer sta v avli loška študenta prvič javno zagovarjala Kopernikov nauk na izpitu ob koncu višjih študijev.

Po študiju pri ljubljanskih jezuitih je Anton de Zanetti skupaj s sošolcem dal leta 1759 natisniti izpitne teze iz fizike, ki sta jih zagovarjala pri profesorju Jožefu Matiji Engstlerju (1725 - 1811) iz Oeda v Dolnji Avstriji. Engstler je bil profesor hebrejskega jezika na jezuitskem kolegiju v Gradcu leta 1757, 1760 in 1761. Vmes je bil dve leti profesor filozofije v Ljubljani, kjer je De Zanettija poučeval splošno in posebno fiziko leta 1759. Engstler je po letu 1762 poučeval na Dunaju. Ohranil je tudi zveze z Zagrebom, kjer je dal leta 1795 natisniti jezikoslovno razpravo.

Anton Jožef De Zanetti in sošolec Jugoviz sta dala vezati tiskane izpitne teze ob latinski prevod angleškega dela Thomasa Bakerja o pomenu izobraževanja. Prevajalec je bil zagrebški profesor jezuitske akademije, newtonovec Bedeković, katerega študent je hkrati z Engstlerjevimi prav tako objavil izpitne teze, privezane ob prevod Bakerjevega dela.⁶ Razprave o koristnosti znanja so bile zelo pogoste v

³ Casparis Antonius (Rojstna knjiga 1736-1747, 81/4).

⁴ Podobno drugim jezuitskim gojencem je bil tudi De Zanetti ob koncu študija star okoli 20 let. Franciscus (Samuel) Karpe (17.11.1747-1806) iz ljubljanske meščanske družine je ob koncu svojih študijev pri ljubljanskih jezuitih avgusta 1768 skupaj s sošolci objavil zbirko izpitnih tez ko je bil star nekaj čez dvajset let. Približno enako stari so bili tudi drugi absolventi višjih študijev v Ljubljani, med njimi Jurij Vega (24.3.1754-1802) avgusta 1775.

⁵ Rojstna knjiga 1736-1747, 134/5.

⁶ Sommervogel (III, 399-400) je zapisal, da je bil Engstler avtor prevoda Tractatus de incertitudine scientiarum, kar ne drži. Engstler je kot promotor izdal prevod Kazimirja Bedekovića (1726-1782) Reflections upon learning, ki ga je v Londonu tiskal Thomas Baker, bržkone Backer (1625-1690), župnik v Bishop-Nymmet v Devonshiru. Italjanski prevod je bil 27.1.1734 dovoljen od strani inkvizicije (Baker, 1759b, nepaginiran uvod, 6). Prevod je istočasno izšel v Zagrebu tudi z izpitnimi tezami Bedekovićevega študentov pod nekoliko drugačnim naslovom, ki je vseboval tudi naslov originalnega dela in ime njenega avtorja »Bakerja«. Bedeković je bil rojen v Sigetecu pri Varaždinu, filozofijo pa je študiral na Dunaju. Že leta 1758 je njegov zagrebški študent na izpitu branil Newtonovo fiziko (Bazala, 1978, 250-251; Zenko, 1983, 118; Martinović, 1992, 91).

tistem času. Vzpodbujale so jih tudi znanstvene akademije z razpisi nagrad, med njimi akademiji v Dijonu leta 1749 in v Berlinu leta 1763.

De Zanetti in Jugoviz, študenta drugega letnika ljubljanske filozofije, sta pred Bedekovičev prevod dala privezati 30 izpitnih tez iz filozofije, ki so razen petih uvodnih obravnavale kemijo, fiziko in astronomijo. Za njimi sta dala zapisati še 10 tez iz moralne filozofije in končno še 10 tez iz matematike. Teze so imele naslednjo vsebino:

Številka teze	Področje	Obravnavana snov
I - V, XX	Filozofija.	Metafizika.
VI - VII		Osnove kemije in mehanike.
VIII - IX, XII		Vakuum, redčenje snovi.
X - XI, XIII		Mehanika: težnost, eter, odboj.
XIV		Kapilarnost, eter.
XV		Toplota in mraz.
XVI		Zvok kot nihanje.
XVII - XIX		Optika: svetloba kot valovanje in tlak snovi, barve.
XX		Duša.
XXI		Živali in rastline.
XXII		Optika: oko.
XXIII		Magnetizem zaradi vrtnicev okoli Zemlje.
XXIV		Plimovanje pod vplivom Lune.
XXV		Meteorologija, padavine.
XXVI		Barometer in zračni tlak.
XXVII		Elektrika kot tok tanke snovi.
XXVIII		Optika: mavrica, halo, lom in odboj svetlobe.
XXIX - XXX		Astronomija: kometi, Kopernik.
XXXI - XL	Moralna filozofija.	
XLI - XLVII	Matematika.	Kvadrati, sorazmernost, potence, koti, trikotnik, Pitagorov izrek.
XLVIII		Definicija hitrosti.
XLIX		Odbojni zakon.
L		Nihajni čas je sorazmeren kvadratu dolžine nihala.

Čeprav je bila vsebina tez že povsem moderna, je bil njihov vrstni red še pod močnim vplivom Aristotelovih knjig. Zato so bili deli optike obravnavani v različnih

poglavjih, po tradiciji vsebovanih v različnih Aristotelovih knjigah, tako v O nastajanju in propadanju, kot v O svetu in nebu. Odbojni zakon je bil obravnavan celo trikrat, v XIII., XXVIII. in XLIX. tezi, pri čemer je bila prva obravnava povezana z odbojem mehanskih delcev, druga pa z odbojem svetlobe. Zadnje tri matematične teze so obravnavale mehaniko in optiko, ki sta bili v učnih načrtih jezuitskih kolegijev skupaj s statiko obravnavani kot panogi matematike in ne (Aristotelove) fizike.

Splošen vtis De Zanettijevega in Jugovizevega izpita je kartezijanski, predvsem v razlagi magnetizma Zemlje z vrtinci, valovne optike s tlakom snovi in elektrike kot toka tanke snovi po teoriji Francoza Abbéja Jean-Antoine Nolleta (1700 - 1770).

Vakuuum z redčenjem snovi in barometrom je tudi stoletje po Torricellijevem poskusu ostal pomembno področje, saj sta ga študenta obravnavala kar v štirih tezah. Toplota je bila opisana kot gibanje po vzoru na Daniela Bernoullija (1700 - 1782) in v nasprotju s tedaj prevladujočo teorijo flogistona in poznejšo teorijo kalorika.

V zadnji, trideseti fizikalni tezi sta De Zanetti in Jugoviz dokazovala, da je Kopernikova hipoteza fizikalno pravilna. Med 51 instrumenti, predlaganimi za nakup na jezuitskem kolegiju v Ljubljani štiri leta prej, sta bila na drugem in tretjem mestu zapisana kroglasta modela sveta po Koperniku in po Tychu. Sistem Danca Tycha Braheja (1546 - 1601) iz leta 1583 je prevladoval med jezuiti in sploh v katoliških deželah do leta 1757.⁷ Vendar tudi pozneje sprejem Kopernikovega nauka nikakor ni bil samoumeven, posebno ne med starejšimi jezuitskimi fiziki in celo pri Boškoviću. Tako izpit De Zanettija in Jugoviza ni bil le prvi javni zagovor Kopernikovega nauka na Kranjskem, temveč tudi med prvimi v katoliških deželah sploh. Profesor fizike na rimskem kolegiji Ignatio Gaetani (r. 1720) je še leto dni po zagovoru De Zanettija in Jugoviza razpravljal o Kopernikovem sistemu le kot o predpostavki.⁸ Bošković je bil do Kopernikovega sistema previden leta 1760 in 1785, njegov naslednik na katedri za matematiko na kolegiju v Rimu, Giuseppe Maria Asclepi (1706 - „1776) pa je leta 1765 Kopernikov nauk izrecno obravnaval kot hipotezo v knjigi, ki so jo tri leta pozneje ponatisnili tudi v Ljubljani.⁹

De Zanettijeve in Jugovizeve teze so bile privezane v prevod Bakerjeve knjige, ki je imela skupaj z uvodom in zaključkom 19 poglavij. Fizika je bila obravnavana v sedmem poglavju, za njo pa še astronomija. Newton ni bil omenjen, čeprav je Baker v 15. poglavju o medicini citiral delo Newtonovega starejšega sodelavca pri RS, Roberta Boyla, o uporabnosti eksperimentalne filozofije.¹⁰ Pri obravnavi fizikalnih sistemov je po Aristotelu in Thalesu omenilo tudi Pitagorejca Kopernika.

⁷ 3.3.1616 so v Index librorum prohibitorum vnesli 3 Kopernikove knjige kot »Pitagorejske«. Leta 1633 so na Indeks dodali še Galilejevo (1632) in kmalu za njim še Keplerjevo (1621) knjigo. Leta 1757 so po odločitvi kongregacije opombo o prepovedi "vseh knjig, ki trdijo, da se Zemlja giblje" umaknili iz Indeksa. V tej kongregaciji, ki je sprejela odločitev pod papežem Benediktom XIV (1675-1758, papež od 1740), je sodeloval tudi Bošković. Vendar je bilo omenjenih pet knjig še vedno na Indeksu leta 1819 z dopolnitvami leta 1821, niso pa jih več zapisali v Indeks leta 1835 (Marković, 1968, 134, 292; Berry, 1946, 152; Idelson, 1947, 40).

⁸ Gaetani, 1760, 16.

⁹ Mayaud, 1997, 212, 214.

¹⁰ Baker, 1759b, 157.

V poglavju o astronomiji je Kopernika primerjal z Tychejeovim in Ptolomejevim sistemom. Baker je ugotavljal, da je Kopernikov sistem najenostavnejši, in ga je zato sprejel in naštel njegove osnovne postavke.¹¹ Bakerjeva obravnava Kopernika je bila verjetno osnovni vzrok, zakaj so tako v Zagrebu kot v Ljubljani prav v prevod Bakerjevega dela privezali izpitne teze neposredno po ukinitvi prepovedi knjig o gibanju Zemlje.

Bakerjevo delo je ustrezalo tudi zaradi številnih kartezijanskih zapisov.¹² Baker je citiral tudi delo P. Daninija o popotovanju po kartezianskem svetu, ki so ga komentirali tudi jezuiti.¹³ Vendar Baker ni sprejel Descartesovega odklonilnega stališča do vakuuma, pri čemer se je skliceval na Marina Mersenna (1596 - 1650) iz reda minimalistov v Parizu. Descartesu nasprotno zmerno stališče do vakuuma sta po Bakerjevem vzoru pri izpitu zagovarjala tudi De Zanetti in Jugoviz.¹⁴

Baker je omenil tudi idejo o vesoljnem oceanu Bernarda Le Bovierja Fontenella (1657-1757), pariškega akademika od leta 1697.¹⁵ Med jezuitskimi astronomi je najbolj čislal profesorja Giambattista Ricciolija (1598 - 1671) iz Bologne in ga postavljalo celo pred Galileja in Keplera.¹⁶

Ločana Anton Feichtinger: Drugi javni govor Kopernika na Kranjskem

TENTAMEN PUBLICUM EX UNIVERSA PHILOSOPHIA

Quod
In Archi-Ducali, & Academico Soc. JESU
Collegio Luban.
EX PRAELECTIONIBUS
R.P. INNOCENTII TAUFFERER,
Soc. JESU Phil. Prof. Publ. & Ord.
Subscriptant
Peritit. D. ALOYSIUS VERMATE, de Veronodid., Cans. Lub.
Nobilis D. ANTONIUS FEICHTINGER, Cans. Leopoldinae
Præfatus loco
Explicandæ Phænomena motus Afrorum
Systema Copernicani
L. A. S. A. C. I.
Typis Joannis Georgii Stepani, Instaur. Provinciale Carolo
1779/80, Anno 1779.

Naslovnica tiskanih tez ob izpitu Ločana Feichtingerja in sošolcev leta 1760

Feichtingerji so bili pomembni loški meščani. Priimek Feichtinger je povezan s kraji Zgornje, Srednje, Spodnje Bitnje na Sorškem polju, ki so se nemško imenovali Feichting po zavetniku sv. Vidu. Slovenska inačica priimka bi bila Bitenc.¹⁷ Jurij Feichtinger je bil loški mestni sodnik 4.9.1561 in med letoma 1567-1568. Leta 1573 je imel kot član notranjega sveta težave zaradi privrženosti novi protestantski veri. Umril je 5.12.1583 v Kamniku. Župnik Veider je postavil njegov nagrobnik v cerkev. Napis na nagrobniku je nemški in prikazuje nekdanjega člana loškega mestnega sveta plemiča Jurija Feichtingerja in njegovo ženo Nežo. Nagrobnik ima značilni protestantski napis 'veselo vstajenje in večno življenje'. 11.2.1584 se omenjajo Lenart, Marjeta st. in Marjeta ml. Feichtinger, otroci pokojnega Jurija Feichtingerja, loškega mestnega sodnika in trgovca, ko jim je bil povrnjen ukraden denar. 15.12.1596 se je pritožila vdova Katarina Feichtinger zaradi odvzeta

¹¹ Baker, 1759b, 62, 72-75, 77.

¹² Baker, 1759b, 62, 72-75, 77.

¹³ Gabriel Danin je objavil popotovanje po kartezianskem svetu v francoščini in mu leta 1693 dodal še komentarje. Tri leta pozneje je Pierre Mortier objavil še nadaljevanje (Ziggelaar, 1971, 102; Baker, 1759b, 62, 72-75, 77). V istem času so italjanski jezuiti napisali rokopis z enakim naslovom *Viaggio del Mondo Cartesiano*.

¹⁴ Baker, 1759b, 65; Engstler, 1759, VIII. teza.

¹⁵ Baker, 1759b, 62, 72-75, 77.¹⁶ Baker, 1759b, 62, 72-75, 77.

¹⁷ Peter Hawlina, informacija 17.5.2001.

skednja in vrta v Oslovski ulici.¹⁸ Leta 1637 je bil Feichtinger omenjen kot porotnik med zunanji člani sveta zoper upornike punta na Slovenskem leta 1635.¹⁹

Loški mestni sodnik je bil tudi Lovrenc Feichtinger, ki je 4. 2. 1724 cesarskem ukazu nastavil po mestu oglednike naj pregledujejo in iščejo pokvarjeno svinjsko meso, da se ne bi prodajalo in da bi bilo zakopano v zemljo. 26. 2. 1724 mu je deželno glavarstvo ukazalo, naj poskrbi za popravilo in razširitev zanemarjene in poškodovane deželne ceste, tako da se bosta na poti lahko izognila dva tovorna voza.²⁰ Konec 18. stoletja je bil loški predstojnik Jožef Matevž Feichtinger.²¹ Jožef Feichtinger (1746 - 1823) iz Loke, sin tajnika oziroma pisarja Leopolda in Ane Terezije, je bil krščen kot »Josephus Anselmus« v Loki 20. 4. 1746. Tako kot pri De Zanettiju, sta bila tudi njegova botra kapitan Jožef Anton de Holden in Sofija de Holden. Jožef Feichtinger je končal višje študije pri ljubljanskih jezuitih tako kot pred njim starejši sorodnik Anton. Jožef je nato študiral še bogoslovje v Ljubljani in je bil posvečen v mašnika dne 24. 8. 1769. Dve leti je služboval kot vikar v Velesovem in v Cerkljah in nato še eno leto kot kaplan v Cerkljah. Leta 1772 je postal kaplan pri Št. Jurju in je bil tam še leta 1788. Naposled je deloval v Loki in tam tuji umrl dne 23.1.1823.²²

Anton Feichtinger je bil krščen 7. 1. 1741 kot »Casparus Antonius«. Bil je sin Jožefa in Marije Antonije, in mlajši brat Frančiška Nikolaja, krščenega 4. 12. 1739. Oče in mati sta bila v krstnem zapisu obakrat označena kot gospoda. Tudi Antonova botra sta bila Jožef Anton de Holden in Sofija de Holden, poleg njiju pa še pisar oziroma tajnik Janez Krstnik Wuth. Krstil ga je Lovrenc Rottar, ki je medtem napredoval v vikarja pri s. Jakobu v Loki.²³ Antonov gosposki meščanski rod kaže tudi zapis pod naslovnico izpita leta 1760: »Nobilis D. Antonius Feichtinger, Carn. Locopolitanus.«²⁴

De Vermesfeld in Anton Feichtinger sta branila teze, v katerih sta za »uvod razložila pojave gibanja zvezd po Kopernikovem nauku« pri profesorju splošne in posebne fizike Inocencu Tauffererju (1722 - 1794) iz Turna pri Višnji gori. Kopernikanstvo, ki sta ga De Zanetti in Jugoviz leto poprej zagovarjala le v zadnji fizikalni tezi, je pri De Vermesfeldu in Feichtingerju postalo osnovna tema izpita in sta ga izpostavila celo v naslovu tiskanih izpitnih tez.

Po uvodni tezi je leta 1760 sledilo 16 tez iz logike, ena iz metafizike, 10 iz ontologije in 12 o sv. Duhu. Izpit se je končal s posebej oštevilčenimi osemtridesetimi fizikalnimi tezami. Prva polovica je bila uvrščena v splošno, druga pa v posebno fiziko.²⁵

¹⁸ Kos, 1894, št. 25, 42, 63; Štukl, 1996, 64.

¹⁹ Koropec, 1985, 213.

²⁰ Kos, 1894, št. 579, 581.

²¹ Štukl, 1984, 8; Blaznik, 1973, 396; Štukl, 1988, 77-87.

²² Rojstna knjiga 1736-1747, 311/4; Pokorn, 1908.

²³ Rojstna knjiga 1736-1747, 144/2.

²⁴ Murko, 1974, 32.

²⁵ Ex physica Generali. Ex physica Particulari.

I - IX	Splošno o fiziki in kemiji.
X - XV	Gibanje, mehanika.
XVI - XVII	Eter, pore v telesih in vakuum.
XVIII	Toplota kot hitro vibracijsko gibanje.
XIX	Akustika, optika,
XX - XXV	Astronomija.
XXVI - XXXIII	Ozračje Zemlje in meteorologija.
XXXIV - XXXV	Kemijski elementi, kovine.
XXXVI	Elektrika in magnetizem.
XXXVII - XXXVIII	Rastline in živali.

Podobno kot Franc Tricarico (1719 - 1788), ki je poučeval splošno in posebno fiziko v Ljubljani leta 1757, in drugače kot Engstler leta 1759, je Taufferer učil študente, da so vibracije-etra vzrok toplote. Z-etrom je opisal tudi električne in magnetne pojave, vendar tam ni uporabil pojma nihanja. Taufferer je ohranil Tricaricov vrstni red poglavij in je astronomijo štel k posebni fiziki. Drugače kot Tricaricovi in Engstlerjevi so Tauffererjevi študentje v izpitnih težah delili snov na splošno in posebno fiziko, kot se je že preimenovala na jezuitskih višjih študijih. Podobno je pred Tauffererjem storil tudi ljubljanski rektor Anton Erberg (1695 - 1746), ki je v posmrtno tiskanem učbeniku sicer še sledil nazivom Aristotelovih knjig.

Tako kot na izpitu pri Tricaricu, tudi Tauffererjeva študenta De Vermesfeld in Feichtinger nista zagovarjala Boškovičeve teorije. V splošni fiziki sta obravnavala mehaniko z akustiko in tudi toploto, v posebni fiziki pa druge dele z mejnimi področji astronomije, meteorologije in biologije. Vrstni red se je pozneje že pri Makovem učbeniku iz leta 1766 spremenil toliko, da je toplota prešla ob svetlobi na začetek obravnave posebne fizike, kar je bilo bližje razdelitvi, ki velja še danes. Profesor na dunajskem Terezijanišču, Mako, je sicer astronomijo postavil na konec splošne fizike, kar pozneje ni bilo v navadi.

Vprašanja splošne fizike sta De Vermesfeld in Feichtinger začela s filozofskim pristopom. Fizikalna telesa so bila od Boga ustvarjena bodisi posebej v začetku bodisi so nastala iz prvotnih teles. Splošne lastnosti teles so: nepredirnost, zavzemanje prostora, deljivost, gibljivost. Fizikalna substanca ima poleg materije tudi obliko, ki jo določa. Oblika-pomeni ureditev in prepletanje različnih delov snovi, jih urejuje, določa njihovo gibanje, zaznavne lastnosti in delovanja teles. Snov je delil na »antične« in kemijske elemente, ki so jih sestavljali osnovne deli. Ti so bili po Gassendiju atomi, po Descartesu elementi, po Leibnizu pa monade.²⁶

²⁶ Taufferer, 1760, III teza.

Boylovih in Newtonovih sodobnejših razmišljanj o snovi niso omenjali, saj se Taufferer z njimi ni strinjal. Newtonovo fiziko je v Ljubljani uradno začel poučevati šele profesor fizike Franc Ksaver Wulfen (1728 - 1805), ki je bil rojen v Beogradu v družini habsburškega častnika švedskega rodu.²⁷

De Vermesfeld in Feichtinger sta še vedno morala naštevati »antične« elemente: ogenj, zrak, vodo in zemljo. Ogenj sta obravnavala kot orodje narave, ne da bi ga ločevali od etra. Zrak je prozoren, prožen, stisljiv fluid z lastno težo. Vodo sestavljajo drobni, homogeni-in trdni delci in je ni mogoče stisniti. Takšno podobo idealne tekočine sta uporabljala tudi tedanja vodilna raziskovalca, Švicarja Leonhard Euler (1707 - 1783) in D. Bernoulli, čeprav sta se zavedala, da je voda vendar nekoliko stisljiva, kot je med prvimi eksperimentalno dokazal dunajski univerzitetni profesor, Korošec Joseph Edler von Herbert (1725 - 1794). Delce zemlje sta De Vermesfeld in Feichtinger opisala kot trdne, oglatih oblik, raznolike in težko gibljive.

Med kemijskimi elementi sta naštela: živo srebro, žveplo, sol, tekočina (*phlegma*) in zemlja ali mrtva tvarina.²⁸ Čeprav jih ne dobimo v čisti obliki, jih kemiki s svojimi instrumenti izločijo iz spojin. Živo srebro naj bi zaradi svoje finosti in živahnosti zelo vplivalo na rast in razpadanje teles. Njegovi hlapi so imeli močan vonj. Telesa varuje pred razpadom žveplo, ki je debela, trda in zelo gorljiva snov različnih barv. Soli so trde, prodirajoče snovi, topljive v vodi, ki telesom dajejo vonj in trdnost ter jih varujejo pred razpadom. »*Phlegma*« je tekoča in brez vonja. Zemlja ali mrtva tvarina je suha in nepremična snov. »*Phlegma*« in zemlja sta pasivna, živo srebro, žveplo in sol pa so aktivni principi.

Našteti sta morala sile v telesih, ki določajo lastnosti teles. Aktivne sile se upirajo ali povzročajo spremembe v drugih telesih, pasivne (inercialne) sile v nekem telesu pa delujejo le nanj in ne vplivajo na druga telesa. Nepredirnost telesa preprečuje različnima telesoma hkratno bivanje na istem mestu.²⁹ Telo ima svojo razteznost in zavzema prostor v teh razsežnostih. Ima tudi svojo velikost (prostornino in maso) ter-obliko. Lahko ga razdelimo na izredno drobne delce, ki jih lahko sestavimo tudi nazaj v telo. Sestavine določajo lastnosti telesa.

Gibljivost telesa sta opisala kot njegovo zmožnost za premikanje pod vplivom zunanje sile. »Samogibanja« snovi niso priznavali. Prvotni vzrok vsega gibanja je sam Bog, drugotni vzrok pa ustvarjeni duh. Menila sta, da so v telesih še zdaj impulzi, ki jih je dal Bog ob samem ustvarjenju. Povsod v vesolju naj bi bil fluid - eter, preko katerega Bog vpliva s premočrtnimi žarki na fizikalna telesa.³⁰

Gibanje je kontinuirana selitev telesa z enega kraja na drugega. Za gibanje so značilne: smer, hitrost in gibalna količina. Smer-hitrosti telesa določuje ena ali več sil, ki povzročijo gibanje. Hitrost je opravljena pot, deljena s časom. Gibalno količino kot produkt mase in hitrosti sta uporabila za opis trka dveh teles in gibanja po trku. Razlikovala sta različne vrste gibanja. Ena sama sila povzroči vedno le enostavno gibanje, premo- ali krivočrtno. De Vermesfeld in Feichtinger sta morala poznati različne dvojice sil: sili v isto ali v nasprotno smer ali pod nekim kotom.

²⁷ Dežman (1821-1889), 1856, 9.

²⁸ Taufferer, 1760, IV teza.

²⁹ Razen če Stvarnik narave hoče drugače (Taufferer, 1760, VII. teza).

³⁰ Taufferer, 1760, X. teza.

Učinek dveh sil je enak učinku njune vsote, pri čemer sil še niso obravnavali kot vektorjev. Kroženje sta opisala kot ravnovesje med centripetalno in centrifugalno silo.

Prožni trk in odbojni zakon sta obravnavala na sodoben način.-Lomljeno gibanje, pri prehodu telesa iz redkejšega v gostejše sredstvo sta De Vermesfeld in Feichtinger obravnavala ločeno od loma svetlobe na primeru prehoda iz zraka v vodo. Pri prehodu iz gostejše v redkejšo snov se telo odkloni proti pravokotnici na vpadno ravnino, svetloba pa v nasprotni smeri.³¹-To je bil kartezijanski in Newtonov opis, ki ga je zavrnil francoski pravnik in matematik Fermat in tako sprožil večletni spor.³²

Nato sta opisala enakomerno in pospešeno gibanje ter omenila nihanje, ki ga povzročita teža-in začetni sunek.-Z zakoni mehanike sta pojasnila razne vrste gibanja in mehanske stroje. Ravnotežje trdnih teles in tekočin sta obravnavala s statiko oziroma s hidrostatiko.

Nekatere lastnosti teles zaznavamo s čuti, drugih pa ne moremo.-Med nezaznavne spada privlačna gravitacija med vsemi telesi. De Vermesfeld in Feichtinger sta gravitacijo pripisovala delovanju etra, ki naj bi kot fluid napolnjeval vesolje in na katerega naj bi Bog izvajal pritisk od zunaj proti središču. Zaradi odboja etra naj bi ta zelo hitro nihalo. To nihanje in sama kohezija etra naj bi privlačila telesa med seboj.-Na podoben način sta razlagala tudi kapilarnost, dviganje tekočine po ozkih ceveh.

Razredčenje snovi sta pojasnila s širjenjem por, votlin v telesih. To povzroči vstop nešteti delcev ognja, ki so povsod navzoči. Zgostitev snovi sta razlagala s krčenjem votlin zaradi same kohezije. Izhlapevanje zelo finih delcev iz votlin snovi sta pojasnila z motnjami v ravnotežju etra. Gnitje naj bi povzročilo delovanje ognja in vlage, kar delec telesa ločuje, manjša in izloča ter vse skupaj razkraja.

Torricellijeve poskuse z barometri sta pojasnila z elastičnim etrom in praznim prostorom v porah teles. Drugače kot Newton sta De Vermesfeld in Feichtinger verjela v obstoj vrtnicev v etru, ki spreminjajo njegovo ravnovesno stanje. Idejo vibracij v etru je razširil tudi na električno in magnetizem. Po vzoru na Bernoullijevih in drugih Newtonovih nasprotnikov sta upoštevala tudi teorijo vrtnicev pri opisu magnetnih vrtnicev okoli Zemlje. Nihanje in gibanje etra je imelo za vzrok gravitacijske sile.³³ Majhni delci teles naj bi z nihanjem povzročali toploto in zvok, okoli njih pa naj bi bil prazen prostor.

Med lastnostmi teles, zaznavnimi s čuti, sta toploto povezovala s hitrim nihanjem zelo majhnih delcev telesa, mrz pa z zmanjšanjem toplote, enako kot De Zanetti in

³¹ Taufferer, 1760, XIII. in XIX. teza.

³² Descartes (1591-1650), 1637; Fermat (1601-1665), 1662; Strnad, 1996, 93, 213.

³³ Taufferer, 1760, XVI. in XVII. teza. Podobno je Biwald, sicer Boškovičev, pozneje v "Assertiones ex Universa Philosophia, Graec. Anno 1771" v 45. tezi pripisal svetlobne pojave tlaku etra, gibanje zvezd pa je v 31. tezi pojasnil z vrtnici. Tudi zagrebški profesor fizike Newtonianec Kazimir Bedeković je leta 1758 menil, da teže teles povzročajo eter, ki se najverjetneje giblje od oboda proti središču (Zenko, 1983, 122). Tauffererjevi podobno teorija gravitacije, ki je imela precej podpore med tedanjimi jezuiti, je pozneje leta 1784 pri berlinski akademiji objavil ženevski učitelj Georges Louis Lesage (1724-1803). Objava je imela ob izdaji letnico 1782. Lesageve ideje so postale znane po P. Pręvostovi objavi v Ženevi leta 1818 (Rosenberger, 1890, 19).

Jugoviz leto poprej. Močan okus naj bi povzročale soli, raztopljene v slini, vonj pa žvepleno-živosrebrni hlapi v zraku.³⁴

Zvok povzroča nihanje večjih in manjših delcev telesa. Hitrost in jakost nihanja določata vrsto zvoka, ki se enakomerno širi po zraku. Širjenje svetlobe sta opisala s premočrtnimi sunki (pulzi) etra, ki jih povzroča nihanje drobnih delcev svetleče snovi po teoriji Christiana Huygensa (1629 - 1695). Odboj svetlobe povzroči sam vpad svetlobe, ne pa neka sila v gladki površini, kot je menil Newton. Prozorna telesa naj bi bila sestavljena tako, da lahko skupaj z etrom v svojih porah sprejemajo pulze zunanjega etra in jih posredujejo v ravnih črtah naprej. Kritika Newtonove optike delcev in sprejemanje Huygensove optike valov je bila bolj odsev zapoznelega kartezijanstva, tako kot leto dni prej pri De Zanettiju in Jugovizu. Ni verjetno, da so tedaj v Ljubljani že poznali sodobnejšo Eulerjevo valovno teorijo iz leta 1747.

ASSERTIONES
PHILOSOPHICÆ.

Ex Prolegomenis.

I. **S**apientia Rudina ex cupiditate bonae vivendi originem trahit, que sine hoc suo potest natari, nisi & non, & non extra sui potest naturam, atque ex horum natura tum sui ipsa dirigitur, tum talis alii rebus ad finem. Dividitur in Philosophiam theoreticam, theoreticam, & mechanicam. Prima Logicam, altera Metaphysicam, Mathematicam, & Physicam, tertia Ethicam complectitur.

Ex Logica.

II. Philosophia theoretica seu Logica, uti Adamo figuris Nazarinis dicitur naturalis quondam rerum omnino cognita talis, atque ab eo ad posterum fuerit propagata, quando tandem in Syria scripturibus, quos athenis praeceps collata, obcurus est; atque sufficienter habemus argumenta, uti suo Adamo, seu antiquis Chaldeis, Hebrews, Aegyptiis, seu Phoenicibus tribuenda; sed Graeco, ut ex his principis Xenocrati Eleasem talis habuit, & alios doctos, historicos dea tenent; quod deinde in varias sedes, Academicam praecipue & Dogmaticam, cum ex hac in Peripateticam, Stoicam, ac Epicuream derivata, ab his tandem ac inambus Sophistaram, Socraticorum, aliorumque dilapsum est corruptum, postea laetum influentibus fuit nobis est, quae valentibus accedens.

III. Quae nunc vera Logica non est, de rebus omnibus discipulata, sed intellectus delectat, rebus istis preconceptis opinionibus ac praesentibus, jura velut veri critice leges alia fontibus addiditque operae, atque ad rebus cognoscendis influere; quod in formam variis de rebus istis, jeditis, rationibus, debetque hinc ad invenientiam explorandamque alia veniens ordinari methodo consistit. Sunt itaque quatuor, quae Logica dirigit, cognoscendum ipsum, idem seu Logice obiectum perceptionis, iudicis, discursus, & methodi.

Prva stran tiskanih tez ob izpitu iz filozofije Ločana Feichtingerja in sošolcev leta 1760

Taufferer nagibal h Kopernikovemu, ne pa k Ptolemejevemu sistemu, saj sta njegova študenta trdila, da se vesolje verjetno kaže kot votla sfera okrog Zemlje.

Nebo oziroma vesolje, v katerem so zvezde in planeti naj bi bil tekoče, napolnjeno z etrom. Zvezde stalnice so izredno oddaljene in se zdijo verjetno svetleče kakor Sonce. V resnici ali navidezno se počasi gibljejo okoli tečajev ekliptike. Lastno gibanje zvezd je opisal Halley leta 1718³⁵ in za njim pariški akademik Italijan Jacques

³⁴ Taufferer, 1760, XVIII. teza.

³⁵ Taufferer, 1760, XXII. teza; Berry, 1946, 218.

oziroma končni vzroki vseh fizikalnih pojavov. Telesa sta si predstavljal zgrajena iz majhnih teles z vmesnimi praznimi prostori. Ti delci lahko nihajo in povzročijo toploto ali zvok. Opisala sta vesolje, polno etra, ki sta ga enačila tudi z ognjem. Z etrom sta razlagala tako-optiko kot gravitacijo, elektriko in z njo magnetizem. Poseben pomen sta pripisovala štirim "antičnim" elementom ter petim tedaj znanim kemičnim elementom. Vseh trditev nista podajala kategorično, temveč sta pogosto uporabljala izraz "verjetno (verosimile)".

Ideje o vakuumu sta De Vermesfeld in Feichtinger povzela po prvih dveh poglavjih knjige o vzroku sprememb v barometru Mairana, ki sta jo dala natisniti ob svojih izpitnih tezah, 14 let za podobnim natisom Gobartovega dela, ki ga je izdal Karel Dillherr (1710 - 1778), ljubljanski rektor po 2. 1. 1763. Francoski meteorolog Jean Jacques Dorotheus (Dortoux) de Mairan (1678 - 1771) je bil nagrajen na razpisih akademije v Bordeauxu leta 1716 in v Beziersu leta 1717. Kot član in pozneje tajnik akademije v Parizu je bil Boškovičev prijatelj in dopisnik.

Ločan Matevž Kallan in prevlada Boškovičeve fizike v Ljubljani

Matevž Kallan iz ene številnih družin Kalanov v Loki je edini med obravnavanimi loškimi dijaki študiral v Ljubljani kot semeniščnik in v nasprotju z De Zanettijem in Feichtingerjem na naslovnici tez ni bil označen kot »gospod«. Med njegovimi sošolci sta bila tudi Anton Tomaž Linhart (1756 - 1795) in Vega, vendar Linhart ni zagovarjal tez skupaj s Kallanom, Kranjčanom Poglajenom in Vego.

Leta 1775 so Kranjci Jurij Vega, Fidelius Poglajen iz Kranja in Matej Kallan iz Škofje Loke končali študij filozofije v Ljubljani.⁴³ Poleg Maffeia in Schöttla je bil med izpraševalci tudi Tschokel. Po ukinitvi jezuitskega reda leta 1773 je Andrej Conti na višjih študijih v Ljubljani poučeval etiko kot začasni profesor do 29. 11. 1773. Za njim je mesto prevzel Franc Pogačnik, zaupnik škofa Herbersteina, ki je študij cerkvenega prava končal pri poznejšem ljubljanskemu rektorju Kristjanu Riegerju (1714 - 1780) na Dunaju. Logiko in metafiziko je v Ljubljani do 29. 11. 1773 poučeval začasni profesor Jurij Japelj (1744 - 1807). Zamenjal ga je Anton Tschokel (Čokel) z Dunaja, ki je bil Herbersteinov zaupnik in Mafeijev in Schöttlov⁴⁴ »politični« nasprotnik.

Po koncu Kallanovih študijev so leta 1776 v Ljubljani predavali F. Pogačnik, Tschokel, A. Ambschell in Jell. Jell je nadomestil Maffeija, ki je pod pritiski škofa-Herbersteina- katedro za matematiko zapustil leta 1775.⁴⁵

Ločan Kallan in njegovi sošolci so izpit iz matematike, geodezije in balistike polagali po tezah profesorja Jožefa Jakoba Maffeija de Glattforta (1742 do okoli 1807), ki je bil rojen v uradniški družini v Gorici. Od jeseni leta 1772 dalje je bil Maffei profesor na višjih študijih v Ljubljani. Leta 1775 so njegovi študentje zagovarjali 187 tez iz matematike, med njimi 5 tez o geodeziji (XC - XCIV) in 17 tez o balistiki. Teze o balistiki, ki jih je Maffei objavil kot zadnje med tezami iz matematike, bi danes prej uvrstili k fiziki. Imele so številke CLXXI - CLXXXVII na straneh 30-32. Teza CLXXIV

⁴³ Čermelj, 1954, 13.

⁴⁴ Schmidt, 1963, I: 265-267.

⁴⁵ Schmidt, 1963, 267.

je opisovala parabolo poti predmeta vrženega pod kotom 45 stopinj, ter določitev najvišje lege po metu pod kotom 15 stopinj. Teza CLXXXIV je prav tako obravnavala parabolo pri metu ter potrebno količino smodnika za izstrelitev z določeno začetno hitrostjo.

Ločan Kallan in sošolci so na izpitu iz fizike zagovarjali 38 tez, povzetih po predavanjih profesorja Schöttla iz Steyerja v Zgornji Avstriji. Teze so bile razdeljene v 8 skupin:

NAZIV POGLAVJA	Vrstne številke tez:	Stran:
O gibanju in strojih	I - XII	33 - 38
O elementih sestave teles	XIII - XVI	39 - 40
O trdninah in gravitaciji	XVII - XXII	41 - 45
O vodi in hidrodinamiki	XXIII - XXIV	45 - 47
O zraku in zvoku	XXV - XXVIII	47 - 48
O ognju in mrazu	XXIX - XXX	48 - 50
O svetlobi, toploti in vidu	XXXI - XXXIV	50 - 52
O elektriki in meteorologiji	XXXV - XXXVIII	52

Kallanov učitelj Schöttl je bil zagovornik Newtonovega nauka v Boškovičevi obliki, kar je bilo običajno med jezuiti njegove dobe. V XIII. tezi so študentje obravnavali vakuum in pore v telesih. Na vprašanje, ali so vsa telesa porozna, so odgovorili pritrdilno in ocenili velikost in obliko por. Poznati so morali kartezijansko, Epikurjevo, Gassendijevo, Newtonovo in Leibnizevo mnenje o porah. O koheziji in o posebnih lastnostih teles je bilo treba poznati mnenje Bernoullija, Gassendija, Nolleta in Newtona.

Posebno zanimiva je omemba Nolleta. V licejski knjižnici so nabavili večino njegovih del, čeravno je v drugi polovici 18. stoletja njegov sloves bledelel na račun Franklinove teorije elektrike.⁴⁶

Boškovičevo teorijo so Kallan in sošolci zagovarjali v XV. in XVI. tezi:

"XV. V naravi obstajata privlačna in odbojna sila. Delujeta na različnih razdaljah, kar lahko dokažemo iz znanih zakonov sil v naravi. Odtod sledi zakon sil: pri minimalnih razdaljah deluje odbojna sila v obratnem sorazmerju z oddaljenostjo. Delovanje odboja (pri naraščajoči razdalji) nekajkrat preseže delovanje privlačne sile. Odboj začne delovati na razdaljah, večjih od nič. Od zelo majhnih razdalj odboj ob večkratnih spremembah smeri sile polagoma vztrajno narašča. Na nekaterih konstantnih razdaljah privlačna sila preseže odbojno silo. Pri nekaterih planetih in kometih na največjih razdaljah (privlačna sila) deluje le približno (sic!) sorazmerno z obratno vrednostjo kvadrata oddaljenosti.

⁴⁶ O sporu med Franklinom in Nolleto se ljubljanski gimnazijski profesor fizike Heinrich Mittels (1828-1878) sto let pozneje ni dovolj jasno opredelil za Franklinove ideje, zato ga je leta 1857 kritiziral dunajski univerzitetni profesor višje fizike in član Akademije Grailich (1829-1859). Po Grailichovi prezgodnji smrti je njegovo mesto na Dunajski univerzi zasedel Jožef Stefan.

⁴⁷ Schöttl, 1775, 40; Sodnik-Zupanec, 1943, 21.

XVI. Zakon na videz skoraj sovpada s slovito Boškovićevo krivuljo.⁴⁷ Resnična nepredirnost se kaže v tem zelo znanem tolmačenju kot odboj pri majhnih razdaljah; kohezija (privlak) na omejenem območju sledi (odboju) v številnih neenakih nadaljevanjih, ko sta sili (privlaka in odboja) uravnovešeni z obeh strani; elastičnost deluje do meje privlaka (kohezije); fluidnost deluje povsod enako v enakih točkah v navideznih sferah koncentrične porazdelitve; drugače pa je v trdninah; kemijske raztopine večine teles so deloma tekoče, s stalnimi notranjimi silami; podobno se zmanjšuje velikost delovanja na raztopino; fermentacija (poteka) pri sili spremenljive smeri; fluidnost je (odvisna od) hitrosti molekul pri gibanju okoli lastne osi rotacije; podobno deluje zgoščevanje, kristalizacija in sublimacija pri različnih silah in (pri različnem) medsebojnem delovanju molekul. Odboj ob spremembi agregatnega stanja telesa je posledica zakona sil, ki je, po domače rečeno, le vprašanje vztrajnosti.⁴⁸

Zanimiv je zaključek XV. teze, ki Newtonovemu gravitacijskemu zakonu pripisuje le približno veljavo. Podobno idejo je zagovarjal leta 1746 Francoz Alexis Claude Clairaut (1713 - 1765) v polemiki s francoskim Newtonovcem Georgesom Luisom Leclercem, grofom Buffonom (1707 - 1788), ki mu je odgovoril v *Secondes vues de la nature* leta 1765.⁴⁹ Clairaut je svojo idejo utemeljeval z nepravilnostmi v gibanju Lune, vendar je pozneje moral priznati svojo napako.

O popravkih gravitacijskega zakona, ki naj bi bili sprejemljivi tudi za Newtonove zagovornike, je pisal tudi Bošković. V razpravi O aberacijah Jupitra in Saturna, ki mu je leta 1748 prinesla nagrado Akademije v Parizu, je Euler zapisal, da gibanje obeh planetov precej odstopa od Newtonovih zakonov. Bošković je trdil,⁴⁹ da je Euler, podobno kot pred njim Clairaut, zagrešil računsko napako, ki ga je zapeljala k napačni domnevi.

Dodatne člene h gravitacijskemu zakonu so konec 18. stoletja predlagali tudi na Škotskem, kjer je John Robison na univerzi v Edinburghu prvič zagovarjal Boškovićevo fiziko leta 1785. Tako je ljubljanski o sili, ki "deluje približno sorazmerno z obratno vrednostjo kvadrata razdalje", primerljiv z zagovorniki Boškovićevega nauka njegove dobe.

Tudi Kallanov sošolec Vega je pozneje leta 1790 predlagal modifikacijo Newtonovega zakona, vendar je leta 1800 to idejo opustil.⁵⁰

V poglavju o trdninah in gravitaciji so Kallan in sošolci zagovarjali predvsem teze o astronomiji. V XVII. tezi so posebej poudarili Huygensovo mnenje o planetu Saturnu. V XVIII. tezi so omenili kartezijanske teorije o nepopolnosti čistosti Sonca in ognja. Omenil je tudi slavni komet, ki se je pojavil leta 1759. Gre za Halleyev komet, ki je bil viden od božiča leta 1758 do junija leta 1759. Clairaut je konec leta 1758 objavil račune orbite kometa z upoštevanjem motenj Jupitra in Saturna. Prihod kometa v naše osončje je napovedal z napako 31 dni.⁵¹

⁴⁸ Ševarlić, 1986, 57

⁴⁹ Bošković, 1974, 54; Theile, 1982, 62.

⁵⁰ Južnič, 1998, 241-242.

⁵¹ Ševarlić, 1986, 56; Asimov, 1978, 240.

V XX. tezi so obravnavali tri tedanje inačice svetovnega sistema: Kopernikovega, Tychovega in Ptolemejevega. V oklepaju k XXI. tezi so, po zgledu Newtonove (1689) kritike kartezijancev, zanikali obstoj vrtnicev etra v naravi. Če bi takšni vrtnici obstajali, bi bili sami premalo za pojasnitev gibanja zvezd. Komete so opisali kot trdna telesa, podobna planetom. Svetovni sistem je sistem Zemlje, ki se vrtili okoli Sonca. Zemlja je na polih sploščena, kot je v nasprotju s kartezijanci trdil že Newton.

Delovanje gravitacije so pojasnili z "agentom", etrom, ki dovoljuje premo gibanje in nihanje, ne pa tudi gibanja vrtnicev. Gravitacija je univerzalna (XXII).

V poglavju o vodi, hidrodinamiki, zraku in zvoku so v XXIV. tezi ugotavljali, da se kapljevina dvigne obratno sorazmerno s polmerom kapilare. V XXV. tezi so obravnavali živosrebrni barometer, ki so ga v Firencah sestavili pred več kot sto leti. V XXVIII. tezi so opisali zvok kot posledico vibracije teles. Niso natančneje opredelili, ali gre za longitudinalne ali transverzalne vibracije.

V poglavju o ognju in mrazu so v XXIX. tezi našli stopinje Deliscianuma, Réaumurja in Fahrenheita.⁵² Niso omenili stopinj Celzija.

TENTAMEN PHILOSOPHICUM

EX

LOGICA, METAPHYSICA;
ALGEBRA, GEOMETRIA, TRI-
GONOMETRIA, GEODESIA, STERE-
OMETRIA, GEOMETRIA CURVA-
RUM, BALISTICA, ET PHYSICA
TAM GENERALI, QUAM PAR-
TICULARI,

QUOD

ANNO MDCCLXXV. MENSE AUGUSTO DIE
IN ARCHID. ACADEMIA LABACENSI

EX PRÆLECTIONIBUS

ADM. R. ac CL. D. GREGORII SCHÖTTL,
PHYS. PROF. PUBL. ET ORD.

ADM. R. CL. ac PERILL. D. JOSEPHI MAFFEI
DE GLATTFORT, MATH. PROFES.
PUBL. ET ORD.

ADM. R. ac CL. D. ANTONII TSCHOKL,
LOG. ET MET. PROF. PUBL. ET ORD.

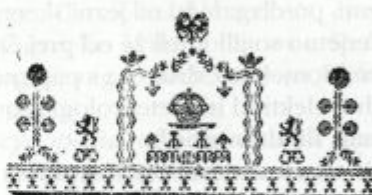
SUBIVERE.

FERD. D. FIDELIS POGLAYN, CARN. CRAINB.

FERD. D. GEORG. VEHA, CARN. MORAVITSCH.

FERD. D. MATHÆUS KALLAN, CARN. LO-
COPOL. E SEM. EPISC. ALUM. SCHIFFER.

QUÆ

QUESTIONES EX LOGICA.

Quid & quotuplex cognitio? Quæ
idearum differentia formalis & ma-
terialis? Quæ definitionis, & divi-
sionis regulæ? Quid iudicium, &
quotuplex? Quæ ejus partes? Quid propositio?
Quæ ejusdem divisiones ratione qualitatis, quanti-
tatis, & oppositionis? Quid ratiocinatio? Quid ar-
gumentatio? Quæ ejus Species? Quid veritas,
& falsitas Logica? Quid & quotuplex experi-
entia? Quid demonstratio? Quæ ejus principia?

THEOREMATATA.

I. Ad acquirendam cognitionem philoso-
phicam, cujus fundamentum est cognitio histo-
ri-

Naslovnica tiskanih tez ob izpitu Ločana Kallana in sošolcev z miniaturo ob začetku tez

⁵² Daniel Gabriel Fahrenheit (1686-1736) je raziskoval v Dantzigu (Gdansk) po letu 1718, René-Antoine Ferchaut de Réaumur (1683-1757) pa v Parizu.

V času Kallanovega študija so v Licejski knjižnici že imeli M. Martinovo razpravo o toploti, ki je naštevala 15 vrst skal za merjenje temperatur. Martin je naštete skale v tabeli primerjal s Fahrenheitovo. Celzijeve skale ni omenjal. Svoje meritve temperature v Ljubljani je Schöttl leta 1776 objavil v Réaumurjevih stopinjah.

Po XXX. tezi izvira ogenj iz vrenja (fermentacije) v telesih. Resnična toplota je povezana z gibanjem delcev zraka. Izlivanje (toplote) poteka od segretyh teles proti hladnim. Opis je bil blizu kinetični teoriji toplote, ki jo je med njegovimi sodobniki zagovarjal D. Bernoulli leta 1738. Izraz "*effluvia*", ki zadeva izlivanje oziroma sevanje toplote, je enak, kot ga je uporabljal Nollet pri svojem opisovanju delovanja elektrike sredi 18. stoletja.

Med tezami o svetlobi, toploti in vidu so v XXXII. tezi zapisali, da se svetloba širi skozi vakuum, ne da bi kaj pripomnili o naravi svetlobe in toplote. Domnevamo, da so zagovarjali Newtonov model svetlobnih delcev, ki so mu v tej dobi nasprotovali le redki, med njimi Euler.

Kallan in njegovi sošolci so morali poznati veliko optičnih naprav, ki jih je profesor gotovo imel tudi v svojem fizikalnem kabinetu. Med optičnimi napravami so v tezah našteti: Newtonov, Gregoryev in nizozemski teleskop. Med 51 instrumenti, predlaganimi na jezuitskem kolegiju v Ljubljani 17. 9. 1755, teleskopov ni bilo. Verjetno so jih imeli že od prej, saj popis iz leta 1811 našteva dva teleskopa, enega z mikrometrom, drugega s papirnato cevjo.

V tezah o elektriki in meteorologiji so v XXXVI. tezi elektriko opisali kot motnjo električnega fluida v telesih.

XXXVII. teza je zadevala meteorološka vprašanja, s katerimi se je profesor Schöttl tisti čas ukvarjal v Ljubljani. Vprašanja so obravnavala oblake, njihovo višino, dež, vzroke za nastanek meglic itd. Meteorologija je bila gotovo v skupni tezi z elektriko zaradi Franklinovega raziskovanja atmosfere elektrike leta 1752.

Zadnja, XXXVIII. teza je obravnavala strelovod. Postavitev železnih drog ali prevodnih žic zanesljivo odvrta strelo od hiše, kar naj bi se v mestih po želji uredilo s pomočjo posvetnih oblasti.

Strelovod so po poskusih Franklina prvič preizkusili 10. 5. 1752 na posestvu botanika Thomasa Françoisa Dalibarda (1703 - 1799) v Marly-la-Ville na Francoskem. Do leta 1782 so v Franklinovem mestu Philadelphiji nastavili okoli 400 strelovodov. Novost se seveda ni uvajala brez zadržkov. Leta 1783 je bodoči revolucionar, advokat Maximilian Robespierre (1758 - 1794), branil francoskega plemiča na sodišču v Arrasu, ker so ga obtožili zaradi nastavitve strelovoda, ki je vznemirila sosede in celo župana. Prizadevanje za postavljanje strelovodov na Kranjskem je bilo gotovo zelo napredno v svojem času in okolju.

Kallan in njegovi sošolci se niso opredelili bodisi za strelovode z okroglim ali zašiljenim vrhom, o čemer je nastal v njihovi dobi spor med angleškimi in francoskimi raziskovalci. Njihova zadnja teza se je navezovala na knjigo Maka, v katero so bile teze privezane. Izipitne teze so bile natisnjene v latinščini, medtem ko je Makovo razpravo o streli in sredstvi za zavarovanje pred njo njegov dunajski študent Joseph von Retler prevedel v nemščino.

Zaključek

Loški študentje so sodelovali pri pomembnih spremembah pri pouku fizike in astronomije v Ljubljani v času ukinitve jezuitskega reda. Čeprav se po končanem študiju filozofije v Ljubljani niso več aktivno ukvarjali s fiziko, so s pridobljenim znanjem gotovo prispevali k širjenju novih idej v svojem okolju.

Literatura in uporabljene okrajšave

1. Anonimno. Okoli 1690. *Viaggio del Mondo Cartesiano*. APUG 912. SLU film 3553.2.
2. APUG – Arhiv *Pontificia Universita` Gregoriana* v Rimu. Številke se nanašajo na folio in na strani v rokopisu.
3. Asclepi, Giuseppe Maria. 1768. De obiectivi micrometri usu in planetarum diametris metiendis. *Exercitatio optico-astronomica habita in Collegio Romano a patribus Societatis Jesu Anno MDCCLXV. III. Non. Sept. Graecii, Typis Haeredum Widmanstadii. - Assertiones ex universa philosophia, quas in archi-ducali, et academico Societatis Jesu gymnasio Labaci. Anno M.DCC. LXVIII. Mense Augusto, die publice propugnandas susceperunt Eruditus, ac perdoctus dominus Franciscus Karpe, Carniolius Labacensis, eruditus, ac perdoctus dominus Franciscus Suetiz, Carniolus Lythopolitanus e Sem. S. J. ex praelectionibus r. p. Ioannis Baptistae Pogrietsnig e` Societate Jesu, Philosophiae Professoris publici, et Ordinarii. Ljubljana.*
4. Asimov, Isaac. 1978. *Biographical Encyclopedia of Science and Technology*. London, Sidney: Pan Books Ltd.
5. Baker, Thomas. 1734. *Trattato della incertezza delle scienze*. Tradato in Italiana. Benetke, Padova: Francesco Pitteri.
6. Baker, Thomas. 1759. *Tractatus de incertitudine scientiarum. Orig. Reflections upon learning Auctore Thoma Baker. In Academia Zagrabiensi latinitate donatus a Casimir Bedekovich. Dum Assertiones ex universa Philosophia in aula Academica Societatis Jesu publice propugnarent praenobilis, ac eruditus Dominus Marcus Krajachich, Croata Gliensis. Ex praelectionibus R. P. Ioannis Bapt. Simunich .... Anno MDCCLIX Mense Aug. Zagreb.*
7. Baker, Thomas. 1759b. *Tractatus de incertitudine scientiarum recens ex Italico latine redditus. Zagrabiae, Typis Cajetani Francisci Härll, Inclyti Regni Croatiae Typographi, Anno 1759. Dum Assertiones ex universa Philosophia in aula Academica Archi-Ducalis Societatis Jesu Collegii Labaci Anno Salutis M.DCC. LIX Mense Augusto publice propugnarent Praenobilis, ac eruditus Dominus Anton. Jos. De Zanetti, Carn. Locopolitanus, e Fund. Thalb et Nobilis, ac Eruditus Dominus Jodocus Jugoviz, Carn. Crainburgensis Philosophiae in Secundum Annum Auditores. Ex praelectionibus R. P. Josephi Engestler, e Societ. Jesu, AA. LL. & Phil. Doct. Ejusdemque Prof. Publici & Ordinarii, & examinatoris, Auditoribus oblatus. Zagreb.*
8. Bazala, Vladimir. 1978. *Pregled hrvatske znanstvene baštine*. Zagreb: Nakladni zavod MH.
9. Bedeković, Kazimir. 1758. *Exercitatio philosophica in primam Newtoni regulam,*

- quae sic habet: Causae rerum naturalium non plures admittendae sunt, quam quae verae sunt et fenomenis explicandis inserviunt. Assertiones ex universa Philosophia, quas in aula Academica Societatis Jesu publice propugnandas suscepit ... Adamus Mikulich, Croata Zagrabiensis... sub praesidio R. P. Casimiro Bedekovich Anno MDCCLVIII die 23 Augusti. Zagreb.*
10. Bernoulli, Daniel. 1738. *Danielis Bernoulli Joh. Fil. Mede Prof. Basil. Acad. Scient. Imper. Petropolitanae, prius Matheseos sublimioris Prof. Ord. Nunc Membri et Prof. Honor. Hydrodynamica, sive de viribus et motibus Fluidorum commentarii. Opus Academicum ab Auctore, dum Petropoli nageret, congestum. Argentorati, Sumptibus Johannis Reinholdi Dulseckeri, Anno M D CCXXXVIII.* Basel: Typis Joh. Henr. Deckeri, Typographi Basiliensis.
  11. Berry, Arthur. 1946. *A Short History of Astronomy: 1898.* Ruski prevod. Moskva-Leningrad: OGIZ.
  12. Blaznik, Pavle. 1973. *Škofja Loka in loško gospostvo (973 - 1803).* Škofja Loka: Muzejsko društvo.
  13. Bošković, Rudjer. 1974. *Theoria philosophiae naturalis, redacta ad unicam legem virium in natura existentium, Venetiis MDCCLXIII.* Ponatis s hrvaškim prevodom. Zagreb: Temelji.
  14. Descartes, René du Perron. 1637. *Discours de la méthode pour bien conduire sa raison et chercher la vérité dans les sciences, plus la Dioptrique, les Météores et la Géométrie, qui sont des Essais de cette méthode.* Leyde. Reprint. 1998. *The Word and Other Writings.* Cambridge: Cambridge university press.
  15. Dežman, Karl. 1856. Einiges über die naturwissenschaftlichen Forschungen in Krain. *Jahreshefte des Vereines des krainischen Landes Museums.* 9-12.
  16. Družba - Družba Jezusova (*Societatis Jesu*).
  17. Engstler, Joseph. 1758. *Institutiones linguae sacrae in universitate Gracensi S. J. Theologiae Auditoribus propositae a Patre Josepho Engster, e` Societem Jesu, A. A. L. L. et Phil. Doct. Ejusdemque prof. publici & ordinarii, et examinatoris.* Gradec: Sumptibus Josephi Mauriti Lechner Bibliopolae Academici Graecii. Literis Haeredum Widmanstandii.
  18. Erberg, Anton. 1750, 1751. *Cursus Philosophicus Methodo Scholastico Elucubratus.* Dunaj.
  19. Fermat, Pierre. 1662. Lettre a` C. de la Chambre du 1er janvier 1662.
  20. Gaetani, Ignatio. 1760. *Philosophia naturalis. P. I. Sec. LII.III. ex P. Ignatio Gaetani Soc. Jesu A. D. MDCCLX.* APUG 1022, SLU film 3560.2.
  21. Galileo, Galilei. 1632. *Dialogo di Galileo Galilei, linceo, matematico supraordinario della Studio di Pisa. E filosofo e matematico primario del serenissimo Granduca di Toscana. Dove ne i congressi di quattro giornate si discorre sopra i due Massimi Sistemi del mondo tolemaico e copernicano; proponendo indetermianamente le ragioni filosofiche e naturali tanto per l'una, quanto per l'altra parte.* Firenze: Gio. Batista Landini.
  22. Grailich, Joseph Wilhelm. 1857. *Zeit.öst.Gymn.* 331.
  23. Idelson, N. I. 1947. Žizn i tvorčestvo Kopernika. V: *Nikolaj Kopernik.*
  24. *Isusovačka baština u Hrvata.* 1992. Zagreb: Muzejsko-galerijski centar.

25. Južnič, Stanislav. 1998. Pouk fizike v Ljubljani v času študija Jurija Vege. *Zbornik za zgodovino naravoslovja in tehnike*. 13 - 14: 201 - 246.
26. Južnič, Stanislav. 2000. Pouk in profesorji fizike v jezuitskem kolegiju v Ljubljani. *Kronika*. 48/3:11 - 48.
27. Kepler, Johannes. 1621. *Epitomes Astronomiae Copernicanae, Lib. V, VI, VII, Doctrina Theorica*. Frankfurt: Sumptibus Godefridi Tampachij.
28. Kos, France. 1894. *Doneski k zgodovini Škofje Loke*. Ljubljana: Matica Slovenska.
29. *Nikolaj Kopernik*. 1947. Moskva-Leningrad: Izdateljstvo akademiji nauk SSSR.
30. Koropec, Jožef. 1985. *Mi smo tu: veliki punt na Slovenskem v letu 1635*. Maribor: Obzorja.
31. Mairan, Jëan Jacques D'Ortous de. 1760. *Dissertatio Cl. Mairani De Causa Variationum Barometri. Tentamen Publicum ex Universa Philosophia, Quod In Archi-Ducali, & Academico Soc. JESU Collegio Labaci ex praelectionibus R. P. Innocentii Taufferer Soc. Jesu Pil. Prof. Publ. & Ord. Subiverunt Perillust. D. Aloysius Vermati, de Vermesfeld,*⁵³ *Carn. Lab. Nobilis D. Antonius Feichtinger, Carn. Locopolitanus. Prolusionis loco Explanabuntur Phaenomena motus Astrorum Systematis Copernicani*. Ljubljana: Typis Joannis Georgii Heptner, Inclytae Provinciae Carnioliae Typographi.
32. Mako, Paul von Kerek Gede. 1766. *Compendiaria Physicae Institutio quam in usum auditorium philosophiae ... Paulus Mako. Tomus II*. Viennae: Trattner 1762. Razširjeni ponatis. Dunaj: Trattner.
33. Mako, Paul von Kerek Gede. 1775. *Tentamen Philosophicum ex Logica, Metaphysica, Algebra, Geometria, Trigonometria, Geodesia, Stereometrissa,*⁵⁴ *Geometria Curvarum, Balistica et Physica, tam Generali, quam Particulari, quod Anno MDCCLXXV. Mense Augusto die_ in Archid. academia Labacensi. Ex praelectionibus adm. r. ac. cl. d. Georgii Schöttl, Phys. Prof. Publ. et Ord. Adm. R. Cl. ac Perill. D. Josephi Maffei de Glattfort, Math. Profes. Publ. et Ord. Adm. R. ac Cl. D. Antonii Tschokl, Log. et Met. Prof. Publ. et Ord. Subivere. Perd. D. Fidelius Poglajn, Carn. Crainb. Perd. D. Georg. Veha, Carn. Moraitsch. Perd. D. Mathaeus Kallan, Carn. Locopol. e Sem. Episc. Alum. Schiffer. Hrn. Mako von Kerek-Gede Prof. apost. Und Lehrer der Mathematischen Wissenschaften in dem k.k. Theresianum und Joseph Edlen von Retler, seiner Zuhörer in das Deutsche übersetzt, Physikalische Abhandlung von den Eigenschaften des Donners und den Mitteln wider das Einschlagen. Wien. Ljubljana.*⁵⁵
34. Marković, Željko. 1968. *Ruđer Bošković*. Prvi del. Zagreb: JAZU.

⁵³ 12.1.1783 je Alojz Vermatti postal lastnik graščine Mala Loka pri Ihanu (Hoflack) po svojem očetu Antonu, ki je dobil posestvo okoli leta 1780. Pred tem je Alojz moral skleniti poravnavo s svojo materjo Alojzijo, rojeno Florjančič pl. Grinfeldt (Grienfeldt), in s svojimi brati in sestro. Alojz bržkone teh poravnav ni mogel plačati, zato je posest 9.7.1798 prodal za 12000 gld (Smole, 1982, 278).

⁵⁴ Tiskarska napaka.

⁵⁵ Iz navedenih predmetov so Fidelius Poglajen, Kranjec iz Kranja, Jurij Vega, Kranjec iz Moravc in Matevž Kallan, Kranjec iz Škofje Loke, semenišnik, opravili izpite pri profesorjih Schöttlu, Maffeiju in Tschoklu v avgustu 1775.

35. Martine, George. 1751. *Dissertation sur la Chaleur avec des observations nouvelles sur la construction et la comparaison des thermometres*. Pariz.
36. Martinović, Ivica. 1992. Ljetopis filozofskih i prirodoznanstvenih istraživanja hrvatskih isusovaca. V: *Isusovačka baština u Hrvata*. 87 - 97.
37. Mitteis, Heinrich. 1856. Abbé Nollet in seiner Stellung gegen Benjamin Franklin. *Programm und Jahresbericht des kaiserl.königl. Obergymnastiums zu Laibach*, Schuljahr 1856. Laibach: Druck von Ign. V. Kleinmayr & Fedor Bamberg.
38. Murko, Vladimir. 1974. Starejši slovenski znanstveniki in njihova vloga v evropski zgodovini - Astronomi, Zbornik za zgodovino znanost in tehnike. 2: 11 - 41.
39. Pokorn, France. 1908. *Šematizem duhovnikov in duhovnij v Ljubljanski nadškofiji l. 1788*. Ljubljana: Knezo-škofijski ordinariat ljubljanski.
40. Robida, Karel. 1866. Höchenberstimmungen der Erdatmosphäre und ihrer untern Schichten. Klagenfurt: Joh. & Fried. Leon.
41. Rojstna knjiga - Liber Baptizatorum S. Apostoli Jacobi in Civitate Liber 1736. A dio 29. Aprilis 1736 a a diem 4 . Februari 1747 (NŠALj 910).
42. Oče Romuald. 1987. *Škofjeloški pastjon*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
43. Rosenberger, Ferdinand. 1890. *Die Geschichte der Physik*. III del. Braunschweig: Druck und Verlag von Friedrich Vieweg und Sohn.
44. Pogrietschnig, Janez Krstnik, 1768. V: *Asclepi*.
45. RS - Royal Society of London.
46. Schmidt, Vlado. 1963. *Zgodovina šolstva in pedagogike na Slovenskem*. I del. Ljubljana: DZS.
47. Schöttl, Gregor. 1773. *Tentamen physicum ex Astronomia Physica quod in Aula Academica Archiducalis Societatis Jesu Collegi Labaci Anno M.DCC.LXXIII. ex Prealectionibus R.P. Gregor Schöttl e Soc. Jesu Phys. Prof. Publ. et Ord. Subibunt. Perdoct. D. Joann Bonnes, Carn. Tolmin. Perdoct. D. Ant. Prevodnig., Carn. Möschn. Perdoct. D. Thom. Sedey, Civ. Carn. Labac. Perdoc. D. Jos. Verwega, Austr. Vienn., philosophiae in 2^oo^oo annu auditores*. Ljubljana: Typis Joannis Friderici Eger, Inclyt. Provinc. Carn. Typographi.
48. Schöttl, Gregor. 1775. V: *Mako von Kerek-Gede*.
49. SLU - Pius XII Memorial Library, Saint Louis University, ZDA.
50. Smole, Majda. 1982. *Graščine na nekdanjem Kranjskem*. Ljubljana: DZS.
51. Sodnik-Zupanec, Alma. 1943. *Vpliv Boškovićeve prirodne filozofije v naših domačih filozofskih tekstih XVIII. stoletja*. Ljubljana: SAZU. (Sprejeto na seji 6. 6. 1940).
52. Sommervogel, Carlos. 1890-1900. *Bibliothèque de le Compagnie de Jésus, Première partie: Bibliographie par les Pères Augustin et Aloys de Backer, Nouvelle Édition par Carlos Sommervogel, S. J. Strasbourgeois publiée par le Province de Belgique*. Tome I - IX. Bruxelles-Paris.
53. Stoeger, Joannes Nep. 1855. *Scriptores Provinciae Austriacae Societatis Jesu ab ejus origine ad nostra usque tempora*. Dunaj: Typis Congregationis Mechitharisicae.
54. Strnad, Janez. 1996. *Razvoj fizike*. Ljubljana: DZS, 93, 213
55. Ševarlič, Branimir M. 1986. *Kratka zgodovina astronomije. 2. del: Od Newtona do današnjih dni*. Ljubljana: DMFA.

56. Štukl, France. 1984. *Knjiga hiš v Škofji Loki II*. Škofja Loka: ZAL.
57. Štukl, France. 1988. Zemljiška knjiga kot vir za kulturno zgodovino (dva testamenta z inventarjem iz Škofje Loke). V: *Zgodovinski arhiv Ljubljana, Zbornik ob devetdesetletnici arhiva*. 77 - 87.
58. Štukl, France. 1996. *Knjiga hiš v Škofji Loki III. Stara Loka in njene hiše*. Ljubljana-Škofja Loka: ZAL.
59. Taufferer, Inocenc. 1760. V: *Mairan*.
60. Theile, Rüdiger. 1982. *Leonhard Euler*. Leipzig: BSB B. G. Teubner Verlagsgesellschaft.
61. Višji študiji - Filozofski študiji na jezuitskem kolegiju v Ljubljani. Višji študiji teologije so bili v Ljubljani dopolnjeni leta 1655. V letu 1695 in pozneje so jih tudi izrecno ločili na »*scholae superiores*« in »*scholae humaniores*«, s posebnim prefektom za vsako. Počasneje so napredovali filozofski študiji. Po ustanovni listini 29. 2. 1704 in svečani otvoritvi 4. 11. 1704 so na njih poučevali vse do ukinitve Družbe 29. 9. 1773.
62. ZAL - Zgodovinski arhiv, Ljubljana.
63. Zenko, Franjo. 1983. *Aristotelizam od Petrića do Boškovića*. Zagreb: Globus.
64. *Zgodovinski arhiv Ljubljana. Zbornik ob devetdesetletnici arhiva*. (Uredili: Vinko Demšar, Mija Mravlje, Boris Rozman). 1988. Ljubljana: ZAL.

Zusammenfassung

Zwei Studenten aus Škofja Loka haben in Ljubljana als die ersten das kopernikanische Weltsystem befürwortet

Wir haben den Inhalt der Prüfungsthesen aus Physik, die drei Studenten aus Škofja Loka am Ende ihres Philosophiestudiums in Ljubljana in den Jahren 1759, 1760 und 1775 befürwortet hatten, erforscht. Wir haben festgestellt, wie sie in sehr kurzer Zeit hintereinander neue Ansichten zu Physik und Astronomie annahmen, zuerst die von Kopernik, später von Newton bzw. von Bošković. Die Befürwortung der kopernikanischen Lehre in den Prüfungsthesen von den Studenten aus Škofja Loka haben wir mit den gleichzeitigen Veränderungen in anderen katholischen Ländern verglichen. Die neuen Ansichten zu Physik und Astronomie haben wir in die Zeit der schnellen und tiefen Veränderungen beim Unterricht an höheren Studien in Ljubljana eingeordnet. Mit dem Vergleich der Angaben von den Studenten aus Škofja Loka haben wir festgestellt, dass die Studenten in Ljubljana bei ihren Diplomprüfungen ungefähr zwanzig Jahre alt waren.

OBNOVA ŠOLSTVA V ŠKOFJELOŠKEM OKRAJU PO DRUGI SVETOVNI VOJNI

Šolstvo v škofjeloškem okraju pred drugo svetovno vojno

Šolstvo na škofjeloškem ozemlju ima že dolgo zgodovino, saj spada Škofja Loka glede poučevanja med prva mesta v Sloveniji. Iz listin križevniškega reda je mogoče ugotoviti, da je šolnik Wolfing že leta 1271 poučeval v Loki. Leta 1672 je bila v Loki ustanovljena trivialna šola, iz nje pa se je razvila glavna šola.¹

Tradicija šolstva se je v Škofji Loki obdržala, v mestu je bila pred vojno edina meščanska šola v okolici. Najbolj znane so bile dekliške šole v uršulinskem samostanu, ki so bile zelo cenjene, predvsem dekliška meščanska šola. Najvišja šola v mestu in okolici pred vojno pa je bilo žensko učiteljsiše, ki so ga tudi vodile redovnice v samostanu.

Škofja Loka je bila v predvojnem času najmlajši srez Dravske banovine, ki se je razvil tako, da so leta 1927 za zahodni del kranjskega sreza ustanovili v Škofji Loki ekspozituro. Njene pristojnosti so 1932 še povečali in leta 1936 so jo napravili neodvisno.² Tako je škofjeloško ozemlje postalo upravno in gospodarsko samostojna celota. S to upravno spremembo je Škofja Loka prevzela tudi pristojnosti pri upravljanju šolstva na svojem ozemlju.

Na območju okraja Škofja Loka je delovala množica različnih šol, tako dobro organizira-

Osnovna in meščanska šola v Škofji Loki leta 1938

¹Lojze Malovrh, Razvoj slovenskega šolstva v Škofji Loki, Šolska kronika 1999, zbornik 1, str. 118.

²Srez Škofja Loka, Krajevni leksikon Dravske banovine, Ljubljana 1937.

ne šole v modernih stavbah v mestu kot male vaške in hribovske šole z enim razredom in enim učiteljem. V okraju je pred vojno delovalo 29 ljudskih osnovnih šol, od katerih jih je 25 imelo svoja lastna poslopja, tri pa so bile nastanjene po zasebnih hišah. Osnovne šole so bile: Bukovica, Bukovščica, Ęrni Vrh, Davča, Gabrk, Javorje, Sv. Lenart, Leskovića, Lućine, Malenski Vrh, Martinj Vrh, Podlonk, Poljane, Podblica, Preska, Reteće, Selca, Sora, Sorica, Sovodenj, Stara Oselica, Škofja Loka, Trata, Trebija, Zabrdó, Zali Log, Źabnica, Źelezniki in Źiri.

Center šolstva v okraju je bila Škofja Loka, kjer je pred vojno delovalo kar sedem učno vzgojnih ustanov. V novi, leta 1932 zgrajeni šoli sta imeli svoje prostore Državna deška ljudska osnovna šola in Državna mešana meščanska šola. V uršulinskem samostanu pa je delovalo kar pet zasebnih – uršulinskih vzgojnih ustanov, ki so bile vse razen otroškega vrtca namenjene izključno deklicam, to so bile Dekliška ljudska osnovna šola, Dekliška meščanska šola, Dekliška trgóvska šola in Dekliška učiteljska šola.

Maturantke dekliške meščanske šole v uršulinskem samostanu leta 1940

Šolstvo na Škofjeloškem med drugó svetovno vojno

Većino škofjeloškega ozemlja so med vojno zasedli Nemci, le nekaj vasi na žirovskem koncu je spadalo pod italijansko oblast. Nemci so kmalu po zasedbi Gorenjske ukinili vse slovenske šole in druge učne zavode. Ućiteljstvo so odstavili oziroma internirali, izselili ali upokojili. Šolska poslopja pa so izročili civilni upravi, vojaštvu in policiji. Ti so po svoje zagospodarili v poslopih, vključno z inventarjem, učili, arhivi, in povzročili veliko materialno škodo.⁵

V večjih krajih, kot je Škofja Loka, so okupatorji odprli redne šole, druge na deželni pa je pouk potekal le v obliki tečajev po nekaj mesecev na šolsko leto, v zadnjih dveh letih vojne pa pouka skoraj ni bilo. Otroci se v teh šolah niso veliko naućili, saj je pouk potekal le v nemščini. Po vojni so slovenski učitelji ugotavljali, da so se učili le nemščine, računstva in predvsem nemške propagande, nemške pesmi ter telovadbo. Predvsem pa so se otroci odvadili reda in spoštovanja do učiteljev. Disciplina je v primerjavi s prejšnjo šolo zelo padla. Pouk je bil namreć zelo nereden, in če so se otroci upirali nemškemu učiteljem, so bili v šoli sicer tepeni, vendar so nekateri starši in okolića nasploh odobravalí njihovo upiranje okupatorjem, ki so jih predstavljali učitelji.

Seveda se je pouk razlikoval od kraja do kraja, v nekaterih krajih je pouk potekal le nekaj mesecev ali celo le tednov v letu 1941, potem pa so otroci do zaćetka partizanskih šol ostali brez organiziranega šolanja.

⁵ Zgodovinski arhiv Ljubljana – Enota v Škofji Loki (v nadaljevanju ZAL - ŠKL), OLO Škofja Loka, odsek za prosveto, t.e. 1.

Selški otroci z nemško učiteljico pred šolskim poslopjem med vojno

Koroško in takrat se je pouk zaključil. Tudi v Èrnem Vrhu in Lučinah so med vojno kar nekaj časa poučevali domobranski učitelji.

Dve šoli sta bili nekaj časa pod italijansko oblastjo. Žiri so bile namreč na začetku vojne pod italijansko upravo, tako da je pouk v šoli od maja pa do junija potekal normalno v slovenskem jeziku s slovenskimi učitelji. V juniju pa so Žiri prišle pod nemško oblast in ta je tako kot drugje ukinila slovensko šolo. Italijani so v bližnji vasi Brekovice, ki je ostala pod njihovo upravo, leta 1941 ustanovili novo šolo, čeprav je do vojne nikoli ni bilo.

V Škofji Loki so Nemci v nadomestilo za sedem ukinjenih slovenskih šolskih ustanov s 35 oddelki v septembru 1941 odprli po eno mešano ljudsko in meščansko šolo (Hauptschule). Šol pa niso združili v enem poslopju, temveč so pomešali nekaj razredov ljudske in nekaj razredov meščanske med vojaštvo v novem, leta 1932 zgrajenem šolskem poslopju, ostanek pa med policijo v samostanskem šolskem poslopju. Nekateri razredi so bili nekaj časa nastanjeni celo po gostilnah v mestu.⁴

V zadnjih dveh letih vojne so po odmaknjenih vaseh in na osvobojenem ozemlju začele nastajati slovenske šole, kakršne v Škofji Loki med vojno ni bilo. Šole so

Partizanska šola v Martinj Vrhu pozimi 1944/45

Obstajalo pa je tudi nekaj poskusov delovanja domobranskih šol. V Gorenji vasi sta od februarja 1944 do aprila 1945 poučevala dva domobranska učitelja, Mirko Slak in Nada Šušteršič. Pouk v slovenskem jeziku je dokaj redno obiskovalo 70 otrok. Povojni upravitelj šole je priznal, da sta učila dobro in da so se učenci veliko naučili. A oba učitelja sta maja 1945 zbežala na

ustanavljali na pobudo partizanov, Komunistične partije ali pa celo samoiniciativno vaščani, ki so želeli, da bi se njihovi otroci izobrazili. A delovale so le občasno in z velikimi težavami zaradi pomanjkanja prostorov, učil, šolskih potrebščin in predvsem zaradi nevarnosti, da bi jih odkril okupator.

⁴ ZAL - ŠKL, OLO Škofja Loka, odsek za prosveto, t. e. 1.

Vzpostavitev pouka v prvih mesecih po vojni in priprava na prvo redno šolsko leto po osvoboditvi.

Prva slovenska vlada Ljudske republike Slovenije je ustanovila ministrstvo za prosveto. Slovenija je z njegovo ustanovitvijo prvič pričela povsem samostojno upravljati svoje šolstvo. Leta 1945 je izšel odlok o organizaciji osnovnega in srednjega šolstva. Namesto meščanskih šol so bile odprte nižje gimnazije. Skrb za šole je prevzela država. Šola je bila ločena od cerkve.⁵

Po osvoboditvi je škofjeloški okraj upravno spadal v ljubljansko okrožje, sam okraj pa se je po vojni kar precej povečal in je bil razdeljen na 44 krajevnih ljudskih odborov (KLO). Po osvoboditvi so namreč loškemu okraju dodelili Žirovsko kotlino, ki je pred tem spadala v srez Logatec. Tako je bila vsa Poljanska dolina spet združena v isto upravno enoto. Okraju pa so takoj po vojni dodelili tudi Medvode, a le za eno leto, saj so jih že naslednje leto spet odcepili. V letu 1946 so zmanjšali tudi število KLO v okraju na 27.

Po osvoboditvi je organizacijo šolstva v Škofji Loki in njeni okolici prevzel okrajni in okrožni referent za prosveto. Kljub temu da je bilo veliko šolskih poslopij porušениh in da ni bilo izobraženih učiteljev, učil in inventarja, so že v maju in juniju po skoraj vseh večjih škofjeloških krajih delovale osnovne šole. Pobudo za začetek pouka je dala oblast, v več primerih pa so začeli pouk kar samoiniciativno, na pobudo prebivalstva ali izobražencev. S poukom pa so nadaljevali tudi vsi pomožni učitelji, ki so otroke prostovoljno učili že med vojno.

Obnova šole v Škofji Loki in začetek pouka v njej

Sporazumno z okrajnim in okrožnim referentom za prosveto je že 10. maja 1945 prevzel organizacijo šolstva v Škofji Loki nekdanji ravnatelj meščanske šole Karel Sovre.

Najpomembnejše stvari, ki se jih je okrajni prosvetni odsek v povezavi z učitelji najprej lotil, so bile obnova šolskih poslopij, nabava inventarja, izbor učiteljstva, vzpostavitev pouka in delitev dela med ljudsko in meščansko šolo.

Obe šolski poslopji v mestu, ljudsko in meščansko šolo, ter uršulinski samostan je takoj po osvoboditvi zasedla vojska z vojaki, ujetniki in begunci. Po intervenciji Ministrstva za prosveto je vojska odstopila šoli del šolskega poslopja, medtem ko je v ostalem delu in v samostanski šoli vojaštvo ostalo. Obnova šole je potekala od sredine maja do julija. Vsa zidarska, mizarska, steklarska, ključavničarska, pleskarska, inštalaterska in težaška dela v šoli so opravili vojni ujetniki, ki pa so se vsakih nekaj dni menjavali, zato so se ta dela tudi tako dolgo vlekla.

Škodo je novi upravitelj ocenil na približno 868.000 dinarjev; na samem posloplju je znašala 691.000 din, na šolskem pohištvu 80.000 din, uničena in izgubljena učila so ocenili na 30.000 din. Izginilo pa je tudi 943 šolskih knjig in 934 učiteljskih knjig, katerih skupna vrednost je bila ocenjena na 94.000 dinarjev. Šolski inventar iz predvojnih šol so Nemci deloma polomili, požgali, ali pa so ga ljudje raznesli po okolici, tako da so na začetku le težko nabrali dovolj šolskih tabel, miz in klopi. Pri-

⁵ France Ostanek: Šolski sistemi na Slovenskem v obdobju 1774 - 1963, Šolska kronika 1999, Zbornik 1, str. 68.

manjkovalo je tudi vseh učil, celo zvezkov in svinčnikov, k sreči pa se je med starim papirjem ohranilo vsaj nekaj slovenskih knjig.

Znova so zaposlili vse nekdanje učiteljice, ki so bile v tem času v kraju, enajst učiteljic ljudske in dve učiteljici meščanske šole. Prvi sestanek učiteljstva je bil 7. junija. Sklenili so, da bodo s poukom v ljudski šoli začeli takoj, začetek meščanske šole pa bo počakal na pripravo prostorov. Tako je bil 11. junij prvi šolski dan za dečke, 12. junij pa za deklice. Šolo je obiskovalo 562 otrok, 261 dečkov in 301 dekllica. Ker šolski prostori še niso bili urejeni, je pouk prvi teden potekal kar na prostem. Otroci so bili razdeljeni v dvanajst skupin, a ne po letih, temveč po znanju. Predmeti, ki so jih poučevali, so bili le slovenski jezik, pisanje in računstvo. Drugih predmetov niso poučevali, saj so hoteli, da bi otroci ob začetku rednega pouka v jeseni obvladali vsaj osnovno znanje slovenščine, predvsem pisanje in branje. Pouk v prvem obdobju je trajal do 15. julija in je bil le nekakšna priprava na redno šolsko leto 1945/46.

Položaj drugih šol v škofjeloškem okraju po osvoboditvi

Vse stavbe v okraju so bile v vojni vsaj delno poškodovane, kar 4 šole so bile popolnoma porušene, delno porušeni je bilo 13, ohranjenih pa 10. Šole so poškodovali okupatorji, nekaj je bilo poškodovanih v bojih med partizani in Nemci ali belogardisti, saj so veliko šol okupatorji spremenili v svoje vojaške postojanke (Sorica, Preska, Poljane...). Nekaj šolskih stavb pa so porušili tudi partizani, zato da jih ne bi Nemci uporabili za svoje postojanke (Žiri in Žabnica).

Po vojni so novi šolski upravitelji ali učitelji, ki so poučevali v šolah, poročali o vojni škodi v njihovih šolskih stavbah; okvirno so poročali o znesku škode, ki je nastala med vojno. Škode so znašale od najmanjšega zneska 10.750 dinarjev pa do milijon dinarjev. Najmanjša ocenjena vojna škoda je bila v Leskovicah, kjer šola ni imela svojega poslopja in je pred vojno pouk potekal v župnišču, zato so bile poškodovane samo okenske šipe in klopi. Največjo ocenjeno škodo pa so imeli v Retečah, kjer je pogorela cela malo pred vojno zgrajena šola, vključno z vsem inventarjem. Vrednost uničene stavbe, inventarja in učil so ocenili na slab milijon dinarjev.

Upravitelji so v šolah popisovali vse, kar je bilo poškodovano ali pa je izginilo, od poljedelskega orodja pa do radijskih aparatov, pisalnih strojev, učil, knjig, umetniških slik, uničenih sadnih dreves, vodnjakov, ograj... Vendar so bile vse to nadomestljive stvari; najhuje je bilo namreč, da so Nemci takoj ob zasedbi šol požgali vse šolske arhive in druge dokumente in tako napravili slovenskemu šolstvu neprecenljivo škodo.

Položaj šolstva po vojni je bil torej zelo težak, poleg poškodovanih šol, inventarja in pomanjkanja učil je primanjkovalo tudi izobraženih učiteljev. Zato so predvsem po vaseh poučevali le redki kvalificirani učitelji ali učiteljice.

Obnova poškodovanih šolskih poslopj

Takoj po osvoboditvi se je šolska in lokalna oblast skupaj s prebivalstvom lotila obnove poškodovanih šol. Najhuje je bilo v krajih, kjer so bile šolske stavbe popolnoma porušene ali požgane in pouk v njih ni bil mogoč. Tako je bilo v Bukovici, Gabrku, Javorjah, Poljanah, Retečah, Selcih, Žabnici, Železnikih in Žireh. Največjo šolo v okraju, v Škofji Loki, so obnovili na stroške šolskega prosvetnega odbora in s

pomočjo vojnih ujetnikov. Oblast je pomagala, kolikor je lahko, v manjših vaseh pa so se krajanje obnove lotili tudi povsem sami s prostovoljnim delom in s svojim materialom. Nekje so krajevne oblasti kar določile, koliko bo kdo dal za obnovo. V Sorici, kjer je bila šola le poškodovana, so določili, da bo vsaka hiša v vasi dala na voljo najmanj po eno delovno moč za en dan brezplačno. Obnova je bila velikokrat odvisna od šolskih upraviteljev in njihovega sodelovanja z prebivalstvom. V poročilu Odseka za prosveto iz Škofje Loke hvalijo upravitelja iz Javorij, ki je vaščane tako navdušil, da so kar sami s prostovoljnim delom šolo obnovili do jeseni. Podobno je bilo še v Poljanah, Retečah, Zalem Logu in Žireh. Obnova je bila veliko odvisna tudi od prebivalcev in njihove povezanosti; šolski nadzornik hvali Žirovce, ki so bili kot vedno polni podjetnosti in so se skoraj vsi skupno lotili obnove. Nasprotno pa pravi, da so bile krajevne razmere v Železnikih že od nekdaj take, da so javna dela v kraju skoraj nemogoča. Tudi pri Sv. Lenartu prebivalci niso bili zavzeti za obnovo šole in so se raje lotili obnove porušene cerkve in župnišča.

Pomoč vojnih ujetnikov pri obnovi šol

Pri obnovi so nekatere šole dobile tudi pomoč vojnih ujetnikov iz taborišča in bolnišnice za vojne ujetnike v Škofji Loki. Uporabili so jih za vsa težaška dela, pa tudi za mojstrska, kot poroča upravitelj iz Škofje Loke. V Preski je upravitelj šole prosil za nekaj vojnih ujetnikov za odstranitev bomb, ki so bile v vodnjaku, saj je bilo delo nevarno in ga vaščani niso hoteli opravljati. Vojni ujetniki so v Preski ostali osem tednov, delali pa so po deset ur dnevno. Podrli so bunkerje okoli šole, pobrali žično ograjo, obnovili notranjost šolskih prostorov, napeljali elektriko ...

Vseh vojnih ujetnikov, ki so sodelovali pri obnovi šol je bilo 264, od tega največ v Dražgošah, kar 130. Vendar pa v kraju, kamor so jih dodelili, niso delali le pri obnovi šol, temveč pri vseh drugih potrebnih delih od pomoči kmetom na poljih do gradnje javnih stavb, mostov, cest ...

Število šolobveznih otrok in razpoložljivih učilnic poleti 1945

V juniju 1945 je okrajni prosvetni odsek zbral podatke o številu razpoložljivih učilnic in o številu šolobveznih otrok v okraju: Bukovica, dve učilnici, 160 otrok; Bukovščica, ena učilnica, 110 otrok; Davča, ena učilnica, 100 otrok; Dražgoše, vas požgana, otroci so s starši raztreseni po sosednjih vaseh; Gabrk, dve učilnici, 120 otrok; Javorje, ena učilnica, 160 otrok; Sv. Lenart, ena učilnica, 110 otrok; Leskovicca, ena učilnica, 70 otrok; Lučine, tri učilnice, 150 otrok; Malenski Vrh, ena učilnica, 100 otrok; Martinj Vrh, ena učilnica, 100 otrok; Podlonk, ena učilnica, 70 otrok; Poljane, pet učilnic, 400 otrok; Preska, šest učilnic, 300 otrok; Reteče, štiri učilnice, 200 otrok; Selca, štiri učilnice, 300 otrok; Sora, tri učilnice, 200 otrok; Sorica, ena učilnica, 120 otrok; Sovodenj, tri učilnice, 160 otrok; Stara Oselica, ena učilnica, 100 otrok; Škofja Loka, 12 učilnic, 700 otrok; Trata, štiri učilnice, 300 otrok; Trebija, ena učilnica, 100 otrok; Zabrdno, ena učilnica, 50 otrok; Zali Log, ena učilnica, 120 otrok; Žabnica, dve učilnici, 150 otrok; Železniki, tri učilnice, 200 otrok. Žiri, šest učilnic, 700 otrok.⁶

⁶ ZAL - ŠKL, OLO Škofja Loka, odsek za prosveto, t. e. 2.

Vsega skupaj je bilo torej dva meseca pred začetkom šolskega leta v okraju na razpolago le 72 učilnic za približno 5350 otrok, kar pomeni v povprečju le ena učilnica na 74 otrok. Šteli so vse učilnice v šolskih prostorih in tudi tiste, ki so jih najeli kot učilnice v krajih, kjer so bile šole uničene. Dostikrat so bile to le malo večje kmečke sobe v zasebnih hišah, gostilniške sobe ali sobe v združenih domovih. Pred vojno pa je bilo v okraju na razpolago 105 učilnic, kar 41 več.

Položaj učiteljskega kadra pred začetkom šolskega leta 1945/46

Eden največjih problemov, ki jih je morala prosvetna oblast rešiti za normalizacijo šolstva, je bilo pomanjkanje učiteljskega kadra. Pred vojno je v takratnih 29 šolah okraja bilo 105 oddelkov z 105 zaposlenimi učitelji in učiteljicami. Vsaj toliko so jih predvidevali za zaposlitev v novem šolskem letu 1945/46. V juniju pa je bilo v okraju le 24 nekdanjih učiteljev (19 žensk in 5 moških) in vsi so bili že junija zaposleni na svojih nekdanjih delovnih mestih, kljub temu da uradnih namestitvenih dekretov še niso prejeli.

Med vojno sta od 105 učiteljev dva izgubila življenje zaradi vojnih dogodkov. Anton Pevc rojen leta 1911 v Škofji Loki, učitelj pri Sv. Lenartu, je padel kot partizanski borec 21. januarja 1944 v boju pri Begunjah. Minka Kalan, rojena leta 1906 v Škofji Loki, učiteljica v Bukovici, je umrla kot interniranka v taborišču Auschwitz 14. februarja 1944.⁷

Nekaterim učiteljem je nova povojna oblast najbolj zamerila, da so zlasti ob italijanski kapitulaciji zapustili podeželje in odšli v večja varnejša mesta, kjer so dobili, predvsem v Ljubljani, učiteljske službe, medtem ko je na osvobojenem ozemlju učiteljev primanjkovalo. Zato je Predsedstvo narodne vlade 13. julija sklenilo, da bodo omejili zaposlitev vseh učiteljev, ki so kakor koli sodelovali z okupatorji. Učitelji in profesorji, ki so bili sprejeti v nemško šolsko službo takoj po okupaciji 1941, se niso več smeli zaposliti v šolstvu. Preostale učitelje pa so obravnavali vsakega posebej in ugotavljali, zakaj so sprejeli okupatorjevo službo. Dopuščali so možnosti, da se je posameznik tako izognil internaciji ali nemški mobilizaciji. Končno so obravnavali tudi njegov odnos do osvobodilnega gibanja. Vsi učitelji so morali izpolniti svoje kartotečne liste, v katerih so morali podrobno popisati svoje delovanje med vojno. V kartotečnih listih so morali odgovoriti na kar 20 vprašanj, med drugim so morali navesti osebne podatke, narodnost, vero, osebne podatke zakonskega partnerja in otrok, vse o dosedanjih službah in izobrazbi ... Kartotečne liste je pregledal in njihovo pravilnost preveril šolski upravitelj in okrožni šolski nadzornik. Poleg tega so vsi učitelji morali spisati in oddati tudi svoj življenjepis o svojem delovanju med vojno.

Vse to je bilo seveda le začetek čistk in preverjanj učiteljev, ki so sledila v naslednjih letih, ko je v ospredje stopila ne pedagoška izobrazba, temveč predvsem pravilna politična pripadnost učiteljev. Predvsem na podeželju so bili politično pravilno usmerjeni učitelji gonilo sprememb, saj so med preprostim ljudstvom imeli veliko avtoriteto in so ljudi lažje prepričevali, da so novosti zanje dobre.

⁷ ZAL - ŠKL, OLO Škofja Loka, odsek za prosveto, t. e. 1

Da bi učitelje pripravili na novo družbeno ureditev, so zanje že v juliju 1945 prijeli tako imenovane informativne tečaje. To so bili v bistvu politični tečaji, ki so trajali tri dni in na katerih so jih učili o novi državni ureditvi ter o novostih v šolstvu. Ko so se učitelji vrnili na svoje šole, so morali svojim sodelavcem predavati o vsebini tečaja.

Že pred začetkom šolskega leta 1945/46 je nova šolska oblast zaradi pomanjkanja učiteljskega kadra organizirala tečaje za prekvalificiranje v učiteljski poklic. V tečaje pa so poslali tudi vse učitelje in učiteljice, ki so prostovoljno in brez izobrazbe poučevali otroke med vojno v partizanski šolah. Nekatere učiteljice, ki so šle v tečaj, so imele dokončano le osemletno šolanje. Tako je iz teh tečajev hitro prišel sicer strokovno in pedagoško ne najboljši učiteljski kader, bili pa so zelo lojalni novi oblasti in politično pravilno usmerjeni, kar je bilo za takratno oblast več vredno kot strokovna pedagoška izobraženost. Prvi tečaj za učitelje pripravnike, ki je potekal v Kranju, se je končal že septembra 1945, iz škofjeloškega okraja se ga je udeležilo 29 pripravnikov, ki so takoj oktobra že začeli poučevati na šolah.

Vprašanje o vključitvi redovnic učiteljic v šolsko delo

V Škofji Loki se je po vojni pojavilo vprašanje ali vključiti v šolo tudi kvalificirane in izkušene učiteljice, redovnice iz nekdanjih samostanskih šol. Nova šolska oblast je namreč ukinila vse zasebne šole v Sloveniji in s tem tudi vse zasebne samostanske šolske zavode v Škofji Loki. V samostanu je tako brez svojega dosedanjega dela ostalo veliko uršulinskih šolskih sester.

14. novembra 1945 je devet nekdanjih učiteljic iz ukinjenih samostanskih šol zaprosilo krajevni prosvetni odsek za možnost zaposlitve v Škofji Loki. Mestni narodni odbor v Škofji Loki je izjavil, da nima ničesar proti namestitvi uršulinskih šolskih sester na tukajšnje šole. Pogoj za namestitev pa je bil, da nihče izmed civilnih učiteljev, ki so že zaposleni na šolah, ne bi bil zaradi zaposlitve redovnic prestavljen drugam, vsaj brez pristanka mestnega NOO ne.

ŠOLSKO LETO 1945/46

Začetek rednega pouka za leto 1945/46 so šolske oblasti predvidele za 15. oktober. Tega dne se je pouk v prvem šolskem letu po vojni začel v večini škofjeloških šol. Nekaj vasi pa je ostalo brez pouka zaradi težav s prostori in pomanjkanja učiteljev. Največje težave, s katerimi so se spopadali učitelji, so bili neprimerni prostori, pomanjkanje učil, učbenikov, knjig za učence in pomanjkanje strokovne literature. Namesto knjig so uporabljali mladinske liste Ciciban in Pionir. Učitelji pa so namesto strokovnih knjig uporabljali pedagoški list Popotnik in nekateri so že začeli preučevati sovjetsko pedagoško literaturo.

Obisk pouka je bil na splošno dokaj dober, kadar je bilo lepo vreme, ko pa je zapaedel sneg, se je obisk v šolah zmanjšal tudi za polovico. Večina otrok podeželskih šol je bilo kar nekaj kilometrov oddaljenih od šole, povrh tega pa so bili tudi brez primerne obutve in obleke in veliko jih je zaradi tega bilo ves čas bolnih. Najpogostejši izostan-

⁸ Razrednica OŠ Poljane 1945/46.

ki od pouka so bili zaradi raznih bolezni, pomanjkanja čevljev in obleke, visokega snega, mraza in zaradi pomoči pri delu na poljih. Rdeči križ je sicer razdeljeval kupone za dodelitev brezplačnih čevljev za najbolj potrebne otroke, vendar pa včasih čevljev zaradi splošnega pomanjkanja sploh ni bilo mogoče dobiti, še kupiti jih ni bilo mogoče. Otroci pa, če so že imeli čevlje, so imeli le en par, tako da je v razrednicah kot opravičilo velikokrat bilo zapisano, da otrok ni bilo v šolo, ker so imeli čevlje v popravilu pri čevljarju.⁸ Med otroki in tudi med prebivalstvom je razsajalo veliko nalezljivih bolezni, kot npr. tifus, ošpice, gripa, davica, meningitis, vnetja oči, srbečica, griža ... Zaradi bolezni je bilo med šolsko mladino tudi nekaj smrtnih primerov.

Več izostajanja od pouka pa je bilo spomladi zaradi obilice dela na poljih. Ker je po vaseh primanjkovalo delovne sile, veliko moških je v vojni padlo ali pa so proti koncu vojne zbežali na Koroško,

so morali tudi najmlajši otroci pomagati pri kmečkih opravilih. Starejših pa spomladi sploh ni bilo v šolo, saj so jih starši takoj, ko so bili stari 14 let, izpisali iz šole.

V večjih šolah so učitelji organizirali tečaje za odrasle mlade, ki zaradi vojne šole niso dokončali, ali pa so predčasno izstopili iz nje. Program zanje je bil zelo skrajšan in so obravnavali le najbolj osnovne predmete, pouk pa so imeli ob večerih ali ob nedeljah.

Poudarek pri poučevanju je bil tudi v redni osnovni šoli zaradi velikega primanjkljaja znanja otrok na slovenskem jeziku, pisanju in računanju. Druge predmete pa so v prvem šolskem letu po vojni zanemarili, zato da bi na tak način nadoknadili osnovno znanje, ki ga v nemških šolah niso mogli pridobiti.

Velik poudarek pa je imelo na delo pionirske organizacije in izdelava stenčasov po šolskih stenah, kjer so otroci opisovali svoja videnja dogodkov med vojno in po njej. Pionirske organizacije so v sodelovanju z drugimi organizacijami pripravljale razne prireditve, mitinge, proslave in prirejale razne udarniške akcije kot pogozdovanje, ureditev šolskih igrišč, telovadišč, cest ... Velik pomen pa so pripisovali tudi

Šola v Martinj Vrhu v prvih letih po vojni

Učiteljica Paulina Eržen s svojim razredom pred šolo v Retečah

zbiralnim akcijam, v katerih so zbirali odpadni material za potrebe industrije: staro železo, papir, krpe in steklo ...

Posebni oddelki osnovne šole v Škofji Loki **Oddelk za otroke iz Bosne in Hercegovine**

V novembru 1945 je Slovenijo prišlo več tisoč otrok sirot iz Bosne, ki so med vojno izgubili starše in so jim požgali domove. Otroke so najprej sprejeli v zbirne centre, kjer so jih očistili in oblekli, nato pa so jih razdelili po različnih slovenskih krajih. Tudi v škofjeloški okraj je prišlo 35 bosenskih sirot.

Vse šoloobvezne otroke so vpisali v lokalne šole, in če je njihovo število v šolskem okolišju bilo višje kot 20, so zanje morali v šoli odpreti poseben oddelk, v katerem je pouk potekal v srbohrvaščini. Če pa je bilo njihovo število manjše, so jim morali učitelji zagotoviti vsaj dve uri pouka tedensko v njihovem jeziku. Do 22. novembra so bili otroci razporejeni po škofjeloških krajih in šolah, po dva sta bila v Račevi, Železnikih in Žireh, po trije pa v Sovodnju in na Trati. Iz Selc pa so trije otroci že po nekaj dneh zbežali v Ljubljano, kjer so se pritožili, da so jih že v Bosni prevarali, saj so jim obljubili, da bodo živeli vsi skupaj v internatu. Teh treh otrok potem ni bilo več nazaj.

V Škofji Loki jih je ostalo 20, kar je bilo ravno dovolj, da so zanje v osnovni šoli odprli poseben razred v katerem se je poučevalo v srbohrvaškem jeziku. Na začetku je bilo prijavljenih 20 otrok med osmim in enajstim letom starosti, vendar sta dva izmed prijavljenih že pred začetkom pouka pobegnila domov v Bosno, a so oddelk kljub temu obdržali.

Kako pa so otroci živeli v Škofji Loki, je opisala njihova učiteljica Marta Marčun v svojem poročilu na koncu šolskega leta: *»Vsi otroci so bili sirote iz Sarajeva in njegove okolice, nekateri se staršev sploh ne spomnijo, saj so jih pobili Ustaši, četniki, Nemci, ali pa so umrli za tifusom. Otroci so iz požganih domov zbežali v hribe, sestrici Polugovi sta razlagali da sta tedne jedli le travo. Po osvoboditvi so bili zbrani v Mladinskem domu v Reljevu, odkoder so jih poslali v Slovenijo. Sirote ki so bili dodeljeni v Škofjo Loko so vzeli v oskrbo premožnejši kmetje in meščani. Otroci so se hitro vživeli v tukajšnje življenje in nekateri so se hitro naučili tudi slovenščine. Nasploh so bili zadovoljni z novimi razmerami, saj pravijo da še nikoli niso bili tako dobro oblečeni in siti kot v Sloveniji, čeprav so nekateri godrnjali da morajo skupaj z domačimi otroci opravljati lažja domača dela. Šolo so obiskovali redno in z veseljem, pouk je bil v njihovem domačem jeziku, a brez uspeha. Pri učenju niso zbrani in ne vztrajni, le pripovedujejo zelo veliko. Zadanih nalog niso izvrševali, zlasti smo računali, čitali, pisali in risali. Ker so bili preveč vajeni svobode so se težko navadili discipline. Pionirji so bili vsi, bili so zelo kritični do svojega načelnika, ki so ga dvakrat zamenjali. Napravili so tudi svoje »zidne novine«. Spomladi so postali uporni, prevzelo jih je silno domotožje, prihajale so pritožbe da kradejo. Imeli smo zanimiv primer, učenec Nogoštiæ Boro je tri mesece nosil prIMEK Tamburiæ samo zato da je kot brat učenca Tamburiæ Petka lahko živel pri istem gospodarju.*

⁹ ZAL - ŠKL, OLO Škofja Loka, odsek za prosveto, t. e. 2.

Pri zdravniškem pregledu so pri treh učenkah odkrili tuberkulozo in so jih poslali v Preddvor na zdravljenje. Razred se je tako zmanjševal, saj je bilo kar nekaj otrok poslanih nazaj v Bosno. S šestim aprilom je bil razred ukinjen, in učenci so bili razdeljeni po ostalih razredih. Sicer pa je bil razred zelo prisrčen.»⁹

Oddelek s prilagojenim programom

Šolske oblasti so že v juliju 1945 pomislile tudi na ustanavljanje posebnih oddelkov za duševno prizadete otroke. Poseben razred s prilagojenim programom v okraju je bil uveden tudi v škofjeloški osnovni šoli. Delovati je začel januarja 1946, vanj pa je bilo vpisanih 17 otrok v dveh oddelkih. V prvem oddelku je bilo deset otrok, pet dečkov in pet deklic z največjimi težavami. V drugem, kjer so bili učenci malo bolj sposobni, pa le sedem dečkov. Ob začetku pouka so otroci v šolo prišli popolnoma brez znanja, v drugem oddelku so učenci poznali vsaj nekaj črk, besedni zaklad pa je bil pri vseh zelo reven.

Šolo so obiskovali zelo redno, tako da je bil na koncu leta po 123 delovnih dnevih viden opazen napredek. Otroci v prvem oddelku so znali računati do deset in so obvladali vse črke, a jih še niso znali vezati skupaj. V prvem oddelku pa so vsi računali do sto in so vezano brali in pisali. Razred s prilagojenim programom je zaključilo petnajst otrok, dva pa sta ga ponavljala naslednje leto. Pet učencev je tako napredovalo da so jih vključili v redne razrede.¹⁰

Ustanovitev otroškega vrtca

V okraju se je po vojni pojavila potreba tudi po ustanovitvi otroških vrtcev, saj je nova oblast spodbujala zaposlovanje žensk in zato je bilo potrebno poskrbeti za varstvo otrok. Pred vojno v okraju ni bilo nobenega državnega vrtca. Obstajal je le zasebni otroški vrtec, ki so ga vodile uršulinke v dekliški šoli na gradu. Po vojni pa so prepovedali vse zasebne šolske ustanove, vključno z vrtci. Potrebe po organiziranem varstvu otrok se je zavedalo tudi Ministrstvo za prosveto, ki je v avgustu 1945 spodbudilo ustanavljanje varstvenih ustanov za zaposlene starše.

Prvi vrtec v okraju je začel delovati v okviru škofjeloške osnovne šole 11. februarja 1946. Vanj je bilo na začetku vključenih 40 otrok, kasneje pa se jih je priključilo še deset. Prijavilo se je sicer kar 62 otrok, vendar so zaradi pomanjkanja prostora izbrali le otroke zaposlenih mater. Vseh 40 otrok je poučevala le ena otroška vrtnarica - vzgojiteljica Angela Javornik, ki je imela opravljen tečaj za otroško vrtnarico. Pri svojem delu z otroki pa je imela veliko težav, saj vrtec ni imel primernih prostorov. Za vrtec so dodelili navaden razred v šoli brez pripadajočega dvorišča za igranje. Prav tako jim je primanjkovalo opreme, saj so bili na začetku otroci skoraj brez igrač in pripomočkov. Občane so zaposlili za žogice, ploščice, palčke, obročke, plastelin

¹⁰ ZAL - ŠKL, OLO Škofja Loka, odsek za prosveto, t. e. 1.

Druge šole in šolske ustanove v okraju

Ukinitev meščanskih šol in ustanavljanje gimnazij

Po vojni je nova oblast ukinila vse meščanske šole in namesto njih je bila predvidena ustanovitev enotnih srednjih šol – gimnazij v vseh krajih, kjer bodo ustrezne razmere za njihovo delovanje in jih bo prebivalstvo zahtevalo oziroma pokazalo željo po njih. V kraju pa je moralo biti tudi dovolj za šolo in dijaški internat primer- nih prostorov. V ta namen so v Škofji Loki priredili sestanke za občane, na katerih so ti podprli zahteve po ustanovitvi gimnazije v Loki in Žireh. Okrajni odbor za prosveto je zahteve tudi utemeljil. Okraj je takrat štel približno 29.000 prebivalcev in Škofja Loka je bila gospodarsko, politično, prometno in kulturno središče okraja. V mestu je bilo tudi dovolj primernih prostorov za šolo in internat.

Ustanovitev srednje šole so predvidevali tudi v Žireh, prebivalci kraja so osebno na okrožju izročili prošnjo za ustanovitev šole, prošnjo je podpisalo veliko ljudi. Potrebo po šoli so utemeljevali s tem, da je kraj odrezan od večjih mest, v kraju pa je močna čevljarska industrija. Žiri pa so tudi kulturno središče velikega, od drugih krajev odmaknjenega območja.

Glede na te argumente so gimnaziji v Škofji Loki in Žireh ustanovili, najprej le nižji gimnaziji, višje gimnazije pa tudi Škofja Loka takrat še ni imela. Zaradi obnove nekdanje meščanske šole se je pouk v škofjeloški gimnaziji začel šele 12. novembra 1945. V prvem šolskem letu je bilo v gimnazijo vpisanih 293 dijakov, ki so pouk obiskovali razdeljeni v osem razredov. To je bilo kar 36 dijakov na en razred, šest več, kot jih je zahtevalo Ministrstvo za prosveto. Učitelji v gimnaziji so se v prvem šolskem letu srečevali s podobnimi težavami kot njihovi kolegi v osnovnih šolah: s pomanjkanjem prostora, knjig, učbenikov, učil, inventarja ...

Ustanavljanje strokovno nadaljevalnih šol v okraju

Za šolarje, ki so končali svojo šolsko obveznost in bi se radi izobrazili za točno določen poklic, so že v prvem šolskem letu po vojni v Škofji Loki odprli tako imenovano strokovno nadaljevalno šolo.

Šola je bila razdeljena na dve smeri, na obrtno in trgovsko šolo. Skupaj je bilo 146 učencev, vendar jih je večina hodila v obrtno šolo, ki je imela kar štiri od petih oddelkov šole.

Na šoli je redno učilo pet učiteljev in učiteljic, občasno pa sta jim pomagala še dva kolega z gimnazije in ljudske šole. Praktične predmete pa je učilo še šest stro-

Učenci pri pouku v obrtno nadaljevalni šoli v Žireh leta 1947

kovnjakov. Redni učitelji ter učitelji iz osnovne šole in gimnazije so učili računstvo, slovenščino, zgodovino, zemljepis, srbohrvaščino, knjigovodstvo, kalkulacije, strokovno risanje in higieno. Učitelji za praktični pouk pa so poučevali državoznanstvo, strokoznanstvo z risanjem, nauk o prodaji, zadružništvo, mizarstvo in kovinarstvo. Pouk je v prvem šolskem letu uspešno potekal, edini problem pa je bilo pomanjkanje strokovnih učil in literature.

Podobni šoli sta bili še v Žireh in Železnikih, vendar sta bili po številu učencev in po učiteljskem kadru veliko manjši kot v Škofji Loki. Delovali pa sta tudi dve tako imenovani čipkarski šoli v Železnikih in Trati - Gorenji vasi. Vendar to nista bili pravi šoli, ampak bolj nekakšni daljši tečaji za dekleta klekljarice, ki so že izstopile iz šole, in so delovali zelo neredno.

ŠOLSKO DELO V LETU 1945/46

Vsebina pouka in šolski uspeh učencev

Znanje otrok je bilo ob začetku prvega rednega šolskega leta po osvoboditvi na splošno zelo slabo, seveda pa se je razlikovalo od šole do šole. Nekje so desetletni otroci prišli v šolo in niso poznali niti ene črke. Znanje otrok je bilo veliko boljše v šolah, ki so začele s pripravljalnimi tečaji takoj po osvoboditvi v maju ali juniju. Odvisno pa je bilo tudi od tega, koliko pouka so imeli otroci med vojno. Spet drugače je bilo tudi, če je pouk potekal v nemščini ali v slovenščini. Pa še pri teh šolah se je razlikovalo, ali so bile partizanske ali domobranske. Zaradi pomanjkljivega znanja slovenščine so največjo pozornost v vseh šolah namenili njej, predvsem branju, pisanju in slovnici.

Na koncu šolskega leta je upravnik najbolje organizirane osnovne šole v okraju v Škofji Loki ugotavljal, da so s pospešenim delom nekako zapolnili vrzeli v znanju pri najpomembnejših predmetih. Na začetku pouka so imeli otroci zaradi nekajletne šole v nemškem jeziku velike težave pri slovenščini, ker so uporabljali naučena pravila iz nemškega pravopisa in so pisali vse samostalnike z veliko začetnico.

Povsem drugače pa je bilo na šolah, kjer so bili otroci ves čas vojne brez pouka, recimo v Stari Oselici, kjer se je učiteljica zelo pritoževala nad znanjem učencev. V poročilu je zapisala, da ko je prišla na šolo, otroci niso znali skoraj nič, zato se je posvetila le poučevanju najosnovnejših predmetov. Opazila pa je, da so otroci zelo nezainteresirani za pouk, in o tem je zapisala v poročilu: *»Zanima jih le prirodopis, pa še tu so zelo slabi, najboljša učenka je znala o kravi povedati le tole: »Krava daje mleko.«, vse ostalo moraš izvleči iz njih. Edino pojejo pa zelo radi, a le partizanske pesmi, saj drugih ne znajo.»¹¹*

Na vseh šolah v okraju so le pri mlajših otrocih v prvih razredih obdelali vso predvideno snov. Pri starejših otrocih pa so morali najprej obnoviti snov, ki bi jo morali predelati že v prejšnjih letih, zato so vso snov predelali le pri osnovnih predmetih, slovenskem jeziku in matematiki. Pri drugih predmetih pa so obdelali le določeno snov; recimo pri pouku zgodovine je bil poudarek predvsem na zgodovini osvobodilne fronte in dogodkov med vojno. Pri zemljepisu naj bi se snov povezovala tudi

¹¹ ZAL - ŠKL, OLO Škofja Loka, odsek za prosveto, t. e. 3.

z dnevnimi dogodki, posebna pozornost se je posvečala Primorski. V šoli pa so veliko prepevali, zlasti partizanske in narodne pesmi, tudi zato, ker so šolski zbori nastopali na vseh prireditvah in proslavah v okolici svoje šole.

Zaradi neznanja je bil osip v nekaterih šolah zelo velik, v šoli na Trati jih je od 240 učencev moralo kar 44 ponavljati razred. Največji osip je bil pri starejših otrocih, saj je bilo njihovim staršem bolj pomembno njihovo delo doma in na polju kakor pa šolski uspeh. Velikokrat je bilo njihovo izostajanje od pouka zaradi dela doma opravčeno, saj je bilo v okraju zaradi vojnih izgub veliko pomanjkanje delovne sile.

Na koncu šolskega leta je bilo na največji šoli v okraju, v Osnovni šoli Škofja Loka vpisanih 686 otrok, od tega je bilo odličnih 133, prav dobrih 229, dobrih 217, slabih 99, neocenjenih pa je bilo 9 učencev.

Pouk verouka

Dejstvo, da je pouk verouka v šoli postal prostovoljen in da se v šolah ukinja molitev pred poukom in po njem, je med prebivalstvom, ki je bilo zelo verno in navezano na tradicijo, povzročilo nemalo skrbi, razburjenosti, pa tudi upornosti med starši otrok in celo med učitelji. Cerkev je namreč postala ločena od šole in molitev v šoli je bila z odlokom Narodne vlade Slovenije prepovedana od 20. novembra 1945.

Toda v Selcih so učitelji na šolski konferenci v decembru soglasno sklenili, da bodo po novem letu spet uvedli molitev v šoli pred poukom in po njem. Seveda pa ta njihov ukrep ni dolgo trajal, in kmalu so bili prisiljeni molitve spet odpovedati.

V Malenskem Vrhu pa je bilo prebivalstvo zelo razburjeno, ko so izvedeli, da v šoli ne bo več molitev, da verouk ne bo več obvezen in da v šoli ne bo več križa na steni. Želeli so, da bi v šoli vse ostalo tako, kot je bilo včasih pred vojno, in za to tudi prosili šolsko oblast, kar pa je bilo seveda neuspešno.

Verouk je namreč po vojni postal neobvezen predmet. Starši so morali otroke k verouku prijaviti in v tem primeru so ga morali ti obvezno obiskovati. Poučevali so lahko le duhovniki, ki so dovoljenje za poučevanja dobili z Ministrstva za prosveto. Ker pa vsi duhovniki tega niso dobili, so na nekaterih šolah otroci ostali brez verouka. Dovoljenje pa je veljalo le za pouk v šolskih prostorih in iz državnega proračuna za to svoje delo niso dobivali nobenega plačila.

Prihajalo pa je tudi do nesporazumov med šolsko in cerkveno oblastjo. V Železnikih sta se sprla šolski upravitelj in župnik, ker je le - ta od otrok pobiral denar za »zamorčke«. Upravitelj je župniku in otrokom povedal, da je vsakršno pobiranje denarja od otrok prepovedano, in navsezadnje je dodal, da imamo pri nas dovolj podpore potrebnih ljudi.¹²

Disciplina in red v šolah

Veliko pozornosti so šolski upravitelji posvečali uveljavitvi reda in discipline v šolah, saj so ugotavljali, da so otroci zaradi vojne popolnoma razpuščeni. Večina otrok je bila vsa štiri leta brez pravega pouka, če pa so ga že imeli, so jih poučevali osovraženi nemški učitelji in so upiranje otrok starši in okolica velikokrat celo

¹² ZAL - ŠKL, OLO Škofja Loka, odsek za prosveto, t. e. 3.

je bilo 3857. Ob zaključku leta je iz šole izstopilo 484 učencev, ki so končali svojo šolsko obveznost.

V dveh nižjih gimnazijah v Škofji Loki in Žireh pa je bilo vpisanih 352 dijakov, v štirih strokovno nadaljevalnih šolah v Škofji Loki, Trati, Žireh in Selcih pa 94. Za potrebe osnovnih šol v okraju je bilo na razpolago 63 učilnic, kar pomeni 60 otrok na eno učilnico.

Šolsko delo v letu 1946/47

Znanje otrok je v primerjavi z prvim povojnim šolskim letom zelo napredovalo in so se učitelji lahko posvetili poučevanju vseh predpisanih predmetov in ne le najosnovnejših. Vsaj v večjih šolah v nižinah so šolsko leto zaključili s primernim znanjem otrok. Drugače pa je bilo v hribovskih šolah, kjer so imeli velike zaostanke v znanju zaradi hude zime. Zaradi visokega snega in snežnih zametov v januarju in februarju je bil pouk v teh šolah zelo ohromljen, saj je obisk zelo padel ali pa so jih zaradi premajhnega števila otrok celo zaprli. Zato pri pouku niso obravnavali nove učne snovi, temveč so le ponavljali že naučeno. Tako so bili z znanjem v vsaj enomesečni zamudi, ki je niso nadoknadili do konca šolskega leta, kljub temu da so v nekaterih šolah pouk podaljšali za eno uro na dan.

Način poučevanja glavnih predmetov

Pouk slovenščine je v tem letu potekal bolje kakor v prejšnjem, saj je bilo učiteljem in učencem na voljo dovolj učnih knjig, čitank in mladinskih listov. V Škofji Loki so učitelji opazili, da pri učencih skoraj ni več opaziti težav pri slovenščini zaradi obiskovanja šole v nemškem jeziku. V manjših šolah pa so ugotavljali, da imajo otroci težave pri sestavljanju prostih spisov, saj je bil njihov besedni zaklad zelo omejen.

Pouk matematike oziroma računstva, kakor so ga imenovali, je potekal brez večjih težav. Znanje otrok v šolah, kjer je med vojno potekal nemški pouk, je bilo še vedno boljše kot v drugih. Učitelji pa so pri pouku računstva opazili, da imajo otroci težave pri reševanju uporabnih nalog, zato so poskušali učence bolj pripraviti na praktično računstvo in naloge iz življenja.

Zgodovini so v šolah v tem šolskem letu namenili veliko več pozornosti kakor v prejšnjem letu in šolski upravitelji so učiteljem priporočali, kako in kaj naj učijo učence.

Kako so obravnavali pouk zgodovine v novih časih in v novem političnem sistemu, je razvidno iz referata o pouku zgodovine, ki ga je svojim kolegom predstavil šolski upravitelj iz Osnovne šole Bukovica. *»Novi časi nujno zahtevajo reformacijo v zgodovinskem pouku. Ta naj vsebuje jedro vzgojne vrednosti in življenjske prepričevalnosti. Zgodovinski pouk naj izkleshe učencem lik družbenega človeka z vsem njegovim mišljenjem in čustvovanjem, na vseh stopnjah razvoja in socialnim ozadjem. Nov zgodovinski pouk naj učencem osvetli obstoječe socialne in kulturne prilike. Izmed treh obstoječih vrst zgodovinopisja je razvojni edino pravilen. Ves zgodovinski pouk pa se je vršil in se vrši z namenom doseči enakopravnost družbe v najširši ljudski skupnosti. Edino pravo poj-*

¹⁴ France Ostanek: Šolski sistemi na Slovenskem v obdobju 1774-1963, Šolska kronika 1999, Zbornik 1.

¹⁵ ZAL - ŠKL, OLO Škofja Loka, odsek za prosveto, t. e. 6.

movanje zgodovine pa je materialistično, ki trdi da so ekonomski pogoji in produkcijski odnosi edini povzročitelji zgodovinskega razvoja. Materialistično pojmovanje zgodovine nam prikazuje usako reč v njenem nastanku, razvoju in propadu. Ker je zgodovinski pouk v prejšnjih letih preveč slonel na drugih, nepravilnih teorijah je bilo v njem preveč nepotrebne navlake. Ob naslonitvi na materialno pojmovanje zgodovine primerjajmo pri vseh obravnavanjih dogajanja z dogajanja v narodnoosvobodilni borbi.»¹⁵

Pouk zemljepisa je bil zelo težaven, predvsem zaradi tega ker v šolah niso imeli dovolj zemljevidov ali pa jih sploh niso imeli. Nekje so celo uporabljali stare zemljevide iz prejšnjih šol pred vojno, kljub temu da se je svet od takrat popolnoma spremenil. V nekaterih šolah pa so celo sami poskusili narisati nove zemljevide, vendar so sami učitelji ugotavljali, da tako ne gre.

Tudi telovadbi so v šolah šele v tem šolskem letu posvetili več pozornosti, saj so v prvem povojnem letu zaradi neznanja dali prednost osnovnim učnim predmetom. Pouk telovadbe je bil zelo težak, saj v šolah niso imeli ustreznih prostorov in pripomočkov. Ob lepem vremenu je telovadba potekala na prostem in le nekaj šol je imelo urejena telovadišča na prostem. Upravnik šole v Javorjah je ugotavljal, da je pouk telovadbe zelo težak, saj učenci do tega leta niso nikoli telovadili in niso znali niti osnovnih gibov, so se pa zelo radi hitro učili.

Verouk je že v prejšnjem šolskem letu postal neobvezen predmet, ki je v šoli potekal zadnjo uro, da so lahko učenci, ki ga niso obiskovali, odšli domov. Večina otrok v okraju je kljub neobveznemu in prostovoljnemu vpisu verouk obiskovalo. S tem da v treh šolah verouka ni bilo, je od vseh 3848 učencev v osnovnih šolah okraja verouk obiskovalo kar 3284 otrok, to je kar 85 odstotkov.

Malo manjši obisk pa je bil v Gimnaziji v Škofji Loki, kjer je verouk obiskovalo 76 odstotkov ali 214 od 279 dijakov. V Gimnaziji Žiri pa verouka v tem šolskem letu ni bilo.

Zanimivosti iz šol takoj po vojni

Začetek šolskega leta

V nekaterih šolah na podeželju so šolsko leto 1945/46 začeli še vedno s skupno šolsko mašo. V osnovni šoli v Poljanah so tako šolsko leto začeli 15. oktobra 1945 s skupno službo božjo, sledil je nagovor upravnika in nato so otroci zapeli Hej Slovani.¹⁶ Tudi pred poukom in po pouku so v prvem obdobju skupaj molili, tako kot v stari šoli pred vojno.

Zvonjenje med poukom

V osnovni šoli v Škofji Loki je med vojno izginil šolski zvonec in učitelji so želeli spet uvesti zvonjenje med poukom. Ker pa zvonca nikakor ni bilo mogoče dobiti, so namesto zvonjenja uporabljali železno ploščo, na katero so udarjali s kladivom.

¹⁶ Šolska kronika Poljane.

Nakup Titovih in Stalinovih slik

Klub pomanjkanju denarja za vse osnovne šolske potrebščine, učila, knjige in kljub temu da so otroci trpeli pomanjkanje osnovne obleke in obutve, pa se je v okraju, tudi za potrebe šol, že v juniju 1945 našel denar za nakup kar 250 slik maršala Tita in 150 slik Stalina. Račun za slike pa je bil še kar v nemški in italijanski valuti, 700 rajhmark ali pa 2000 lir.¹⁷

Razdeljevanje sladkorja revnim otrokom

O splošnem pomanjkanju osnovnih živil po vojni nam veliko pove podatek, da so najbolj revnim otrokom v šolah razdeljevali sladkor, pa še tega je bilo zelo malo. Za najbolj revne otroke so v šoli v Žabnici decembra 1945 dobili dva kilograma sladkorja. Tega so razdelili med nekaj otrok in vsak ga je dobil le po 15 dekagramov.

Razširjenost kajenja med šolsko mladino

Velik problem, ki so ga ugotavljali učitelji predvsem na podeželju, pa je bilo izredno razširjeno kajenje med šolsko mladino. Na Trebiji je učitelj ugotavljal, da skoraj vsa malo starejša mladina kadi, podobno je bilo tudi v Javorjah. Zato so učitelji otroke stalno opozarjali na škodljivost kajenja za zdravje in na nevarnost povzročitve požarov.

Predlog za uvedbo seksualne vzgoje

Šolski upravitelj iz Poljan je v decembru 1945 ugotavljal, da so starejši učenci že v puberteti in da je med njimi že opaziti nekatere seksualne nagibe. Zato so na šolski konferenci razpravljali o uvedbi seksualne vzgoje, ki bi močno vplivala na duševni razvoj otrok. Predlagal je, da bi bilo to dobro obravnavati na roditeljskem sestanku.

Prepoved telesne kazni v šoli

Ministrstvo za prosveto je opozarjalo učitelje, da je telesno kaznovanje učencev prepovedano in da je v primeru kršitve učiteljstvo disciplinsko odgovorno. Upravitelj šole v Javorjah je učitelje opozarjal: »Vprašanje kazni je včasih težko, vendar je zaslužena kazen neizbežna. Nikakor pa naj ne bo telesna, ampak duševna.«¹⁸

Uvedba parol namesto molitev

Upravnik šole v Žabnici je priporočal učiteljem naj se v šoli, namesto molitev ki so prepovedane, uvede branje parol in petje pionirskih pesmi ali pa Naprej zastave slave.

UKINITEV ŠKOFJELOŠKEGA OKRAJA

V februarju 1948 je v veljavo stopila nova upravna razdelitev Ljudske republike Slovenije, s tem zakonom, ki ga je 17. februarja sprejela Ljudska skupščina LRS, je bil

¹⁷ ZAL – ŠKL, OLO Škofja Loka, odsek za prosveto, t. e. 3.

¹⁸ ZAL – ŠKL, OLO Škofja Loka, odsek za prosveto, t. e. 6.

¹⁹ Uradni list Ljudske republike Slovenije, februar 1948.

med drugimi ukinjen tudi okraj Škofja Loka.¹⁹ S tem je bivši samostojni okraj postal del okraja Kranj. Tako se je škofjeloško ozemlje, ki se je leta 1936 osamosvojilo od kranjskega okraja, spet vrnilo vanj.

Seveda je bil s tem ukinjen tudi prosvetni odsek v Škofji Loki in vse njegove pristojnosti so bile prenesene v Kranj. Za samo mesto je bila ukinitvev okraja seveda nazadovanje v njegovem razvoju. Vendar se je šolstvo, tako osnovno kot srednje, v Škofji Loki in okolici razvijalo naprej. Iz edine osnovne šole v mestu so nastale kar tri, iz začetkov srednjega šolstva pa so tudi nastale tri srednje šole, Gimnazija, Srednja kovinarsko strojna šola in Lesna šola.

Uporabljena literatura

1. France Ostanek, Šolski sistemi na Slovenskem v obdobju 1774–1963, Šolska kronika, zbornik 1.
2. Ciperle, Vovko, Šolstvo na Slovenskem skozi stoletja.
3. Krajevni leksikon Dravske banovine, Ljubljana 1937.
4. Krajevni leksikon Ljudske republike Slovenije, Ljubljana 1954.
5. France Planina, Škofja Loka s Poljansko in Selško dolino, Odbor za proslavo tisočletnice Loka, 1972.
6. Uradni list Ljudske Republike Slovenije, februar 1948.
7. Marija – Jamar Legat, Loško šolstvo od 1900 do 1941, LR 19, 1973.
8. Pavlič Slavica, Iz kronike OŠ Reteče ob njeni 100-letnici, LR 44, 1993.
9. Pavlič Slavica, Iz zgodovine Osnovne šole Trata – Gorenja vas z okoliškimi šolami, LR 41, 1994.
10. Julijana Prevc, Kronika šole v Dražgošah, LR 41, 1994.
11. Lojze Malovrh, Razvoj slovenskega šolstva v Škofji Loki, Šolska kronika 1999, Zbornik 1.

Uporabljeni viri

1. Večina virov o objavljeni temi se nahaja v Zgodovinskem arhivu Ljubljana, Enota v Škofji Loki (ZAL – ŠKL), pod oznako Okrajni ljudski odbor Škofja Loka, odsek za prosveto, t. e. od 1 do 7. Pod to oznako so zbrani dokumenti o šolstvu v škofjeloškem okraju od osvoboditve v maju 1945 pa do ukinitve okraja Škofja Loka v letu 1948.
2. Zgodovinski arhiv Ljubljana – Enota v Škofji Loki, OLO Škofja Loka, odsek za prosveto, t. e. od 1 do 7.
3. Šolska kronika OŠ Poljane nad Škofjo Loko od šolskega leta 1934/35 do 1958/59.
4. Razrednice OŠ Poljane nad Škofjo Loko 1946, 1946.
5. Dnevnik OŠ Poljane nad Škofjo Loko 1946, 1946.
6. Vse fotografije so last Loškega muzeja iz Škofje Loke.

KOZLIČKI IZ OKOLICE ŠKOFJE LOKE, ŽELEZNIKOV IN ŽIROV

Uvod

Kozlički ali roгинi (Cerambycidae) so z več kot 17 000 vrstami ena najobsežnejših skupin hroščev. Ker se ličinke številnih vrst razvijajo v lesu, so kozlički gospodarsko pomembni škodljivci. Pretežno živijo v tropih, številne vrste pa naseljujejo tudi zmerni pas.

Zbiralci hroščev kozličke prav posebno cenijo zaradi njihovih lepih teles, nenavadno dolgih nog in tipalnic. Številne vrste so prekrasnih blestečih barv (rdeča, zelena, modra, rjava, črna, rumena, oranžna itd.), preseneča pa tudi izredna variabilnost barv in risb na pokrovkah. Tipalnice, po katerih so ti hrošči dobili svoje ime »kozlički« ali »rogini«, včasih dosežejo večkratno dolžino telesa. Normalno so

Planinski kozliček
(naravna velikost: 1,5
- 3,8 cm, foto: Bojan
Kofler)

tipalnice pri samcih daljše in pri samicah krajše; pri tesarju so naprimer tipalnice pri samcu tudi do 3-krat daljše od telesa, pri samicah pa le 1-krat. Ob straneh oprsja, na glavi in nogah so pogosto oboroženi z vrsto dolgih, ostrih trnov. Mnoge vrste so dobri in vztrajni letalci, često pa čepijo živali posebno podnevi popolnoma negibno, kot da bi bile otrple. V tem stanju jih z lahkoto lovimo kar z rokami. Nekateri večji kozlički pa se v takih primerih hitro postavijo v bran in napadalca pogosto močno uščipnejo v prst. Obenem svoje neugodje izražajo tudi tako, da razločno škripljejo. Te šume proizvajajo tako, da z ovratnikom drgnejo ob sredoprsje ali pa da z zadnjimi stegenci drsajo ob rob pokrovk. Mnoge vrste kozličkov po obliki in barvi posnemajo strupene žuželke, kot so ose in sršeni. Večina vrst je aktivnih podnevi, vendar so med njimi tudi prave nočne vrste.

Bele ali rumene, po obliki valjaste ličinke kozličkov, ki so bolj ali manj brez nog, imajo močno hitinizirano glavo. Oborožene so z izredno močnimi čeljustmi, s katerimi

lahko brez težave glodajo rove celo v najtrši les. So slepe. Vrtajo v lesu in v koreninah dreves in grmov ali v steblih zelnatih rastlin. Če jih najdemo še v živem lesu, v steblih zelnatih rastlin ali se hranijo s koreninami trav, potem imamo opraviti s primarnimi škodljivci. Večina vrst živi v odmrlem lesu in jim zato štejemo k sekundarnim škodljivcem, ki povzročajo veliko škodo v tehničnem in gradbenem lesu. Razvoj v odmrlem lesu traja 2 do 3 leta, v živem lesu in v živem rastlinskem tkivu pa le 1 do 2 leti. Podobno dolg je razvoj vrst, ki živijo v koreninah živih rastlin. Nekatere ličinke delajo rove med lesom in skorjo in se hranijo z ličjem, druge pa le v lesnem delu, kjer delajo rove. Marsikatera rastlina, kar velja tudi za velika drevesa, popolnoma propade ob njihovem napadu. Ko ličinke odrastejo in dozorijo, si pred zabubitvijo naredijo manjšo kamrico in izhodni rov, kar omogoči odraslemu hrošču, da potem, ko se izleže iz bube in se mu strdi hitinski oklep, zapusti gostitelja. Odrasli hrošči se hranijo zlasti z drevesnimi sokovi in cvetnim prahom. Mnogi med njimi se sploh ne hranijo.

Kovač (naravna velikost: 3 - 5 cm, foto: Bojan Kofler)

Med kozlički poznamo majhne, pa tudi zelo velike vrste. Najmanjši so dolgi komaj 5 mm, medtem ko velikani dosežejo 15 cm, če merimo telo brez tipalnic. Če pa pri velikih kozličkih prištejemo še dolžino tipalnic, dosežejo nekateri skoraj 30 cm dolžine. Noben kozliček iz našega zmernege pasu ne doseže niti približno velikosti nekaterih tropskih vrst.

Ena naših večjih vrst je strojar ali usnjar (*Prionus coriarius*), ki je smolnato rjave barve, dolg do 4,5 cm in v iglastih gozdovih ni redka žival (slika 6). Njegove ličinke živijo v črvojedini bolnih dreves in v strohnelih koreninah. Naš, do 5 cm velik srednjeevropski kozliček, kovač (*Ergates faber*), je rjav hrošč čokatega telesa, katerega ličinke živijo v koreninah borovcev (slika 2). Naslednji evropski kozliček, ki je sicer vitkejši od kovača, a lahko doseže telesno dolžino 7 - 9 cm, je strigoš ali hrastov kozliček (*Cerambyx cerdo*).

Strigoš, katerega ličinke živijo v starih hrastih, je s svojim vitkim telesom, dolgimi, ozkimi, temnorjavimi pokrovkami in dolgimi vitkimi nogami ter tipalnicami lepa, elegantna žival (slika 3). Ker je starih hrastov vse manj, postaja nekoč pogostni strigoš vedno redkejši. Moškatni kozliček (*Aromia moschata*) je eden najlepših evropskih predstavnikov družine *Cerambycidae* (slika 4). Ta vrsta, katere ličinke živijo v starih vrbah, je dobila svoje ime po svojevrstnem vonju po mošku, ki obdaja te živali. Najlepši kozliček starega sveta pa je verjetno planinski kozliček (*Rosalia alpina*), ki nosi na modrosivih pokrovkah po tri žametno črne lise (slika 1). Njegova ličinka živi v starih bukovich

Strigoš (naravna velikost: 7 - 9cm, foto: Bojan Kofler)

drevesih. Hrošče najdemo šele v avgustu na posekanem bukovem lesu, večinoma na cepanicah, kjer samice tudi odlagajo jajca. Pri nas je postal zelo redek, saj večina zaroda zgori v pečeh. Vrsta je zakonsko zaščitena. Izrazito škodljiva vrsta je hišni kozliček (*Hylotrupes bajulus*), do 2 cm dolg hrošč, z dvema svetlejšima prečnima pasovoma čez črne pokrovke (slika 5). Ličinke žive v lesu iglavcev, najrajši v že obdelanem, tako da lahko pri močnejšem napadu popolnoma uničijo stara ostrešja in sploh gradbeni les, ki je vgrajen v hišah.

Biološke raziskave

Kozličke je mogoče uspešno loviti zlasti na cvetovih, pa tudi na zelenih delih rastlin, listih dreves in grmov, na drevesnih debelih in vejah, v travi, na poteh in kolovozih, ne nazadnje na sveže posekanih drevesih ter skladovnicah hlodov, drv in desk. Nočne vrste najdemo ob toplih večerih pod uličnimi svetilkami; spet druge pozimi v trhljem lesu, kjer prezimujejo.

Od približno 220 vrst, znanih za Slovenijo, sem na raziskovanem območju našel 66 vrst. Menim, da bo z nadaljnjimi raziskavami mogoče delež bistveno povečati.

Ulovljene so bile naslednje vrste (številka v oklepaju pomeni število primerkov):

***Agapanthia villosviridescens* (De Geer, 1775)**

Razširjenost: Od Anglije preko zahodne, južne, srednje in vzhodne Evrope, Balkana, Male in srednje Azije, Sibirije, Mongolije in severne Kitajske do Pacifika. V južnih predelih je to gorska vrsta. Severno od južne Skandinavije proti vzhodu gre tudi v tajgo.

Biologija: Polifagna vrsta (hrani se z velikim številom rastlinskih vrst) v zelnatih rastlinah (18 različnih rodov), med drugimi predvsem v *Carduus*, *Cirsium* in *Urtica*. Ličinke živijo v steblih, na katerih najdemo tudi odrasle osebkke. Odrasle živali se pojavljajo od maja do avgusta. Vrsta je aktivna podnevi, najdemo jo na različnih zeliščih, zlasti osatih, kjer odlaga jajčeca.

Najdišča na škofjeloškem območju: Lubnik 14. 6. 1987 (1), 21. 7. 1991 (1); Sopota pri Žireh 18. 6. 1993 (1); Škofja Loka 6. 1984 (2), 7. 1984 (1), 5. 7. 1985 (1), 6. 1986 (1), 5. 1995 (1). Vse leg. in coll. Kofler.

***Alosterna tabacicolor* (De Geer, 1775)**

Razširjenost: Vrsta seže od Irske, Anglije, preko severne, srednje in južne Evrope ter Male Azije, srednje Azije in Sibirije vse do Pacifika in Japonske.

Biologija: Polifagna vrsta na lesu listavcev (javorji, vrbe, bresti, leske, gabri, hrasti, breze), pa tudi v lesu iglavcev (smreke, bori). Življenjski cikel vrste je 2 leti. Ličinke se zabubijo spomladi, odrasli osebkke se pojavljajo na cvetovih od maja do avgusta.

Najdišča na škofjeloškem območju: Ratitovec, 7. 1984 (3); Škofja Loka, 4. 7. 1982 (4), 6. 1983 (4), 26. 6. 1985 (1), 5. 7. 1985 (5), 8. 7. 1985 (1), 10. 6. 1987 (1); Železniki, 11. 7. 1977 (1). Vse leg. in coll. Kofler.

Anaesthetis testacea (Fabricius, 1781)

Razširjenost: Od zahodne, južne, srednje in vzhodne Evrope do Balkana.

Biologija: Polifagna vrsta v lesu listavcev. Glavni gostitelji so kostanji, orehi in hrasti, vendar tudi vrbe, jelše, breze, leske in bukve. Ličinke se razvijajo v suhih tanjših vejah in vejicah. Odrasli osebki se pojavljajo od maja do julija.

Najdišča na škofjeloškem območju: Lubnik, 21. 7. 1991 (1). Leg. in coll. Kofler.

Anaglyptus mysticus (Linnaeus, 1758)

Razširjenost: Od Anglije preko zahodne, južne, srednje in vzhodne Evrope. Na severu seže v južni del Švedske.

Biologija: Polifagna vrsta v lesu listavcev (bukve, javorji, jelše, gabri, leske, glogi, hrasti, šipki, lipe, robinije, bresti, bezgi, orehi). Ličinke se razvijajo v suhem lesu vej in tanjših debel. Življenjski cikel vrste je najmanj 2 leti. Ličinke se zabubijo pozno poleti v lesu, kjer odrasli osebki potem prezimijo in se na prostem pojavljajo od aprila do avgusta. Vrsta je aktivna podnevi, najdemo jo na cvetovih.

Najdišča na škofjeloškem območju: Lubnik, 5. 1992 (1); Ratitovec, 29. 6. 1986 (4); Škofja Loka, 8. 7. 1980 (1), 25. 5. 1982 (2), 6. 1984 (2); Soriška planina, 6. 6. 1992 (1). Vse leg. in coll. Kofler.

Moškatni kozliček
(naravna velikost:
1,3 - 3,4cm,
foto: Bojan Kofler)

Aromia moschata (Linnaeus, 1758)

Razširjenost: Palearktisk. Od Irske do Pacifika in Japonske. Tudi v severni Afriki in Mali Aziji. Na vzhodu južno do severnega Kazahstana, Mongolije in severne Kitajske. Proti severu gre visoko v tajgo.

Biologija: Ličinke živijo v lesu bolehavih (debla in veje) vrb, včasih tudi topolov in jelš, zelo redko javorjev. Življenjski cikel vrste je najmanj 3 leta. Ličinke se zabubijo spomladi v lesu. Odrasli osebki se pojavljajo od maja do septembra, zlasti na cvetovih kobulnic.

Najdišča na škofjeloškem območju: Škofja Loka, 2. 9. 1991 (1), leg. in coll. Kofler; Zminec, 5. 8. 1978 (1), leg. Starc, coll. Kofler.

Asemum striatum (Linnaeus, 1758)

Razširjenost: Od Irske na vzhod do Amerike. V Skandinaviji seže v polarni pas, gre v tundro. V južni Evropi je to gorska vrsta.

Biologija: Živi v lesu iglavcev, v Evropi prednostno v borih, pa tudi v smrekah, jelkah in macesnih. Ličinka živi najprej za drevesno skorjo, kasneje pa prodre v les. Pri nas jo najdemo v mrtvih deblih, pa tudi v panjih. Življenjski cikel vrste je 2 do 3 leta. Ličinke se zabubijo spomladi v lesu. Odrasli osebki se pojavljajo od aprila do septembra. Vrsta je aktivna ponoči in rada prileti na luč.

Najdišča na škofjeloškem območju: Ratitovec, 28. 5. 1995 (1). Leg. in coll. Kofler.

Callidium acneum (De Geer, 1775)

Razširjenost: Od vzhodne Francije in vzhodne Belgije preko srednje in vzhodne Evrope sledi pasu iglavcev vse do Transbajkala. Na jugu je to gorska vrsta. V Skandinaviji se izogiba predelom ob Atlantiku, gre pa vzhodno od Švedske naprej vse do gozdne meje.

Biologija: V lesu iglavcev, prednostno bori, pa tudi jelke, macesni, smreke in brini. Redko tudi v lesu listavcev (bukve, hrasti, javorji). Ličinke vrtajo pod lubom odmrlih vej debeline 4 do 6 cm in tanjših debel. Življenjski cikel vrste je 2 leti. Ličinke se zabubijo spomladi v lesu. Odrasli osebki se pojavljajo od maja do junija na lesu gostiteljskih rastlin.

Najdišča na škofjeloškem območju: Lubnik, 4. 6. 1988 (1). Leg. in coll. Kofler.

Callidium violaceum (Linnaeus, 1758)

Razširjenost: Od Irske preko Anglije, vzhodne Francije, srednje in vzhodne Evrope, Sibirije, severne Kitajske, Koreje in Japonske. Seže tudi v Severno Ameriko. Vrsta se izogiba Mediteranu in je na Balkanu prisotna samo v gorah. V Skandinaviji jo najdemo do gozdne meje, ki ji sledi preko Sibirije do Pacifika.

Biologija: V lesu iglavcev, redko tudi listavcev. Podatki se nanašajo na bore, smreke, macesne in jelke. Ličinke vrtajo za lubom odmrlih debel in vej. Življenjski cikel vrste je 2 leti. Ličinke se zabubijo spomladi v lesu. Odrasli osebki se pojavljajo od aprila do septembra na lesu gostiteljskih rastlin.

Najdišča na škofjeloškem območju: Škofja Loka, 28. 5. 1980 (1), 5. 6. 1980 (1), 20. 5. 1982 (1), 5. 1984 (1), 2. 1991 (1), 6. 6. 1996 (1). Vse leg. in coll. Kofler.

Callimus angulatus (Schrank, 1789)

Razširjenost: Južna Evropa, na sever gre do srednje Evrope, vzhodno pa preko severne Anatolije do Kavkaza in severnega Irana.

Biologija: Polifagna vrsta v lesu iglavcev (bori, smreke, macesni, jelke), priložnostno tudi v lesu listavcev (jelše, bukve, hrasti, glogi). Ličinke vrtajo za lubom odmrlih, suhih debel in vej. Življenjski cikel vrste je 2 leti, včasih tudi dlje. Ličinke se zabubijo jeseni. Odrasli osebki se pojavljajo od maja do junija. Vrsta je aktivna podnevi, najdemo jo na cvetovih.

Najdišča na škofjeloškem območju: Lubnik, 5. 1992 (1). Leg. in coll. Kofler.

Ceramix scopoli (Fuessly, 1775)

Razširjenost: Od severne Španije in Francije preko srednje, južne in vzhodne Evrope, Balkana, Grčije do Anatolije in severne Afrike.

Biologija: Polifagna vrsta v lesu listavcev, pri nas pogosto v slivah, pa tudi v bukvah, gabrih, hrastih, jesenih, glogih, orehih, brezah, brestih, vrbah, topolih, lipah, leskah in kostanjih. Ličinke vrtajo najprej za lubom bolehajočih in odmrlih vej in debel, potem gredo v les. Življenjski cikel vrste je 2 do 3 leta. Ličinke se zabubijo pozno poleti v lesu. Odrasli osebki prezimijo v zibelki in se pojavljajo na prostem od maja do septembra. Hranijo se s pelodom, zato jih pogosto najdemo na cvetovih, pa tudi na lesu gostiteljskih vrst.

Najdišča na škofjeloškem območju: Škofja Loka, 5. 1983 (1). Leg. in coll. Kofler.

Chlorophorus figuratus (Scopoli, 1763)

Razširjenost: Od zahodne, južne, južnih delov srednje in vzhodne Evrope, Balkana, Male Azije, Armenije, Kavkaza in Turkeстана do Bajkalskega jezera.

Biologija: Polifagna vrsta v lesu listavcev (hruške, hrasti, bresti, kostanji, robinije, breze, topoli, vrbe, dobrovite, gabri, glogi). Ličinke se razvijajo v lesu odmrlih vej in vejic, ki so še na drevesih. Življenjski cikel vrste je 2 leti. Ličinke se zabubijo spomladi ali zgodaj poleti v lesu. Odrasli osebki se pojavljajo od maja do avgusta na cvetovih.

Najdišča na škofjeloškem območju: Lubnik, 5. 6. 1993 (1); Škofja Loka, 6. 1984 (1). Vse leg. in coll. Kofler.

Clytus arietis (Linnaeus, 1758)

Razširjenost: Od Irske preko zahodne, južne, srednje in vzhodne Evrope ter Male Azije do Urala.

Biologija: Izrazito polifagna vrsta v lesu listavcev. Podatki navajajo 22 rodov. Največkrat so navajani hrasti in bukve, pa tudi gabri, kostanji, leske, orehi, glogi, robinije, šipki, fikusi, vrbe, murve, jeseni, slive, bresti, ileksi in breze. Samo izjemoma tudi v iglavcih (brini). Ličinke živijo najprej za lubom, potem pa vrtajo v les, kjer se nato jeseni ali spomladi zabubijo globoko v lesu. Življenjski cikel vrste je 2 leti. Odrasli osebki se pojavljajo od aprila do septembra. Pogosto jih najdemo na skladovnicah drv in na cvetovih.

Najdišča na škofjeloškem območju: Blegoš, 8. 1984 (2); Lubnik, 14. 6. 1987 (2), 7. 1987 (7), 10. 6. 1989 (2), 5. 6. 1993 (1); Ratitovec, 7. 1984 (1), 29. 6. 1986 (4); Soriška planina, 23. 8. 1987 (1); Škofja Loka, 4. 7. 1982 (2), 5. 1983 (1), 6. 1983 (2), 20. 6. 1983 (3), 6. 1984 (5), 20. 5. 1987 (1), 15. 4. 1996 (1), 6. 6. 1996 (1); Železniki, 14. 6. 1975 (1). Vse leg. in coll. Kofler.

Evodinus clathratus (Fabricius, 1792)

Razširjenost: vzhodna Francija, severna Italija, južni deli srednje in vzhodne Evrope.

Biologija: Ličinke se razvijajo v lesu listavcev (bukve, vrbe) in iglavcev (smreke) in sicer pod lubom debel in vej. Življenjski cikel vrste je 2 do 3 leta. Jeseni se odrasle ličinke spustijo na tla in zabubijo v zemlji. Odrasli osebki se pojavljajo od maja do julija. Pogosto jih najdemo na cvetovih.

Najdišča na škofjeloškem območju: Ratitovec, 8. 1984 (2), 29. 6. 1986 (1), 18. 5. 1993 (1); Soriška planina, 28. 6. 1997 (3). Vse leg. in coll. Kofler.

Gaurotes virginea (Linnaeus, 1758)

Razširjenost: Evropa, Azija in Severna Amerika. Vrsta gre daleč na sever, sicer je to gorska vrsta, ki seže tudi v sredogorje.

Biologija: V lesu iglavcev (predvsem smreke, pa tudi macesni, jelke in bori), pa tudi listavcev (hrasti, orehi). Ličinke vrtajo za lubom stoječih in ležečih debel in

vej. Življenjski cikel vrste je 2 leti. Odrasle ličinke prezimijo v tleh in se zabubijo spomladi. Odrasli osebki se pojavljajo od maja do avgusta. Vrsta je aktivna podnevi, zlasti na cvetovih.

Najdišča na škofjeloškem območju: Lubnik, 5. 6. 1983 (3); Škofja Loka, 8. 6. 1981 (1), 6. 6. 1983 (1), 6. 1984 (3), 1. 7. 1985 (1), 5. 7. 1985 (1); Železniki, 8. 6. 1974 (1), 14. 6. 1975 (1), 28. 6. 1975 (1). Vse leg. in coll. Kofler.

Grammoptera ruficornis (Fabricius, 1781)

Razširjenost: Vrsta je razširjena od Irske, preko srednje in južne Evrope, Anatolije in Armenije do Kavkaza. Severno seže do južnih delov Skandinavije.

Biologija: Vrsta je polifagna in iz literature so znani podatki o številnih gostiteljskih rastlinah (kar 21 rodov listastih dreves in grmov). Najpogosteje navajajo hraste, slive, robinije, krljike, gabre, gloge, vrbe, leske, topole, jelše, lipe, orehe, češmine, javorje, jesene, breste, ribeze in jablane. Ličinke se razvijajo pod lubom suhih vejic, vej in tanjših debel. Življenjski cikel vrste je 1 leto. Ličinke se zabubijo v lesu (beljava) gostitelja spomladi. Odrasli osebki pa se pojavljajo od aprila do septembra na cvetju.

Najdišča na škofjeloškem območju: Lubnik, 14. 6. 1987 (3); Ratitovec, 30. 6. 1995 (1); Soriška planina, 28. 6. 1997 (4); Škofja Loka, 20. 6. 1982 (1), 6. 1983 (1), 6. 1984 (5), 5. 7. 1985 (3), 6. 1986 (1), 10. 6. 1987 (1), 6. 1987 (16), 4. 6. 1989 (1), 18. 6. 1993 (1); Železniki, 28. 5. 1973 (1). Vse leg. in coll. Kofler.

Hylotrupes bajulus (Linnaeus, 1758)

Razširjenost: Človek ga je s svojimi aktivnostmi zanesel v skoraj vse predele sveta. Od južne Anglije, južne Skandinavije in severne Afrike in vzhodno preko Sibirije do Pacifika.

Vrsta je po vsej Evropi razširjena v vgrajenem lesu. Območje, v katerem pa je možen razvoj na prostem sega na severu do južnega dela Švedske in Norveške.

Biologija: V lesu iglavcev, zlasti borov, smrek in jelk. Ličinke vrtajo v mrtvih, suhih debelih in lesu. Vrsta povzroča veliko gospodarsko škodo na gradbenem lesu, lesenih ostrešjih in lesenih stropih zlasti v starejših stavbah. Življenjski cikel vrste je na prostem 2 do 3 leta, v vgrajenem lesu pa pogosto bistveno daljši in traja tudi 10, 20, 30 in več let. Ličinke se zabubijo spomladi v lesu. Odrasli osebki se pojavljajo od aprila do septembra na lesu gostiteljskih rastlin.

Najdišča na škofjeloškem območju: Škofja Loka, 6. 7. 1977 (1), 3. 8. 1978 (1), 15. 7. 1979. (1), 20. 8. 1980 (1), 5. 8. 1981 (1), 7. 1984 (1), 8. 1984 (1), 8. 1986 (1); Železniki, 2. 8. 1968 (1). Vse leg. in coll. Kofler.

*Hišni kozliček
(naravna velikost:
1 - 2,1cm,
foto: Bojan Kofler)*

Judolia cerambyciformis (Schrank, 1781)

Razširjenost: Od Anglije skozi zahodno, srednjo in vzhodno Evropo do Kavkaza. Ne živi v Skandinaviji, na jug seže do severne Španije.

Biologija: Vrsta je izrazito polifagna, ličinke živijo na koreninah različnih listavcev (hrasti, breze, kostanji, gabri, topoli) in iglavcev (smreke, jelke, bori). Zabubijo se spomladi v votlinicah v tleh. Odrasli osebki se pojavljajo od aprila do septembra. Vrsta je aktivna podnevi in jo najdemo na cvetovih.

Najdišča na škofjeloškem območju: Lubnik, 21. 7. 1989 (1); Škofja Loka, 6. 1982 (1), 20. 6. 1983 (1), 23. 6. 1983 (2), 6. 1984 (3), 7. 1984 (1), 8. 1984 (2), 26. 6. 1985 (11), 1. 7. 1985 (1), 5. 7. 1985 (4); Železniki, 2. 8. 1968 (1), 23. 6. 1974 (1), 7. 7. 1974 (2), 14. 6. 1975 (1). Vse leg. in coll. Kofler.

Leioderes kollari (L. Redtenbacher, 1849)

Razširjenost: Vrsta sega proti vzhodu od Irske preko zahodnih delov Sibirije do Altaja in severovzhodnih delov Kitajske. Njena južna meja sega od severnih delov Španije, Italije, Balkana in Male Azije do Irana. V južnih predelih je to predvsem gorska vrsta.

Biologija: Je polifagna vrsta v lesu listavcev, kot so hruške, jablane, javorji, hrasti, bresti, gabri in drugi. Ličinke vrtajo pod lubom bolehnih in mrtvih vej in vejic, redkeje debel. Življenjski cikel vrste je 1 ali 2 leti. Ličinke se zabubijo spomladi v lesu. Odrasli osebki se pojavljajo od maja do avgusta na lesu gostitelja in na cvetovih.

Najdišča na škofjeloškem območju: Škofja Loka, 8. 7. 1980 (1), 25. 5. 1982 (1), 5. 1983 (1), 30. 5. 1983 (2), 6. 1983 (3), 20. 6. 1983 (3), 6. 1984 (19), 8. 1984 (1); Železniki, 25. 5. 1974 (1), 23. 6. 1974 (1), 14. 6. 1975 (2). Vse leg. in coll. Kofler.

Leptura dubia (Scopoli, 1763)

Razširjenost: Znana iz Pirenejev, Alp, Apeninov, Karpatov, Balkana, Anatolije, Armenije vse do Kavkaza. Gorska do subalpinska vrsta.

Biologija: V lesu iglavcev, zlasti smrek, borov in jelk. Ličinke vrtajo v mrtvem, ne preveč mokrem lesu, še posebno v zgornjih predelih stoječih debel in vej. Redko jih najdemo v štorih in ležečem lesu. Življenjski cikel vrste je vsaj 2 leti. Ličinke se zabubijo spomladi v lesu. Odrasli osebki se pojavljajo od junija do avgusta na cvetovih.

Najdišča na škofjeloškem območju: Ratitovec, 7. 1984 (1), 29. 6. 1986 (11), 30. 6. 1995 (1); Sopota pri Žireh, 18. 6. 1993 (6); Škofja Loka, 1. 7. 1985 (1), 5. 7. 1985 (1), 4. 7. 1987 (2); Železniki, 9. 8. 1975 (1), 10. 8. 1996 (1); Žiri, 26. 6. 1992 (8). Vse leg. in coll. Kofler.

Leptura fulva (De Geer, 1775)

Razširjenost: Preko Irske, južne Anglije, Francije in severne Španije, Italije, srednje Evrope in Balkana do Male Azije.

Biologija: Polifagna vrsta v lesu listavcev, zlasti hrastov, topolov in bukev. Ličinke se po nekaterih avtorjih razvijajo v štorih, po drugih pa v trhljih vejah. Odrasli osebki se pojavljajo na cvetovih od junija do septembra.

Najdišča na škofjeloškem območju: Škofja Loka, 10. 8. 1982 (1), 20. 7. 1983 (1), 7. 1987 (1). Vse leg. in coll. Kofler.

Leptura rubra (Linnaeus, 1758)

Razširjenost: Od Anglije preko celotne Evrope proti vzhodu vse do Bajkalskega jezera. Na jugu je to predvsem gorska vrsta.

Biologija: V lesu iglavcev, predvsem smrek, pa tudi borov, jelk in macesnov. Samo izjemoma v lesu listavcev (hrasti). Ličinke se razvijajo v vlažnem, trhljem lesu starih štorov in korenin ter v ležečih deblih in vejah. Razvoj traja več let. Ličinke se zabubijo v zgodnjem poletju. Odrasli osebki se pojavljajo od julija do septembra. Vrsta je aktivna podnevi in jo najdemo zlasti na posekanih smrekovih deblih in na cvetovih.

Najdišča na škofjeloškem območju: Lubnik, 21. 7. 1991 (2); Ratitovec, 25. 8. 1975 (1); Smoleva nad Železniki, 10. 8. 1996 (2); Škofja Loka, 20. 8. 1976 (1), 10. 8. 1982 (4), 20. 7. 1983 (1), 8. 1984 (2), 2. 8. 1985 (2), 6. 1986 (1), 7. 1986 (1), 29. 7. 1986 (1); Železniki, 9. 8. 1975 (2), 16. 8. 1975 (1), 22. 8. 1975 (1). Vse leg. in coll. Kofler.

Leptura sanguinolenta (Linnaeus, 1761)

Razširjenost: Od južne Anglije in Škotske preko srednje, južne in vzhodne Evrope in Male Azije. Proti vzhodu je verjetno razširjena do Bajkalskega jezera. Izogiba se atlantskemu nižavju zahodne Evrope. Vrsta sledi gozdovom iglavcev.

Biologija: V lesu iglavcev, zlasti smrek in borov. Življenjski cikel vrste je verjetno 2 leti. Odrasle osebke najdemo na cvetovih.

Najdišča na škofjeloškem območju: Ratitovec, 25. 8. 1978 (1), 1. 9. 1978 (1), 11. 8. 1985 (1); Škofja Loka, 6. 1984 (4), 6. 1992 (1). Vse leg. in coll. Kofler.

Leptura scutellata (Fabricius, 1781)

Razširjenost: Od Irske preko celotne zahodne in južne ter srednje Evrope, severno do južne Švedske, na jugu Balkana, Anatolije, Armenije in Kavkaza do Turkestanu. Tudi severna Afrika.

Biologija: Polifagna vrsta v lesu listavcev, kot so bukve, hrasti, gabri, jelše, breze, kostanji in leske. Izjemoma v lesu iglavcev (macesni). Ličinke se razvijajo v preperlem lesu debelih vej in debel. Življenjski cikel vrste je večleten. Ličinke se zabubijo spomladi v lesu. Odrasli osebki se pojavljajo od junija do septembra. Vrsta je aktivna podnevi, zlasti na lesu gostitelja in na cvetovih kobulnic.

Najdišča na škofjeloškem območju: Lubnik, 20. 6. 1997 (1); Škofja Loka, 4. 7. 1982 (1), 8. 1984 (1), 6. 1986 (1), 6. 1992 (1). Vse leg. in coll. Kofler.

Leptura sexguttata (Fabricius, 1775)

Razširjenost: Od Irske skozi zahodno, srednjo in vzhodno Evropo do Kavkaza in do severne Afrike (Alžirija). Proti severu do južne Skandinavije in Baltika. V južnih predelih je to gorska vrsta. Izogiba se atlantskega območja.

Biologija: Polifagna vrsta v lesu listavcev (hrasti, bukve, gabri, jelše), na Švedskem tudi iglavcev (smreke). Pri nas predvsem v hrastih in bukvah. Ličinke žive v trhli

lesni sredici starih hrastovih panjev. Življenjski cikel vrste je najmanj 2 leti. Ličinke se zabubijo spomladi v lesu. Odrasli osebki se pojavljajo podnevi na cvetovih od maja do avgusta.

Najdišča na škofjeloškem območju: Lubnik, 21. 6. 1988 (1), 10. 6. 1989 (2), 5. 6. 1993 (4), 20. 6. 1997 (7); Škofja Loka, 7. 1984 (1). Vse leg. in coll. Kofler.

Leiopus nebulosus (Linnaeus, 1758)

Razširjenost: Zahodna, južna, srednja in vzhodna Evropa. Na sever seže v južni del Norveške, Švedske in Finske.

Biologija: Polifagna vrsta v lesu listavcev. Gostitelji so bukve, hrasti, gabri, orehi, javorji, bresti, breze, leske, jelše, topoli, robinije, fikusi, krhljike, lipe, vrbe, slive. Izjemoma tudi v lesu iglavcev (smreke, jelke). Ličinke se razvijajo za lubom odmrlih vejic, vej in tanjših debel. Življenjski cikel vrste je 1 do 2 leti. Ličinke se zabubijo spomladi za lubom ali v beljavi. Odrasli osebki se pojavljajo od maja do avgusta na lesu gostitelja.

Najdišča na škofjeloškem območju: Lubnik, 21. 7. 1991 (2), 20. 6. 1997 (1); Škofja Loka, 21. 6. 1986 (1), 4. 7. 1987 (1), 1. 8. 1992 (1). Vse leg. in coll. Kofler.

Mesosa curculionides (Linnaeus, 1761)

Razširjenost: Od južne in zahodne, južnih delov srednje in vzhodne Evrope, Balkana, Male Azije, Armenije, Kavkaza do Kurdistanu. Na severu od južne Švedske proti vzhodu do južnega Urala.

Biologija: Živi polifagno v različnih listavcih (lipe, bresti, hrasti, bukve, gabri, robinije, murve, fikusi, kostanji, leske, orehi, javorji, jelše, vrbe, topoli, jeseni, slive). Ličinke se razvijajo pod lubom in v lesu stoječih in ležečih debel in v odmrlih debelih vejah. Življenjski cikel vrste je 2 do 3 leta. Ličinke se zabubijo spomladi pod lubom. Odrasli osebki se pojavljajo od aprila do septembra na lesu gostitelja.

Najdišča na škofjeloškem območju: Škofja Loka, 8. 1988 (1). Leg. in coll. Kofler.

Mesosa nebulosa (Fabricius, 1781)

Razširjenost: Od južne Anglije preko severne Španije in južne, zahodne, srednje in vzhodne Evrope, ter Balkana do Kavkaza. Tudi v severni Afriki in na severu v južni Skandinaviji.

Biologija: Polifagna vrsta v lesu različnih listavcev. Obstajajo podatki o zastopanosti v več kot 20 rodovih (hrasti, kostanji, gabri, bukve, lipe, leske, orehi, bresti, slive, hruške, jabolane, topoli, jelše, vrbe, breze, krhljike, robinije, murve, ileksi), najpogosteje v hrastih in bukvah. Ličinke se razvijajo najprej pod lubom, kasneje v lesu vej z belo gnilobo, predvsem iz drevesne krone. Življenjski cikel vrste je 2 do 3 leta. Ličinke se zabubijo pozno poleti. Odrasli osebki prezimijo v zibelki in se na prostem pojavljajo od aprila do avgusta na lesu in dračju gostiteljske rastline.

Najdišča na škofjeloškem območju: Škofja Loka, 1. 7. 1987 (1). Leg. in coll. Kofler.

Molorchus minor (Linnaeus, 1758)

Razširjenost: Od Anglije do Pacifika in Japonske. Na sever gre v polarni pas vse do gozdne meje. Izogiba se Mediteranu oziroma se tam pojavlja samo kot gorska vrsta.

Biologija: Polifagna vrsta v lesu iglavcev (smreke, bori, jelke, macesni, ciprese) in izjemoma tudi v lesu listavcev (breze). Ličinke vrtajo za lubjem mrtvih vej, tanjših debel in izpostavljenih korenin. Življenjski cikel vrste je 1 do 2 leti. Ličinke se zabubijo pozno poleti v lesu. Odrasli osebki prezimijo v zibelki in se pojavljajo na prostem na lesu gostitelja, cvetočih grmih in drugem cvetju od maja do avgusta.

Najdišča na škofjeloškem območju: Lubnik, 14. 6. 1987 (1), 4. 6. 1988 (3); Ratitovec, 29. 6. 1986 (1); Škofja Loka, 5. 1984 (1), 5. 7. 1985 (2), 6. 1987. (2), 20. 7. 1988 (1), 5. 1991 (1); Železniki, 14. 6. 1975 (1); Žiri, 26. 6. 1992 (1). Vse leg. in coll. Kofler

Molorchus umbellatarum (Schreber, 1759)

Razširjenost: Od Anglije proti vzhodu do severnih delov Irana in južnih delov Urala. Na sever gre do južne Švedske.

Biologija: Polifagna vrsta v lesu listavcev (šipki, kostanji, jabolane, slive, maline). Larve vrtajo za lubom vej, vejic in tanjših debel. Življenjski cikel vrste je 2 leti. Čas zabubljenja naj bi bil po literarnih podatkih tako pozna jesen kot tudi pomlad. Odrasli osebki se pojavljajo od maja do avgusta. Pogosto jih najdemo na cvetočih grmih.

Najdišča na škofjeloškem območju: Lubnik, 14. 6. 1987 (1); Sopota pri Žireh, 18. 6. 1993 (1); Škofja Loka, 6. 1983 (7), 20. 6. 1983 (2); Žiri, 26. 6. 1992 (1). Vse leg. in coll. Kofler.

Monochamus saltuarius (Gebler, 1830)

Razširjenost: Srednja Evropa, Romunija, Srbija.

Biologija: V lesu iglavcev (predvsem v smrekah, samo izjemoma v borih). Ličinke se razvijajo pod lubom in v lesu spodnjih odmrlih vej velikih dreves in v odmrlih vrhovih. Predvsem v vejah s premerom 2 do 5 cm. Življenjski cikel vrste je 1 leto. Ličinke se zabubijo spomladi v lesu. Odrasli osebki se pojavljajo od junija do septembra na rastlini gostiteljici, kjer tudi obžirajo vejice in iglice.

Najdišča na škofjeloškem območju: Kladje pri Žireh, 7. 1994 (1). Leg. in coll. Kofler.

Monochamus sartor (Fabricius, 1787)

Razširjenost: Alpe, Karpati, gorski del Balkana, Poljska, Baltik.

Biologija: V lesu iglavcev, predvsem smrek, redko v jelkah in borih. Ličinke se razvijajo za lubom in v lesu pravkar odmrlih ali bolnih starih dreves. Življenjski cikel vrste je običajno 1 leto, redko 2 leti. Ličinke se zabubijo v lesu maja ali junija. Odrasli osebki se pojavljajo od junija do septembra. Najdemo jih na sveže posekanih deblih smrek in na rastlini gostiteljici, kjer tudi obžirajo vejice in iglice. Je potencialni škodljivec, če se močno razmnoži.

Najdišča na škofjeloškem območju: Soriška planina, 23. 8. 1987 (3). Leg. in coll. Kofler.

Monochamus sutor (Linnaeus, 1758)

Razširjenost: Od Pirenejev, Centralnega masiva, Vogezov, Alp, Karpatov, gorskega dela Balkana, Poljske in preko Kavkaza do Pacifika. Na vzhodu tvorijo južno mejo severna Mongolija, severna Kitajska, severna Koreja in severna Japonska. V Skandinaviji seže do polarnega kroga in potem proti vzhodu sledi gozdni meji. V Sibiriji gre v tajgo, kjer je njen gostitelj bor *Pinus pumila*.

Biologija: V srednjeevropskem prostoru pretežno v lesu smrek, v Skandinaviji borov, proti vzhodu pa v različnih vrstah iglavcev. Ličinke se razvijajo za lubom in v lesu umirajočih in pravkar umrlih stoječih ali ležečih debel, običajno s premerom 8 do 14 cm. Življenjski cikel vrste je običajno 1 leto. Ličinke se zabubijo spomladi v lesu. Odrasli osebki se pojavljajo od junija do septembra. Najdemo jih na sveže posekanih debelih in na rastlini gostiteljici, kjer tudi obzirajo vejice in iglice. Je potencialni škodljivec, če se močno razmnoži.

Najdišča na škofjeloškem območju: Blegoš, 8. 1984 (12); Soriška planina, 23. 8. 1987 (5); Železniki, 1. 9. 1968 (1), 14. 6. 1975 (1). Vse leg. in coll. Kofler.

Morimus funereus (Mulsant, 1863)

Razširjenost: Severna Španija, Francija, srednja, južna in vzhodna Evropa, Ukrajina.

Biologija: Polifagna vrsta v lesu listavcev, pa tudi iglavcev. Ličinke se razvijajo v koreninskem delu vlažnih storov in v ležečih debelih. Kot gostitelji so navedene bukve, topoli, lipe, javorji, vrbe, gabri in hrasti. Življenjski cikel vrste je več let. Odrasli osebki se pojavljajo od aprila do avgusta. Najdemo jih na tleh in na sveže posekanem lesu s skorjo. Tu verjetno sesajo drevesni sok. Nočna vrsta.

Najdišča na škofjeloškem območju: Železniki, 22. 7. 1968 (1). Leg. in coll. Kofler.

Oberea oculata (Linnaeus, 1758)

Razširjenost: Od Anglije proti vzhodu vse do Pacifika. Južno preko Male Azije, Kavkaza in severne Kitajske do Koreje. V Skandinaviji gre visoko na sever in potem preko Rusije na vzhod.

Biologija: V vrbah, znana pa je tudi iz topolov. Ličinke se razvijajo v živih vejicah, vejah in debelih, kjer delajo tudi več kot 50 cm dolge centralne rove. Življenjski cikel vrste je 1 do 2 leti. Ličinke se zabubijo v centralnem rovu. Odrasli osebki se pojavljajo od maja do oktobra na listih in vejah gostitelja.

Najdišča na škofjeloškem območju: Škofja Loka, 7. 1984 (1), 28. 7. 1989 (1), 6. 1990 (1); Žiri, 15. 7. 1995 (1). Vse leg. in coll. Kofler.

Obrium brunneum (Fabricius, 1792)

Razširjenost: Od južne Anglije preko zahodne, srednje in južne Evrope, Balkana, severne Anatolije do Kavkaza in severnega Irana.

Biologija: Polifagna vrsta v lesu iglavcev (smreke, jelke, bori, macesni). Ličinke vrtajo za lubom odmrlih vej, vejic in tanjših debel. Življenjski cikel vrste je 1 leto. Ličinke se zabubijo spomladi v lesu. Odrasli osebki se pojavljajo na cvetovih, zlasti na cvetočem kresničevju in sicer od maja do julija.

Najdišča na škofjeloškem območju: Škofja Loka, 8. 7. 1981 (9), 6. 1983 (2), 7. 1984 (6), 25. 6. 1985 (2), 5. 7. 1985 (6), 21. 6. 1988 (1); Sopota pri Žireh, 18. 6. 1993 (1); Žiri, 26. 6. 1992 (2). Vse leg. in coll. Kofler.

***Pachyta quadrimaculata* (Linnaeus, 1758)**

Razširjenost: V Evropi je to vrsta, ki jo najdemo visoko na severu in v visokogorju, v centralnem delu in jugu Evrope pa naseljuje tudi sredogorje. Na vzhod seže vse do Mongolje in severnih delov Kitajske.

Biologija: V lesu iglavcev, zlasti v smrekah in borih. Ličinke se razvijajo pod lubom mrtvih, površinsko potekajočih korenin. Življenjski cikel vrste je 3 leta. Ličinke se zabubijo spomladi v tleh. Odrasli osebki se pojavljajo od junija do avgusta. Vrsta je aktivna podnevi in jo ob lepih sončnih dnevih najdemo na štorih in na cvetovih.

Najdišča na škofjeloškem območju: Ermanovec, 7. 7. 1991 (3); Lubnik, 7. 7. 1987 (2), 4. 6. 1988 (1); Ratitovec, 10. 7. 1981 (2), 29. 6. 1986 (2); Škofja Loka, 6. 1986 (1); Železniki, 14. 6. 1975 (1). Vse leg. in coll. Kofler.

***Phymatodes alni* (Linnaeus, 1767)**

Razširjenost: Od Anglije preko zahodne, južne, srednje in vzhodne Evrope, Balkana, Male Azije in Kavkaza do Irana. Severno do južne Skandinavije in preko Baltika do Urala.

Biologija: Polifagna vrsta v lesu listavcev (predvsem v hrastih, pa tudi v kostanjih, gabrih, brestih, jelšah, šipkih, jesenih, javorjih). Ličinke vrtajo pod lubom suhih vej (premer 1 do 2 cm). Življenjski cikel vrste je 1 leto. Ličinke se zabubijo spomladi v lesu. Odrasli osebki se pojavljajo od aprila do julija na lesu gostitelja.

Najdišča na škofjeloškem območju: Lubnik, 16. 5. 1992 (21); Škofja Loka, 5. 1998 (1). Leg. in coll. Kofler.

***Phymatodes testaceus* (Linnaeus, 1758)**

Razširjenost: Od Anglije preko zahodne, južne, srednje in vzhodne Evrope, Balkana in Bližnjega vzhoda do Irana. Na severu gre do južne Skandinavije in preko Baltika do Južnega Urala. Vrsta živi tudi v severni Afriki.

Biologija: Polifagna vrsta v lesu listavcev, kot so hrasti, bukve, gabri, kostanji, bresti, leske, vrbe, jeseni in sadna drevesa. Ličinke vrtajo pod lubom odmrlih vej in debel. Življenjski cikel vrste je 2 leti. Ličinke se zabubijo spomladi v lesu ali pod lubom. Odrasli osebki se pojavljajo od aprila do avgusta. Najdemo jih na lesu gostitelja. Vrsta je aktivna ponoči in pogosto prileti na luč. Ker se ličinke razvijajo tudi v suhem lesu listavcev, in to pretežno v hrastu, velja za tehničnega škodljivca.

Najdišča na škofjeloškem območju: Škofja Loka, 10. 6. 1976 (2), 25. 5. 1982 (1), 20. 6. 1982 (1), 4. 7. 1982 (1), 10. 8. 1982 (1), 30. 5. 1983 (1), 3. 6. 1983 (2), 6. 1983 (5), 6. 1984 (7), 5. 1986 (3), 1. 6. 1986 (2), 6. 1986 (2), 5. 1990 (5), 5. 1991 (1). Vse leg. in coll. Kofler.

***Phytoecia cylindrica* (Linnaeus, 1758)**

Razširjenost: Od južne Anglije preko zahodne, srednje, južne in vzhodne Evrope,

Male Azije, Kavkaza in srednje Azije do severne Kitajske. Na sever gre do srednje Skandinavije.

Biologija: Stepska vrsta, kot vse vrste rodu *Phytoecia*. Polifagna vrsta v različnih zelnatih rastlinah, kot na primer *Chaerophyllum*, *Heracleum*, *Urtica* in *Anthriscus*. Ličinke vrtajo v steblih in koreninskih vratovih. Odrasli osebki se pojavljajo od aprila do avgusta. Najdemo jih na listih in steblih gostiteljskih rastlin.

Najdišča na škofjeloškem območju: Lubnik, 4. 6. 1988 (1); Škofja Loka, 6. 1986 (1), 4. 6. 1989 (2). Vse leg. in coll. Kofler.

***Phytoecia icterica* (Schaller, 1783)**

Razširjenost: Južna, srednja in vzhodna Evropa, Balkan, Mala Azija, južna Rusija, Kavkaz in skozi stepe srednje Azije do Altaja in severovzhodnih delov Kitajske. V Mediteranu je to gorska vrsta.

Biologija: V steblih različnih vrst kobiljnic (*Umbelliferae*). Ličinke se razvijajo v spodnjih delih stebel in koreninah. Odrasli osebki se pojavljajo od maja do julija. Najdemo jih na listih in steblih gostiteljskih rastlin, in to zlasti v popoldanskem času.

Najdišča na škofjeloškem območju: Škofja Loka, 7. 1984 (1), 6. 1986 (1). Leg. in coll. Kofler.

***Phytoecia nigricornis* (Fabricius, 1781)**

Razširjenost: Od Francije preko srednje in vzhodne Evrope, Italije, Balkana in Male Azije in skozi stepe preko Kazahstana do reke Ob in Altaja. Severno gre do južne Švedske, južne Finske in južnega Urala.

Biologija: Vrsta je bila najdena predvsem na rastlinah rodov *Tanacetum* (vratič), *Artemisia* (pelin) in *Solidago* (rozga). Ličinke se razvijajo v steblih in koreninah. Odrasli osebki se pojavljajo od maja do julija na listih in steblih gostiteljskih rastlin.

Najdišča na škofjeloškem območju: Škofja Loka, 4. 7. 1987 (1). Leg. in coll. Kofler.

***Phytoecia pustulata* (Schrank, 1776)**

Razširjenost: Od jugozahodne Francije skozi jugovzhodni del srednje in vzhodne Evrope, Balkan, Malo Azijo, južno Rusijo, Kavkaz, južni Ural in severni Iran v stepe severnega Kazakstana.

Biologija: Živi v različnih zelnatih rastlinah rodov *Achillea* (rmani), *Chrysanthemum* (krizanteme), *Pyrethrum* (bolhači) in *Tanacetum* (vratiči). Ličinke vrtajo v spodnjih delih stebel in v koreninah. Zabubijo se v koreninskih vratovih, kjer kot odrasli osebki prezimijo. Na prostem se pojavljajo od aprila do avgusta na listih in steblih gostiteljskih rastlin.

Najdišča na škofjeloškem območju: Škofja Loka, 5. 1984 (5). Leg. in coll. Kofler.

***Pidonia lurida* (Fabricius, 1792)**

Razširjenost: Evropska vrsta. Naseljuje srednjo Evropo in seže na Karpate in Balkan.

Biologija: Polifagna vrsta, ki je bila najdena tako na iglavcih (smreke) kot tudi na

listavcih (bukve). Ličinke živijo za lubom mrtvih korenin, redkeje za lubom velikih, ležečih debel. Življenjski cikel vrste je 2 leti. Odrasle ličinke prezimijo v tleh in se zabubijo spomladi. Odrasli osebki se pojavljajo od aprila do avgusta. Najdemo jih na cvetovih.

Najdišča na škofjeloškem območju: Ratitovec, 7. 1984 (3); Sopota pri Žireh, 18. 6. 1993 (1); Škofja Loka, 3. 6. 1978 (1), 25. 5. 1982 (1), 6. 1983 (5), 20. 6. 1983 (3), 6. 1984 (13), 27. 5. 1985 (1), 1. 7. 1985 (1); Železniki, 23. 6. 1974 (2). Vse leg. in coll. Kofler.

Plagionotus arcuatus (Linnaeus, 1758)

Razširjenost: Zahodna, južna, srednja in vzhodna Evropa, Balkan, Mala Azija, Armenija, Kavkaz, severni Iran do Turkestana. Na severu preko južne Skandinavije, Baltika do južnega Urala. Tudi v severni Afriki.

Biologija: Polifagna vrsta, ki se razvija v suhem lesu listavcev, prednostno v hrastih, pa tudi v gabrih, bukvah, kostanjih, vrbah, slivah, robinjah. Ličinke žive za lubom osončenih stoječih in ležečih debel in debelih vej. Življenjski cikel vrste je 2 leti. Ličinke se zabubijo spomladi. Odrasli osebki se pojavljajo od aprila do julija. Pogosto jih najdemo na sveže posekanih hrastovih deblih in hrastovih skladovnicah drv.

Najdišča na škofjeloškem območju: Lubnik, 14. 6. 1987 (3), 16. 5. 1992 (3), 5. 1992 (1), 14. 5. 1997 (1); Ožbolt pri Škofji Loki, 4. 7. 1993 (1); Škofja Loka, 15. 5. 1982 (4), 20. 6. 1982 (1), 6. 6. 1983 (2), 7. 1984 (1), 15. 2. 1988 (1), 10. 6. 1988 (1), 7. 1994 (3). Vse leg. in coll. Kofler.

Prionus coriarius (Linnaeus, 1758)

Razširjenost: Vrsta je razširjena po vsej Evropi. Na severu seže na jug Skandinavije, na jugu jo najdemo še v severnih goratih predelih Afrike, na vzhodu pa vse do reke Jenisej.

Biologija: Vrsta je izrazito polifagna. Gostitelji so tako iglavci (bori, smreke, jelke) kot tudi listavci (hrasti, bukve, jelše, kostanji, jablane, vrbe, jeseni, breze, bresti, leske). Ličinke živijo v trhljem lesu debel in štorov ter se zabubijo v tleh. Življenjski cikel vrste je najmanj 3 leta. Odrasli osebki se pojavljajo od aprila do oktobra. Čez dan se skrivajo, letajo pa v mraku in ponoči in radi priletijo na luč.

Najdišča na škofjeloškem območju: Škofja Loka, 5. 8. 1991 (1); Železniki, 1. 9. 1968 (1), 23. 7. 2002 (1). Vse leg. in coll. Kofler.

Pyrrhidium sanguineum (Linnaeus, 1758)

Razširjenost: Od južne Anglije preko zahodne, južne, srednje in vzhodne Evrope, Balkana, Male Azije, Sirije, Armenije in Kavkaza do Irana. Seže tudi v severno Afriko, južno Skandinavijo in Baltik.

Biologija: Polifagna vrsta v listavcih, predvsem hrastih. Podatki navajajo še gabre, kostanje, bukve, breste, jablane in breze. Izjemoma tudi v lesu iglavcev (bori).

Strojar
(naravna velikost:
1,8 - 4,5cm,
foto: Bojan Kofler)

Ličinke vrtajo za lubom odmrlih vej in debel. Življenjski cikel vrste je 1 ali 2 leti. Ličinke se zabubijo jeseni ali spomladi v lesu. Odrasli osebki se pojavljajo od marca do julija. Pogosto jih najdemo na skladovnicah drv. Z drvmi jih često zanesemo v hiše (kurilnice).

Najdišča na škofjeloškem območju: Lubnik, 5. 1992 (2), 16. 5. 1992 (1); Škofja Loka, 15. 5. 1982 (2), 20. 5. 1982 (1), 5. 1986 (1); Železniki, 23. 5. 1986 (1). Vse leg. in coll. Kofler.

Rhagium bifasciatum (Fabricius, 1775)

Razširjenost: Vrsta sega od Irske preko Anglije, zahodne, srednje, vzhodne in južne Evrope, ter Male Azije in Armenije do Kavkaza. Na severu doseže južno Norveško, v južni Evropi je to gorska vrsta.

Biologija: Vrsta je polifagna. Prednost daje iglavcem (smreke, bori, jelke), vendar se zadovolji tudi z različnimi listavci (bukve, hrasti, kostanji, leske, breze, jelše, vrbe). Ličinke žive v trhljem lesu štorov in debel. Življenjski cikel vrste je 2 do 3 leta. Zabubijo se pozno poleti v lesu. Odrasli osebki prezimijo za lubom, na prostem pa se pojavljajo od marca do julija. Najdemo jih na gostiteljskih rastlinah in na tleh.

Najdišča na škofjeloškem območju: Škofja Loka, 10. 3. 1983 (1), 25. 3. 1985 (1); Železniki, 2. 5. 1968 (1). Vse leg. in coll. Kofler.

Rhagium inquisitor (Linnaeus, 1758)

Razširjenost: Vrsta je razširjena od Škotske, zahodne, južne, srednje in vzhodne Evrope do Male Azije, severne Afrike in severne Amerike. V južni Evropi je to gorska vrsta.

Biologija: V lesu različnih iglavcev (predvsem smreke, bori, jelke, macesni), izjemoma tudi listavcev (breze, bukve, hrasti). Ličinke žrejo za lubom odmrlih debel in štorov. Življenjski cikel vrste je 2 do 3 leta. Zabubijo se pozno poleti, pod lubom. Izlegli odrasli osebki prezimijo pod lubom, na prostem pa se pojavljajo od marca do septembra na lesu gostiteljskih rastlin in redko na cvetovih.

Najdišča na škofjeloškem območju: Škofja Loka, 21. 2. 1997 (2), 13. 4. 1982 (1), 1. 3. 1985 (8). Vse leg. in coll. Kofler.

Rhagium mordax (De Geer, 1775)

Razširjenost: Vrsta je razširjena po vsej Evropi. V južni Evropi je to gorska vrsta. Na vzhodu seže vse do reke Jenisej in gorovja Altaj.

Biologija: Vrsta je polifagna, ima najraje listavce (bukve, hrasti, kostanji, javorji, breze, topoli, lipe, jelše), najdemo pa jo tudi na iglavcih (jelke, smreke). Ličinke živijo za lubom štorov ali na vlažnem ležečih debel in debelih vej. Življenjski cikel vrste je 2 ali 3 leta. Ličinke se zabubijo za lubom pozno poleti. Izlegli odrasli osebki prezimijo pod lubom, na prostem pa se pojavljajo od marca do konca oktobra. Najdemo jih na lesu gostiteljskih rastlin ali na cvetovih.

Najdišča na škofjeloškem območju: Blegoš, 8. 1984 (3); Lubnik, 10. 4. 1983 (2); Škofja Loka, 6. 7. 1980 (1), 25. 4. 1983 (1). Vse leg. in coll. Kofler.

Saperda populnea (Linnaeus, 1758)

Razširjenost: Od Anglije do Pacifika. Tudi v Severni Ameriki. Na jug do severne Afrike, Male Azije, srednje Azije, Altaja do Amurja. Severno v Skandinaviji do polarnega kroga in nato skozi severno Rusijo in Sibirijo proti vzhodu.

Biologija: Ličinke se razvijajo v lesu listavcev, predvsem na topolih in trepetikah, zlasti na mladih rastlinah. Včasih tudi v vrbah in leskah. Na mladih steblih in vejah nastanejo značilne rakaste odebelitve, v katerih najdemo ličinke. Življenjski cikel vrste je 2 leti. Odrasli osebki se pojavljajo od aprila do avgusta na vejah, deblih in listih mladih topolov in trepetlik. Vrsta je zelo škodljiva, ker deformira mlada drevesa. Vrsta je aktivna zlasti pozno popoldan in ponoči.

Najdišča na škofjeloškem območju: Škofja Loka, 6. 1977 (1); Železniki, 23. 6. 1974 (1); Žirovski Vrh, 25. 5. 1986 (25). Vse leg. in coll. Kofler.

Saperda scalaris (Linnaeus, 1758)

Razširjenost: Od Anglije preko celotne zahodne, srednje in vzhodne Evrope, Italije, Balkana, Male Azije, Kavkaza, srednje Azije in severovzhodne Kitajske do usurijske regije. Severno do polarnega kroga. V Španiji samo na skrajnem severovzhodu. Tudi v Alžiriji.

Biologija: Izrazito polifagna vrsta v lesu listavcev (jelše, slive, orehi, javorji, bukke, hrasti, bresti, vrbe, topoli, breze, leske, ileksi, gabri, sadno drevje), izjemoma tudi iglavcev (jelke, macesni). Ličinke se razvijajo v skorji in pod skorjo odmirajočih in mrtvih vejic, vej in debel. Tako v stoječem kot tudi v ležečem lesu. Življenjski cikel vrste je 1 do 3 leta. Ličinke se zabubijo spomladi v lubu, med lubom in lesom ali površinsko v beljavi. Odrasli osebki se pojavljajo od aprila do avgusta na lesu in listih gostitelja. Vrsta je aktivna ob večernem mraku in gre rada na luč.

Najdišča na škofjeloškem območju: Blegoš, 8. 1984 (1); Škofja Loka, 4. 7. 1982 (1). Leg. in coll. Kofler.

Saphanus piceus (Laicharting, 1784)

Razširjenost: Jugovzhodna Francija, srednja in vzhodna Evropa, Italija, Balkan.

Biologija: Ličinke se razvijajo v lesu listavcev (pri nas pretežno v lesu lesk, jelš, pa tudi bukev, hrastov, gabrov, brez, vrb, sliv in glogov), priložnostno tudi iglavcev (smreke, jelke). Ličinke se razvijajo v vlažnem, trohnečem lesu mrtvih, stoječih debel in štorov z majhnim premerom (pogosto 4–6 cm) na tleh ali pod nivojem tal. Razvojni cikel vrste je 3 leta. Ličinke se zabubijo spomladi ali zgodaj poleti v lesu. Odrasli osebki se pojavljajo od maja do avgusta. Vrsta je aktivna ponoči.

Najdišča na škofjeloškem območju: Dražgoše, 4. 8. 1998 (1); Škofja Loka, 15. 7. 1980 (2), 4. 7. 1982 (1). Leg. in coll. Kofler.

Spondylis buprestoides (Linnaeus, 1758)

Razširjenost: Od Portugalske in Francije vse do Pacifika. Na jugu je to predvsem gorska vrsta. Na sever gre do srednje Skandinavije.

Biologija: Polifagna vrsta v lesu iglavcev, prednostno v borih, pa tudi v smrekah, jelkah in macesnih. Ličinke žive v predelu korenin; najprej za lubom, nato vrtajo

v les. Najdemo jih tudi v na tleh ležečih deblih in vejah. Življenjski cikel vrste je večleten. Ličinke se zabubijo v lesu na nivoju tal. Odrasli osebki se čez dan skrivajo, aktivni pa so v mraku in ponoči. Pojavljajo se od junija do septembra na lesu gostitelja.

Najdišča na škofjeloškem območju: Škofja Loka, 14. 8. 1981 (1), 8. 8. 1996 (1). Leg. in coll. Kofler.

Stenocorus meridianus (Linnaeus, 1758)

Razširjenost: Vrsta je v Evropi razširjena od Anglije in zahodne Francije, preko srednje in vzhodne Evrope do juga Skandinavije. Vzhodno gre do Bajkalskega jezera. Na jugu Evrope je to predvsem gorska vrsta.

Biologija: Polifagna vrsta v bolnem lesu številnih listavcev (bukve, jeseni, javorji, vrbe, jelše, jablane, hrasti, topoli). Ličinke živijo v trhem lesu, še posebej v štorih. Samice odlagajo jajčeca v tla. Izlegle ličinke prodrejo najprej pod skorjo majhnih korenin in od tod v šture. Njihov razvoj traja najmanj 2 leti, nakar se spomladi zabubijo v tleh. Odrasli osebki se pojavljajo od aprila do avgusta. Vrsta je aktivna podnevi, pojavlja se na lesu gostiteljev, na grmih in cvetovih.

Najdišča na škofjeloškem območju: Škofja Loka, 27. 6. 1980 (1), 25. 5. 1982 (1), 8. 1984 (2), 6. 1997 (1); Železniki, 10. 6. 1988 (1). Vse leg. in coll. Kofler.

Stenostola dubia (Laicharting, 1784)

Razširjenost: Od vzhodne Francije preko srednje in vzhodne Evrope in Ukrajine do Kavkaza. Južno do severne Italije, Balkana in severno do srednje Skandinavije.

Biologija: Polifagna vrsta v lesu različnih listavcev, prednostno lipah, pa tudi v hrastih, vrbah, orehah, leskah, krhlikah, jelšah. Ličinke se razvijajo pod lubom in v lesu odmrlih, zlasti na tleh ležečih vej. Življenjski cikel vrste je 2 leti. Ličinke se zabubijo spomladi v lesu. Odrasli osebki se pojavljajo od maja do avgusta na lesu gostitelja in na cvetovih.

Najdišča na škofjeloškem območju: Lubnik, 14. 5. 1997 (1); Ratitovec, 13. 7. 1997 (1); Škofja Loka, 13. 6. 1978 (1). Vse leg. in coll. Kofler.

Strangalia bifasciata (O. F. Mueller, 1776)

Razširjenost: Od Francije preko srednje in južne Evrope, Anatolije in Kavkaza do zahodnih delov Transbajkala. Ne živi v Skandinaviji. Na jugu je to pretežno gorska vrsta.

Biologija: V lesu listavcev (bresti in šipki), pa tudi iglavcev (bori). Ličinke se razvijajo v suhih vejah in majhnih štorih. Odrasli osebki se pojavljajo na cvetovih od maja do septembra.

Najdišča na škofjeloškem območju: Lubnik, 7. 7. 1987 (1); Ratitovec, 25. 8. 1978 (1); Škofja Loka, 20. 6. 1982 (1). Vse leg. in coll. Kofler.

Strangalia maculata (Poda, 1761)

Razširjenost: Od Irske preko vse zahodne, srednje, južne in vzhodne Evrope, Anatolije in Armenije do Irana. Na severu seže do srednje Skandinavije in Baltika.

Biologija: Izrazita polifagna vrsta v lesu listavcev (hrasti, bukve, gabri, kostanji, vrbe, jelše, topoli, glogi, leske, breze) in včasih tudi iglavcev (bori, smreke, jelke). Življenjski cikel vrste je 2 do 3 leta. Ličinke se razvijajo v trohnečem lesu šibkih debel, pa tudi v panjih in koreninah. Zabubijo se spomladi v lesu. Odrasli osebki se pojavljajo na cvetovih od maja do avgusta.

Najdišča na škofjeloškem območju: Lubnik, 21. 7. 1989 (1); Ratitovec, 20. 8. 1983 (2); Škofja Loka, 10. 6. 1983 (3), 7. 1984 (14); Železniki, 20. 7. 1968 (1), 14. 6. 1975 (1), 9. 8. 1975 (4). Vse leg. in coll. Kofler.

Strangalia melanura (Linnaeus, 1758)

Razširjenost: Od Anglije do Transbajkala in severne Mongolije. V Skandinaviji vrsta seže visoko na sever. V Mediteranu in Anatoliji je to predvsem gorska vrsta.

Biologija: Izrazita polifagna vrsta tako v lesu listavcev (hrasti, vrbe, glogi, javorji), kot tudi iglavcev (smreke, bori, brini). Ličinke se razvijajo v mrtvih, vlažnih vejah, majhnih štorih in površinskih koreninah. Življenjski cikel vrste je 2 leti. Ličinke se zabubijo pozno spomladi v lesu. Odrasli osebki se pojavljajo na cvetovih od maja do septembra.

Najdišča na škofjeloškem območju: Ratitovec, 25. 8. 1987 (1), 7. 1984 (2); Škofja Loka, 15. 7. 1980 (3), 10. 8. 1982 (1), 6. 1983 (6), 7. 1984 (9), 8. 1984 (2); Železniki, 28. 6. 1975 (2). Vse leg. in coll. Kofler.

Strangalia nigra (Linnaeus, 1758)

Razširjenost: Od južne Anglije, srednje in južne Evrope, preko Balkana do Kavkaza in severnega Irana. Na sever gre do južnih delov Skandinavije, Baltika in zahodne Rusije. Na jugu je to gorska vrsta.

Biologija: Polifagna vrsta v lesu listavcev, kot so breze, leske, gabri, bresti, krhlike in slive. Ličinke se razvijajo v trhljem, suhem lesu vej in tankih debel. Življenjski ciklus vrste je najmanj 2 leti. Ličinke se zabubijo spomladi v lesu. Odrasli osebki se pojavljajo na cvetovih od maja do avgusta.

Najdišča na škofjeloškem območju: Lubnik, 7. 7. 1987 (2), 5. 6. 1993 (1); Škofja Loka, 4. 7. 1982 (2), 6. 1984 (1), 6. 1986 (2); Železniki, 5. 8. 1973 (1). Vse leg. in coll. Kofler.

Strangalia septempunctata (Fabricius, 1792)

Razširjenost: Srednja in jugovzhodna Evropa, Kavkaz, Turčija, Iran.

Biologija: Polifagna vrsta v lesu listavcev (leske, gabri). Ličinke se razvijajo v odlomljenih vejah z belo trohno. Življenjski cikel vrste je 2 do 3 leta. Odrasli osebki se pojavljajo od maja do avgusta. Pogosto jih najdemo na cvetovih.

Najdišča na škofjeloškem območju: Škofja Loka 4. 7. 1982 (2), 6. 1983 (2), 1. 7. 1985 (1), 5. 7. 1985 (2), 8. 7. 1985 (1), 6. 1997 (2). Vse leg. in coll. Kofler.

Strangalia attenuata (Linnaeus, 1758)

Razširjenost: Zahodna, srednja in vzhodna Evropa. Na sever seže do južnih delov Norveške, Švedske in Finske; na jug pa na Apeninski polotok in na Balkan.

Biologija: V lesu listavcev (breze, jelše, hrasti, leske, kostanji, bresti), priložnostno

tudi v lesu iglavcev (bori). Ličinke se razvijajo v mrtvem, trhljem lesu vej in debel. Življenjski cikel vrste je najmanj 2 leti. Ličinke se zabubijo spomladi ali zgodaj poleti v lesu. Odrasli osebki se pojavljajo od junija do septembra na cvetovih.

Najdišča na škofjeloškem območju: Škofja Loka, 10. 8. 1982 (2), 8. 1984 (2), 7. 1986 (5), 8. 1987 (1), 1. 8. 1988 (2). Leg. in coll. Kofler.

Tetropium castaneum (Linnaeus, 1758)

Razširjenost: Od Anglije proti vzhodu vse do Pacifika. Izogiba se Mediterana. Na sever gre v Skandinavijo in severno Azijo, do koder seže gozd.

Biologija: Polifagna vrsta v lesu iglavcev, predvsem smrek, pa tudi jelk in borov. Ličinke vrtajo za lubom bolehaločih ali pravkar umrlih debel. Življenjski cikel vrste je 1 do 2 leti. Ličinke se zabubijo spomladi globoko v lesu, redkeje pod lubom. Odrasli osebki se pojavljajo od aprila do septembra na lesu gostiteljev. Vrsta je aktivna podnevi in ponoči in rada prileti na luč.

Najdišča na škofjeloškem območju: Lubnik, 14. 6. 1987 (29), 7. 7. 1987 (1); Škofja Loka, 25. 6. 1977 (1), 25. 4. 1982 (8), 15. 5. 1982 (4), 25. 5. 1982 (1), 6. 1995 (1). Vse leg. in coll. Kofer.

Tetrops praecusta (Linnaeus, 1758)

Razširjenost: Od Anglije preko zahodne, južne, srednje in vzhodne Evrope, Balkana, Male Azije in Kavkaza do Altaja in Oba. V Skandinaviji gre daleč na sever, na vzhodu malo manj. V južnih delih je to predvsem gorska vrsta. V severni Afriki živi njegova podvrsta.

Biologija: Polifagna vrsta v odmrlih vejicah različnih listavcev, prednostno v šipkih. Vrsto pogosto najdemo na glogih, pa tudi na hrastih, lipah, brestih, topolih, krhlikah, slivah, jablanah in hruškah. Ličinke se razvijajo pod lubom tanjših vej. Življenjski cikel vrste je 1 ali 2 leti. Ličinke se zabubijo spomladi v beljavi. Odrasli osebki se pojavljajo od aprila do septembra na lesu in listju gostiteljev.

Najdišča na škofjeloškem območju: Škofja Loka, 10. 6. 1987 (1). Leg. in coll. Kofler.

Tetrops starckii (Chevrolat, 1859)

Razširjenost: Srednja in južna Evropa, Balkan. Na sever seže do južne Švedske.

Biologija: Po vsej verjetnosti monofagna vrsta v jesenih. Ličinke se razvijajo v lubu in pod lubom tanjših vej. Odrasli osebki se pojavljajo v maju in juniju na lesu in listju jesenov.

Najdišča na škofjeloškem območju: Škofja Loka, 28. 5. 1987 (1). Leg. in coll. Kofler.

Toxotus cursor (Linnaeus, 1758)

Razširjenost: Vrsta je razširjena od zahodne Evrope proti vzhodu vse do gorovja Altaj. Na severu seže v Skandinavijo, na jugu Evrope pa je to gorska vrsta.

Biologija: Vrsta je polifagna, in to tako v lesu iglavcev (smreke, jelke, macesni, bori), kot tudi listavcev (breze, vrbe, jelše, leske, bukve, jerebice, hrasti). Ličinke

živijo v vlažnem lesu trhljih debel, štorov in korenin. Njihov razvoj traja 3 leta. Odrasle ličinke zapustijo les in prezimijo v tleh, kjer se spomladi zabubijo. Odrasli osebki se pojavljajo od maja do avgusta. Najdemo jih na gostiteljskih rastlinah. So pretežno nočno aktivne, zato jih le redko najdemo podnevi na cvetovih in grmovju.

Najdišča na škofjeloškem območju: Lubnik, 14. 6. 1987 (2), 5. 1992 (1), 14. 5. 1997 (2); Vancovec nad Železniki, 9. 6. 1996 (2); Žirovski vrh, 25. 5. 1986 (2). Vse leg. in coll. Kofler.

Vadonia livida (Fabricius, 1776)

Razširjenost: Od Irske skozi zahodno, srednjo, vzhodno in južno Evropo, Malo Azijo vse do Bajkalskega jezera.

Biologija: Ličinka živi v tleh ob miceliju glive *Marasmius oreades* in domnevno žre humus in lesni drobir. Življenjski cikel vrste znaša 2 leti. Ličinka se zabubi spomladi v votlinici v tleh. Odrasli osebki se pojavljajo na prostem od maja do avgusta na cvetovih.

Najdišča na škofjeloškem območju: Škofja Loka, 20. 6. 1983 (4), 6. 1984 (4), 7. 1984 (10); Železniki, 5. 7. 1974 (2), 7. 7. 1974 (6), 28. 6. 1975 (1); Žiri, 15. 7. 1995 (3). Vse leg. in coll. Kofler

Literatura:

1. Bense, U., 1995: Longhorn Beetles' Illustrated Key to the Cerambycidae and Vesperidae of Europe. Weikersheim.
2. Baumann, H., 1977: Die Bockkæfer (Coleoptera, Cerambycidae) des noerdlichen Rheinlandes. Decheniana Beihefte (36), 13-140. Bonn.
3. Jelinek, J., 1993: Check-list of Czechoslovak Insects IV (Coleoptera). 119-123, Praha.
4. B. Sket, M. Gogala, V. Kuštor, 2003. Živalstvo Slovenije: 370-400. Ljubljana.
5. Klots, A. in Klots, E., 1970: Žuželke. 146-148. Ljubljana.
6. Kervina-Hamović, L., 1989: Patologija lesa (Lesna entomologija): 101-123. Ljubljana.
7. Kovačević, Ž., 1956: Primijenjena entomologija. 160-182. Zagreb.

Zusammenfassung

Die Bockkäfer aus der Umgebung von Škofja Loka, Železniki und Žiri

Die Bockkäfer (Cerambycidae) sind eine umfangreiche, mit mehr als 17000 Arten in der ganzen Welt verbreitete Käferfamilie. Die zahlreichen Arten sind Schädlinge, die in der Wirtschaft einen großen Schaden verursachen, vor allem an verschiedenen Baumarten, am Bauholz, an Gebäuden und Holzzeugnissen. Im Beitrag werden die Erforschungen der Bockkäferfauna aus der Umgebung von Železniki, Škofja Loka und Žiri dargestellt. Von den 220 in Slowenien bekannten Arten, hat der Autor 66 Arten gefunden.

SKOZI NEMŠKE ZAPORE IN TABORIŠČE

(ob 60. letnici osvoboditve)

Dne 23. julija 1941 dopoldne se je pred pošto v Železnikih ustavil črn avtomobil. Izstopila sta dva gestapovca, od katerih smo enega poznali po imenu. Pisal se je Pfeiffer. Kasneje sem zvedel tudi za ime drugega, pa mi je ušlo iz spomina. Napotila sta se na pošto. Nemci so takrat poštni lokal ravno preurejali in je zaradi tega pošta poslovala v sosednjem prostoru. V starem prostoru je bila še telefonska centrala, pri kateri sem delal. Če bi že takrat razumel nemško, bi morda že zjutraj opazil, da je škofjeloški gestapo po telefonu govoril z žandarjem, ki je prišel na pošto, o meni. Uro kasneje sta bila gestapovca tu. Pfeiffer me je poklical v sosednji prostor na pošto in prvi njegov pozdrav je bil udarec z ravnalom po roki, da mi je izbil cigareto. Brez pojasnila mi je postalo jasno, čemu sta prišla. Pfeiffer mi je pokazal neko moje pismo, ki so ga sestri zaplenili na meji v Šentvidu. Povedal sem, da je pismo moje. Aretiran sem bil »zaradi veleizdajalskega dopisovanja z Ljubljano in tajnega protinemškega delovanja«, kot se je glasilo obvestilo o moji aretaciji poštni direkciji v Celovcu. Odpeljala sta me na moj dom, kjer sta mi premetala sobo, me kar tam pretepla in odvedla v avto. Nekaj časa sta me pustila na žandarmeriji v Železnikih, nato pa sta spet prišla pome in me odpeljala v škofjeloške zapore.

Že takoj po kapitulaciji bivše Jugoslavije sem začel s svojimi vrstniki zbirati orožje, ki so ga tovariši spravljali na varno. Kradli smo ga tudi iz nemškega skladišča. Vanj so Nemci spravljali orožje, municijo in vojaški material, ki so ga ljudje prinašali na občino na njihov poziv. Takrat smo že vedeli, da se po Jelovici skrivajo prvi partizani, in smo slutili, da ni več daleč čas, ko nam bo to orožje potrebno. Nemci so v kraju pobrali vse radijske aparate, od katerih so enega dali pošti. Tako sem imel možnost, da sem zvečer in ponoči zahajal na pošto in poslušal poročila zavezniških postaj, ki smo jih potem z vrstniki živo komentirali in jih širili med ljudi. Gotovo je, da naše početje Nemcem ni ostalo prikrito. Takrat je bil župan v Železnikih nekdanji Egrov upravnik Hornitzky, ki je bil avgusta 1941 ubit na Jelovici. On je poročal gestapu o stanju v kraju in ne dvomim, da je povzročil marsikatero aretacijo in smrt domačinov.

V škofjeloških zaporih sem ostal 3 tedne, to je do 13. avgusta. V tem času sem bil skoraj vsak dan na zaslišanju. Od mene so hoteli zvedeti, kdo je prerezal telefonsko

žico v Dolenji vasi in pa imena mojih sodelavcev. Prvega nisem vedel, drugega pa nisem hotel povedati.

Seveda so uporabili znane gestapovske metode in so me pretepali, da so mi pokvarili levo roko. Sledove pretepanja sem prinesel še v Dachau. Od tega se mi je potem v taborišču na desni nogi razvila flegmona. Ranjeno nogo sem si namreč na poti v taborišče zastrupil.

Če se prav spominjam, so imeli škojeloški sodni zapori samo dve sobi: samico in skupno sobo. Obe sobi sta bili skrajno zanemarjeni. V skupni sobi je stalo nekaj postelj z neverjetno zamazanimi slamnjačami in odejami. Rjuh seveda ni bilo. V sobi nas je bilo kakih 20, tako da jih niti polovica ni našla prostora na posteljah. Zato smo morali spati na tleh ali pa sedé v kakšnem kotu. V začetku se mi je vse tako gabilo, da na posteljo še sesti nisem upal. Umazanije sem se kmalu privadil, menda že takrat, ko sem prišel prvič z zaslišanja. Ječar je prinesel neko olje, da so me sojetniki namazali in tako vsaj malo ublažili bolečine. Drugo zaslišanje je bilo najhujše, ker je bilo telo od udarcev razbolelo. Naslednja zaslišanja niso bila več toliko boleča, ker je koža nekako otopela.

Imen jetnikov, ki so bili z menoj zaprti v Škofji Loki, se ne spominjam več. Vem samo, da so takrat pripeljali medicinca Feliksa Kosca iz Rašice. Drugi je bil Marenk iz Dražgoš, ki so ga pripeljali po uboju Hornitzkega na Jelovici. Z nami je bil tudi neki kapetan bivše jugoslovanske vojske v civilu. Dolžili so ga, da je dal postreliti prve Nemce, ki so prišli skozi karavanški železniški predor ob napadu na Jugoslavijo. Spominjam se še nekaterih obrazov, ne spominjam pa se več njihovih imen.

Dne 13. avgusta 1941 so me še z nekaterimi sojetniki prepeljali v Begunje. Prvi večer in prvo noč smo prebili v kaznilniški kleti. Istega dne so pripeljali iz Tržiča Šprajcercja in Štefeta, oba mlada fanta, ki so ju baje zajeli na Storžiču približno takrat, ko so ujeli Stošiča, ki so ga kasneje v Kranju javno obesili. Usoda Šprajcercja mi je neznana, Štefe pa je konec leta 1942 ali v začetku 1943 prišel iz Mauthausna v Dachau. V Begunjah je bil zdrav, mlad fant, v Dachau pa je prišel na pol zmešan, skoraj brez zob in na smrt bolan. Res je potem v Dachauu kmalu umrl. Videl sem ga samo kmalu po prihodu, potem pa sem ga izgubil iz oči.

Drugi dan so nas razmestili po sobah, t. i. belegšaftih (Belegschaft). Prišel sem v belegšaft št. 17. V sobi nismo imeli drugega kot slamo na tleh in nekaj klopi, ki so nam med drugim služile za to, da smo lahko napravili zjutraj, ko smo pospravljali sobo, lep rob pri slami. Tu se je začela lakota. Begunj ne bom posebej popisoval, ker je teh podatkov itak dovolj. Navedel bom samo nekaj imen ljudi, kolikor se jih še spominjam.

V istem belegšaftu je bil z menoj brivski pomočnik Robert Gluhar iz Železnikov. Ni mi znano, kam je šel iz Begunj in kje je zdaj, če je še živ. Kasneje sem bil premeščen v 2. belegšaft. Tam je bil z menoj Leban z Jesenic, ki je potem umrl v nekem taborišču. Njegova žena je bila po osvoboditvi sodnica pri Sodišču za slovensko narodno čast v Kranju. V sosednji sobi je bila Šmidova družina iz Železnikov: oče, mati ter sinova Marjan in Jože. Marjan je moral z nekim Bečanom, dimnikarjem iz Stražišča, obesiti Stošiča v Kranju. Umrl je v Mauthausnu. Družina je bila izpuščena.

Jože je padel v partizanih. Spominjam se še hotelirja Polaka in Franca Žumra z Jesenic; tega sem spet srečal v Dachauu.

Iz Begunj so me dne 1. novembra 1941 odpeljali v Celovec na Landesgericht. Tudi tam so bili zaporci prenatrpani. Srečal sem se s prvimi Čehi. Z menoj je bil tudi neki Rus Gerasimov. V spominu mi je ostalo, kot da je bil človek od filma, literat, gledališki umetnik ali nekaj podobnega. V isti sobi je bil tudi koroški Slovenec Foltej Hartman iz Škocjana na Koroškem, ki je bil kasneje v Dachauu pevododja slovenskega pevskega zbora.

Zgodaj zjutraj dne 15. novembra 1941 so me odpeljali v kletne prostore zaporov, kjer je bilo polno oboroženih stražarjev. Pomislil sem najprej, da me bodo ustrelili. Položaj je bil približno tak kot v Begunjah, kadar so prišli po talce. Priklenili so me k nekemu jetniku Nemcu, neka tovarišica iz Tržiča pa je nesla papirnato vrečko, v kateri sem imel popotnico: za pest velik hlebček kruha. Peš so nas odpeljali na železniško postajo. Bilo je mraz in drobno je snežilo. To leto se je zima zgodaj pojavila. Že 17. oktobra je v Begunjah zapadlo skoraj pol metra snega. V sprevodu nas je bilo menda šest. Naložili so nas v osebne vagonne. Nekaj časa sem bil še uklenjen, ko pa smo se peljali mimo Vrbskega jezera, nas je stražar odklenil in peljali smo se v praznem kupeju kot pravi potniki.

V Salzburgu smo izstopili. Tu je bilo sonce in nobenega sledu o snegu. Uklenjeni smo stali na železniški postaji. Od nekod je prišel peš transport jetnikov v civilnih oblekah. To je bil prvi sprevod jetnikov, ki sem ga videl. Bili so večinoma Poljaki in Čehi. Tovarišico iz Tržiča so ločili od mene in prav radoveden sem, ali je še živa. Mene in transport jetnikov so naložili na poseben jetniški vlak. Vagoni so imeli po sredini hodnik, na obeh straneh pa celice, v katerih je bila samo klop, toliko široka, da sta mogla dva človeka sedeti. V celici smo bili štirje: en Nемец, dva Poljaka in jaz. Eden od Poljakov je bil močno tuberkulozen. Dva sta sedela, dva pa med njunimi kolena stala. V celici je bila zadušljiva vročina. Pravega okna ni bilo, le pod stropom je bila majhna odprtina, z zunanje stani pokrita, da skozi ni bilo videti drugega kot košček neba.

Odpeljali smo se proti Münchnu. Mučila me je neznosna žeja. Vse trkanje na vrata je ostalo brez uspeha. Tudi na münchenski postaji, ko se je vlak ustavil in smo ječarja prosili za vodo, nismo dobili piti. Bila je že noč, ko smo prispeli. Na postaji so bile vse luči modro prepleskane, prav tako tudi na poti skozi mesto. Stražarji so napravili od vlaka do perona s policijskimi avtomobili kordon. Praznili so vagon za vagonom. Padali so udarci in slišati je bilo samo zloglasni »los, los!«

Prepeljali so me v münchenske sodne zapore. Bil sem presenečen. Velika soba, kamor so me vtaknili, je bila parketirana. V kotu je bilo angleško stranišče, pod stropom pa dvoje velikih oken, tudi modro prepleskanih. Soba je bila motno razsvetljena. Na stenah so bili dvižni pogradi, pod okni pa skladovnica z morsko travo polnjenih žimnic, ki smo jih pred spanjem razložili po pogradih. Soba je bila ogrevana s centralno kurjavo, z eno besedo, pravo nasprotje zaporov, ki sem jih doslej videl. Za večerjo smo dobili mlečno kavo. Žal sem prebil v tem zaporu eno samo noč.

Ta večer je prišel v isto sobo tudi župnik Messner iz Radelj ob Dravi. Drugih jetnikov nisem poznal.

Naslednji dan so nas naložili na policijski avtomobil in nas odpeljali v Dachau. Z menoj je šel tudi župnik.

Ustavili smo se tik pred vhodom v taborišče. Dvoje mi je od takrat ostalo posebej v spominu: pogled skozi žično ograjo v taborišče in napis na vratih »Arbeit macht frei«. Appellplatz se mi je zdel prostran kot kakšno letališče, da sta se obe vrsti barak kar izgubljali v tej prostranosti. Postavili so nas v vrsto po pet in pet, vrata so se odprla in napotili smo se skozi vrata, ki sem jih spet prestopil svoboden skoraj štiri leta kasneje.

Vstopili smo v t. i. Bekleidungskammer, v pritlično stavbo takoj desno poleg vhoda. To je bila dolga dvorana s pulti po vsej dolžini. Pri prvem pultu, za katerim je stal jetnik v progasti obleki, smo izpraznili žepe. Smeli smo obdržati robec, vse drugo smo morali oddati. Jaz nisem imel razen robca ničesar, ker sem vso prtljago pustil v Celovcu. Tu so izpolnili zame prvi kartotečni list, ki me je spremljal k naslednjemu pultu. Tam sem se moral sleči. Obleko (razen pasu, ki sem ga lahko obdržal) sem moral zložiti v posebno papirnato vrečo na tleh. Ta vreča je šla v dezinfekcijo, od tam pa v skladišče nad kopalnico, kjer je ob nekem bombnem napadu leta 1944 zgorela. Pri naslednjem pultu sem dobil tri krpe belega blaga z natisnjeno številko 28682, tri rdeče trikotnike in kos mila. Od tu smo šli nagi v prostor pred kopalnico. Tu so nas pobrili po vsem telesu in nas dezinficirali, kar ni bilo prijetno. Prišli smo v kopalnico. To je bila velika dvorana z nekaj sto tuši. Kopalniški mojster (Bademeister) je bil neki Poljak. Zdi se mi, da je ostal tam vse do konca vojne. Bil je suh, dolg človek, surov kakor vsi, ki so imeli v taborišču, v komandah ali na blokih kakšno funkcijo. Najprej nam je spustil vročo vodo, da smo se umikali curkom, potem pa mrzlo, da nas je kar stresalo. Na povelje smo šli k obešalnikom in klopem, kjer je vsakdo dobil sveženj obleke: plašč, bluzo, hlače, kapo, srajco in spodnje hlače, 'nogavice' ter 'cokle', izlizano desko z jadrovinastim sprednjim delom in brez opetnice. Obleka je bila zakrpana, prav tako perilo, vse pa premajhno in prekratko. Kdo ve, kateri nesrečnež je že imel te dele obleke pred menoj. Oblekli smo se in se skrivaj ogledovali. Zdaj smo bili že pravi jetniki v progastih, premajhnih oblekah, ostrizeni in nevešči, pravi Zugänge, kakor so imenovali novince. Nerodno smo odšli iz kopalnice. Spotoma smo izgubljali 'cokle' in se spotikaje postavljali v vrste po pet in pet. Od esesovcev ni bilo nikogar več. Že v Bekleidungskammer ali kakor so jo tu imenovali Effektenkammer so nas oddali jetnikom - taboriščni upravi, ki je potem poskrbela za vse ostalo po strogo določenem redu. Pred kopalnico nas je sprejel Blockschreiber 9 in nas odvedel na 9. blok, ki je bil takrat Zugangsblock. Bil je to Poljak inteligentnega obraza, pa hladen in nepristopen, z zvonkim glasom, enakomernih kretenj, da je delal vtis brezdušnega avtomata. Zaslišalo se je njegovo povelje »links, links, links und links«, toda s korakanjem ni bilo nič. Lahko smo bili veseli, če nam je uspelo sproti pobirati 'cokle', ki so letele z nespretnih nog. Do 9. bloka je bilo nekaj sto metrov, pa smo prišli večinoma ožuljeni. Jadrovina je rezala kožo ob vsakem koraku.

Bilo je sredi popoldneva, taborišče je bilo videti skoraj prazno, vse je bilo na delu. Samo na 9. bloku so bili novinci iz prejšnjih dni, ki še niso bili razporejeni po blokih in zato še brez komand. Prišel sem v sobo št. 1, v kateri je stanoval tudi stareši-

Nemško koncentracijsko taborišče Dachau

na bloka (Blockältester). Ne njega ne sobnega starešine se ne spominjam več. Tudi imena sem jima pozabil. Od znancev je bil tam samo župnik iz Radelj, ki je prišel z menoj. V sobi je bilo mnogo ljudi, kljub temu pa je povsod vladala tišina, kajti bil je še delovni čas (Arbeitszeit). Dobili smo igle in sukanec, da smo si našili številke in trikotnike: na levo prsno stran bluže in plašča ter na desno hlačnico. 'Cokle' smo morali pustiti na polici v predsobi (Vorraum). Copat nismo imeli, zato smo bili v sobi bosí.

Proti večeru smo dobili večerjo: četrtingo hleba, žlico marmelade in lonček čaja. Kolikor vem, je bila ta dan sobota. Opozorili so nas, da kruh ni samo za večerjo, pač pa da je to celodnevni obrok. V vsako omarico je sobni starešina ali morda sobni pisar položil dva kosa kruha. Takrat nas v taborišču še ni bilo mnogo in sta si omarico delila po dva jetnika. Slišal sem, da nas je bilo konec leta 1941 v taborišču le 6.000 do 7.000. Tam je imel tudi vsak svojo brisačo, brisačo za posodo, porcijo (menažko), lonček in krožnik iz aluminija, jedilni pribor iz nerjavnega jekla, na vratcih pa je bila pritrjena omarica za milo in krtače. V spalnici poleg dnevne sobe smo dobili tudi vsak svojo posteljo, ki je bila že postлана. Na postelji je bila bela rjuha, blazina s karirasto prevleko in dve volneni odeji. Postelje in omarice v dnevni sobi so nam kasneje zagrenile marsikatero uro, posebno pa povoščeni ladijski pod v sobah.

Zvečer smo zaslišali signal za apel, zloglasno električno ropotuljo, ki jo je kasneje nadomestila sirena. »Der Bär brumbt«, so rekali jetniki. Tega smo potem poslušali po trikrat na dan in še za budnico. Ropotala je za jutranji, opoldanski in večerni apel. Prav tako kot za budnico nam je ropotala tudi za počitek (Zapfenstreich).

Tik pred večernim apelom so se vrnile v taborišče vse komande razen nočnih izmen in zunanjih komand (Aussenkommando). Taborišče se je napolnilo z jetniki, ki so čakali na apel. Ko so zaslišali »medveda«, kakor so imenovali električno ropotuljo, se je taborišče za kratko minuto vznemirilo. Zaslišali so se klici: »Zum Appell antreten!« Začelo se je tekanje. Jetniki so hiteli k svojim blokom in se postavljali med barakami v vrste po 10 in 10. Toda nemir se je hitro polegel, »Lagerstrasse« je opustela, jetniki so stali, pripravljeni za odhod na apel. Zaslišala so se povelja: »Im Gleichschritt marsch!« in bloki so začeli korakati na apel. Toda o apelih kasneje.

Novinci niso hodili na štetje na apelplac, ker se še niso znali vesti in bi povzročali samo nered. Zato so nastopali pred svojim 9. blokom. Tu je trajalo postavljanje dlje časa. Sobni starešine, pisarji in starešina bloka so imeli precej dela, da so nas postavili v vrste po 10. Bili smo pač novinci in tega nismo bili vajeni.

Ko sem zaslišal tisti »antreten!«, sem hitel v vežo po 'cokle'. Iskal sem in iskal, toda 'cokel' nikjer. Vsi so bili že pred barako, samo jaz sem še vedno iskal. Takrat pa so se čisto malo odprla vrata stranišča in skoznje mi je pomolil neki Poljak, ki je imel t. i. »Abortdienst«, moje 'cokle'. Ko sem hvaležno segel po njih, jih je umaknil in mi pokazal dva prsta z besedami: »Zwei Mark!«. Takrat je bilo namreč še dovoljeno imeti denar, in sicer po 20 RM mesečno. Ampak, kje naj denar vzamem? V obupu sem se obrnil na župnik Messnerja, ki je prišel z menoj in on je nekje dobil 2 marki, da sem lahko odkupil lastno obuvajo.

Ko je prišel Blockführer (esesovec), je starešina bloka poveljeval »mirno!« in predal raport. V nemščini se je to slišalo takole: »Block neun, stillgestanden! Mützen ab! Die Augen links! Herr Blockführer, Block neun mit so und so viel Mann antreten!« Esesovec je jetnike preštel, primerjal število s svojim seznamom in odšel.

Blok »B« taborišča Dachau

Starešina bloka ga je spremil do izhoda (prostor med barakama 7 in 9 je bil namreč z žično ograjo ločen od preostalega taborišča), se obrnil, poveljeval »Augen gerade aus! Rührt euch!« in s tem je bil apel za nas končan. Seveda pa ni bil končan na apelplacu, in dokler ni bilo vse prešteto, je vse taborišče stalo. Tudi o tem kasneje.

Po apelu je bil prosti čas. Jetniki so večerjali, potem pa se sprehajali ali sedeli pred barakami, dokler se ni oglasil »medved« in jih poslal v postelje. Od tega trenutka dalje je bil v taborišču mir. Nihče ni smel iz barake in nobena luč se ni smela več prižgati.

Po apelu so prišli jetniki, ki so bili že razporejeni po blokkih, pred ograjo našega bloka gledat, ali je prišlo kaj znancev. Spominjam se, da sta prišla dva Slovence, in sicer ing. Branko Diehl in španski borec Jože Mavec z Jesenic. Od njiju sem dobil nekaj cigaret in prve napotke, kako naj se v taborišču vedem. Mnogo mi seveda nista vedela povedati, ker sta prišla le nekaj tednov prej in sta nosila številke okrog 26.000.

Jugoslovanov in posebej Slovencev je bilo takrat v taborišču še malo. Zaradi tega smo bili toliko bolj navezani drug na drugega. Nemško še nisem znal, drugih jezikov tudi ne in sporazumevanje s sojetniki je bilo zelo težavno. Kasneje, ko je bilo samo Slovencev blizu 3.000, je bilo seveda drugače. Precej v skrbeh sem prvi večer legel v posteljo, saj si nisem mogel misliti, kaj mi bo prinesel naslednji dan.

Drugo jutro je »medved« poklical, ko je bilo še tema. Takoj so se pokazale prve težave: kako pravočasno postlati posteljo. Postavljene so bile namreč tri ena vrh druge, nad sto v sobi, ki je merila okrog 90 m². Prehodi med njimi so bili ozki, razen tega pa so ponekod stale še po tri skupaj in je bil potreben res poseben vrstni red, da so mogli jetniki postiljati, ne da bi kvarili spodnje in sosednje postelje, ki so bile že poravnane. Napravljali smo jih v dveh ali treh etapah. Medtem ko je ena skupina, ki je imela postelje najteže dostopne, ravnala svoja ležišča, je bila druga pri umivanju. Dostikrat je prihajalo do preprirov med jetniki za deske (Bügelbrett), s katerimi so likali robove na slamnjačah, rjuhah in odevah, ali pa, ker je kdo iz neprevidnosti ali premajhne obzirnosti pokvaril že poslano posteljo. Vse je seveda moralo potekati v tišini, ki so jo tu in tam trgali samo jezni vzkliki in kletvice hitečih jetnikov. Pred apelom je bilo še treba popiti »kavo« ali čaj, počistiti spalnico, sobo, umivalnico, stranišče in predprostor, ki so morali biti med čiščenjem seveda prazni. Bila je prava umetnost pravilno si razporediti čas, da te ni sobni starešina z brcami nagnal iz sobe, ko je bilo treba začeti s čiščenjem.

Vsaka soba je imela naslednje funkcionarje (če jih smem tako imenovati): sobni starešina, ki je imel v sobi absolutno oblast. Njemu so bili podrejeni Wohnraumcapo, Schlafraumcapo, Vorräumcapo, Waschraumcapo in Abortraumcapo. Vsak od njih je imel še podrejene, t. i. Dienste, npr. Wohnraumdienst, Vorräumdienst itd. Ti so prostore dejansko čistili, kapojo so jih samo nadzorovali. Delo je bilo naporno in prav po nemško pedantno. Ladijski pod v dnevni sobi npr. smo čistili takole: najprej smo ga pometli, nato s posebnimi trdimi krtačami, plazeč se po kolenih, skrtčili, da smo odstranili kakšno pohojeno drobtinico, ki se je prijela tal. Ta posel so imenovali »bürsten«. Ko je bilo to opravljeno, smo sobo spet pometli z omeli na dolgih držajih. Nato je prišlo najtežje delo, t. i. »blocken«. Na morda 10 kg težkem bloku betona so bile pritrjene trde krtače, s katerimi je bilo treba odrgniti tla. Navadno sta

to delala po dva jetnika. Prijela sta ročaj vsak na eni strani in blok potisnila v eno stran. Nato sta ga sunkoma potegnili k sebi, da se je blok zaradi vztrajnosti zapeljal v drugo stran. Spet sta ga potegnili k sebi in mimo nog se je podrsal spet na nasprotno stran. Tako sta delala, dokler jima ni pošla sapa in sta bloker prijela druga dva. Ko je bilo tudi to opravljeno, je bilo treba tla potresti z nekim belim praškom, ki je dal potreben lesk. Tega je bilo treba z volneno krpo enakomerno razgrniti po tleh, nato pa sobo ponovno »preblokati«, le da smo pod krtače položili volneno krpo in tako tla zloščili s to krpo. Ko je bilo tudi tega konec, je bilo treba tla spet pomesti z omelom in nazadnje še narahlo zbrisati z volneno krpo. Tla so dobila lesk, ki bi ga bila vesela še tako natančna gospodinja. Podobno je bilo treba očistiti tudi spalnico, le da je bilo treba po trehuhih izpod postelj pomesti prah in slamo, ki je padala od slamnjač. Ko je bilo vse počiščeno, je bilo res lepo pogledati po sobah. Toda ta čistoča je zahtevala kdo ve koliko življenj. Vsak pregled je namreč našel nekaj »nečistoče«, ki je čistilcem utegnil prinesiti udarce na licu mesta, kar je bila najmanjša kazen. Izvršil jo je starešina sobe ali bloka in to je bilo še dobro, kajti če je starešina bloka nesrečnika prijavil komandi taborišča (reklo se je, da je dobil »Meldung«), mu 25 udarcev z bikovko ni odšlo.

Zato so se jetniki »meldunge« tako bali, ker je lahko imela za posledico tudi smrt.

Na 9. bloku sem ostal nekaj dni, potem pa me je pisar bloka, ki je opravljal administrativne posle na bloku in je bil važen funkcionar, nekega dopoldneva odpeljal na 14. blok v sobo 2.

S tem sem šele v resnici postal pravi taboriščnik, »Häftling« ali »Schutzhaftgefangene«, kakor smo se uradno imenovali. Prve dni še nismo bili razporejeni v nobeno komando v pravem smislu besede. »Unangeteilte«, kakor so nas imenovali, smo morali po apelu s starimi konzervnimi pločevinkami po taborišču pobirati smeti, ki jih v resnici ni bilo. Bilo je le odpadlo listje s topolov, ki so rasli ob taboriščni cesti (Lagerstrasse) in pa redki kamenčki, ki so jih jetniške 'cokle' izkopale iz tal. Tudi ta »komanda« je imela svojega kapoja, ki pa ni bil »politisch« (rdeč trikotnik), pač pa asocialni (arbeitsscheu - črn trikot-

Blok »D« taborišča Dachau

nik). Na bloku smo naivno spraševali sobnega starešino, ali ima kakšno delo za nas. Mislil sem, da bi mi z veseljem dal mesto sobnega pisarja, ker imam nekaj šol. Pač nisem vedel, da je v taborišču dovolj bolj izobraženih ljudi, ki imajo že nekajletni jetniški staž, in da so vsa »boljša« delovna mesta zasedena.

Tako je prišel 29. november 1941, ko me je pred apelom poiskal blokov pisar z vestjo, da se moram po apelu javiti na raport pred t. i. »Schurhausom«. (Radoveden sem, od kod ta beseda. Nekateri so domnevali, da izhaja iz angleške besede »jury«. Sploh so imeli Nemci v taboriščih precej takih besed, ki so bile prikrojene po raznih tujkah, kot npr. Capo, Kommando, Appell, Pantoffel itd.). Schurhaus je bila stavba, skozi katero je bil vhod v jetniški del taborišča in kjer je bil na železnih profilih, iz katerih so bila vrata, pritrjen iz železnih profilov izdelan napis »Arbeit macht frei«. Tak raport ni mogel pomeniti nič dobrega. Do njega je prišlo samo takrat, kadar je imela taboriščna uprava ali politični oddelek posameznemu jetniku kaj sporočiti ali od njega kaj zahtevati. Ves v skrbeh sem po apelu odšel s pisarjem tja in čakal. Kmalu je prišel neki esesovec. Pisar mu je raportiral, esesovec pa je rekel samo eno besedo: Strafkompagnie! Nato mi je ukazal teči in tako me je v teku prignal na 15. blok, kjer je bila takrat štrafkompagnija ali kakor so jo tudi imenovali: Isolierung.

Prej ko nadaljujem, naj še povem, kakšen je bil uradni sprejem, ki ga je nam novincem priredila taboriščna uprava drugi dan po prihodu v taborišče. Popoldne so vse novince prignali pred Schurhaus in nas porazdelili po narodnostih. Vsaka narodnost je dobila svojega tolmača. Ker posebnega tolmača za jugoslovanske jezike še ni bilo (bilo nas je še premalo), so me priključili k Poljakom. Prišel je Rapportführer, tolmači so poveljevali »mirno« in esesovec je začel svoj nagovor. Nemško še nisem znal, zapomnil sem si pa nekatere stavke, kot npr. »Nemški narod vas je izločil iz svoje sredine... Zavedajte se, da Dachau ni noben sanatorij ... Prišli ste sem, da boste uničeni! ...« Po nekaj stvkih je namignil tolmačem, ki so se obrnili k svojim skupinam in jim povedano prevedli. Lahko si je predstavljati, da besede niso bile posebno tolažilne. Ne vem, ali so take nagovore imeli novinci tudi kasneje. Toda leta 1941 je vladal v taborišču še skoraj predvojni red, ki je z večanjem števila jetnikov doživljal razne spremembe in za razne »vljudnosti« ni bilo časa.

Tako sem torej »auf Grunde der Akten«, kakor se je temu uradno reklo, prišel v štrafkompagnijo (uradno: verschärfte Schutzhaft).

Blok 15 je bil z žično mrežo ločen od preostalega taborišča. Določen je bil za posebno nevarne politične jetnike in pa take, ki so zaradi kakšnega prekrška v taborišču samem ali poskusa bega dobili tako kazen. Da bi se tudi na zunaj ločili od drugih jetnikov, so imeli pod trikotnikom našito črno piko na beli podlagi, da je bilo videti, kot da jim pod številko visi medalja na rdečem trikotniku. Za jetnike na tem bloku je vladal poseben red. Domov so smeli pisati samo vsak tretji mesec, prav tako so smeli dobivati pošto samo enkrat na tri mesece. Niso smeli imeti denarja, ne papirja, ne svinčnika, ne igle, skratka ničesar razen obleke, jedilnega pribora, zobne ščetke in postelje. Delati so morali vsak dan, tudi ob nedeljah, ko večina taborišča ni delala, in to najrše in najtežje posle, kot npr. odvažanje mrličev, kidanje snega, čiščenje greznic itd. Ničesar niso mogli dobiti iz kantine, ki je do sredine leta 1942

imela včasih tudi kakšno čebulo, nasoljene sardine ali kakšno drugo malenkost, včasih tudi cigarete. Na 15. bloku je bilo kajenje prepovedano in tako vseh 10 mesecev, kolikor sem bil tam, nisem imel cigarete v ustih.

Soba 4 tega bloka je bila določena za Jude. Bilo jih je okrog 100. Med njimi je bil tudi veliki rabin iz Beograda in njegov sin inženir. Trpeli so še bolj kot mi, ker so jih neusmiljeno preganjali tudi jetniki nemške narodnosti, ki so imeli kakšen položaj. Spomladi ali pozimi leta 1942 so jih odpeljali in potem jih v našem taborišču ni bilo več.

Na bloku sem našel Slovenca Ferdinanda Pintarja, trgovca iz Maribora, njegovega someščana Žebota in Jožeta Medveda iz okolice Medvod. Iz Jožetovega pripovedovanja sem posnel, da je bil predvojni komunist. Če se prav spominjam, sem ga videl že v škofjeloškem zaporu, kjer so ga gestapovci strašno pretepli. Pripovedoval je, kako je hodil čez italijansko mejo in prinašal primorskim Slovencem literaturo. Spomladi 1942 je odšel v komando Steinmetz, ki je bila baje podružnica Mauthausna, in če se ne motim, je ta kopala ljubeljski predor. O njem nisem več slišal. Mislim, da je bil tuberkulozen in da si je tuberkulozo nabral na Liparskih otokih, kjer je bil pred vojno konfiniran.

Na bloku je bil tudi neki Srb, inženir in rezervni kapetan. Ime sem pozabil. Tudi za njim se je izgubila vsaka sled in niti ne vem, kam je odšel, če je sploh še živ.

Zima 1941 - 1942 nas je hudo prizadela. Pripovedovali so, da je januarja temperatura padla na minus 37 stopinj in da se ves februar ni ogrelo nad 25 stopinj pod ničlo. V lahkih oblekah smo zmrzovali od jutra do večera, ponoči pa so na obeh straneh barake sneli okenska krila, »da smo imeli dovolj svežega zraka«, kot se je glasila esesovska utemeljitev. Imeli smo po dve odeji in prav čudno je, da nismo zmrznili. V posteljo smo morali brez spodnjih hlač, v sami srajci. Posebno mučno je bilo hoditi ponoči na stranišče. Obleči se nismo smeli in tudi odeje nismo smeli jemati s seboj, na stranišče pa je bilo treba vsaj enkrat na noč.

Poglavje zase je bilo nedeljsko kidanje snega, ki ga je opravljala izključno štrafkompanija. Na levi strani zbirnega prostora so čez teden nakopičili ogromne kupe snega in tega smo morali ob nedeljah voziti iz taborišča v potok, ki je tekel mimo njega. Vozili smo ga v samokolnicah. Na obeh straneh so se postavili kapoiji in esesovci s psi, mi pa smo v teku vozili mimo njih sipki sneg. Samokolnice niso bile težke, težko pa jih je bilo potiskati po snegu, in to v teku. Če je kdo izgubil 'coklo', je ni smel pobrati, ampak je moral teči bos naprej in jo pobrati šele, ko se je s prazno samokolnico vračal. Čudno je, da mi noge niso ozeble. Podplate sem imel trde kot deska, pošteno me je zeblo, ozebel pa nisem. Med opoldanskim odmorom, ko so bili drugi jetniki pri kosilu, smo morali v vrstah stati pred blokom, seveda brez hrane, po kosilu pa smo nadaljevali z odvažanjem snega, dokler se je videlo.

Neke take mrzle nedelje so postavili pred Schurhaus jetnika, ki je znal slovensko. Mislim, da je bil koroški Slovenec, imel pa je črn trikotnik. Stal je tam brez kape in plašča. Dobil je »meldung«, ker je baje nekemu sojetniku odrezal rezino od njegovega kosa kruha. Esesovci, ki so hodili mimo, so ga spraševali, čemu stoji tam. Seveda je moral vsakemu »pokorno javiti«, kaj je zagrešil. Esesovec ga je s primerno psovko pahnil v sneg, iz katerega je revež vse teže vstajal. Okoli devete ure si niti snega ni več

otresal z glave in rok, kot da ga ne čuti več. Uro kasneje, ko sem prišel s samokolnico mimo njega, me je komaj razumljivo vprašal, koliko je ura. Čeprav je bila električna ura v stolpu tik nad njim, ni več videl nanjo. Ko smo odhajali na opoldansko stanje pred blok, se je še komaj držal na nogah, in ko smo se vrnili na delo, se je zgrudil. Zmrznil je stoje, pri belem dnevu in vpricho vseh nas, ki smo tekali mimo njega, ne da bi mu mogli pomagati.

Tako stanje je bilo v taborišču precej običajna kazen. Vso zimo in še zgodaj spomladi sem hodil na revir previjati nogo, ker se mi flegmona ni hotela pozdraviti. Nekoč sem prinesel s seboj iz revirja kos papirnega povoja. Starešina bloka me je pri prihodu na blok preiskal in našel tisti povoj. Za kazen sem moral ves dan stati pred blokom na dežju na enem mestu in se nisem smel niti ozreti.

Leta 1943, ko sem delal v komandi Zuschneiderei, je mojster našel v delavnici pod mizo zavitek svile, ki jo je nekdo pripravil, da jo bo vzel s seboj in zamenjal za kruh. Ker se krivec ni našel, je morala vsa komanda po prihodu z nočne izmene stati pred Schurhausom na soncu ves dan do večera, ko smo morali spet na delo. Seveda nismo dobili nobene hrane, toda to še ni bilo najhujše. Mnogo težje smo prenašali vročino, zaspanost in utrujenost.

Včasih je stalo celo taborišče. To se je dogajalo na apelih, če se številčno stanje ni ujemalo ali če je kdo pobegnil. Pobegi so bili silno redki, dogodilo pa se je le, da so na večernem apelu koga pogrešili. Tak primer se je zgodil ravno na sveti večer leta 1941. Nekdo je ušel in na apelu so ga pogrešili. Okoli devete ure zvečer so ga pripeljali nazaj v taborišče. Postavili so ga pred šurhaus in mu dali v roke tablo z napisom »Ich bin schon wieder da«. Po končanem apelu so poklicali taboriščno godbo. Ubežnik je moral nesti svojo tablo mimo vseh postrojenih blokov, za njim pa je igrala godba. Pred kopalnico so mu našteali 25 dvojnih udarcev z bikovkami, nato pa se je sprevod po isti poti vračal. Tabla je kaznovanemu omahovala v rokah. Bilo je groteskno gledati pretepenega človeka, kako koraka s sramotilno tablo v rokah, za njim pa igra taboriščna godba marše. Po končani ceremoniji so ga vrgli v bunker, iz katerega se ni več vrnil.

Poleti 1943 so po večernih apelih ob sobotah javno izvrševali kazni, ki so si jih jetniki »prislužili« med tednom. Kazen je bila 25 do 50 udarcev z bikovko. Za pretepanje so imeli poseben stol, »Bock«, kakor so ga imenovali. Jetnik je stopil v posebej napravljeno vdolbino, da med pretepanjem ni mogel izmakniti nog, život pa so mu previli čez stol in ga čez hrbet privezali, da se ni mogel dvigniti. Za 25 dvojnih udarcev sta stopila na vsako stran po en esesovec ali močan jetnik, vsak s svoji bikovko. Na povelje so začeli padati udarci, ki jih je moral jetnik glasno šteti. Že po nekaj dobro merjenih udarcih je koža počila in pokazala se je kri. Štetje se je včasih spremenilo v tuljenje trpeče žrtve, bili pa so tudi primeri, ko tepeni ni dal niti najmanjšega glasu bolečine od sebe. Pripovedovali so, da so začeli s štetjem znova, če se je tepeni pri štetju zmotil. Jetnikom, ki so morali včasih izvrševati kazen namesto esesovcev, so zagrozili, da bodo sami tepeni, če bodo udarjali preveč rahlo, in lahko si mislite, da niso štedili z močjo. Navadno so bili to kapoji ali starešine, ki že itak niso imeli usmiljenja s podrejenimi.

Po končanem pretepanju je bilo meso vse razsekano. Nekateri so se tudi onesvestili, posebno fizično slabotnejši jetniki. Za vse pa je veljalo, da gredo po izvršeni kazni najprej za tri dni v bunker, nato šele k zdravniku. Mnogo jih je bilo, ki so zaradi zastrupitve umrli, bili pa so tudi taki, ki so vzdržali in ozdraveli. Videl sem kožo nekega takega človeka. Bil je nemški kriminallec. Koža na zadnji plati je bila razbrazdana in še najbolj podobna hrastovemu lubju, toliko je imela brazgotin. Toda človek se je izlizal. Včasih se mi zdi kar neverjetno, da lahko človeško bitje toliko vzdrži.

Pripovedovali so, da je nekoč taborišče stalo neprekinjeno 47 ur. Nekdo je pobegnil in dokler ga niso dobili, apela ni bilo mogoče končati. Število se ni ujemalo in po nemški logiki je moralo taborišče čakati na apelu, dokler se zadeva ni uredila. Ljudje so umirali stoje, ampak to ni bilo važno. Važno je bilo, da najdejo pobegega in tako izravnajo bilanco.

Ena izmed kazni je bila kazenski eksercir. Tega so uporabljali, če blok ali komanda ni korakala kot je treba, ali na povelje »Ein Lied« ni bilo takoj pesmi iz vseh grl. Doživel sem tak eksercir kmalu po prihodu. Naš 15. blok se je vračal z dela in ni takoj ujel prave pesmi. V vrstah, kakor smo korakali, smo morali tekati, se valjati, plaziti po komolcih, vstajati, spet tekati in spet padati, z obeh strani pa esesovci s palicami in bikovkami, ki so neusmiljeno pretepali, če so se vrste zmešale ali če je kdo ušel iz nje. Posebno pri plazenju in valjanju po tleh je bilo hudo. Plazili smo se drug po drugem, s coklami udarjali drug drugega po glavi in se mešali med seboj, esesovci pa so skakali po nas in udrihali, kamor je padlo. Eksercir je trajal dve uri, to je bila norma. Na smrt izmučeni smo se privlekli na blok, med potjo pa peli, kar smo mogli glasno. Pogled na čredo izmučenih in zmrcvarjenih ljudi, ki pojejo in korakajo v taktu pesmi, je bil kaj klavrno. Nemci so si znali izmišljati naravnost fantastične stvari, da so čim bolj mučili in poniževali ljudi in njihovo človeško dostojanstvo.

Posebno mučilno sredstvo, s katerim so kaznovali »delinkvente«, je bila t. i. »Stehzelle«, omari podobna kabina, v kateri je bilo ravno toliko prostora, da se je človek stlačil vanjo, strop pa je bil tako nizek, da se ni bilo mogoče zravhati. Lahko si mislim, kako bi se počutil v taki celici, če bi moral prebiti v njej tri dni z le kratkotrajnimi prekinitvami. Učitelj Šuligoj nekje iz Zasavja je bil v njej in je pripovedoval, kakšna muka je to. Izkusil pa jo je tudi slikar Bogdan Borčič, iz Novega mesta.

Taboriščni tarok Borisa Kobeta

Razen tega so jetnike tudi obešali za roke (Baumhängen – obešanje na drevo). Na hrbtu so človeku zvezali roke in ga potem dvignili na kavelj v kopalnici tako visoko, da je prosto visel v zraku. (Oče mi je pravil, da so kazen 'privezovanja' uporabljali tudi v avstrijski vojski). Esesovci so jih med visenjem pretepali in gugali, da so jim muke še povečevali. Bolečine so bile neznosne, esesovci pa so kadili in se naslajali nad njihovimi mukami.

Spomladi 1942 so v taborišču prepovedali jetnikom imeti denar pri sebi. Povod za ta ukrep je dala naslednja zadeva:

Na enem izmed blokov (menda je bil to blok 26) so bili sami katoliški duhovniki, večinoma nemški. Ti so imeli neke »prednosti« (konkordat med Svetim sedežem in Nemčijo), ki pa jim jih je taboriščna uprava temeljito zagrenila. Ni jim bilo treba delati, opravljali so le posle raznašalcev kotlov s hrano (Kosträger). Po trikrat na dan so prinašali iz kuhinje težke kotle in prazne spet vračali. Prvi so morali vstajati, da so pravočasno prinesli na bloke »kavo« ali čaj. Kotli so tehtali okrog 50 do 60 kg, morda tudi več, prenašala pa sta jih po dva jetnika. Ko so po zajtrku odšle komande na delo in so kotle vrnili v kuhinjo, so se morali sleči in leči v posteljo, ki so jih zjutraj morali pospraviti tako kot drugi jetniki. Sredi dopoldneva so dobili merico vina. Obred delitve vina je bil čisto esesovski. Na povelje so morali iz postelj, se obleči in pospraviti postelje. Nato so se morali pred blokom postaviti v vrste vsak s svojim lončkom v rokah. Esesovec je v lonček vsakemu vлил požirek vina in ko so ga vsi dobili, so ga morali na povelje na dušek izpiti, hkrati lončke odmakniti od ust in mirno obstati z v tla obrnjenimi lončki. Nato so jih v teku napodili nazaj v barako in v postelje, kjer so morali obležati z zaprtimi očmi. Baje je Vatikan interveniral pri nemški vladi, naj duhovnikov ne mučijo z delom, SS pa je znala intervencijo upoštevati na svoj način.

No, in pri teh duhovnikih so nekega dne napravili preiskavo. Nagnali so jih pred barako in jo preiskali. Po pripovedovanju jetnikov so našli razne dragocenosti od zlata do tujih valut. Na to pa so bili Nemci udarjeni kot pes na kost. Pred barako so se morali sleči do nagega in take so nagnali v potok, ki je tekel mimo taboriščne ograje. Gole in mokre so nato pustili stati na prostem, dokler ni bila preiskava končana. Od takrat je bilo konec privilegijev, postali so jetniki kot vsi drugi, celo taborišče pa je bilo kaznovano s tem, da nismo več dobivali denarja v roke. Komur so ga poslali, ga je hranila taboriščna komanda, pri kateri je potem imel jetnik svoj konto. Razen za znamke in cigarete ga itak nismo imeli za kaj porabiti.

Spčetka so kotle s hrano raznašali samo duhovniki. Po opisanem dogodku pa je imel vsak blok svoje raznašalce. To je bila skupina jetnikov, ki je običajno opravljala še posle čistilcev. Ko se je po taborišču razleglo povelje »Kosträger rraus!« so odkorakali po kotle. Napolnjeni kotli so že stali v kuhinji, označeni s številkami blokov. Kapo kuhinje je imel številčno stanje ljudi na blokkih in je pripravil ustrezno število obrokov. Odnášanje je šlo zelo hitro. Raznašalci so se postavili na obe strani vrste kotlov, ki so bili razvrščeni po številkah blokov. Tako so se razvrstili tudi raznašalci. Kotle so odnášali po vrsti kakor, so stali. Pri tem ni bilo nobene gneče, prerakanja ali prerivanja. Odnášanje je teklo brez zastoja. Poleti je to še nekako šlo, pozimi pa je bilo raznašanje prava muka. Na poledenelih tleh je drselo in kdor ni bil vaje hoje

v 'coklah' in tehnike nošenja, je bil v stalni nevarnosti, da mu zdrsne in da mu težki kotel pade na nogo.

Raznašalci so kotle postavili pred blokom na tla in tu je starešina bloka razdelil hrano po sobah. Prevzeli so jo sobni starešine. V sobah so nato kotli čakali, da so se ljudje vrnili z dela ali z apela. Hrana se ni ohladila, ker so imeli kotli dvojne stene in so bili toplotno dokaj dobro izolirani.

Naj omenim še tehniko razvažanja kruha, ki se vsa leta ni spremenila. Sredi dopoldneva so jetniki posebne komande pripeljali v taborišče samotež velik voz na gumijastih kolesih, na katerem je bila v piramido zložena grmada kvadrastih hlebov kruha. Pred vsakim blokom je stala miza, ob njej pa starešina, pisar bloka ali oba. Ko je voz pripeljal do bloka, je kapo transporta zaklical »Brot fassen!« Hodil je ob vozu, dva pomagača pa sta se vozila na vozu. Pred mizo je voz obstal. Kapo je pogledal na svojo razpredelnico, koliko porcij mora oddati, prav tako pa tudi starešina bloka na svojo. Le redko se podatki niso ujemali. Zdaj se je začelo štetje. Kapo je stal ob vozu, pomagača na vozu pa sta mu izmenično metala po dva hleba hkrati. Kapo je glasno štel, štel pa je tudi starešina. Delo je šlo čudovito hitro od rok, ker so bili ljudje svojega posla vajeni. Dostikrat sem opazoval ta posel in vselej sem potihlo občudoval te ljudi, kako spretno opravljajo svoje delo. Morda bi kdo pomislil, da bi utegnil kdo z bloka »žicati« za kakšno porcijo več. O tem ni bilo niti govora in kaj takega nikomur niti na misel ni prišlo. Porcije so bile preštete s pravo nemško natančnostjo, in ko so odšteli kruh zadnjemu bloku, je bil voz prazen, vsak jetnik pa je imel na bloku svojo porcijo kruha.

Pri delitvi kruha se je upoštevalo vedno stanje, ki je bilo ugotovljeno na apelu prejšnji večer. Če je drugi dan kdo odšel kam drugam, npr. v revir, je pisar bloka v njegovo porcijo kruha zataknil kartonček z njegovim imenom in številko ter jo odnesel za njim. Ne spominjam se niti enega primera, da bi kdo ostal brez svoje porcije kruha. Kar se tega tiče, je bila organizacija odlična.

Ker sem že pri kruhu, naj opišem še njegovo vrednost. Zlasti v letih 1941 in 1942, ko še niso bili dovoljeni paketi, je bil kruh taboriščna valuta. Jetniki so menjavali med seboj razne predmete, npr. cigarete, čevlje, kape itd., in če je nekdo hotel npr. zamenjati cigarete za kapo, sta kupec in prodajalec najprej ugotovila vrednost predmeta v porcijah kruha in tako določila, koliko cigaret je kapa vredna. Četrtnina kruha, ki je bila še leta 1942 dnevni obrok, je bila tista valuta, ki je kot valuta obstajala tudi še potem, ko so se začele porcije manjšati na petino, šestino in sedmino hleba.

Kruh je predstavljal najvažnejše živilo in nekateri so si ga znali prav umetniško razdeliti in pripraviti. Le redki so bili, ki so si ga košček prihranili tudi za zajtrk. Večerja je bila preveč skopa in kruh predober, da bi ga bilo mogoče hraniti tako dolgo. Nekateri so si zgradili celo preprosto tehtnico, da bi bili ja vsi kosi enako težki. Za novo leto 1942 sem se hotel najesti kruha in v ta namen sem ga začel hraniti že ves mesec prej. Vsak večer sem pustil večji košček za naslednji dan in do novega leta se mi je nabralo kruha za tri porcije. Na novo leto sem se lotih teh »prihrankov«. Že dopoldne sem pojedel vse tri kose, posledica pa je bila, da sem bil še vedno lačen, čeprav me je v želodcu tiščalo od preobilice težkega kruha, ki ga prebavila

niso bila vajena. To me je izučilo, da je najbolj pametno pojesti svoj obrok vsak dan sproti, kar sem kasneje tudi vedno napravil.

Kadar smo dobili za večerjo košček paštete ali margarine, so prišli umetniki ravnanja s kruhom do veljave. Porcijo so razrezali na tanke rezine in vsako posebej namazali. Če je bila pozimi peč zakurjena, so rezine polagali v pekač, da se je margarina raztopila in kruh nekoliko sprajžil. Take rezine so nebeško dišale, treba je bilo le paziti, da jih sobni starešina zaradi prepovedanega praženja ni zaplenil. Nekateri so znali svoj kruh jesti tudi po dve uri. Rezine so rezali na čisto majhne kockice in jih počasi z užitkom nosili v usta. Izgubila se ni niti drobtinica.

Zgodaj spomladi 1942 so prišli na 15. blok prvi Slovenci: Franc Oman, Tone Hafner, Vinko Oblak, Avgust Starman, Stane Šinkovec, Drago Mesarič, Marinko Bertonec in drugi iz Kranja in drugih krajev Gorenjske. S Pintarjem sva se jih zelo razveselila. Dobila sva si prijateljev, s katerimi sva se lahko po domače pogovarjala, in prinesli so novic iz domovine, ki sva jih tako željno pričakovala. Z domom nisva imela nobene zveze, z drugimi jetniki v taborišču tudi ne, bila sva kot odrezana od sveta.

Po prihodu na 15. blok je moral vsakdo podpisati na ciklostil napisan list papirja, na katerem je pisalo, da sme pisati domov le vsake tri mesece in prav tako vsake tri mesece prejeti po eno pismo, dalje, da je zdrav in da se mu dobro godi in da ne sme prejemati denarja in paketov. List je bilo treba samo podpisati, ne da bi bilo mogoče napisati še kakšno drugo besedo. Na ovitku pisma pa je bilo natisnjeno med drugim tudi to, da je pošiljanje paketov prepovedano zato, ker si lahko jetniki vse kupijo v taborišču. Čez tri mesece sem lahko napisal prvo pismo v 15 vrsticah. Tako so domači zvedeli vsaj to, da sem še živ. Pisati je bilo treba v nemščini in kdor jezika ni znal, si je moral dati pismo napisati komu drugemu. Naša pisma so šla v taboriščno cenzuro in so z njenim žigom šla na pot. Prav tako so bila cenzurirana vsa prispela pisma, ki so morala biti prav tako napisana v nemščini. Cenzura je včasih izrezala kakšen stavek ali odstavek, tista pa, ki so prišla iz drugih držav, so bila povprek premazana z nekakšno modro kemikalijo, ki naj bi menda odkrila kakšno skrito pisavo.

Že prvo zimo se je na 15. bloku pojavila bolezen, ki smo ji rekli »Hungertypus«. V resnici to ni bila bolezen. Podhra-

Taboriščni tarok Borisa Kobeta

njeni in izčrpani organizem ni mogel več v redu opravljati svojih funkcij in ljudem so se začele pojavljati otekline na očesnih vekah, rokah, nogah in na trebuih, ki so se stalno večale. Koža je pomodrela in na oteklih mestih začela pokati, kar je povzročalo hude bolečine. Otekline so napredovale in ljudje so ponoči brez glasu umirali. Nekaterim so se na ranjenih mestih pojavile flegmone. Taki so odhajali v revir, od koder so se le redko vračali. Pripovedovali so, da so jim otekle noge na razne načine operirali, in kogar so se lotili s skalpelom, je bil zapisan smrti.

Konec marca sem v kopalnici opazil, da je na kolenu pod pritiskom palca ostala jamica, ki se ni hotela napolniti. To je bil prvi znak, da se me loteva 'Hungertyphus'. Vedel sem, da to pomeni konec. Oteklina je naraščala. Zjutraj sem imel tako otečene veke, da sem moral s prsti odpirati oči. Z masiranjem sem oteklino toliko spravil z veke, da sem mogel gledati. Potem se je oteklina pojavila na trebuhu in nazadnje na rokah. Hoja je postala okorna, vsak gib boleč. Bolezen je hitro napredovala in računal sem, koliko dni ali tednov mi je še usojenih.

Takega me je nekega dne v aprilu potegnil iz vrste esesovec in me še z nekaterimi tovariši odpeljal v revir. Tam me je v ambulanti pričakal bolničar (Pfleger), ki je imel za seboj na postelji bolnika z visoko temperaturo, ki se je ves tresel. Vpričo mene mu je v kožo na prsih zabodel debelo injekcijsko iglo in mu odvzel nekaj kubičnih centimetrov krvi. To kri je potem vbrizgal meni. Iz ambulante me je potem odpeljal v bolniško sobo, v kateri je že ležalo nekaj desetih jetnikov. Dobil sem posteljo, kjer mi je drugi strežnik takoj izmeril temperaturo in pulz. To se je potem ponavljalo pet dni vsake tri ure, podnevi in ponoči. Bil sem na oddelku, kjer je dr. Schilling delal poskuse z malarijo. Moja malarija je bila rodu (Stamm) »Madagaskar«.

Hrana je bilo tudi tu jetniška, se pravi, skrajno pomanjkljiva. Mučil me je hud glad, še bolj kot na bloku, kjer sem se motil z delom. Tu pa nisem imel kaj početi in sem tem bolj mislil na hrano. Od Slovencev ni bilo v tej sobi nikogar. Kasneje pa je prišel Majhen, doma nekje izpod Pohorja, na katerem so vzgojili poseben rod (Stamm) malarije, ki je po njem dobila ime »Majhen«. Poleg mene je ležal Čeh Bilek, učitelj po poklicu. Samo z njim sem se lahko vse dni pogovarjal in lahko rečem, da sem se v desetih tednih kar dobro naučil češčine. Vstajati nismo smeli, čeprav nismo bili vsi bolni, in čas se je vlekel po polževo.

Po nekajdnevem presledku sem tri dni zapored dobil injekcijo kinina v levo stegno. Stvar ni bila boleča, le ko sem se hotel na nogo opreti, se mi je zvila, kot da je iz testa. Čez nekaj dni sem spet dobil kri bolnika z visoko temperaturo in potem spet injekcije kinina. Vsa ta procedura se je potem ponovila še trikrat, ne da bi se mi pojavili malarični bolezenski znaki. Pač pa so mi med poskusi izginile otekline in zelo sem shujšal. Po desetih tednih, ko so me odpustili iz revirja, sem imel samo še 45 kg. Potem sem se moral od časa do časa javljati na pregled skoraj do osvoboditve.

Na tem oddelku za malarijo (Malariastation) so inficirali jetnike še na drugačen način. Kletko, prevlečeno s tanko tkanino, v kateri so bili živi komarji (anofeles), je moral jetnik dve uri držati med stegni, da so mu komarji opikali kožo do krvi. Izbruh malarije je bil silovit. Bolniki so se strašno mučili. Spominjam se nekega Poljaka, ki se je med napadom tako potil, da se je premočila slamnjača, na kateri je

ležal. Malaričnemu napadu so rekli »Schüttelfrost«. Bolnik ni mogel jesti in je zelo oslabel. Ko je napad ponehal, se je tem huje oglasila lakota. Malarične bolnike so zdravili na različne načine, če so jih sploh zdravili. Baje je dr. Schilling iskal cepivo, ki bi človeka napravilo imunega proti malariji. Kot mi je nekoč rekel ing. Diehl, je bil ves uspeh teh poskusov v tem, da na tak način ne bo nihče več iskal cepiva proti malariji.

Povedati moram, da je bila večina Slovencev, ki so spomladi 1942 prišli na štrafblok, podvržena poskusom z malarijo, in za Starmana za gotovo vem, da je s to boleznijo po osvoboditvi prišel domov.

Ko so bili poskusi končani, so jetnike poslali nazaj na bloke. Večini ali morda vsem se je malarija pojavljala v neenakih časovnih presledkih.

Na 15. bloku so bili tudi jetniki z vijoličastim trikotnikom, ki so jim pravili »Bibel-forscher« (Jehovove priče ali raziskovalci Svetega pisma). Vedno so se držali skupaj in se polglasno pogovarjali o svojih verskih zadevah. Med njimi je bil tudi mlad Alzačan, učitelj po poklicu, ki je imel doma družino. Zaprli so ga, ker ni hotel sprejeti orožja v nemški vojski. Nekoč je dobil od doma sporočilo, da se mu je rodil sin. To je bil njegov prvi otrok. Na obrazu mu je pisalo, kako zelo si želi domov. Treba bi mu bilo samo podpisati izjavo, da se odpoveduje svoji veri, pa bi bil izpuščen. Njegovi sovorniki so videli njegov boj in so mu skrivaj prigovarjali, naj vzdrži in naj ne podpiše. Videli smo, da je bil vedno nekdo v njegovi bližini in fant res ni podpisal. Nam je bilo to skoraj nerazumljivo. Kako je mogel biti izobražen človek tako fanatično prepričan, da bo na zemlji zavladal Jehova in da bodo v njegovem kraljestvu zavzeli visoke položaje in dosegli blaženost, ki je bila po naši oceni dosti manj vredna od blaženosti, ki jo krščanstvo obljublja svojim vernikom šele na drugem svetu. Število članov te sekte se je stalno krčilo in proti koncu vojne jih je bilo v taborišču komaj še kaj. Morda so uvideli nesmiselnost svojega verovanja ali pa so jih Nemci zapirali kje drugje. Priznati pa je treba, da so bili zelo potrpežljivi in tovariški, čeprav niso iskali družbe zunaj svojega kroga.

Nemška vojska in druge vojaške formacije so imele navado, da so njihove enote na maršu prepevale. To pravilo so uvedli tudi v taboriščih. Delovne kolone, posebno pa bloki med maršom na apel, so vedno prepevali. Izbor pesmi ni bil velik. Naj navedem nekatere izmed njih: Wir lagen vor Madagaskar, In Hamburg da bi ich gewesen, Die blauen Dragoner, Ich schiss' den Hirsch in wildem Forst, Gestern ist Sonntag gewesen itd. Na 15. bloku smo se pesmi učili tako, da so nam na steno barake napisali besedilo, mi pa smo stali v vrstah pred blokom in prepevali. V glavnem pa so se novi jetniki naučili pesmi med samim marširanjem.

Včasih je to prepevanje zvenelo kar mogočno. Kadar so bloki korakali na apel, po 500 in več v vrstah po deset, po petnajst ali več blokov hkrati po obeh straneh »Lagerstrasse« vsak s svojo koračnico, je to gotovo napravilo mogočen vtis na zunanjega poslušalca, ki ni poznal bede vseh teh tisočev.

Večkrat sem že omenjal apele. To so bili najbolj resni in svečani trenutki, najbolj uradni del življenja v taborišču. Nemci že itak dajo mnogo na parade, apele v taborišču pa so zrežirali prav virtuožno. To jim niti ni bilo težko, saj jim za dosego svojega cilja ni bilo treba izbirati sredstev.

Appellplatz (zborno mesto) je bil ogromen raven prostor med barakami, kuhinjo, Schurhausom in izhodom na plantažo. »Lagerstrasse« ga je delila na dva dela. Leta 1941 in 1942, ko je bilo jetnikov še malo (med 6 in 7 tisoč), je apel potekal samo na desni strani prostora. Kasneje pa, ko se je število jetnikov povzpelo na 25 in 30 tisoč, so uporabljali oba dela.

Pravokotno na »Lagerstrasse« od Schurhausa do izhoda na plantažo je potekala cesta, obrobljena z betonskimi robniki. Nekaj metrov od teh robnikov so bile v tla vdelane opeke, ki so prvi vrsti vsakega bloka določale mejo, do katere morajo prikorakati. Za prvo vrsto se je potem razvrstil ves blok.

Ko se je oglasila električna ropotulja (kasneje sirena), so se bloki med barakami zbrali za odhod na apel. Minuto po tem znaku sta prva dva bloka že odkorakala, za njima pa so se zvrstili še drugi, ki so se z obeh strani zgrinjali na »Lagerstrasse«. Zaslišali so se klici »Ein Lied« in vsak blok je intoniral svojo koračnico. Po prihodu na zborno mesto so se bloki pahljačasto razvili na levi in desni del zbornega mesta in se postavili drug ob drugega tako, da je bil blok 16 na sredini. Ko so vsi bloki prispeli, kar je trajalo le nekaj minut, je starešina taborišča komandiral: »Das Ganze - stillgestanden! - Auf Block 16 - richtet euch!« Poravnavanje je trajalo nekaj minut in ko je bilo končano, so bile razdalje med vrstami vseh blokov enake tako, da se je videlo med vrstami od

bloka 2 do bloka 29. Starešina taborišča je spet poveljeval »Rührt euch!« in v tem so že prišli k blokom »Blockführerji« (esesovci). Starešine blokov so poveljevali »Blok št... mirno! Kape dol!« in v hipu se je pokazalo tisoč na balin ostrizanih glav. »Gospod Blockführer, Block... mit... Mann angetreten!« Esesovec je šel ob bloku, preštel vrste in preveril, če se število jetnikov v njegovi evidenci ujema s podatkom, ki ga je povedal starešina bloka. In ker se je število ujemale, je esesovec odšel, starešina bloka pa je spet poveljeval »Kape gor! Na mestu voljno!« Blockführerji so se zbrali pri Rapportführerju in mu sporočili število jetnikov na blokih. Ko je bilo to opravljeno, je starešina taborišča poveljeval: »Das Ganze - stillgestanden! - Mützen ab! - Augen rechts!« in Rapportführer je poročal komandantu taborišča o številčnem stanju jetnikov. Potem se je spet oglasil starešina taborišča: »Augen gerade aus! - Mützen auf! - Blockweise wegtreten!« in bloki so v obratnem vrstnem redu odhajali z apela na svoje bloke. Naj-

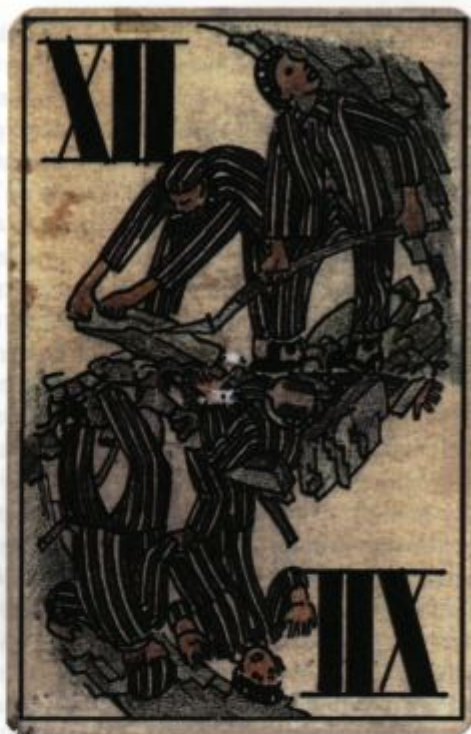
Taboriščni tarok Borisa Kobeta

krajši apel, kolikor se spominjam, je bil leta 1943 in je trajal komaj 15 minut.

Seveda ni šlo vselej tako gladko. Včasih so se apeli vleki ure in ure, zlasti če se stanje ni ujemalo zaradi kakšne napake, za kazen ali pa zaradi pobega kakšnega jetnika. Takrat so bili apeli prava muka za utrujene in lačne ljudi.

Opisal sem večerni apel, ki je bil najvažnejši. Nekoliko manj važen je bil jutranji apel, ki se je od večernega razlikoval po tem, da se jetniki po šteju niso vračali na bloke, pač pa so se na povelje »Arbeitskommandos formiert!« v hipu razpršili po zbornem mestu in se v naslednji minuti že začeli razporejati po komandah. V tem je prva komanda že odhajala skozi vhodna taboriščna vrata na delo. Za novince je bilo treba precej iznajdljivosti, da je vsakdo pravočasno našel svojo komando, posebno pozimi, ko je bila še tema in zborna mesto slabo razsvetljeno. Tudi komandam je bilo strogo določeno, kje naj se postavijo, zaradi česar je bilo gneče in prerivanja zelo malo. Če je človek gledal to mravljišče 20 ali 25 tisoč ljudi, ki hite na vse strani, je bilo skoraj nepredstavljivo, da je mogoče iz tega ustvariti še kak red. Toda red je bil v nekaj minutah ustvarjen. Vsakdo je vedel, kje se mora zbrati njegova komanda, in je odhitel naravnost tja. Navadno je bil kapo komande že na mestu; preštel je svoje ljudi in čakal, da pride njegova komanda na vrsto za odhod na delo. Skozi vrata so se vline komande v paradnem koraku s kapami v rokah. Kapo, ki je korakal na desni strani kolone, je dežurnemu esesovcu raportiral ime komande in število jetnikov v njej, na obeh straneh pa sta esesovca glasno preštevala jetnike in »Arbeitsdienstführerju« na glas sporočila število jetnikov v komandi. To število se je moralo ujemati s podatki v njegovi evidenci. Pri izhodu je že stala enota stražarjev. Kommandoführer je pri okenecu dobil neko listino, najbrž ime komande, delovišča in število jetnikov ter število stražarjev, ki so se postavili s puškami v rokah na obeh straneh kolone, in formalnost je bila opravljena. V tem je bila med vrati že druga komanda in tako je tekla reka nezadržno, dokler ni zadnja komanda odšla na delo. Zborna mesto se je izpraznilo in na taborišče je legla tišina.

Taboriščni tarok Borisa Kobeta

Popoldanski apeli niso bili apeli v pravem pomenu besede. Mnogo jetnikov se ni vračalo v taborišče na kosilo in apel je bil samo zato, da so se jetniki spet zbrali za odhod na popoldansko delo. V začetku je bil obvezen za vse jetnike v taborišču, kasneje pa samo za tiste, ki so odhajali tudi popoldne na delo zunaj taborišča.

Nikoli nisem prodril v skrivnost, na kakšen način in po kakšnem kriteriju so razporejali jetnike po komandah. Najlaže so dobili primerno zaposlitev obrtniki, sicer pa so se pri odrejanju na delo le malo ravnali po sposobnostih in kvalifikacijah jetnikov. Na delo jih je razporejala taboriščna pisarna (Lagerschreibstube) s taboriščnim pisarjem (Lagerschreiber) in šefom delovne službe (Arbeitseinsatz). Pisarno so vodili izključno jetniki. Bilo je, kot da se esesovci sploh ne vtikajo v notranje razmere v taborišču. Včasih je bilo mogoče dobiti boljšo komando, če si imel znanca, ki je bil dober s kapojem, šefom delovne službe ali s taboriščnim pisarjem, z eno besedo, s protekcijo. Brez poznanstva in samo na lastno prošnjo ni bilo mogoče doseči ničesar.

Na blokkih je bilo vedno nekaj ljudi, ki niso imeli komand (Unangeteilte). Njihove številke so starešine blokov dnevno sporočali taboriščni pisarni, ki jih je po potrebi dodeljevala obstoječim ali na novo oblikovanim komandam. Taboriščna pisarna je delovala brezhibno in je v vsakem trenutku vedela za vse tisoče ljudi v taborišču, kje so, kaj delajo, kakšno je stanje na blokkih, v sobah in komandah itd. Vsaka premestitev iz sobe v sobo, z bloka na blok, v bunker ali revir, na prostost ali skozi dimnik je bila registrirana v kartotekah te pisarne. Kartoteke so vsebovale samo najnujnejše podatke: ime in priimek, rojstni datum, jetniško številko, kraj rojstva, narodnost in datum prihoda v taborišče. Več jih niti niso potrebovali, saj je itak šlo samo za identifikacijske podatke jetnikov. Seveda so na karton zapisovali tudi naziv komande, številko bloka in sobe, datum odhoda na transport, odpusta ali smrti. Vse druge podatke o jetnikih in njihovem sorodstvu je imel politični oddelek pri taboriščni upravi.

Podobne kartoteke so imeli na blokkih tudi pisarji blokov (Blockschreiber). Za razne blokovne in sobne potrebe so imeli pomožne razpredelnice in zapiske, npr. popis omaric z imeni in številkami jetnikov, ki jih uporabljajo, popis postelj in njihovih uporabnikov, sedežne rede pri mizah, razporede služb po sobah ipd. Pisarji so te posle opravljali sila vestno, kajti delovnih in sposobnih administrativnih moči je bilo na pretek in pisarjev položaj je spadal med prominentne.

Starešine taborišča je postavljala uprava taborišča. Izbirala jih je med najbolj brutalnimi in surovimi političnimi jetniki – Nemci. Samo poslednji starešina taborišča je bil Armenec, Meansarian, ki so ga osvoboditelji ubili takoj prvi dan po svojem prihodu. Oblast taboriščnega starešine nad jetniki je bila absolutna. Odločal je o življenju in smrti sojetnikov, zato je bil strah in trepet za vse in so se ga jetniki izogibali, če se je le dalo. Nekaj časa so bili celo trije hkrati. To so bili jetniki, ki so bili v taborišču že dolga leta, nekateri že od leta 1933. V boju za obstanek so izgubili občutek za človečnost. Prej ali slej so prišli v nemilost pri taboriščni upravi, ki se jih je hotela znebiti, bodisi ker so kaj zagrešili (česar taboriščni upravi ni bilo težko »ugotoviti«), ali pa zato, ker so jih sistematično zamenjavali. Odstavljeni starešina je takoj izginil iz taborišča (na transport ali v krematorij). Postavitve novih niso nikdar objavljali. Lepega dne se je pojavil nov človek s trakom na levem rokavu, na katerem je pisalo »Lagerältester«. Nosili so nove jetniške obleke in usnjene čevlje, imeli so posebno hrano in posebno sobo in celo osebne strežnike, ki so jim čistili stanovanje in opravljali druge usluge. Bili so dobro ohranjeni in čeprav so nosili rdeče trikotnike, bi bolj zaslužili zelene kot pa razni kriminalci, ki jih je bilo v taborišču precej.

Po pomembnosti druga oseba v taborišču je bil »Lagercapo«, ki pa ga leta 1941 še ni bilo. Njegova funkcija je bila precej nedefinirana, skrbel je predvsem za razna dela, ki jih je bilo treba opravljati pri urejanju taborišča.

Potem so bile tu še razne druge funkcije, kot npr. Lagerläufer, že omenjeni Lagerschreiber, pa Ordnungsdienst, pa Lagerpolizei, Reviercapo in kapoži številnih komand, starešine blokov in sob itd. itd. Vsa ta hierarhična lestvica se je nadaljevala še daleč navzdol. Najbolj značilno pri vseh teh funkcijah je bilo, da so njihovi nosilci imeli oblast nad podrejenimi in da so se morali uklanjati oblasti nadrejenih. Vsaka še tako neznatna funkcija je imela neke prednosti, vsaka prednost pa je bila med brezpravnimi jetniki veliko vredna. Pomenila je lažje delo, kakšen krompir več, boljše obleko ali čevlje, boljše posteljo ali kar koli že. Najvažnejše pri tem pa je bilo, da je lahko vsak še tako neznaten funkcionar nekemu zapovedoval. Oblastiželjnost in koristoljubje je znala SS spretno izkoriščati. Vsako povelje taboriščnega vodstva je bilo zaradi tega izvršeno mnogo bolj natančno, kot če bi njegovo izvajanje nadzorovala SS neposredno. Funkcionar je vedel, kaj sledi, če se bo pred SS pokazal premalo vestnega. Degradacija se je le redko končala samo z izgubo funkcije. Navadno so sledile tudi disciplinske sankcije vključno s transportom v kakšno drugo taborišče. Kdor se je torej hotel obdržati na položaju in ohraniti privilegije, je moral neusmiljeno pritiskati na podrejene jetnike in prav tega si je SS želela. Zaradi tega je prihajalo do hudih surovosti, ki so jih razni kapoži in starešine izvajali nad jetniki. Nobenega usmiljenja niso poznali. Če sami niso hoteli ali mogli obračunati s »kršilci reda«, so »krivca« prijavili taboriščni upravi (»Meldung«), čemur je »na izplačilni dan« na zbornem mestu navadno sledilo 25 ali več udarcev z bikovko pred vsem taboriščem.

Samo tako si je mogoče razložiti, da je bila vsaka dejavnost, ki bi kakor koli dvigala upornega duha med jetniki, onemogočena. Vsa leta se ni niti enkrat zgodilo, da bi prišlo do kakšnega organiziranega odpora. Prišlo je do posameznih pobegov, od katerih pa se skoraj noben ni posrečil. Še pogosteje kot SS so jetnike in njihovo borno imetje preiskovali sobni starešine in kapoži. V taborišču praktično ni bilo mogoče ničesar skriti. Več možnosti je bilo v revirju, vendar so bile tudi tam zelo skromne.

Do leta 1944 so v taborišču vse vodilne položaje imeli Nemci, od katerih so nekateri imeli tudi zelene trikotnike. Od takrat pa so posamezne nižje in manj važne funkcije dobivali tudi jetniki drugih narodnosti, v prvi vrsti Poljaki. Ti so pričeli prihajati v taborišče že leta 1939 in jih je bilo ob koncu vojne že okrog 8.000.

Taborišče je bilo prava zbirka narodnosti. Razen ljudi iz okupiranih območij so bili v taborišču še Arabci, Abesinci, Kitajci, Angleži, Američani, Španci, Egipčani, Indijci itd. Na 14 bloku je bilo leta 1943 24 narodnosti, če štejemo državljane Sovjetske zveze za eno samo narodnost. Vsi so namreč na trikotniku nosili črko R (Russe).

V začetku so bile narodnosti razdeljene po blokkih tako, da so imeli pripadniki ene narodnosti svoje bloke, npr. Nemci, Čehi, Poljaki, Rusi itd., manj številne narodnosti pa so bile porazdeljene med številnejše. Tako smo Jugoslovani dobili svoj, 24. blok, šele leta 1943, ker nas je bilo za samostojen blok prej premalo. Kasneje, ko so se začeli polniti tudi neparni bloki od številke 9 do 29 (ti bloki so bili skoraj do konca leta 1943 prazni),

na narodno pripadnost niso več toliko pazili. Bolj so gledali na to, da so bili jetniki iz iste komande skupaj na bloku. Posebno je to veljalo za komande, ki so delale v dveh izmenah, podnevi in ponoči.

Nikdar ne bo mogoče natanko ugotoviti, koliko jetnikov je šlo skozi taborišče Dachau in koliko življenj je požrlo. Po osvoboditvi mi je prišel v roke članek, objavljen v časniku Münchner Neueste Nachrichten z dne 21. marca 1933, v katerem je pisalo, »da je bilo v sredo v bližini mesta Dachau ustanovljeno prvo koncentracijsko taborišče s kapaciteto 5.000 ljudi«. Zanj so uporabili stara skladišča orožja in municije. Leta 1938 so zgradili novo taborišče, ki so ga do začetka vojne uporabljali kot vojašnico SS. Takrat so vanj spet začeli pošiljati politične nasprotnike in tedaj so začele jetniške številke teči od ena naprej. Skoraj do konca vojne je bil med nami jetnik s številko 3, mlad Nемеc. Po funkciji je bil »Lagerläufer«. Jaz sem ob prihodu (16. novembra 41.) dobil številko 28682, tik pred osvoboditvijo pa se je številka povzpela na 170.000 in več. Tu velja pripomniti, da se je numeracija ob množičnih prihodih jetniških transportov, ki so jih Nemci umikali pred napredujočimi zavezniškimi četami, zmešala in da pogosto vseh novih jetnikov sploh niso registrirali, kar velja zlasti za transporte, ki so jih takoj po prihodu likvidirali v samem taborišču ali v njegovi okolici, in pa za transporte, ki so se v taborišču zadrževali samo nekaj dni in so potem peš nadaljevali potovanje proti Tirolski, kamor pa večina jetnikov nikoli ni prišla.

Komanda taborišča je zelo strogo kaznovala krajo, posebno še v letih, ko preje-manje paketov še ni bilo dovoljeno. Takrat smo dobivali vsi enako hrano tako po količini kot po kakovosti. Bila je nezadostna, in kdor je sojetniku ukradel krompir ali od njegovega kosa kruha odrezal košček, mu je s tem skrajšal življenje. S takimi tatovi so jetniki sami obračunavali, razen tega pa so jih še prijavljali upravi taborišča v kaznovanje. Preiskave ni bilo. Tat je dobil »Meldung« in s tem je bila zadeva zrela za kaznovanje v obliki 25 udarcev z bikovko in tremi dnevi bunkerja, če se ni končala še bolj tragično. Storilec je bil izpostavljen javnemu zaničevanju. Tako krajo so imenovali »Kamaradschaftsdiebstahl«. Že beseda sama veliko pove. To je bil največji greh, ki ga je jetnik mogel zagrešiti, vsaj v očeh sojetnikov. Spominjam se dveh primerov, ko so jetniki storilca kaznovali sami. Prvi je bil Slovenec. Ko je zvečer prišel v spalnico, je dobil odejo čez glavo in začela se je procedura. Brez besed so padali udarci po njem, suvali so ga sem in tja, da se je zaletaval v pograde, in prenehali so šele, ko se je zgrudil. Moral je v revir in od takrat se mu je nekoliko omračil um.

Drugi primer se je zgodil na 30. bloku. Poljaki so zasačili svojega sonarodnjaka pri kraji, izmislili pa so si naslednjo kazen: neko nedeljo, ko SS ni zahajala v taborišče, so ga postavili na mizo in ga za vrat privezali na strop. Tako je stal ves dan in vsakdo, ki je prišel mimo, ga je imel pravico udariti in opsovati.

Kljub vsemu je v taborišču veljala neka morala, prilagojena razmeram v taborišču. Kraja po skladiščih, v delavnicah in drugod, kar ni bilo zasebna lastnina jetnikov, je veljala za junaštvo. Pod pojem »Organisieren« so spadale vse take tatvine in razna prekupčevanja, skratka vsi posli, kjer je šlo za pridobitev neke materialne vrednosti na škodo taborišča in rajha.

Tako organiziranje je bilo dostikrat silno komplicirano in tvegano. Zamenjava svilene podloge za vojaške uniforme za kruh ali margarino je potekalo navadno tako: jetnik si je v delavnici odrezal nekaj metrov svile, jo skril v čevlje ali pod obleko in jo odnesel v taborišče. Večkrat so nas pred odhodom iz delavnice pregledovali in tu je bilo treba poznati navade mojstrov in stražarjev. Nekateri so pretipavali zgolj jetnike, drugi bolj njihove plašče ali čevlje. Od tega je bilo odvisno, kam je treba blago skriti. Takim preiskavam smo pravili »Fizlung«. Če je jetnik prvo preiskavo srečno prestal, mu je grozila druga pri vходу v taborišče. Če je tudi tu prišel srečno »skozi«, je bilo treba blago skriti na bloku. Zvečer ali zjutraj ga je bilo treba dati drugemu jetniku, ki je pri delu zunaj taborišča prišel v stik s civilistom, kateremu je bila svila namenjena. Seveda je bil tudi ta jetnik v nevarnosti, da ga ob prehodu skozi taboriščna vrata preiščejo ali da se mu kaj takega zgodi, ko njegova komanda prispe na delovišče. Svilo je civilist plačal s kruhom in margarino, kar je bilo spet treba mimo preiskav prinesiti v taborišče. Jetnik, ki je svilo »organiziral«, je dobil zanjo kilo kruha ali še manj, ker si je tudi posrednik pridržal svoj del, in čim več je bilo posrednikov, tem manj je prišlo na vsakega. Za tri metre črnega volnenega blaga odlične kvalitete (za paradne esesovske uniforme) je bilo mogoče dobiti največ poldrugo kilo kruha in četrtilo margarine. Civilisti so vedeli, kako zelo nam je potreben kruh in so temu primerno navijali cene. Vedeli so, da je z vsako organizacijo združena smrtna nevarnost, pa so kljub temu dvigali cene kruhu in margarini. Do skrajnosti so izkoriščali bedo jetnikov, ki so se borili zgolj za golo preživetje.

Jetniki so trgovali z vsem mogočim, s cigaretami, kruhom, čevlji, kapami, nožki, čebulo, skratka z vsem bornim imetjem in s predmeti, ki jih je bilo mogoče kakor koli ukrasti in zamenjati za živila. Cene predmetov so preračunavali v taboriščno valuto, to je v četrтинke kruha in tako ugotavljali njihovo vrednost. Zakon ponudbe in povpraševanja je tudi tukaj igral svojo vlogo. Ponudba je bila namreč zelo skromna, povpraševanje po živilih pa veliko. Morda se sliši smešno, da je bilo mogoče leta 1942 kupiti močne civilne čevlje za tri četrтинke kruha, pa je le res.

Lakota je huda reč. To najboljše ve tisti, ki jo je sam občutil. Ni mogoče pozabiti nanjo, vedno je tu in vrta po možganih. Ni ji mogoče ubežati in prav ta vztrajnost je dostikrat pripravila ljudi

Taboriščni tarok Borisa Kobeta

do dejanj, ki bi jih sicer nikdar ne počeli. Ljudem je zameglila sposobnost za trezno presojanje. Navedel bom nekaj primerov.

Spomladi 1942 je naša komanda štrafkomanije iz esesovskih barak odvažala smeti in pomije v kak meter visokih pločevinastih sodih. Kadar kapo ni bil pozoren, so nekateri jetniki segali v nagnusno brozgo in lovili ostanke kruha in krompirja. Mašili so jih v usta ali kar v žepe, ker je bilo treba hiteti. Pobiranje ostankov iz pomij in smeti je bilo »iz zdravstvenih razlogov« strogo prepovedano in kapo je pazil, da jetniki niso kršili tega pravila. Če je koga opazil, kako šari do kolenca po pomijah, so deževali udarci, kamor je padlo. Jetniki so se zvijali od bolečin, nabranih koščkov pa niso hoteli izpustiti in so jih še med pretepanjem mašili v usta.

Nekoč sem videl, kako je nekdo s koščkom pločevine prerezal črnega polža na dvoje in ga pojedel. Nič nenavadnega pa ni bilo, če so jetniki štrafkomanije ruvali regrad in ga kar tam jedli. Še veseli so bili, če so prišli do njega.

Leta 1944 so od nekod pripeljali strašno sestradan transport. Kolona nesrečnikov se je pomikala skozi taborišče ravno takrat, ko so raznašali kotle s hrano. Zapodili so se proti prvemu kotlu, odrinili nosače, odprli kotel in v gneči zlili vsebino po tleh. Vsa množica se je prerivala okrog prevrnjenega kotla, plazili so se po tleh in kar z usti pobirali hrano. Šele taboriščna policija je nekako napravila red in odvlekla jetnike, ki so ostali tam pohojeni in opečeni.

Spet drugič so pripeljali transport, v katerem je bilo več mrtvih kot živih. Mrliče so zvozili v taborišče in jih na zbornem mestu zložili navzkriž kot drva. Nekaj mrličev je bilo obgrizenih in baje so sestradanci enega mrliča obrali do kosti.

Ko smo se vračali z dela in čakali na zbornem mestu na apel, je prvo vprašanje tistim, ki so bili doma, veljalo večerji. Kaj je za večerjo? Knorrsuppe? Ali je gosta? Je kaj krompirja? In potem je na bloku med delitvijo večerje vsakdo računal, kam naj se postavi, da bo prišel na vrsto takrat, ko bo v kotlu le še nekaj zajemalk juhe, ker je upal, da bo tako dobil nekaj gošče, nekaj svaljkov, čeprav je sobni starešina pred delitvijo kotel dobro premešal, da bi bila gošča čim bolj enakomerna porazdeljena.

Dolgotrajnega gladovanja ni mogoče potolažiti z občasnim polnim želodcem. Nekoč sem videl dva mlada Rusa, ki sta nekje organizirala pol vedra juhe. Lotila sta se je in jo pojedla, ne da bi prenehala. Res sta potem ležala in vzdihovala, vedro sta pa le izpraznila.

Ko so pričeli prihajati paketi, je bilo treba nekatere prav opominjati, naj se ne preobjedo, da ne bodo zboleli. Včasih je bil želodec poln do bolečine, usta pa so še vedno zahtevala hrane. Lakote ni občutil samo želodec, ampak vsaka telesna celica, in dokler se v njih ni obnovila potrebna zaloga življenjsko važnih sestavin, je bil človek lačen. Tako se je zgodilo, da je prvi večer, ko so prišli Američani, umrlo na stotine jetnikov. Osvoboditelji so vsakemu dali pol hleba kruha in po kile mesne konzerve in mnogi so to množino hrane pojedli še istega večera. Skrčena in močnih jedi nevažna prebavila take nagle spremembe niso prenesla in ljudje so umirali v strašnih bolečinah. Američani so takoj uvideli zmoto in potem so nam dajali po naših pojmih zelo majhne porcije, zaradi česar je na njihov račun padlo mnogo pikrih pripomb, češ da nas stradajo še bolj kot Nemci. Za normalne jedce bi bile njihove porcije najbrž še prevelike.

Gomila mrtvih taboriščnikov

Po koncu vojne, ko sem bil nekaj časa bolniški strežnik na revirju, sem imel priliko videti dva do kosti izsušena reveža. Prvi je bil visok 175 cm in je tehtal 29 kg, drugi pa 170 cm in je tehtal 27 kg. Nista mogla niti govoriti, samo počasi sta odpirala usta in nezavedno iskala hrano. Oba sta umrla; ni jima bilo pomoči.

Dostikrat sem razmišljal, kako je bilo jetnikom v plombiranih tovornih vagonih, ko so morali zaradi gneče večinoma stati, brez hrane in vode, brez sanitarij, stari in mladi, ženske in dojenčki, v poletni vročini in brez zračenja, na transportih, ki so se po polžje premikali dneve in dneve, med mrličmi in umirajočimi ... Ko smo neko jutro šli na delo, je na industrijskem tiru stala kompozicija tovornih vagonov, okrog katere se še širil neznošen smrad. Vagoni so bili odprti, iz njih pa so jetniki v visokih gumijastih škornjih, z gumijastimi rokavicami do pod pazduh in s plinskimi maskami na glavah iztovarjali mrliče. Ko so jih metali na vozove, so jim odpadale glave, roke in noge. Razpadajoča trupla so vozili v krematorij. Okolica se še dolgo ni znebila smradu in zgroženi smo hodili mimo tistega kraja ...

Proti koncu vojne so prihajali v taborišče transporti, peš in z vlaki, ki jih skoraj ni mogoče opisati. Ljudje so prihajali od bogve kod, nekateri skoraj brez oblek, ogrnjeni samo z raztrganimi odejami, ušivi in blatni, polblazni od strahot in trpljenja. Straže, ki so jih spremljale, so onemogle pobijale brez usmiljenja. Po njihovem prihodu v taborišče je taboriščna komanda sklicala vse blokovne brivce. Ti so se slekli do golega in v kopalnici strigli prispeli transport. Slekli so se zato, ker bi sicer imeli obleke v hipu polne uši. Dosti jih je bilo, ki niso vzdržali pogleda na te nesrečneže, pa so bili vendar podobnih prizorov vajeni in so že marsikaj doživeli.

Dan pred osvoboditvijo je iz Buchenwalda prispel transport 40 odprtih tovornih vagonov, ki je bil na poti 21 dni. Od okrog 4.000 jetnikov, ki so jih poslali na transport,

jih je ostalo živih le nekaj sto. Večina je potem pomrla v Dachauu. Ko so zgroženi ameriški vojaki to videli, so na mestu postrelili tistih nekaj stražarjev, ki so še ostali pri transportu.

Dachau res ni bil sanatorij, saj je bilo še nekaj dosti hujših t. i. uničevalnih taborišč (Vernichtungslager). Kar se tega tiče, je bilo dachausko taborišče »Musterlager«, saj so ga do leta 1942 od časa do časa pokazali celo kakšni tuji delegaciji (Mednarodni Rdeči križ, vlade satelitskih držav ipd.). Takrat je šlo skozi taborišče povelje »Vsi v barake!«, z blokov pa so odbrali nekaj bolj ohranjenih jetnikov, jim dali nove obleke in jim naročili, naj se sprehajajo po taborišču. Taborišče je bilo praktično novo, imelo je vodovod, kanalizacijo, moderno kuhinjo, dobro opremljeno bolnišnico (revir), vse stanovanjske in poslovne zgradbe zunaj ožjega taborišča so bile centralno ogrevane in kar se tega tiče, urejenosti taborišča ni bilo kaj oporekati. Za temi kulisami pa so se dogajale drame, ki jih obiskovalcem niso pokazali. Zanje smo vedeli samo mi, pa niti mi ne za vse. Čeprav je nemško taboriščno vodstvo z gotovostjo računalo, da večina jetnikov nikoli več ne bo prišla na svobodo, je marsikaj skrivalo tudi pred nami. To velja posebno za razne vivoeksperimente ter moritve v krematoriju in revirju.

Bilo je splošno znano, da razen poskusov z malarijo delajo tudi poskuse z mrzlo vodo. Golega jetnika so potopili v vodo, po kateri je plaval led. Dokler je bil pri zavesti, so mu merili temperaturo in pulz. Potem so ga vzeli iz vode in ga z ogrevanjem spet skušali oživiti. Včasih so nezavestne jetnike s svojo telesno toploto ogrevale tudi jetnice, ki so jih pripeljali iz nekega ženskega taborišča. Navadno pa so uporabljali električne grelce. Vsi smo poznali nekega Rusa, ki je preživel nekaj takih poskusov. Za nagrado se mu ni bilo treba striči na balin. Vsi drugi smo se namreč morali redno striči, štrafkompanija, Rusi in Italijani pa so si morali od čela do tilnika še pobriti nekaj prstov široko progo, ki smo ji pravili »Lagerstrasse«. S tem poskusom so menda hoteli ugotoviti, koliko časa bi v ledeni vodi vzdržal sestreljeni pilot. Namesto v mrzlo vodo so pozimi pri temperaturi nekaj stopinj pod ničlo gole jetnike, privezane na nosila, polagali pred revirsko barako in jih še polivali z vodo. Če izvajalci teh poskusov niso bili dovolj pazljivi, se je včasih bolešno vpitje mučenih slišalo po vsem taborišču.

Hoteli so tudi ugotoviti, koliko časa vzdrži človek (pilot) pri nenadni spremembi zračnega pritiska. Jetnika so položili v neprodušno zaprto celico, iz katere so počasi izsesavali zrak in se je človek začel dušiti. Delali pa so tudi poskuse v obratni smeri. V celici so napravili zračni nadpritisk, in ko se mu je telo prilagodilo, so hipoma odprli ventile. Zaradi nenadnega znižanja zunanjšega pritiska se je zrak v telesnih organih razširil, da je človeku raztrgalo pljuča, poškodovalo prebavila, razširilo srce in človek je bil zapisan smrti.

Delali so tudi poskuse s plinom. V revirju sem spoznal nekega mladega fanta in Poljanske doline, ki se je pisal Likar. Bil je nekoliko duševno omejen. Verjetno je, da se mu je omračil um prav zaradi poskusov s plinom. Iz njegovega zmedenega pripovedovanja je bilo mogoče posneti, da so ga prihajali iskat z avtomobilom in ga vodili v plinsko celico pri krematoriju. Pravil je, kako se je proti njemu začelo plaziti nekaj velikega. Domnevali smo, da so spustili plin, ki se je držal pri tleh in je bil morda obarvan. Kadar je fant zaslišal avtomobilski motor, se je začel ves tresti

in begati po sobi. Vendar se je rešil in se vrnil v domovino. Ni mi pa znano, ali je še živ.

V manjšem obsegu so delali tudi še druge poskuse, npr. z operacijami flegmon in oteklin zaradi »Hungertyphusa«, injiciranjem bencina v srce, sterilizacijo itd. O teh stvareh bi vedeli več povedati jetniki, ki so imeli komande v revirju.

Na lastne oči sem videl, kako so v revirju ubijali na smrt bolne jetnike. Puščali so jih brez pomoči, in ko je nastopila agonija, ki je včasih trajala več dni, je prišel »Oberpfleger« (tudi jetnik, ki se je imel za zdravnika) z injekcijsko iglo in jo zabodel v bolnika, najbrž v srce. Hropenje je kmalu ponehalo. Umirajočega so pregnili z rjuho in včasih še živemu na nožni palec privezali kartonček z njegovo taboriščno številko. Mrliča so slekli in ga vrgli v poseben zaboj, v kakršnih so prevažali mrliče v krematorij. V zaboju je bilo prostora za dva mrliča, pa tudi za več, če so bili dovolj suhi.

Do konca leta 1941 je imelo taborišče samo en krematorij. Zgodaj spomladi 1942 pa je začela štrafkompagnija poleg njega kopati temelje za drugega. Ta komanda se je imenovala »Baracke X«. Nismo vedeli, kaj bo na teh temeljih stalo. Takrat se me izbrali za poskuse z malarijo in potem se na to gradbišče nisem več vrnil.

O delu krematorija ne vem veliko. Komanda, ki je sežigala mrliče, je bila ločena od drugih jetnikov in je stanovala nekje poleg bunkerjev za kuhinjo. Pravili pa so, da so tisti, ki so bili tam zaposleni, čez določen čas izginjali, na njihovo mesto pa so prihajali novi. Vse do osvoboditve nisem nikdar prišel do novega krematorija, pa tudi v starega le nekajkrat in še to samo do skladišča mrličev, kamor smo zlagali krste s trupli.

Kdo bi vedel, koliko ljudi so požrle peči obeh krematorijev. Vanje so dovažali tudi trupla ljudi, ki so jih pobili drugje. Proti koncu vojne so postale zmogljivosti

Krematorij

peči premajhne in trupla so se začela kopičiti kar pred stavbo. Tako stanje so našli Američani 29. aprila 1945, ko so taborišče osvobodili. Kadar je pihal veter od krematorija proti taborišču, je prinašal s seboj sladkoben mrliški zadah in smrad po sežganem mesu. Ob takih priložnostih smo vedno razmišljali, kdaj bo prišla vrsta na nas.

Nekoliko sem opisal razmere v taborišču, kakor sem jih videl in občutil sam. Bral sem nekatere stvari, ki so jih napisali drugi in včasih sem ob tem imel občutek, da so opisi netočni ali pa da sem jaz imel premalo vpogleda v dogajanja. Posebno težko mi je navajati številčne podatke, ker nimam nikjer dokumentiranih. Kolikor jih navajam, jih navajam po pripovedovanju in govoricah, ki so se širile med jetniki, ki pa so bile lahko netočne v eno ali drugo smer. Vseh številčk najbrž nikoli ne bo mogoče preveriti ali ugotoviti. Kdor se bo lotil pisanja zgodovine tega taborišča, bo zelo pogrešal taboriščno dokumentacijo, ki so jo Nemci tik pred kapitulacijo sistematično uničevali. Taborišče je bilo včasih kar prekrito s pepelom, ki ga je veter prinašal iz krematorija, kjer so sežigali to dokumentacijo. Na srečo je bil čas za uničevanje prekratek in se je del arhiva ohranil tudi v Dachauu. Mogoče se je celotna dokumentacija ohranila kje drugje.

Svojo zgodbo sem prekinil s pomladjo 1942, ko so me izbrali za poskuse z malarijo.

Dne 13. septembra 1942 sem v pismu staršem zapisal: »Spet je prišel čas, ko vam bom lahko pisal vsakih 14 dni, vi pa meni. Spet smem kaditi in kaj kupiti v kantini. Z velikim veseljem sem prejel 20 RM. Zdaj mi boste lahko pogosteje sporočali novice od doma. Dne 8. septembra je bila razpuščena štrafkompanija in spet sem prišel na 14. blok; to je zame največja sreča, kar sem v Dachauu«.

Ni si težko predstavljati, kako veseli smo bili, da smo smeli odstraniti črne pike in da smo spet postali enakopravni z drugimi jetniki. Prvi občutek je bil tak, kot da smo prišli na prostost.

Nikoli nismo zvedeli, zakaj so razpustili štrafkompanijo. Lahko da je bil to res samostojen ukrep komandanta Weissa, mogoče pa je tudi, da se je linija taboriščnega režima spremenila in njegova ostrina omilila. Jetniki niso vedeli, za koliko časa so bili poslani v ta poostreni pripor. Lahko da so bile to le časovno omejene kazni, katerih dolžina pa jetniku ni bila sporočena, lahko pa tudi, da je bila časovno omejena samo za tiste, ki so prišli na ta blok »na osnovi aktov«.

Zgodilo se je nekaj nepričakovanega. Nemci so vendarle spoznali, da so jetniki lahko tudi koristna delovna sila in ne le škodljivci, ki jih je treba čimprej uničiti. V taborišče je prišel nov komandant, Martin Weiss, z nalogo, da nekoliko omili kruti taboriščni režim. Prvi njegov ukrep je bil razpust štrafkompanije in razmestitev jetnikov na »svobodne bloke« (Freiblock). Kakšen teden kasneje, ko sem bil že na 14. bloku, se je zgodil še en čudež. Poklicali so me na taboriščno pošto (Postzensurstelle). Tam je esesovec pred menoj odprl paket velikosti škatle za čevlje. V njem so bile suhe hruške in prepečenec. Poslal mi ga je brat Viktor, ki je bil takrat na obveznem delu (Pflichtjahr) na Koroškem. Esesovec mi je zabičal, da moram takoj domačim sporočiti, da je pošiljanje paketov prepovedano, da pa bo naredil izjemo in mi paket izročil. Paket je na bloku povzročil pravo senzacijo. Dachau – pa paket, pa

še suhe hruške! Dne 8. novembra sem v pismu domačim moral pripisati naslednje: »Es ist uns gestattet, Pakete mit Lebensmitteln sowie Rauchwaren und Unterwäsche zu empfangen. Rauchwaren können in ein Paket verpackt werden, jedoch ist die Wäsche als gesondertes Paket zu senden. Auf der Aussenseite des Pakets ist jeweils der Vermerck »Wäsche« bzw. »Lebensmitteln« anzugeben.»

Začeli so prihajati paketi. Taboriščna hrana se ni izboljšala, prav nasprotno. Kruha je bilo vedno manj, krompir so dajali zelo poredko, fižolove ali grahove juhe sploh ni bilo več. Reševali so nas le še paketi, ki so nam jih pošiljali domači, sorodniki ali drugi dobri ljudje. Le nekaj mesecev po tistem, ko so dovolili pakete, je našo družino v domovini doletela nova nesreča. Ker sta januarja 1943 dva mlajša brata odšla v partizane, so Nemci izselili v Nemčijo (Ecksberg, Feilnbach) moje starše, tri mlajše sestre in najmlajšega brata, imovino pa zaplenili »v korist nemštva«. Kljub pomanjkanju, ki so ga sami trpeli, so mi od časa do časa vendarle poslali kakšen paket. So se pa v domovini našli dobri ljudje, ki so mi s pošiljanjem paketov po svojih močeh pomagali, da sem ostal živ (v Železnikih, Škofji Loki, Selcih itd.). Njim bom ostal hvaležen do smrti.

Prišel sem torej na 14. blok, kjer pa nisem ostal dolgo. Dobil sem prvo komando »Strassenbau Dachau«. V komandi nas je bilo kakih 20. Vsak dan smo hodili nekaj kilometrov iz taborišča gradit kanalizacijo. Delo je bilo težko, posebno še zame, ker so se mi okrog pasu naredili gnojni tvorci, imelo pa je to prednost, da smo vozili opoldanski obrok hrane s seboj in smo se v taborišče vračali šele zvečer. Ker nas je bilo malo, je nekaj dodatnih litrov zelja ali kolerabe pomenilo že veliko. Tako sem skoraj vsak drugi dan dobil težko pričakovani »Nachschlag« (dodatek).

»Nachschlag« je bila v taborišču čarobna beseda. Če je sobni starešina pazljivo delil hrano, je v kotlu navadno še vedno ostalo nekaj zajemalk. Ta ostanek je potem delil jetnikom po strogem vrstnem redu, ki se nikoli ni zmešal. Na to so jetniki strogo pazili. Vsak dan smo računali, kdaj bomo prišli na vrsto, in če je bilo dodatka premalo, so bili tisti, ki so ta dan računali nanj, bridko razočarani, nekateri celo do solz. In vendar je šlo le za pol litra na vodi kuhanega sladkega zelja, živinske pese ali kolerabe (»Steckrüben«). Posebno koleraba je bila spomladi tako lesena, da je bila komaj užitna. Na kocke narezano jo je bilo mogoče samo razgristi, posrkati, kar je bilo užitnega, lesovino pa izpljuniti.

Iz te komande sem prišel v komando »Reinigung Sturmbann«. Bilo nas je samo šest, morali pa smo čistiti stražarske barake takoj poleg taborišča. V sobe stražarjev nismo smeli, čistili smo samo hodnike, stranišča in umivalnice. Delo samo na sebi ni bilo težko, bilo pa je precej neprijetno, posebno v mrazu, ker smo imeli roke ves dan mokre, pogreti pa jih nismo mogli nikjer. Tam smo včasih dobili skorje, ki so jih esesovci kar se da tanko rezali od svojega kruha. Med esesovci so bili tudi nekateri, ki so te skorje zbirali, jih hranili in nam jih skrivaj dajali. Škoda le, da smo tako redko prišli do njih.

Moje delo v tej komandi se je končalo pozno jeseni 1942, ko se je v taborišču pojavila epidemija tifusa. Komanda taborišča je uvedla strogo karanteno, ki je trajala najmanj 2 meseca. Taborišče je bilo zaprto in iz njega nobena komanda ni hodila na delo. Tiste komande, ki so vendarle delale, se med karanteno niso vračale v taborišče. Tako se je dogajalo, da so prikolico s paketi do taboriščnih vrat pririnili

esesovci, tam pa jo je prevzela notranja taboriščna komanda. Ker smo tedaj že prejeli pakete, na delo pa nismo hodili, je postalo življenje za tiste, ki niso zboleli, kar znosno.

Vse doslej v taborišču ni bilo ne uši, ne bolh in ne stenic. Redno so nam menjavali perilo, čeprav je bilo perilu komaj podobno. Na blokih je vladala čistoča, ki smo jo seveda drago plačevali. Vsa leta nisem videl ne miši, ne podgan. Zdi se, da se niso imele kje zadrževati, pa tudi hrane zanje ni bilo. Proti koncu leta 1942 pa so se pojavile uši in posledica je bila epidemija tifusa, ki pa na srečo ni imela velikega obsega. Dezinficirali so nam obleke in posteljnino in s tem vsaj delno zajezili bolezen, uši pa niso odpravili nikoli več. Število jetnikov po sobah se je iz devetdesetih povečalo na dvesto in več, zasedeni so bili tudi neparni bloki, t. i. invalidski, postelje so polagoma zamenjali iz desak zbiti pogradi, ladijska tla v sobah so izgubila svoj lesk, rjuh na pogradih ni bilo več, skratka, »Musterlager« se je polagoma spreminjal v navadno taborišče, kakršnih je bilo v Nemčiji veliko.

Takoj po končani karanteni so sestavili nekaj transportov za delo nesposobnih jetnikov, češ da jih pošiljajo v invalidska taborišča, kjer bodo dobili lažje delo in kjer si bodo spet opomogli. Veliko jetnikov je tem obljubam verjelo in bili so tudi taki, ki so se za transport sami prijavili. Za njimi se je izgubila vsaka sled. Pomrli so v plinskih celicah na gradu Hartheim pri Linzu ali v uničevalnih taboriščih Auschwitz, Sobibor, Treblinka in drugih. Nemška oborožitvena industrija je potrebovala za delo sposobno delovno silo in se je z vsemi sredstvi načrtno otesala »nekoristnih jedcev«. Podobni invalidski transporti so se dogajali tudi še kasneje. Tudi jaz sem bil večkrat na tem, da me pošljejo na invalidski transport, pa so me vselej izločili, ker sem bil na poskusih z malarijo in sem moral redno hoditi na kontrolne preglede.

Po karanteni sem dobil novo komando »Paketetransport«. V komandi nas je bilo osem. Vsako jutro smo se s kamionom odpeljali na dachausko železniško postajo, kjer smo iz poštnega vagona, ki je stal na stranskem tiru, pod nadzorstvom civilnih poštarjev iztovarjali pakete, jih nalagali na kamion s prikolico in jih vozili v taborišče. Naš Kommandoführer je bil Oberscharführer Bötcher, kasnejši Rappörtlführer, ki je leta 1944 pri krematoriju lastnoročno postrelil 80 ruskih oficirjev, med njimi tudi odličnega trobentača Kirilenka.

Na postaji smo se včasih pogovarjali z nemškimi poštarji. Pripovedovali smo jim, kaj se v taborišču dogaja, oni pa, kot da žive na luni. Morda res niso ničesar vedeli, mislim pa, da so se le delali nevedne. Nemogoče se mi zdi, da bi se vesti o dogajanjih v taborišču ne raznesle med prebivalstvo, saj je moralo skoraj vsak dan gledati kolone sestradanih ljudi, ki delajo v bližnjih tovarnah, na cestah, poljih in pri zasebnikih.

Tudi v tej komandi nisem bil dolgo. Poleti 1943 sem prišel v komando »Zuschneiderei«. To je bila velika baraka v okviru »Bekleidungsagerja«, v kateri smo krojili SS uniforme. Delalo se je v dveh izmenah; v vsaki izmeni je bilo po 50 jetnikov. Izmena je delala po 12 ur, ena podnevi, ena ponoči. Izmeni sta se menjavali vsak teden. V tej komandi sem potem ostal do osvoboditve.

Delo samo na sebi ni bilo težko, ko bi le bili primerno hranjeni. Tako pa se je delovna izmena vlekla v nedogled. Podnevi smo na bloku slabo spali, zato nas je

ponoči pri delu premagoval spanec. Bolje je bilo delati podnevi.

Tovarno je vodil civilni mojster Wagner, še kar prijazen in ne preveč surov človek. Bil je izredno delaven in dober organizator. Ko sem prišel v to komando, smo v eni izmeni ukrojili po 900 vojaških plaščev, spomladi 1945 pa že po 5.000, z istim številom delavcev in na istih strojih. Poleg nas so bili v baraki stražarji in še en civilni mojster. Vsi ti so pazili na nas, da je delo teklo brez zastoja. Delali smo kot ura, ker zaradi budnosti nadzorstva nismo mogli postajati.

Zadnje leto je bil Wagner v tovarni skoraj noč in dan. Ko smo prihajali na delo, je bil ves neprespan. Delal je s pravo nemško zagrizenostjo. Po mojem mnenju je bil prepričan, da je od njegovega dela in njegove tovarne odvisna nemška zmaga. Pazil je na vsak kos blaga, na vsak odrezek, da bi bil koristno uporabljen. Ker so naše izdelke v sosednji šivalnici takoj spreminjali v uniforme, bi bilo sabotiranje izdelkov smrtno nevarno. Vsak zavoj izrezanih delov za plašče, bluze ali hlače je bil oštevilčen, tako da se je točno vedelo, kdo je zanj risal po šabloni kraj, kdo jih je izrezoval (po 25 kosov hkrati), kdo kompletiral in kdo pripravil podlogo. Zaradi tega bi lahko krivca takoj našli, pri posledicah, ki bi ga zadele, pa Nemci niso bili izbirčni. Če bi ga slučajno ne mogli najti, bi pač ubili določeno število jetnikov iz tiste komande, ne da bi se kaj posebno trudili z iskanjem. Kadar smo skrivaj rezali kose ali bale blaga, smo morali rezati tako, da so bili izrezki kar se da podobni pravim odpadkom, pa tudi se ni smelo dogajati vsem na oči, ker bi bil med nami lahko tudi kakšen ovaduh.

Poleti 1942 je Wagner postajal vse bolj živčen, posebno po invaziji 6. junija 1944. Ko smo za invazijo zvedeli (to pa se je zgodilo že naslednji dan), seveda nismo mogli skriti svojega veselja. Wagner nas je ta dan zbral in nam zagrozil: »Tudi če vojno desetkrat izgubimo, ne boste nikdar prišli živi iz taborišča!« Svojo grozno je mislil čisto resno, kar se je izkazalo tik pred osvoboditvijo, ko je Himmler ukazal, da je treba uničiti vsa taborišča z jetniki vred, »ker so se baje jetniki v Buchenwaldu znesli nad tamkajšnjimi civilisti«.

Ne dolgo po invaziji so nam Američani ob nekem dnevnem zračnem napadu zažgali tovarno. Večino strojev so jetniki, ki so bili tedaj na delu, izvlekli iz goreče barake, kamor so jih stražarji nagnali s puškami in revolverji. Mene takrat ni bilo tam, ker sem

Taboriščni tarok Borisa Kobeta

imel nočno izmeno. Delo je nekaj dni počivalo, potem pa so na očiščeno pogorišče spet postavili stroje in okrog njih začeli postavljati novo barako, medtem pa se je proizvodnja nadaljevala.

Junija 1944 so Američani napravili več zaporednih dnevnih zračnih napadov na München (11., 12., 13., 15. in 18. junija), ki so trajali navadno od 9. do 12. ure dopoldne. Ob napadih smo delo ustavili in se umaknili med smreke v bližini tovarne, od koder smo lepo videli skupine napadajočih letal. Ob neki taki priložnosti so letala napadla tudi zgradbe zunaj taboriščne ograje in razbila Besoldungsstelle der Waffen SS, centralno finančno ustanovo, ki je izračunavala in nakazovala plače pripadnikom SS vse Nemčije. Zgradbo so potem popravili, bila pa je za nadstropje nižja.

Prvič so se oglasile sirene neke mrzle januarske noči leta 1942. To je bil prvi zračni alarm, ki sem ga doživel v taborišču. Morala jetnikov se je takoj dvignila. To je bil za nas prvi znak, da so se zavezniki opomogli in da začenjajo napadati. Letala se sicer niso pojavila, toda bila so nad Nemčijo in to je bilo za nas že mnogo.

Kasneje sem doživel nešteto alarmov, podnevi in ponoči. Čeprav so dostikrat hrumela letala nad taboriščem, nam niti na misel ni prišlo, da bi utegnila odvreči bombe tudi na taborišče. Kadar je šlo za velik zračni napad na München ali Augsburg, so letala s posebnimi raketami na padalih razsvetlila taborišče. Te rakete so zelo dolgo visele na nebu. Nekoč se je ena od njih odtrgala in padla na skladišče nad kopalnico, kjer so bile spravljene naše civilne obleke, ki so potem vse zgorele. Vsa leta pa ni padla na samo taborišče niti ena bomba, čeprav so padale včasih tik ob ograji.

Lepo je bilo opazovati jate napadajočih letal. Ponoči jih ni bilo videti, slišali smo samo enakomerno brundanje motorjev. Nebo so parali svetlobni snopi žarometov, vmes pa so se prižigale drobne lučke - eksplozije protiletalskih granat. Včasih so žarometi ujeli kakšno letalo, ki se je trudilo, da jim uide. In res se jim je navadno to posrečilo. Podnevi smo včasih tudi videli zadetke. Videli smo dele razstreljenih letal, kako počasi padajo proti tlu. Videli smo odstreljena krila, kako se vrtinčijo proti tlu kot javorjevo seme. Včasih smo videli tudi posadke letal na padalih. Enkrat se je zgodilo, da jih je nekaj pristalo na plantaži in celo v samem taborišču.

Leta 1944 so bili napadi na München in njegovo okolico posebno hudi. Ko smo se ob jutrih vračali z dela v taborišče, je gorelo vse obzorje. München je bil v plamenih. Po vojni smo se vračali domov skozi München. Na vsej poti nismo videli niti ene cele hiše.

Malo pred koncem vojne so se zavezniška letala spreletavala nad taboriščem skoraj neovirano. Napadala so osamljene baterije flaka, ki so še streljale nanje. Zadnja dva dneva, ko smo bili zbrani na zbornem mestu in čakali, da nas odpeljejo iz taborišča, so naše početje opazovali lovci, brezskrbno se pozibavajoč v zraku.

Po več tisoč jetnikov je moralo po napadih v München izkopavat neeksplozivne bombe (Blindgänger) in odstranjevat ruševine. Včasih so jih bombniki zalotili pri delu in žrtev med jetniki je bilo veliko. Pa tudi od eksplozij tempiranih bomb jih je veliko umrlo. Pravili so, da so nekoč napadli jetniško taborišče pri neki tovarni v Augsburgu, ki so ga Nemci zameglili. Tam je bilo pobitih več tisoč internirancev.

O kakšnem preciznem odmetavanju bomb ob množičnih napadih ni bilo niti govora. Letala so si izbrala nek določen predel in vrgla »preprogo«, ki je uničila vse pod seboj. Precizneje so napadale le manjše skupine in posamezna letala, ki so imele točno določene cilje. Civilno prebivalstvo je zelo trpelo, nam pa se ni smililo, saj se tudi mi nismo smilili nikomur.

Civilisti, ki so delali po raznih tovarnah ob taborišču, so se ob napadih zatekali v zaklonišča, mi pa smo bili vedno na prostem. Nas namreč ni bilo škoda! V resnici nas tudi ni mikalo hoditi kam pod zemljo. Po napadih so spet prihajali na dan, vsi prestrašeni in objokani, posebno ženske, ko so videle zareče nebo nad kraji, od koder so prihajale na delo.

Stražarji so se ob napadih umaknili s stolpov in se poskrili v posebne betonske bunkerje, ki so jih postavili okrog ograje. Mi smo morali biti vsi v barakah. Vsakdo, ki bi se med alarmov pokazal zunaj barake, bi bil takoj ustreljen. Verjetno so se bali, da bi nastala v taborišču zmeda, če bi bilo zadeto, in morda celo upor. Zato so nas tako zvesto stražili vse do konca, ko so bili Američani že ob ograji.

Od 7. januarja 1945 dalje nismo več prejeli paketov. Nemci so imeli prevelike težave s transportom, da bi mislili še na nas. V taborišču je spet zavladovala lakota, le da je bila hujša kot leta 1941 in 1942. Obrok kruha se je zmanjšal na sedminko hleba, krompirja skoraj ni bilo več in jedli smo večinoma samo kolerabo. Naša sreča, da je agonija trajala samo 4 mesece, sicer večina ne bi dočakala osvoboditve. Tudi časopisov nismo več dobivali na bloke, tako da smo bili navezani samo še na novice, ki so jih v taborišče prinašali jetniki, ki so pri delu prihajali v stik s civilisti zunaj taborišča. Zaradi tega so začele po taborišču krožiti razne »parole«, kot smo imenovali neresnične, toda verjetne vesti. Širile so se zelo hitro in so včasih dobivale kar fantastične oblike. Vsakdo jim je pač dodal kakšen »okrasek« po lastnih željah ali predstavah. Kljub temu pa smo bili na splošno kar dobro seznanjeni z dogajanjem zunaj taborišča in s položajem na frontah.

Zaradi vstaje Poljakov v Varšavi januarja 1945 se je število jetnikov v taborišču občutno povečalo. Pripeljali so več tisoč evakuirancev. Borci to niso bili ali vsaj niso bili zajeti v bojih, ker bi sicer ne prišli k nam. Bili so molčeči ljudje, preplašeni in vsega hudega vajeni. Nemci so domnevali, da so prinesli s seboj tudi zlatino; prebrskali so ves pesek na zbornem mestu, kjer so ob prihodu stali in kjer so se preoblačili. Prepričani so bili, da so najbrž zlatino, ki so jo prinesli s seboj, ob preoblačenju zakopavali v pesek pod seboj. Zdi pa se mi, da iskanje ni bilo posebno uspešno.

Pred umikom so Nemci, če se je le dalo, praznili koncentracijska taborišča in jetnike odganjali v notranjost rajha. Proti koncu vojne so se zato po nemških cestah valile ogromne množice sestradanih in na smrt utrujenih jetnikov, ki so jih (kolikor jih je ostalo živih) potem potaknili po raznih taboriščih. Onemogle in bolne so namreč spremne straže sproti streljale kar po cestah in mrličje puščale v cestnih jarkih. Transporti, ki so prihajali k nam, so nudili strašno sliko. Čeprav smo bili marsičesa vajeni, nas je bilo vendarle groza, ko smo videli te reveže. Mnogo jih je umrlo že prvi dan, drugi so zaradi bolezni in izčrpanosti poplegli kasneje. Zato smo se tako bali, da ne bi izpraznili tudi našega taborišča, če bi se mu zavezniki preveč približali.

li. Nismo pozabili Wagnerjeve grožnje: »Tudi če vojno desetkrat izgubimo, ne boste nikdar prišli živi iz taborišča!«

Naše taborišče se je tako napolnilo, da je bilo v vsaki sobi po 300 in več jetnikov. Pograde so postavili tudi v dnevne sobe. O kakšni čistoči, ki je bila prva leta »ponos« tega taborišča, ni bilo niti govora. Množile so se uši, spet so se pojavljale epidemije pegavca, driske in drugih bolezni. Bolniki so ostajali kar na pogradih in tam tudi umirali. Tam so opravljali tudi potrebo in na t. i. invalidskih blokih (neparni bloki od 15 do 29) je bil strašen smrad. Niti mrličev niso več redno odvažali. Jetniki, ki so bili še malo pri močeh, so jih metali iz barak kar skozi okna, mrliče na zgornjih pogradih, do katerih zaradi oslabeledosti niso mogli, so puščali kar tam. Samo januarja je umrlo 4.500 ljudi, od tega 70 % zaradi pegavca. Krematorijske peči niso mogle več požirati tolikšnega števila trupel. Zaradi tega so jih začeli voziti nekam ven iz taborišča in jih tam pokopavati (Leitenberg?)

Kljub vsemu je večina komand redno delala. Ukinili so samo nekatere zunanje komande. Seveda pa je delovni učinek padal. Vse močnejše je cvetela 'organizacija'. Izginjali so čevlji, jetniki so se začeli skrivaj preskrbovati za slučaj, če bi bilo treba na pot. Tu in tam so še napravili kakšno preiskavo, vendar nekdanje temeljitosti ni bilo več. Stari kadri SS so šli na fronto, stražarje je zamenjal Volkssturm (stari možanci s še starejšimi puškami), da je bilo včasih že kar smešno. Celo med nemškimi jetniki so iskali vojake in jih precej tudi oblekli v vojaške uniforme. Težave so se jim vsak dan večale, popustili pa le niso. V taborišču bi nastala prava zmešnjava, če bi vodstvo ne bilo v rokah jetnikov. Skrivne organizacije protifašistov so pri tem vodstvu dobile vpliv in skrbele za to, da ni nastalo razsulo, kar bi lahko SS izrabila za množično uničevanje ljudi. Pazile so, da ni prišlo do provokacij, ki bi bile lahko za celotno taborišče usodne. Kljub izredno težavnem položaju je v taborišču vladal vsaj najnujnejši red.

Taborišče Dachau ob koncu vojne

Dne 27. marca 1945 je prišlo nekaj vagonov paketov Rdečega križa, ki pa so bili namenjeni samo Poljakom, Francozom in Belgijcem. Nekaj teh paketov so Nemci res razdelili, največ pa je vse do osvoboditve ostalo nerazdeljenih.

Okrog 20. aprila so v taborišču ustanovili t. i. Ordnungsdienst. Vsak delovni blok je dal po 50 ljudi. Tu se je že močno poznala organizacija, ki pa je bila še vedno nevidna. Te dni je bilo nekje od Augsburga že slišati zamolklo grmenje topov. Za naša ušesa je to bila najslajša godba, kar smo si jih mogli želeti.

Dne 23. aprila so odpravili v taboriščno podružnico Allach velik transport, ker je bila v taborišču gneča vendarle že prevelika. Odšli so peš, večinoma sami onemogli in bolni. Do tam je bilo samo nekaj kilometrov, mislim pa, da je precej jetnikov obležalo že med potjo.

Dne 25. aprila je naša komanda šla zadnjič na delo. Že prejšnjo noč smo se vrnili v taborišče, ker smo ostali brez električne energije. Zavezniška letala so bila ves čas v zraku. Esesovcev skoraj ni bilo več videti. Izdelovali smo spodnje hlače in drugo perilo, ker našega dela nihče več ni nadzoroval. Zjutraj smo se vrnili v taborišče. Ob desetih pa je prišlo povelje: »Zbor! Vsakdo naj vzame s seboj odejo! Na pot!«

Tega smo se najbolj bali. Upali smo že, da nam bo s transportom prizaneseno, ker nas nimajo več kam odgnati. Le pot proti Alpam je bila še prosta. Če nas bodo odpeljali, nas ne bodo zaradi selitve v kakšno drugo taborišče, pač pa zato, da nas bodo nekje med potjo pobili. Pred vhomom v taborišče je še vedno stal vlak, poln Judov, ki so ga natovorili že pred tremi dnevi.

Zbrali smo se na zbornem mestu. Najprej so pozvali Nemce in folksdojčerje, naj izstopijo. Za njimi so klicali Ruse, Romune in Madžare. Nastal je daljši premor in začelo se je šušljati, da bodo te prve odpeljali, drugi pa še ostanemo. Potem so začeli klicati Francoze in Italijane in upanje, da bomo ostali, je splahnelo.

Nad taboriščem se je pojavilo 12 zavezniških lovcev. Oglasil se je alarm in brez povelja smo se začeli razhajati. Popoldne je bil spet dan znak za alarm. Ostali smo na blokkih v popolni negotovosti. Nihče ni vedel, kaj bo z nami.

Drugi dan so nas ob šestih zjutraj in ob desetih dopoldne šteli kar pred blokii. Točnega številčnega stanja jetnikov ni bilo več mogoče ugotoviti. Sesula se je najsvetejša institucija v taborišču: apel. Komanda taborišča ni več vedela, koliko nas je in koliko bi nas moralo biti. Za taboriščne pojme je bilo to nekaj nezaslišanega. Kljub temu da se stanje ne ujema, nam ni treba stati na apelu! To se je v zgodovini taborišča prvič zgodilo. Po blokkih so se med jetniki skrivali mladi Nemci in Rusi, ki se včeraj niso odzvali pozivu, naj se javijo. Tisti, ki so bili prejšnji dan odbrani, so ponoči odšli in najbrž izginili. Najmanj 8.000 jih je bilo.

Jetniki so si iskali civilno obleko. Zadnje leto je del jetnikov že nosil posamezne kose civilnih oblačil, zaplenjenih bogve kje. Suknjičem so na hrbtne strani izrezali velik križ ali pa ga premazali z belo barvo. V skladiščih je bilo veliko take, še nedotaknjene obleke. Jetniki, ki so imeli dostop do teh skladišč, so jo kradli, ker je pač vsakdo računal, da se bo v civilni obleki lažje kje skrili, če bodo taborišče selili.

Naslednji dan so se ob 9.10 oglasile sirene. Tulile so brez prestanka 5 minut. Skozi taborišče je prišel starešina taborišča in kričal: »Alles in die Baracken! Panzerspitzen vorne!« Poskrili smo se po barakah in govorili samo še o skorajšnji osvoboditvi.

Ob tri četrt na deset je bilo alarma konec. Razočaranje je bilo veliko.

Dne 29. aprila 1945 je bila nedelja. Takoj zjutraj smo opazili, da nekje zunaj taborišča visi bela zastava. Taborišče se vdaja! Straže so še vedno v stolpih. Čez dan poslušamo občasno streljanje nekje od plantaže. Krogle lete tudi čez taborišče. Držimo se v barakah in čakamo. O pol šestih zvečer sem zaslišal topotanje hitečih nog po taboriščni cesti. Šel sem iz barake in videl reko ljudi, ki je tekla proti zbornemu mestu. Od ust do ust je šla beseda: Američani! Američani! Videl sem jih, kako gredo drug za drugim ob taboriščni ograji. Zborna mesto je bilo v hipu polno jetnikov. Kriki veselja in navdušenja! Tu in tam še zapoznel rafal strojnic iz stražnih stolpov. Toda tudi te strojnice kmalu umolknejo za vedno. Nekaj jetnikov vdre skozi ograjo in tam dobesedno strgajo stražarje, ki so prilezli iz stražnega stolpa. Pred vhodom v taborišče stoji jeep. V oknu šurhausa se pojavi glava Američana. Z mikrofonom lovi krike veselja, ki se tridesettisočglavi množici trgajo iz prsi. Pri drugih oknih se pojavijo tudi jetniki. Skoznje začnejo leteti Hitlerjeve slike, telefoni, kape esesovcev, skratka vse, kar je mogoče odtrgati ali sneti. Na stolpu nad vhodom se pokažeta dva vojaka. Eden od njiju razširi roke in prosi za tišino. Množica se umiri, on pa spregovori razoglavljeno množici v nemščini: »Za vas je vojna končana. Molite za mir in srečno vrnitev v naše in vaše domove!« Na stolpu so se pokazale zastave: španska, francoska, jugoslovanska, češkoslovaška, poljska ... Tudi na blokkih so zaplapolale. Skozi vhodna vrata so prišli v taborišče trije vojaki. Jetniki jih na rokah odnesejo v taboriščno pisarno. Hrup in navdušenje je trajalo vso noč. Bili smo svobodni!

Kako je potekalo življenje v taborišču pod Američani, je dovolj znano in tega ne bom opisoval. Znanecem v domovino sem se lahko javil šele 25. maja, ko je prva jugoslovanska delegacija odšla v Ljubljano. Do odhoda domov sem delal kot bolniški strežnik na bolniškem bloku za TBC skupaj z Lojzetom Korziko, ki je bil takrat še študent medicine. Domov sem se vrnil s prvim transportom, 6. junija 1945.

Razumljivo je, da na teh nekaj straneh nisem mogel popisati vseh dogodkov, ki se jih spominjam. Tako sem le površno opisal leto 1943 in prvo polovico leta 1944, ko so prihajali paketi, ko je bilo v taborišču razmeroma dobro, ko smo imeli tekme med nogometnimi klubi (Poljaki, Jugoslovani, Čehi, kuhinja, plantaža itd.), pevske nastope, literarne večere, gledališke predstave ipd. Obletnico Prešernove smrti smo leta 1944 praznovali tako, da smo sedli k mizi, Fran Albreht pa nam je bral svojo pesem, zloženo za to priložnost.

Poznal sem mnogo Slovencev, katerih imena pa so mi večinoma izginila iz spomina. Tam so bili trije Šifrerji iz Žabnice, Šolar Ludvik iz Dražgoš, prof. Janez Logar, prof. Bernot, prof. Čopič in dr. Roman Savnik iz Ljubljane, Jože Dolenc iz Železnikov, Polde Veber iz Zalega Loga, Jože Nastran iz Martinj Vrha, Jože Jesenko iz Dolenje vasi, Tone Justin iz Lučin, brata Pirnat iz Jarš in njuna bratranca Anžina, Košenina iz Medvod, Jernej Šturm in dr. Vilko Vujčič iz Poštne direkcije v Ljubljani, Franc Medja (vratar slovenskega nogometnega kluba), Igor Guzelj, Janko Berčič in Vilko Grundner iz Škofje Loke in še mnogi drugi.

Omenim naj le še srečanje z dr. Jakobom Šolarjem, mojim gimnazijskim profesorjem za slovenščino in francoščino. V taborišče je prišel kmalu po kapitulaciji Italije. Nikakor se nisem mogel sprijazniti s tem, da bi ga tikal in da bi svojemu spoštovan-

mu profesorju rekel kar preprosto Jaka. S pomočjo drugih Slovencev sem mu nekje organiziral za silo še uporabne civilne čevlje, saj je bil v lesenih 'pantoflih' še bolj neroden kot jaz. V pogovorih nam je zaupal, da bo po vojni spisal slovensko slovnico, ki se bo brala kot pesem. Nekoč mi je pripovedoval, da ga je v Ljubljani zasliševal človek, ki je sedel za zaveso, tako, da se nista videla. In ta zasliševalec ga je nekoč vprašal: »Gospod profesor, ali morda poznate dr. Janka Šmida iz Železnikov?« Vprašal me je, ali je morda meni, ki sem iz Železnikov, to ime kaj znano. Po njegovem naglasu je sklepal, da je najbrž iz Železnikov. Rekel sem mu, da človeka z imenom Janko Šmid poznam, vendar ta človek – kolikor vem – ni doktor. Je pa pred vojno študiral v Ljubljani in je verjetno v Ljubljani ostal tudi med okupacijo.

Ne dvomim, da je v taborišču obstajala organizacija OF, le da jaz nisem vedel zanjo. Aretiran sem bil v času, ko je bila ta organizacija na Gorenjskem še šibka, ko se je borba proti okupatorju šele začinjala in ko sem prva navodila za zbiranje orožja dobival od svoje sestre, ki je že tedaj organizirano delovala v Ljubljani. Kasneje, ko so prihajali v taborišče Slovenci v večjem številu, je bilo med njimi gotovo tudi nekaj organiziranih komunistov in skojevcev, pa tudi članov OF, ki so se med seboj delno poznali in so lahko tvorili tajne grupe, katerih delovanje pa je ostalo večini jetnikov prikrito. Da so take organizacije obstajale, sklepam iz tega, ker se je njihovo delovanje občutilo zadnje dni pred osvoboditvijo in potem ves čas do odhoda v domovino (Jugoslovanski narodni odbor). Če danes presojam takratne dogodke, se ne morem znebiti občutka, da je morala že pred osvoboditvijo obstajati neka organizirana sila, ki je taborišče držala na uzdi, da ni nasedalo provokacijam, ki bi utegnile pomeniti smrt tisočev.

Del pokopanišča v Rock Springsu

... in tudi tak stavek: »Če bi imeli stavek, ki bi se pogovarjal z njimi in bi jim povedal, da je bil tudi sam v taborišču, bi jih morda spodbudilo. Za predstavo, kaj je to, imajo Slovenci nič ne povedati. Seveda je naše zgodovinsko menilo Jugoslovanci ali pa tudi krajevski ljudje, ki so bili dejani pokopani.«

... taborišče je mesto, ki ima veliko pomena za naše zgodovino. Tudi je tudi v Rock Springsu. Menim, da je pokopanišče, ki je bilo v Rock Springsu, in da je bilo tam, kjer so naša naša pripadnost spremenila. Tako je tudi v Rock Springsu. Menim, da je pokopanišče, ki je bilo v Rock Springsu, in da je bilo tam, kjer so naša naša pripadnost spremenila. Tako je tudi v Rock Springsu.

... Pokopanišče v Rock Springsu. Pokopanišče v Rock Springsu. Pokopanišče v Rock Springsu. Pokopanišče v Rock Springsu. Pokopanišče v Rock Springsu. Pokopanišče v Rock Springsu. Pokopanišče v Rock Springsu. Pokopanišče v Rock Springsu. Pokopanišče v Rock Springsu. Pokopanišče v Rock Springsu.

POKOPALIŠČE V ROCK SPRINGSU

Rock Springs je večje mesto v JZ delu ameriške zvezne države Wyoming ob glavni cesti št. 80. Članek o mestu in njegovih prebivalcih je bil že objavljen v LR.¹ Prebivalstvo je narodnostno izredno raznoliko, tam živijo ali pa so živeli predstavniki več kot petdesetih narodov in je tipičen primer ameriškega talilnega lonca. Ob glavnih cestah danes visijo zastave vseh teh narodov. V času nastajanja in razcveta mesta so bili Slovenci po številu tretja najmočnejša skupina. Zelo veliko jih je bilo prav iz okolice Škofje Loke in iz Poljanske doline, zato se mi zdi prav, da tudi v našem zborniku ohranimo oris njihovega zadnjega počivališča.

Danes v mestu živijo potomci nekdanjih priseljencev, tretja generacija je že zelo redka in stara. Skoraj nihče več ne razume slovensko, na prste ene roke pa bi lahko prešteli tiste, ki še znajo povedati kak stavek v mešanici narečja svojih staršev in amerikanščine. Ljudje se počutijo Amerikance, če pa se pogovarjaš z njimi in poveš, od kod si, se spomnijo, da je bil tudi njihov (pra)ded ali (pra)babica iz tistih krajev. Za predstavo, kje je to, jim ime Slovenija nič ne pomeni. Še vedno je zanje geografsko merilo Jugoslavija ali pa ime kraja, od koder so bili doma predniki.

Pokopališče je mesto, ki marsikaj pove o zgodovini kraja oz. njegovih prebivalcih, posebno tam, kjer se narodna pripadnost spreminja. Tako je tudi v Rock Springsu.

Mesto ima dve pokopališči. Glavno je v južnem delu, manjše, novejše, staro nekaj deset let, pa v severnem in je precej oddaljeno od središča. V primerjavi s starim je to res majhno. Zdaj pokopavajo na obeh, kjer kdo želi.

Del pokopališča v Rock Springsu

¹ Pavla Rahonce, Slovenski izseljenci v deželi kavbojev, Loški razgledi 41, str. 181, Šk.Loka 1994 in P. Rahonce, Župnija Sv. Cirila in Metoda v Rock Springsu ..., LR 42, Šk.Loka 1995.

Plošča na najnovejšem delu

seveda stalno namakajo (brez umetnega namakanja tam tako rekoč nič ne raste, je polpuščava). Na novjšem delu pokopavajo v vrstah drug za drugim (približno tako kot pri nas v Lipici prva leta, ko je bilo pokopališče novo). Vsak grob ima na tleh položen spominski kamen, velik približno 1 x 0,5 m in na njem napis. Navadno je v grobu pokopan eden ali dva. Podoben sistem je tudi na novjšem severnem pokopališču. Primer takega groba je grob na sliki št. 2 (Jenko). Naj kar tu omenim še dve za nas čudni navadi. Pogosto je, da sta na spominskem kamnu napisana umrli, zraven pa še živi sozakonec. Ko le-ta umre, zraven samo dopišejo datum. Zgodi pa se tudi, da ta ni nikoli tam pokopan. Druga navada pa je, da svojci prinašajo na grob pokojnika njemu ali svojcem ljube stvari: npr. otrokom igračke, tudi mamicí otroci puščajo igračke, lovcem peresa živali, ribičem vabe in plastične ribice itd.

Prvotni in za nas pomembnejši del pokopališča pa se nekoliko razlikuje od nevejšega. Pripadniki posameznih narodov imajo neformalno svoje predele. Seveda niso strogo ločeni, vendar na določenih predelih prevladujejo. Najbolj izrazita dela sta kitajski in nemški, drugi pa so bolj pomešani. Stari način pokopavanja je bil

Darilca na grobu

Glavno pokopališče leži v južnem delu, nekoliko dvignjeno nad centrom mesta, ki je na ravnini oz. v neizraziti kotlinici. Od glavnega trga je oddaljeno dober kilometer. Prostor je zelo velik, z asfaltiranimi potmi (cestami) razdeljen na več delov. Tudi znotraj tega pokopališča obstaja starejši in novjši del. Celotno pokopališče je zdaj posejano s travico, ki jo

malo drugačen kot pri nas. Ko so nekoga pokopali in je dobil svoj spominek, je bilo to končno. Ko je umrl drugi iz iste družine, niso odprli prvega groba, ampak je dobil svoj prostor - grob zraven prvega, pogosto pa tudi svoj spominski kamen. Tako so nastala nekaka družinska grobišča: večji prostor, na katerem je več grobov pripadnikov ene družine ali pa tudi drugih sorodnikov. Pogosto obstaja spominek z

družinskim imenom, poleg pa po tleh več kamnov z imeni posameznih pokojnih. Včasih so znotraj teh družinskih grobišč plošče pokojnikov tudi prestavljali. Zaradi takega načina pokopavanja je na tem delu pokopališča najlaže ugotoviti člane iste družine oz. sorodnike.

Spominki so zelo različni. Vsi so kamniti oz. iz marmorja. Na starem delu prevladuje naslednji tip: kamnit spominek z napisanim priimkom, ki je v zgornjem delu, včasih pa tudi spodaj. Okrog so v zemlji položene (vkopane) kamnite ploščice z napisi: včasih samo ime, drugod pred imenom sorodstveni odnos (oče, mati, brat, teta ... to je pri slovenskih včasih slovensko, še pogosteje pa angleško), zraven je včasih tudi datum rojstva in smrti. Veliko je tudi spominkov z napisom družine, pod tem pa ime in letnice enega ali dveh pokojnih. Včasih je jasno vidno, da je bil spominek napravljen za enega, pa so čez nekaj let dopisali še drugega, celo na drugo stran (če je spominek kvadraste oblike). Marsikje starega velikega spominka ni, v zemlji so samo še ploščice; včasih so tudi te že močno vraščene v zemljo ali obrnjene. Spominek lahko leži prevrnjen ali pa je polomljen.

Ponekod je veliko praznega prostora, ki kaže, da so nekoč spominki bili, a so do danes v celoti podlegli zobu časa (zelo možno je, da so rodbine izumrle ali pa pokojni niso imeli sorodnikov, ali pa so ti odšli v druge kraje). Zato se mi zdi toliko bolj pomembno, da ohranimo tisto, kar danes še obstaja, saj že čez nekaj let marsikaterega spominka ne bo več. Veliko je otroških grobov. Včasih je umrl najprej otrok. Zato je znotraj družinskih grobišč marsikdaj tako, da je najprej en ali več grobov otrok, šele potem sledi grob staršev. Če je imel otrok večji spominek, so v nekaterih primerih pozneje nanj dopisali še koga drugega.

Kar je povedano splošno, velja tudi za slovenske grobove. V osrednjem predelu je še nekaj spominkov s slovenskimi napisi, na nekaterih so vklesani tudi slovenski verzi. To so spominki prve generacije prišlekov, ki še ni znala

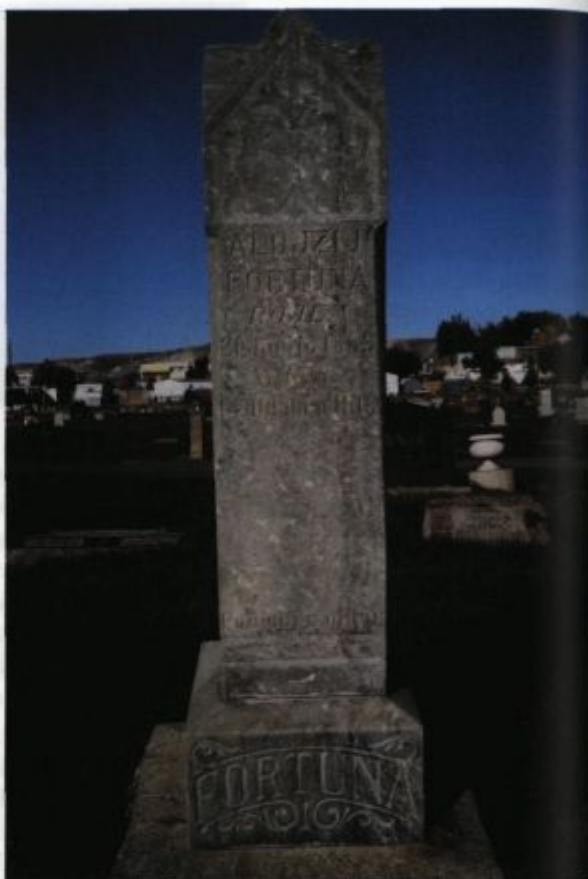
Kamni v tleh

Ostanki spominka

dobro angleško ali pa so se slovenstva zelo močno zavedali. Tam rojeni pa so že dajali angleške napise. Zato so napisi na grobovih otrok velikokrat slovenski, ker so zanje poskrbeli slovenski starši, napisi na grobovih staršev pa so poangleženi, ker so jih dali napisati preživeli, že poamerikanjeni otroci, bratje ali sestre umrlih. Med slovenskimi se mi je zdel najbolj pretresljiv spominek nekega Porenta iz Crngroba. Verjetno danes od prebivalcev Rock Springsa nihče več ne zna prebrati slovenskega napisa, še manj pa razume, kaj si je l. 1913 želel tridesetletni Crngrobčan ali njegovi sorodniki: *Ko pelje pot vas mimo jame, postojte, pomolite zame.* Zelo pogosto se slovenski jezik meša z angleškim: npr. na družinskem kamnu piše slovensko: Družina ta in ta, na malih osebnih kamnih pa Father xy, Mother xy. Celo tako je, da ima ena in ista oseba prvotni slovenski napis, poleg pa je še kamen z angleškim.

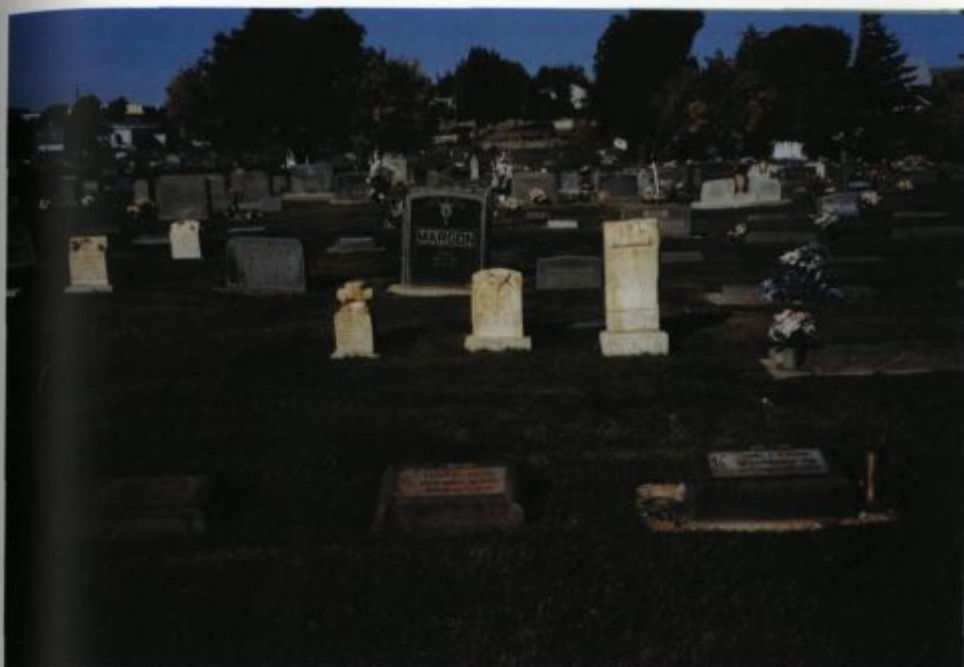
Pisava slovenskih imen in priimkov je zelo različna. Priimki so včasih malo poamerikanjeni, imena pa večkrat. Probleme je povzročala pisava naših šumnikov, pa tudi sičnikov. Včasih so strešice enostavno izpuščene, drugič je angleški način pisave (ch, zh, sh, sch), tretjič pa je, očitno na posebno hotenje naročnika, tudi pravi č, ž, š, pri čemer so kljukice večkrat prav okorne. Nekateri priimki se končujejo na -e: Rahonce, Dolence, Zupence. Zadnji -e so dodajali samo v pisni obliki, da se je izgovor ohranil čim bolj prvoten. Če bi se pisalo npr. Dolenc, bi bil angleški izgovor »Dolenk«, temu pa so se hoteli izogniti.

Slovenski (zgoraj) in angleški napis

Grobišče

Obstajajo tudi številni grobovi, kjer slovenskega izvora iz napisov sploh ni mogoče ugotoviti. Tipičen primer je grobišče družine Gosar. Prvi otroški grob je že iz l. 1915, toda napis je samo angleški. Otrok je bil resda rojen tam, a so doma govorili vsaj takrat še slovensko.² Ali je bil jezik povezan z družbenim položajem? Gosarji so bili tam znani mesarji, torej med večinskimi rudarji na višjem klinu družbene lestvice. Kot da so se prav hoteli čim prej asimilirati oz. tudi po smrti kazati lojalnost ameriški državi, ki je vključevala tudi uporabo angleščine.

Napisi

Napisi bodo navedeni dvakrat: v prvem delu po legi, tako kot sem jih zapisovala;³ zaradi lažje identifikacije sem dodala pred

Angleški napis

² Razmere poznam, ker so moji sorodniki.

³ Zapisovala sem 27. - 30. 9. 2003.

imenom pokojnika zaporedno številko. V drugem delu so navedeni še po abecedi. V začetku bodo tisti, ki poleg podatkov o umrlih vsebujejo tudi slovenske verze. Sledijo tisti, kjer je omenjen kraj, od koder je bil pokojnik doma, potem tisti s kakršnimi koli slovenskimi besedami, nato tisti z imeni in podatki in nazadnje samo z imeni. Ker čisto slovenskih ni prav veliko, bodo tudi oblikovno vernejši prepis originala. Pri tej skupini sem pisala z veliko ime in priimek, pri ostalih pa samo priimek. Verze navajam vedno ležeče in razprto. Namenoma puščam originalni zapis, ker kaže nebogljenost v znanju slovenskega jezika. Začetni t v "tukaj počiva" ni tako važen, zato ga praviloma pišem z veliko. Marsikateri priimek se pojavlja večkrat, pogosto tudi različno zapisan: od popolnoma slovenskega do popolnoma poangleženega. Slovenskost nekaterih priimkov je tudi vprašljiva: Kovač, Novak in še kakšen je lahko tudi hrvaški, slovaški in še kateri, kajti vsi ti narodi so tu živeli. Prav tako so lahko izpuščeni nekateri, ki samo na prvi pogled niso slovenski. Pri vprašljivih mi je bil kriterij za navedbo mesto groba (ali je med izrazito slovenskimi) in rojstno ime pokojnika. Nekateri od teh so navedeni z vprašajem. Ponekod že napisi kažejo, da je bil zakon narodnostno mešan: npr. hrvaški (srbski) priimek in tipično slovensko ime.⁴ Če sem vedela ali ugotovila rojstni kraj pokojnika, sem ga navedla v opombi.⁵ Grobovi, ki so na t. i. kitajskem delu, imajo za zaporedno številko oznako K.

Napisi na kamnih so seveda različno oblikovani, v različnih vrstah, z različno velikimi črkami, malimi in velikimi, z različnimi presledki, vejicami, pikami. V prvem delu seznama je navajano na naslednji način. Če obstaja povzemajoč priimek, je ta naveden v svoji (prvi) vrsti, v naslednjih sledijo imena posameznih pokojnih (kot je na spominkih: samo ime ali ime in priimek) in drugi podatki. Datumi so podani v originalnem načinu: dan, mesec, leto ali pa angleško: mesec, dan, leto, kar je zelo pogosto. Pri starejših pokojnikih so datumi vedno izpisani, ker gre za prave izseljence, pri mlajših pa samo včasih. Na kamnih so praviloma angleški izrazi: Father, Mother ... redko pa tudi slovenski (oče, mati, prijateljica ...) Zaradi izrednega hitenja pri prepisovanju podatkov sem ponekod avtomatsko zapisovala slovenski izraz, tudi če je bil tam angleški. Ker se ne spomnim točno, kakšen je original, sem dvomljive zapise označila z zvezdico. Kjer ni povzemajočega družinskega imena, si imena sledijo po vrsti. V številnih primerih, posebno pri mlajših grobovih, sem izpisala samo slovenski priimek, ne pa tudi imen, ki so angeška. Ti priimki so podani zaporedno, številka navedka pa je za vse skupaj. Posamezne priimke sem včasih združila, če so grobovi blizu. Poševnica pri starih grobovih pomeni naslednjo vrsto na spominku. Če se ime pojavi v slovenski in angleški različici, je navedeno obakrat. Grobovi z istim priimkom na različnih krajih so lahko grobovi sorodnikov, ni pa nujno. Obratno pa tudi drugačen (poangležen) zapis ni vedno pokazatelj nesorodstva. Vsak priimek je zapisan tolikokrat, kot se pojavi.

⁴ npr. Ovde počiva Francika Radosevic, mar.19, 1918 - apr.30, 1923.

⁵ Če kdo med imeni pokojnikov prepozna svojega sorodnika, bom zelo vesela, če sporoči podatke, da bi lahko dopolnili seznam.

V abecednem delu je naveden samo priimek (poudarjeno) in ime, slovensko zapisan datum rojstva in smrti (če obstaja) ter zaporedna številka. Pod istim priimkom so sorodniki, kadar na spominku obstaja povzemajoči napis (priimek družine).

Napisi

1 Tu počiva /FRANCISEK PORENTA

*2. avgusta 1883 v Cerngrobuna Kranjskem / *20. januarja 1913

*Ko pelje pot vas mimo jame,
postojte, pomolite zame.⁶*

2 V Blag spomin /JAKOBU STARMAN

*dne 24 aprila 1891 /na Trati Kranjsko / *dne 18. avgusta 1909

*Prerano si odšel pred nami
Prej gost bolj redek naš je broj
v deželo solnčno nad zvezdami
nas vabiš kličeš za seboj.*

3 Tukaj počiva /FRANCES TRATNIK /rojena marca 7. 1898 /umrla
aprila 7. 1915

*Bodi ji lahka tuja zemlja in blag spomin
Naša tuga te ne vzdrami
spavaj mirno v groba jami.*

4 Tukaj počiva /GEORGE TRATNICK /rojen apr. 22. 1855 /umerl may 9. 1919

5 Tukaj počiva /PETER KRIZNAR /roj. 29. maja 1889 /umerl 11. jun. 1910

Naj u miru počiva /clan JSKJ in SDPZ /Molitezame

6 Tukaj počiva /FRANK DEMSHAR /rojen 11. novembra 1881 /umrl 31. januarija
1911

bodi mu lahka tuja zemlja /in blag spomin

7 Tukaj počiva /FRANK KUMAR /royen novembra 1889 /vmerl septembra 1911

nay v miru počiva

8 Tukaj počiva /FRANK SMITH /roj 12 tga sept. 1864 /v ojster verhu pri Selcuh
Kranjsko /umerl 5 tga feb. 1905

⁶ Štibernikov iz Crngroba.

9 Tukaj počiva /JAKOB TAUČAR /rojen 21. julija 1879 /umerl 3. julija 1910 /Doma iz Dolenšč fara ...(Jav)orje
Naj umiru poč...(iva)

10 MARIJA DEMSHAR /rojena /15. aug. 1883 /umrla /20. nov. 1918

Počivaj v miru

(druga stran istega spominka)

IVANA /23. nov. 1909 /31. maj 1910

oče /JOHN DEMSHAR /dec. 13. 1882 /nov.13. 1955

11 ANTON SEDEJ /rojen 17. jan. 1874 /umrl 28. june 1918

12 FRANCISKA dau of J&T DEMSHAR /1905 - 1909

JOSEPH 1908 - 1909

JOHN 1906 - 1907

13 FRANK KOSAK /rojen 5. okt. 1890 umrl 25. dec. 1918

Počivaj v miru

14 V spomin /LOJZIKI PIVK /*22. aprila 1912 + 23. maja 1912 /Žalujoči stariši

15 Tukaj počivata brata /FRANK PIUK in JOHN PIUK

Frank je bil rojen okt. 4. 1889

John je bil rojen maja 10. 1891

Umrla sta feb. 12. 1914 v premogovem rovu v Superior WYO

Bodi njima blag spomin

16 Tukaj počiva

MARIJA TOMINC /1889 - 1905

FRANČIŠKA /1913 - 1915

FRANČIŠKA /stara 2 meseca /R. I. P.

zraven samo kamen:

FRANK TOMINC /1880 - 1924

17 Minka MARCINA

18 Tukaj počiva

MARY KOVAC /hci

JOSEPH & FRANCE KOVAC

roj. 18. marca 1910 /umerla 23. marca 1916

Bog bodi jej milostliv

zraven KOVACH

JOSEPH /feb.14. 1876 /feb. 20. 1950

FRANCES B /dec.17. 1879 /dec. 4. 1970

19 JOE DOLINAR /5. feb. 1916 /23. okt. 1917

Pros za nas

20 DOLINAR

FRANK DOLINAR /rojen 14. maja 1876 /umrl 2. nov. 1918

JOHN V. DOLINAR /okt. 14. 1917 /july 2. 1960

21 RAVNIKAR

MARY /1888 - 1976

FRANK /1880 - 1958

22 JOSEF CUKALE /rojen 7. march L 1913 /umerl 4. april 1923

23 ALOJZ CUKALE /aug. 24. 1910 /nov. 3. 1916 (otr.)

FRANČIŠKA /dec. 11. 1912 /nov. 12. 1916 (otr., z zgornjim na istem kamnu)

24 Tu pociva /JANEZ MASEL /rojen v Zagorju /9. dec. 1876 /vbit v premogokopu

24. sept. 1910

Naj v miru pociva

(na že zapuščenem delu pokopališča)

25 Tukaj pociva /ANTON CERNOGA

bog mu daj vecni mir in pokoj in vecna luc naj mu sveti

(Zdi se, kot da so nad c v bes. počiva, večni, -a, luč naknadno izpraskane strešice)

26 Tu pociva /DANE IVEZIC /*24. junija 1913 /star 24 let

Pocivaj v miru

27 JOE JUGOVIC /rojen 19. marca 1891 /umrl 7. dec. 1918

Pocivaj v miru

28 ANTON JUGOVIC /1868 - 1949

29 JUGOVICH

Tukaj pociva /father /John /1865 - 1951

Tukaj pociva /mother /Maria /1865 - 1930

30 JUGOVICH

ANTON jan. 17. 1880 aug. 13. 1972

MARY jul. 2. 1892 dec. 11.1982

31 YUGOVICH

oče* FRANK YUGOVICH 1885 - 1945

mati* MARY YUGOVICH 1889 - 1958

sin* ANTON YUGOVICH 1926 - 1993

sin* FRANK YUGOVICH 1924 - 1997

32 PUTZ

Tukaj počiva /EMILIA PUTZ /roj. dec. 27. 1912 /umrla dec. 28. 1915

Naj v miru počiva

Tukaj počiva /FANNIE PUTZ /roj. dec. 17. 1910 /umrla dec. 30. 1915

Naj počiva v miru

baby /JOHNEY E. PUTZ /may 8. 1919

JOHN PUTZ /may 1. 1925 /feb. 8. 1926

33 FORTUNA

ALOJZIJ FORTUNA /rojen 21. junija 1883 /umrl 14. oktobra 1918

Počivaj v miru!

Zraven originalnega spominka še mala anglaška plošča: Father /Louis Fortuna /1883 -1918

34 FRANK KOSIČ /Laporje Štajersko

35 VEHAR

Tukaj počiva

FRANK VEHAR /rojen 9. dec. 1910 /umrl 5. avgusta 1911

Naj v miru počiva

Tukaj počiva

JOHAN VEHAR /rojen 2. julija 1912 /umrl 17. avg. 1915

Bozji prst so (!) ga je dotaknil in je zaspal

Naj v miru počiva

Tukaj počiva

FRANČIŠKA VEHAR /rojena 28. oktobra 1914 /vmrla 27. avgusta 1915

Naj v miru počiva

36 VEHAR (na skali angl. napis)

FRANK /Dec. 3. 1886 /aug. 29. 1966

JENNIE /jul. 5. 1892. /sept. 21. 1964

37 FRANCISKA DOLENC /R. 4. jan /U. 4. jan 1909

38 ANTON JEREB /raiyen 1900 /umarl 1903

STEFAN JEREB /raiyen 1903 /umarl 1906

Tukai počivata /sinova /MATIYA & MARIVA /JEREB

39 BARBARA BENEDIČIČ /R. 20. Nov. 1905 /U. 21. Oct. 1906

MARIA /R. 11. Oct. 1908 /U. 14. jan. 1909

FRANČIŠKA /R. 19. Feb. 1910 /U. 28. ap. 1910

ANNA /R. 26. U. 27 july 1911

40 YOS. OMAN /rojen, leta 1883 /umerl, leta 1905

naj v miru počiva

41 Tukaj počiva /FRANK DEBEVEC /rojen Decembra 14, 1878 /vmrl avgusta 8, 1905

42 Tukaj počivata /brata PUSTOVRH /rojena v Črni vrh Austrija
NIKOLAJ /1878 - 1923 BLAŽ /1881 - 1941

43 Tukaj počiva
FRANCISKA TOLAR /rojena 5. apr. 1908 /umrla 19. sept. 1908
Bog ji daj v miru počivati

MARY TOLAR /19. Nov. 1918 /27. Nov. 1918
Prosi za nas

FRANK TOLAR /1913 - 1914
Prosi za nas

MATT TOLAR /1874 - 1927

44 TEREZIJA ZAVRŠNIK /1889 - 1920
Počivaj v miru
Spodaj na spominku: ZAVRŠNIK

MARIJA ZAVRŠNIK /1912 - 1915
Prosi za nas

45 ANTON CERAR /rojen 1885 /umrl 1939

46 Tukaj počiva /LUIS MUSICH /1917 - 1933
Tukaj počiva /MARY MUSICH /1881 - 1964
Tukaj počiva /PETER MUSICH /1877 - 1848
PETER J. MUSICH /1915 - 1980

47 JOHN MRVICH /rojen maj 30. 1890 /umrl Dec. 26. 1916
Naj mu bode lahka tuja zemlja

Glej tudi 166 in 170

48 WESOVIŠEK /doma iz Štajersko
LUIS /oct. 10.1884. - oct. 12.1964
CHRISTINE /july 17. 1898 - april 24. 1960 (na t. i. kitajskem delu)

49 Iulia ZUPENC 1916 - 1938

50 OBLAK /Anton /1876 - 1956

51 OBLOCK (cela družina), vmes tudi

52 Antonia PLESTENJAK /1875 - 1914

53 BENEDIČIČ

Father Valentin /1876 - 1921

Mother Katherin /1879 - 1924

Brother John /1907 - 1932

54 PAVLICH, ZAGAR, KVASNAK, CUKALE, KORITNIK, DOLENCE

55 HAZEL (?) JESENKO /jan. 29. 1913. jan. 26. 1930

56 Frank PIVIK 1890 - 1944

Mother Hellen 1889 - 1932

Paul VALANCIC

57 TAUCHER

Blas 1881 - 1952

Katherine 1885 - 1933

in drugi

58 Dominik SUSIČ

59 Lucille E Kalan (dvojčica)

60 KALAN

Mother Lucija 1882 - 1935

Father Gregor 1875 - 1945

61 MRAK, LESKOVEC

62 Anton LESKOVEC 1864 - 1951

63 FERLIC

Son Joseph/1902 - 1902

Son Mathew /1907 - 1908

Son August/1914 - 1915

Daughter Frances 1916 - 1917

Husband Mathew 1878 - 1938

Wife Jennie 1885 - 1965

Son Johan 1926 - 1931

Joseph F FERLIC 1930 - 1966

64 PEVEC Emilija, Tanny, Olga, Danica

65 BOŽNER, TOLAR, TAUCHER, MARUSČAK, RAMOUSH, HRUSKA?, POPERNAK

- 66 HOSTAR Mary
 67 Anton JELOVCEN 1875 - 1900
- 68 TAUCHER
 Urban 1874 - 1956
 Mary 1873 - 1961
- 69 KERSHISNIK
 Mother Mary 1886 - 1961
 Father Max 1884 - 1921
- 70 NOTAR
 Dad Blaž /1874 - 1954, Mother Jerica 1873 - 1832
- 71 MRAK, PORENTA, KOLMAN, BERLOGAR, KOLER, ABRAM, JELOUCHAN
- 72 Paul KOS (jan. 25. 1876 - apr. 20. 1956)
- 73 KOBLER, OMEJC, PAVLOVICH
- 74 KREK Gasper, Anna
- 75 RADALJ, PETERNEL (samo ta kamen, malih z imeni ni več, so pa na njihovem mestu rožice),
 TOLAR, GACNIK, SIMON, KARPAN
- 76 Frances YUGOVICH / 1889 - 1955
- 77 KERSHISNIK, CHENCHAR, BALOG, NOBLE, ZUPENCE
- 78 KUSEK Anton, Frances⁷
- 79 MARCINA, JEREB, KVASNAK, ZUEK, MARTINEZ, HAFNER, PERNICH, ZUPENC
- 80 PIVIK - DOLINAR
 Mary PIVIK / 1894 - 1981
- John DOLINAR /1885 - 1936
- 81 Family of Jack PODBEVŠEK
 Jack PODBEVŠEK /avg. 4. 1894 - march 12. 1957
 Mary PODBEVŠEK /sept. 28 1898 apr. 19. 1972

⁷ Kavčičevi (Mišnčarjevi) iz Šk. Loke.

82 FERLIC

Frank M 1905 - 1970

Mary L 1908 - 1965

83 YENKO

Nik F /nov. 25. 1904 jan. 9. 1967

Mary C /aug. 25. 1912 sept. 20. 1957

84 USENICHNIK

Frank USENICHNIK /1890 - 1957

Jennie USENICHNIK /aug. 1896 /ok. 1983

Joseph DOLINAR aug. 8. 1890 /july 16 1960

85 SKUBIC

John 1892 - 1974

Jennie D /1904 - 1966

86 MLINAR

Ignatz sr /1880 - 1967

Mary /1891 - 1971

Charles Chic /1915 - 1999

87 KERSHISNIK

poročena* jan. 29. 1946

Viktor W /1916 - 1997

88 JELOUCHAN, PUTZ, POTISK, PONIKVAR, BENEDIČIČ

89 BERTA

Mother Marjeta 1880 - 1969

Father Jozeph 1875 - 1927

Georg f. 22. 1907 - sept. 6. 1987

Viktor 1. nov. 1904 - 17. jan. 1926

90 KOŠIR

John 1869 - 1923

M. J. Košir 1882 - 1923

91 ŠUBIC

Father Frank 1864 - 1922

Mother Katarina 1866 - 1962

Sohn August 1900 - 1964

Doughter Mary 1896 - 1971

92 BERNARD

Ben feb. 3. 1887 feb. 16. 1958

Jennie dec. 27. 1891 dec. 12. 1975

Sohn Anton BERNARD maj 21.1912 sept. 27. 1922

93 Anton PROJ /13. VI. 1880 - 7. 5. 1922
 Antonia PROJ STARMAN /13. VI. 1876 - 25. 2. 1968

94 ŠUSTER

Frank 1908 - 1925

Francis 1904 - 1904

Julia 1910 - 1912

Sohn Joseph SHUSTER 1906 - 1937

John Michael SHUSTER /... Jul. 27. 1913 - aug. 12. 1996

Odesa B SHUSTER /July 25. 1922 - June 28. 2003

Uncle /Micke SHUSTER /1876 - 1934

Father /Joe SHUSTER /1878 - 1939

Mother /Rozalia SHUSTER /1878 - 1933

95 GOSAR

Frank GOSAR /born march 22. 1910 /Died nov. 6. 1915 /Not dead but sleepeth /
 zgoraj: *Rest in peace*

Frank GOSAR /sept. 9. 1916 mar. 8. 1926

Sylvia GOSAR /Sept. 21. 1913 avg. 7. 1927

Frank GOSAR /oct. 2. 1887 - aug. 11. 1956⁸

Frances GOSAR /nov. 11. 1886 - aug. 13. 1971⁹

John J. GOSAR /dec. 4. 1911 - dec. 8. 1994

96 BERTONCELJ

Father Jerney /1868 -1948

Mother Jedert 1876 - 1946

Angela KLEINHAUS 1903 - 1981¹⁰

97 KATANA, MEHLE

98 PLEMEL /Ludwig J. gr. 1911 - 1974

99 STAKIČ

Father Peter S okt. 14. 1897 spt. 5.1978

Mother Albina mar. 7. 1905 maj 28. 1988

100 JEREŠ

Joseph sr. mar. 19. 1889 dec. 6. 1967

Theresia okt. 16. 1894 nov. 15. 1969

101 MIVŠEK

Father Joseph 1897 - 1971⁸

⁸ rojen Stara Loka 16, Hrenov

⁹ roj. Frančiška Benedik, roj. Pungert 16.

¹⁰ Jernej, rojen Godešič 44 (Alešev), Jedrt (druga žena?) roj. Kokal, roj. v Luši. Angela - hči, roj. Stara Loka, por. Z John Jakob Kleinhaus.

102 STARMAN

Anton STARMAN sr. jun. 12. 1886 okt. 7. 1969
 Paulina STARMAN jan. 4. 1896 jun. 28. 1975
 Anton L. STARMAN jr. jun. 2. 1914 - jan. 9. 1996

103 Jerry NOTAR jr. Nov. 1. 1894 - nov. 3. 1962
 Mary NOTAR Mar. 7. 1895 nov. 12. 2001

104 BOGATAJ

Father Joe 1897
 Mother Mary 1905 - 1991

105 GOLOB

Father Frank april 2. 1882 dec. 17. 1960¹¹
 Mother Mary K okt. 2. 1877 feb. 11. 1959¹²
 Sohn Frank A jr. ap. 13. 1904 ap. 20. 1929
 Doughter Gaile GOLOB BERTAGNOLLI maj 24. 1910 mai 24. 1993

106 NOTAR

Max jan. 31. 1911 jan. 17. 1996

107 Cecilia S GALLICICH 1912 - 1922

Joseph H GALLICICH 1906 - 1996

108 GALIČIČ

Joe 1883 - 1970
 Mary 1884 - 1977

109 MIKLANČIČ (MIKLAUČIČ?)

Lukas okt. 18. 1891 dec. 16. 1975
 Albina dec. 14. 1902 okt. 20 1973

110 PUTZ

John okt. 25. 1880 nov. 20. 1970
 Johanna aug. 19. 1888 mai 24 1974

111 Albin GNIDOVEC, pastor, 1894 - 1984

112 SUBIC

Paul M dec. 8. 1903 maj. 1. 1981
 Jennie nov. 26. 1908 okt. 23. 1972

113 JEREB Joseph A 1915 - 1978

¹¹ njegov oče Peter Golob, roj. Virmaše 32.

¹² roj. Kokal, roj. v Luši, sestra Jedrt por. Bertonceelj, grob št. 96.

114 ZAVERSNIK

Levis jun. 9. 1916 march 24. 2001

Amelia aug. 30. 1913 oct. 9. 1983

115 LESKOVEC

Matt 1897 - 1974

Louise 1902 - 1997

116 Frank Martin DOLINAR.... okt. 4 1899 - aug. 28. 1984

117 SUSICH

Father George 1896 - 1972

Mother Antonia 1897 - 1982

118 ZAVERSNIK

Anton juli 12. 1907 apr. 18. 1973

Grace Leone okt. 25. 1909 feb. 21. 1971

119 MARUSHACK

MARUŠAK George, Matilda

120 KALAN

Valentine feb. 12. 1207 maj 22. 2000

Frances aug. 18. 1911 -

121 GOSAR

Father Frank Joe GOSAR jun. 4. 1926 dec. 9. 1977

122 JAKSE

Lois J. 1899 - 1972

Mildred L. 1905 - 1995

123 A CUKALE jr, JAKŠE, HAFNER

124 HRIBAR

Sohn Paul jr. aug. 24. 1915 jan. 11. 1971

Baby Rose M. HRIBAR okt. 21. 1938

Father Paul dec. 31. 1883 feb. 3. 1926

Mother Josephine feb. 24. 1888 jan. 9. 1972

125 GOSAR

Father Joseph 1897 - 1971¹³

Sohn Joe 1925 - 1926

Mother Antonia 1904 - 1999¹⁴¹³ roj. St. Loka 16, brat Franka Gosar, grobišče 95.¹⁴ roj. Šk.Loka, Fušarjeva.

126 ANGELOVIC? cela družina: Katherine, Terezia, Aleksander, Angela, John, Monika

127 Luis P MRAK 1906 - 1923

128 MRAK

Mother Mary MRAK 1850 - 1928

Father Jakob MRAK 1845 - 1938

Aunt Apolonia MRAK 1887 - 1982

Wife Franciska MRAK 1882 - 1936

Husband John MRAK 1875 - 1957

129 PIVIK

Anton sr. 1892 - 1953

Mary 1898 - 1988

130 PIVIK

Louis 1919 - 1920

Louise 1923 - 1926

131 REMC

John REMC 1886 - 1927

Sohn Felix 1817 - 1937

132 Ignac LOVSHE jun. 17. 1885 mar. 7. 1958

Frances LOVSHE dec 11. 1888 maj 1. 1944

133 ILIČ Mirko 1899 - 1922

134 MRAK

Paul Dean SHIFLAR

Sohn Urban 1929 - 1949

Mother Mary 1903 - 1977

Father Urban 1895 - 1983

135 PREVEDEL

136 ZAVERSNIK

Father Anton jan. 9. 1880 aug. 3. 1940

Mother Mary jan. 23. 1883 feb. 27. 1977

Sohn Willian sept. 16. 1924 feb. 20. 1928

Robert ZAVERSNIK 1922 - 1945 killed in...(v vojni)

137 PERKO - RADALJ

138 JEREB
 Sohn Joseph 1926 - 1926
 Sohn Baby 1928 - 1928
 Sohn Venceslav 1930 - 1931
 Mother Frances 1886 - 1931
 Father Bartholomew 1891 - 1948

139 KORITNIK
 Father Anton 1876 - 1951
 Mother Theresia 1883 - 1964
 Sohn Martin 1927 - 1928

140 POPERNAK
 Father Andrew 1869 - 1936
 Ana WARREN 1907 - 1995
 Jammes R WARREN 1905 - 1966 (mož)

141 POTOCHNIK
 Frank 1888 - 1961
 Joseph 1886 - 1936

142 BUH
 Mather Ana 1895 - 1967
 Father Andrew 1885 - 1936

143 Simon PINTER 1892 - 1978
 Alma 1900 - 1996

144 KOVACICH
 Karl M. 1924 - 1978

145 DOLENCE
 Rudolph 1896 - 1976
 Antonia 1897 - 1988

146 PERNICH
 Father John 1901 - 1992
 Mother Frances 1900 - 1998

147 ANGELOVIC (cela družina)

148 DOLENC
 Anton DOLENC 1887 - 1927
 Mother Anna DOLENCE 1898 - 1989

Father John 1881 - 1972
 Mother Mary 1882 - 1946
 Daughter Ann 1912 - 1947

- 149 PERSHIN
 Father Joseph 1892 - 1942
 Mother Mary MIVSEK 1898 - 1988
 Husband Martin MIVSEK 1896 - 1978
- 150 PEVIC Frank 1916 - 1976
- 151 Rose E. NOVAK 1890 - 1977
- 152 PREVEDEL, HAFNER, TOMICH
- 153 KOBLER
 Martin nov. 11. 1891 - okt. 3. 1965
 Frances feb. 12. 1890 - feb. 25. 1959
- 154 VOLCIC
 Frank C jan. 29. 1911 - jan. 20. 1994
 Phyllis M. (...)
 Marie feb. 6. 1958 - juli 10. 1985
- 155 VOLCIC, TIMKO, TONKO
- 156 Theresa PORENTA okt. 12. 1898 - okt. 15. 1974
- 157 VOLCIC Jakob, Rose, Albert
- 158 PIVIK, MEHLE
- 159 Matt YENKO
 Matevž 1870 - 1952
- 160 John KOVAČ
- 161 PETERNELL 1886 - 1949
- 162 Anton STUPNIKAR 1894 - 1950
- 163 DOLINAR, VEHAR, KAUCICH, KORITNIK, MEHLE, KRPAN, ZUPAN, SCALA ?,
 NOVAK, SUSICH, TAUCHER
- 164 RAHONCE
 Angela 1914 - 1984¹⁵
 Ciril mar. 17. 1912 - jul. 18. 2003¹⁶

¹⁵ roj. v Am., starši s Form (Pivk-Pivik).

¹⁶ roj. Zg. Bitnje.

- 165 Ronald RAHONCE 1917 - 1947
- 166 KERSHISNIK
družina, tudi prijateljica Angela LABERNIK
mati Frances PERKO
- 167 HOMEČ, ZUPENZ, KERSHISNIK, GORNIK, POTOCHNIK, ANZELC (samo en kamen s tem imenom), ERZEN, DEMSHAR, KERSHISNIK
- 168 JELOVČAN Tomaž 1871 - 1952
- 169 Franc BERNIK 1877 - 1953
- 170 KERSHISNIK, PIVIK, SCHLEVAR, PALANCH, EUSEK, BLAZEK, YUGOVICH, PORENTA - (na vazi piše:) *Lahko Noč*
- 171 YAMNIK
Frank 1886 - 1961
majka Mary 1898 - 1965
- 172 Father John OMEYC 1876 - 1951
- 173 KRASOVEC
Father Jack 1902 - 1989
Mother Mary 1905 - 1969
Son Rudolph 1926 - 1940
- 174 GROHAR Peter, Agnes
- 175 Tony ISKRA
- 176 MIVSHEK, KREK, BERNARD (samo ta kamen)
- 177 Valentin SUBIC 894 - 1941
- 178 John KERSHISNIK Famili
Angela 1896 - 1977
John 1891 - 1941
- 179 KOVAČH(!), TOLAR, METELKO
- 180 Rudolf HRIBERNIK (rojen v Minesoti) 1903 umrl 1930
- 181 TOMSICH
Father Jožrf 1880 - 1972
Mother Mary 1882 - 1946
Daughter Ann 1912 - 1947

182 PEVIC

Father Lawrwnce 1885 - 1948

Mother Mary 1892 - 1978

Joseph 1913 - 1970 (udedeleženec vojne)

183 Frances JELOVSEK sept. 20. 1928 sept. 27. 1928

184 Frank PLEMEL

185 Martin SEDLAK

186 Angela RETEL (1912 - 1925)

187 JELOVŠEK

Ursula 1883 - 1924

Urban 1880 - 1953

188 Katte YENKO 1876 - 1929

John YENKO 1877 - 1946

189 DOLINAR

190 WERHUNC

Mother Mary 1903 - 1933

Father Frank 1891 - 1964

191 PORENTA

Father Jakob 1882 - 1934

Mother Yohana 1882 - 1950

Father John 1904 - 1970

Mother Anna 1913 - 2003

192 Frank KOSAK 1887 - 1956

193 MARCINA, JERASHA

194 NAGLICH

Father Frank

Mother Frances

195 JERAŠA, VEROVISEK

196 Jerry KLADEZ

197 Frank RAHONC 1878 - 1931

198 Mike PAVLICA

- 199 OBLASNIK, KOVACICH
- 200 Angela GRIFIN
- 201 KMETICH, PIVIK, NOTAR, YAKOVICH, FORTUNA, YUGOVICH
- 202 John SEVER
- 203 PINTER, KLOPCIC
- 204 Luka PERKO 1893 - 1967
- 205 dojenček DEMŠAR (1923 - 1923)
- 206 POTOČNIK
- 207 Philip YELOUCHAN 1917 - 1918
- 208 Fran SELAK 1867 - 1926
- 209 CILENSEK (cela družina, med njimi oče 1888 - 1953, mati 1893 - 1970)
- 210 Anton MRAK Family
- 211 BALOG, KUDAR, REBOL, KUDAR, JEREB
- 212 Anton KOLAK
- 213 BLASKO
- 214 SUBIC John sr. avg. 29. 1881 maj 15. 1959
- 215 Anton HAFNER
- 216 JELOUCHAN
Anton 1887 - 1936
Mary 1890 - 1925
- 217 Valentin YUGOVICH 1882 - 1948
- 218 BURNIK
Father Frank 1875 - 1933
Mother Thereza 1886 - 1919
- 219 PORENTA, MIVSEK, STEFIC, STANKO

220 Jack MUSEK 1855 - 1927

221 Mary RUDOLPH 1912 - 1913

222 Jernej STALICH 1883 - 1937

223 Valentin STALICH born & died aug. 10. 1913

224 BERCICH

Peter 1880 - 1936

Mary 1887 - 1958

225 KLEMENC

Matt 1871 - 1960

Maria 1876 - 1947

226 DOLENC (cela družina), PIRNAR

227 MARKO I VRKLAN /1893 - 1968

228 novejši del pokopališča¹⁷

PIVK, FAJGL, ZAVERSNIK, PIRNAR?, PETERNEL, ZUECH?, KOS, KOVACICH, FABIAN?, REMITZ, YENKO Cyril¹⁸ /yuly 7. 1897 june 25. 1985, Angela /oct. 8. 1908 sept. 23.1990, MICKULIN, REMC, ZUPENCE, NOSICH?, KOVACH, KUNTZ, KUDAR?, REINHART, ZUPENC, PIVIC, RING?, MARTINEZ, OGRIN, JEREB, ZUPENCE, KOVACH, ZAVERSNIK, PREVEDEL?, JELOSEK, ZUPENC, YERKOVICH?, MARTIN?, BOZNER M, OBLOCK?, MARTINEZ?, SHIFLAR?, GROSHEL?, DOLENC Max 1918 - 1994, BOZNER, ZVERSNIK, FANTIN, DOLENCE, KOVACH, COLEMAN?, KUMER, KUSECK, HAFNER

229 kitajski del

Louis GORENC 1891 - 1930, member of S. N. P. J. (Slovenska narodna podpora jednota)

ZAJEC Lawrence, Jakob

Anton STARMAN jan. 3. 1890 - jun. 6. 1966

John KMETIČ 1877 - 1964

Peter KOVACIC

KOBLER, STRAJNAR, GRUM

Sofia OJSTERSEK

SHIFRAR, KOVACH

Paul MARTINEK

Severno pokopališče

Ivan RAY, James JEREB (Sohn), Frances, John SKORC, DERNOVICH, TOMSIK, CARR, Tomas MARTINEZ, Irene A SLATNER, MARTINEZ, SUBIC, Arlene M. PODBEVSEK (1925 - 1994), MILER, MARTIN, Peter AMIZICH, BERNARD,

¹⁷ Razen dveh sem tu izpisovala samo priimke, v glavnem po vrsti.

¹⁸ roj. Pungert 8, Bognarjev

STURM, SPANN, KUMER; John, Katarina PIVIK, HRUSKA, Molly URANKER (1914 - 1994), Willian URANKAR (1909 - 1984), DOLENC Tony, Mary, DERNOVICH Frances, Frank, KUMER, SEKERAK, JENKO John C (1906 - 1987), Frances (1910 -), SUBIC, FROLICH, FROLIC, ZAKOVICH, KORITNIK, KRASOVEC, ZAKOVICH, TOLAR, ZORICA, STRODE, YEDINAK, BERTONCELJ Andrew J. (1901 - 1981),¹⁹ Alnora (1901 - 1996).

Abecedni seznam pokojnih

- Abram ~ 71
 Angelovic (cela družina) ~ 147
 Angelovic? cela družina Katherine, Terezia, Aleksander, Angela, John, Monika ~ 126
 Anzelc (samo en kamen s tem imenom) ~ 167
 Balog ~ 211
 Balog ~ 77
 Benedičič ~ 88
 Benedičič ~ Barbara (20. 11. 1905 - 21. 10. 1906), Maria (11. 10. 1908 - 14. 1. 1909), Frančiška (19. 2. 1910 - 28. 4. 1910), Anna (26. - 27. 7. 1911) ~ 39
 Benedičič Valentin (1876 - 1921), Katherin (1879 - 1924), John (1907 - 1932) ~ 53
 Bercich Peter (1880 - 1936), Mary (1887 - 1958) ~ 224
 Berlogar ~ 71
 Bernard (samo ta kamen) ~ 176
 Bernard Anton (21. 5. 1912 - 27. 9. 1922) ~ 92
 Bernard Ben (3. 2. 1887 - 16. 2. 1958), Jennie (27. 12. 1891 - 12. 12. 1975) ~ 92
 Bernik Franc (1877 - 1953) ~ 169
 Berta Marjeta (1880 - 1969), Jozeph (1875 - 1927), Georg (22. 2. 1907 - 6. 9. 1987), Viktor (1. 11. 1904 - 17. 1. 1926) ~ 89
 Bertoncej Jerney (1868 - 1948), Jedert (1876 - 1946), Angela Kleinhaus (1903 - 1981) ~ 96
 Blasko ~ 213
 Blazek ~ 170
 Bogataj Joe (1897), Mary (1905 - 1991) ~ 104
 Bozner ~ 228
 Bozner m ~ 228
 Božner ~ 65
 Buh Ana (1895 - 1967), Andrew (1885 - 1936) ~ 142
 Burnik Frank (1875 - 1933), Thereza (1886 - 1919) ~ 218
 Cerar Anton (1885 - 1939) ~ 45
 Cernoga Anton ~ 25
 Chenchar ~ 77

¹⁹ roj. St. Loka, sin Jerneja Bertoncej, grob 96.

- Cilensek (cela družina, med njimi oče 1888 - 1953, mati 1893 - 1970) ~ 209
 Coleman? ~ 228
 Cukale ~ 54
 Cukale Alojz (24. 8. 1910 - 3. 11. 1916) ~ 23
 Cukale Franciška (11. 12. 1912 - 12. 11. 1916) ~ 23
 Cukale John A jr ~ 123
 Cukale Josef (7. 3. 1913 - 4. 4. 1923) ~ 22
 Debevec Frank (14. 12. 1878 - 8. 8. 1905) ~ 41
 Demšar ~ 167
 Demšar Franciska (1905 - 1909) ~ 12
 Demšar Frank (11. 11. 1881 - 31. 1. 1911) ~ 6
 Demšar John (13. 12. 1882 - 13. 11. 1955) ~ 10
 Demšar Marija (15. 8. 1883 - 20. 11. 1918) ~ 10
 Demšar (1923 - 1923) ~ 205
 Demšar Ivana (23. 11. 1909 - 31. 5. 1910) ~ 10
 Demšar John (1906 - 1907) ~ 12
 Demšar Joseph (1908 - 1909) ~ 12
 Dolenc ~ 226
 Dolenc Anton (1887 - 1927) ~ 148
 Dolenc Franciska (4. 1. - 4. 1. 1909) ~ 37
 Dolenc Max (1918 - 1994) ~ 228
 Dolence ~ 228
 Dolence ~ 54
 Dolence Rudolph (1896 - 1976), Antonia (1897 - 1988) ~ 145
 Dolinar ~ 163
 Dolinar ~ 189
 Dolinar .... Frank Martin (4. 10. 1899 - 28. 8. 1984) ~ 116
 Dolinar Frank (14. 5. 1876 - 2. 11. 1918) ~ 20
 Dolinar Joe (5. 2. 1916 - 23. 10. 1917) ~ 19
 Dolinar John (1885 - 1936) ~ 80
 Dolinar John V. (14. 10. 1917 - 2. 7. 1960) ~ 20
 Dolinar Joseph (8. 8. 1890 - 16. 7. 1960) ~ 84
 Dollenca Anna (1898 - 1989) ~ 148
 Erzen ~ 167
 Eusek ~ 170
 Fabian? ~ 228
 Fajgl ~ 228
 Fantin ~ 228
 Ferlic Frank M (1905 - 1970), Mary L (1908 - 1965) ~ 82
 Ferlic Joseph (1902 - 1902), Mathew (1907 - 1908), August (1914 - 1915), Frances (1916 - 1917), Mathew (1878 - 1938), Jennie (1885 - 1965), Johan (1926 - 1931) ~ 63

- Ferlic Joseph F (1930 - 1966) ~ 63
 Fortuna ~ 201
 Fortuna Alojzij (21. 6. 1883 - 14. 10. 1918) ~ 33
 Fortuna Louis (1883 - 1918) ~ 33
 Gacnik ~ 75
 Galičič Joe (1883 - 1970), Mary (1884 - 1977) ~ 108
 Gallicich Cecilia S (1912 - 1922) ~ 107
 Gallicich Joseph H (1906 - 1996) ~ 107
 Gnidovec Albin (1894 - 1984) ~ 111
 Golob Frank (2. 4. 1882 - 17. 12. 1960), Mary K (2. 10. 1877 - 11. 2. 1959), Frank A jr. (13. 4. 1904 - 20. 4. 1929), Gaile Golob Bertagnolli (24. 5. 1910 - 24. 5. 1993) ~ 105
 Gorenc Louis (1891 - 1930) ~ 229
 Gornik ~ 167
 Gosar Frances (11. 11. 1886 - 13. 8. 1971) ~ 95
 Gosar Frank (2. 10. 1887 - 11. 8. 1956) ~ 95
 Gosar Frank (22. 3. 1910 - 6. 11. 1915) ~ 95
 Gosar Frank (9. 9. 1916 - 8. 3. 1926) ~ 95
 Gosar Frank Joe (4. 6. 1926 - 9. 12. 1977) ~ 121
 Gosar John J. (4. 12. 1911 - 8. 12. 1994) ~ 95
 Gosar Joseph (1897 - 1971), Joe (1925 - 1926), Antonia (1904 - 1999) ~ 125
 Gosar Sylvia (21. 9. 1913 - 7. 8. 1927) ~ 95
 Griffin Angela ~ 200
 Grohar Peter, Agnes ~ 174
 Groshel? ~ 228
 Grum ~ 229
 Hafner ~ 123
 Hafner ~ 152
 Hafner ~ 228
 Hafner ~ 79
 Hafner Anton ~ 215
 Homec ~ 167
 Hostar Mary ~ 66
 Hribar Paul jr. (24. 8. 1915 - 11. 1. 1971), Baby Rose M. (21. 10. 1938), Paul (31. 12. 1883 - 3. 2. 1926), Josephine (24. 2. 1888 - 9. 1. 1972) ~ 124
 Hribernik Rudolf (1903 - 1930) ~ 180
 Hruska? ~ 65
 Ilič Mirko (1899 - 1922) ~ 133
 Iskra Tony ~ 175
 Ivezić Dane (24. 6. 1913 - 1937) ~ 26
 Jakse Lois J. (1899 - 1972), Mildred L. (1905 - 1995) ~ 122

- Jakše 123
 Yakovich ~ 201
 Yamnik Frank (1886 - 1961), Mary (1898 - 1965) ~ 171
 Jelosek ~ 228
 Jelouchan ~ 71
 Jelouchan ~ 88
 Jelouchan Anton (1887 - 1936), Mary (1890 - 1925) ~ 216
 Jelovcen Anton (1875 - 1900) ~ 67
 Jelovčan Tomaž (1871 - 1952) ~ 168
 Yelouchan Philip (1917 - 1918) ~ 207
 Jelovsek Frances (20. 9. 1928 - 27. 9. 1928) ~ 183
 Jelovšek Ursula (1883 - 1924), Urban (1880 - 1953) ~ 187
 Yenko Cyril (7. 7. 1897 - 25. 6. 1985), Angela (8. 10. 1908 - 23. 9. 1990) ~ 228
 Yenko John (1877 - 1946) ~ 188
 Yenko Katte (1876 - 1929) ~ 188
Yenko Matevž (1870 - 1952) ~ 159
 Yenko Matt ~ 159
 Yenko Nik F (25. 11. 1904 - 9. 1. 1967), Mary C (25. 8. 1912 - 20. 9. 1957) ~ 83
 Jerasha ~ 193
 Jeraša ~ 195
 Jereb ~ 211
 Jereb ~ 228
 Jereb ~ 79
 Jereb Anton (1900 - 1903) ~ 38
 Jereb Joseph (1926 - 1926), Baby (1928 - 1928), Venceslav (1930 - 1931), Frances (1886 - 1931), Bartholomew (1891 - 1948) ~ 138
 Jereb Joseph A (1915 - 1978) ~ 113
 Jereb Joseph sr. (19. 3. 1889 - 6. 12. 1967), Theresia (16. 10. 1894 - 15. 11. 1969) ~ 100
 Jereb Matiya & Mariva ~ 38
 Jereb Stefan (1903 - 1906) ~ 38
 Yerkovich? ~ 228
 Jesenko Hazel (?) (29. 1. 1913 - 26. 1. 1930) ~ 55
 Jugovic Anton (1868 - 1949) 28
 Jugovic Joe (19. 3. 1891 - 7. 12. 1918) ~ 27
 Jugovich Anton (17. 1. 1880 - 13. 8. 1972), Mary (2. 7. 1892 - 11. 12. 1982) ~ 30
 Jugovich John (1865 - 1951), Maria (1865 - 1930) ~ 29
 Yugovich ~ 170
 Yugovich ~ 201
 Yugovich Anton (1926 - 1993) ~ 31
 Yugovich Frances (1889 - 1955) ~ 76

- Yugovich Frank (1885 - 1945) ~ 31
 Yugovich Frank (1924 - 1997) ~ 31
 Yugovich Mary (1889 - 1958) ~ 31
 Yugovich Valentin (1882 - 1948) ~ 217
 Kalan Lucija (1882 - 1935), Gregor (1875 - 1945) ~ 60
 Kalan Lucille E ~ 59
 Kalan Valentine (12. 2. 1207 - 22. 5. 2000), Frances (18. 8. 1911 -) ~ 120
 Karpan ~ 75
 Katana ~ 97
 Kaucich ~ 163
 Kershishnik ~ 167
 Kershishnik ~ 167
 Kershishnik ~ 170
 Kershishnik ~ 77
 Kershishnik Angela (1896 - 1977), John (1891 - 1941) ~ 178
 Kershishnik družina ~ 166
 Kershishnik Mary (1886 - 1961), Max (1884 - 1921) ~ 69
 Kershishnik Viktor W (1916 - 1997) ~ 87
 Kladez Jerry ~ 196
 Klemenc Matt (1871 - 1960), Maria (1876 - 1947) ~ 225
 Klopčič ~ 203
 Kmetich ~ 201
 Kmetič John (1877 - 1964) ~ 229
 Kobler ~ 229
 Kobler ~ 73
 Kobler Martin (11. 11. 1891 - 3. 10. 1965), Frances (12. 2. 1890 - 25. 2. 1959) ~ 153
 Kolak Anton ~ 212
 Koler ~ 71
 Kolman ~ 71
 Koritnik ~ 163
 Koritnik ~ 54
 Koritnik Anton (1876 - 1951), Theresia (1883 - 1964), Martin (1927 - 1928) ~ 193
 Kos ~ 228
 Kos Paul (25. 1. 1876 - 20. 4. 1956) ~ 72
 Kosak Frank (1887 - 1956) ~ 192
 Kosak Frank (5. 10. 1890 - 25. 12. 1918) ~ 13
 Kosič Frank ~ 34
 Košir John (1869 - 1923) ~ 90
 Košir M. J. (1882 - 1923) ~ 90
 Kovac Mary (18. 3. 1910 - 23. 3. 1916) ~ 18

- Kovac France ~ 18
 Kovac Joseph ~ 18
 Kovach ~ 228
 Kovach ~ 228
 Kovach ~ 228
 Kovach ~ 229
 Kovach Joseph (14. 2. 1876 - 20. 2. 1950), Frances B (17. 12. 1879 - 4. 12. 1970) ~ 18
 Kovacic Peter ~ 229
 Kovacich ~ 199
 Kovacich ~ 228
 Kovacich Karl M. (1924 - 1978) ~ 144
 Kovač John ~ 160
 Kovači ~ 179
 Krasovec Jack (1902 - 1989), Mary (1905 - 1969), Rudolph (1926 - 1940) ~ 173
 Krek ~ 176
 Krek Gasper, Anna ~ 74
 Kriznar Peter (29. 5. 1889 - 11. 6. 1910) ~ 5
 Krpan ~ 163
 Kudar ~ 211
 Kudar ~ 211
 Kudar? ~ 228
 Kumar Frank (11. 1889 - 9. 1911) ~ 7
 Kumer ~ 228
 Kuntz ~ 228
 Kuseck ~ 228
 Kusek Anton, Frances ~ 78
 Kvasnak ~ 54
 Kvasnak ~ 79
 Labernik Angela ~ 166
 Leskovec ~ 61
 Leskovec Anton (1864 - 1951) ~ 62
 Leskovec Matt (1897 - 1974), Louise (1902 - 1997) ~ 115
 Lovshe Frances (11. 12. 1888 - 1. 5. 1944) ~ 132
 Lovshe Ignac (17. 6. 1885 - 7. 3. 1958) ~ 132
 Marcina ~ 193
 Marcina ~ 79
 Marcina Minka ~ 17
 Martin? ~ 228
 Martinek Paul ~ 229
 Martinez ~ 228
 Martinez ~ 79

- Martinez? ~ 228
 Maruščak ~ 65
 Marushack ~ 119
 Marušak George, Matilda ~ 119
 Masel Janez (9. 12. 1876 - 24. 9. 1910) ~ 24
 Mehle ~ 158
 Mehle ~ 163
 Mehle ~ 97
 Metelko ~ 179
 Mickulin ~ 228
 Miklančič (Miklaučič?) Lukas (18. 10. 1891 - 16. 12. 1975), Albina (14. 12. 1902 - 20. 10. 1973) ~ 109
 Mivsek ~ 219
 Mivsek Martin (1896 - 1978) ~ 149
 Mivsek Mary (1898 - 1988) ~ 149
 Mivshak ~ 176
 Mivšek ~ 101
 Mlinar Ignatz sr (1880 - 1967), Mary (1891 - 1971), Charles Chic (1915 - 1999) ~ 86
 Mrak ~ 61
 Mrak ~ 71
 Mrak Anton Family ~ 210
 Mrak Apolonia (1887 - 1982) ~ 128
 Mrak Franciska (1882 - 1936) ~ 128
 Mrak Jakob (1845 - 1938) ~ 128
 Mrak John (1875 - 1957) ~ 128
 Mrak Luis P (1906 - 1923) ~ 127
 Mrak Mary (1850 - 1928) ~ 128
 Mrak Urban (1929 - 1949), Mary (1903 - 1977), Urban (1895 - 1983) ~ 134
 Mrvich John (30. 5. 1890 - 26. 12. 1916) ~ 47
 Musek Jack (1855 - 1927) ~ 220
 Musich Luis (1917 - 1933) ~ 46
 Musich Mary (1881 - 1964) ~ 46
 Musich Peter (1877 - 1848) ~ 46
 Musich Peter J. (1915 - 1980) ~ 46
 Naglich Frank, Frances ~ 194
 Noble ~ 77
 Nosich? ~ 228
 Notar ~ 201
 Notar Blaž (1874 - 1954), Jerica (1873 - 1832) ~ 70
 Notar Jerry jr. (1. 11. 1894 - 3. 11. 1962) ~ 103
 Notar Mary (7. 3. 1895 - 12. 11. 2001) ~ 103

- Notar Max (31. 1. 1911 - 17. 1. 1996) ~ 106
 Novak ~ 163
 Novak Rose E. (1890 - 1977) ~ 151
 Oblak Anton (1876 - 1956) ~ 50
 Oblasnik ~ 199
 Oblock (cela družina) ~ 51
 Oblock? ~ 228
 Ogrin ~ 228
 Ojstersek Sofia ~ 229
 Oman Yos. (1883 - 1905) ~ 40
 Omejc ~ 73
 Omeyc John (1876 - 1951) ~ 172
 Palanch ~ 170
 Pavlica Mike ~ 198
 Pavlich ~ 54
 Pavlovich ~ 73
 Perko - Radalj ~ 137
 Perko Luka (1893 - 1967) ~ 204
 Perko mati Frances ~ 166
 Pernich ~ 79
 Pernich John (1901 - 1992), Frances (1900 - 1998) ~ 146
 Pershin Joseph (1892 - 1942) ~ 149
 Peternel ~ 228
 Peternel ~ 75
 Peternell (1886 - 1949) ~ 161
 Pevce Emilija, Tanny, Olga, Danica ~ 64
 Pevic Frank (1916 - 1976) ~ 150
 Pevic Lawrence (1885 - 1948), Mary (1892 - 1978), Joseph (1913 - 1970) ~ 182
 Pinter ~ 203
Pinter Alma (1900 - 1996) ~ 143
 Pinter Simon (1892 - 1978) ~ 143
 Pirnar ~ 226
 Pirnar? ~ 228
 Piuk Frank (4. 10. 1889 - 12. 2. 1914), John (10. 5. 1891 - 12. 2. 1914) ~ 15
 Pivic ~ 228
 Pivik ~ 158
 Pivik ~ 170
 Pivik ~ 201
 Pivik Anton sr. (1892 - 1953), Mary (1898 - 1988) ~ 129
 Pivik Frank (1890 - 1944) ~ 56

- Pivik* Hellen (1889 - 1932) ~ 56
Pivik Louis (1919 - 1920), Louise (1923 - 1926) ~ 130
Pivik Mary (1894 - 1981) ~ 80
Pivk ~ 228
Pivk Lojzika (22. 4. 1912 - 23. 5. 1912) ~ 14
Plemel Frank ~ 184
Plemel Ludwig J. gr. (1911 - 1974) ~ 98
Plestenjak Antonia (1875 - 1914) ~ 52
Podbevšek Jack (4. 8. 1894 - 12. 3. 1957) ~ 81
Podbevšek Mary (28. 9. 1898 - 19. 4. 1972) ~ 81
Ponikvar ~ 88
Popernak ~ 65
Popernak Andrew (1869 - 1936) ~ 140
Porenta ~ 170
Porenta ~ 219
Porenta ~ 71
Porenta Francisek (2. 8. 1883 - 20. 1. 1913) ~ 1
Porenta Jakob (1882 - 1934), Yohana (1882 - 1950), John (1904 - 1970), Anna (1913 - 2003) ~ 191
Porenta Theresa (12. 10. 1898 - 15. 10. 1974) ~ 156
Potisk ~ 88
Potochnik ~ 167
Potochnik Frank (1888 - 1961), Joseph (1886 - 1936) ~ 141
Potocnik ~ 206
Prevedel ? ~ 228
Prevedel ~ 135
Prevedel ~ 152
Proj Anton (13. VI. 1880 - 7. 5. 1922) ~ 93
Proj Starman Antonia (13. 6. 1876 - 25. 2. 1968) ~ 93
Pustovrh Nikolaj (1878 - 1923), Blaž (1881 - 1941) ~ 42
Putz ~ 88
Putz Emilia (27. 12. 1912 - 28. 12. 1915) ~ 32
Putz Fannie (17. 12. 1910 - 30. 12. 1915) ~ 32
Putz John (1. 5. 1925 - 8. 2. 1926) ~ 32
Putz John (25. 10. 1880 - 20. 11. 1970), Johanna (19. 8. 1888 - 24. 5. 1974) ~ 110
Putz Johny E. (8. 5. 1919) ~ 32
Radalj - Perko ~ 137
Radalj ~ 75
Rahonc Frank (1878 - 1931) ~ 197
Rahonce Angela (1914 - 1984), Ciril (17. 3. 1912 - 18. 7. 2003) ~ 164
Rahonce Ronald (1917 - 1947) ~ 165

- Ramoush ~ 65
 Ravnikar Mary (1888 - 1976), Frank (1880 - 1958) ~ 21
 Rebol ~ 211
 Reinhart ~ 228
 Remc ~ 228
 Remc John (1886 - 1927) ~ 131
 Remc Sohn Felix (1817 - 1937) ~ 131
 Remitz ~ 228
 Retel Angela (1912 - 1925) ~ 186
 Ring² ~ 228
 Rudolph Mary (1912 - 1913) ~ 221
 Scala² ~ 163
 Schlevar ~ 170
 Sedej Anton (17. 1. 1874 - 28. 6. 1918) ~ 11
 Sedlak Martin ~ 185
 Selak Fran (1867 - 1926) ~ 208
 Sever John ~ 202
 Shiflar Paul Dean ~ 134
 Shiflar² ~ 228
 Shifrar ~ 229
 Shuster ~ 75
 Shuster Joe (1878 - 1939) ~ 94
 Shuster John Michael ... (27. 7. 1913 - 12. 8. 1996) ~ 94
 Shuster Joseph (1906 - 1937) ~ 94
 Shuster Micke (1876 - 1934) ~ 94
 Shuster Odesa B (25. 7. 1922 - 28. 6. 2003) ~ 94
 Shuster Rozalia (1878 - 1933) ~ 94
 Skubic John (1892 - 1974), Jennie D (1904 - 1966) ~ 85
 Smith Frank (12. 9. 1864 - 5. 2. 1905) ~ 8
 Stakič Peter S (14. 10. 1897 - 9. 5. 1978), Albina (7. 3. 1905 - 28. 5. 1988) ~ 99
 Stalich Jernej (1883 - 1937) ~ 222
 Stalich Valentin (*, + aug. 10. 1913) ~ 223
 Stanko ~ 219
 Starman Anton (3. 1. 1890 - 6. 6. 1966) ~ 229
 Starman Anton L. jr. (2. 6. 1914 - 9. 1. 1996) ~ 102
 Starman Anton sr. (12. 6. 1886 - 7. 10. 1969) ~ 102
 Starman Jakob (24. 4. 1891 - 18. 8. 1909) ~ 2
 Starman Paulina (4. 1. 1896 - 28. 6. 1975) ~ 102
 Stefic ~ 219
 Strajnar ~ 229
 Stupnikar Anton (1894 - 1950) ~ 162

- Subic John sr. (29. 8. 1881 - 15. 5. 1959) ~ 214
 Subic Paul M (8. 12. 1903 - 1. 5. 1981), Jennie (26. 11. 1908 - 23. 10. 1972) ~ 112
 Subic Valentin (1894 - 1941) ~ 177
 Susich ~ 163
 Susich George (1896 - 1972), Antonia (1897 - 1982) ~ 117
 Susič Dominik ~ 58
 Šubic Frank (1864 - 1922), Katarina (1866 - 1962), August (1900 - 1964), Mary (1896 - 1971) ~ 91
 Šuster Frank (1908 - 1925), Francis (1904 - 1904), Julia (1910 - 1912) ~ 94
 Taucher ~ 163
 Taucher ~ 65
 Taucher ~ 65
 Taucher Blas (1881 - 1952), Katherine (1885 - 1933) in drugi ~ 57
 Taucher Urban (1874 - 1956), Mary (1873 - 1961) ~ 68
 Taučar Jakob (21. 7. 1879 - 3. 7. 1910) ~ 9
 Timko ~ 155
 Tolar ~ 179
 Tolar ~ 75
 Tolar Franciska (5. 4. 1908 - 19. 9. 1908) ~ 43
 Tolar Frank (1913 - 1914) ~ 43
 Tolar Mary (19. 11. 1918 - 27. 11. 1918) ~ 43
 Tolar Matt (1874 - 1927) ~ 43
 Tomich ~ 152
Tominc Frančiška (1913 - 1915), Frančiška (stara 2 meseca) ~ 16
 Tominc Frank (1880 - 1924) ~ 16
 Tominc Marija (1889 - 1905) ~ 16
 Tomsich Joseph (1880 - 1972), Mary (1882 - 1946), Ann (1912 - 1947) ~ 181
 Tonko ~ 155
 Tratnick George (22. 4. 1855 - 9. 5. 1919) ~ 4
 Tratnik Frances (7. 3. 1898 - 7. 4. 1915) ~ 3
 Usenichnik Frank (1890 - 1957) ~ 84
 Usenichnik Jennie (8. 1896 - 10. 1983) ~ 84
 Valancic Paul ~ 56
 Vehar ~ 163
 Vehar Frančiška (28. 10. 1914 - 27. 8. 1915) ~ 35
 Vehar Frank (3. 12. 1886 - 29. 8. 1966), Jennie (5. 7. 1892 - 21. 9. 1964) ~ 36
 Vehar Frank (9. 12. 1910 - 5. 8. 1911) ~ 35
 Vehar Johan (2. 7. 1912 - 17. 8. 1915) ~ 35
 Verovisek ~ 195
 Volcic ~ 155

- Volcic Frank C (29. 1. 1911 - 20. 1. 1994), Phyllis M. (...), Marie (6. 2. 1958 - 10. 7. 1985) ~ 154
- Volcic Jakob, Rose, Albert ~ 157
- Vrklan Marko I (1893 - 1968) ~ 227
- Warren Ana (1907 - 1995) ~ 140
- Warren Jammes R (1905 - 1966) ~ 140
- Werhunc Mary (1903 - 1933), Frank (1891 - 1964) ~ 190
- Wesovisek Luis (10. 10.1884. - 12. 10. 1964), Christine (17. 7. 1898 - 24. 4. 1960) ~ 48K
- Zagar ~ 54
- Zajec Lawrence, Jakob ~ 229
- Zaversnik ~ 228
- Zaversnik ~ 228
- Zaversnik Anton (12. 7. 1907 - 18. 4. 1973), Grace Leone (25. 10. 1909 - 21. 2. 1971) ~ 118
- Zaversnik Anton (9. 1. 1880 - 3. 8. 1940), Mary (23. 1. 1883 - 27. 2. 1977), Willian (16. 9. 1924 - 20. 2. 1928) ~ 136
- Zaversnik Levis (9. 6. 1916 - 24. 3. 2001), Amelia (30. 8. 1913 - 9. 10. 1983) ~ 114
- Zaversnik Robert (1922 - 1945) ~ 136
- Završnik Marija (1912 - 1915) ~ 44
- Završnik Terezija (1889 - 1920) ~ 44
- Zuech? ~ 228
- Zuek ~ 79
- Zupan ~ 163
- Zupenc ~ 228
- Zupenc ~ 228
- Zupenc ~ 79
- Zupenc Iulia (1916 - 1938) ~ 49
- Zupence ~ 228
- Zupence ~ 228
- Zupence ~ 77
- Zupenz ~ 167
- Zversnik ~ 228

Severno pokopališče

- Amizich Peter
- Bernard
- Bertoncelj Andrew J. (1901 - 1981), Alnora(1901 - 1996)
- Carr
- Dernovich
- Dernovich Frances, Frank

SARAJEVSKA EPOHA SLOVENSKEGA TENORISTA*

**POLDETA POLENCA (1912–1974)
JE BILA V LETIH 1954–1962
NJEGOV SOLISTIČNI VRHUNEC**

Prispevek za bio- in bibliografijo

Uvod

Prvič srečamo Polenčevo ime v okviru slovenske (glasbene) enciklopedike I. 1972 v II. knjigi/zvezku Slovenskega gledališkega leksikona, kjer ga opiše avtor gesla P. B. (= Peter Bedjanič).¹ Sledi njegova omemba v 27. letniku Loških razgledov (1980), kjer se ga v pogovoru z bratom Antonom dotakne ob 70-letnici slednjega

* Delo je nastalo na pobudo (škofje)loškega umetnostnega zgodovinarja in mojega kolega, dr. Franceta Štukla, ki mi je še kot vodja ZAL, E. Šk. Loka omogočil vpogled v Polenčevo zapuščino. Kot Polenčev osebni prijatelj pa mi je lahko posredoval še marsikatero sekundarno informacijo, ki jo nepopolna Polenčeva zapuščina ne vsebuje; hvala kolegu Štuklu, ki je to besedilo tudi prvi prebral in (deloma) dopolnil oz. popravil, za vse; zato mu omenjeno razpravo tudi posvečam!

¹ POLEN/E/C Leopold (nepravilno 14., pravilno: 5. /op. avtor! / nov. 1912 Škofja Loka). Pevec. 1952 je diplomiral na AIU, medtem, v lj. O. debitiral kot Pedro (Nižava; op. avt.: Eugen d'Albert!). Do 1954/55, ko je odšel v Sarajevo, je nastopal še v nekaj drugih vlogah. V Sarajevu je do leta 1962, ko je prenehal nastopati, interpretiral zelo veliko različnih vlog. Med njimi so: Manrico (G. Verdi, Trubadur), Werther (J. Massenet, Werther), Mehmed Sokolović (I. Zajc, Nikola Šubic Zrinjski), Don José (G. Bizet, Carmen), Othello (G. Verdi, Othello), Herman (P. I. Čajkovski, Pikova dama), Dimitrij (M. P. Musorgski, Boris Godunov), Riccardo (G. Verdi, Ples v maskah), Turiddu (P. Mascagni, Cavalleria rusticana), Cavaradossi (G. Puccini, Tosca), Lohengrin (R. Wagner, Lohengrin) in Elezar (J. F. Halévy, Židinja). P. Je eden redkih slovenskih pravih junaških tenorjev (prim. SGL, II., Knjižnica Mestnega gledališča ljubljanskega, Ljubljana 1972, str. 529–39).

eden od (škofjel)loških »polihistorjev«, France Planina.² L. 1984 ga v 2. knjigi Muzičke enciklopedije Jugoslavije/Glasbene enciklopedije Jugoslavije (s sicer nekaj napakami!) opiše neznan avtor;³ zaradi podobnosti teksta bi lahko bil to isti avtor kot v SGL, vendar sedaj v hrvaško-srbskem oziroma srbsko-hrvaškem jeziku. Tudi zadnja Enciklopedija Slovenije se v 9. zvezku (avtor gesla spet P. Bed. = Peter Bedjanič) l. 1995 spomni, dotakne in predstavi P. Polenca.⁴ Še najbolj pa se ga je v vseh teh letih dotaknil Miha Naglič v rubriki, nadaljevanki z naslovom Po ljudeh gor, po ljudeh dol v svojih »Terenskih ogledih za Gorenjski biografski leksikon« v Gorenjskem glasu.⁵

² Dne 7. oktobra 1980 je dopolnil 70 let znani biolog in pedagog dr. Tone Polenec iz Puštala. Živi v Kranju, toda po smrti brata Poldeta (1974!), nekdanjega opernega pevca, gospodari na svojem domu »pri Nacetu« v Puštalu in sam opravlja razna kmečka dela, kolikor je ... »Tvojo mamo in brata Poldeta sem dobro poznal, ...« Brat Polde se je rodil l. 1912, dve leti za menoj ...« (prim. LR, 27, 1980, str. 223–29).

³ POLEN/E/C, Leopold, tenor (Škofja Loka, nepravilno 14., pravilno 5. /op. avtor/ XI. 1912 – Ljubljana, 5. X. 1974). God. 1952. diplomirao na Akademiji za kazališno umjetnost u Ljubljani, zatim učio pjevanje. Na opernoj pozornici debitirao u Ljubljani kao Pedro (E. d'Albert, U dolini). Od 1952 (pravilno je: od 1954; op. avt.!) do 1962, kada je prestao nastupati, bio je član Sarajevske opere, u kojoj je ostvario više zapaženih uloga, naročito u fahu herojskog tenora.

GLAVNE ULOGE: Manrico i Otello (Verdi, Trubadur i Otello); Werther (Massenet); Mehmed Sokolović (Zajc, Nikola Šubić Zrinjski); Don José (Bizet, Carmen); Lohengrin (Wagner) i Eleazar (J. F. Halévy, Židovka; prim. MEJ, 2. knj., Leksikografski zavod »Miroslav Krleža«, Zagreb 1984, str. 194).

⁴ POLEN/E/C, Leopold (Škofja Loka, nepravilno 14., pravilno 5. /op. avtor/ 11. 1912 – Ljubljana, 5. 10. 1974), tenorist, operni pevec. Diplomirao je 1952 na AIU u Ljubljani; petje je študirao zasebno. Bil je eden redkih slov. pevcev s pravim junaškim tenorjem. V ljubljanski Operi je debitirao že 1951 (pravilno je: l. 1952!). L. 1954 je nadaljeval kariero u Sarajevu in tam ostao do 1962, ko je prenehal nastupati. Kot cenjen pevec je mdr. nastopal v vlogah Manrica (G. Verdi, Trubadur), Wertherja (J. Massenet, Werther), Mehmeda Sokolovića (I. Zajc, Nikola Šubić Zrinjski), Dona Joséja (G. Bizet, Carmen), Otella (G. Verdi, Otello), Hermana (P. I. Čajkovski, Pikova dama), Lohengrina (R. Wagner, Lohengrin) in Eleazarja (nepravilno: G. Mayerbeer, pravilno: J. F. Halévy, Židinja, op. avt.; prim. ES, 9. zv., MK, Ljubljana 1995, str. 64).

⁵ Z naslovom Polde Polen/e/c, »prvi junaški tenor« (s sliko) v 135. nadaljevanju (omenjena rubrika izhaja redno 2-krat tedensko v poltedniku Gorenjski glas v Kranju, vse od 29. apr. 1998) v glavnem prepisuje dosedanje ugotovitve strokovne glasbene literature, dodaja pa še ugotovitve »(škofje)loške dokumentacije« in s tem dodaja Poldenčeve igralske (domačijske, škofjeloške) in druge ugotovitve; zlasti še, kar zadeva Poldenčovo življenje in delo pred odhodom v Sarajevo in po vrnitvi, nazaj v Škofjo Loko: »Zadnjič smo biografirali biologa Antona Polenca, zdaj je na vrsti Polde, njegov brat, slovenski pevec in loški prosvetni delavec. Za začetek navajamo spomin na njenega očeta Toneta, kakor ga je obudil njegov sin enakega imena. »Moj oče Tone je bil Ločan iz predmestja Na Studencu. Bil je glavninarski pomočnik. Dvakrat je šel za zaslužkom v Kanado in se vdinjal tam kot rudar. Mama Johana Homan je bila nezakonska in je živela pri starih starših v sedanji naši hiši v Puštalu, ki je dobila hišno ime (Nacetova hiša, op. avt.!) po dedu. Z očetom je hodila 17 let in starši niso pustili, da bi se poročila. Ko sta bila še fant in dekle, je bil oče nekoč med Puštalci, ko je prišlo na loškem 'placu' do pretepa med njimi in Prifarci. Nekdo izmed Puštalcev je zagnal 'skalo' in je bil eden od Prifarcev ubit. Očeta Toneta je mama še prvi čas potegnala iz gruče, da ni bil udeležen pri tepežu in je potem imel lahko stališče pri zaslišanju. Šele po smrti starih staršev, ko je oče nameraval že tretjič v Kanado, sta se lahko poročila. Kot prvorojenec sem dobil ime po očetu. Brat Polde se je rodil l. 1912, dve leti za menoj. Tretji sin Andrej je prišel na svet l. 1914, ko je bila že prva svetovna vojna in je bil oče že na fronti v Galiciji. Andrej je takoj umrl. Oče je dobil strel v nogo in mu je noga ostala poškodovana. Po zdravljenju v bolnišnici je prišel na dopust. Spominjam se še, kako smo se poslavljali od njega, ko je z dopusta odšel za sanitejca na soško fronto. Leta 1916, ko sem bil star šest let, je padel na Lokvici pri Doberdolu. Zadušil ga je bojni plin, ker si ni o pravem času nadel maske.« (LR 27, 1980, str. 223).

Enkratne usode, mar ne? Svoje je bil deležen tudi sin Polde. LEOPOLD POLEN/E/C (ES) se je rodil /nepravilno/ 14., pravilno 5. /op. avtorja/ nov. 1912 v Puštalu, umrl je pred 25-imi leti, 5. okt. 1974 v Ljubljani.

Polenčevo življenje – poskus biografije

P. Polen/e/c je bil rojen 5. novembra 1912 v Puštalu (št. 6) v Škofji Loki v Nacetovi »bajti« (in ne 14. nov. kot doslej navaja vsa dosegljiva leksika!).⁶ O tej pravilnosti rojstnega datuma priča tudi izvirnik Potrdila o državljanstvu, izdan 20. maja 1952 (v Škofji Loki).⁷ Med podatki zasledimo, da je bil že naslednji dan (6. 11. 1912) tudi krščen. Pravilno in (po)polno krstno ime je Leopold, očeta posestnika Antona (Polenca) in matere Ivane (roj. Homan). Krstna botra sta bila (6. 11. 1912) posestnik Anton Jamnik in Marija Rupar, kmetova žena, babica Marija Grims, vpis v Rojstno in krstno knjigo pa je opravil kaplan Janez Mikuš. Birman je bil v Šk. Loki, 9. maja 1920⁸. Iz istih podatkov izvemo še to, da je (Leo)Pold(e) Polenec umrl v Ljubljani (v bolnišnici, na Zaloški c. 7) dne 5. oktobra 1974.⁹ Preostali bio- in bibliografski podatki o L. Polencu niso ohranjeni. Določene vmesne epizode o človeku in umetniku pa si bomo še dodatno nanizali iz njegove vzporedne umetniške bibliografije. Tudi ta ni nikjer ohranjena v celoti, zato pa smo si v ta namen pridobili ohranjena dokazila tako v Operi in baletu SNG v Ljubljani in Narodnem pozorišču – Operi v Sarajevu,

P. Polen/e/c na eni od številnih nedatiranih fotografij iz svojega »sarajevskega« obdobja (ok. 1954-62; orig. hrani Narodno pozorišče v Sarajevu, FBiH)

Ustvarjalni del njegovega življenja je bil razpet med udeleževanjem na loški kulturni sceni in med poklicnim petjem v operi. Ker puštalska bajta ni mogla preživljati dveh študentov, je šel Polde že mladoleten delat. Zaposlil se je najprej kot občinski sluga v Zmincu, v letih 1932-41 je delal v tovarni Šešir, med vojno pa na domačem posestvu. Dejavno je sodeloval v odporu zoper okupatorja. Študirat je šel šele 1946 in 1952 diplomiral na tedanji Akademiji za igralsko umetnost v Ljubljani. V ljubljanski Operi je debitiral 1951 (pravilno je: 1952!), višek svoje pevske kariere pa je dosegel v sarajevski Operi, kjer je bil 1954-62 vodilni tenorist. Odpel je celo vrsto uspešnih vlog, med katerimi je sam najbolj cenil vloge Hermana v Pikovi dami, Eleazarja v Židinj in Lohengrina.

Pred operno kariero oziroma do odhoda v Sarajevo, in po vrnitvi v Puštal (zadnjih deset let svojega življenja je bil doma tudi za gospodarja), je bil med najbolj dejavnimi kulturniki na loški sceni. 'Vsa leta sem aktivno delal v igralski oziroma dramski sekciji v Škofji Loki. Režiral sem prek 20 premier brez nagrade, delal sem pa sigurno toliko kot profesionalni režiser v poklicnih gledališčih. To so bile predstave: Svet brez sovraštva, Tuje dete, Kralj na Betajnovi, Visoška kronika itd.' Nekateri Ločani se ga še zdaj spominjajo po njegovih dramaturgijah Tavčarjeve Visoške kronike, ki jo je sam priredil in režiral kar trikrat, vsakič na prostem: prvič na dvorišču Puštalskega gradu 1951, drugič na dvorišču Loškega gradu 1963, tretjič ob 1000-letnici Loke v novem letnem gledališču zraven gradu, 1973.

Kakšen človeški in ustvarjalni razpon: od puštalskega kmeta prek loškega prosvetarja do prvaka sarajevske Opere! V prvi od teh vlog je ohranil in bratu Tonetu zapustil eno najlepših puštalskih domačij, v drugi je obogatil tisočletno mesto, čeprav mu to niti stalne službe ni privoščilo, s tretjo se je uvrstil v Enciklopedijo Slovenije in si prislužil nad vse laskavo oznako: 'bil je eden redkih slovenskih pevcev s pravim junaškim tenorjem.' (prim. Gorenjski glas, 21. 9. 1999, str. 20).

⁶ Prim. Rojstno in krstno knjigo, hrani Matični urad Občine Škofja Loka, pod zap. št. 101 na str. 145.

⁷ Prim. orig. v Polenčevi zapuščini v Šk. Loki (danes Puštal 74; fotokopijo hrani avtor!).

⁸ Prim. Rojstno in krstno knjigo za l. 1912 (pripis iz Mrliške knjige 1974, na str. 247, pod zap. št. 2016).

⁹ Ib.

Dne 1912

Rojstna in

krstna knjiga.

Št.	Ime in dat.		Rojstni kraj	Ime krstnika	Spol		Bod.
	rojstva	krsta			moški	ženski	
101	Leo	Pold(eta)	Škofja Loka	Polenec	moški	1	14. 11. 1912

BAPTIZI		BAPTIZI		Krstnik	Dajni krstnik
Krsta ime, priimek, star, nova ali sta	Krsta ime, priimek, star, mati	Krsta ime, priimek, star	Krsta ime, priimek, star		
Leo Polenec	Polenec	Leo Polenec	Polenec	Škofja Loka	Škofja Loka

Izpisek vpisa (Leo)Pold(eta)a POLENCA iz Rojstne in krstne knjige in prvi dokaz o pravilnem rojstnem datumu P. Polenca (roj. 5. in ne 14. nov. 1912; orig. hrani Matični urad Občine Škofja Loka)

Polenčeva, Nacetova (rojstna) hiša v Puštalu - Škofji Loki nekdanj (orig. v arhivu družine Polenčevih v Šk. Loki)

nekaj malega pa je ostalo tudi v umetnikovi zapuščini v Nacetovi hiši.¹⁰ Tako kot biografski podatki so skopi in s pisnimi dokazili skoraj nedokazljivi verodostojni Polenčevi podatki o šolanju, delu (delovanju), razen nekaterih zelo vestno zabeleženih (pevskih) uspehov v sarajevski Operi (med leti 1954 in 1962). Od vseh del, ki jih je »umetnik« opravljal, je spet dokazljiva njegova delovna doba delavca v (škofje)loški Tovarni klobukov »Šešir« (takrat, med Polenčevimi delovnimi leti na Spodnjem trgu 40 v Šk. Loki!) in sicer: 8. 8.-9. 11. 1932, 23. 1. 1933-28. 4. 1934, 23. 1. 1935-16. 4. 1941, 16. 6.-22. 9. 1941 in 16. 7.-7. 8. 1946, skupaj torej okoli 8 let, en mesec in dva dni.¹¹ Ves ta čas je bil po istem dokumentu P. Polen/e/c tudi »socialno zavarovan.«¹² Vse to mu je precej kasneje iz različnih službenih dolžnosti in del (umetniških in neumetniških) omogočilo tudi starostno pokojnino od vklj. 1. 1. 1973 dalje,¹³ torej komaj leto dni do njegove prezgodnje smrti, 5. okt. 1974.¹⁴

Malo manj znano je, da je bil P. Polen/e/c tako pred študijem igralsva na AIU (ok. 1946-

¹⁰ »... Prostor je posvečen bratoma Poldetu (1912-1974) in prof. dr. Antonu (1910-2000) Polencu. Polde Polen/e/c je bil operni pevec in režiser, prof. dr. Anton Polenec pa znanstvenik, pedagog in publicist, tudi častni meščan Škofje Loke. Polde in Tonče, kot so Puštalci klical svoja znamenita rojaka, imata zasluge, da se je Nacetova hiša ohranila, kot jo poznamo danes ... (iz prospekta o današnji domačiji-muzeju družine Polenec v Puštalu 74, 4220 ŠKOFJA LOKA; glej podrobne podatke na spletni strani: www.nacetovahisa.com).

¹¹ - Prim. potrdilo Tovarne klobukov »Šešir« z dne 20. 5. 1955 (gl. Polenčeva zapuščina v Nacetovi hiši, Puštal 74, Škofja Loka s podpisom takratnega direktorja Franceta Kavčiča; fotokopijo hrani avtor!).

¹² Prim. Sklep Skupnosti pokojninskega in invalidskega zavarovanja v SR Sloveniji z dne 6. 12. 1973 pod zap. št. P-212.205 (ibidem).

¹³ - Ib.

¹⁴ Prim. op. 8!

Vabilo in spored

Na (škofje)loškem kulturnem področju najdemo P. Polenca najprej le kot pevca. Pel je na proslavi dr. Franceta Prešerna, 2. sep. 1945, ki jo je organizirala »puštalska mladina in krajevna O. F.« na grajskem dvorišču v Puštalu (to je na lokaciji zdajšnjega gradu, kjer je na naslovu Puštal 21 danes sedež /osnovne/ Glasbene šole Šk. Loka; op. avt!).¹⁶ P. Polenc je »verjetno« pel tudi v napovedanem (vokalnem, moškem) pevskem oktetu, kot solist pa je ob spremljavi citer naveden še za samospjev (F. Serafin Vilhar; op. avt!) Mornar.¹⁷ Verjetno je tudi igral, saj ga programski list/plakat za to prireditev¹⁸ navaja tudi kot igralca.¹⁹ Kljub temu da je bila omenjena proslava tesno povezana z našim literarnim prvakom dr. F. Prešernom, da

1952) v Ljubljani in v času zelo kratkega delovanja v ljubljanski Operi (1952-54) pa vse do odhoda v Sarajevo (1954) kakor tudi po vrnitvi iz Sarajeva (1962) aktiven na področju ljubiteljskega igraltva na (škofje)loškem dramskem odru. Po diplomu je bil »uradno« dramski režiser in pevstvo mu je bilo tako zaradi naravnega talenta (glasu) kakor (privatnega) študija solopetja pri takratnem slovenskem pevskem, opernem in pedagoškem prvaku Juliju Betettu (1885-1963)¹⁵ »šele« sekundarnega pomena. Ali pa tudi ne? Podatkov oz. dokazil o celotnem poteku življenja, (umetniškega) in drugega dela P. Polenca ni na razpolago, zato so podatki o vsem tem malce sporadični. Lotevamo pa se jih kronološko, tako kot so se dogajali.

TOVARNJA KLOBUKOV-ŠESIR

Škofja Loka
LR SLOVENIJA

Škofja Loka, 22. maja 1955.

Škofja Loka, 22. maja 1955.

Škofja Loka, 22. maja 1955.

Potrđilo

Potrđuje se, da je bil tov. P o l e n c a Leopold, rojen 7.10.1912, zaposlen pri našem podjetju

od 8. 9. 1932	do 9. 11. 1932
od 21. 1. 1933	do 20. 4. 1934
od 21. 1. 1935	do 18. 4. 1941
od 18. 9. 1941	do 22. 9. 1941
od 15. 7. 1946	do 7. 8. 1946.

Tov. čas zaposlitve je bil socialno sodoben.

S.P. - S.N.1

Škofja Loka
22. maja 1955.

Potrđilo (P. Polenca) o delovni dobi in še ena (nepravilna navedba, zdaj že tretjega rojstnega datuma: 7. 10. 1912! orig. v arhivu družine Polenčevih v Šk. Loki)

¹⁵ Basist in pevski pedagog je debitiral na ljubljanskem opernem odru 1903 v Smetanovi *Prodani nevasti* (Kecal). Študij je nadaljeval v tujini, na Dunaju in bil kmalu angažiran v tamkajšnji Dvorni operi. Od 1922 spet v Ljubljani, kjer je bil od 1933-40 direktor-ravnatelj Konservatorija Glasbene matice, od 1939, ko se je le-ta preimenoval v Glasbeno akademijo tudi večkrat rektor. Vmes je bil (1930-32) še član Državne opere v Münchnu. Poleg izjemne domače in tuje umetniške, pevske kariere (kot operni in koncertni pevec!), je bil učitelj številnih slovenskih pevcev. S tem je občutno pripomogel, da se je ljubljanska Opera dvignila na evropsko raven. Mdr. je tudi dobitnik Prešernove nagrade (1962).

¹⁶ Prim. programski list, plakat v Zgodovinskem arhivu Ljubljana, Enota za Šk. Loko, Partizanska c. 1B.

¹⁷ Ib.

¹⁸ Ib.

Plakat in zasedba vlog

(= Upravni odbor Kulturnega društva) v Šk. Loki (28. 9. 1945), kjer je bil tudi prisoten. Na 2. seji (istega organa) pa ga (17. 10. 1945) ni bilo več.²¹ Potem se je spet pojavil (istotam) na naslednjih treh sejah (8. 11., 22. 11. in 6. 12. 1945),²² na naslednji seji (20. 12. 1945) pa ga spet ni bilo več.²³ V (gledališki) sezoni 1946/47 je bil P. Polen/e/c že napovedan kot režiser »igralske družine iz Puštala« za Finžgarjevo ljudsko igro Naša kri.²⁴ V dveh (napovedanih) predstavah 29. sep. in 6. okt. (1946) je igral glavno (moško) vlogo Miklavža Borštnika, francoskega maira (= župana), delo pa je tudi še režiral!²⁵ Na plakatu, ki je izšel za to »ljudsko igro iz Napoleonovih časov v narodnih nošah s petjem«, je bil natisnjen tudi del igralskega monologa naslovnega junaka Borštnika (igral ga je P. Polen/e/c), katerega vsebina je v dobršni meri značilna za nadaljnji prikaz Polenčeve človeške narave:

»Ljubite to grudo, kakor smo jo mi, vaši očetje! In ko bodo naše kosti že trikrat prekopane, naj zvedo pozni vnuki o teh hudih dneh in mogočnjaki naj pomnijo, da naša kri ni igrača!«²⁶

V naslednji sezoni (1947/48) je bil P. Polen/e/c spet napovedan za režiserja Tavčarjeve Visoške kronike (oktober 1947), Princeske in pastirčka (očitno mladinske igre neznanega avtorja; 5. do 11. oktobra 1947) in igre Za svobodo (?).²⁷ Omenjena igralska in režiserska dinamika in različni angažmaji P. Polenca, največ v dramskih vlogah (kot igralec, dramaturg, režiser, ...) se potem v Šk. Loki nadaljuje vse

²⁰ Ib.

²¹ Ib.

²¹ Ib. (Loški oder, Škofja Loka, 1945-76/ŠKL 238, škatla 6028/1, Akc. 392, 80, 95, 120, 180, 269; zapisniki, spisi, odbrane računovodske priloge, 1945-59).

²² Ib.

²³ Ib.

²⁴ Ib.

²⁵ Prim. plakat za omenjeno igro (ib.).

²⁶ Ib.

²⁷ Prim. ZAL, ib. (Loški oder, Škofja Loka, 1945-76/ŠKL 238, škatla 6028/1, Akc. 392, 80, 95, 120, 180, 269; zapisniki, spisi, odbrane računovodske priloge, 1945-59).

tja do l. 1954, ko ga izmed listin (zapisnik občnega zbora Kulturnega društva zdaj že poimenovanega SKUD = Sindikalno Kulturno umetniško društvo »Toneta Šifrerja«) ni več.²⁸ Med najbolj izpostavljenimi imeni, avtorji in naslovi, vse, kar je še moč razbrati iz ohranjene in urejene dokumentacije so igre ali/in režije del z naslovi: Tuje dete, I. Cankar (P. Polenec), Kralj na Betajnovi, F. Roš, Mokrodolci, P. Schuvek (P. Hafner in P. Polen/e/c), Pesem s ceste, I. Tavčar (P. Polen/e/c), Visoška kronika, J. Ogrinc, V Ljubljano jo dajmo za svobodo, H. Woulijahi, Žene na Niskavourju, S. Cajnkar, Za svobodo, V. Mrštik, Mariša, W. S. Maughm, Sveti plamen, I. Cankar, Za narodov blagor.²⁹ Prav tako je bil v tem času P. Polen/e/c redno prisoten na sejah organov Kulturnega društva, ki se je l. 1949 preimenovalo v SKUD »Toneta Šifrerja«. Izvoljen je bil v Sindikat, za vodjo Dramatske sekcije, pogosto je bil član različnih sklicev upravnih (in drugih) odborov, komisij in bil povabljen v pevsko sekcijo itd.³⁰ V tem času je moral že študirati v Ljubljani (na AIU in petje pri K. Novak Kušej ali/in pri J. Betettu), o čemer pa dokazila »molčijo«; preprosto jih ni. Obstaja le nekaj podatkov Opere SNG v Ljubljani, zlasti še tistih, ki so neposredno povezani s Polenčevim (opernim, pevskim) debijem. Za premiersko predstavo »glasbene drame v dveh dejanjih in s prologom« Nižava nemškega skladatelja francoskega rodu Eugena d' Alberta je bil tenorist P. Polen/e/c napisan v zasedbi v alternaciji z Dragom Čudnom (v vlogi Pedra, pastirja).³¹ Kljub temu pa mu je v cit. gledališkem listu namenjenih kar nekaj fotografij in podpisov k njim: »Polde Polen/e/c, dramatski tenorist, absolvent Akademije za igralsko umetnost, je začel pevski študij pri prof. Kseniji Kušejevi in bo v 'Nižavi' alterniral z D. Čudnom v partiji Pedra.«³² Druga fotografija s podpisom pa prikaže »našega« tenorista P. Polenca v »Prizoru iz naše uprizoritve D' Albertove 'Nižave' (Marta - V. Gerlovičeva, Pedro - P. Polenec)«. ³³ In še zadnja napoved: »Prizor iz naše uprizoritve D' Albertove 'Nižave' (Sebastiano - S. Car, Pedro - P. Polen/e/c).³⁴ Značilna slogovna oznaka te opere je morda P. Polencu prišla zelo prav pri njegovem nadaljnjem opernem delovanju, saj je D' Albertova

Premiera dne 26. januarja 1952

Eugen D' Albert:

NIŽAVAGlasbena drama v dveh dejanjih in a prologom. Besedilo po A. Guimeri
napisal Rudolf Lothar, prevodil Sutiljan Bancec

Dirigent: dr. D. Svava.

Režiser: C. Debevec.

Scenograf: B. Vaspošič.

Sebastiano, bogat posestnik	S. Car, V. Janko
Tommaso, devdesetletni starček	J. Betetto, S. Drakulič, F. Lupša
Marcia, mlajši hlapec	A. Andrejev, I. Anšlavar
Maria	V. Gerlovičeva, M. Škenderović
Jaga	M. Poljanec, N. Vidmarjeva
Antonia	M. Mlejnikova, E. Neubergjeva
Rosa	S. Drakuljerja, B. Stritarjeva
Pedro, pastir	D. Čudni, P. Polenec
Nardi, pastir	M. Paličova
.....	G. Darnova, S. Štrukelj

Zepnik, kmetije in kmetice.

Godi se v Pirneži in v katalonski nižavi ob njihovem vnožju.

Zborovodja: J. Hans.

Asistent režiserja: E. Rebolj.

Kostume je po omnitih Miho Jurečev izdelala gledališka krojašnica pod vodstvom C. Galešove, A. Humarjeve in J. Novak.

Inspektorji: Z. Pianecki. — Odrski mojstri: J. Kastelec. — Razsvetljava: S. Sinčev. — Maska in lauzije: R. Kozova in J. Mirić.

Fragment iz Gledališkega lista in zasedba vlog za operno premiero D'Albertove opere Nižava (prim. Gledališki list Opere v Ljubljani, 1951-52, št. 3) za premiero 26. 1. 1952, str. 2 (?; orig. hrani Arhiv Opere in baleta SNG v Ljubljani)

²⁸ Ib.²⁹ Ib.³⁰ Ib.³¹ Prim. Gledališki list, Opera, 1951-1952, št. 3 (Eugen D' Albert, NIŽAVA), str. 0 /48/, orig. hrani Opera in balet SNG v Ljubljani.³² Ib., str. 52.³³ Ib., str. 121.³⁴ Ib., str. 123.

KRSTNA PREDSTAVA V JUGOSLAVIJI

PREMIERA DNE 24. FEBRUARJA 1953

BERAŠKA OPERA

Basidna opera v treh dejanjih, ki jo je napisal John Goy (1728) in po originalnih spevih na novo uglasbil Benjamin Britten (1948). Prevedla Smiljan Samac in Jodka Sarabonova. Avtorjevo besedilo napisal Miha Sarabon.

Dirigiraj: S. Hubad

Iščilraj: H. Leskovšek

Insceniratelj: akad. slikar, prof. M. Kavčič

Avtor — besedilaj	H. Leskovšek
Basidum	L. Korošec
Pesnicarica	M. Kogejeva
Polly	C. Součkova
Captain Macheath	P. Polenec
Sraka	S. Banovec
Leski	S. Smerkolj
Lacy	M. Mlejnikova
Gospa Ljuzka	J. Bonačeva
Susky Semga	T. Harstova
Gospa Vrtovpica	M. Leskovškova
Dolly Centra	A. Mušičeva
Gospa Slamoglavilova	M. Zovaničeva
Molly Stramizica	M. Marasova
Jenny Škofica	S. Ušarjeva
Betty Zlampačka	M. Gorjančeva
Harry Tapelnik	A. Arbon
Tom Tremblak	Z. Struželj
Wai Puhel	Z. Pielko
Mai Kujel	D. Zupan
Jenny Škofec	L. Kobilj
Red Surog	I. Anžlovar
Gospa Postopalka	V. Zilberova
Jebar	H. Rebelj
Škafabik	S. Škar
Nisakar	F. Puhar

Zborovodja: J. Hanz Korograf: N. Muršičeva
Kosturne so jo sestali M. Jarcova izdelala gledališke dolomice pod vodstvom C. Galetova, A. Huzarjeve in J. Novaka

Oficiraj rnojter: J. Kastelic — Imprijentaj: Z. Pisanek — Razsvetljajeva: S. Škofec — Maske in lasulje: J. Mihelj in B. Kodrova.

Cena Gledališkega lista din 20.

Na ovitku eden od zaslikov scene sa »Beraška opera«, delo akad. slikarja M. Kavčiča.

Vsa fotografija v tej številki Gledališkega lista je posnel S. Zolotar. Lesnik in izdelatelj: Uprava Slovenskega narodnega gledališča v Ljubljani. Predstavitelj: Jada Kuslik. Urednik: Smiljan Samac. Tiskarna Slovenskega poročalstva. Vsi v Ljubljani.

Fragment iz Gledališkega lista in zasedba vlog za operno premiero Brittnove opere Beraška opera (prim. Gledališki list Opere v Ljubljani, 1952-53, št. 6) za premiero 24. 2. 1953, str. 2 (?; orig. hrani Arhiv Opere in baleta SNG v Ljubljani)

partnerje: s.(-amo) Smerkolj, L.(-adko) Korošec, C.(-vetka) Součkova, H.(-inko) Leskovšek, M.(-anja) Mlejnikova in P.(-olde) Polen/e/c v 'Beraški operi'.³⁵ In to je praktično vse, kar nam je ostalo z začetka Polenčeve opernopevske kariere (v Ljubljani), zato pa se je njegovo (Polenčevo) ime pojavilo še predno je odšel v Sarajevo. Nekaj, s čimer se je P. Polenec ves ta »ljubljanjski« čas še tudi ukvarjal v rodni Škofji Loki v okviru svoje igralske in režiserske aktivnosti tako v igralski, dramski družini kot kasneje v SKUD »Toneta Šiferreja.« Iz (škofjeloškega) Prosvetnega lista³⁶ razberemo, da je P. Polen/e/c prispeval kar tri (strokovne, gledališke) članke z naslednjimi naslovi: Ljudsko gledališče XVIII. in XIX. stoletja, Predzgodovina škofjeloških pasijonskih iger in Spremne besede

³⁵ Prim. Sivec, J., Opera skozi stoletja, DZS, Ljubljana 1976, str. 357.

³⁶ Ib., št. 6 (1952-1953; Benjamin Britten, BERAŠKA OPERA), str. 239 (kjer so na koncu navedena poročila o minulih sezonah!).

³⁷ Ib., str. 0/2/.

³⁸ Ib.

³⁹ Ib., str. 140.

⁴⁰ Ib., str. 144.

⁴¹ Prim. Škofjeloški PROSVETNI LIST, L. I, 1952-53, št. 8, str. 96; 8, 20 in 37; 15.

Nižava označena za »stilno spajanje verizma in Wagnerjeve kontinuirane gradnje ... Najbolj so privlačni intimni lirični prizori, medtem ko na dramatsko razburljivih mestih včasih moti pretirana patetičnost.«³⁵ Zaradi podatkov, ki sledijo v Operi SNG v Ljubljani, je prav P. Polen/e/c to (premiersko) vlogo pod taktirko dr. Danila Švare in v režiji Cirila Debevcu 26. jan. 1952 tudi odpel: »Sezona 1951/52: 27. 1. 1952 je bila premiera D' Albertove opere 'Nižava'. Dirigiral je dr. Danilo Švara, režiral Ciril Debevec. V tej operi sta se predstavila novo angažirana člana baritonist Simeon Car in tenorist Polde Polen/e/c.«³⁶ Poleg tega P. Polenca spet najdemo v premierski zasedbi v Jugoslaviji krstne predstave Beraške opere angleškega modernega skladatelja Benjamin Brittna (1913-1976) komaj pet let po njenem nastanku (1948); slovenska premiera pa je bila 24. feb. 1953 spet v Operi SNG v Ljubljani. Tokrat tenorist P. Polenec ni bil več v alternaciji, temveč predviden sam oziroma je tudi pel in igral tenorsko vlogo Captaina Macheatha.³⁷ Dirigiral je Samo Hubad, režiser pa je bil Hinko Leskovšek.³⁸ Tudi ta gledališki list prinaša fotografijo »P. Polenca v vlogi Macheatha v »Beraški operi«³⁹ in še skupinsko sliko, ki samo delno prikaže tokratne Polenčeve operne

ob uprizoritvi »Mariše.« V istem najdemo še podatek o vzporedni Polenčevi aktivnosti, kot člana Nadzornega odbora SKUD / = Sindikalnega kulturno umetniškega društva/ a »Toneta Šifererja.«⁴² V naslednji številki istega lista pa se ga je (P. Polenca) dotaknil takratni aktivni (škofje)loški kronist Branko Berčič še bolj spodbudno: »... Mogoče se bo uveljavil operni solist, tenorist Polde Polen/e/c, ...«⁴³

Sarajevo 1954–1962

In po vsem tem Sarajevo! Kako, na kakšno povabilo, razpis, na podlagi katerih priporočil, avdicije? Vse to so vprašanja, ki se nam bodo še veliko globlje zastavljala, ko bomo kronološko spoznali »našega« P. Polenca kot prvaka Opere Narodnega pozorišta v Sarajevu (današnjem glavnem mestu Federacije Bosne in Hercegovine in prav tako v tedanjem glavnem mestu ene izmed treh večjih republik tedanje FLR Jugoslavije). Sarajevo je namreč dobilo prvo poklicno operno-baletno gledališče »šele« leta 1946. Ni pa bil P. Polen/e/c edini, ki je izmed glasbenikov v tistih ali drugih in drugačnih časih plemenitil glasbeno življenje tedanje bratske Republike Bosne in Hercegovine.⁴⁴ In očitno je bilo tudi P. Polencu glasbena mati-zibelka prav Sarajevo v letih 1954–62, kar vse je povsem evidentno in pravilno iz že objavljene dokumentacije.⁴⁵ Tako se je (prvi) razpisal o P. Polencu režiser Drago Fišer (1920-

BRANKO BERČIČ:

LOŠKI ROJAKI MED SLOVENSKIMI JAVNIMI DELAVCI

(Konec)

Najmanj pa je med rojaki glasbenih umetnikov. Nekaj je bilo omenjenih že med prejšnjimi podatki, tu naj jih dodam samo par, ki toliko da zaslužijo imena glasbenikov. Škofjeločan Luka Dolinar (r. 1794) je bil nabožni skladatelj in pesnik hkrati ter je izdal 5 zvezkov svojih skladb, glasbena teoretika pa sta bila poleg skladateljskega dela Lovro Hafner in Stare Loke (r. 1833) in Anton Dolinar (r. 1894) iz Trate pri Gorenji vasi. Cerkevne glasbene dela se je živahno udeleževal tudi Staročan Andrej Karlin (r. 1587), ki je bil duhovnik ter tržaško-koperski in lavantinski škof. To bi bilo vse in tudi za bodočnost ni dobrih izgledov. Mogoče se bo uveljavil operni solist tenorist Polde Polenc, mogoče kdo mlajših na kakem drugem področju glasbene umetnosti, mogoče ...?

V gornjem pregledu posebnih javnih delavcev, ki so izšli iz širše okolice, sem nazival samo imena mož, ki so s svojim delom vili v splošno kulturno, politično in gospodarsko zgodovino celotnega slovenskega naroda. Nisem pa upošteval — saj je skoraj nemogoče — vseh onih, ki so kakorkoli pomembni samo za lokalni razvoj škofjeloškega okolja. Kljub temu pa je vrsta javno delujočih rojakov močna tako po številu kot po kvaliteti svojega dela. Preteklosti in prednikov se nam ni treba strmovati, toda — kako bo v bodoče? Ali bodo mladi prihodnji rodovi vredni nadaljevali tradicije svojih prednikov? Ali bodo vredni soustvarjalci časa, v katerem živimo in bodočnosti, ki raste iz dela ljudskih rok? — Ocenjeval jih bo bodoči čas, odgovorila bo zgodovina.

145

Objava v (Škofjeloškem) Prosvetnem listu, L. 2/1953-54, št. 8, str. 145

⁴² *Ib.*, str. 106.

⁴³ *Ib.*, L. II, 1953-54, št. 8, str. 145. Loški rojaki med slovenskimi javnimi delavci (Konec).

⁴⁴ Če v tej zvezi spomnim samo na enega vodilnih slovenskih muzikologov današnjega časa, zasl. prof. dr. Jožeta Sivca (roj. 1930), ki je prav v Sarajevu v letih 1958–63 deloval kot asistent na muzikološkem oddelku tamkajšnje Muzičke akademije (prim. MEJ, 2. knj., Leksikografski zavod »Miroslav Krleža«, Zagreb 1984, str. 294–95), eden vodilnih slovenskih skladateljev polpretekle dobe, zasl. prof. Dane Škerl (1931–2002), ki je prav tako svojo pedagoško kariero (kot docent in izr. profesor) začel in skoraj desetletje posvetil Muzički akademiji v Sarajevu (1960–70; prim. MEJ, 2. knj., Leksikografski zavod »Miroslav Krleža«, Zagreb 1984, str. 411–12); pa še dirigent in skladatelj Zvonimir Ciglič, še drugi tenorist Mitja Gregorač in nenazadnje slovenski skladatelj in pedagog prof. Vilko Umkar (prim. Umkar, V., Srečanja z Julijem Betetom, Državna založba Slovenije, Ljubljana 1961, str. 51–57, 60–63).

⁴⁵ Prim. op. 1–5.

⁴⁶ Roj. 26. febr. 1920 v Sarajevu, umrl istotam, 27. nov. 2002. Režiser. Po maturi so ga 1941 angažirali v sarajevski Operi kot člana zbora, inspicijenta, režiserja asistenta, igral pa je tudi v tamkajšnji Drami in v Operi pel manjše vloge. Ta zaposlitev je trajala do l. 1943. Od 1945 do 1951, ko se je odločil za študij na AIU v Ljubljani, je bil spet član ansambla te hiše. Na AIU je diplomiral 1959. Po študiju je bil član Prešernovega gledališča v Kranju, v letih 1961–63 režiser v ljubljanski Operi, kjer je pripravil uprizoritev opere Tajni zakon D. Cimarose in Verdijev Rigoletto, med tem pa kot gost režiral tudi v Sarajevu. Od 1963 je spet stalni član sarajevske Opere, gostuje pa večkrat kot režiser v Ljubljani, kjer je postavil opere Madame Butterfly G. Puccinija, André Chénier U. Giordana, Verdijevega Rigoletta, Cavallerio rusticano P. Mascagnija, Glumače R. Leoncavalla idr. V Sarajevu je režiral vrsto standardnih pa tudi nekaj sodobnih del, za dve izmed slednjih, to je za Vojno madžarskega skladatelja Doruja Popovicija in Milhaudovo opero Salade pa je oskrbel tudi srbohrvaški prevod (prim. SGL, L, Knjižnica Mestnega gledališča ljubljanskega, Ljubljana 1972, str. 147, osebna inf. Fišerjeve hčerke Suzane /roj. Fišer/ Proscenc; prim. e-mail z dne 28. 5. 2004; hrani avtor!).

P. Polen/e/c v vlogi Otella iz istoimenske Verdijeve opere (na levi, njegov partner neznan; orig. hrani Narodno pozorište v Sarajevu, FBiH), posnetek iz predstave 16. febr. 1955 v Sarajevu

jan. 1957. Polenčevi najtesnejši sodelavci v tej operi so bili poleg že omenjenega režiserja Draga Fišerja (k. g.) še drugi tenorist (alternacija z Mariom Đurancem), dirigent Mladen Pozajić, scenograf Maks Kavčič (k. g.), kostumografka Alenka Bartl - Šeršova idr.⁴⁸ Kritika je bila več kot odlična, pa ne le za Poldeta Polenca,⁴⁹ temveč tudi za vse tri preostale Slovence, ki so nastopili v tej predstavi.⁵⁰ Slovenski tenorist

2002).⁴⁶ Morda nam celo eden od tesnih (umetniških) sodelavcev »našega« P. Polenca razkrije marsikatero skrivnost njegovega tajinstvenega življenja in dela, kar mi je še za časa življenja D. Fišer v korespondenci (iz Sarajeva) posredoval sam, osebno še v l. 2002. Tako je za eno izmed izdaj Opere v Sarajevu napisal tudi svoj prispevek.⁴⁷ Iz teh stikov je ostala tudi dokumentacija (fotokopija plakata in nekaj fotokopij ocen) o eni izmed Polenčevih glavnih vlog, tenorski vlogi Hermana v operi Petra Iljiča Čajkovskega Pikova dama, katere premiera je bila v Sarajevu 24.

⁴⁷ Tenor, Slovenec, koji je skoro čitavu svoju karijeru proveo na daskama Sarajevske opere bio je Leopold POLEN/E/C (Puštal, Škofja Loka 1912-1974), pjevanje studirao na Srednjoj glazbenoj školi u Ljubljani (prof. Ksenija Kušej) in privatno kod čuvenog basiste i pedagoga Julija Beteta.

Malo je kasno otkriven kao pjevač i tek kao četrdesetgodišnjik debituje na daskama Ljubljanske Opere sa ulogama Pedra (S' Alber: U DOLINI). U to vrijeme je Opera imala u angažmanu pet odličnih tenora: Franca, Brajnika, Čudena, Lipušćeka i Dermotu! Poslije dvije sezone, 1952/54 dolazi iz Ljubljanske opere u Sarajevo i od 1954-62 bio je nosilac glavnih uloga dramskog in dramsko-lirskog faha: Herman (PIKOVA DAMA), Loengrin (LOHENGRIN), Manriko, Otelo, Radames (TRUBADUR-OTELO-AIDA), Turidu (KAVALERIJA RUSTIKANA), Kanio (BAJACO), Don Hoze (KARMEN), Kavaradosi (TOSKA), Verter (MUKE MLADOG VERTERA), Sokolović (N. Š. ZRINSKI), Eleazar (JEVREJKA), Grigorij (BORIS GODUNOV) i dr.« (prim. pismo F. Fišerja avtorju; v arhivu istega; tipkopis).

⁴⁸ Fotokopijo plakata hrani avtor (FK).

⁴⁹ »... Istotako i Herman Leopolda Polenca, inače glumački talentovanog, bio je ovog puta lišen već nekih glumačkih šablona ovog umjetnika, tako da mu je gradacija ovog lika, posebno u posljednjim slikama opere dostigla vrhunac i zavidan umjetnički nivo. To su sve zahvati rediteljevi ...« (prim. Đurić, Petar, »Pikova dama, Pregled operskog života/Petar Iljič Čajkovski, v: Odjek, št. 1-2 /75-76/, januar-februar 1957); »... U odnosu na neke svoje dosadašnje uloge Leopold Polenc je kao Herman pokazao znatan napredak, pogotovo ako se ima u vidu da je to veoma teška i naporna rola. Posebno je potrebno istaknuti duboko ljudske akcente i snažnu proživljenost u njegovom dramskom tumačenju Hermana, mada je to istina, ponekad išlo na štetu čistoće pjevačke fraze. ...« (objavljena je tudi slika: Scena u grofičinoj sobi: Leopold Polen/e/c (Herman) i Badema Štajcer (grofica); prim. Lasić, Miro, »Pikova dama« Čajkovskog ponovo na sceni Sarajevske opere, Badema Štajcer u ulozi grofice; v: Muzika).

⁵⁰ Povzetek z naslovom Trije Slovinci v sarajevski Operi. - V sarajevskem Narodnem gledališču je bila te dni premiera opere Petra Čajkovskega »Pikova dama«. Delo je režiral absolvent Akademije za igralsko umetnost iz Ljubljane Drago Fišer. Razen njega sta sodelovala kot gosta pri tej uprizoritvi tudi še dva druga Slovence - akademski slikar Maks Kavčič iz Maribora kot inscenator ter Alenka Bartl - Šeršova iz Ljubljane, ki je izdelala načrte za kostume ...« je izšel v Slovenskem poročevalcu, 27. jan. 1957 izpod peresa neznanega avtorja (očitno kot agencijska vest; da ni omenjen v tem primeru še četrti Slovenec, tenorist P. Polen/e/c, je temu vzrok, da je bil le-ta redni član sarajevske Opere vsi trije drugi pa so bili, kot pravilno navaja gledališki plakat za to predstavo, kot gostje; op. avtorja!).

P. Polen/e/c v vlogi grofa Manrica v Verdijevi operi Trubadur (na levi, njegova partnerja neznana; orig. hrani Narodno pozorište v Sarajevu, FBiH), posnetek s predstave 10. jun. 1955 v Sarajevu

je bil zdaj v Sarajevu »že« tretjo sezono, lik Hermana pa je očitno pel prvič (v svoji karieri?). Zanj je značilno, da gre za »novo oblikovani lik skladatelja P. I. Čajkovskega«. ⁵¹ Leta 1971 je taisti D. Fišer Poldeta Polenca opisal (s sliko) v še enem od sarajevskih opernih zbornikov, ki so izšli ob 50-letnici Opere v Sarajevu. ⁵² Še najbolj natančen s celotnim popisom Polenčevih vlog v Sarajevu (1954–62) pa je seznam vseh predstav, vlog in zasedb, ki je bil objavljen na razstavi 75 let dela Narodnega gledališča in 100 let zgradbe s poudarkom na gledališkem življenju Sarajeva pred ustanovitvijo Gledališča. ⁵³

V njem najdemo tako rekoč vse vloge in natančne datume premier, žal pa še vedno brez (vseh) ponovitev in s tem vlog ali celo natančne statistike Polenčevega 8-letnega življenja in dela v Sarajevu. V morda njegovih

⁵¹ „... Puškinov Herman je hladen in preračunljiv egoist in ne konča s samomorom. Osnovni pobudnik vseh njegovih dejanj je pohlep po bogastvu in želja, da si utrdi gmotni položaj. Ta Herman Lizi ljubezen le hlini in 'romantična' zveza z njo mu je le sredstvo, da pride v grofičino hišo in izve njeno skrivnost. Nasprotno je Herman, kot ga je oblikoval Čajkovski, človek vročih čustev in strasti in ognjene fantazije. Pri njem je začetna gibalna sila ljubezen do Lize, ki za razliko od novele v operi ni več ubožana grofičina rejenka, ampak njena vnukinja. Hermanu je bogastvo potrebno zaradi socialne razlike, ki takšni zvezi nasprotuje. Hrepenenje po samem bogastvu in s tem v zvezi blazna želja, da se dokoplje do skrivnosti treh kart, prevladata in zastreta ljubezen šele v poznejšem razvoju drame. ... V njej (v 4. sliki; op. avt!) ima prevladujočo vlogo nova Hermanova tema, ki se pojavi že v orkestralnem uvodu in se v kulimanijski epizodi prepleta s temo treh kart ... Hermanova drama zavzema osrednje mesto te slike ... Še bolj mračna je po koloritu 5. slika - monolog Hermana, ki se ga polašča blaznost. To sliko je Čajkovski mojstrsko oblikoval kot morečo halucinacijo. Našel je ton groze, zapuščenosti in strahu, kakršne se ne posreči skladatelju, ki je samo lirik, in ga more ustvariti le polnokrven dramatik ... vsebuje 'Pikova dama' vrsto odličnih solističnih točk, na primer Hermanov arioso ...« (prim. Sivec, J., ib., str. 297–98).

⁵² POLEN/E/C, Leopold, (Puštal, Škofja Loka, 1912.), pjevač, tenor, solista opere. Diplomirao je odsjek za glumu na Akademiji za pozorište, film i televiziju u Ljubljani i uporedio školovao glas na Srednjoj glazbenoj školi u Ljubljani (Ksenija Kušej), a privatno kod Julija Beteta. God. 1952. debitovao kao Pedro u operi U dolini E. D' Alberta. Solista Opere Slovenskog narodnog gledališča u Ljubljani od 1952.–54., a potom u Sarajevu od 1954.–62., kada je prekinuo sa pjevačkom karijerom i vratio se u Škofju Loku gdje i danas živi. Lirski tenor, solidne pjevačke tehnike, scenski i glumački predodređen za kreacije dramskog faha, P. je tumačio niz uloga dramskog i lirskog tenorskog repertoara. Među njegova uspjela ostvarenja na sarajevskoj opernoj sceni spadaju partije Hermana (Pikova dama), Loengrina (Loengrin) i Eleazara (Jevrejka). Pored toga tumačio je više drugih glavnih operskih partija (Nikola Šubić Zrinski), Manriko (Trubadur), Verter (Verter), Otelo (Otelo), Don Hoze (Karmen), Kormilar (Ukleti Holandez), Radames (Aida), Nikodim (Simonida), Rikardo (Bal pod maskama), Turidu (Kavalerija rustikana), Grigorij (Boris Godunov), Kavaradosi (Toska), Kanio (Bajaco), Prvi oklopnik (Čarobna frula) i dr. (FID; v Fišer, D.: Zbornik Narodno pozorište Sarajevo, 1921–1971, Sarajevo 1971, str. 414–15).

⁵³ Prim. Narodno pozorište u Sarajevu, Izložba 75 godina rada Narodnog pozorišta, 100 godina zgrade sa osvrtom na teatarski život u Sarajevu prije osnivanja Pozorišta/Teatrografska studija: repertoar Pozorišta (1921–1966); Priloz o razvoju Drame, Opere i Baleta i tatarskom životu, Muzej književnosti i pozorišne umjetnosti BiH, Sarajevo 1998.

prvi (?) sezoni 1954/55 P. Polenca še ne najdemo med premiersko zasedenimi solisti v Sarajevu. V sezoni 1955/56 pa si vloge kar sledijo: G. Massenet, Werther (Werther, premiera 30. okt. 1955), G. Bizet, Don José (Carmen, 2. obnovitvena predstava v rangu premiere, 29. apr. 1956), R. Wagner, Dalandov krmar (Večni mornar, premiera 28. jun. 1956), sezona 1956/57: P. I. Čajkovski, Herman (Pikova dama, premiera 24. jan. 1957), S. Rajičić, Nikodim (Simonida, premiera 24. maja 1957), sezona 1957/58: P. Mascagni, Turiddu (Cavalleria rusticana, obnovitvena predstava v rangu premiere 6. jun. 1958), sezona 1958/59: M. P. Musorgski, Grigorij (Boris Godunov, premiera 23. okt. 1958), G. Puccini, Cavaradossi (Tosca, obnovljena predstava 14. dec. 1958), sezona 1959/60: W. A. Mozart, Prvi oklepnik (Čarobna piščal, premiera 12. maja 1960), sezona 1960/61: R. Wagner, Lohengrin (Lohengrin, premiera 25. sept. 1960), J.-F. Halévy, Eleazar (Židinja, premiera 22. mar. 1961). V sezoni 1961/62 pa P. Polenca spet ni več na spisku preimerno zasadenih vlog.⁵⁴

Še največ je o P. Polencu v tem času opisal Drago Fišer. Iz njegovega rokopisa⁵⁵ naj v tej zvezi prepisemo le tisti (prevedeni) del, ki nekako zaokroža pevski in igralski lik »našega« tenorista: »... Vse njegove kreacije so se kazale študiozno, s primerno emocijo in močjo. Po karakterju je bil delno introvertiran (= usmerjen v svoj, notranji svet; op. avt.!) kot, da je stalno nosil v sebi nostalgijo za rodnim krajem ...«⁵⁶ Iz tega, zadnjega dela Polenčeve sarajevske pevske dobe se je ohranil še tipkopis »Koncerta v okviru Škofjeloških poletnih prireditev«, kjer je tenorist P. Polen/e/c nastopil z domačinko, škofjeloško pianistko in danes ugledno klavirsko pedagoginjo Marijo Kocjančič (operne arije in samospevi: G. Rossini, Dekle z zlatega zahoda, G. Bizet, Carmen, J. Halévy, Židinja, R. Simoniti, Samo en cvet, E. Adamič, Planinec); ne sam, pač pa še z ljubljanskim klavirskim Triom Lorenz (J. Haydn, E. Grieg, P. I. Čajkovski, S. Rahmaninov). Tudi pianistka Kocjančičeva je igrala sama, solo (A. Natek, B. Bartok, F. Chopin).⁵⁷

⁵⁴ Ib., str. 260–74 in dodatna inf. arhivistike Narodnega pozorišta v Sarajevu, gospe Emire Pošković (prim. korespondenco avtorja).

⁵⁵ Prim. rkp. v Fišerjevi zapuščini (fotokopijo dela rokopisa posredovala avtorju hči pok. D. Fišerja, Suzana Prosenec, roj. Fišer).

⁵⁶ Tenor, Slovenac, koji je najveći dio svoje karijere proveo u Sarajevu, je Leopold Polen/e/c (Puštal, Škofja Loka, 1912–1974), osim, što je 1954. g. diplomirao dramsku igru, dakle sa 42 god. pohađao je Srednju glazbenu školu – solo pjevanje (prof. Ksenija Kušej) i privatno kod čuvenog basiste i pedagoga Julija Betetta. On je malo kasno otkriven kao pjevač i u ljubljanskoj Operi je debitovao kao 40 godišnjak u operi D'Alebra: U DOLINI kao Pedro. To je bila zlatna doba ljubljanske Opere koja je tada u angažmanu imala pet izvrsnih tenora: Francl, Brajnik, Lipušček, Čuden, Dermota, zato je POLEN/E/C otišao u Sarajevo. Od 1954 do 1962 bio je nosilac glavnih tenorskih uloga dramskog i lirskog faha. Po stasu bio je visok (190 cm), herojskog cika, međutim timbar bio je nekoliko lirski. Ipak sa uspjehom Herman (PIKOVA DAMA), Loengrin (LOENGRIN), Eleazar (JEVREJKA), Manriko (TRUBADUR), Otelo (OTELO), Radames (AIDA), Turidu (CAVALERIA RUSTICANA), Kanio (BAJACO), Kavaradossi (TOSKA), Verter (MUKE MLADOG VERTERA), Sokolović (N. Š. ZRINSKI), Grigorij (BORIS GODUNOV) i druge. Sve njegove kreacije kazale su se študioznošću i odmjerenom emocijom i snagom. Po karakteru je bio prilično introvertiran kao da je stalno nosio u sebi nostalgiju za rodnim krajem. U Puštalu je živio u starom seoskom zdanju, koja je pod zaštitom države. Nostalgija ga odvela ranije u rodni kraj, gdje je pomalo kao samotar umro 1974. g. Ispred Narodnog pozorišta u Sarajevu odnio sam mu vijenac i održao posmrtno slavo. Bio je poštovan i zaslužan član sarajevske Opere. ...» (prim. ib., brez oznak številke strani; kopijo hrani avtor).

⁵⁷ Ta koncert je bil kot zaključek /1./ Škofjeloških poletnih prireditev 29. avg. 1963 v Šk. Loki (prim. ZAL, e. v Šk. Loki, škatla 6030, Loški oder-zapisniki sej in spisi, 1953–71).

Temeljni podatki – pregled pevčevih vlog

Poleg uvodne Polenčeve ljubljanske pevske, operne epohe, kjer v letih 1952-54 beležimo le dvoje (premiernih) vlog: pastirja Pedra v alternaciji z D. Čudnom v D' Alebrtovi Nižavi (libreto po Angelu Guimeru napisal Rodolph Lothar) in Captaina Macheatha v Britnovi Beraški operi (libreto revidiral Sir Tyrone Guthrie), iz tega časa nimamo drugih podatkov. Morda pa je P. Polen/e/c pel še katero od ponovitev istih vlog, morda je v katero od še navedenih vlog kdaj vskočil?⁵⁸

Zato pa je spisek vlog v Sarajevu precej večji in vsaj kar se tiče premierskih zasedb v letih njegovega delovanja (1954-62) tudi dovolj natančno popisan v ohranjeni dokumentaciji tamkajšnjega Narodnega pozorišta.

Ves čas je P. Polen/e/c v sarajevski epohi svojega umetniškega »eksila« ostal v stiku s svojim nekdanjim profesorjem petja, slovitim basistom Julijem Betettom. Četudi se je ohranilo kaj malo tovrstne korespondence (v glavnem le enostranska, tista na naslovu P. Polenca v Šk. Loki), pa lahko razberemo, da mu je le-ta ostal trden in človeški pevski mentor, zlasti v njegovih sarajevskih začetkih. 3. okt. 1955 mu Betetto piše iz Ljubljane (v Sarajevo):

»... K vašemu uspehu na prvem sarajevskem nastopu (?) vam toplo čestitam. Le korajžno Polde, pravim tudi danes. Ko boste vlogo peli 2-3-krat, se boste šele dobro počutili. To je bila za vas velika naloga in res hvala Bogu, da ste tako dobro vozili. Jaz slej ko prej verujem v vas in če boste zdravi in marljivi, si boste prav gotovo izbojevali na soncu svoj prostor. Le pogumno in nobenega strahu! Saj sem vam že v zadnjem pismu izjavil: glas imate dober, tehnično znate več kot marsikateri, muzikalni ste dovolj, povrhu vsega pa še dobre zunanosti. Kaj hočete še več?! Soliden ste vedno bili in tako tudi ostanete pa bo šlo z malo energije vse po sreči. Da ste pa imeli s celim ansamblom samo eno vajo, se pa čudim. Zato naj vas nič ne vznemirja, če ste se tu ali tam malo 'zabunili.' Za skromno plačo, ki jo dobivate, imate že 'pravico', da se včasih malo zmotite. Od predstave do predstave bo boljše, saj ste živčno normalen človek in zato boste vedno mirnejši. To je pa za take naloge kot je TRUBADUR itd. nujno potrebno. Ne biti domišljav, tudi nekaj vere v samega sebe je pa že treba imeti!! Kaj je s CARMEN? PRODANO NEVESTO? Ali nič ne mislijo na to? To bi bile vloge za vas. Glede FRA DIAVOLA se ne morem izjaviti, ker te opere ne poznam. Slišal sem jo že pred mnogo leti, ampak se prav nič ne spominjam na

Gledališki plakat za Massenetovo opero Werther s P. Polencem v naslovni vlogi (orig. hrani Narodno pozorište u Sarajevu, FBiH), premiera 30. okt. 1955 v Sarajevu

⁵⁸ Prim. repertoar Opere in baleta SNG v Ljubljani (arhiv in gledališki listi).

pata hante vedno minjajo. To je pa ja želi
 naloga kat je Trubadur iz d. mojega pisma. Ne bi
 kmalu, tako notraj pesi s pomena jela je pa in
 Truba jmet!! Kaj je o Lomen? Podarim narost?
 Ah, mi ne močijo pa to? To bi bilo plagi in želi.
 Gleda Fra Dvornik, Tru marnu žant, Tru je opre in pomen
 Trubal sem je in pred mnogo let, ampak se pama in ve
 pmanjeje na Trubal vlogi. Trubeta pa marnu.
 Var je pama, izdelan in in ad tedu in Trubaj je in
 Truba. V pmanjeje, p. Tru pama pama in Trubaj. Ste
 pama pama pama. - Trubetone mi je vsta in Trubaj,
 ne da me je pmanjeje pmanjeje. Steu je pama Trubaj, pmanjeje
 Trubaj je pa. Trubaj in p. Trubaj bi marnu in pmanjeje.
 Trubaj je Trubaj Trubaj Trubaj. Trubaj marnu je pama
 Trubaj je pa in Trubaj pmanjeje. Trubaj marnu je pama
 Trubaj je Trubaj je in Trubaj marnu Trubaj in Trubaj
 Trubaj Trubaj Trubaj in pama.
 Trubaj hante jela Trubaj Trubaj Trubaj in
 jela. Ce pmanjeje Trubaj Trubaj Trubaj! Trubaj in pama.
 Trubaj marnu Trubaj Trubaj Trubaj. Trubaj je pama
 Trubaj in pama je marnu Trubaj, Trubaj Trubaj Trubaj
 Trubaj.

Lepo Vas pozdravljam
 Polenec
 Betetto

tenorsko vlogo. Izvlečka pa nimam ....
 Kadar boste imeli kake kritike, pošljite
 mi jih. Če imate čas, jih kar prepisite!
 Prosim za poročilo, ako naj vam
 pošljem 3.000,-din, ki jih je prinesel
 Jože (?) od Uprave (Opere in baleta
 SNG v Ljubljani ?) za mesec avgust,
 kar sem vam že poročal. Lepo vas
 pozdravljam, kakor tudi moja žena
 (Irma B.) - vdani (J.) Betetto.⁵⁹

V sezoni 1955/56 je med prvimi vloga
 Wertherja iz istoimenske Massenetove
 opere (libreto po Goetheju napisali:
 E. Blau, P. Millet in G. Hartmann). V
 premierski zasedbi, »še« leto dni po
 prihodu v Sarajevo (30. okt. 1955) je P.
 Polenec v naslovnem paru s sopranistko
 Branko Đorđević (v vlogi Charlotte),
 dirigent predstave je bil Ivan Štajcer,
 režiser pa Jurislav Korenić. Polenec se
 je zagotovo izkazal, tako kot je v navadi
 te opere v ariosu prvega dejanja, v
 duetu Wertherja in Charlotte v 2. dej. in
 v Wertherjevi smrti v 3. dej. Morda mu
 je bila prav vloga naslovnega junaka

Zadnji del (1.) ohranjenega pisma obeh
 Betettov P. Polencu iz Ljubljane (3. okt.
 1955) v Sarajevo: basista Julija in njegove
 žene Irme (roj. Štukelj; orig. v arhivu
 družine Polenčevih v Šk. Loki)

Wertherja v tej »lirični drami v treh dejanjih«
 ni, verjetno jih je nekaj bilo; alternacij spet ni navedenih, zato so bile tudi te verjetno
 prebrane in odbrane. Tudi kritika, ki je ena redkih ohranjenih, je prav za P. Polenca,
 četudi v le nekaj besedah, pozitivna (s sliko): »... Poleg tega se je (vloga!) vpadljivo v
 tem razlikovala od Wertherja Leopolda Polenca, ki je prav z disciplinirano uporabo
 svojega glasu uspel prav v šubertovskem izrazu duševnega trpljenja Goethejevega
 junaka. ...⁶⁰ Nekaj zadnjih in hkrati prvih (sarajevskih) uspehov P. Polenca je v
 tistem času povzelo tudi slovensko časopisje z vidnim naslovom: »Uspeh našega
 tenorista v Sarajevu:

»Slovenski tenorist Leopold Polen/e/c je v tekoči sezoni redni član - solist Opere
 v Sarajevu. Poročila o njegovem nastopanju so zelo ugodna. V prvih dveh mesecih
 je pel tri velike in zahtevne vloge z izrazitim uspehom. Debutiral je v TRUBADURJU
 ter takoj zbudil pozornost kritike. Nato je nastopil kot Sokolović v Zajčevi operi
 NIKOLA ŠUBIČ ZRINJSKI ter nedavno s prodornim uspehom kot WERTHER v
 Massenetovi operi istega imena. O tej naslovni vlogi je med drugim zapisal kritik

⁵⁹ Prim. orig. pismo v Polenčevi zapuščini (Družina Polenec, Puštal 74, Škofja Loka; kopijo hrani avtor!).
⁶⁰ Prim. kritiko n. n. avtorja (iniciali: L. G.) v enem od prav tako nezanih sarajevskih dnevnikov v rubriki:
 MUZIČKI ŽIVOT/Masneov »Werter/Premijera u Operi (prev. FK; prim. Polenčevo zapuščino; družina
 Polenec, Puštal 74, Škofja Loka; kopijo hrani avtor!).

želodcem izboljšuje, če se kaj kurirate. Kritika, ki jo pošiljate danes, je zopet zelo, zelo lepa in zaslužena. Vaša energija in ambicija vas bo nedvoumno pripeljala na vrh poti katero ste si začrtali. Vedno in povsodi se sliši, kako sedaj primanjkuje dobrih tenorjev tudi v inozemstvu, vsled česar se dvojno izplača študirati in se truditi. Če bo šel Francl (Rudolf; op. avt.!) v Berlin, kjer je gostoval v LA BOHEME 18. nov. (1955), bo tudi Zagreb revnejši za prvega tenorja, zlasti, ko se govori, da Žunec (Noni) nekam peša. Prepričana sem, da ne bo dolgo, ko vas bodo vabili na vse odre v naši državi. Da ste bili v Gradcu izintrigirani od naše Opere (podčrtala I. Betetto!), ko je tam gostovala, sva slišala nedavno iz ust nekoga, ki to najboljše ve. To vas bo gotovo zanimalo, saj vam potrdi najino domnevo, da ne rečem prepričanje. Zdaj sicer V.(= Valens Vodušek, ki je bil ravnatelj Opere in baleta SNG v Ljubljani v letih 1951-55)⁶⁴ ni več direktor, je pa še v upravnem odboru SNG. Začasno je vršilec dolžnosti direktorja S.(-miljan) Samec, spomladi ali drugo sezono pa pride na to mesto (Demetrij) Žebre iz Zagreba. Ne vem, če vam vse to ni morebiti že znano, zanima vas pa gotovo. - Moj mož je zelo zadovoljen, da boste peli Othella. To je vaša vloga!! Imate dobrega režiserja? Iz kritike, ki jo prilagate, je razvidno, da 'Lotte' ni uspela, kakor vaš Werther. Škoda, da je zdaj zima in bi bilo težje povabiti (Sonjo) Drakslerjevo doli, ko pride ta mesec z Dunaja na dopust v Ljubljano. Ona Loto krasno poje. - Žal mi je, da je vaša slika Wetherja v časopisu tako zamegljena. Prinesite boljšo s seboj, gotovo jo imate! ... vaša Irma Betettova ...⁶⁴

Tudi Julij (Betetto) je tokrat pripisal v omenjeno pismo:

»Nadvse me je razveselilo vaše pismo ter poročilo, da ste se lotili Othella. To je krasna, toda težka vloga. Le pogumno se ji posvetite. Glasovno jo boste zmogli, igralsko pa glejte, da boste dobili dobrega režiserja in dovolj skušenj. Izgledali boste kolosalno. Na oder pa ne preje, dokler ne bo muzikalno, pevsko in igralsko - v popolnem redu. Prepričan sem, da vam bo ta vloga prinesla velik uspeh. Ne je peti s polnim glasom, predno zadeva 'ne sedi', ker je mestoma zelo naporna. N.pr. konec 2. dejanja. - Da delate tudi na Lohengrinu, je prav. - Pravilno je, da vežbate vsak dan. Predvsem naj vam bo katekizem mezza voce in voice mikste. Kar se ritma tiče, se bo vse s prakso podalo. - Da iščete za Akademijo profesorja solopetja sem slučajno zvedel. Koga in kakšnega bodo dobili, sem zelo, zelo radoveden. Pedagogov ne manjka, ampak dobrih je malo. Redki so! Z dolgim jezikom in primerno nesramnostjo, s katero se kinčajo s pavjim perjem na uspehih in rezultatih drugih, teh ne manjka. Saj to poznate še iz Ljubljane ... Tudi zadnja kritika Wertherja je zelo lepa in vam čestitam. Le tako se držite in pazite na svoje zdravje! - Zelo mi je drago sporočilo, da se glasovno tako dobro uveljavljate. Nikdar nisem v to dvomil! Vašega prihoda se res veselim, saj si bomo imeli marsikaj povedati in tudi malo kontrole ne bo škodilo ... vaš (Julij) Betetto.«⁶⁵

Tudi zadnje ohranjeno pismo obeh Betettovih (zdaj piše le prof. Julij!) 23. marca (1956) je očitno »le« odgovor na Polenčevo pismo (iz Sarajeva v Ljubljano):

»... Vsekakor se čudim, da o Othellu ni bilo kritike. Res je, da je to repertoarna predstava, toda, če je naslovna vloga na novo zasedena s tenorjem kot ste vi in s

⁶⁴ Prim. orig. pismo v Polenčevi zapuščini (ib.).

⁶⁵ Ib.

Ljubljana, 23./III. 56

Dragi gospod Polenc!

Čuda vam najhujša je recivica pismo od M. L. m. Pol. sem ga prosil, da oblede paravola od vas. Vokakar se rudiš, da o blede mi hito kralje. Res je, da je, to repertoarna predstavitev tako je je naravnost slaga na novo varstvena k. tenorjev kot, in k. in, v. Lesekam, ki je imel doslej presenetljive uspehe, ki se pa prav gotovo spodobilo, da bi, o tem tudi, oba, steli javnost. Nagaj se res, čakali na reprizo, ki je pa še ni bilo, ker je Štajcer takoj odpotoval. Ali se je že vrnil? To najizgleda, ker ga gotovo kmalu pričakujemo.

Draga mi je vest, da boste kmalu peli bari Josija v CARMEN. To je slaga za vas. Uspesno sem, da boste imeli velik uspeh in le poročajte mi, kako gre študij izpod rok. ... Kar se malega števila predstav tiče, to ni ravno priporočljivo, ker niste potem v zaželenem treningu. Ampak v razmerah, ki so vsled odsotnosti Štajcerja, se ne da nič napraviti. Ko se bo vrnil pa pazite, da ne bo spet naenkrat preveč. Da ni direktor (Julio, dirigent; op. avt.) Marić zaradi zagrebške avdicije ozlovoljen, mi je kar prav. Sicer bi to bilo nelogično, ker to je pravica vsakega in tudi vaša, osobito, ker niste bili sami inicijator ... Oba z ženo vas zelo pozdravlja ter vam želiva zdravja in mnogo uspehov. Vaš Betetto Julij.⁶⁶

mi presaj, maradivji. Spavladamti, problati so na stvarnem pedu. Vredno pravije bar, taval, javno 35 letnica glasbe tega dela. To je eden, imed redkih, ki mi je, sotel, ravat, kar mi, jirata, reciv. Oble, je, postea, kljub, svoj, kompariji, ki, se, je, parobanila, in, plas, opri, ki, jirata, stas, in, se, stas, stas, le, indajalca, paradi, slavnostu, tenorja, kralje.

Toda tudi, tukaj, bo, prišel, vas, ki, bo, bilit, iglatu, od, istega, rona. O, sem, sem, prepričan. Oba z ženo vas zelo pozdravlja ter vam želiva zdravja in mnogo uspehov.

Vaš Betetto Julij

Del (3.) ohranjenega pisma Julija Betetta P. Polencu iz Ljubljane (23. mar. 1956) v Sarajevo (orig. v arhivu družine Polenčevih v Šk. Loki)

človekom, ki je imel doslej presenetljive uspehe, bi se prav gotovo spodobilo, da bi o tem tudi obvestili javnost. Mogoče so res čakali na reprizo, ki je pa še ni bilo, ker je kapelnik Štajcer takoj odpotoval. Ali se je že vrnil? Po njegovi vrnitvi bo gotovo kmalu postavitev. Dragi mi je vest, da boste kmalu peli Don Josija v CARMEN. To je vloga za vas. Uverjen sem, da boste imeli velik uspeh in le poročajte mi, kako gre študij izpod rok. ... Kar se malega števila predstav tiče, to ni ravno priporočljivo, ker niste potem v zaželenem treningu. Ampak v razmerah, ki so vsled odsotnosti Štajcerja, se ne da nič napraviti. Ko se bo vrnil pa pazite, da ne bo spet naenkrat preveč. Da ni direktor (Julio, dirigent; op. avt.) Marić zaradi zagrebške avdicije ozlovoljen, mi je kar prav. Sicer bi to bilo nelogično, ker to je pravica vsakega in tudi vaša, osobito, ker niste bili sami inicijator ... Oba z ženo vas zelo pozdravlja ter vam želiva zdravja in mnogo uspehov. Vaš Betetto Julij.⁶⁶ In potem se pisma obeh Betettovih ne pojavijo več; niti ni najti v Betettovi zapuščini kakršnihkoli odgovorov na (novo) korespondenco.⁶⁷

Naslednja Polenčeva vloga je bila spet premierna; verjetno tudi zanj, saj je bil celoten repertoar, ki ga je odpel tudi v Sarajevu, njegov prvi in potem nikoli več! Sledila je vloga Mehmed-paše Sokolovića, turškega velikega vezirja v (53.!) ponovitivi hrvaške nacionalne opere Ivana (pl.) Zajca Nikola Šubić Zrinjski, glasbene drame v treh dejanjih (in osmih slikah; libreto je po Körnerjevi drami napisal Hugo Badalić), 6. apr. 1956. Tokratni pevčevi sodelavci so bili dirigent

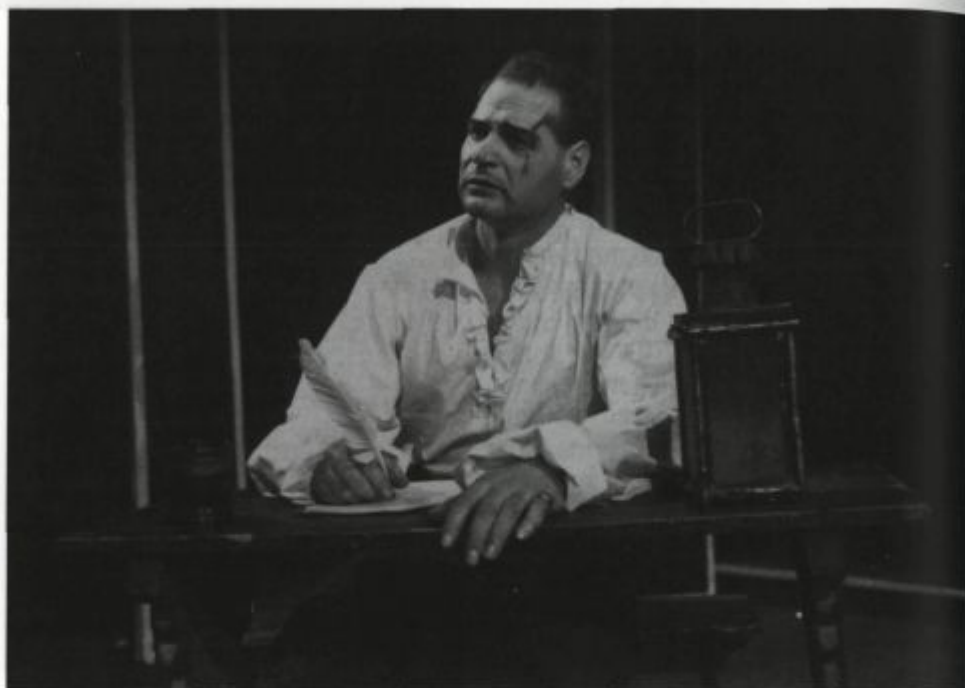
⁶⁶ Ib.⁶⁷ Prim. GZ v NUK (Ljubljana).

P. Polen/e/c v vlogi Hermana v operi P. I. Čajkovskega Pikova dama (orig. hranita družina Polenčevih v Šk. Loki in Narodno pozorište v Sarajevu, FBiH), posnetek z ene od januarskih predstav l. 1957 v Sarajevu

sedmih slikah je napisana po Puškinovi noveli in libretu skladateljevega brata Modesta Čajkovskega. Takrat so bili Polenčevi sodelavci: dirigent Mladen Pozajjić, režiser Drago Fišer (kot gost) idr. Ker je zasedba v večini vlog alterirana, je Polen/e/c pel alternativno z Mariom Đurancem. Gre za skladateljev operni ustvarjalni vrh. Herman P. I. Čajkovskega je za razliko od Puškinovega »človek vročih čustev, strasti in ognjene fantazije. Pri njem je začetna gibalna sila ljubezen do Lize (zasedena spet s sopranistko Miro Štor!). Ta za razliko od Puškina ni več ubožna grofičina rejenka, ampak njena vnukinja.« V 5. sliki, ki je najbolj mračna po koloritu, je izstopajoč monolog Hermana, ki se ga polasča blaznost, saj je Pikova dama P. I. Čajkovskega opera solističnih točk. P. Polen/e/c je imel takrat v vlogi Hermana še posebno »priložnost« v ariosu (1. slika). Če se je očitno v tej sezoni oglasil le v tej premieri, je spet zagotovo pel preostale vloge, saj Opera v sarajevskem Narodnem pozorištu v tistem času kaže na glasbeno repertoarno gledališče. V njem pa so zagotovo tako kot v prenekaterem dandanašnjem glasbenem teatru bili tudi tenoristi »diktatorji repertoarja.« P. Polenca srečamo v tej sezoni še v premieri opere Simonide srbskega skladatelja Stanojla Rajičića, ki je 24. maja 1957 doživela sploh prvo postavitvev prav v Sarajevu. S tenorsko vlogo Nikodima (libreto je po dramski enodejanki Milutina Bojića Kraljeva jesen napisal Josip Kulundžić) se je P. Polenec priključil ekipi dirigenta in režiserja v eni sami osebi: Ivana Štajcerja.

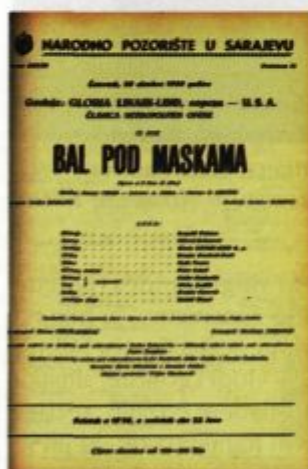

P. Polen/e/c v vlogi slikarja Maria Cavaradossija v Puccinijevi Tosci (na levi; orig. v arhivu družine Polenčevih v Šk. Loki in Narodnem pozorišču v Sarajevu, FBiH) posnetek s predstave v dec. 1958 v Sarajevu

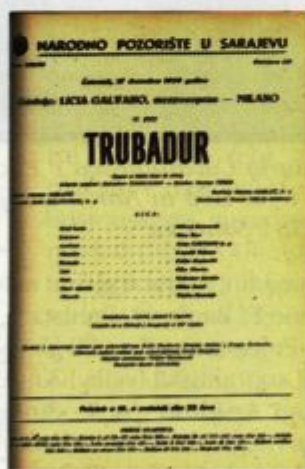
ponovitvi Verdijeve opere *Trubadur*, tokrat v glavni tenorski vlogi *Manrica* (libreto: Salvatore Cammarano in Leone E. Bardare). Predstava, ki jo omenjamo, je bila na sporedu 5. apr. 1958. Poleg P. Polenca so tolmačili glavne vloge še: baritonist Milivoj Bačanović v vlogi Grofa Lune, sopranistka Ivana Ivanišević v vlogi Leonore, altistka Branka Đorđević-Perić v vlogi Azucene, pa še dirigent Mladen Pozajjić, režiser Mladen Sabljčić idr. Zaradi opernega libreta in skladateljevih karakteristik, ki jih je položil v značaj ciganke Azucene, ki je njeno ljubezen do *Manrica* za maščevanje svoje matere položil stran od omenjene tenorske vloge, lahko samo verjamemo, da je P. Polen/e/c več kot večje odpel vsaj tiste najvišje in najbolj eksponirane (visoke) tone okrog tričrtanega ce-ja. 6. jun. (1958) je pel sarajevsko premiero *Cavalerie rusticane* Pietra Mascagnija in glavno vlogo mladega kmeta Turidduja (libreto za enodejanko sta po Vergilovi drami napisala G. Targioni-Tozzetti in G. Menasci). Delo s prizvoki ljudske glasbe dobro nakazuje lokalni (italijanski) kolorit. Mlado kmetico *Santuzzo* je pela sopranistka Branka Đorđević-Perić, dirigent je bil Mladen Pozajjić, režiserka pa Slovenka, Mariborčanka Erika Družović (k. g.). Gre za delo z

bogatimi igralskimi in pevskimi priložnostmi tako glavne ženske kot moške vloge: duet Turidduja in Santuzze, ganljivo Turiddujevo slovo od matere, Turiddujeva napitnica z zborom, ljubezenska pesem, ki jo poje Turiddu za odrom, idr. Ob tej enodejanki sta bila takrat v Sarajevu na sporedu še dva krajša baleta, in sicer enodejanki: Ljubezen čaravnica na glasbo M. d. Falle in Fantastični magazin na glasbo G. Rossinija–O. Respighija; oba baleta je dirigiral Radivoje Spasić.

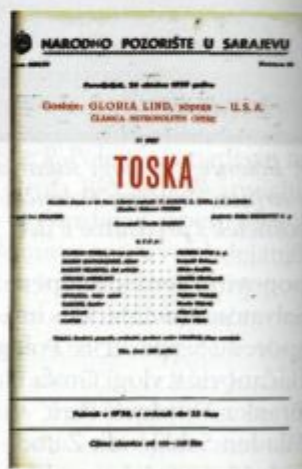
Naslednja sezona (1958/59) je že kmalu na začetku (23. okt. 1958) prinesla Polencu eno od epizodnih tenorskih vlog Grigorija Otrepjeva (Dimitrija samozvanca) v ljudski glasbeni drami v štirih dejanjih in desetih slikah Boris Godunov Modesta Petroviča Musorgskega (libreto je delo skladatelja M. P. Musorgskega po Puškinovi dramski pesnitvi in na podlagi zgodovinskih podatkov Karamzina). Dirigiral je Ivan Štajcer, režiser je bil Jurislav Korenić, naslovno vlogo Borisa pa je pel basist Mirko Janjčić. Čeprav velja M. P. Musorgski za največjega mojstra ruske nacionalne opere, je omenjeno delo rezultat skladateljevega odklona od romantične tradicije v nenavadno drzen realizem. Manj kot čez dva meseca, 14. dec. (1958), je P. Polen/e/c pel v Sarajevu obnovljeno predstavo (v rangu premiere) in glavno tenorsko vlogo, morda svoj največji igralski in zlasti še pevski uspeh, slikarja Maria Cavaradossija v Puccinijevi glasbeni drami v treh dejanjih Tosca (besedilo po V. Sardouju sta napisala Luigi Illica in Giuseppe Giacosa). Njegova ljubezenska partnerica Tosca je bila sopranistka Mira Štor, dirigent je bil Ivan Štajcer, režiserka pa je bila spet Slovenka

Gledališki plakat za Verdi-jevo opero Ples v maskah ob priliki gostovanja ameriške sopranistke Glorie Linari-Lind v Sarajevu: 29. okt. 1959; P. Polen/e/c v vlogi grofa Riccarda Warwicha (orig. hrani Narodno pozorište v Sarajevu FBiH)

Gledališki plakat za Verdi-jevega Trubadurja ob gostovanju italijanske mezzosopranistke Licie Galvano v Sarajevu: 17. dec. 1959; P. Polen/e/c v naslovni vlogi trubadurja Manrica (orig. hrani Narodno pozorište v Sarajevu, FBiH)

Gledališki plakat za Puccinijevo Tosco ob priliki gostovanja ameriške sopranistke Glorie Lind v Sarajevu: 26. okt. 1959; P. Polen/e/c v vlogi slikarja Maria Cavaradossija (orig. hrani Narodno pozorište v Sarajevu, FBiH)

Gledališki plakat za Verdijevo opero *Aido* ob gostovanju ruske pevske prvakinje Bolšoj teatra iz Moskve sopranistke Galine Višnjevskeje v Sarajevu: 9. maja 1960; P. Polen/e/c v vlogi Radamesa (orig. hrani Narodno pozorište v Sarajevu, FBiH)

Gledališki plakat za Bizetovo *Carmen* ob priliki gostovanja prvakinje opere Metropolitan iz New Yorka (ZDA) mezzosopranistke Blanche Thebom v naslovni vlogi in s P. Polencem v vlogi Don Josėja (orig. hrani Narodno pozorište v Sarajevu, FBiH), za predstavo 14. apr. 1960 v Sarajevu

Tenorist Polde Polen/e/c v naslovni vlogi Lohengrina v istimenski Wagnerjevi operi (na sliki v sredini, pred zborom; orig. hrani Narodno pozorište v Sarajevu, FBiH), posnetek s predstave v sep. 1960 (?) v Sarajevu

Erika Družević, sami »stari« znanci »našega« P. Polenca in spet veliko priložnosti zanj: velika Cavaradossijeva arija v 3. dejanju, slovo od življenja in ljubezni, ljubezenski duet obeh junakov (v 1. dej.) pa spadajo med najboljše ljubezenske prizore v Puccinijevem opusu nasploh. V delu ne manjka niti mojstrskih dramskih razporeditev niti neizčrpne muzikalne invencije niti nežnega inštrumentalnega kolorita. Vse to je bilo zagotovo »našemu« svetlemu in junaškemu tenoristu in stasiti človeški pojavnosti umetniški zenit.

V sezoni 1958/59 P. Polenca ne srečamo na seznamu premiernih pevcev v Sarajevu.

V naslednji sezoni 1959/60. je P. Polen/e/c odpel »najmanj« dvoje vlog v rednem repertoarnem gledališču. Prva vloga je že omenjeni Ricardo v Verdijevem Plesu v maskah (12. ponovitev, 29. okt. 1959; prvič smo ga v tej vlogi srečali v sezoni 1957/58) in nato še vloga Manrica v Verdijevem Trubadurju (61. ponovitev, 17. dec. 1959, ko je v Sarajevu v vlogi Azucene gostovala italijanska solistka, altistka Licia Galvano iz Milana; prvič smo to Polenčevo vlogo že omenili v sezoni 1957/58, ko jo je v Sarajevu tudi prvič pel!). Ponovil je še en svoj številni (sarajevski) uspeh z vlogo Cavaradossija v Puccinijevi Tosci, ko je pel to svojo zagotovo najtežjo in hkrati najuspešnejšo vlogo 14. apr. (1960) ob priliki gostovanja ameriške sopranistke Blanche Thebom iz newyorške Metropolitananke v naslovni vlogi Tosce. Edina premierska vloga v

tež sezoni pa je pripisana še eni od epizodnih vlog v Mozartovi Čarobni piščali, ko je 12. maja (1960) na premieri pel vlogo Prvega orožnika. Za veliko opero v dveh dejanjih in kar 14 slikah je libreto, besedilo napisal Emanuel Schikaneder. Polenčevi takratni sodelavci pa so bili: basista Paško Duplančič in Slovenec, Mariborčan Makso Savin (v alternaciji Sarastro), tenorist Vojislav Vujačić v vlogi Tamina, sopranistka Radmila Todorovska v vlogi Kraljice noči, sopranistka Vanda Cistler v vlogi njene hčere Pamine, baritonist Ljubiša Martinović kot Papageno, sopranistka Trifona Kulari kot Papagena, dirigent Teodor Romanič in režiserka, Slovenka Erika Druzović (k. g.). Ker je Čarobna piščal prva in morda edina velika Mozartova glasbena mojstrovina, ki je bila ustvarjena za ljudske množice, v njej prevladujejo zlasti še ansambelski (pevski) prizori: zborovske scene. To Mozartovo delo je že na pragu romantike. V 29. ponovitvi Verdijeve Aide (9. maja 1960 ob gostovanju ruske operne primadone Galine Višnjevske, prvakinja moskovskega Boljšoj teatra v naslovni vlogi Aide) spet najdemo našega prvaka med njenimi partnerji v vlogi Radamesa; dirigiral je Ivan Štajcer, režija pa je bila v rokah Jurislava Koreniča (prim. Polenčev prvi tovrstni nastop v Sarajevu v sezoni 1957/58, 7. 12. 1957).

V sezoni 1960/61 je tenorist P. Polen/e/c spet nastopil v premieri že na začetku te sezone in sicer 25. sep. (1960) v naslovni vlogi Lohengrina v istoimenski Wagnerjevi operi. Morda predstavlja prav ta pevski in igralski lik za vlogo Cavardossija v Puccinijevi Tosci (drugi) Polenčev tovrstni vrh? Ob tem, da sta vlogo Henrika Ptičarja, nemškega kralja pela v alternaciji dva basista Paško Duplančič in Makso Savin, je bil P. Polen/e/c v naslovni vlogi sam; kar samo še potrjuje njegovo formo in vrhunec življenjskih in umetniških moči; bilo mu ni niti 48 let! Poleg že omenjenih so bili njegovi tokratni sodelavci še sopranistka Mira Štor v vlogi Elze Brabantske, dirigent Ivan Štajcer, režiser Anton Koren idr. Tako kot za večino Wagnerjevih glasbenih dram, je tudi za to romantično opero v treh dejanjih – za Lohengrina – besedilo napisal skladatelj sam. Lohengrinov lik je odet v mistične zvoke, ki sijajno označujejo poslanca božanskih sil. Lohengrin je v primerjavi z značilnim Wagnerjevim »Sprachgesangom«⁷⁰ bolj pet kot pa govorjen. Tako kot je P. Polen/e/c že pred leti pel v Wagnerjevem Večnem mornarju (sezona 1955/56) je morda s sto svojo (drugo) Wagnerjevo vlogo daleč presegel samega sebe. Kar pa zadeva njegove zadnje sezone, lahko že za to sezono, sezono 1960/61, ugotovimo, da je s predstavo Židinje skladatelja Jacquesa Fromental Halévyja zaključil svojo »sarajevsko«⁷⁰ epizodo in hkrati celotno (pevsko) kariero. S tenorsko vlogo Žida in draguljarja Eleazarja, ki je doživela premiero v sarajevskem Narodnem pozorištu 22. marca (1960), je P. Polen/e/c zaključil niz omenjenih premierskih tenorskih vlog. Za veliko opero v petih dejanjih je napisal libreto, besedilo Eugène Scribe. V tem delu je najbolje prikazan fanatizem Eleazarja, ki vzplamti v zaključnem prizoru predzadnjega, 4. dejanja. Delo pa daje vsem pevskim solistkam in solistom odlične prilike, da v njih pokažejo in razkrijejo vse svoje najboljše kvalitete. Tokratni Polenčevi sodelavci so bili še dirigent Mladen Pozajič, režiser Anton Koren idr.⁷⁰

⁷⁰ Prim. Narodno pozorište, Izložba 75 godina rada Narodnog pozorišta, 100 godina zgrade sa osvrtom na teatarski život Sarajeva prije osnivanja Pozorišta i Teatrografska studija: Repertoar pozorišta (1921–1996); Prilozi o razvoju Drame, Opere i Baleta i teatarskom životu; Muzej književnosti i pozorišta umjetnosti BiH, Sarajevo 1998, str. 255–77; izvirnik hrani Narodno pozorište-opera v Sarajevu in lepake za gledališke predstave, ib.; kopije hrani avtor!).

Pred hišo Nacetovega Poldeta-Polenca v Puštalu, konec marca 1968 (zelo vroča pomlad): P. Polenec na levi in F. Štukl na desni (orig. last F. Štukla v Šk. Loki; foto: P. Pokorn)

pripravila razgovor o formiranju amaterskega gledališča.⁷³ Kot tak je bil spet takoj izvoljen v (gledališki) umetniški svet, član uprave Loškega gledališča, na predlog Rada Jana pa tudi zelo kmalu njegov upravnik (8. dec. 1964).⁷⁴ Še istega leta je bil P. Polenec izvoljen za direktorja (Škofje)Loških poletnih prireditev in kmalu so ga, še v istem letu (1964), poimenovali za »človeka, ki ves živi za gledališče.«⁷⁵ Kot tak se potem nenehno pojavlja kot član različnih drugih (ljubiteljskih) kulturnih in še zlasti gledaliških in prosvetnih organov (v Škofji Loki). 10. dec. (1964) je bil že izvoljen za v. d. direktorja upravnika Loškega odra (prim. zapisnik gledališkega sveta Loškega odra).⁷⁶ Njegovo gledališko, upravniško in še kakšno delo se redno pojavlja tako na debatnih večerih, kjer nastopa kot umetniški vodja, član umetniškega sveta itd. Vse to zelo počasi prehaja v neke vrste (pol)profesionalizacijo njegovega tovrstnega dela, ki je na začetku omenjeno kot delo honorarnega upravnika (1965).⁷⁷

Med počitnicami sem se vedno vračal domov. Dve stari Micki sta gospodarili na kmetiji. Kaj dosti nista mogli več postoriti. Pa je bilo treba preorati zemljo, jo posaditi, obrati sadje, skrbeti za kravo v hlevu. In sklenil sem, da v Sarajevu ne bom dočakal upokojitve. Odločitev je bila težka, zmagala je zemlja. Postal sem kmet.'

In sedaj že vrsto let prav ponosno stopa s košem na rami skozi vas, krmi svoji kravici, obira sadje in obdeluje polje. Dela mu ne zmanjka, a še vedno najde čas za petje. V družbi kaj rad pritegne s svojim baritonom (pravilno je: tenorjem; op. avt!).

'Takoj je druga štimunga,' pravijo Ločani, 'če zapoje še Polde Polen/e/c.'⁷¹

Ker je bil torej P. Polen/e/c v letih 1954-62 angažiran v sarajevski Operi, ga v tem času ni bilo v Škofji Loki oz. ga ni zaznati v (škofje)loške gledališkem življenju in delu.⁷² Zato pa ga že 12. okt. 1964 najdemo kot režiserja med člani repertoarne komisije, ki je v Šk. Loki

⁷¹ Prim. Bogataj, L. (v.: /Gorenjski/Glas, 29. 12. 1971, str. 16).

⁷² Hrani ZAL, ib. (Loški oder 1953-71, zapisnik in spisi, škatle 6029-6036).

⁷³ Ib., šk. 6029/2.

⁷⁴ Ib.

⁷⁵ Ib.

⁷⁶ Ib.

⁷⁷ Ib.

Že naslednje leto (1965) se Polenec podpisuje kot upravnik istega.⁷⁸ Zato kot tak na seji (upravnega) Odbora Loškega gledališča (7. nov. 1966) izrazi željo, da se ga razreši dolžnosti predsednika Loškega gledališča.⁷⁹ V letih, ki sledijo, se Polenčev interes in pa tudi delo vedno bolj veže s položaja in dela na Loškem odru še na Loške poletne kulturne prireditve in zlasti še na njegovo dramatzacijo, režijo in postavitev Tavčar-Polenčeve Visoške kronike.⁸⁰ »Njegovo« Visoško kroniko⁸¹ poznamo že s prve postavitve l. 1949, potem pa so pred nami še postavitve v letih: 1963, 1964, 1965 in 1973.⁸² Zlasti še zadnja, ko so jo pod Polenčev režijsko in igralsko roko odigrali ob 1000-letnici Škofje Loke (1973) na (škofje)loškem gradu, je bila tista predstava, ki tako njegovo pevstvo kot igralsvo in režijo zaokrožajo kot Polenčev celotni kulturni opus. Saj je tokrat njegova dramatzacija, režija in igra dosegla poleg premiere skoraj deset predstav. To je bila gledališka igra sicer statične narave, ki jo dandanes v (Škofji) Loki edinole še lahko primerjamo tako s prvimi procesijami Marušič-Romualdovega Škofjeloškega pasijona (1721) in z njegovimi ponovitvami oziroma obnovitvami v letih 1999–2000. V tem času, torej po l. 1964, se Polenčevo ime vsakič pojavlja na kateremkoli mestu in položaju, ko se v Škofji Loki govori in piše o kulturi in še posebej o gledališču. Ob nekaterih odličnih ljubiteljskih gledaliških igralcih različnih usmeritev in generacij pa v tem času zagotovo ne moremo mimo timskega dela Zdenka Furlana, Rada Jana, Janka Kreka in Poldeta Polenca; ti so se izmenjevali na različnih položajih, režirali in nekateri od njih tudi igrali na Loškem odru. Natančnih vlog, režij in preostalega, res čisto igralskega »opusa našega« P. Polenca se tukaj ne bomo dotikali, četudi je ta umetnikov delež velik in v letih po povratku iz Sarajeva, torej po letu 1964, še večji, uspešnejši in tudi prodornejši kot pa tisti v Polenčevem »predsarajevskem« obdobju (ok. 1946–54).⁸³ Iz tega časa, iz jubilejnega leta Loškega odra (1973) izhaja še druga, za Polenca pomembna dramatzacija Tavčarjeve V Zali⁸⁴ Iz že omenjenega dolgoletnega in plodnega sodelovanja P. Polenca z Ločani, med njimi je bil v zadnjih letih življenja in dela prav Janko Krek najbolj izpostavljen, velja iz tistega časa neke vrste dovolj enovit pogled in hkrati na ljubezen obeh Ločanov na »njuno« Loko, saj sta prav v (tem) času skupaj objavila citat, posvečen 1000-letnici (Škofje) Loke:⁸⁵

*»Mirno in milo gori nad gorami,
kot zastor zlat –
ah, tamkaj odzad,
tam si ti, ki me misel nate
omami –
o domovina, Loka, moj dom ...«*

⁷⁸ Ib. (prim. zapisnik primopredaje z dne 20. 1. 1965), kjer stoji »prevzem te funkcije.«

⁷⁹ Ib., š.k. 6029/2.

⁸⁰ Ib., š.k. 6030.

⁸¹ Prim. LR, 10/1963, str. 166–205.

⁸² Ib., š.k. 6030.

⁸³ Ib., š.k. 6031–6036.

⁸⁴ Prim. Gledališki list Loškega gledališča, 1973; ib.

⁸⁵ Ib.

UPRIZORITVE NA JUBILEJNEM PRIZORIŠČU NA LOŠKEM OBAČU

Ose 15., 16., 19., 20., 21., 22. in 23. julija. V primeru daljše bovo prvoizvajalca posamezna uprizoritva na točen od 23. do 30. julija. Ob 8.30 ur.

NAN TAVČAR — POLDE POLENČEK

Visoška kronika

Dramatizacija v enajstih slikah

OSEBE:

Poljever Kalon, gospodar na Visokem
 Isidor njegova strava
 Janj
 Ljudi, hišnik na Visokem
 Simon, hišnik na Visokem
 Franček, postelja na Visokem
 Tevček, gost na Visokem
 Jerežič Wülfing, gospodar v Davči
 Marko njegova strava iz prvega sklopa
 Opatič
 Jerežičeva žena iz drugega sklopa
 Jerežičeva mati
 Margareta, njena hči
 Marija Schwarzkobler — »Pavzavica«
 Agathe Schwarzkobler, njena velevaja
 Hlanič, loka glavar
 Frosbergner, stolar v Loki
 Frosbergnerova, njegova žena
 Mikul Schwedlitzkyh, gostitelj jeler
 Orožji ožar
 Joanes Franciscus, traviščil štuf
 Pierre, njegova služabnica
 Uki, postelja
 Vlasti sodnik iz Luke
 Sodičnik iz Ljubljane
 Krvič Franciscus iz Ljubljane
 Kemp, silhar
 ... — »Hec kmet iz Banoja«
 Škvarčič, njegov
 Štiller, škelec v Loki
 Kolner Wühlgewant, gostitelj v Loki
 Prak, mestni pek
 Urko Prukova, njegova žena
 Bergant, silhar v Loki
 Neža Bergantova, njegova žena
 Mariuša Štroglova, mesarica v Loki

Vevo Privadič
 Eki Semer
 Rudika Poljever
 Pava Opatič
 Jana Šimonič

Bavik Božijan
 Franc Odošič
 Miro Stolar
 Marjet Hekljan

Poljina Bilek
 Marija Iskar
 Simka Privadič
 Anica Škvarčič
 Lajza Kovčec
 Franc Kovčec
 Rudi Corvan
 Stane Balčič
 Joanes Tovar ml.
 Zdenko Furten

Jaka Aučič

Joanes Erben

Marijet Erben

Zvezdana Zedek

Joanes Zhef

... Tovar st.

Marija Traše

Ana Dondor

Teles Kravj

Štejavc Valentin, predšani
 Ana Rozica, plebnika na Seletnu
 Dobačjak, kmet in vrabci zased
 Rozica, njegova hči
 Halber, kmet
 Hlanič, njegov hči
 Spilka Opatičeva, služabnica
 Orožji klopi, meščiki, mestno gardo, kmetje in kmetice, kmetice
 kmetje in delavci, cigani

Franc Jesenovec
 Silva Halber
 Stane Ožbič
 Branka Pleško
 Stane Ožbič
 Milda Dondor
 Anica Ožbič

OSIALI SODLAVCI:

REZJA — POLDE POLENČEK

SCENA — ing. arh. VIKTOR MOLKA

Sceno so izdelali Gledališke delavnice SNO v Ljubljani

Kostumograf: ing. arh. Milana Kumer

Zvok: Peter Jamnik

Incipienti: Stane Jesenovec in Franci Kajzar

Odsli meje: VM Gustič

Rozavljajci: Ivan Vrankar in Anton Jančič

Tovar — Polde: »Hlanič kmetice, uprizorjen leta 1962 na dvorišču Letnega grana.

Ivan Tavčar – Polde Polen/e/c, Visoška kronika (orig. prim. Gledališki list za Tavčarjevo Polenčevo Visoško kroniko) v Šk. Loki, v juliju 1973

Sklep in pomen

Polenčevo življenje in delo ostajata zaradi akutnega pomanjkanja primarnih arhivskih virov še vedno nedorečena. Marsikaj od vsega je hipotetično, zlasti še njegov glas, ki razen dveh amaterskih posnetkov z ničimer ne dokazuje (potrjuje ali oporeka) njegovih opernih pevskih dosežkov. Torej: tenorist Polde Polen/e/c, igralec in pevec ali/in pevec in igralec ali kar oboje? Še kaj bi se našlo »v delih in nalogah« tega samosvojega človeka in umetnika in hkrati pevca, tenorista, ki ga predvsem želimo v tem (prvem) prispevku osvetliti. Za seboj ni imel razen očitnega naravnega pevskega (tenorskega) daru (glasu) kakšnega posebnega in sistematičnega šolanja. Kljub temu da je diplomiral na AIU, je verjetno pevsko šolanje začel že zelo pozno in ga kaj kmalu (v privatni obliki) pri prof. K. Novak Kušej (na Srednji glasbeni šoli v Ljubljani) in pri prof. J. Betettu (privatno ali/in na AG) tudi zaključil. Kljub vsemu temu pa je pel prvo operno vlogo ali kar neke vrste glasbenogledališko avdicijo »šeše« pri štiridesetih letih starosti. Potem pa so se mu v komaj desetih letih (1952–54 v Ljubljani in potem 1954–62 v Sarajevu) zvrstile vse vloge in tako rekoč ves Polenčev pevski repertoar. To so bile: Pedro v NIŽAVI E. D'Alberta, Capitain Macheath v BERAŠKI OPERI B. Brittna in Janko v PRODANI NEVESTI B. Smetane (?), le ustna izjava P. Polenca!) – vse v Ljubljani in potem še: Werther v WERTHERJU J. Masseneta, Mehmed-paša Sokolović, turški veliki vezir v operi N. Zajca NIKOLA ŠUBIČ ZRINJSKI, Othello v Verdijevem OTHELLU, Don José v CARMEN G. Bizeta, Dalandov krmar v VEČNEM MORNARJU R. Wagnerja, Herman

v PIKOVI DAMI P. I. Čajkovskega, Nikodim v SIMONIDE S. Rajičića, Radames v Verdijevi AIDI, Canio v Leoncavallovih GLUMAČIH, Grof Riccardo v Verdijevem PLESU V MASKAH, Manrico v Verdijevem TRUBADURJU, Turiddu v CAVALERII RUSTICANI P. Mascagnija, Grigorij Otrepjev–Dimitrij v BORISU GODUNOVU M. P. Musorgskega, Cavaradossi v Puccinijevi TOSCI, Prvi orožnik v Mozartovi ČAROBNI PIŠČALI, Lohengrin v LOHENRGRINU R. Wagnerja in Eleazar v ŽIDINJIJ. F. Halévyja. Statistično to pomeni natančno 20 vlog v manj kot desetih letih aktivnega petja (1952–62). Od teh je večina glavnih tenorskih vlog, med njimi tudi precej naslovnih. Verjetno je bilo znotraj dokazljivih nastopov še kaj takih, ki jih zaradi pomanjkanja izvirnega arhivskega in s tem dokaznega gradiva niti nismo mogli upoštevati. Razen vsega tega je bilo še nekaj manjših pevskih recitalov. Da pa bi P. Polenca zasledili še na področju koncertnega, oratorijskega petja, to pa ne. Zato niti ne moremo postaviti vsaj nekega povprečnega frekvenčnega obdobja, natančno koliko časa študija je potreboval za eno in drugo vlogo, kdo so bili morebitni njegovi sarajevski (pevski) pedagogi (poleg dirigentov in korepetitorjev v Operi Narodnega pozorišta), še manj, da bi znotraj vseh naštetih dvajsetih odpetih vlog dodali še vse ponovitve. Teh je bilo zagotovo kar precej, zlasti še zato, ker Polenčeve vloge v glavnem predstavljajo potrebe repertoarnega gledališča (v Ljubljani in Sarajevu); razen morda res nekaterih redkih izjem. Vse to pa sta bili obe operni gledališči, v katerih je P. Polen/e/c v teh letih (1952–62) tudi pel: v Ljubljani in Sarajevu. Zagotovo je bilo teh nastopov, ponovitev vlog še veliko. Prav tako pa to še ne pomeni relevantnega podatka o morebitni gostoti njegovega petja in predstav niti pavz oziroma krajših in daljših odmorov. Razen navedenih umetniških sodelavcev, preostali podatki o njih niso znani. Še največ in najdlje je tukaj zagotovo ostal v stikih z enim in morda najpomembnejšim pevskim učiteljem, velikim slovenskim umetnikom, pevcem in

Polen/e/c (sedi v sredini, 2. z leve, ob prelatu in stolnem kanoniku, častnem občanu Občine Šk. Loka Melhiorju Golobu) s škofovskim župnijskim pevskim zborom na izletu leta 1961 (prim. Golob, Melhior, Zdrava pamet, močna vera, Ljubljana: Družina, 1999, slike-str.8)

pedagogom prof. J. Betettom. Morda bi bil nadaljnji pevec razvoj drugačen, še uspešnejši, seveda, če se na enem od svojih vrhuncev, leta 1962, ko mu je bilo »še le« 50 let, ne bi odločil tako, kot se je, torej, da je svojo kariero enostavno prekinil; ali ko bi uspel na eni od omenjenih avdicij (zunaj Sarajeva) v Gradcu ali Zagrebu, ali, da bi bile njegove zveze z Ljubljano v Sarajevu še ostale in da bi ga povabili nazaj. Ampak očitno so morale biti zamere v Ljubljani iz let 1952–54 tako močne, da nanjo tudi teoretično ni mogel računati. Kajti zavedati se moramo,

Polenčev nagrobnik na farnem pokopališču v Škofji Loki (foto: F. Križnar)

Žig današnjega Cerkvenega moškega zbora župnije sv. Jakoba »Polde Polenec«, ki še ohranja pevčevo ime

da je bila prav ljubljanska Opera SNG v tistem času na vrhuncu svojih uspehov, tudi mednarodnih, ki jih je začela nizati že s Polenčevim debijem; takrat smo omenili, da so imeli kar pet tenorjev; če ostanemo samo pri tem dejstvu. Pri tem mu tudi J. Betetto ni mogel kaj dosti pomagati, saj tudi sam, kljub temu da je bil mednarodno rangiran umetnik, redni profesor na Akademiji za glasbo in celo rektor AG, ni bil v najboljših stikih s takratnim vodstvom Opere SNG v Ljubljani. Ali

je bila del krivde tudi Polenčeva premajhna potencia (umetniška in eksistenčna)? In še zadnja možna špekulacija, ki je menda krožila po Polenčevem debiju v Operi in baletu SNG v Ljubljani, v operi Nižava: menda naj bi solist-P. Polen/e/c zaradi prevelikega naprezanja v pripravah na ta debi tudi »kiksnil?« Po vsem tem je eden takratnih vodilnih dirigentov v ljubljanski Operi in hkrati tudi vodilna ljubljanska glasbena avtoriteta, dr. Danilo Švara izjavil, da »... ta takšen kot je (pojava) nima kaj početi v Operi ...« Vse to so bolj ugibanja in špekulacije, ki ne vzdrže (do)končne teze, navkljub temu da za ali proti le-temu tudi nimamo nikakršnih protidokazov niti protinamigov.

Zagotovo lahko v eni od hipotez povzamemo, da je bil (škofje)loški pevec, tenorist P. Polen/e/c eden naših prvih škofjeloških res pravih opernih prvakov in da je vrhunec dosegel in doživel z večino ali skoraj vsemi igralsko-pevskimi vlogami v Sarajevu (Bosna in Hercegovina). Za svoj, (škofje)loški prostor pa bo ostal v spominu kot eden prvih kulturnikov, gledališnikov, ki so tako na ozkem dramskem (režijskem in igralskem) zlasti pa še na organizacijskem in s tem na širšem kulturnem delovanju uspeli; vsaj kar se tiče Škofjeloških poletnih kulturnih prireditev je bil to čas, ki ga »njegova«, torej Polenčeva (Škofja) Loka še danes, 30

let po njegovi smrti, ni dosegla, kaj šele preseгла. Sarajevska epoha slovenskega in škofjeloškega tenorista P. Polenca (1912–1974) pa je bila zato v letih 1954–1962 njegov solistični vrhunec.

O tem, da je bil P. Polen/e/c eden prvih slovenskih junaških (»Helden« = junaški; nem.; kar pomeni znotraj tenorskega registra poseben pevski fah!) tenorjev, spet lahko le sklepamo tako po repertoarju kot po ugotovitvah drugih; kajti, kot smo omenili, razen nekaterih res redkih in povsem amaterskih posnetkov njegovega mašnega (kvartetnega) in zbo-rovskega posvetnega repertoarja nimamo po njem ohranjenega čisto nič drugega. Njegov pevski razvoj bi se bil po umiku iz Sarajeva lahko nadaljeval povsem kje drugje kot pa v njegovi rodni (Škofji) Loki: v Ljubljani, Zagrebu, Gradcu, ...? Kljub temu pa lahko spet le hipotetično zaključimo, da je njegovo vrednotenje po le 10-letni pevski, vsekakor prekratki karieri, več kot uspešno. Z upoštevanjem vseh danih okoliščin pa le lahko zaključimo z oceno Polenčevega pevstva, igralstva, režije in organizacijske dejavnosti: bil je velik in večplasten kulturni, morda celo kulturno-politični delavec in še posebej umetnik, kjer je bilo njegovo pevstvo le ena od faz njegovih številnih (umetniških) in drugih dejavnosti. Njegov duh je v Sloveniji skoraj zamrl pa tudi v Polenčevi rodni (Škofji) Loki ga trenutno ohranja le cerkveni moški pevski zbor župnije sv. Jakoba v Škofji Loki »Polde Polenec«, ki si je nadel njegovo ime; to je prav tisti kor, kjer je P. Polenec že dolgo pred začetno omenjeno vrhunsko pevsko in poklicno gledališko kariero pričel in jo tudi še daleč po sestopu z velikih opernih, pevskih in gledaliških desk še bogatil. Tam je menda formalno začel in končal svoje pevstvo kot samo enega izmed številnih interesov, talentov in izkazanega (poustvarjalnega) opusa.

Seznam okrajšav

AG	- Akademija za glasbo (v Ljubljani),
AIU	- Akademija za igralsko umetnost (v Ljubljani),
DZS	- Državna založba Slovenije (v Ljubljani),
ES	- Enciklopedija Slovenije (v Ljubljani),
FK	- Franc Križnar (avtor),
GZ	- Glasbena zbirka (v NUK, v Ljubljani),
LR	- Loški razgledi (v Škofji Loki),
MEJ	- Muzička enciklopedija Jugoslavije (Leksikografski zavod »Miroslava Krleža« v Zagrebu),
MGL	- Mestno gledališče (v Ljubljani),
NUK	- Narodna in univerzitetna knjižnica (v Ljubljani),
O. F./OF	- Osvobodilna fronta,
SGL	- Slovenski gledališki leksikon (izdala Knjižnica MGL v Ljubljani),
SKUD	- Sindikalno Kulturno umetniško društvo,
SNG	- Slovensko narodno gledališče (v Ljubljani),
ŠKL	- Škofja Loka,
UO KD	- Upravni odbor Kulturnega društva,
ZAL, e. Škofja Loka	- Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota za Škofjo Loko (v Šk. Loki)

Viri in literatura

1. Arhiv in zapuščina Draga Fišerja (last družine Fišer v Ljubljani; vir: Fišerjeva hči Suzana Prošenc, roj. Fišer).
2. Arhiv Narodnog pozorišta (Opere) v Sarajevu (dodatne informacije posredovala Ivica Šarić in Emira Pošković).
3. Đurić, Petar, »Pikova dama«, Pregled operskog života/Petar Iljić Čajkovski (v.: Odjek, št. 1-2 /75-76/, januar-februar 1957).
4. Enciklopedija Slovenije, 9. (1995) in 12. knj. (1998), Mladinska knjiga, Ljubljana 1995, 1998.
5. Fišer, Drago, Zbornik Narodno pozorište Sarajevo, 1921-1971, Sarajevo 1971.
6. Glasbena zbirka v NUK, Ljubljana.
7. Gledališki list Loškega gledališča, Škofja Loka, 1973 (hrani ZAL, e. za Šk. Loko v Šk. Loki).
8. Gledališki listi Opere in baleta SNG v Ljubljani (1951/52 in 1952/53).
9. Gorenjski Glas, 29. 12. 1971 in 21. 9. 1999 (v Kranju).
10. Jubilarna godina sarajevske opere 1946-1966 (redakcija Kučukalić Zijo, Fišer Drago, Mirić Tihomir), Narodno pozorište, Sarajevo 1966.
11. Križnar, Franc, Sarajevska epoha slovenskega tenorista Leo/Pold/et/a Polenca (1912-1974) je bila v letih 1954-1962 njegov solistični vrhunec/Sarajevska epoha slovenačkog tenora Poldeta Polenca (1912-1974)/The Sarajevo Epoch of Slovenian Tenor Singer Polde Polenc (1912-1974), 4. mednarodni muzikološki simpozij »Glasba in družba«/4. Mednarodni simpozij »Muzika u društvu«/4th

- International Symposium »Music in Society«, Sarajevo, 28.–30. oktober 2004 (v.: Zborniku del/Zbornik radova/Collection of papers, Sarajevo 2005, str. 151–60 in 156–65).
12. Lasić, Miro, »Pikova dama« Čajkovskog ponovo na sceni Sarajevske opere, Badema Štajcer u ulozi grofice (v.: Muzika).
  13. Loški oder (zapuščino hrani ZAL, e. za Šk. Loko v Šk. Loki; škatle: 6028–6036).
  14. Loški razgledi, 10/1963 in 27/1980, Muzejsko društvo Škofja Loka in Loški muzej, 1963 in 1980.
  15. Muzička enciklopedija Jugoslavije, 2. knj., Leksikografski zavod »Miroslava Krleža«, Zagreb 1984.
  16. 75 let dela Narodnega gledališča in 100 let zgradbe s poudarkom na gledališkem življenju Sarajeva pred ustanovitvijo Gledališča Narodno pozorište u Sarajevu; Izložba 75 godina rada Narodnog pozorišta, 100 godina zgrade sa osvrtom na teatarski život u Sarajevu prije osnivanja Pozorišta/Teatrografska studija: repertoar Pozorišta (1921-1966); Prilozi o razvoju Drame, Opere i Baleta i teatarskom životu, Muzej književnosti i pozorišne umjetnosti BiH, Sarajevo 1998.
  17. Rojstna in krstna knjiga (1912), hrani Matični urad Občine Škofja Loka.
  18. Samec, Smiljan, Operne zgodbe/Vodnik po domačem in tujem opernem svetu, Mladinska knjiga, Ljubljana 1978.
  19. Sivec, Jože, Opera skozi stoletja, DZS, Ljubljana 1976.
  20. Slovenski gledališki leksikon, I. in II. knjiga/zvezek, MGL, Ljubljana 1972.
  21. Slovenski poročevalec, 12. 11. 1955 in 27. 1. 1957 (v Ljubljani).
  22. Spletna stran: www.nacetovahisa.com
  23. Škofjeloški PROSVETNI LIST, L. I, 1952/53, št. 8 (hrani ZAL, e. za Šk. Loko v Šk. Loki).
  24. Zapuščina družine Polenec (prim. arhiv v Nacetovi hiši v Škofji Loki, Puštal 74).
  25. Zgodovinski arhiv Ljubljana, enota za Škofjo Loko, Škofja Loka, Partizanska c. 1B.

Zusammenfassung

Die Sarajevo-Epoch des slowenischen Tenoristen Polde Polenec (1912–1974) in den Jahren 1954–1962 war der Höhepunkt seiner Solistenkarriere

Ein Beitrag für Bio- und Bibliographie

(Leo-)Pold(e) Polen/e/c (1912 - 1974) aus Škofja Loka hat in seiner Sängerkarriere in Ljubljana (1952 - 54) und in Sarajevo (1954 - 1962) einen großen Teil seines Repertoires gesungen: Pedro im Tiefland von E. d' Albert (Debüt in der Oper SNG in Ljubljana, 1952), Hans in Der verkauften Braut von B. Smetana (?), Werther in Werther von Massnet, Othello in Verdis Othello, Don Jose' in Carmen von Bizet, Herman in der Pik Dame von P. I. Tschaiowsky, Canio in Leoncavallos Pagliacci, Turiddu in Cavalleria rusticana von P. Mascagni, Cavaradossi in Tosca von Puccini, Lohengrin in Wagners Lohengrin usw. Neben dem Studium der Regie an der damaligen AIU,

wo er im Jahr 1952 seine Diplomprüfung machte, studierte er Gesang privat. Obwohl er seine Sängerkarriere erst bei seinem 40. Lebensjahr begann und schon nach zehn Jahren abschloß, sang er etwa 20 große Tenorrollen. P. Polen/e/c war der erste slowenische Heldentenor. Obwohl keine Tonbandaufnahme erhalten geblieben ist, kann man mit Sicherheit behaupten, dass gerade die Sarajevo-Epoche der Höhepunkt seiner Solistenkarriere war.

... (mirrored bleed-through text from the reverse side of the page)

... (mirrored bleed-through text from the reverse side of the page)

Zusammenfassung

... (mirrored bleed-through text from the reverse side of the page)

Enigma Abraham iz Freisinga

V svoji študiji o pokolenju škofa Abrahama iz Freisinga¹ sem na podlagi predvsem slovenske in dostopne mi tuje strokovne literature predstavil dognanja dosedanjih zgodovinskih raziskovalcev ter ob tem tudi svoja spoznanja, da njegova rodbina verjetno izhaja iz visokega saškega, bavarskega ali karantanskega plemstva v 10. stoletju in da bodo za odgovor na to vprašanje potrebna nadaljnja raziskovanja, zlasti po doslej znani nemški znanstveni literaturi in po že objavljenih ali novih arhivskih virih. Pa me je France Golob v svoji razpravi o treh za Škofjo Loko pomembnih freisinskih škofih iz konca 15. in prve polovice 16. stoletja² prijetno presenetil z novimi podatki o škofu Abrahamu. Našel jih je v knjigi nemškega cerkvenega zgodovinarja Josefa Massa o škofiji Freising v srednjem veku,³ ki je po Carla Meichelbecka zgodovini freisinske škofije iz prve polovice 18. stoletja⁴ njena prva sodobna zgodovinska obravnava.

France Golob v svoji raziskavi uvodoma na kratko predstavi freisinskega škofa Abrahama (957–994), ki je z daritvami nemškega cesarja Otona II. (973–983) iz leta 973 postal prvi gospodar freisinskega loškega gospostva, in med drugim po Massu navaja: »... *Abrahamova družina je domnevno pripadala freisinskemu škofijskemu območju. Tako se pojavi v kraljevi listini Otona I., izdani 29. maja 940, pritevek grof Sundergauz z opombo, da ima redko ime iz starega testameta Abraham ...*»⁵

Vendar je Mass v svojem obravnavanju porekla freisinskega škofa Abrahama zapisal dosti več⁶ (v prostem prevodu nemškega besedila): »*Škof Abraham je prišel v Freising iz dvorne kapele Otona I. Kljub temu tu ni bil neznanec. Malo pred Lantbertovo smrtjo⁷ ga srečamo v škofijski rezidenci kot pričo v neki zamenzjalni pogodbi.⁸ Morda so ga že takrat videli kot prihodnjega škofa. Vsekakor pa pisar*

¹ Berčič 2004.

² Golob 2004.

³ Mass 1988. Dušanu Komanu se zahvaljujem za uporabo njegovega izvoda knjige.

⁴ Meichelbeck 1724 lat.

⁵ Golob 2004, str. 65 z op. 3.

⁶ Mass 1988, str.113 z op. 1 in 2.

⁷ 15. septembra 957. Prim. Mass 1988, str.110.

⁸ Iz leta 956. Prim. Meichelbeck 1724 nem., str. 81.

listin vse do smrti škofa Lantberta pogodbe ni uspel vpisati v posestno knjigo. Ko je zamujeno nadoknadil, je pri Abrahamu že pripisal: "potem škof". Bržkone je Abrahamova rodbina spadala v freisinško škofijsko območje, kajti 29. maja 940 se v neki listini kralja Otona I. pojavi neki grof Sundergauva z nenavadnim starozaveznim imenom Abraham, v čigar gospostvo je spadal kraj Neuching. ...⁹ - Z navedbo slednjega dokumenta je Mass v dosedanje iskanje elementov za identificiranje osebnosti škofa Abrahama iz Freisinga vnesel nov in pomemben podatek o doslej neznanem sočasnem nosilcu tega redkega starozaveznega osebnega imena.

Na drugem mestu v svoji knjigi pa Mass govori o srečanju kralja Otona I. (936-973) s freisinškim škofom Lantbertom (937-957), predstojnikom in predhodnikom škofa Abrahama, ki se je zgodilo: » ... 29. maja 940 na gradu Salz ob frankovski Saali, kjer mu je Oton I. potrdil posestne pravice za samostan Moosburg in za dvor Föring ob Isari ... »⁹

Citirana besedila dokumentirajo med seboj povezano delovanje nemškega kralja, freisinške škofije in dveh prič pri sklepanju posestnih listin v določenem času, kar bi mogli opredeliti takole:

Kralj Oton I. je 29. maja 940 potrdil freisinškemu škofu Lantbertu posestne pravice za samostan Moosburg in za dvor Föring ob reki Isari s posebno listino, v kateri je bil kot priča naveden neki grof iz Sundergauva, čigar posest Neuching in družina sta bržkone spadali v freisinško škofijsko območje, njegovo nenavadno starozavezno ime Abraham pa ga enači s soimenjakom Abrahamom, ki je bil član dvorne kapele kralja Otona I., postal prvi kanonik freisinške škofije in bil ožji sodelavec škofa Lantberta pri njenem upravljanju (prim. posestno pogodbo iz 956) in njegov naslednik kot freisinški škof Abraham (957-994), vseskozi pa zaupnik kraljevsko-cesarske otonske rodbine in svetovalec (od 955) bavarske vojvodske družine.¹⁰ - Vendar bo za potrditev gornje teze potrebno opraviti še vrsto kontrolnih analiz in novih raziskav npr. o listini iz 940, grofu Sundergauvu, uporabljenih in drugih virih.

Listino z datumom 29. maj 940 je Mass navedel na dveh mestih, pri škofu Lantbertu in pri škofu Abrahamu, vendar po različnih uporabljenih virih.¹¹ Ugotoviti je treba, ali gre za en sam (isti) dokument ali za dva dokumenta z istim datumom nastanka in z različno vsebino, ter analizirati vsebino celotnega izvirnega besedila.

Sundergau kot rodbinsko ime je pri Massu uporabljeno samo v začetnem delu poglavja o škofu Abrahamu.¹² Sicer pa se poimenovanje Sundgau nanaša na

⁹ Mass 1988, str. 107 z op. 15. Prim. Meichelbeck 1724 nem., str. 80.

¹⁰ Prim. Meichelbeck 1724 nem., str. 81 sl. in 1997 slov., str. 11 sl.; Mass 1988, str. 113 sl.; Berčič 2004, str. 45 sl.

¹¹ Pri Lantbertu gl. Mass 1988, str. 107 z op. 15 na str. 360: MGH DD Reg. Et Imp. Germ. I, 115-117, Nr 29 sl. Pri Abrahamu gl. Mass 1988, str. 113 z op. 2: K. Reindel, Die bayerischen Luitpoldinger 893-989. (Quellen und Erörterungen zur bayerischen Geschichte NF 16.) München 1953, str. 192 sl., Nr. 95 in H. Strzewitzek, Die Sippenbeziehungen der Freisinger Bischöfe im Mittelalter. (Beiträge zur altbayerischen Kirchengeschichte 16.) München 1938, str. 155 sl.

¹² Mass 1988, str.113.

pokrajino v južni Alzaciji med pogorjem Vozezi, ravnino ob reki Renu in pogorjem Jura.¹³ Pojavilo se je pred sredino 9. stoletja, ko je bila Alzacija, nem. Elsassgau, razdeljena na severno okrožje, Nordgau, in južno okrožje, Sundgau oziroma Südgau, pozneje pa preimenovana v Gornjo in Spodnjo Alzacijo, Ober-Elsass in Nieder-Elsass. Leta 843 je Alzacija postala sestavni del Lotaringije, bila po 870 del vzhodne oziroma zahodne frankovske države, dokler je ni 939 nemški kralj Oton I. priključil vojvodini Švabski.¹⁴

Grof v listini iz 940 se s svojim poimenovanjem vsekakor navezuje na alzaško pokrajinsko in upravno oznako Sundgau, in sicer ali samo kot član neke rodbine iz Sundgauva (kot je zapisal Golob: grof Sundgaus)¹⁵ ali celo kot njegov zemljiški in upravni posestnik grof Sundgauva (kot ga označuje Mass: nem. Graf des Sundgaus).¹⁶ Že za časa škofa Ariba (Arbeo 764–784) pa je v Freisingu deloval njegov dolgoletni notar (vsaj v letih 765–778) in diakon freisingške škofije (od 776) *Sundarheri* (tudi *Sundarhari*),¹⁷ ki, po njegovem poimenovanju sodeč, tudi izhaja iz Sundgauva.

Zveza med Freisingom in določenimi južnoalzaškimi rodbinami se je morda začela že med Aribovimi mladostnimi obiski po samostanih Alemanije in na zahodu frankovskega kraljestva¹⁸ ter se preko Sundarharijevega rodu tradicionalno obdržala v čas grofa Abrahama (iz) Sundgauva, ki je užival zaupanje tako kralja Otona I. kot freisingškega škofa Lantberta. Njegova rodbina in zemljiška posest v Neuchingu je spadala v freisingško škofijsko območje¹⁹ in je verjetno bila tudi pridobljena za dolgoletno predano služenje njega in rodu njegovih prednikov freisingški škofiji.

Gornji podatki in njihovo medsebojno povezovanje želi prispevati k rešitvi enigme, kdo je bil freisingški škof Abraham, ustanovitelj freisingškega Loškega gospostva (973–1803). Nekatera sklepanja bodo seveda potrebna vnovičnega dokumentarnega preverjanja, sam problem pa nadaljnjega proučevanja. Pri tem bo zainteresiranim raziskovalcem koristno služila obsežna Massova bibliografija objavljenih arhivskih virov in strokovne literature (165 bibliografskih enot)²⁰ o freisingški škofiji in z njo povezani širši bavarski srednjeveški preteklosti.

Literatura (s citatnimi okrajšavami)

Benker 1967: Benker Sigmund, *Der Dom im ersten Jahrtausend. V: Der Freisinger Dom*, Freising 1967, str. 1–43.

Berčič 2004: Berčič Branko, *Abraham iz Freisinga - vemo, kdo je bil? Loški razgledi* 51, 2004, str. 45–64.

Diepolder 1990: Diepolder Gertrud, *Freising - Aus der Frühzeit von Bischofsstadt und Bischofsherrschaft. V: Hochstift Freising, München* 1990, str. 417–468.

¹³ Herder VIII, kol. 315 Sundgau.

¹⁴ Herder III, kol. 56 Elsass.

¹⁵ Golob 2004, str. 65.

¹⁶ Mass 1988, str.113.

¹⁷ Benker 1967, str. 5 z op. 27 in 288; Diepolder 1990, str. 444 in 446.

¹⁸ Prim.Mass 1988, str. 57/58.

¹⁹ Prim. Mass 1988, str. 113.

²⁰ Mass 1988, str. 384–390.

- Golob 2004: Golob France, Bratje Rupert, Filip in Henrik (III.), renski palatinski grofi, freisinški škofi in loški cerkveni gospodarji. Loški razgledi 51, 2004, str. 65–78.
- Herder: Herders Konversations - Lexikon. Band I-VIII. Freiburg 1902–1907.
- Mass 1988: Mass Josef, Das Bistum Freising im Mittelalter. München 1988.
- Meichelbeck 1724 lat.: Meichelbeck Carl, Historia Frisingensis. I-II. Augsburg 1724 in 1729.
- Meichelbeck 1724 nem.: Meichelbeck Karl, Kurze Freysingische Chronica oder Historia. Freysing 1724. Faksimiledruck 1977.
- Meichelbeck 1977 slov.: Meichelbeck Karl, Abraham, XV. freisinški škof. Loški razgledi 44, 1997, str. 11–30. (Slovenski prevod iz Meichelbeck 1724 lat.).

Zusammenfassung

Das Änigma Abraham aus Freising

Der Kirchenhistoriker Josef Mass zitiert in seinem Buch *Das Bistum Freising im Mittelalter* (München 1988) auf zwei Stellen die Urkunde des deutschen Königs Oton I. (936 – 973) vom 29. Mai 940, in der als Zeuge der Graf Abraham des Sundergau auftritt, dessen Familie und Besitz in Neuching zum Freisinger Bistum gehörte. Da ihn sein Name mit dem Freisinger Bischof Abraham (957 – 994) gleichsetzt, erforscht der Beitrag die Verbindung seines Familiennamens mit geographischer und Verwaltungseinheit Sundgau im Elsass und mit der Familie vom Notar und Diakon des Freisinger Bistums Sundarheri bzw. Sundarhari (765 – 778) in der Zeit vom Bischof Ariba (Arbeo 764 – 784) und sucht eine Lösung des Änigmas, wer der Freisinger Bischof Abraham war.

Dr. Karl Zakrajšček (1865-1942), zdravnik v Škofji Loki

Ko sem pred leti proučeval zgodovino zdravstva na Loškem, sem naletel tudi na dr. Karla Zakrajščka, ki je prišel v Škofjo Loko leta 1902¹. Nisem mogel najti podatkov o njegovem poreklu, saj tu ni bil niti rojen niti ni umrl, tudi v nobenem popisu prebivalcev Škofje Loke ga nisem našel, ker je bil pred prvo svetovno vojno zadnji popis že pred njegovim prihodom, leta 1900. Ordinacijo je odprl v Deisingerjevi hiši na Placu, Mesto št. 31, danes Mestni trg št. 9.² Prvih osem let je delal hkrati z okrožnim zdravnikom dr. Antonom Arkom, ki je ordiniral v svoji hiši, Mesto št. 119, sedaj Mestni trg št. 37.³ Škofjo Loko je verjetno zapustil ob začetku prve svetovne vojne.

Dr. Karel Zakrajšček

Kasneje sem na različnih mestih našel različen zapis njegovega priimka: Zakrajšček in Zakrajšek. Na Slovenskem sta znana oba priimka, zato sem skušal najti avtentični zapis v uradnem dokumentu ali verodostojnem zapisu. Tudi njegov podpis na ohranjenih medicinskih dokumentih, četudi dovolj čitljiv, tega ni pojasnil. Gre za okoli petdeset ohranjenih bolniških listov delavcev, zavarovanih pri Okrajni bolniški blagajni Škofja Loka. Izpolnila sta jih bodisi dr. Arko bodisi dr. Zakrajšček. Najdena dokumentacija je zanimiva in je v obravnavi za pripravo teksta v naslednji številki Loških razgledov.

Iskal sem tudi fotografijo dr. Zakrajščka, ki je ob pisanju zgodovine zdravstva nisem imel na voljo. Dr. France Štukl me je pred kratkim opozoril, da je v

¹ Košir T., 50 let Zdravstvenega doma Škofja Loka, Škofja Loka, 2002, 12.

² Glej Štukl F., Knjiga hiš v Škofji Loki II, Zgodovinski arhiv Ljubljana, 1984, 52.

³ Idem, str. 67.

zgodovinskem arhivu videl med fotografijami škofjeloškega Sokola tudi fotografijo, ki je bila posneta ob razvitju društvenega prapora leta 1911. Med Sokolicami naj bi bila tudi žena dr. Karla Zakrajščka. Priporočeno fotografijo sem našel v Spominskem spisu Sokolskega društva, ki je izšel leta 1931 ob petindvajsetletnici delovanja Škofjeloškega Sokola. V njem je Vinko Zahrastnik opisal zgodovinski razvoj društva.⁴ Opisana fotografija je objavljena na 22. strani. Dama z velikim modnim klobukom z rožami, edina v civilni obleki, je Milena (njano pravo ime je Mileva, op. avt.) dr. Zakrajščekova, kot je zapisano pod fotografijo. Bila je botrica novemu praporu. Za nas je še pomembnejša fotografija na 17. strani, na kateri je dr. Karel Zakrajšček. Oba zapisa pod slikama in tudi drugi zapisi priimka so dosledni – Zakrajšček – in s tem je, po moji oceni, odvrnjen vsak dvom v pravilnem zapisu priimka našega zdravnika. Bralce bo zanimalo, zakaj sta Zakrajščka vključena v omenjeni spominski spis. Ko so 2. februarja leta 1906 v Škofji Loki ustanovili sokolsko društvo, je bil za prvega starosta izvoljen brat⁵ dr. Karel Zakrajšček. Funkcijo je opravljal do leta 1909. Iz zapisnikov sej odborov društva povzemam podatek, da je dr. Zakrajšček na sejah precejkrat manjkal in ga je nadomeščal podstarosta brat Franc Dolenc.⁶ Očitno je bil starosta (pre)obremenjen s svojim zdravnikovanjem.

Sledi za dr. Zakrajščkom na Loškem sem iskal tudi v drugih virih. V domovinski knjigi Občine Škofja Loka od srede devetnajstega soletja do leta 1923 s soprogo nista vpisana.⁷ Zdravnikovo ime najdemo v zapisnikih sej občinskega odbora, kjer je bil odbornik od junija 1906 do konca leta 1910.⁸ Na občinskih sejah je bil pogosto odsoten, še posebej v zadnjih dveh letih, po smrti dr. Antona Arka jeseni 1908. Oba občinska moža sta se med seboj zelo razlikovala: dr. Arko je bil občinski svetnik, široko razgledan, njegove razprave in predlogi, ne nanašajo se zgolj na zdravstvo, so zapisani v večini zapisnikov, dr. Zakrajščka pa najdemo le pri ugotovljeni prisotnosti, kadar seveda ni manjkal. Pojav je toliko lažje razumeti, saj je bil dr. Arko starejši, po položaju v odboru je bil više, na Škofjeloškem je bival in delal že blizu trideset let.

V omenjenem spominskem spisu je tudi podatek, da je ob izidu le-tega – leta 1931 – dr. Zakrajšček delal v Mariboru. S tem smo dobili novo sled, po kateri sem se odpravil, da bi se približal njegovemu poreklu.

V mariborskem pokrajinskem arhivu imajo kartoteko prebivalcev oziroma družin mesta Maribor izpred druge svetovne vojne. Med njimi se nahaja tudi Zakrajš(č)kova družina. Vsi štiri otroci so se rodili v Škofji Loki. Mati z otroki se je priselila v Maribor leta 1919 in Škofjo Loko je navedla kot kraj prejšnjega bivanja. Torej so živeli na Loškem še pet let po zdravnikovem odhodu. Stanovali so na Cankarjevi št. 34. Najpomembnejši podatek kaže na poreklo dr. Zakrajščka: doma je bil v župniji Bloke, srez Logatec.

⁴ Zahrastnik V., Zgodovinski razvoj društva. V: Spominski spis Sokolskega društva v Škofji Loki ob 25-letnici.

1906-1931. Založil škofjeloški Sokol, 1931, 15-26.

⁵ Dosledno so tako poimenovali člane Sokola.

⁶ ZAL, Enota Škofja Loka. Sokol Škofja Loka. ŠKL 76, t. e. 1 Zapisniki 1906-1911.

⁷ Idem, Domovinske in druge osebne zadeve 1852-1945, zvezek 1893-1923. ŠKL 63, t. e. 124.

⁸ Idem. Občina Škofja Loka. Zapisniki sej občinskega odbora, t. e. 5 (1901-1910) in 6 (1911-1920)

V krstni oziroma rojstni knjigi župnije sv. Jakoba v Škofji Loki sem našel vpisane vse štiri otroke dr. Zakrajščka. Rodili so se v letih od 1909 do 1915. V tem času so živeli v Deisingerjevi hiši, Mesto št. 31, kjer je dr. Zakrajšček imel tudi svojo ambulanto. Iz vpisanih podatkov zvedo tudi, da se je leta 1908 oženil z Milevo Lavrenčič iz Postojne. Vsem otrokom je bil krstni boter odvetnik iz Novega mesta.⁹

V Nadškofijskem arhivu v Ljubljani sem našel zapis krsta oziroma rojstva našega zdravnika. Očetu Antonu Zakrajščku, tretjinskemu kmetu, in materi Mariji, roj. Kočevar, se je v vasi Zakraj št. 2 rodil 7. septembra 1865 in bil krščen na ime Karl. V domačem kraju je 26. aprila 1942 tudi umrl v sedeminsedemdesetem letu.¹⁰ Sedaj vas Zakraj spada pod Novo vas.

Tudi v matrikulah v njegovi rojstni župniji sta vpisovana oba priimka, Zakrajšček in Zakrajšek. Pri vpisu očetovega priimka ob Karlovem rojstvu je črka "č" naknadno vpisana. Njegovi otroci so vpisani v zapisniku o domovnih listih s priimkom Zakrajšek (glej pripombo št. 7). V Mariboru je vsa družina vpisana s tem priimkom. Tudi sam je tam uporabljal mehkejšo obliko priimka. Navedel ga je tudi pri včlanjenju v Zdravniško zbornico. Tako smemo računati na zapis enega ali drugega priimka, ne da bi šlo za dve različni osebi. Na Loškem je – razen v domovnem listu njegovih otrok – dosledno uporabljal tršo obliko s črko "č". Zato jo tako pišem tudi v tem prispevku.

Odrpto ostane njegovo delo zunaj našega ozemlja. Sledi torej kažejo v Maribor. Na Inštitutu za zgodovino medicine Medicinske fakultete v Ljubljani je nekaj pomembnih podatkov o njegovem šolanju in delu. Na dunajski medicinski fakulteti je promoviral za zdravnika vsega zdravilstva 31. marca 1898, ko je imel že triintrideset let. Po diplomi je prakticiral najprej v Rudolfovi bolnišnici na Dunaju, zatem pa še na vseh oddelkih ljubljanske splošne bolnice, do junija 1901, skupaj cela tri leta. Ni znano, kje je delal eno leto, pred prihodom v Škofjo Loko. V letu 1924, ko se je včlanil v Zdravniško zbornico Dravske banovine, je bil v Mariboru zasebni zdravnik splošne medicine. Bil je pogodbeni zdravnik okrožnega urada za zavarovanje delavcev (OUZD). Leta 1930 so mu pogodbo z OUZD prekinili, ker je bil starejši kot petinšestdeset let in odslej je imel le še malenkostno (tako je zapisal sam, op. avt.) privatno prakso, ki mu je letno navrgla okoli 5000 din, nekaj malega pa je še delal za bolniško blagajno. Leta 1940 je izstopil iz zdravniške zbornice, ker je prenehal z zdravnikovanjem, zadržal pa je plačevanje v zbornični pogrebni sklad. Tega leta je še živel v Mariboru, na Grajskem trgu št. 1/III.¹¹ Verjetno se je na Notranjsko umaknil ob nemški okupaciji in tam tudi umrl. Takrat so namreč s Štajerskega pobegnili v Ljubljansko pokrajino številni zavedni Slovenci, ki so se umaknili pred nemškim preganjanjem.

⁹ Matična služba UE Škofja Loka, Krstna/rojstna knjiga župnije sv. Jakoba, Škofja Loka, 1903–1917.

¹⁰ Nadškofijski arhiv Ljubljana, Krstna/rojstna knjiga župnije Bloke, 1839–1867, str. 169, št. vpisa 47.

¹¹ Inštitut za zgodovino medicine MF v Ljubljani, Stanovski listi članov Zdravniške zbornice za Dravsko banovino.

Miznikarjevi v Martinj Vrhu

Vojaški begunec

Cesarica Marija Terezija (1717–1780) je 1740 zasedla prestol habsburške monarhije. Njen nemški sosed, pruski kralj Friderik II. Veliki (1712–1786), je bil proti temu, da ženska sede na cesarski prestol, in začela se je nasledstvena vojna, ki pa je bila v resnici prusko osvajanje Šlezije v naslednjih sedmih letih.

Zaradi te vojne je tedaj Avstrija vpoklicala nekaj letnikov mladih fantov v vojsko. Tako je tudi občina Radovljica dobila ukaz, da fante stare 19 in 20 let, pošlje v vojsko. Starejši fantje so bili že itak pri vojakih. Večji kmet na Lancovem pri Radovljici je tedaj leta 1740 dobil poziv v vojsko za svojega mlajšega sina. Iti tedaj k vojakom, je za fanta pomenilo skoraj uničenje življenja. Pri vojakih bi služil 25 let in velika verjetnost je bila, da bo tam umrl, obolel ali postal invalid. Da bi pred tako kruto usodo rešil sina, je po prijatelju v Radovljici dosegel, da je prišel drugi poziv za vojsko, ki je pozival k vojakom njegovega enako starega hlapca. Tudi hlapec je vedel, kakšna kruta usoda ga čaka, če gre v vojsko. Nekaj dni pred odhodom k vojakom je pobegnil. Čez Jelovico je prišel v Selško dolino. Zatekel se je v vas Ojstri Vrh, od koder ga je neki domačin pospremil k Smrekarju, to je do osamljene kmetije v Martinj Vrhu. Tako je prišel v Selško dolino fant s priimkom Zupanc. Ime ni ohranjeno.

Gospodar Smrekarjeve domačije je fanta begunca rad sprejel. Imel je 5 hčera, pa nobenega sina. Domačija se je imenovala »pri Smrekarju«, kar pomeni, da je imela več gozda (smreke) kot njiv. Za delo na taki domačiji je torej rabil moške moči bolj kot ženske. Fanta je pretežno zaposloval kot gozdnega delavca. Temu delu se je fant kmalu lepo privadil in postal prav uporaben gozdni delavec. Z delom v gozdu, največ v bližnjem Vancovcu, je bil tudi skrit pred morebitnimi nezaželenimi očmi ali ušesi, ki bi morda kaj hotel zvedeti o nekem vojnem beguncu z Gorenjske. V nekaj letih so na begunca že kar pozabili.¹

Bajtar in oglar

Fant je pridno delal, seveda pretežno gozdarska dela, saj je Smrekarjeva domačija tako zahtevala. Gozdarsko delo je bilo v glavnem v Vancovcu, to je gora severno od te domačije, kjer je Smrekar imel večino svojih gozdov.

¹ To je napisano po ustnem izročilu, oziroma zgodovinskem spominu, ki prehaja iz roda v rod pri Zupančevih v Martinj Vrhu.

Pet let je poteklo in fant je postal že kar član te družine. Dekleta, Smrekarjeve hčere, so ga spoznavale in imele rade, saj je bil družaben, v glavnem pa priden in dober delavec. Druga hči po starosti med njimi se je še posebej navezala nanj. Tako je nekako okrog leta 1745 morala mami priznati, da je s tem Zupancem noseča. Treba je bilo začeti misliti na poroko in na doto za hčer. Rodil se je sinko in oče Smrekar je hčeri za doto dal nekaj sveta, ki je bil v bližini takoj pod Smrekarjevo domačijo. Zupanc in Smrekar sta se lotila dela in leta 1747 pod Smrekarjevo domačijo postavila bajto. Ob bajti sta kmalu za tem nastali še manjša staja in hlev. Osnova za življenje je bila. Zupancova družinica je živela v tej novi bajti, imeli so kravo in nekaj ovac. Zupanc je še naprej delal za Smrekarja kot gozdni delavec.

Oglarstvo je Smrekarju prinašalo še posebno lepe dohodke. Dve večji kopišči, ki ju je imel v Vancovcu, sta izmenično kar pogosto kuhali – žgali kope. Staremu oglarju so popuščale moči. Še dve leti je bilo predvideno, da bo oglaril, v tem času pa privzgojil naslednika. To je bil Zupanc. Pridno in resno se je lotil tega dela, tako da mu je stari oglar lahko vse več zaupal.

V eni kopi je bilo tudi do 10 klafter metrskih drv. Ker je klafta imela 4 m³ drv, je to bilo kar 40 m³ drv. Oglje iz te gore drv je dalo resnično lep dohodek gospodarju in oglarju. Žakljevinate vreče po 40 kg oglja je prenesel od kope do kolovozne poti, kjer jih je lahko naložil na voz in odpeljal v dolino. Okrog 8 km ceste je bilo do Železnikov, kjer so tedaj oglje rabili v plavžih, fužinah, vigenjcih, pa tudi gospodinje, ki so z ogljem kuhale in likale.

Ustno izročilo ne pove, koliko sinov in hčera sta imela ta prvi Zupanc in Smrekarjeva hči v Martinj Vrhu. Ve pa se, da se je eden od njunih sinov priženil k Posečniku v Martinj Vrhu. Ta je potem imel vnuka, dr. Jerneja Zupanca (1810 – 1898), ki je postal ugleden ljubljanski notar in častni član več organizacij.²

Njegovi starši: oče Matija, mati Urša, r. Pintar.

Proti koncu 19. stoletja so se pri Posečniku že pisali Pintar. Po 2. svetovni vojni so staro hišo podrli in v bližini naredili novo. Spet je nov priimek – Derlink.

Miznikar

Po poizkusih v 2. polovici 18. stoletja, da bi dobili kar najbolj popoln razvid zemljiških skladov v tedanji Avstriji, so to dosegli šele s franciscejskim katastrom, ko so v vsej državi po katastrskih občinah popisali vsa kmetijska in druga zemljišča. Franciscejski kataster se imenuje po avstrijskem cesarju Francu II. (1768–1835), ki je bil cesar od leta 1792 do smrti. Za vse katastrske občine Selške doline imajo elaborati letnice 1825 do 1827. Posestva v Martinj Vrhu so bila tedaj popisana v okviru katastrske občine Sv. Nikolaj. Izhodiščna točka tega popisa je torej bila na pragu glavnih vrat cerkvice na Miklavški gori nad Ojstrim Vrhom.³

Begunec Zupanc in gospodar Smrekar sta leta 1747 postavila bajto v dokaj zavetni dolini, 150 do 200 m pod Smrekarjevo hišo. Zaradi tega zavetnega kraja in pa zaradi

² Osnovni življenjepisni podatki od dr. Jerneju Zupancu so objavljeni v Slovenskem biografskem leksikonu na strani 904.

³ V knjigi Selška dolina (1973) je ing. Lojze Žumer med drugim objavil tudi članek Selška dolina v sestavi katastrskih občin, in to na straneh 123–128.

nekakšne središčne lege v katastrski občini Sv. Nikolaj so geometri in njih sodelavci prav ob tej bajti postavili nekaj šotorov za bivanje v tem kraju, dokler bo delo na izmerah zemljišč sploh trajalo. Za delo pa so rabili tudi večjo mizo. Naredili so jo torej iz pooblanih desk in na njej udobno izrisavali katastrske mape za posamezne domačije tega ozemlja. Tako je nastala Mizna dolina, kakor se še danes imenuje. Ko je šlo delo proti koncu, tam okrog leta 1827, so gospodarji iz Martinj Vrha in iz Ojstrega Vrha prihajali k tej mizi po izris svojega imetja (mapno kopijo) in pravili so, da so to dobili v Mizni dolini oziroma kar pri Miznikarju. Tako je nastalo hišno ime, ki je živo in v rabi še danes.

V letih 2001–2003 spremljamo posodobitev podatkov zemljiškega katastra. Podatki se prenašajo na računalnik in s tem postaja evidenca bolj pregledna.

Miha Zupanc z ženo Heleno Mohorič je živel na prehodu iz 18. v 19. stoletje. Imel je sestro, ki pa je odšla k uršulinkam v Škofjo Loko. Mapa z nekimi njenimi osebnimi dokumenti se je pri Miznikarju hranila do leta 1944. Ti dokumenti pa so bili večinoma napisani v nemščini. Ker je vse to zgorelo, drugega zapisa o teh dokumentih pa ni, so podatki o tej ženski propadli.

Miha je bil rojen leta 1764 in je dočakal okrog 60 let. Imel je sina Janeza (1788–1849) in dve hčeri. Ena se je omožila k Franconu v vas Zapreval, Neža pa je ostala doma. Miha je že leta 1808 domačijo z izročilno pogodbo zapustil sinu Janezu in si izgovoril preužitkarstvo. Tako so tedaj, ko so tam geometri delali zemljiški kataster, pri Miznikarju živeli: Miha z ženo Heleno in sin Janez s svojo mlado družino.

Nova hiša

Gašper je bil rojen 3. januarja 1820, leto ali dve za tem pa še Tomaž. Prvi se je poročil Tomaž z Marijo Benedičič in 1845 se jima je rodil sin Janez. Ker je bilo pričakovati, da si bo tudi Gašper kmalu začel urejati svojo družino, je bilo očitno, da je bajta premajhna. Brata sta se odločila, da skupaj zgradita novo hišo. V letih 1848–1850 sta bila zgrajena nova hiša in hlev. Tik ob bajti sta jo postavila. Pritličje je bilo zidano, nadstropje pa leseno.

*Miznikarjeva hiša, Martinj Vrh št. 4
Foto: Klemen Zupanc, maj 2003*

Tomažu in Mariji se je 1852 rodila hči Neža (Agnes), leta 1859 pa še Simon.

Gašper se je 1852 oženil pri Smrekarju z Mino Pintar. Naslednjega leta se jima je rodila Lenka. 23. 3. 1856 se je rodil sin Franc, 16.10. 1858 pa sin Janez.⁴

⁴ Rojstni podatki bratov Gašperja in Tomaža so v krstni knjigi župnije Sv. Lenart, ki je v Arhivu Slovenije, Gruberjev dvorec v Ljubljani.

Tomaž in Marija sta ostarela in umrla pri Miznikarju, njuni otroci so odšli drugam.

Oče Janez je malo pred smrtjo, leta 1849, domačijo izročil sinu Gašperju. Ker se je Gašperjev prvi sin priženil k Podkalarju v Martinj Vrhu, je gospodar pri Miznikarju postal sin Janez, ki mu je oče Gašper z izročilno pogodbo leta 1883 izročil imetje. Lenka je pri njem gostovala.

Na jami

Zupančevi so v svoji hiši, sicer bolj skromno, ampak zadovoljno živeli. Glavni zaslužek jim je bilo gozdarstvo oziroma oglarstvo. V hlevu sta bili po dve kravi, teliček, občasno pa tudi vol. Ta je pomagal orati, prevažati težje tovore, zlasti pa kaj peljati v Železnike ali iz njih. Mleka je bilo dovolj za domačo rabo, še nekaj dobre skute in kakšen hlebec sira so lahko naredili. Pri hiši je bil vedno tudi trop ovac in kakšna koza. Bolj kot za meso so ovce potrebovali za volno, saj so iz nje napletli marsikaj za domačo rabo. 15 do 20 ovac je bilo običajno pri hiši. Sploh so bile tedaj ovce v Selški dolini znatno številnejše kot sedaj, ko niti njihovo meso, niti volna nista preveč cenjena.

Tedaj so domačije v Martinj Vrhu imele kar precej številne trope ovac. Seveda je bilo to tudi v drugih vaseh po Gorenjskem. Ni čudno, da so se ob takem stanju tedaj zelo razmnožili volkovi, ki so med ovčjimi tropi naredili veliko škode. Ljudje so volkove preganjali, saj so bili tudi ljudem nevarni. Lovci so nekaj sicer naredili, toda to je bilo odločno premalo, da bi to volčjo nadlego zmanjšali na znosno mero. Treba je bilo najti uspešnejši način uničevanja volkov. Lovstvo je bilo tudi v zakupu in so med lovce lahko šli le premožni ljudje.

Po vaseh so nastale tako imenovane volčje jame. Na določenem kraju ob vasi so izkopali do 4 m globoke in kake 3 m široke jame, prekrite z vejevjem, ob jamah pa so bili trije ali štirje ošiljeni daljši koli, kot orodje za pokončanje ujetega volka. Ta način preganjanja volkov se je dosti dobro obnesel in po letu 1900 volkovi niso bili več splošna nevarnost.

Gospodar Jože se je spominjal, da je še kot otrok slišal tuljenje volka ob hiši, starši in pes pa so ga odganjali od hleva in staje. Ni se pa spominjal kakega ubitega volka. Volčja jama ob poti pred Vancovcem je bila pred 1. svetovno vojno že delno zasuta. Torej je bilo še videti kje je bila. Bila je kakih 200 m pod novo Miznikarjevo hišo. Seveda tam jame ni več, ostalo pa je krajevno ime Na jami. Podobna krajevna imena so še drugje, v Martinj Vrhu in v Ojstrem Vrhu.⁵

Moderna avtocesta Ljubljana - Postojna - Sežana je velika pregrada za divjad, ki je prej iz kočevskih in snežniških gozdov prihajala tudi na Gorenjsko. Južno od te avtoceste, pod Nanosom, je planina Vremščica. Po travnikih te planine se pasejo večje črede ovac. Volkovi jih večkrat obiščejo in jim naredijo kar veliko škode. Tako se je že zgodilo tudi ob Cerkniskem jezeru.

⁵ O volčjih jamah v Martinj Vrhu in Ojstrem Vrhu je nekaj napisano po ustnem izročilu in po sledih ter po ledinskih imenih, kjer so te jame nekoč bile.

Velika družina

Ko je Janez dobil posestvo, se je oženil na Kovku v Zali pri Davči z Marijo Mohorič. Janez je živel od leta 1858 do 1933, žena Marija pa od 1864 do 1939. Janez je pokopan pri Sv. Lenartu, ker je umrl doma, žena Marija pa je pokopana v Selcih, saj je bila zadnja leta pred smrtjo gospodinja svojemu najmlajšemu sinu Jaku v vasi Studeno v Dolini. V tem zakonu se je od leta 1887 do 1904 rodilo 13 otrok, od teh so še mladi umrli 3 deklice in 2 dečka.

Ostalo je 8 sinov oziroma bratov, ki se po starosti vrstijo takole: Jože, Janez, France, Štefan, Tone, Lojze, Gropa in Jaka.

Miznikarjeva domačija je obsegala 1/3 grunta, kar je bilo premalo za preživetje. Naravno je bilo torej, da so si sinovi iz te družine poiskali dodatni zaslužek kot kmečki in gozdni delavci pri raznih premožnejših kmetih. Mati Marija je bila delovna in gospodarna ženska. Poskrbela je, da so se njeni sinovi v Železnikih in Škofji Loki izučili samostojnih obrti, ob katerih bodo lahko dostojno živeli. Gospodinja Marija je bila tudi dobra čebelarica. Ko je bila še pri Miznikarju v Martinj Vrh, je že imela čebelnjak s kakimi 15 panji. Ko se je preselila na Studeno, je panje vzela s seboj in si nad Podovšami pri Studenem postavila nov čebelnjak.

Jože in Janez sta se izučila mizarstva, Štefan je postal sedlar in tapetnik, Tone čevljar, Lojze krovec in Jaka krojač. Gropa (1902–1924) je kot vojak obolel za trebušno boleznijo in je umrl v Beogradu, kjer je pokopan na vojaškem pokopališču. Franc je

bil orožnik. Pred 1. svetovno vojno je služboval v Kanalu ob Soči. Med 1. svetovno vojno je postal italijanski vojni ujetnik. Po vojni, ko se je med zadnjimi vrnil iz ujetništva, se je priženil v Četeno Ravan. Tja se je priženil tudi Janez. Štefan in Tone sta se zaposlila v Železnikih. Lojze (1900–1940) je bil na Zalem Logu. Tone, Lojze in Jaka niso bili poročeni. Sinovi in hčere teh Zupancev so se razselili po Selški dolini, Škofji Loki, Ljubljani in še drugam.

Znamenje - »kerlejš«.

Foto: Klemen Zupanc, september 2003

»Kerlejš«

Beseda prihaja iz starogrške besedne zveze »Kyrie eleison«, kar po naše pomeni: gospod, usmili se. To je začetek neke molitve. Kerlejš je torej običajno lesena tabla ali križ, znamenje ob poti, ki je postavljeno v spomin na kak važnejši dogodek. Tak kerlejš stoji v bregu nad krajem Na jami. To je na razvodnici Prednje in Zadnje Smoleve. 5. in 6. oktobra 1922 se je nad Koprivnikom, torej nad Martinj Vrhom, utrgal oblak. Vsi potoki

predvsem pa obe Smolevi so silno narastle in prestopili bregove. Zlasti Prednja Smoleva je naredila veliko škode. Ta Smoleva si je z nanosom obilnega materiala zagradila izliv v Soro. Do tedaj je tekla pod mlinskim kolesom Stalčevega mlina v Ovčji vasi, sedaj pa je spremenila tok in si je našla strugo mimo Kordeževe hiše.

V spomin na to veliko poplavo in silno deževje je Miznikar, mizar Jože Zupanc, naredil to znamenje v želji, da se tako neurje ne bi več ponovilo. Znamenje je postavil leta 1923. Kakih 10 let kasneje, ko so to znamenje nekaj popravljali, ga je poslikal domači slikar Lojze Trdina - Mohoričev (1912-1999). Znamenje je sedaj spet potrebno strokovnega popravila.

Vojna

V letih kmalu po prvi svetovni vojni so fantje odrasli, osamosvojili so se v obrtnih poklicih in odšli po svetu. Doma v Martinj Vrhu je ostal mizar Jože, ki je podedoval domačijo. Rojen je bil leta 1887 in je živel do leta 1975. Leta 1923 se je poročil z Marijo Čemažar iz Farjega Potoka. Rojena je bila leta 1894 in je živela do leta 1981. V letih od 1924 do 1934 se jima je rodilo osem otrok: Maks, Zofija, Pavle, Jože, Jerčka, Vencelj, Lojzka in Štefanka. Hči Zofija je še mlada umrla, drugi otroci pa so normalno in zadovoljno živeli.

Šestega aprila 1941 so Hitlerjeva Nemčija, Mussolinijeva Italija, Madžarska in Bolgarija brez vojne napovedi napadle Jugoslavijo in jo kmalu razkosale. Nastopilo je obdobje okupacije in tedaj se je razvila narodnoosvobodilna borba jugoslovanskih narodov, torej tudi Slovencev. Pozimi 1942-43 je nemška okupacijska oblast na Gorenjskem pripravila in začela izvajati vojaško mobilizacijo. V januarju 1943 sta bila vpoklicana letnika mladincev, rojenih v letih 1924 in 1925. Tako je ta poziv dobil tudi Miznikarjev Maks Zupanc. Kot drugi fantje, ki so bili tedaj vpoklicani in so bili iz Martinj Vrha, se temu pozivu ni odzval, ampak je odšel k partizanom. Tako se zgodilo tudi v večini drugih vasi Selške doline. Organizirana je bila partizanska protimobilizacija.⁶

Že 25. januarja 1943 je v Selško dolino s kamioni prišlo večje število nemškega vojaštva in policije in začeli so po vaseh, kjer so fantje odšli k partizanom, z aretacijami članov njihovih družin. Tako so aretirali več družin v Železnikih in okoliških vaseh. Tako tudi v Martinj Vrhu, le da jim je tu nekaj takih družin pobegnilo. Aretirali in odgnali so od doma vso Miznikarjevo družino. Družine, ki so jih odgnali in nameravali kazensko nekam preseliti, so za nekaj tednov začasno namestili v škofijskem dvorcu v Goričanah. Od tod so jih preselili na Bavarsko, nekaj v Feilnbach pri Rosenheimu, nekaj pa v Niedernfels pri Marquartsteinu. Zaposlili so jih v tovarnah, nekaj pa so jih razporedili na delo pri kmetih.⁷

Pri Miznikarjevih so tedaj izselili oba starša in pet otrok. 15-letni Jožek tedaj ni bil doma, zato ga seveda niso izselili. Delal je pri stricu Francu v Četena Ravni.

Prišla je pomlad in hiša ni smela biti zapuščena, svet ob njej pa neobdelan.

⁶ O partizanski mobilizaciji sem nekaj več napisal v Loških razgledih številka 37 na straneh 258-260, v poglavju Mobilizacija.

⁷ O izseljencih je nekaj več napisala Marija Zupanc v Loških razgledih številka 16, na straneh 51 - 53.

Gospodarjev brat Štefan, ki je z družino živel v Železnikih, se je zavzel za opuščeni dom. Brata Toneta je poslal v Martinj Vrh, da je stanoval v hiši.

Štefan (1895 - 1973) in žena Marija (1896 - 1962) sta občasno prihajala v Martinj Vrh, da sta obdelovala svet Miznikarjeve domačije. Njive so preorali in v glavnem posadili krompir in zasejali nekaj žita.

6. junij 1944

Do aprila 1944 je bila napeljana telefonska linija od Cerknega skozi Novake čez Slugovo dolino po severni strani Blegoša v Martinj Vrh, od tod pa čez Vancovec v Železnike in na Prtovč. Po spominu Marije Tavčar je šla ta telefonska linija z Vancovca čez Kovaški Vrh ob Štalčevi hiši v Ovčji vasi, pod Dermotovim mostom, mimo Dermotove hiše, po bregu naprej do Prtovča. Partizani so jo napeljali, ker so jo rabile razne enote pa tudi okrajni in okrožni odbori OF na tem območju.

Linija je tekla kakih 150 metrov zahodno od Miznikarjeve hiše. Tam je bila v kraju V robeh manjša skupina partizanskih telefonistov, ki so skrbeli za delovanje telefonskih zvez. Tu je bil tudi poljski telefonski aparat, s katerim so telefonisti vzpostavljali zvezo z več priključki.

6. junija 1944 je policijska četa iz Škofje Loke šla po vojaški cesti, ki izza Lubnika drži na Blegoš. V Rovtu se je usmerila v Martinj Vrh ter se pri Smrekarju ustavila. Ves dan je pretežno deževalo in policisti so bili premočeni, zato je bil postanek zelo dobrodošel. Po krajšem počitku bi se vrnili v Škofjo Loko. Komandir je kar iz navade poslal patroljo petih mož do bližnje hiše, torej do Miznikarja, in ko bi se vrnila, bi se četa odpravila nazaj proti Škofji Loki. Zgodilo pa se je nekaj nepričakovanega. Patrola je prišla do Miznikarja in tam našla domačina Toneta z nekim partizanom. Kmalu so ugotovili, da je to telefonist. Po dobro uhojeni stezi jih je moral odpeljati v Robe, kjer so našli poljski telefonski aparat z žicami, napeljanimi v več smeri. En policist je takoj odšel po komandirja, preostali so pri Miznikarju aretirali ta dva sumljiva človeka. Kmalu je prihitel komandir z vodom policistov, da bi ugotovil, kaj se tu dogaja in seveda ukrepal.

Eden od teh partizanskih telefonistov je kmalu po vojni povedal, da so bili tistega dne v Robu pri telefonu štirje telefonisti. Najstarejši med njimi je nekaj pred poldnevom odšel k Miznikarju, da pripravi kosilo, drugi trije pa so imeli še nekaj dela pri telefonskem aparatu. Ko so se tudi ti trije odpravili proti Miznikarju, so opazili, da so pri hiši že neki nemški vojaki. Telefonisti so se naglo obrnili in tekli proti Mšičevi domačiji. Tam so si poiskali zavetje pred dežjem in čakal kaj bo. Čez nekaj časa so slišali streljanje in opazili tudi dim in ogenj nad Miznikarjevo domačijo.

Komandir nemških policistov je kmalu ugotovil, da so aretirali domačina in partizanskega telefonista. Nekaj policistov je odšlo v Rob, kjer so dobili poljski telefon in potrgali telefonske žice ob aparatu. Oba aretiranca je ukazal ustreliti, hišo in hlev pa zažgati. Ob hiši je stal tudi kozolec – topolar, pod njim pa je bil voz in nekaj kmečkega orodja. Kozolec ni pogorel, ker ga je močil dež, veter pa je pihal od kozolca proti

⁸ Zapis o požigu Miznikarjeve domačije je iz članka »Iz dnevnika Lokačeve mame«, ki je objavljen v Loških razgledih št. 16 na strani 61.

Spomenik v Martinj Vrhu, kjer sta bila požgana Miznikarjeva hiša in hlev. Ob njem stoji gospodar Pavle.

Foto: Klemen Zupanc, maj 2003

goreči hiši. Po tem krutem dogodku so policisti odšli iz Martinj Vrha proti Škofji Loki.

Štefan je v Železnikih še istega dne do večera zvedel, kaj se je v Martinj Vrhu zgodilo. Naslednji dan je že bil na kraju dogodka, kjer je brata Toneta in partizana našel ustreljena, hišo pa požgano. Takoj je poskrbel, da sta bila oba pokojnika pokopana na pokopališču pri Sv. Lenartu. Kmalu je tudi zvedel, da je bil ustreljeni partizan Valentin Rahonc, doma iz vasi Bitnje pri Kranju.

Marija Zupanc je v Železnikih v svojem dnevniku ta dogodek takole zabeležila:

»6. junija so šli v Martinj Vrh in tam požgali Miznikarjevo domačijo in ustrelili brata Toneta, ker je podpiral partizane.«⁸

Telefonisti so v nekaj dneh vzpostavili novo telefonsko linijo. Potegnili so jo od Vancovca skozi Mšičevo grapo in pod Mšičevo hišo naredili novo pleteno kolibo z drugim telefonskim aparatom. Ta linija je potem redno delovala do konca vojne.

6. junija 1944 se je začela tudi velika zavezniška invazija v Normandiji na francoski obali. To pa je že bil začetek konca Hitlerjeve Nemčije.

Partizan Maks

Prvi otrok te Miznikarjeve družine je bil Maks, rojen leta 1924. Kakor drugi fantje, letniki 1924 in 1925, je tudi Maks že okrog 5. januarja 1943 dobil poziv za odhod v nemško vojsko. Tudi v Martinj Vrhu so te pozive pričakovali, zato so se nanje primerno pripravili. Splošna odločitev je bila: Ne v nemško vojsko in umirat na ruski fronti, ampak v partizane!

Starši so Maksa v tistih zimskih razmerah kar dobro pripravili. Napolnili so mu nahrbtnik s primernim perilom, ga toplo oblekli in dobro obuli. Za popotnico mu je mama dala hleb kruha, nekaj sira in klobaso, da vsaj prve dni ob prihodu v partizane ne bi bil lačen. 10. januarja 1943 se je poslovil in odšel k sosedu Mšiču, saj je bilo dogovorjeno, da se bodo fantje tam zbrali. Drugi dan je tja prišla Janušкова četa, ki je sprejela to skupino novincev. Še isti dan so se od tu premaknili malo višje, h Karbuskarju, kjer so dva dni čakali še nekaj drugih

skupin novincev, potem pa so se od tod premaknili na severno stran Blegoša, v barake v Gače nad Farjim Potokom. Tu so potem več dni taborili.

Spomladi 1943 je Janušкова četa prerasla v bataljon. To je bil 4. bataljon Gorenjskega odreda, ali Selški bataljon. Ustanovljen je bil na Žbontu v Davči, med 7. in 10. marcem 1943. Iz tega bataljona pa so v aprilu in maju že izločili nekaj borcev, s katerimi so ustanovili kurirske postaje: G-1 v Podlonku, G-3 v Martinj Vrhu in nekaj kasneje še G-11 v Davči. Te kurirske postaje so spadale v gorenjsko kurirsko linijo, ki je potem delovala do konca vojne.

Maks je bil razporejen za kurirja v G-3. Jeseni 1943, ko se je Prešernova brigada vrnila z Dolenjskega in je iz Davče pregnala nemško posadko, se je odprlo kar obširno osvobodeno območje na Cerkljanskem. Kurirske zveze z Gorenjskega na Primorsko so se zelo okrepile. Tako se je povečala tudi kurirska karavla G-11 v Davči in tedaj je bil vanjo razporejen tudi Maks.

Med Davčo in Gorenjimi Novaki je Črni vrh (1291 m). Kmalu pod tem vrhom je planinski dom Črni vrh (1241m). Ta dom je nastal po vojni iz nekdanje italijanske obmejne kasarne. V letih 1944 in 1945 se je v njej večkrat zadrževal štab 31. divizije. Od jeseni 1943 do pomladi 1944 pa so se tu večkrat za dalj časa zadrževali kurirji karavle G-11.

V začetku leta 1944 so v 9. korpusu začeli uvajati telefonijo, kar je operativnost enot zelo povečalo in olajšalo. V vse smeri so napeljevali telefonske linije, s tem pa se je seveda večalo tudi število telefonistov. Maja ali junija 1944 je bil Maks poslan na tečaj za telefonista in je po enomesečnem usposabljanju postal telefonist v štabu 31. divizije. Največ se je zadrževal na Cerkljanskem.

Ob ustanovitvi 31. divizije jeseni 1943 je bil njen štab še dokaj skromen. Z nalogami, ki jih je divizija dobivala, se je večal tudi štab. Poleg ožjega operativnega dela štaba se je močno povečal zaledni del. Nastale so delavnice: čevljarška, torbarska, krojaška. Razvila se je intendantura s transportno četo. Nastala je ciklostilna tehnika. Formirana je bila četa za zvezo, ki je imela kurirski vod, vod telefonistov, telegrafiste in radiste. Tu je bil tudi pravosodni odsek, ki je imel tožilstvo in sodišče. Divizija je imela skupino kulturnikov in politično - propagandni odsek. Poleg sanitetnega odseka so imeli še manjšo premično bolnišnico.

Ob koncu vojne je bil Maks še vedno pri štabu 31. divizije. Ta divizija je v maju 1945 imela svoje enote takole razporejene: Gradnikova brigada je bila v Trziču (Monfalcone), Prešernova brigada v Gorici, Vojkova brigada v Nabrežini, divizijski štab pa je bil prve dni maja na Krasu, največ na Doberdobo, potem pa se je pomaknil v Ronke in Selce pri Trziču.

Junija 1945 se je začel premik v notranjost države. Brigade so bile postopoma premeščene na Dolenjsko in štab 31. divizije v Novo mesto. Tu je v juniju in juliju 1945 prišlo do razformiranja naših enot. Fante mlajših letnikov, ki so še morali doslužiti vojaški rok, so porazdelili v razne druge enote, starejše letnike pa odpustili. Oficirje so razporedili v razne enote Jugoslovanske ljudske armade. Na Primorskem je svoje enote razmestila novoustanovljena divizija KNOJ-a (Korpus narodne osvoboditve Jugoslavije). Njen štab je bil v Postojni.

Maks je bil v četi za zvezo, ki je bila tedaj nameščena v Razdrtem. Telefonske zveze je vzpostavila in vzdrževala do Postojne, Senožeč in Vipave. Jeseni 1946 je bil Maks od tu odpuščen iz vojske. Zelo pravi čas je prišel domov. Njegov brat Pavle (r. 1926) je bil vpoklican na odslužitev vojaškega roka v JLA. Doma v Martinj Vrhu so tedaj začeli graditi novo hišo. Tako je Maks pomagal očetu in drugim graditeljem, da so do jeseni 1948 zgradili lepo novo hišo. Naslednje leto je bil že v Kranju, kjer je na veleposestvu Brdo dobil stalno delo. Tu je postal mlekar in sirar. V Kranju je imel stanovanje in družino. Z ženo sta imela dva sina in hčer, upokojen je bil okrog leta 1985, umrl pa je 1992.

Jožetova smrt

Ob koncu vojne so Miznikarjevi doživeli še en krut dogodek – smrt sina Jožeta. O tem so nekaj izvedeli šele po vrnitvi z Bavarskega, pa še to precej nejasno.

Jože je torej leta 1943 živel in delal pri stricu Francu v Četeni Ravni. Pomladi 1944 se je vključil v Škofjeloški odred. Stric France je kasneje povedal, da ga je nekajkrat še videl kot borca tega odreda. Toda po zadnji sovražnikovi ofenzivi, od 20. 3. do 7. 4. 1945, ga niso več videli. Domnevno je bil tedaj nekje pod Blegošem ujet in odpeljan v Poljane in v Škofjo Loko. Proti koncu aprila 1945 se je, skupaj z nemškim vojaštvom, tudi domobranska enota v Poljanah in v Škofji Loki začela pripravljati na umik iz Slovenije. Pri tej enoti se je menda tedaj nahajal Jože. Že v začetku maja 1945 je bil nekje na Karavankah težko ranjen in je potem menda v Celovcu tudi umrl, star 18 let.

Drago so Miznikarjevi plačali to svobodo. Družina je bila izgnana na Bavarsko, padla sta brat Tone in sin Jože, hiša, hlev in mizarska delavnica so bili požgani.

Bili so ob vse in še dva mrtva so imeli.

Novo življenje

Ko so bile zbombardirane železniške proge po Nemčiji v glavnem popravljene, so se tudi izseljenci lahko vrnili z Bavarske. Tako so se tudi Miznikarjevi vrnili julija 1945. Za 3 leta so se naselili v Rezarjevi hiši na Otokih pri Železnikih. Ker je bilo v Martinj Vrhu in na Zalem Logu več hiš potrebnih popravila ali obnove, so ustanovili Obnovitveno zadrugo Zali Log, ki je skrbela za zidavo novih in popravilo poškodovanih hiš. Predsednik je bil Anton Demšar iz Martinj Vrha. Bil je prizadeven in pošten možak, zato je delo kar lepo napredovalo in Miznikarjevi so se v novo hišo lahko vselili že leta 1948. Država je razpisala obnovitveno posojilo, saj prizadeti ljudje niso imeli denarja, s katerim bi tedaj financirali tako gradnjo. Miznikar je po nekaj letih izplačal prvi obrok tega posojila, drugo pa je kasneje država tistim, ki jih je vojna tako hudo prizadela, kar odpisala.

Nova hiša ni bila postavljena v Mizni dolini, na istem mestu kot prejšnja, pač pa so jo postavili na bližnji grič, ki je na bolj sončnem in odprtem svetu. V njej si je Miznikar, Jože Zupanc, v nekaj letih uredil in opremil tudi primerno mizarsko delavnico. Tu je te obrti izučil svojega sina Pavleta.

Najstarejši sin, Maks Zupanc (1924 - 1992) je po vojni ostal na Gorenjskem.

Nekoliko kasneje je dobil stanovanje v Kranju, oženil se je in imel dva sina in hčer. Maksov brat Vencelj je nekaj let delal še v Martinj Vrhu kot gozdni delavec, potem pa se je zaposlil in nastanil v Železnikih. Oženil se je, vendar ni imel otrok. Njegova sestra Alojzija se je tudi zaposlila v Železnikih. S prihranki si je kupila stanovanje. Tudi njeni sestri Jerčka (1931 - 2001) in Štefanka sta odšli v Železnike. Stricu Jaku, ki je kot krojač sam živel v Železnikih, sta postali gospodinji.

Tako je ostal doma Pavle (rojen 1926), ki je podedoval Miznikarjevo domačijo.

Oženil se je s Cecilijo Koblar (1932 - 1978) iz Martinj Vrha in z njo imel dva sina in hčer. Oče mu je izročil domačijo leta 1976.

Neke obletnice

Ko sta begunec Zupanc in njegov tast Smrekar postavila bajto pod Smrekarjevo domačijo, je novi bajtar vrezal na tram nad vhodnimi vrati letnico postavitve in to 1747.

Ko sta kasneje okrog leta 1850 brata Gašper in Tomaž zgradila novo in večjo hišo na mestu nekdanje bajte, sta nad vrati neke kamre v notranjosti hiše, namestila tisti tram z vrezano letnico 1747. Pavletovi bratje in sestre so ga še videvali. V požaru 6. junija 1944 je skupaj s hišo pogorelo tudi to.

V preteklih letih se je tako zvrstilo nekaj jubilejnih obletnic:

- 1997 je poteklo 250 let od postavitve bajte, ko se je v njej začel vek Zupančevega rodu (1747),
- 1998 je že bilo 50 let od dograditve nove Miznikarjeve hiše,
- 2000 je bilo 150 let, ko sta brata Gašper in Tomaž, okrog leta 1850, v Mizni dolini izgradila novo hišo,
- 2002 je bilo 175 let, ko je dolina dobila ime Mizna dolina in je Zupančeva družina postala Miznikarjeva. 1827 je bila zaključena zemljiška katastrska izmera posestev in domačij v tem kraju,
- 2004 pa je 60 let od krutih dogodkov, ki so se tu zgodili 6. junija 1944.

Vse te letnice so za Miznikarjeve še kako vredne spomina.

Spomenik

V Mizni dolini, kjer je nekoč stala stara hiša, je bilo treba postaviti neko znamenje, ki naj priča o dogodkih med vojno. Miznikarjevi so se odločili, da bodo tam postavili primeren spomenik. V glavnem so ga tudi sami naredili, saj je lesen, delno pa vlit iz betona. Glavne stroške pri postavitvi tega spomenika je nosil Miznikar, nekaj pa sta prispevala tudi brata Štefan in Jaka v Železnikih.

Stric Jaka in sin Pavle sta sestavila besedilo za spomenik, ki se glasi:

Farji Potok /Potok/, Kocjanova domačija in njeni nasledniki

Ime Farji Potok

Krajev z imenom Potok ali podobno izpeljavo imena je v Sloveniji kar nekaj. Po leksikonu Dravske banovine iz leta 1937 je bilo tedaj v Sloveniji /brez okupirane Primorske/ kar dvajset krajev z imenom Potok. Nekaj pa je še raznih izpeljank iz tega imena ter takih z raznimi prilastki: Spodnji, Zgornji itd.¹ Po knjigi Seznam zaselkov v SR Sloveniji iz leta 1977 je že samo zaselkov Potok 19². Po Priročnem krajevnem leksikonu Slovenije pa je s potokom povezanih osem samostojnih Potokov, trojne Potoče, pet je Potokov s prislovnim določilom (Potok pri Dornberku, v Črni itd.) trije so Potoki in še Potoška vas. Skupno torej dvajset³.

Naš obravnavani Potok pa je dolgo nosil oznako Pfaffenbach oz. Farji Potok ali Farjev Potok. Vendar je že po prvih uradnih avstrijskih statističnih štetjih v drugi polovici 19. stoletja samo Potok⁴. Zanimivo, da so okolišani pa tudi širše še dolgo po drugi svetovni vojni rabili izraz Far(j)i Potok. Pred kratkim je bilo na posestnem listu za Kocjanovo hišo v Potoku "odkrito", da je bila Kocjanova hiša podložna cerkvi sv. Antona v Železnikih⁵. Ali je zaradi te cerkvene povezanosti dobil cel kraj ime Farji Potok in nekoliko nižje velik predel gozda oz. nekdanjega pašnika in praprotnice Farjev hrib? Ne bomo sledili razlagi in domnevi, kako naj bi bilo ime in nastanek kraja povezano s protestantizmom in da so se sem zatekli protestanti v 16. stoletju. Tudi ne tistim, ki vidijo v besedi farjev keltski izraz, povezan z ribami. Danes ga poznajo v starejši obliki, Farji Potok, samo še starejši ljudje.

Nas zanima, zakaj pridevnik Farji. Pojasnil nam bi lahko nekaj njegove starejše zgodovine. Beseda je lahko nastala že v srednjem veku, ko je označevala cerkveno posest, lahko pa šele v 16., oz. po 16. stoletju z negativnim prizvokom v času

¹ Krajevni leksikon Dravske banovine, Ljubljana 1937; str. 697.

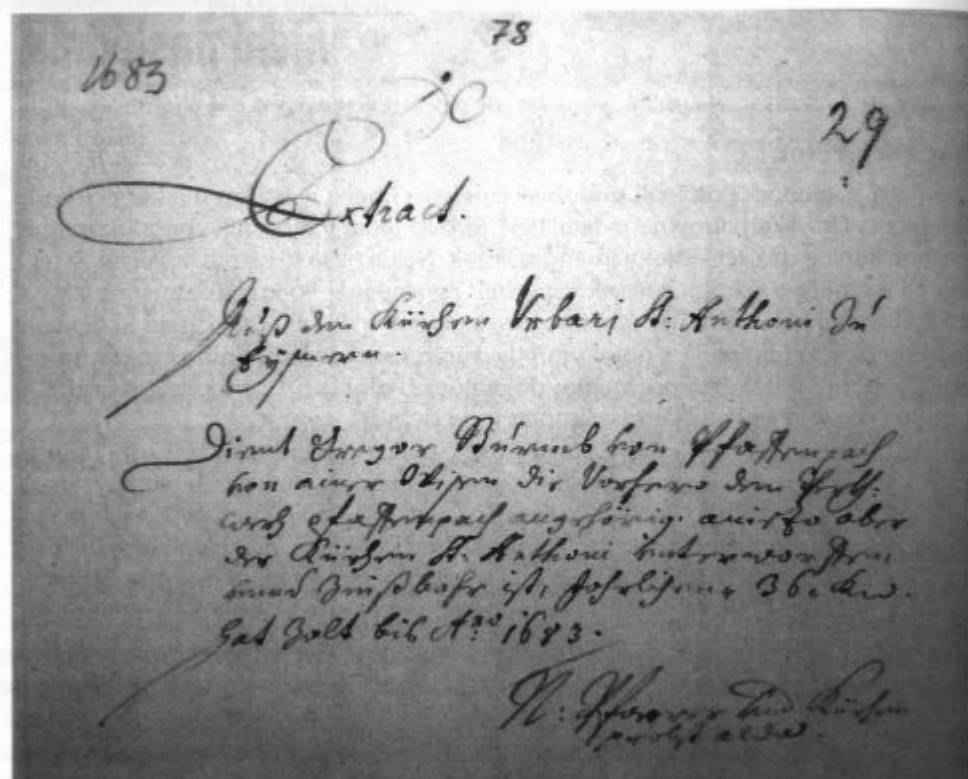
² Seznam zaselkov v SR Sloveniji (stanje 1. 1. 1977), Ljubljana, 1977; str. 274.

³ Priročni krajevni leksikon Slovenije, Ljubljana, 1996; str. 238-239.

⁴ Orts-Repertorium des Herzogthums Krain - Imenik krajev Vojvodine Kranjske, Ljubljana 1874; str. 41.

⁵ Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota Škofja Loka (v nadaljevanju ZAL Škofja Loka), Okrajno sodišče Škofja Loka, Stara zemljiška knjiga, Katastrska občina (v nadaljevanju K. o.) Zali log, posestni listi.

reformacije. Leksikoni povedo, da izraz Pfaffe izvira od grške besede "pappas", kar pomeni dobesedno oče, sicer pa duhovnik; od reformacije dalje pa tudi v slabšalnem, zajedljivem smislu, far, farški.⁶ Po slovarju soriškega dialekta beseda Pfaffe pomeni duhovnika v boljšem pomenu⁷. Izraz Pfaffen srečamo tudi drugod. Na Bavarskem je t. i. Pfaffen Winkel. Bavarci so v propagandni turistični publikaciji za to področje zapisali, da je to ime "svojevrstno, nenavadno in čudno ter zabavno"⁸. Na JZ delu Bavarske ta "farški trikotnik" pomenil večji teritorij samostanske in cerkvene posesti, velik približno 50 km². Na Bavarskem je mesto Pfafenhofen. Blizu Koblenza je Pfaffendorf. Prostor od Chura do Kölna, ki je bil v lasti cerkvenih knezov, osmih škofij, so poimenovali kar Pfaffengasse (Farška ulica)¹⁰. Nekaj nam lahko pomaga

Izpisek iz cerkvenega urbarja cerkve sv. Antona pove, da ji Gregor Sturm plačuje od travnika, ki je prej pripadal fužini v Potoku, letno 36 krajcarjev za leto 1683.

⁶ Brockhaus, Handbuch des Wissens in vier Baenden, Dritter Band L-R, Leipzig, 1928, str. 539.

⁷ Eberhard Kranzmayer, Primus Lessiak, Woerterbuch der deutschen Sprachinselmundart von Zarz/Sorica und Deutschrut/Rut in Jugoslawien, Klagenfurt 1983, str. 121.

⁸ Der Pfaffenwinkel, München, 3. verbesserte Auflage 1986; str. 7.

⁹ Isto kot op. 7, str. 8.

¹⁰ Herders Konversations-Lexikon, 3. Aflage, Freiburg 1906; 6. Band; str. 1490.

“domači” primer iz posesti Kokre. Tu se je že leta 1387 pojavlja kraj Pfaffendorf s tremi kmeti. Danes se ta kraj imenuje Popovo¹¹. Na vojaškem zemljevidu iz konca 18. stoletja se omenja tudi Pfaffendorf na Koroškem. Kraj se še danes po nemško tako imenuje, po slovensko pa Hovja vas. Leži vzhodno od Žitare vasi¹².

Potoku (Pfaffenbach) lahko sledimo po arhivu Vicedomskega urada za Kranjsko. V posebnih zvezkih so zbrane cerkvene zadeve in tako je za leto 1683 ohranjen izpisek iz urbarja cerkve sv. Antona v Železnikih. Ta nam pove, da ima ta cerkev v Potoku (Pffafenbach) travnik, od katerega Gregor Sturmb plačuje 36 krajcarjev. Povedano je še, da je ta travnik prej pripadal fužini v Potoku, sedaj (aniezo) pa cerkvi sv. Antona¹³. Slabih sto let kasneje, leta 1771, je v latinski ustanovni listini župnije Zali Log navedeno, kateri kraji vse spadajo v to novo župnijo. Navedena je tudi vas Potok kot “Farioupotoch”¹⁴. Očitno sta tedaj v veljavi slovenska in nemška oblika imena. To potrjuje tudi že omenjeni vojaški zemljevid iz konca 18. stoletja, saj je Potok popisano kot »Farin Potok oder Pfaffen Bach«¹⁵. Leta 1789 je v Zemljiški knjigi rudnika in fužin Železniki naveden Potok zopet samo kot Pfaffenbach. V tej evidenci je Canzian Presel iz Potoka 2 imel hišo, pet manjših njiv v bregu, dva travnika (senožeti) na obeh straneh vodne rake (Wasser riene), vrt ob hiši in gozdni delež onstran potoka (einen Holz Antheil jenseits des Wassers) v vrednosti 200 goldinarjev¹⁶. Domače ime za ta precej velik gozd je še zmeraj Kocjanova meja. Leta 1830, ko je nastavljen župnik na Zalem Logu nov Status animarum /popis duš/ je za Potok napisal v naslovu “Pottok farjou”¹⁷.

Fužina v Potoku

Prva omemba kraja in fužine v Potoku je iz začetka 17. stoletja. Zgodovinar Pavle Blaznik jo opiše takole:

Ne glede na freisinskega škofa je cesar Ferdinand dovolil fužinarju Matiji Notarju, da je postavil fužino v Farjem potoku, v grapi južno od Jesenovca. Müllner datira ustanovitev fužine med leti 1604–1607. Iz vira 1609 vemo, da je tedaj polovico fužine kupil Janž Coronini, ki je kmalu nato postal lastnik celotnega obrata. Fužina se je spočetka borila z velikimi težavami. Podjetju, ki mu je nasprotoval loški oskrbnik, ki ni bil ravnodušen spričo krčenja gozdov, primanjkovalo pa je tudi rude, ki so jo kopali zlasti okoli Žetine in Srednega brda in jo ob Blegošu prevažali

¹¹ Josip Žontar, Zgodovina mesta Kranja, Ljubljana 1939, ponatis: Kranj 1982, str. 31.

¹² Vincenc Rajšp in Aleksandra Srše, Slovenija na vojaškem zemljevidu 1763–1787, (v nadaljevanju Slovenija na vojaškem zemljevidu)

4. zvezek, sekcija 137, str. 51.

¹³ Arhiv Republike Slovenije, 1 Vicedomski urad za Kranjsko, Cerkevne zadeve, Lit. E, fascikel (v nadaljevanju f.). I/5, ovoj 6, štev.

29, str. 427.

¹⁴ Župnijski urad Železniki, Župnijski arhiv Zali log (v nadaljevanju ŽA Zali log), listina 1, 28. 6. 1771.

¹⁵ Slovenija na vojaškem zemljevidu, 4. zvezek, sekcija 159, str. 100.

¹⁶ ZAL Škofja Loka, Rudarska in fužinarska zemljiška knjiga Spodnjih in Zgornjih Železnikov I, leto (Grundbuch des Berg-und Hammerwerks Ober- und Unter-Eisern vom Jahre) 1789, str. 154. Isti podatki so vpisani v 9. knjigi - urbarju dominija Železniki (Satzbuch des dominium Eisern) VI, pod številko 262, folio 543.

¹⁷ ŽA Zali log, knjige, Catalogus parochiae B M V in Salog. /dejansko Status animarum/, 1830.

v Farjev potok. Vsekakor je fužina še v teku 17. stol. propadla, verjetno pred 1654, saj jo Valvasor označuje kot opuščeno¹⁸.

V kakšnih sorodstvenih zvezah sta bila zgoraj omenjeni Janž in Ludovik Coronini, ni jasno. Ludovik je poslal iz Bohinja 17. junija 1617 na loškega oskrbnika Jakoba Fanckhla pritožbo, v kateri se pritožuje, ker so oskrbnikovi vojaki in sluge okradli njegovega delavca Anžeta Domenšiča v Potoku (Pffaffen-Pach). Zagrozili so mu celo, da bodo v roku dveh dni okradli samega Coroninija ter mu zažgali stanovanje¹⁹. Pisec tega članka se spominja iz mladih let, vidno pa je tudi še sedaj, večje kotanje, ponekod pa prave jame, rovov v krajih Jame in Šrajov grič na levem bregu grape, potoka Potok, severozahodno od Potoka, na površini okoli 100 x 100 m². Danes je poraščeno z gozdom. Nahaja se kakih 80 višinskih metrov nižje od Kocjanove hiše. Jame so zmeraj vzbujale različne domišljije. Ljudsko izročilo ve povedati, da so od tod tovorili rudo v Potok z osli. Napoveduje pa tudi, da bodo z rudarjenjem tod nadaljevali, ko se bosta pri Štulcu v Osojniku rodila dvojčka²⁰. V eni zgornjih jam naj bi bili med 2. svetovno vojno likvidatorji zagrebli eno svojih žrtev iz Zalega Loga²¹.

V letih do 1630, vsaj tako kaže urbar iz tistega časa, so se naseljevali tudi rovtarji ter kajzarji v povezavi s fužinarstvom na področje Zale, Potoka in Osojnika²². V kakšnem odnosu so bili fužinarji in njihovi delavci z okoli poseljenimi kmeti, je težko reči. Primerjalno v celoti vzeto so bili ti odnosi slabi, zelo verjetno pa je, da so okoliški kmetje oskrbovali fužino z ogljem, mogoče tudi z rudo. Kdo bi pa sicer delal v Potoku? Železnikarji verjetno ne, saj je Potok od Železnikov oddaljen vsaj dve uri hoda.

Kocjanova hiša in njeni prebivalci. Sedež fužinske uprave?

Po uvedbi hišnih števil po letu 1770 je lahko ugotoviti, kdo je bil posestnik določene hiše. Vse kaže, da je Kocjanova hiša lahko dobila ime po Kanzianu Prezlu, ki je omenjen v že omenjeni zemljiški knjigi. Sicer pa to ni edino ime na Selskem²³. Kocjanova hiša je imela sprva številko 2, danes 6. Verjetno gremo v pravo smer, če domnevamo, da je po propadu fužinarstva v Potoku fužinsko posest dobila nova župnija Železniki. Župnija Železniki se je odcepila od Selc leta 1622²⁴. Kocjanova hiša je mogoče zaradi mlina in žage, to je obrtne dejavnosti, najbolj verjeten dedič fužinarstva v Potoku.

Še konec 19. stoletja je Kocjanova hiša povezana s cerkvijo sv. Antona v Železnikih. Na posestnem listu Urbana Köscherja, Potok 2, po letu 1877 piše, da ima hiša urbarjalno številko 1 pri cerkvi sv. Antona, stari vložek 23; novi 59, katastrske občine Zali Log²⁵. Zanimivo, da je Kocjanova hiša v celi k. o. Zali Log edina, ki ni

¹⁸ Pavle Blaznik, Škofja Loka in Loško gospostvo, Škofja Loka 1973; (v nadaljevanju Blaznik), str. 183.

¹⁹ Franc Kos, Doneski k zgodovini Škofje Loke in njenega okraja, Ljubljana 1894, šte. 81, str. 62.

²⁰ Pripoved matere Ana Demšar, Osojnik 3, rojena 1898, piscu tega članka.

²¹ Andrej Demšar, rojen 1930 Osojnik, sedaj Studeno 28.

²² Blaznik, str. 193.

²³ Pri Kocjanu je tudi v zaselku Laško nad Bukovščico.

²⁴ Anton Globočnik, Der Berg- und Hammerwerksort Eisern, Laibach 1867, str. 14–15.

²⁵ ZAL Škofja Loka, Zemljiška knjiga, Posestni list, šte. 25, k.o. Zali Log.

podložna loškemu gospostvu ali soriški cerkvi in njeni podružnici v Spodnjih Danjah, temveč cerkvi v Železnikih. V katastrski občini Zali Log sledijo starejše številke vložkov hišnim številkam. Presenetljivo pa je, da je zemljiškoknjižni vložek za Kocjanovo hišo takoj za vložki posestnikov na Zalem Logu. Še nekaj je izredno pomembno. Kocjanova hiša in njena posest je v ravninskem delu Potoka ostala še dolgo edina, skoraj čisto do konca 19. stoletja. Vse hiše, ki so zrastle na zemljišču nekdanje Kocjanove posesti, so kasnejšega datuma. Starejše kajže so nastale po bregovih nad dolino verjetno ob prvi poselitvi, vzporedno z nastankom fužine. Zelo jasno to kaže franciscejski kataster:

Kocjanova domačija leta 1825

je razvidno, da je ta domačija še na začetku 19. stoletja obsegala ves ravninski del Potoka, še danes poimenovan Na bajerju, navzgor vse do sotočja s Šturmovo grapo. Prav tako je imela posest na levi in desni strani doline vse do vrha hriba.

Kocjanova žaga

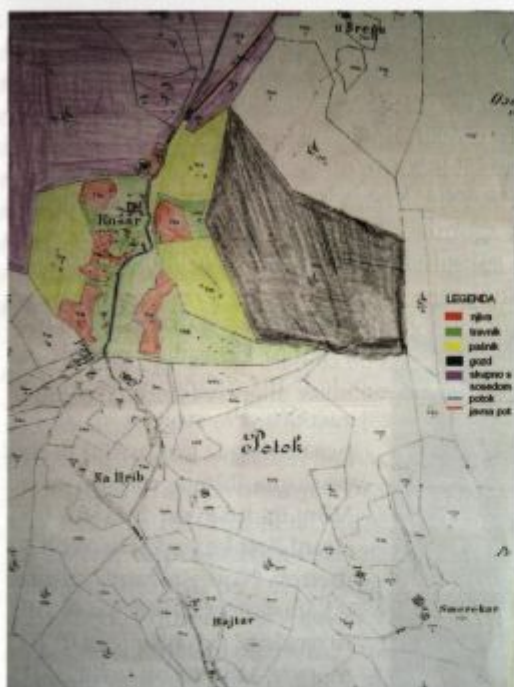
Pri nekaterih domačinih je še hranjen spomin na Kocjanovo žago, kjer se grapa strmo prevesi, in naj bi bila kakih sto metrov nižje od kasnejše Kocjanove žage oz.

Kocjanova domačija je bila v enem kosu, vse parcele so okoli hiše. Opazno je, da na začetku 19. stoletja ni imela posebnega gospodarskega poslopja, hleva, pač pa mlin. Mlin in hiša sta bila na levi strani Potoka vsaksebi okoli 30 metrov. Novejša žaga, vrisana v kataster leta 1869, pa je bila nizvodno od hiše okoli 100 metrov. Mlin je bil velik 28,75 m² (osem kv. klafter), stavbna parcela hiše 179,85 m² (51 kv. klafter), žaga pa 86 m². Vse tri stavbe so bile lesene²⁶. Celotna posest je merila 3 joha in 5125 kv. klafter, v solastništvu s sosedom pa je bilo še 32 johov in 1691 kv. klafter visokega gozda in grmovja /Hochwald und Gestrieg/²⁷. Preračunano v današnje mere je imel okoli 20 ha zemljišč. Po karti parcel

²⁶ Arhiv Republike Slovenije, Franciscejski kataster, k. o. Zali Log, mapa št. VIII.

²⁷ Okrajno sodišče Škofja Loka, Zemljiška knjiga, k. o. Zali Log, vložek 59.

Kocjanova posest leta 1826

žage, saj je p. d. Šturm - Miha Čemažar to dobil šele s prisojilom leta 1890. Natančna tehnična risba te naprave pa je tudi iz leta 1890, ko je bil formalno še slabih 20 dni po izrisu lastnik Kocjan.

Žago je 9. maja 1890 narisal in popisal c. kr. gradbeni inšpektor Anton Žužek, tako kot vrsto drugih vodnih naprav v okrajnem glavarstvu Kranj²⁸. Kratak povzetek opisa bajerja in žage, povzet po tedanjem opisu: Voda Potoka se zbira v bazen - bajer za 13,90 m dolgo pregrado na potoku. Na notranji strani je obit z deskami. Nizvodno, ob bregu potoka od pregrade, sta dve stranski pregradi, ena dolga šest, druga devet metrov. Iz bazena teče voda skozi slab meter široko odprtino na skoraj 18 m dolge rake, ki leže na lesenih podstavkih oz. kladah, velikih 2 x 2 m. Vodno kolo ima premera 54 cm in je 60 cm široko za pogon enolistne žage. Na raki je tudi posebno zbirališče proda. Stavba je v celoti lesena; 12,30 m dolga in slabe štiri metre širine. Pokrita je z deskami. Dohodek je majhen, tako kot je tudi malo vode.

²⁸ Pripoved Andreja Demšarja, rojenega Osojnik 1930, sedaj Studeno 28; 27. 7. 2004. Demšar je to slišal od starejših ljudi. Posebej pa od Bregarja, Janeza Šturma, rojenega Potok 1896. Šturm je bil tudi lastnik tega zemljišča.

²⁹ Janez Čemažar, rojen Potok 1934, Kopaliska, Ljubljana 23. 2. 2006; Anton Čemažar, rojen Potok 1940, 2. 11. 2003.

³⁰ ZAL Škofja Loka, Okrajno glavarstvo Kranj, Vodna knjiga, štev. 264/b.

Lastnik je bil kasneje opustil sistem zbiralnika vode – bajer. Po desnem bregu je skopal z rahlim padcem kanal za vodo in je potem voda z večjega padca imela več moči. Naj povemo za konec, da je bila žaga med 2. svetovno vojno uporabljena za partizansko elektrarno. Marca 1945 je bila požgana. Obnovili so elektrarno, ki je dajala elektriko z napetostjo 110 V vse do leta 1963, ko je prišla t. i. državna elektrika. Danes je tu Šturmovna elektrarna.

Bistveno drugače je deloval Kocjanov mlin. Njegova predstavitev je iz istega časa in istega popisovalca oz. risarja³¹ kot žaga. Voda je pritekala po naravnem kanalu do mlina v dolžini 94 m, nazadnje po žlebovih iz celega debla v dolžini 33 m. Voda je gnala z nadvlom dvoje celičnih koles, premera 180 cm in 34 cm širine. Sam mlin je bil zidan v velikosti 5,7 x 5,1 m. Tako kot pri žagi je bilo tu malo vode in malo donosa. Mlin je bil požgan ob koncu 2. svetovne vojne in kamenje je bilo uporabljeno za dobrih deset metrov stran grajeno Cirilovo hišo, danes Potok 7³².

Stanovalci v Kocjanovi hiši

Pri popisu duš – Status animarum – za faro Zali Log leta 1830 je župnik hišo popisal po domače kot Kozian, franciscejski kataster iz istega časa pa napiše Kosar. Za franciscejski kataster je znano, da so ponekod zapisali domače ime, drugod po priimkih. Zanimivo pa je, da je tedaj župnik zapisal priimek pri tej hiši Köser³³. Gospodar je bil Jakob, žena pa Neža, rojena Jensterle. Do leta 1830 so bili rojeni štirje otroci, Janez (1823), Marija (1825), Gregor (1827) in Maruša (1829). Pri hiši pa so gostovali tedaj še neka Marija; vdova Neža Prezel, rojena 1770, in njen sin Anton, rojen 1807, za katerega pa je pomembna opomba, da »zna brati«. Pri hiši je služil ob popisu leta 1830 še enajstletni fant Anton Ceferin, sin krojača Lovrenca Ceferina iz Potoka 10. Ta se je učil brati³⁴. Za Jakobom Köserjem je domačijo prevzel sin Gregor, rojen 1827. Omenjen je v arhivu franciscejskega katastra³⁵.

Po popisu 1885 je hišno ime Kocian. Gospodar je kajzar Urban Kejžar, rojen 1854. Prva poroka je bila leta 1876. Iz tega zakona so bili trije sinovi: France (1878), Luka (1880), ki je umrl star pol leta, in Urban (1882), ki je tudi še mlad umrl v Selcih. Prva žena mu je kmalu umrla in druga žena je postala konec maja 1883 Mina Keržišnik, rojena 1851 na Mrzlem vrhu v žirovski fari. V drugem zakonu so bili rojeni še trije otroci: Mica (1884), Jernej (1885) in Neža (1887). Leta 1892 je gospodar Kejžar še v evidenci, da je zadostil cerkvenim predpisom, žena pa se zadnjič omenja v popisu duš leta 1889. V opombi je za oba župnik s svinčnikom zapisal: »je prišel ob vse in hodi po svetu. Žena je na poljanskem«. Pri hiši so bili popisani leta 1885 še sorodniki

³¹ ZAL Škofja Loka, Okrajno glavarstvo, Vodna knjiga, štev. 364/b.

³² Informacija 16. 8. 2004 Andrej Demšar, Studeno 28, Železniki. Demšar in Francka Šturm, sestra graditeljica, sta tu pobirala kamenje in ga nosila do gradnje hiše.

³³ Priimek Köser ni osamljen v Selški dolini. ZAL, Enota v Škofji Loki hrani starejšo zemljiško knjigo loškega gospostva. Glavna knjiga VIII, k.o. Danje, vložek 14, navaja za Spodnje Danje 1 Mitzo Köserinn, poročena Zhuffer leta 1803. Po istem viru, v istem času je omenjena v Ravnah 1 Miza Kösar, poročena Kemperle.

³⁴ Status animarum, Zali Log 1830, pod naslovom Potok.

³⁵ AS, Franciscejski kataster, k. o. Zali Log, cenilni operat; Status 1830.

gospodarja, in sicer ded Jakob Kejžar (1798), tri sestre: Marjeta (1859), Neža (1862-1882), Marijana (1865), ki se je omožila v Davčo, ter brat Marko (1868). Slednji je v evidenci zadnjič leta 1889, po opombi sodeč pa je šel nekam v Sorico.³⁶

Zakaj ni večje število njih v evidenci za krščanski nauk, iz te knjige ni razvidno.

Pri hiši je bilo ves čas več gostaških družin. Iz Davče 3 se je okoli leta 1890 preselila v goste petčlanska družina Mihe Čerina. Pri Kocjanu sta se rodila še dva člana, eden rojen 1891 in drugi rojen 1893. Tu so ostali še v začetku 20. stol., razen enega, ki je umrl 20-leten leta 1904 in drugi desetleten 1897 v Leskovici. Ostali trije sinovi so padli v 1. svetovni vojni. Leta 1912 je umrl pri Kocjanu oče, mati, bolj znana kot Mihovka ali Mihunka, pa se je preselila po prvi svetovni vojni v Osojnik, kjer je umrla leta 1935³⁷.

Leta 1835 je bil tu kot sin gostača rojen Valentin Ceferin. Leta 1871 se je poročil z Ano Lavtar iz Zalega Loga ter gostoval konec stoletja pri Tajnetu na Zalem Logu in tu umrl leta 1912³⁸.

Tudi gost Biček, rojen 1833, ki se je poročil s Mino Rant, Koblarjevo iz Osojnika, in imel pet otrok, se je preselil okoli leta 1880 h Kocjanu, kjer se jima je rodilo še troje otrok. Oče je umrl leta 1887, dva otroka že pred njim, drugi so se razšli na različne strani³⁹. Eden med njimi, Jakob, rojen 1877, je kupil zemljišče leta 1904 pri Brentaču in naredil tu novo hišo, Zali Log⁴⁰. Kot samec je živel dolgo pri Kocjanu Anton Mediževc rojen 1816 verjetno v Zgornjih Novakih, pa pomotoma vpisan, da je rojen Potok 2, tj. pri Kocjanu. Umrl je leta 1885 pri Dobretu v Martinj Vrhu⁴¹.

Konec enega Kocjanovega rodu

Do leta 1850 je vsako gospostvo po svoje javnoveljavno in zase vodilo zemljiško knjigo, šele potem postane to skupna, državna evidenca. Prav tako je tudi cerkev sv. Antona v Železnikih vodila svojo zemljiško knjigo, v kateri je bila popisana tudi podložna Kocjanova hiša. Ker je med drugo svetovno vojno v večini pogorel župnijski arhiv, zato ni pregleda o lastništvu Kocjanove hiše do srede 19. stoletja. Po letu 1870 je bila nastavljena nova zemljiška knjiga, kamor so vpisovali tudi nekaj podatkov za nazaj. Tako zvemo, da dobi na osnovi prisojila leta 1852 Gregorju Kōsarju vsak od ostalih štirih Kocjanovih otrok po 116 goldinarjev iz zastavne pravice materine odpravnine /Entfertigung/. Leta 1854 je izplačal sestro Marušo, poročeno Eržen v Golici, in leta 1856 sestro Nežo, vsako po 125 goldinarjev, 1867 pa brata Petra s 131 goldinarji. Tudi zadnja dva sta stanovala v Golici 10. To izplačilo je povečano zato, ker je že leta 1851 umrl brat Andrej, stanujoč Potok 7. Prevžitkarju Jakobu Kōsherju pa je pripadla dosmrtna skupna prehrana in stanovanje v hiši⁴².

³⁶ Status animarum, Zali Log, 1885, str. 91.

³⁷ Neže Kajžar, rojene 1856 v Smolevi-Martinjvrh 49, verjetno blizu Javhove žage, se spominja več ljudi po pripovedi, med njimi tudi

Ivanka Rant, rojena Šturm, Zali Log 49, 15. 2. 2006.

³⁸ Status animarum, Zali Log, 1885, str. 129.

³⁹ Status animarum, Zali Log, 1885, str. 127.

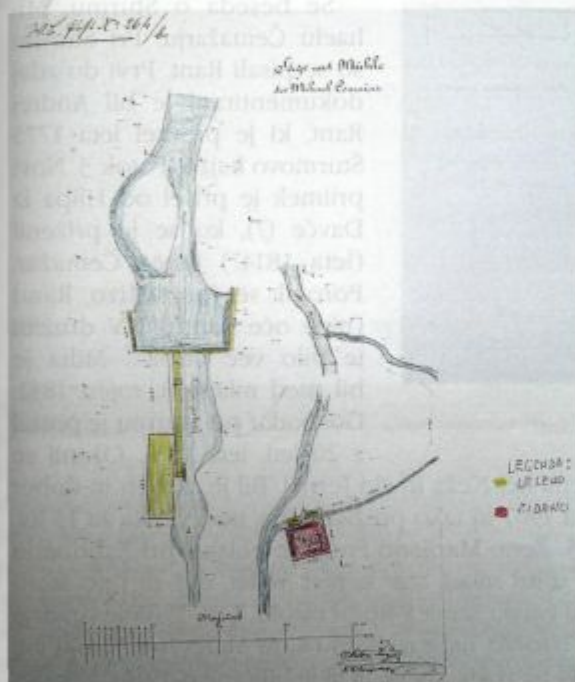
⁴⁰ Okrajno sodišče Škofja Loka, Zemljiška knjiga, k. o. Zali Log, vložek 128.

⁴¹ Status animarum Zali Log, 1885, str. 151.

⁴² Okrajno sodišče Škofja Loka, Zemljiška knjiga, k. o. Zali Log, vložek 59.

Ponovno se je vpisal dolg na hišo leta 1863 za štiri mladoletne otroke, za vsakega po 52 goldinarjev. Po prisojilu leta 1872 se je povečal dolg na hiši za dva mladoletna otroka v višini 120 goldinarjev. Ko je najstarejši od teh štirih, Urban Kösher prevzel leta 1877 domačijo, je prevzel tudi dolg še za pet mladoletnih bratov in sester v višini 265 goldinarjev. Slednjemu je uspelo izplačati le še sestro Marijo, ki se je poročila s Petrncljem v Davči 33 (Zgornja Pustota). Dobila je materin, iz leta 1863, in očetov, iz leta 1877, dedni delež v višini 143 goldinarjev. Da je bila zadolžnica za brata Marka izbrisana iz zemljiške knjige, pa je že plačal Miha Čemažar na hranilno knjižico Marka Kejžarja 191 gold. Tudi sestra Marjana, poročena Biček v Davči 36, v Bregu, je bila izplačana s 177 gold. šele po izvršilni dražbi, ko ji je plačal novi lastnik Miha Čemažar.

Zaga in mlin Mihaela Šturma leta 1890

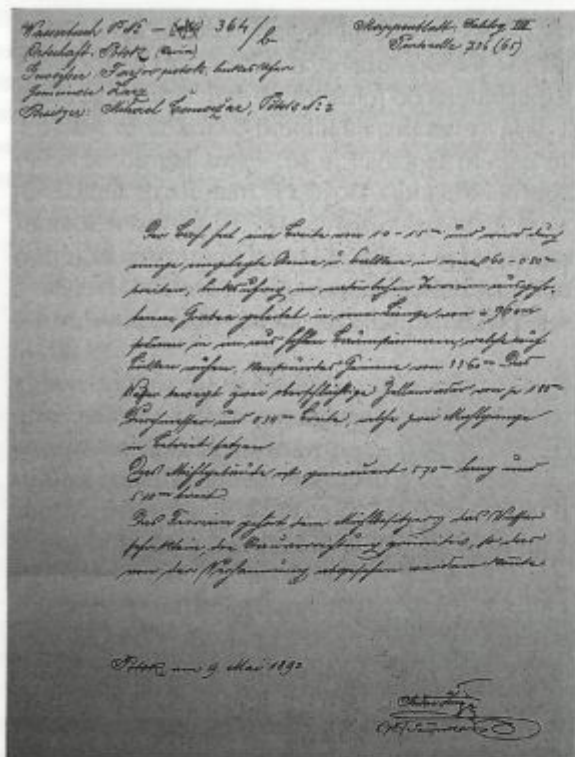
vredno 1175 gold. Maja 1890 pa je sodišče zaradi dolgov, samo Čemažarju so dolgovali z dvema glavnicama 489 goldinarjev, Kocjanovo domačijo prisodilo Mihu Čemažarju, Šturmu iz Potoka 3⁴⁵.

Kateri so bili vse vzroki za osiromašenje in izgubo hiše in drugega premoženja? Verjetno jih je bilo več, najbolj očiten pa je vzrok v izplačevanju dednih deležev. Po

Koliko je bilo točno vsega dolga na hiši, je težko reči, po naših izračunih na osnovi vpisov v zemljiško knjigo kar 1003 goldinarje. Zato je mladi gospodar, ki se je oženil pri 22 letih leta 1876, pri sosedu Mihu Čemažarju vzel leta 1880 posojilo 350 goldinarjev. Kdaj mu je umrla žena in zapustila dva majhna otroka, ni razvidno, pač pa da se je leta 1883 ponovno poročil z Mino Keržišnik in se zadolžil pri Strojčevcu, Urbanu Webbru na Zalem Logu za 200 goldinarjev s 5-% obrestmi. Teh 200 goldinarjev je dal novi ženi za zaženilo. Že čez par let, konec leta 1888, se je v zemljiško knjigo zaznamovala eksekutivna prodaja. Razdelitev dražbenine je bila 26. 2. 1889. Vse premoženje je bilo

⁴⁵ Okrajno sodišče Škofja Loka, Zemljiška knjiga, k. o. Zali Log, vložek 59. Pobotnica iz dne 6. 7. 1867 za brata Petra navaja, da je posest vpisana v zemljiško knjigo cerkve sv. Antona v Železnikih pod urbarjalno številko 1/178, Potok 2.

Opis mlina leta 1890

je leta 1859. V zakonu sta bila rojena hči Neža in sin Jernej. Bil je skrben in dober gospodar do leta 1905. Umril je leta 1907 in tako preživel sina, naslednika za 13 let. Sin Jernej je bil namreč rojen 1865. Ženo Marijano Freljih je poiskal pri Zahribarju v Davči. Po šestih letih zakona je umrl mlad, star komaj 34 let, dva dni po smrti svoje tri leta stare hčerke. Vdova je ostala sama s tremi otroki. Leta 1905 je uradno prevzela domačijo in jo leta 1917 izročila najstarejšemu sinu Matevžu⁴⁷. Drugi sin Anton, rojen 1892, je šel že leta 1914 na vojsko. V Galiciji je bil ranjen, prišel v rusko ujetništvo. Maja 1918 je prišel domov, a je moral kmalu nazaj v vojsko⁴⁸. Po očetu je

ustnem izročilu naj bi bila svoj čas pri Kocjanu gostilna⁴⁴. Od iztrženega denarja na dražbi so bili vsi poplačani, le žena Mina je dobila namesto 400 gold. (polovica od tega dota, druga polovica pa zaženilo) le še preostanek tj. 51 gold. in 12 krajcarjev.

Čemažarji, Šturmi, Potok 3

Še beseda o Šturmu, Mihaelu Čemažarju. Pri Šturmu so se pisali Rant. Prvi do zdaj dokumentirani je bil Andrej Rant, ki je prevzel leta 1775 Šturmovo kajžo, Potok 3. Novi priimek je prišel od Hlipa iz Davče (?), ko se je priženil (leta 1814?) Janez Čemažar. Poročil se je z Mizo Rand (njen oče Ranth)⁴⁵. V družini je bilo več otrok⁴⁶. Miha je bil med mlajšimi, rojen 1831. Gospodar pri Šturmu je postal z 20 leti, leta 1851. Oženil se

⁴⁴ Gospodar, ki je s parom krav s cizovnikom šel po vino na Zali log v gostilno V Vrbah (nekje ob Sori na zahodu vasi?), se ga je kdaj tudi napil. Takega moža so dali k sodom z vinom v cizovnik in kravi sta sami prišli domov, kjer je za vse poskrbela gospodinja. Mogoče ta, vsekakor pa eden Kocjanov je šel tudi enkrat na božični večer v ris, da bi mu hudič prinesel denar. Pogoj, da ga Kocjan počaka v risu. Žena, ki je nekaj slutila, da mož načrtuje, ni odšla k polnočnici, temveč se je skrila v kamri. Kocjan je narisal v hiši ris in čakal. Ko je zaropotalo v veži, se je mož prestrašil in skočil za peč. Tam bi ga bil uničil hudič, da ni priletela iz kamre žena in mu vrgla okoli vratu rožni venec. Hudič je odšel z velikim ropotom.

⁴⁵ ZAL, Stara zemljiška knjiga, k.o. Zali Log, ZKV 60.

⁴⁶ Status animarum Zali Log.

⁴⁷ Vsi ti podatki so pobrani po Zemljiški knjigi in po Statusih animarum za leto 1830, 1885 in 1912.

⁴⁸ Status animarum Zali Log, 1912, str. 116 v opombi.

Pihalni orkester Alples Železniki

Ustanovitev Pihalnega orkestra Alples Železniki

Razmišljanje, da mora industrija, ki je v Železnikih po letu 1970 močno cvetela, imeti vsestransko razvito okolje, infrastrukturo, kulturo in šport, je pomenilo idejni začetek ustanavljanja Pihalnega orkestra Alples Železniki. Ustanovljen je bil na pobudo prizadevnih posameznikov, med katerimi so bili v večini zaposleni v podjetju Alples, ki jim konec 70-tih ni bilo vseeno za kulturni razvoj mladih v Železnikih in mlajših zaposlenih v podjetju. Želja po ustanovitvi orkestra je bila še toliko močnejša, ker je v Selcih že delovala godba na pihala, a so njeni zvoki okrog leta 1967 žal dokončno utihnili.

V 70-tih je bilo v tovarni zaposlenih veliko mladih. Skoraj polovica izmed njih se je v Železnike priselila zaradi zaposlitve. Predvsem tem mladim so želeli v podjetju Alples ponuditi različne dejavnosti, v katere bi se lahko vključili in s tem zapolnili svoj čas. Poleg športnih, ki so bile že dokaj razvite, so razmišljali tudi o kulturnih dejavnostih. Utrnila se je zamisel o delovski godbi, ki bi pomenila poživitev okolja v kulturnem smislu in priložnost za glasbeno udejstvovanje mladih tega okraja.

Do uresničitve ideje je prišlo v začetku leta 1979, ko je bil na podlagi odločitve kolegija podjetja Alples ustanovljen Pihalni orkester Alples Železniki. Takratni direktor podjetja, Jožef Demšar, ki je imel pri ustanovitvi pomembno vlogo, pravi: »Ideja o pihalnem orkestru me je spremljala že dolgo. V letu 1978 so dozoreli pogoji in dokončno sem se odločil, da pod okriljem podjetja Alples ustanovimo pihalni orkester.« Za vodjo orkestra je bil imenovan Lado Greblo, ki je bil edini glasbenik v Alplesovem strokovnem kolegiju. Svojo zadolžitev – da orkester zaživi in začne z delom – je z veseljem sprejel in v prvih letih delovanja orkester uspešno vodil.

Orkester brez dirigenta ni pravi orkester. V veliko pomoč pri iskanju ustreznega učitelja je bila rojakinja in takratna ravnateljica glasbene šole v Škofji Loki, Marija Schulz. Uspelo ji je pridobiti prizadevnega, strokovno podkovanega, in kot se je izkazalo pozneje, z vsem srcem glasbi predanega kapelnika – Dragišo Miškovića. Bil je član Slovenske filharmonije in profesor na Akademiji za glasbo v Ljubljani. Pri pedagoškem delu mu je pomagal Janez Benedik, dolgoletni amaterski muzikant, ki je učil in vodil skupino klarinetov.

Profesor Dragiša Miškovič. Foto: Arhiv PO

Osnovni pogoji za začetek dela so bili pripravljene, treba je bilo le najti člane novonastalega orkestra. »Vabili smo delavce podjetja Alples, da bi začeli igrati v orkestru, toda izkazalo se je, da razen Janeza Benedika ni imel nihče poguma za resno delo,« pravi Lado Greblo. Ustanovitelji so pričakovali, da se bodo poleg Alplesovih delavcev orkestru pridružili člani razpadle selške godbe, vendar tudi od njih ni bilo odziva. Začeti je bilo treba povsem na novo in bodoče člane orkestra iskati drugje. Ob pomoči Marije Schulz in Franca Benedika, takratnega ravnatelja osnovne šole v Železnikih, je bil na šoli objavljen razpis za igranje v orkestru. Nanj se je odzvalo okrog 40 učencev in od teh se jih je nato orkestru pridružilo približno 25. Bodoči mladi godbeniki so bili otroci, stari od 9 do 15 let. Prvi dirigent in kapelnik se je dela lotil z vso zagnanostjo, saj se je zavedal, da ni prevzel prav lahke naloge. Kljub začetnim težavam je orkester v kratkem času pripravil za prve javne nastope. Prve skladbe so igrali po posluhu, brez not, te so uporabljali le vizualno.

Ime orkestra je bilo zaradi pobude in materialne podpore podjetja Alples in kraja, v katerem je deloval, samoumevno – Pihalni orkester Alples Železniki. Osnovna organizacija sindikata podjetja je orkestru na začetku kupila 37 instrumentov in drugo opremo. Prav tako je podjetje poskrbelo za prostore, v katerih je novonastali orkester imel vaje. Po izgradnji nove trgovine, Salona pohištva Alples, je prostore stare trgovine dobil pihalni orkester. V njih potekajo individualne in skupne vaje še danes. »Odločna podpora sindikata Alples, nabava najosnovnejših instrumentov, pridobitev prof. Miškoviča in Janeza Benedika za poučevanje, določitev prostora za vaje ter kader, ki danes uspešno nastopa, so bili osnovni pogoji za pričetek dela.« (Lado Greblo, 1982)

Prvi nastop takrat najmlajšega pihalnega orkestra v Sloveniji

Inštrumente so člani orkestra dobili v drugi polovici leta 1979 in prvi polovici leta 1980. Pričele so se aktivne vaje in že 12. julija 1980 je imel orkester na pikniku podjetja Alples svoj prvi nastop. Od prvih korakov, ki jih je prof. Mišković poizkusil s fanti in dekleti, je minilo le leto dni, ko so se prvič predstavili svojim donatorjem. Kljub povsem upravičeni začetni tremi, so godbeniki presenetljivo dobro zaigrali tri skladbe: državno himno - Hej Slovani in koračnici Regiment po cesti gre ter Ta soldaški boben. »Delavci so onemeli, niso mogli verjeti, da igrajo otroci. Tudi glasbeno razgledani ljudje so Miškoviču lahko le čestitali,« je bilo ob predstavitvi orkestra napisano v Gorenjskem glasu. Kar je takrat uspevalo prof. Dragiši Miškoviču, je bilo le povračilo za njegovo ljubezen do glasbe in močno predanost delu s Pihalnim orkestrom Alples Železniki. Na nastopu, takrat najmlajšega pihalnega orkestra v Sloveniji, je nastopilo 27 fantov in eno dekle:

I. klarinet:	Benedik Janez Zadravec Štefka Prevc Darko	baskrilovka:	Kofler Igor Oman Simon Bernard Martin
II. klarinet:	Nastran Matevž Rant Andrej Polajnar Peter	bariton:	Gartner Roman Nastran Marko
III. klarinet:	Tolar Janez Potočnik Janez Gartner Robert	rog:	Thaler Drago
krilovka:	Berce Zdravko Fajfar Jože Možgan Jože Nastran Miha Zadravec Štefan Mohorič Tomaž	pozavna:	Šuštar Janez
		F-bas:	Ceferin Roman
		B-bas:	Berce Vilijem
		tolkala:	Košir Roman Zadravec Janko
			Greblo Sašo Kofler Emil

Prvi nastop, 12. julij 1980. Foto: Blaž Dolenc

Uspešen nastop je delavce in vodilne prepričal, da je delovna volja mladih muzikantov in njihovih strokovnih vodij zares prizadevna in trdna ter da so sredstva, ki jih podjetje Alples zanje namenja, dobra naložba. Po besedah Lada Grebla, takratnega vodje orkestra, so prvi nastopajoči člani ponovno oživili dolgoletno tradicijo godbe na pihala, ki je včasih v teh krajih že aktivno delovala.

Otvoritveni koncert Pihalnega orkestra Alples Železniki

Aplavz, čestitke in priznanja poslušalcev na prvem nastopu so vlili dirigentu in mladim godbenikom voljo do nadaljnega, še bolj prizadevnega učenja in vaj. Eden prvih večjih nastopov je bil pol leta kasneje, 11. januarja 1981, v Dražgošah na proslavi v okviru občinskega praznika ter tradicionalni prireditvi Po stezah partizanske Jelovice. Orkester se je predstavil s štirimi skladbami: državno himno, žalostinko, koračnico in skladbo Jugoslavija.

Ob otvoritvi Centra usmerjenega izobraževanja v Škofji Loki, septembra 1981, je orkester prvič nastopil v svojih uniformah. Nakup so omogočili podjetje Alples in starši godbenikov. Podjetje je kupilo kapo, mašno in jakno, ki je imela na levem rokavu velik znak podjetja Alples, starši pa hlače in srajce, oziroma krila in bluže. Kroj celotne obleke je bil oblikovan tako, da bi otroci hlače in srajce lahko nosili tudi na drugih prireditvah in proslavah. Za take obleke so se odločili, ker so otroci še rasli in bi bil zaradi prevelikega stroška nakup novih uniform vsaki dve leti nesmiseln.

Ob otvoritvi Centra usmerjenega izobraževanja v Šk. Loki. Foto: Blaž Dolenc

Pihalni orkester Alples Železniki je imel svoj otvoritveni koncert 10. oktobra 1981. To je bilo približno dve leti po začetku aktivnih vaj, za mnoge prvega igranja na svoj instrument. Koncert je bil priložnost, ki jo je podjetje Alples izkoristilo za podelitev priznanj dirigentu in kapelniku orkestra, prof. Dragiši Miškoviću, ter njegovemu

pomočniku pri pedagoškem delu, Janezu Benediku. S svojim prizadevnim in vztrajnim delom sta si priznanji resnično zaslužila.

V obdobju od julija 1980 do novembra 1982, ko je orkester štel že 40 članov, je na različnih prireditvah nastopil 37-krat. Najpomembnejši sta bili gostovanje v Krškem in srečanje pihalnih godb na Bledu, kjer se je mladi orkester – tako po letih igranja kot tudi po članih – prvič srečal z drugimi orkestri in se jim predstavil. Orkester se je z veseljem odzval vsem vabilom. Vsak nastop so godbeniki, s svojim dirigentom na čelu, vzeli zelo resno, saj so se dobro zavedali, da se le tako lahko uveljavijo in si med pihalnimi orkestri ustvarijo dobro ime.

Ustanovitev društva Pihalni orkester Alples Železniki

Ustanovni občni zbor Pihalnega orkestra Alples Železniki je bil 13. novembra 1982. Od takrat dalje je bil, pod pokroviteljstvom podjetja Alples, orkester organiziran kot samostojno društvo v okviru Zveze kulturnih organizacij Škofja Loka. Samostojno je začel poslovati 1. januarja 1984, pred tem datumom se je vse poslovanje vodilo v okviru sindikata podjetja Alples. Hkrati so s svojim delom pričeli organi društva; izvršilni odbor, nadzorni odbor in disciplinsko razsodišče. Za prvega predsednika orkestra je bil na ustanovnem občnem zboru izvoljen Lado Greblo.

Udeleženci ustanovnega občnega zbora. Foto: Blaž Dolenc

Orkester je bil registriran na Krajevnem uradu v Železnikih. Ob ustanovitvi je bilo potrebnih deset članov. Poleg glavnega pobudnika, direktorja Jožefa Demšarja, so bili ustanovni člani v glavnem kar člani kolegija direktorja podjetja Alples:

Vladimir Greblo

Dragiša Mišković

Anton Tavčar

Franc Benedik

Franc Giacomelli

Marija Schulz

Janez Benedik

Jože Krapš

Ljubo Osovnikar

Lovro Gajger

Koncert ob 5. obletnici – godbeniki v novih uniformah

S samostojnim koncertom ob 5. obletnici, 26. oktobra 1984, je orkester dokazal, da so se sredstva, ki sta jih naložila podjetje Alples in Zveza kulturnih organizacij Škofja Loka v izobraževanje mladih godbenikov, obrestovala. Številni poslušalci so bili dokaz, da pihalni orkester v kraju »nekaj pomeni«. Program koncerta je bil sestavljen iz koračnic, narodne in moderne ter koncertne glasbe. Na njem so bile prvič podeljene Gallusove značke – bronaste, ki jih je za dolgoletno ljubiteljsko ukvarjanje z glasbeno dejavnostjo podeljevala Zveza kulturnih organizacij.

Od ustanovitve pa do 5. obletnice je imel orkester 84 nastopov, kar je približno 17 na leto. »V letu 1984 je bilo opravljenih 1500 ur poučevanja, imeli pa smo 22 nastopov – godbeniki smo ustregli prav vsem, ki so želeli imeti naš orkester na prireditvi,« je v letno poročilo o delu orkestra napisal takratni predsednik Lado Greblo. Pihalni orkester je v prvih petih letih delovanja za svoje delo prejel številna priznanja in to je člane opogumilo za nove naloge in obveznosti v naslednjem petletnem obdobju.

Ob 5. obletnici. Foto: Blaž Dolenc

Ob praznovanju svojega prvega pomembnejšega jubileja je orkester dobil nove uniforme. Godbenikom jih je kupilo podjetje Alples. Uniformo so sestavljali: sive hlače ali krilo z belim trakom ob straneh, zelen suknjič z znakom podjetja Alples, zelena kapa in kravata. K temu je sodila bela srajca oziroma bluza. Nove enotne uniforme so dale orkestru nov in lepši videz ter tako prispevale k boljši predstavitvi donatorja, podjetja Alples. Nekaj let pozneje so godbeniki dobili še zelene dežne plašče in srajce s kratkimi rokavi.

V jubilejnem letu 1984 je bilo za Pihalni orkester Alples Železniki še nekaj pomembnih nastopov. Februarja je orkester sodeloval na sprejemu olimpijskega ognja, junija na pevskem taboru v Šentvidu pri Stični, septembra je igral na otvoritvi mednarodne razstave umetnostne fotografije v Ljubljani in poleti prvič nastopal na čipkarskih dnevih v Železnikih.

Čas mladostniške muhavosti tudi našemu orkestru ni prizanesel

Po odhodu Lada Grebla iz podjetja Alples, leta 1985, je vodenje orkestra za eno leto prevzel Franc Benedik, ki je bil v Alpsu vodja splošno-kadrovskega področja. V tem letu je Pihalni orkester skupaj s folklorno skupino Tehnik Škofja Loka gostoval v pobratenem mestu Medicina v Italiji. Nastop, za katerega je orkester prejel številne pohvale, je bil za vse člane lepo in nepozabno doživetje ter nagrada in priznanje za dotedanje delo in trud.

V letih 1985 in 1986 je imel Pihalni orkester Alples Železniki vsakoletne nastope: na proslavah v Dražgošah in ob krajevnem prazniku v Železnikih, na pustnem sprevodu, čipkarskih dnevih, na proslavi ob dnevu republike ter na otvoritvi FIS pokala Loka, na kateri je prvič igral leta 1983. Vse od leta 1981 dalje je vsako leto odigral prvomajsko budnico.

Mladi godbeniki so začeli odhajati na služenje vojaškega roka, kar je imelo za posledico ohromljeno zasedbo orkestra – pomanjkanje posameznih instrumentov. Zgodilo se je, da so bili na služenju hkrati tudi štirje člani, kar je bila za orkester velika težava.

Leto 1987 je bilo zaznamovano s tragično izgubo. Smrtno se je ponesrečil Roman Košir, eden izmed prvih članov orkestra. V tem letu – pod vodstvom Janeza Benedika, ki je bil za predsednika izvoljen na občnem zboru 4. aprila 1986 – je imel orkester 20 nastopov; največ v Železnikih in nekaj zunaj meja občine Škofja Loka. V začetku julija je orkester sodeloval na izseljenskem pikniku v Škofji Loki, oktobra pa v Selcih na proslavi ob 70-letnici smrti dr. Janeza Ev. Kreka, ki je bila zelo odmevna v republiki Sloveniji, saj je bilo na proslavi takratno najvišje republiško vodstvo. Samostojna koncerta sta bila marca na Češnjici in septembra v Strunjanu, kjer je orkester letoval. Letovanje je bilo zahvala godbenikom za prizadevno delo. Pihalni orkester je vključno z blagajničarko Zdenko Pfajfar in tajnikom Branetom Mohoričem štel 42 članov.

Fantje so bili mladi in polni življenja, zato so se v drugi polovici leta začele pojavljati težave z disciplino. Na izrednem občnem zboru 15. decembra je bilo sklenjeno, da bodo od januarja 1988 vaje enkrat tedensko – ob četrtkih zvečer, po potrebi sekcijske vaje ter učenje posameznih instrumentov. Kapelnik prof. Miškovič je dejal, da je treba dvigniti tehnično raven godbe, ker je edino v boljši kakovosti igranja smisel bodočega dela. To je bila rdeča nit dela tudi v naslednjih letih.

V letu pred praznovanjem 10. obletnice je v orkestru prišlo do nesporazumov med prof. Miškovičem, predsednikom orkestra Janezom Benedikom in vodstvom podjetja Alples. Janez Benedik, ki je za orkester s svojim sodelovanjem in poučevanjem klarinetov nesebično žrtvoval veliko časa, je z aktivnim igranjem prenehal. Za njim je bil za predsednika orkestra 9. junija 1988 izvoljen Rafko Habjan.

Tega leta, v začetku julija, je bil nastop na Iskriadi na Soriški planini, v dotedanji zgodovini orkestra eden izmed prvih nastopov pred tako številnimi poslušalci. Godbeniki smo si prireditev zapomnili po tem, da nas je kljub poletju presenetil hud mraz in močan dež. Septembra je imel orkester dvodnevni izlet v Portorož, kjer je imel samostojni koncert. Do konca leta so se tudi uredili zaradi nesporazumov nekoliko skaljeni medsebojni odnosi.

Člani orkestra smo postajali starejši in začele so se poroke. Med prvimi sta se leta 1988 poročila Tone Jelenc in Emil Kofler. Ob tej priložnosti smo se v orkestru naučili Svatbeno koračnico in jo ob njunih porokah obema zaigrali. Prvo igranje ob poročni slovesnosti pa je imel orkester že leta 1983, ko se je poročil Vili Berce. Godbeniki so ga na poročni dan presenetili kar pred domačo hišo.

Praznovanje 10. obletnice

V prvih desetih letih delovanja je Pihalni orkester Alples Železniki imel okoli 170 nastopov. Nekateri »tradicionalni« so bili skoraj vsako leto; prvomajske budnice, pustni sprevodi, proslave ob državnih, občinskem in krajevnem prazniku ter nastopi na čipkarskih dnevih in otvoritvah FIS pokala Loka. Poleg teh nastopov in vsakoletnega samostojnega koncerta je orkester največkrat nastopal na različnih gasilskih prireditvah - obletnicah prostovoljnih gasilskih društev in otvoritvah gasilskih domov - drugih otvoritvah novih ali obnovljenih objektov in raznih prireditvah in proslavah, ki so bile v Železnikih, Škofji Loki ter zunaj meja takratne občine Škofja Loka. Udeleževal se je občinskih srečanj pihalnih orkestrrov in srečanj pihalnih orkestrrov Gorenjske. Od leta 1987 dalje je pihalni orkester igral tudi na pogrebih.

Slavnostni koncert ob 10. obletnici je bil 21. oktobra 1989 v kinodvorani na Češnjici. Na njem se je orkester predstavil s številnimi novimi skladbami. Ob tej priložnosti so bile za dolgoletno ukvarjanje z glasbeno dejavnostjo podeljene bronaste Gallusove značke, kapelniku prof. Miškoviću pa je bila podeljena zlata Gallusova značka. Praznovanje se je nadaljevalo naslednji dan, ko sta se našemu orkestru v promenadnem koncertu pred blagovnico na Češnjici pridružila pihalni orkester iz Krškega in Godba Gorje.

Stane Čadež, takratni direktor podjetja Alples, je na občnem zboru leta 1989 orkester pohvalil za izpeljane slovesnosti ob 10. obletnici obstoja in obljubil nadaljnjo podporo podjetja. Prof. Mišković je predstavil plan dela, v katerem je poudaril, da bo v prihodnje potrebno izboljšati igranje vsakega glasbenika posebej in razširiti prostor igranja na območje izven Selške doline. Poleg rednih nastopov v letu 1989 je imel orkester septembra izlet v Portorož in sredi leta dobil novega tajnika, Andreja Ranta.

Pihalni orkester na Triglavu

V za Slovenijo prelomnem letu 1990 smo člani orkestra naredili prav poseben podvig - osvojili smo najvišji slovenski vrh. Ideja, da bi z inštrumenti odšli na Triglav, je bila pri nekaterih članih prisotna kar nekaj časa, v letu 1990 pa je dozorela. Žal nas je vse tri dni spremljalo bolj slabo vreme, a je vsem, ki so se pohoda udeležili, ta ostal v nepozabnem spominu. Naš izlet je povsem naključno sovpadal s prireditvijo »Slovenski vrh, na slovenskem vrhu«. Ker se v deževnem septembrskem sobotnem dopoldnevu nismo mogli povzpeti na vrh Triglava, smo v koči na Kredarici sodelovali na tej prireditvi. Z neposrednim radijskim prenosom smo tako igrali poslušalcem Radia Slovenija. Na Triglav smo ponovno odšli leta 1992, a takrat brez inštrumentov.

S trdno voljo smo uspešno prebrodili čas najtežje finančne stiske

Do leta 1991 je orkester nastopal na prireditvah, ki so bile stalnica v njegovem delovanju, in se udeleževal vseh drugih, na katere je bil povabljen. Vodenje orkestra je na občnem zboru februarja 1991 prevzel France Jelenc. Na naše delo je vplivala osamosvojitvena vojna, saj je zaradi nje mnogo nastopov odpadlo, med drugimi srečanje pihalnih orkestrrov občine Škofja Loka. Imeli smo le 14 nastopov - večino v prvi polovici leta.

Po letu 1990 nam je za delovanje orkestra začelo primanjkovati finančnih sredstev in obdobje do leta 1995 je zaznamoval »pravi boj za preživetje orkestra«, zato je za ta čas arhivskega gradiva nekoliko manj. Tik preden smo imeli povsem »prazno blagajno«, smo leta 1992 kupili tenorsaksofon, ki je bil za boljši zven orkestra nujno potreben. V začetku tega leta je v orkestru sodelovalo 30 glasbenikov, a jih je med letom pet odšlo, pridružila pa sta se nam dva novinca. V tem letu smo tudi zadnjič igrali na pogrebu, ker smo že v preteklih letih imeli malo tovrstnih nastopov.

Najtežje obdobje v vsej dobi delovanja je bilo v letih od 1993 do 1995, v

času predsedovanja Petra Polajnarja – vodenje orkestra je prevzel leta 1992. Ni bilo urejenega financiranja, denarja je primanjkovalo za osnovne potrebščine. Kapelniku prof. Miškoviću je plačilo za opravljeno delo izostalo za dobo skoraj celega leta. Ker druge rešitve nismo videli, smo na občnem zboru leta 1994 sklenili, da bomo problem financiranja reševali sproti in denar iskali povsod. V orkestru smo to poimenovali »vsesplošna fehtarija«.

V težkem finančnem položaju sta nam v letih 1993 in 1994 pomagali Krajevna skupnost Železniki in Občina Škofja Loka, ki sta za pokritje neplačanih obveznosti orkestru nakazali potrebna finančna sredstva. Za delovanje orkestra sta se osebno zavzela predsednik Sveta krajevne skupnosti in kasneje župan občine Železniki Alojzij Čufar in predsednik Izvršnega sveta Skupščine občine Škofja Loka Vincencij Demšar.

Prostori, kjer so bile vaje, so postali last Kmetijsko-gozdarske zadruga Škofja Loka. Pojavilo se je vprašanje, ali bomo v njih še lahko imeli vaje in kako bo z najemnino. Inštrumenti so bili dotrajani, zato je bil nakup novih nujno potreben, denarja pa ni bilo niti za osnovne stvari. Z optimizmom smo zrl naprej in v plan dela zapisali organiziranje praznovanja 15-letnice orkestra in udeležbo na festivalu pihalnih orkestrrov v Ormožu. Pojavljati so se začele prve želje po lastni kaseti.

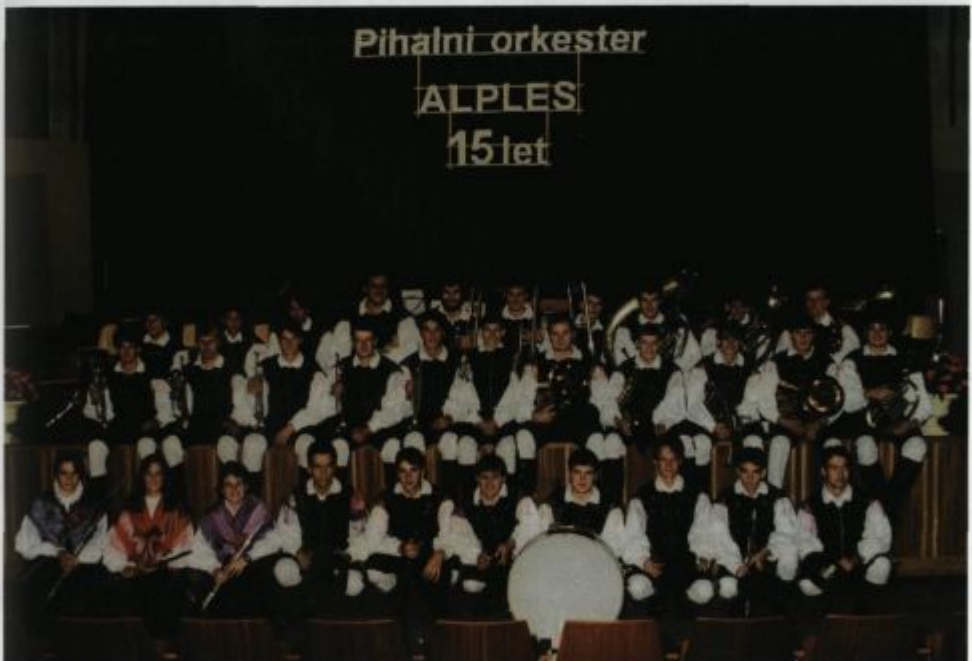
Zadnjič v zelenih uniformah. Foto: Anton Sedej

Uniforme, ki smo jih imeli od leta 1984, so nam postale premajhne. Že nekaj let smo razmišljali o novih, a denarja ni bilo. V desetih letih smo vsi tako zrasli, da zamenjave oblek med člani niso bile več mogoče. Bližnje praznovanje 15-letnice je bilo priložnost in obenem potreba, da bi orkester začel nastopati v novi podobi. Odločili smo se za nakup novih uniform in sklenili, da si obleko kupi vsak sam, kar je bila ob takratni finančni stiski edina rešitev. Zgledovali smo se po Godbi Gorje in se dogovorili, da bomo ob praznovanju 15-letnice začeli nastopati v slovenskih narodnih nošah.

Prelomno leto 1994 in naša 15. obletnica glasbenega ustvarjanja

Leto 1994 je kljub zamenjavi dirigenta zaznamovalo veliko pomembnih nastopov. Krona vseh je bil slavnostni koncert ob 15-letnici orkestra. Junija smo organizirali srečanje pihalnih orkestrów škofjeloške občine, na katerem sta poleg nas sodelovala pihalna orkestra iz Škofje Loke in Žirov. Nato smo se v Ormožu udeležili Festivala slovenskih godb v zabavnem in narodnozabavnem programu in v svoji kategoriji dosegli četrto mesto.

Na nastopu na čipkarskih dnevih v Železnikih nas je zadnjič vodil naš dolgoletni dirigent in kapelnik prof. Dragiša Mišković. Žal bolezen ne izbira in po zdravju našega tovariša je posegla ravno takrat, ko smo ga najbolj potrebovali. Kljub upanju, da se bo njegovo zdravstveno stanje izboljšalo, smo bili tik pred praznovanjem 15-letnice prisiljeni poiskati novega dirigenta. Želja prof. Miškovića je bila, da ga nadomesti njegov učenec Damjan Tomažin. Damjan, ki je že prej nekajkrat sodeloval z našim orkestrom, se je njegovi želji in prošnji orkestra odzval.

Ob 15. obletnici. Foto: Anton Sedej

Avgusta smo pričeli z delom in pod taktirko novega dirigenta v dobrem mesecu uspešno izpeljali praznovanje obletnice. Obeležena je bila s slavnostnim koncertom 17. septembra v kinodvorani na Češnjici. Članom so bile za dolgoletno delo na glasbenem področju podeljene bronaste in srebrne Gallusove značke. V nedeljo, 18. septembra, sta bila na praznovanje povabljeni Godba Gorje in Občinski pihalni orkester Trebnje. Slednji se je v zadnjem hipu opravičil in tako sta bila koncert ter parada izvedena le skupaj z gorjansko godbo.

Povorka ob 15-letnici, v ozadju Godba Gorje. Foto: Anton Sedej

Ob praznovanju 15-letnice smo bili zelo ponosni na naše nove uniforme – narodne noše, ki smo si jih godbeniki kupili sami. Vsak je tako prispeval skoraj 1.000 DEM. »... to je več, kot je kdorkoli kdaj prispeval v dobro orkestra,« je v letnem poročilu o delu orkestra napisal predsednik Peter Polajnar. O praznovanju 15-letnice smo posneli tudi videokaseto, ki je trajen dokaz in priznanje za naše delo. Leto, v katerem smo za nastope in prireditve, ki smo jih organizirali, dobili številne pohvale, smo zaključili s pripravami na koncert ob slovenskem kulturnem prazniku.

Ob koncu leta so se za orkester začeli boljši časi. Urejati se je začelo financiranje, poleg tega nam je Kmetijsko-gozdarska zadruga Škofja Loka – enota Češnjica omogočila brezplačni najem prostorov. Pogodba o nadaljnjem sodelovanju je bila podpisana v letu 1995.

Leto 1995 – kljub lepim doživetjem zasenčeno s smrtjo našega prvega dirigenta

V začetku leta 1995 je umrl prvi dirigent in kapelnik našega orkestra prof. Dragiša Mišković. Godbeniki smo ga 23. januarja na pokopališču v Žalcu pospremili na zadnji poti. »Žalostno je bilo slovo od tovariša, katerega smo vsi spoštovali. Njegov odhod je za sabo pustil nenadomestljivo praznino, kar pa nas ni omajalo, temveč nas je še utrdilo na poti, katero nam je on začrtal.« (Peter Polajnar, 1996)

Junija smo gostovali na Dunaju, kamor nas je povabila Vlasta Lokar – Lovrenčič, ki je v slovenski farni cerkvi vodila pevski zbor. Gostovanje je vključevalo dvodnevno bivanje na Dunaju in v tem času smo imeli tri nastope:

- promenadni koncert v mestnem parku,
- celovečerni koncert ob otvoritvi gostišča,
- sodelovanje pri maši na praznik svetega rešnjega telesa in promenadni koncert na trgu.

Na Dunaju, v ozadju dvorec Schönbrunn. Foto: Arhiv PO

Leto 1995 je bilo rekordno z vidika nastopov, saj jih je bilo nad 30. V orkestru je sodelovalo 27 rednih članov; od tega 3 dekleta in 6 novincev. Društvo je skupaj z dirigentom in blagajničarko štelo 35 članov. Leto je bilo izjemno tudi v tem pogledu, da z igranjem ni prenehal niti en član, s čimer se v preteklih letih nismo mogli pohvaliti.

V pričakovanju 20-letnice

V letu 1996 je imel Pihalni orkester 27 nastopov. Prvi nastop je bil kot običajno v Dražgošah, naslednji večji pa kot samostojni koncert ob slovenskem kulturnem prazniku v Železnikih. Najodmevnejše je bilo gostovanje v Torinu v Italiji, kjer je ekipa občine Železniki sodelovala na Igrah brez meja. Tja nas je sodelujoča ekipa povabila kot navijače. Prireditelj, na kateri smo nastopali, je bila predvajana na številnih evropskih in na nacionalni slovenski televiziji. V Torinu, kamor smo odšli za dva dni, smo imeli tri nastope:

- promenadni koncert v mestnem parku,
- povorka ob odhodu tekmovalcev izpred hotela,
- sodelovanje na prireditvi.

Financiranje orkestra se je dokončno uredilo. Z nastankom nove občine Železniki, leta 1995, smo v proračunu dobili svojo postavko in tako redno letno dotacijo. V zameno smo za potrebe Občine vsako leto odigrali pet nastopov »brezplačno«.

Poslovanje podjetja Alples se je izboljšalo, tako so bile redne tudi dotacije glavnega sponzorja. Takoj ko smo dobili prva finančna sredstva, smo začeli s prepotrebnimi nakupi novih inštrumentov. Najprej je bila to tuba B, za katero smo denar zbirali dve leti, in kmalu za tem še tuba F.

Leta 1996 smo v orkestru začeli ugotavljati, da nam za kakovostnejše igranje primanjkuje glasbenikov. Pojavilo se je vprašanje, kako pridobiti nove člane in zanje organizirati izobraževanje. Do leta 1995 je vse poučevanje opravil prof. Miškovič, toda z njegovo smrtjo je na tem področju nastala velika praznina. Sodelovanje z Glasbeno šolo v Škofji Loki je bilo slabo, saj v Železnikih ni bilo dislociranega oddelka, kjer bi poučevali trobila in pihala. Za našo glavno nalogo smo si tako do praznovanja 20. obletnice zadali pridobitev novih članov.

Z Glasbeno šolo Škofja Loka smo se začeli dogovarjati, da bi v Železnikih pričeli s poučevanjem inštrumentov za potrebe pihalnega orkestra, posebej trobil, ki smo jih v orkestru najbolj potrebovali. V skupnem projektu širitve glasbene šole v Železnikih, bi Pihalni orkester pomagal pri pridobivanju učencev. V Osnovni šoli Železniki bi za učence organizirali koncert, jim predstavili orkester in inštrumente ter jih tako navdušili za vpis v glasbeno šolo in igranje v orkestru. Prvi tak koncert smo izvedli aprila 1997. Na avdicijo se je prijavilo 20 učencev in 5 izmed njih jih je začelo obiskovati glasbeno šolo, kasneje pa pričelo z igranjem v orkestru. S takšnimi predstavitvenimi koncerti še sedaj vsako leto pridobivamo učence dislocirane enote glasbene šole v Železnikih in nove godbenike.

V Selcih za najmlajše. Foto: Damjan Demšar

Vodenje orkestra je na občnem zboru leta 1997 prevzel Tone Šolar, pri tem mu je pomagal tajnik Boštjan Demšar. Leto smo si zapomnili po številnih nastopih v poletnem času. Od junija do avgusta je bilo 18 nastopov, kar je pomenilo, da smo

imeli skoraj vsak konec tedna vsaj en nastop, velikokrat pa tudi po dva. V drugi polovici leta smo bili veliko brez dirigenta, saj je bil Damjan Tomažin na služenju vojaškega roka, zato so bile vaje v tem času le »bolj za ohranjanje kondicije«. Večino denarja smo namenili nakupu inštrumentov: kupili smo klarinet in altsaksofon, še vedno pa nam je primanjkovalo inštrumentov za učence glasbene šole.

Leto 1998 je bilo že zaznamovano s pripravami na praznovanje 20-letnice in pripravami na snemanje prve kasete in zgoščenke. Orkester je imel 50 vaj in 28 nastopov. Poleg rednih vsakoletnih nastopov smo se udeležili Festivala koračnic v Mengšu in dvakrat igrali na slovesni zaprisegi v vojašnici v Kranju, kjer smo bili že redni gostje. Od leta 1994 dalje smo na zaprisegah nastopali vsako leto vsaj enkrat. V okviru praznovanja 650. obletnice prve omembe Železnikov v pisnih virih smo organizirali srečanje pihalnih orkestrrov bivše občine Škofja Loka. Konec septembra smo odšli na enodnevni izlet v München na Oktoberfest. Tudi v letu 1998 smo kupili nove inštrumente: dve krilnici, dve trobenti, bariton, klarinet, činele in veliko časa posvetili pridobivanju novih članov ter sodelovanju z Glasbeno šolo Škofja Loka. Podjetje Alples nam je v začetku leta kupilo plašče, zato je od takrat naprej igranje v narodnih nošah pozimi nekoliko lažje.

20. obletnica – mejnik v našem delovanju

Delo v jubilejnem letu 1999 se je začelo s snemanjem prve kasete in zgoščenke. Nanj smo se pripravljali že v zadnjih mesecih preteklega leta. Snemali smo 13. in 14. marca v kinodvorani na Češnjici in posneli 12 skladb zabavnega ter narodnozabavnega žanra. Predstavitve kasete in zgoščenke smo načrtovali ob praznovanju našega jubileja, a se je žal zataknilo pri tiskanju ovitkov za zgoščenko; do jubilejnega koncerta so bile izdelane le kasete.

Ob 20. obletnici. Foto: Aleksander Čufar

Ob praznovanju 20. obletnice delovanja smo v Pihalnem orkestru Alples Železniki izpeljali dve prireditvi: koncert ter srečanje pihalnih orkestrrov. Na jubilejnim koncertu, 25. junija, v kinodvorani na Češnjici je bila tudi podelitev bronastih in srebrnih Gallusovih značk za dolgoletno delo v ljubiteljski glasbeni dejavnosti. Repertoar je bil v glavnem sestavljen iz skladb, ki so bile posnete na kaseti in zgoščenki, saj je bil koncert hkrati promocija našega novega izdelka. Praznovanje smo nadaljevali v nedeljo, 27. junija, s srečanjem pihalnih orkestrrov, ki je bilo pod šotorom pred plavžem v Železnikih. Srečanje, na katero smo povabili Godbo Gorje, Pihalni orkester Alpina Žiri in Pihalni orkester Svea Zagorje, se je začelo s povorko sodelujočih orkestrrov izpred blagovnice v Železnikih.

Na koncertu ob 20. obletnici. Foto: Damjan Demšar

Praznovanje je dodatno popestrila razstava v galeriji Muzeja v Železnikih, ki jo je postavil naš »uradni fotograf« Aleksander Čufar. Na njej je bilo predstavljenih vseh dvajset let delovanja orkestra. Ob jubileju so bili izdelani plakati z istim motivom, kot je na ovitku zgoščenke in kasete – fotografija godbenikov Pihalnega orkestra Alples Železniki v narodnih nošah.

Vseh nastopov v jubilejnim letu 1999 je bilo 30. Poleg »tradicionalnih« nastopov smo na povabilo Gorenjskega glasa 27. aprila igrali v Arboretumu Volčji Potok. Nastop in reportaža v časopisu sta bila za orkester dobra promocija in povabilo na naše prireditve ob koncu junija. Glasbeno delo smo na dan slovenske samostojnosti in prazniku sv. Štefana, 26. decembra, zaključili s prvim božično-novoletnim koncertom v kinodvorani na Češnjici. Zamisel in nastop sta se izkazala kot zelo uspešna, saj je bila dvorana polna do zadnjega kotička. S tem koncertom smo

spremenili datum naših rednih letnih koncertov, ki so bili prej ob slovenskem kulturnem prazniku, in sklenili, da bo ta koncert postal stalnica v delovanju orkestra.

Pihalni orkester Alples Železniki v novem tisočletju

Po praznovanju 20-letnice smo se bolj posvetili delu doma. Edino gostovanje orkestra v tujini je bilo septembra 2000, ko smo se udeležili otvoritvene povorke Oktoberfesta v Münchnu. Sodelovali smo na povabilo tamkajšnje slovenske folklorne skupine Lipa. Nastop orkestra v povorki, ki je bila dolga več kot 5 kilometrov, je bil s strani gostiteljev deležen številnih pohval. Gostovanje je godbenikom ostalo v lepem spominu, saj smo po končanem nastopu na prireditvenem prostoru pod šotorom doživeli pravo vzdušje Oktoberfesta.

Otvoritvena povorka Oktoberfesta v Münchnu. Foto: Damjan Demšar

Letno imamo povprečno 30 nastopov. Igramo tudi na porokah svojih članov, in ker so se leta 2002 poročili kar trije, smo jih v tem letu imeli 34. Za orkester in za glavnega pokrovitelja, podjetje Alples, je bil posebno priznanje nastop na otvoritvi pohištvenga sejma novembra na Gospodarskem razstavišču v Ljubljani in igranje na otvoritvi Svetovnega pokala v sankanju na naravnih progah januarja v Železnikih. Poleg vsakoletnih nastopov, med katere spadajo prvomajska budnica, božično-novoletni koncert in koncert za osnovnošolce, sodelovanje na kulturno-etnoloških prireditvah, kot so Čipkarski dnevi v Železnikih in Dan teric v Davči, ter sodelovanja na prireditvah ob različnih praznikih, se redno udeležujemo srečanj pihalnih orkestrrov nekdanje občine Škofja Loka in srečanj pihalnih orkestrrov Gorenjske. Sodelovali smo na povorki ob Dnevu narodnih noš v Kamniku in na obletnicah orkestrrov, s katerimi že dolgo sodelujemo. Povsod smo lepo sprejeti, saj so nastopi deklet in fantov v slovenskih narodnih nošah vedno »prava paša« za ušesa in oči.

V zadnjih letih smo veliko časa namenjali uvajanju mladih glasbenikov v delo orkestra. Skrb za izobraževanje in stalen dotok mladih se nam je obrestovala, kajti

prihajati so začeli novi godbeniki. Nekateri med njimi še vedno obiskujejo glasbeno šolo in s tem prispevajo k dvigu glasbene izobrazbe orkestra in h kakovostnejšemu igranju. V vseh letih, odkar z glasbeno šolo redno sodelujemo, je pri orkestru na novo začelo igrati 16 mladih godbenikov.

Bilo nas je vedno več in prostori za vaje so postali premajhni. Skenili smo, da jih bomo temeljito prenovili. Prenova je bila potrebna, ker prostori niso bili izolirani in pozimi brez kurjave. V okviru finančnih možnosti smo se odločili, da bo prenova potekala v dveh fazah. V prvi fazi – začeli smo julija 2000 – smo obnovili prostor za skupne vaje, v naslednjih letih pa prostor, kjer smo uredili učilnice. V obnovo smo vložili okrog 6 milijonov tolarjev in člani opravili nad 1900 prostovoljnih ur dela. Prostore smo v letu 2004 opremili ter s tem izpolnili nalogo, ki smo si jo zadali do praznovanja 25-letnice.

Do 25. obletnice smo si zadali še en cilj: izboljšanje kakovosti igranja. Razlog za to je bila tudi odločitev, da pričnemo s sodelovanjem na tekmovanjih Zveze slovenskih godb, v katero smo se včlanili leta 2001. Maja istega leta smo se udeležili tekmovanja v 4. težavnostni skupini, ki je bilo v Sv. Antonu pri Kopru. Dosegli smo srebrno plaketo in glede na to, da je bilo to naše prvo tekmovanje, smo bili z uvrstitvijo zadovoljni. Z Zvezo slovenskih godb sodelujemo še na drugih področjih: udeležujemo se seminarjev, izobraževanj in posvetov, ki jih prireja. Poleg tega smo v letu 2001 s trobilno zasedbo orkestra prvič sodelovali na regijskem tekmovanju, kjer smo prav tako dosegli srebrno plaketo.

21. tekmovanje slovenskih godb, Sv. Anton pri Kopru. Foto: Arhiv PO

Igranje v orkestru zahteva od vsakega posameznika veliko časa in samodiscipline, predvsem glede udeleževanja vaj. Te potekajo dvakrat tedensko in mnogi zanje in za nastope orkestra, na katerih preživimo številne konce tedna, žrtvujemo svoj dopust. Čeprav ni vedno lahko, na vsa odrekanja kmalu pozabimo, saj nas igranje veseli in v glasbi najdemo zadoščenje, mir ter sprostitvev od vsakodnevnega hitenja in naporov. Vsi skupaj se zavedamo, da noben nastop ni nepomemben in da vsak izmed članov prispeva pomemben kamenček v mozaiku delovanja orkestra. Tudi vsakoletni pikniki članov orkestra skupaj z njihovimi družinskimi člani prispevajo k temu, da se v orkestru dobro razumemo in se med nami vzpostavijo močnejše prijateljske vezi.

Vseh uspehov in zagnanega dela v zadnjem obdobju ne bi bilo brez prizadevnega vodstva. Leta 2000 je vodenje orkestra prevzel Boštjan Demšar, ki si je že prej kot tajnik zelo prizadeval za ustanovitev glasbene šole ali vsaj za poučevanje instrumentov za potrebe orkestra v Železnikih. Pri delu nas je spodbujal in motiviral, da smo sledili njegovim smelim zamislim in idejam. Marsikdaj ni bilo lahko, saj imamo skoraj vsi še številne druge obveznosti, a zavedali smo se, da gre za napredek orkestra. To je bila zadostna spodbuda in zagotovilo, da bo naš trud poplačan.

Pika na i pred praznovanjem »srebrnega« jubileja

V letu 2003 nam je uspelo ne le izpolniti zastavljene cilje, ampak jih celo preseči. Imeli smo 28 nastopov; vse od Soriške planine, po Selški dolini, do kamniškega konca in Bleda. Sončno junijsko nedeljo smo gostovali pri zamejskih Slovencih v bližini Celovca, kamor so nas povabili ob njihovem krajevnem praznovanju.

Piko na i so delu v tem letu postavile »neglasbene aktivnosti«. Zaključili smo z obnovo prostorov in na našo pobudo ustanovili Mažoretno društvo. Spretnosti si je oktobra začelo nabirati 18 deklet, ki odslej s svojimi plesnimi vložki popestrijo nekatere naše nastope. V kraju želimo povečati zanimanje otrok za glasbo, zato smo zanje v šolskem letu 2003/04 organizirali glasbene delavnice, ki jih je obiskovalo kakih 45 otrok. V orkestru smo začeli razmišljati dolgoročno in zato pripravili strateški načrt orkestra za obdobje 2004–2007, ki pri finančnih obveznostih vključuje tudi Občino.

Ob praznovanju 20. obletnice smo z izdajo prve kasete in zgoščenke izpolnili veliko željo nas godbenikov in dirigenta Damjana Tomažina. Na izdelek smo še danes ponosni, kajti vse do zaključka snemanja nismo verjeli, da smo tega sposobni. Ko smo dobili prve kasete in zgoščenke, je bilo navdušenje tako veliko, da smo si že takrat zadali cilj, da novo zgoščenko izdamo spet ob 25. obletnici orkestra. S pripravo programa za snemanje so se pričele priprave na praznovanje jubileja. Te so vključevale tudi načrt, da bi v jubilejnem letu v Železnikih organizirali tekmovanje slovenskih godb in srečanje pihalnih orkestrorv Gorenjske. Predlogi so bili sprejeti, saj smo kmalu, v začetku leta 2004, dobili potrditev, da bosta obe prireditvi v Železnikih.

Snemanje kasete in zgoščenke, kinodvorana na Češnjici. Foto: Damjan Demšar

Snemanje druge zgoščenke je v kinodvorani na Češnjici potekalo v dveh delih. Prvi del smo posneli spomladi leta 2002, drugega pa 13. marca 2004. Posnete so skladbe različnih žanrov: koncertne, zabavne, narodnozabavne in koračnice. Med njim je tista, ki smo si jo vsi najbolj želeli – Selska dolina, avtorja Franca Potočnika. Pesem, na katero smo ponosni vsi glasbeniki Selske doline, so med prvimi izvajali Fantje s Praprotna. Potpuri Viže Obzorja sestavljajo pesmi različnih avtorjev, ki jih je igral ansambel Obzorje. Za obe skladbi je aranžma za Pihalni orkester Alples Železniki naredil Vinko Štucl, eden najbolj znanih skladateljev za pihalne orkestre v Sloveniji. Koračnico Alpenfest marsch, za katero je besedilo v slovenščino prevedel dirigent Damjan Tomažin, smo posneli skupaj s pevskim zborom. Naš pogum se kaže s tem, da je na zgoščenki skladba Our director, ki smo jo na božično-novoletnem koncertu leta 2002 posneli v živo. Posebnost druge zgoščenke pa je skladba Highland Cathedral, v kateri se kot solist na dudah predstavi naš član Erik Potočnik.

»Srebrni« člani Pihalnega orkestra Alples Železniki

Ob praznovanju srebrne obletnice je prav, da predstavimo tiste člane, ki skupaj z orkestrom praznujejo srebrni jubilej glasbenega ustvarjanja in igranja v pihalnem orkestru. Leta 1979 so začeli kot otroci in takrat se gotovo niso zavedali, da bodo čez 25 let prav oni tisti, ki bodo predstavljali nosilni steber Pihalnega orkestra. Na prvo srečanje so prišli z različnimi občutki, različnimi pričakovanji in na različne načine; nekateri peš, drugi s kolesom, tretji spet kako drugače. Skoraj nihče ni znal igrati nobenega instrumenta in zanje je bilo to prvo srečanje s čudovitim svetom glasbe. Vsem sta bila skupna veselje do igranja in vztrajnost, ki jih v Pihalnem orkestru Alples Železniki »drži« že 25 let. Iskreno upamo in si želimo, da bi bilo tako tudi v prihodnjih 25 letih.

V Pihalnem orkestru vztrajajo že 25 let:

1. Tomaž Mohorič
2. Rafko Habjan
3. Roman Gartner
4. Vili Berce
5. Tone Jelenc
6. Zdravko Berce
7. Peter Polajnar
8. Miha Nastran
9. Marko Nastran
10. Matevž Nastran

V Orkestru vztrajajo že 25 let. Foto: Boštjan Demšar

»Srebrnim« godbenikom se pridružuje blagajničarka Zdenka Pfajfar, za katero v orkestru pravimo, da je njen instrument blagajna. Z nami je od vsega začetka, »še od predporoda«, pravi sama. Računovodstvo orkestra je vodila, ko je ta deloval še v okviru Alplesovega sindikata. V vseh 25 letih delovanja orkestra nas je spremljala in spoznavala naše »radosti in bolečine«. Zahvaljujemo se ji za zvestobo, ker je vztrajala tudi v najtežjih trenutkih in skupaj z nami upala na boljše čase. Marsikdaj se je zgodilo, da po zaključku občnega zbora, koncerta ali drugega nastopa nismo »našli računa«, kadar smo imeli večerjo v Okrepčevalnici Pfajfar.

Člani Pihalnega orkestra Alples Železniki

Godbenice in godbeniki Pihalnega orkestra prihajamo iz različnih krajev Selške doline: iz Sorice, Davče, Smoleve, Dražgoš, Studena, Selc, Ševelj, Knap in Bukovice. Večina članov prihaja iz Železnikov in bližnjih naselij. Med nami sta godbenika, ki prihajata iz Škofje Loke in iz sosednje Poljanske doline. Pestrost članov se kaže tudi

v poklicih in delu, ki ga opravljamo, vsem pa nam je skupna ljubezen do glasbe in glasbenega ustvarjanja.

Prvič se lahko pohvalimo, da je med nami kar 9 deklet. To je največje število, odkar obstaja orkester, saj so bile običajno med nami le dve ali tri godbenice. Vključno z blagajničarko in dirigentom v Orkestru deluje 49 članic in članov. V zadnjih letih se nam je pridružilo veliko mladih godbenikov, zato po starosti sodelujočih spadamo med mlajše pihalne orkestre v Sloveniji.

Ob 25. obletnici (Foto: Aleksander Čufar)

V jubilejnem letu 2004 v Pihalnem orkestru sodelujejo:

flavta	Melita Šlegel	I. trobenta	Jure Šolar
	Monika Čemažar	II. trobenta	Zdravko Berce
	Andreja Eržen	III. trobenta	Borut Pohar
	Špela Jelenc	altrog	Blaž Kuhar
	Katarina Mohorič	tenor	Tomaž Mohorič
	Erika Mohorič		Janez Šolar
	Veronika Šmid	bariton	Roman Gartner
Es- klarinet	Boris Mohorič		Marko Nastran
I. klarinet	Peter Polajnar	I. pozavna	Aljaž Čufar
	Anže Berginc	II. pozavna	Gašper Gasser
II. klarinet	Matevž Nastran	III. pozavna	Luka Jelenc
	Anton Šolar	b-bas	Vili Berce
	Jakob Rejec		Janez Gartnar
III. klarinet	Aleš Tolar	f-bas	Rafko Habjan
	Gorazd Rant		France Jelenc
	Sebastjan Kamenšek	mali boben	Klemen Štibelj
altsaksofon	Erik Potočnik		Gregor Bogataj
	Jan Medičevc	veliki boben	Robi Berce
tenorsaksofon	Boštjan Demšar	činele	Tone Jelenc
I. krilovka	Tone Habjan	bobni	Klemen Markelj
	Gašper Pokorn	zvončki	Nina Bogataj
II. krilovka	Blaž Šmid	baskitara	France Čufar
	Tilen Jelovčan	glas. delavnice	Helena Rihtaršič
III. krilovka	Miha Nastran	blagajna	Zdenka Pfajfar

Tekmovanje slovenskih godb v 4. in 2. težavnostni skupini

Zveza slovenskih godb v okviru svojega delovanja vsako leto organizira tekmovanje slovenskih godb. Zaradi velikega števila godb in pihalnih orkestrrov, ki so včlanjeni v Zvezo (102), ter različnih kakovosti igranja so ti razdeljeni v različne težavnostne skupine:

- 4. težavnostna skupina,
- 3. težavnostna skupina,
- 2. težavnostna skupina,
- 1. težavnostna skupina,
- koncertna skupina.

Celoten tekmovalni cikel je dolg 3 leta. Prvo leto je tekmovanje v 4. in 2. težavnostni skupini, naslednje leto v 3. in 1. in zadnje leto v koncertni skupini. Vsaka godba ali orkester, ki želi sodelovati na tekmovanjih, najprej začne v 4. težavnostni skupini in potem, glede na kakovost svojega igranja, postopoma napreduje v višje težavnostne skupine. Nastope orkestrrov spremlja tekmovalna žirija, ki na podlagi

zaigranih skladb orkester oceni in nato Zveza slovenskih godb, glede na doseženo oceno, podeli priznanja:

- priznanje za sodelovanje - doseženih do 70 % možnih točk,
- bronasto plaketo - doseženih nad 70 % možnih točk,
- srebrno plaketo - doseženih nad 80 % možnih točk,
- zlato plaketo - doseženih nad 90 % možnih točk,
- zlato plaketo s pohvalo - doseženo nad 95% možnih točk.

Prvega tekmovanja slovenskih godb, kjer smo si priigrali srebrno plaketo, smo se udeležili leta 2001, ko smo se v Zvezo slovenskih godb tudi včlanili. Poleg sodelovanja na tekmovanjih in aktivnega sodelovanja v Zvezi, smo v okviru praznovanja 25-letnice želeli organizirati tekmovanje slovenskih godb v Železnikih, zato smo se za organizacijo tekmovanja v 4. in 2. težavnostni skupini prijaviли na razpis Zveze slovenskih godb. Posebna komisija Zveze je preverila, ali izpolnjujemo vse pogoje in kakšna je akustičnost dvorane - tekmovalnega prostora, in že čez nekaj tednov smo dobili našo kandidaturo potrjeno.

Tako je v soboto, 15., in nedeljo, 16. maja, v organizaciji Pihalnega orkestra Alpes Železniki v športni dvorani v Železnikih potekalo 24. tekmovanje slovenskih godb. Tekmovanja v 4. težavnostni skupini se je v soboto udeležilo 14 pihalnih orkestrrov:

1. Pihalni orkester mestne občine Kranj,
2. Pihalni orkester radeških papirničarjev,
3. Godba Bakovci,
4. Pihalni orkester Tolmin,
5. Glasbeno društvo Bohinj,
6. Pihalna godba Vrhpolje,
7. Mestni pihalni orkester Radlje ob Dravi,
8. Pihalni orkester štorskih železarjev,
9. Ribniška pihalna godba,
10. Pihalni orkester Ljutomer,
11. Društvo »Brkinska godba 2000«,
12. Gasilska godba Vuzenica,
13. Godba na pihala Središče ob Dravi,
14. Pihalni orkester Alpes Železniki.

V nedeljo pa so v 2. težavnostni skupini nastopili štirje orkestri:

1. Pihalni orkester KUD »15. februar« Komen,
2. Pihalni orkester Rudnika Mežica,
3. Pihalni orkester Tržič,
4. Pihalni orkester Ricmanje.

V dveh dneh se je v Železnikih zvrstilo 18 pihalnih orkestrrov in skupaj nad 800 glasbenikov. Vsak orkester je v Železnike prišel dve uri pred svojim nastopom, da

se je v osnovni šoli pripravil na nastop in pred prihodom na tekmovalni prostor opravil vse formalne obveznosti preverjanja s strani Zveze slovenskih godb. Po končanem nastopu in zasluženem kosilu je bil možen ogled Železnikov ali spremljanje nastopov drugih orkestrrov in nato podelitev priznanj.

Tekmovanje je spremljala petčlanska mednarodna žirija, ki so jo sestavljali:

1. prof. Tomaž Habe - predsednik
2. Jože Hriberšek
3. prof. Alojz Zupan
4. univ. prof. dr. Wolfgang Suppan (Avstrija)
5. dr. Friedrich Andras (Madžarska)

Vsak orkester se je na tekmovanju predstavil s tremi skladbami; s skladbo za ogrevanje, ki je namenjena uigravanju in privajanju akustiki dvorane, z obvezno skladbo in s skladbo po lastni izbiri, ki mora biti primerna za težavnostno skupino, v kateri orkester nastopa. Pihalni orkester Alples Železniki je na tekmovanju sodeloval z naslednjimi tremi skladbami:

- Pomp and Circumstance - uvodna,
- Združeni - obvezna skladba,
- Belcanto Overture - skladba po lastni izbiri.

Kakovost igranja je bila v obeh tekmovalnih dnevih na visoki ravni. Predstavniki Zveze slovenskih godb in žirije so povedali, da je kakovost igranja slovenskih godb in pihalnih orkestrrov v zadnjih nekaj letih zelo napredovala. To je posledica dobrega sodelovanja godb in orkestrrov z glasbenimi šolami in ti rezultati se najbolj pokažejo na tekmovanjih.

21. tekmovanje slovenskih godb. Foto: Damjan Demšar

V 2. težavnostni skupini sta Pihalni orkester KUD »15. februar« Komen in Pihalni orkester Tržič prejela zlati plaketi s pohvalo, preostala dva pihalna orkestra pa zlati plaketi. Pihalnim orkestrom v 4. težavnostni skupini sta bili prav tako podeljeni dve zlati plaketi s pohvalo; Pihalnemu orkestru mestne občine Kranj, za doseženih 96,3% možnih točk, in Pihalnemu orkestru radeških papirničarjev, za doseženih 95,6% možnih točk. Poleg tega so bile podeljene še tri zlate plakete in eno izmed njih je dobil Pihalni orkester Alples Železniki. Tega uspeha smo bili resnično veseli, saj smo si zanj z mnogimi vajami vsi zelo prizadevali.

Praznovanje 25-letnice

Od leta 1979, ko je Pihalni orkester Alples Železniki začel s prvimi vajami, je minilo 25 let. To je kar dolga doba, a je za marsikoga – predvsem za »srebrne« člane orkestra – minila zelo hitro. Jubilej nam veliko pomeni, zato smo se nanj s snemanjem druge zgoščenke in obnovo naših prostorov pripravljali že nekaj let prej. Praznovanje se je s 24. tekmovanjem slovenskih godb začelo sredi maja, tisto pravo pa je bilo od petka, 4., do nedelje, 6. junija.

V petek zvečer je bilo slovesno odprtje obnovljenih prostorov, v katerih se bodo izobraževali mladi glasbeniki, godbenice in godbeniki ter na vajah kalil celotni orkester. Prostore sta odprla župan občine Železniki Mihael Prevc in direktor podjetja Alples Železniki Francelj Zupanc, blagoslovil pa jih je župnik Franc Dular. V kratkem kulturnem programu ob otvoritvi so se s solističnimi nastopi predstavili

mladi člani orkestra, ki obiskujejo glasbeno šolo. V obnovljenih prostorih, ki so bili na ogled vse tri dni praznovanja, je bila tudi fotografska razstava o 25-letnem delovanju orkestra.

Vrhunec praznovanja je bil sobotni slavnostni koncert, ki je potekal pod šotorom na parkirišču pred podjetjem Alples. Na njem smo predstavili našo drugo zgoščenko z naslovom Selška dolina, zato je bil repertoar koncerta večinoma sestavljen iz skladb, ki so na zgoščenci. Predstavili smo se tudi s skladbami, s katerimi smo na majskem tekmovanju godb dosegli zlato plaketo. Na koncertu so bile podeljene bronaste, srebrne in zlate Gallusove značke, ki jih za dolgoletno ljubiteljsko ukvarjanje z glasbo podeljuje Javni sklad za kulturne dejavnosti Republike Slovenije. Značke so prejeli:

- bronaste Gallusove značke (več kot 5-letno ukvarjanje z glasbo):
Gregor Bogataj, Monika Čemažar, Andreja Eržen, Blaž Kuhar, Klemen Markelj, Jan Mediževac, Borut Pohar, Erik Potočnik, Gorazd Rant in Aleš Tolar;
- srebrne Gallusove značke (več kot 15-letno ukvarjanje z glasbo):
Robert Berce, Boštjan Demšar, Anton Habjan, Boris Mohorič, Melita Šlegel, Anton Šolar, Janez Šolar, Jure Šolar, Klemen Štibelj in Damjan Tomažin;
- zlate Gallusove značke (več kot 25-letno ukvarjanje z glasbo):
Vili Berce, Zdravko Berce, Roman Gartner, Rafko Habjan, Anton Jelenc, Tomaž Mohorič, Marko Nastran, Matevž Nastran, Miha Nastran in Peter Polajnar.

Praznovanje 25-letnice. Foto: Damjan Demšar

Jubilejni koncert se je zaključil s presenečenjem. Za vse godbenice, godbenike, njihove družinske člane in naše goste smo razrezali torto v obliki številke 25. Koncert smo obenem izkoristili kot priložnost za zahvalo glavnemu sponzorju. Za 25-letno vztrajanje na skupni poti smo direktorju podjetja Alples Francu Zupancu podarili knjigo. Člani orkestra smo s knjižnim darilom izkazali pozornost tudi predsedniku Boštjanu Demšarju, saj brez njegove pripravljenosti in vztrajnosti pri vodenju orkestra v zadnjih letih ne bi bilo opravljenega toliko dela. Veseli smo bili vseh daril in spodbudnih besed, ki so nam jih na slavnostnem koncertu namenili predstavniki godb in orkestrrov, s katerimi že dolgo sodelujemo.

Nedeljsko popoldne je bilo namenjeno srečanju pihalnih orkestrrov Gorenjske. Tako so v Železnike prišli godbeniki iz Godbenega društva Bohinj, Pihalnega orkestra Tržič, Pihalnega orkestra Jesenice - Kranjska Gora in Mestnega pihalnega orkestra Škofja Loka. Posebna gosta ob praznovanju našega »srebrnega« jubileja sta bila Godba Gorje in Pihalni orkester Alpina Žiri.

Srečanje smo pričeli s povorko iz Dašnice do prireditvenega prostora. V povorki je poleg »naših« mažoretk sodelovalo pet orkestrrov, ki so se nato na odru pod šotorom vsak posebej predstavili s tremi skladbami. Praznovanje smo zaključili s presenečenjem za obiskovalce - skupnim nastopom Godbe Gorje, Pihalnega orkestra Alpina Žiri in Pihalnega orkestra Alples Železniki. Skupaj je več kot 100 muzikantov zaigralo tri skladbe, ki so navdušile občinstvo.

Vsi obiskovalci prireditev ob našem praznovanju so dobili bilten »Naših 25 let«. V njem je prvič na enem mestu predstavljeno delo orkestra od prvih dni ustanovitve do snemanja zgoščenke, marca 2004. Kronološko so zbrani in popisani vsi pomembnejši dogodki, ki so bili kje zapisani ali pa so nam godbenikom ostali v spominu. Skupaj sta jih zbrala in spisala Leja Drofenik in Klemen Štibelj.

Pihalni orkester Alples Železniki bo igral še naprej

Pihalni orkester Alples Železniki je na področju kulturnih dejavnosti v občini Železniki zagotovo eno najbolj aktivnih društev. Sodelujemo na številnih prireditvah in veseli smo tolikih povabil nanje, saj je to znak, da nas ljudje radi poslušajo. S prisotnostjo v kulturnem prostoru želimo delovati širše - povezovati različna društva našega okraja in s tem krepiti meddruštveno sodelovanje. Zavedamo se, da bo to pripomoglo k nadaljnjemu kulturnemu razvoju in promociji občine Železniki.

Zaradi mladih godbenikov v orkestru, katerih delež v zadnjih letih narašča, pomembno sodelujemo pri vzgoji in izobraževanju. Temu bomo veliko pozornosti namenjali tudi v prihodnje. Prizadevali si bomo za širitev glasbene šole v Železnikih v prostorskem in programskem smislu. Okrepiti želimo sodelovanje z drugimi izobraževalnimi ustanovami, Osnovno šolo ter drugimi društvi in posamezniki, ki s svojim delom prispevajo k napredku na področju kulture v našem okolju. V šolskem letu 2003/04 je glasbeno šolo obiskovalo 20 učencev - 7 jih je bilo vpisanih v prvi letnik - kar je znamenje, da v kraju je zanimanje za orkester. Mlade, poleg veselja do glasbe, k sodelovanju v orkestru pritegne tudi sproščeno in prijateljsko vzdušje med nami godbeniki in močna predanost glasbenemu ustvarjanju.

Z včlanitvijo v Zvezo slovenskih godb in udeleževanjem na tekmovanjih, ki so organizirana v okviru Zveze, smo postavili nov mejnik v zgodovini orkestra. Tekmovanj smo se začeli udeleževati v 4., naš cilj pa je uvrstitev v 2. težavnostno skupino. Vemo, da je na določenih področjih treba kakovost našega igranja izboljšati, zato si za izboljšanje vsi godbeniki zelo prizadevamo. Dodaten zagon pri tem nam dajeta tekmovalni duh in izziv, ki ga takšna tekmovanja pomenijo.

V prihodnosti želimo z nastopom na televiziji povečati prepoznavnost Pihalnega orkestra Alples Železniki v slovenskem prostoru. Dirigent nas spodbuja pri uresničevanju ideje o snemanju videospota, ki bi prav gotovo največ prispeval k naši uspešni predstavitvi.

Za izmenjavo izkušenj, prijateljsko povezovanje in druženje so pomembna gostovanja v tujini. Tem se v zadnjem obdobju nismo veliko posvečali, vendar jim bomo v naslednjih letih namenili več pozornosti. Vzpostaviti želimo stike z orkestri iz drugih držav in ne skrivamo želje po udeležbi na kakšnem mednarodnem festivalu.

Zaključek

S svojim glasbenim delovanjem smo v kulturni podobi Železnikov in celotne Selške doline pustili pomemben pečat. Glede na število prireditev, na katerih sodelujemo, lahko rečemo, da smo postali nepogrešljivi del kulturne ponudbe v kraju. Naša prepoznavnost se povečuje tudi drugod po Sloveniji, saj vedno več povabil za igranje dobivamo iz drugih krajev, zato mnogi ta košček domovine poznajo prav po nastopih Pihalnega orkestra Alples Železniki. Upravičeno smo lahko ponosni nase in na vse, ki so nam pomagali ali kakorkoli prispevali k temu, da smo danes precej uveljavljen orkester, ki mu je v vseh teh letih uspelo bogatiti kulturno podobo in ponudbo Selške doline. Prav zato bi se radi zahvalili vsem, ki nam stojite ob strani.

Prvi v tej vrsti je naš glavni pokrovitelj podjetje Alples, d. d., katerega zaposleni so bili pobudniki za ustanovitev orkestra. Podjetje nam je, razen v letu njegovih največjih težav, vedno stalo ob strani in nas finančno podpiralo. Veliko pripravljenost za dobro sodelovanje, je pokazal sedanji direktor Francelj Zupanc, ki želi, da bi bil orkester čim prej v družbi najboljših slovenskih pihalnih orkestrów.

Občina Železniki nas z dotacijami podpira vse od svoje ustanovitve. S prvim županom smo se dogovorili za svojo postavko v občinskem proračunu. To tradicijo nadaljuje sedanji župan Mihael Prevc, ki je v znak dobrega sodelovanja prevzel predsedovanje organizacijskemu odboru za pripravo 24. tekmovanja slovenskih godb v 4. in 2. težavnostni skupini.

Zahvaljujemo se Kmetijsko-gozdarski zadrugi Škofja Loka. Leta 1994 je postala lastnica prostorov, v katerih je orkester začel s prvimi vajami. Od tega leta dalje nam omogoča, da prostore, za katere plačujemo le stroške porabe električne energije in čiščenja, še naprej uporabljamo za vaje in delovanje orkestra. Zadruga je z direktorico Anico Freljih pokazala pripravljenost za nadaljnje sodelovanje in nas podprla pri naši odločitvi o obnovi prostorov. S tem so se bistveno izboljšali razmere za delovanje orkestra.

Iskrena zahvala velja naši publikli, vsem vam, ki nas radi poslušate, prihajate na naše koncerte in druge nastope ter nam s svojimi pohvalami in spodbudami dajete nov elan in potrditev, da smo na pravi poti. Mnogi ste nam na različne načine že velikokrat pomagali. Čeprav to ni bilo javno pohvaljeno, nam je veliko pomenilo in smo (bili) vsake pomoči in pozornosti vedno iskreno veseli.

Za glasbeno ustvarjanje je 25 let hkrati dolga in kratka doba. V Pihalnem orkestru Alples Železniki bomo tudi v prihodnosti nadaljevali in sledili mislim pobudnikov ustanovitve orkestra - da naj bi v njem mladi našli zabavo, se glasbeno izobraževali in izpopolnjevali ter s tem doprinesli k nadaljnjemu kulturnemu razvoju kraja.

Proti tridesetim ...

Pred Pihalnim orkestrom Alples Železniki so bili tudi po praznovanju srebrnega jubileja novi izzivi in nastopi. Največ jih je bilo prav v poletnih mesecih in na vedno več nastopih so nas spremljale »naše« mažoretke. Po praznovanju jubileja smo nastopili na otvoritvi gasilskega doma v Dražgošah, praznovanju dneva državnosti, Čipkarskih dnevih, otvoritvi prenovljene koče na Ratitovcu, Dnevu teric v Davči in mnogih drugih nastopih, leto pa smo zaključili z božično-novoletnim koncertom v športni dvorani. Na njem so se nam prvič pridružili trije mladi godbeniki, še vedno učenci glasbene šole.

Leta 2005 smo poleg drugih nastopov več pozornosti namenili mednarodnemu sodelovanju. Odzvali smo se vabilu našega madžarskega prijatelja g. Andrasa in v začetku julija sodelovali na festivalu pihalnih orkestrrov v Sopronu. To je majhno madžarsko mesto v neposredni bližini avstrijske meje. Znano je po velikem številu kulturnih dogodkov. Prvi dan smo v večernih urah spoznavali mesto in preizkusili vina, ki jih pridelujejo v okoliških vinogradih. In ker smo muzikantje, brez glasbe ni šlo. Na glavnem trgu so nekateri člani orkestra urezali pristno slovensko polko, drugi pa so zaplesali in okoli nas se je takoj zbralo veliko ljudi. Drugi dan se je začel s povorko orkestrrov po mestnih ulicah, ki se je zaključila na glavnem mestnem trgu. Vse sodelujoče orkestre je tam pričakal domači pihalni orkester z mažoretkami, ki so s pozdravno skladbo in koreografijo pozdravili vsak orkester posebej. Večina pihalnih orkestrrov je prihajala z Madžarskega. Poleg nas je bil gost festivala tudi orkester iz Slovaške. Vrhunec povorke je bil skupni nastop orkestrrov na mestnem trgu, kjer smo skupaj zaigrali skladbe, med katerimi je bila koračnica Triglav. V popoldanskih urah smo naše druženje nadaljevali in zaključili v mestnem parku. Vsak orkester se je predstavil s polurnim promenadnim koncertom. Oblečeni v narodne noše smo se poslušalcem predstavili z »domačimi skladbami« in bili nagrajani z bučnim aplavzom.

Na Madžarskem. Foto: Arhiv PO

Od nastopov doma je bil za nas eden najpomembnejših na Dnevu teric. K sodelovanju nas je povabil tenorist svetovnega slovesa, Janez Lotrič. Spremljali smo ga na koncertu, ki ga je imel na prireditvi. To je bila za naš orkester posebna čast in obenem velika izkušnja, saj je svet operne glasbe povsem drugačen od klasičnih koračnic. Ob tej priložnosti smo se naučili arije iz oper *Marechiare*, *Core 'ngrato* in *Rigoletto*.

Na koncertu s tenoristom Janezom Lotričem. Foto: Arhiv PO

Januarja je minilo deset let, odkar nas je zapustil naš prvi dirigent in kapelnik prof. Dragiša Miškovič. V orkestru se nam je zdelo prav, da to obletnico obeležimo. Sredi aprila smo pripravili prireditev, ki smo jo poimenovali »Koncert v spomin prof. Dragiše Miškoviča«. Prireditev smo oblikovali tako, da so v programu, poleg našega orkestra, solo ali s svojimi glasbenimi skupinami nastopili nekdanji učenci prof. Miškoviča. V goste smo povabili člane ansambla Alpski kvintet, v katerem igra

Miškovičev učenec Janez Per, in svetovno znanega pozavnista Kirila Ribarskega. Med glasbenimi kritiki je poznan kot »Poet pozavne«, »Virtuoz« ali »Paganini pozavne«. Rodil se je v Makedoniji, kjer je končal srednjo glasbeno šolo, diplomiral je pri prof. Dragiši Miškoviću na Akademiji za glasbo v Ljubljani, magisterij pa opravil na Glasbeni akademiji v Zagrebu. Koncertiral je že po vsem svetu in v svetovnih glasbenih prestolnicah vodil mojstrske seminarje. Različni skladatelji z vsega sveta so mu posvetili 54 glasbenih del. Posebej za ta koncert je prišel iz Skopja in se občinstvu s solo točkami ob spremljavi orkestra predstavil s tremi skladbami: Ples z baklami, Čardaš in Bavarska polka. Vrhunec koncerta je bila skladba Polka s pozavno, ki so jo skupaj zaigrali nekdanji učenci prof. Miškovića: Kiril Ribarski, Janez Per, naš dirigent Damjan Tomažin ter dva druga učenca, ki sta bila prisotna na koncertu, Matjaž Mikuletič in Zoran Smokovič. Tej skupini sta se pridružila še naša godbenika Luka Jelenc in Aljaž Čufar, učenca Damjana Tomažina.

Koncert v spomin prof. Dragiše Miškovića. Foto: Arhiv PO

V letu 2005 smo imeli skupno nad 20 nastopov. Poleg drugih nastopov smo prvič sodelovali na srečanju pihalnih orkestrov v Goriških Brdih, ki je potekalo v okviru Praznika češenj, in septembra v Škofji Loki z domačimi vižami razveseljevali gorenjske upokoјence. Z letom 2005 smo začeli pisati natančno kroniko nastopov. Na poseben obrazec za vsak opravljen nastop napišemo, na kateri prireditvi smo nastopali, kaj in kdo smo igrali ter morebitne druge posebnosti prireditve. Veliko pozornosti posvečamo najmlajšim občanom Občine Železniki, saj zanje že tretje leto organiziramo glasbeno pripravnico, v prihodnje pa bi v svet glasbe

radi vključili čim več odraslih. Na glasbenem področju bomo posebno pozornost posvetili kakovosti igranja in pridobivanju novih članov. Radi se bomo odzvali vsem povabilom za nastopanje in se pripravili na snemanje naše tretje zgoščenke.

Viri:

1. Poročilo o delu Pihalnega orkestra Alples Železniki od ustanovitve do novembra 1982.
2. Poročila predsednikov o delu Pihalnega orkestra Alples Železniki za leta 1983 - 2003.
3. Poročila tajnikov o delu Pihalnega orkestra Alples Železniki za leta 1997 - 2003.
4. Zapisnik ustanovnega občnega zbora Pihalnega orkestra Alples Železniki, 13. 11. 1982.
5. Zapisnik izrednega občnega zbora Pihalnega orkestra Alples Železniki, 15. 12. 1987.
6. Zapisniki občnih zborov Pihalnega orkestra Alples Železniki v letih 1984 - 2004.
7. Strateški načrt Pihalnega orkestra Alples Železniki za obdobje 2004 - 2007.
8. Glasilo OZD Alples, november 1979 - december 1989.
9. Volčjak, Marija: »Najmlajša slovenska godba«. V: Gorenjski Glas, 7. november 1980, stran 5.
10. Arhiv Pihalnega orkestra Alples Železniki.

Umetnikom in obiskovalcem prijazna galerija

Ob 15 - letnici delovanja Galerije Fara

Galerija Fara je našla prostore v domači hiši, oziroma točneje v nekdanji kleparski delavnici na Cesti talcev 2. Svoja vrata je na stežaj in na veliko presenečenje mnogih okoliških in ne samo okoliških stanovalcev odprla oktobra 1990 z veliko razstavo o konjih v organizaciji škofjeloškega Fotokluba Anton Ažbe. Jeseni leta 2005 je potemtakem preteklo že polnih 15 let neprekinjenega »obratovanja« galerije. Nezaupanje in dvomi o povsem novem in drugačnem podjetju so se polagoma umaknili zaupanju. Izhajali niso zgolj iz dejstva, da se je galerija naselila v nekdanjo kleparsko delavnico, marveč tudi iz nepoznavanja galerijske dejavnosti kot zasebnega podjetja, oziroma kot načina preživetja.

To je bil čas osamosvajanja Slovenije iz »objema« ali bolje iz oklepa skupne jugoslovanske države in mnogi Slovenci so tedaj že slutili, da prihaja čas, ko se bo moral tudi vsakdo od nas osamosvojiti, to je postaviti na lastne noge. Nemalo Slovencev je v tistem času intenzivno tuhtalo, kaj početi, oziroma česa se lotiti. Zasebna iniciativa je bila predstavljena kot ena izmed najbolj obetavnih možnosti. Za majhen denar je bilo ustanovljenih veliko število novih podjetji, mnogo od njih tudi »na zalogo«, za vsak slučaj pač.

V takšnem premišljevanju je tudi gospa Mirjana Šifrar prišla na idejo, da bi se z razstavljanjem in prodajo likovnih del zainteresiranim kupcem dalo tudi nekaj zaslužiti in s tem preživeti. Zelo verjetno je imela v mislih tudi kulturno poslanstvo galerije, ali pa je želela s tem samo uresničiti svoje davne sanje in ambicije. V vsakem primeru je bila Galerija Fara ena od prvih v tistem času nanovo ustanovljenih zasebnih galerij, ne samo na Loškem, marveč tudi v širšem slovenskem prostoru. Tudi po 15 letih je galerija še vedno vitalna in pri dobrem zdravju.

V zvezi z odločitvijo za galerijo je ostalo odprto vprašanje, koliko je gospa Šifrar, in z njo tudi drugimi domači, upoštevala dejstvo, da je Loka z okolico prava likovna Meka. Dr. Emilijan Cevc, veliki poznavalec likovne umetnosti, še posebno na Loškem, se že vse življenje sprašuje, zakaj ta fenomen. Po Cevčevem mnenju imamo

na Loškem slovenski Nürnberg in Barbizon hkrati, pri čemer se ta ugotovitev ne nanaša samo na sedanji čas, ampak tudi na več preteklih stoletij. Pojasnjevanje tega fenomena je sicer zelo mikavna, a tudi zelo težavna naloga in vsekakor presega ambicije tega prispevka.

Razstavna dejavnost

Galerija Fara sama sebe opredeljuje bodisi kot razstavno-prodajna, ali kot prodajno-razstavna. Videti pa je, da gre pri menjavanju vrstnega reda teh dveh pojmov bolj za nedoslednost kot za spreminjanje strukture dejavnosti galerije. Slej kot prej le-ta ostaja enaka, saj galerija od vsega začetka do danes ni bistveno spreminjala svojega koncepta. Redno razstavno dejavnost spremlja prodaja slik, ki jih za prodajo namenijo posamezni slikarji, kiparji, grafiki, fotografi in ustvarjalci drugih bolj specifičnih zvrsti, npr. spominki. Pravzaprav galerija od tega živi, saj bi se brez zaslužka od prodaje izdelkov tudi organiziranje razstav prav hitro ustavilo. V enem in drugem pogledu je galerija na široko odprta za zelo širok spekter likovnih umetnikov na eni strani in obiskovalcev na drugi strani.

Razstavljanje in prodaja sta tudi prostorsko posrečeno ločeni dejavnosti galerije. Prvi, večji prostor je namenjen razstavljanju slik in drugih likovnih izdelkov, drugi oziroma zadnji nekoliko manjši prostor pa hranjenju in prodaji le-teh.

Z vidika odmevnosti in pomena za ljubiteljsko in strokovno javnost je vsekakor mnogo pomembnejša razstavna dejavnost. Zato bo najprej govor o njej. S tem želimo tudi opozoriti na pomembno poslanstvo, ki ga je galerija v 15 letih opravila v likovnem življenju Loke in okolice, predvsem v smislu širjenja in razvijanja likovne kulture. Ta trditev nikakor ni brez osnove, saj je iz dokumentacije, ki jo hrani galerija, razvidno, da se je v 15 letih zvrstilo 163 razstav, v povprečju 11 na leto. S tako velikim številom razstav v tako kratkem času se lahko pohvali le malo galerij. Nihanje v številu razstav je razmeroma majhno, le v letu 2001 jih je bilo samo 6, leta 1997 pa celo 13. Pri tem so upošteevane vse razstave, ne glede na njihov vsebinski značaj.

Otvoritev galerije - medklubska razstava fotografij na temo Konj

Število razstav v Galeriji Fara po letih in po vrstah

Leto	Fotografske	Slikarske	Kiparske	Drugo	Skupaj
1990	2	1			3
1991	3	7		2	12
1992	3	9			12
1993	5	5		1	11
1994	4	4	1	1	10
1995	5	5	2		12
1996	5	6			11
1997	5	7		1	13
1998	4	4		1	9
1999	6	6			12
2000	5	8			13
2001		6			6
2002	2	8			10
2003	1	6		1	8
2004	1	7		1	9
2005	2	10			12
Skupaj	53	99	3	8	163

Največ je bilo slikarskih razstav (99), fotografskih je bilo 53, pod rubriko drugo je uvrščenih 8 razstav, 3 pa so bile izključno kiparske. Ob tem je treba dodati, da so k slikarskim razstavam prištete tudi razstave, pri katerih je šlo za kombinacijo slik in kipov; teh je bilo 5. V rubriko drugo so uvrščene razstave, ki jih ni mogoče uvrstiti v nobeno od navedenih kategorij in tudi ni povsem jasno, ali jih obravnavati kot umetnost ali kot obrt: vitraži (3), ročno tkanje, kulturna dediščina, usnje v okvirju, tapiserije in sveče.

Nekaj podobnega je mogoče reči tudi glede fotografskih razstav, ki se po svojem umetniškem dometu zelo razlikujejo med seboj. Z vidika kritike in tudi ljubiteljev umetnosti so na najbolj ugoden odmev naletele fotografske razstave na temo Konj, ki se jih je med leti 1990 in 2002 zvrstilo 7, vse v organizaciji škofjeloškega Fotokluba Anton Ažbe. Posebej velja omeniti, da so v dveh primerih v Galeriji Fara gostovali tudi fotografi iz tujine, arhitekt Mark Nedzbal iz Amerike in člani fotokluba »G« iz Gradca. Med domačimi bolj znanimi fotografi velja omeniti Petra Pokorna, Janeza Šifrarja, Janeza Pelka in Boštjana Gunčarja. V letih med 1990 in 2000 je bilo fotografskih razstav na leto precej več kot kasneje; leta 1999 jih je bilo celo 6, v letih 1993, 1995, 1997 pa po 5. Fotografske razstave so priložnostno ocenjevali tudi znani likovni kritiki, kot so Cene Avguštin (razstava 14 članov Foto-kino kluba Radovljica leta 1991), Andrej Pavlovec (razstava Akti Boštjana Gunčarja) in publicist Miha Naglič (razstava Fotografije Toneta Mlakarja).

Slikarske razstave

Slikarskih razstav se je v 15 letih zvrstilo 99, pri čemer število slikarjev ne odstopa bistveno od te številke. V nekaj primerih sta razstavljala po dva ali več slikarjev hkrati, po drugi strani pa je kar nekaj slikarjev, ki so bodisi posamezno, bodisi v skupini razstavljali več kot enkrat. Največ slikarskih razstav v enem letu (10) se je zvrstilo lani, 9 jih je bilo leta 1992, po 8 pa v letih 2000 in 2002. Samo po 4 so se zgodile v letih 1994 in 1998.

Prvi slikar, ki je razstavljal v Galeriji Fara, je bil domačin, akademski slikar Domen Slana, in sicer že v decembru leta 1990, in zadnja razstavljalca v letu 2005 je bila tudi domačinka, akademska slikarka Maja Šubic. V vmesnem času sta oba sodelovala še na nekaj skupinskih razstavah. Dejstvo, da približno ena tretjina slikarjev prihaja iz Škofje Loke in okolice, dokazuje, da je Galerija Fara v teh letih odigrala pomembno vlogo v promociji domačih likovnih ustvarjalcev, s tem pa tudi pri širjenju in poglobljanju likovne kulture med občinstvom. Najbolj očitno in neposredno se to dogaja tedaj, ko učiteljica likovnega pouka na Osnovni šoli Ivana Groharja in tudi sama slikarka, Milojka Bozovičar, pripelje učence na vodeni ogled razstave, kar se dogaja dokaj redno. Kdaj pa kdaj si pridejo ogledat razstavo tudi otroci iz vrta.

Galerija Fara se je razmeroma dobro uveljavila tudi v širšem prostoru, predvsem kar zadeva razstavljalce. To najprej dokazujejo slikarji, ki prihajajo iz širšega slovenskega prostora in posebej še tisti, ki prihajajo iz tujine. Med temi je iz najbolj oddaljene dežele Šri Lanke doma Ranil Ranasinghe, ki pa že nekaj let živi v Nemčiji. V Galeriji Fara je razstavljal že dvakrat. Drugič skupaj s Horstom Bühlom, oblikovalcem posod iz dragega kamna iz Nemčije. Slikarka Azita Bijol Hedayati je po rodu iz Irana, živi pa v Kamniku, Adel Seyoun je bil rojen v Bagdadu, akademijo je končal v Sarajevu, živi in ustvarja pa v Desklah, M. M. Šechtova je v Pragi izšolan grafik. Svoje grafike je razstavljala leta 2001.

Ob tem velja povedati, da so vsi umetniki iz tujine akademsko izobraženi in da jih je s spremno besedo pospremila tudi likovna kritika. Najbolj temeljito je Janez Mesesnel osvetlil umetniški profil Adela Seyouna. Na zelo ugoden odmev je naletela tudi razstava akademske slikarke Azite Bijol Hedayati, ki je imela v Galeriji Fara svojo prvo umetniško razstavo. Nepodpisani avtor spremne besede je ob razstavi zapisal: razstavljenе slike prikazujejo močan perzijski vpliv, vpliv, ki je pri nas malo znan, ima pa zelo dolgo tradicijo.

Umetnikov, ki želijo razstavljati v Galeriji Fara, je veliko in v povprečju čakajo približno 2 leti, da pridejo na vrsto. Sam vrstni red pa je praviloma nekakšen kompromis med željami razstavljalcev in galeristom.

Med domačimi slikarji, kiparji in grafiki je največ tistih, ki nimajo akademske izobrazbe, a so se mnogi med njimi izpopolnjevali na različnih občasnih oblikah izobraževanja, na slikarskih kolonijah, pri različnih akademsko izobraženih profesorjih itd. Predvsem pa se zanašajo na svoj bolj ali manj izrazit talent. Med njimi je veliko tudi v širšem slovenskem prostoru znanih in uveljavljenih imen in nekaj lokalnih »posebnežev«. Posebno mesto zasluži sedaj že pokojni Pavle Bozovičar, čigar slike (tihožitja, šopki, krajine) upravičeno dosega zelo visoke cene. O njem je s pravo ekspertizo na otvoritvi razstave nastopil slovenski pisatelj in likovni kritik Jože Hudeček.

Glede na to, da je število slikarjev veliko, je bolj ali manj razumljivo, da vseh ni mogoče naštet. Dejstvo je tudi, da se z navedbo nekaj imen ni mogoče izogniti subjektivnosti izbora. Kot kriterij in kot opravičilo mlajšim umetnikom naj velja starost umetnikov: Jože Peternelj – Mausar, Pavle Sedej, Edi Sever, Miro Kačar, Lojze Ferenc itd.

Število akademsko izobraženih likovnikov, ki so razstavljali v Galeriji Fara, se giblje med 25 in 30, vključno s tistimi iz tujine; približno ena tretjina vseh razstavljalcev. Pri tem je zanimivo, da je bilo takih razstavljalcev v prvih letih delovanja galerije zelo malo, čeprav je prvi slikar, ki se je odločil svoja dela razstaviti v tej galeriji tudi akademski slikar. Z leti se je njihovo število večalo, kar kaže na to, da je galerija tudi med »akademiki« postopoma pridobivala na ugledu. V lanskem letu je bilo med 10 slikarji celo 6 akademsko izobraženih.

Med imeni, ne glede na to, od kod je kdo doma, je vsekakor treba omeniti Karla Pečka, Milogoja Dominka, Dušana Kluna, Doro Plestenjak, pokojnega Iveta Šubica, Majo Šubic, Domna Slano itd.

Med kiparji, ki so imeli samostojne razstave kiparskih izdelkov, je akademski kipar edino Viktor Plestenjak, medtem ko sta druga dva naivca. Isto velja tudi za kiparje, ki so razstavljali skupaj s slikarji. Med njimi se je še posebej uveljavil kipar Bojan Pahor, ki je v galeriji razstavljal trikrat, vsakič skupaj s slikarjem Edijem Severjem.

Na nek način je zanimiva tudi spolna struktura razstavljalcev, pri čemer pa ne gre za natančne številke, saj za skupinske razstave ne obstajajo natančni sezname udeležencev. Zato je treba podatke o tem jemati z rezervo. Z veliko mero gotovosti pa je mogoče trditi, da je razmerje med umetniki moškega in ženskega spola, ki so razstavljali v Galeriji Fara skoraj natančno 2 : 1 (73 : 38), kar pomeni, da je

Ob 15 letnici galerije

moških približno enkrat več kot žensk. V razdobju 15 let se razmerje med spoloma ni bistveno spreminjalo. Samo v letih 1994, 2002 in 2004 so ženske razstavljale večkrat kot moški, v vseh preostalih letih pa je prevladovala zastopanost moških razstavjalcev. Mimogrede velja omeniti tudi to, da se pri fotografijah razmerje med spoloma še mnogo bolj izrazito nagiba v korist moških, približno 5 : 1.

Otvoritve razstav

Otvoritve razstav v Galeriji Fara potekajo po ustaljenem vzorcu, ki je dokaj podoben otvoritvam v drugih galerijah. Praviloma je razstavjalca predstavil bolj ali manj znan likovni kritik in le v izjemnih primerih ni bilo tako. Pri tem je šlo največkrat za objektivne ovire, kot je bolezen, ali zadržanost zaradi drugih obveznosti. Zgodilo se je celo, da je v taki priliki umetnik sam predstavil svoja dela, oziroma svoje slikarstvo. Najbolj prepričljivo in temeljito je v zadnjem času to storil akademski slikar Tomaž Gorjup, bolj na kratko, a zelo prisrčno je to storila tudi Maja Šubic.

V nekaj primerih je predhodno napisani predstavitveni tekst prebral nekdo, ki teksta ni sam napisal, npr. kritikov prijatelj ali galerist sam. Zelo dosledno so bile otvoritve obogatene tudi z glasbeno spremljavo zelo različnih vrsti in različne kvalitete izvajalcev od vrhunskih glasbenikov do učencev glasbene šole. Pogosto so se na ta način otvoritve razstav sprevrgle v pravi kulturni dogodek, ki je obiskovalcem za dolgo časa ostal v lepem spominu.

Kar zadeva število obiskovalcev, je treba povedati, da je obisk v povprečju zelo dober. V nekaj primerih se je zbralo nad 100 ljudi, in to v prostorih, ki takšno

množico težko sprejmejo. To se je praviloma dogajalo tedaj, ko je razstavljal v loškem ali širšem slovenskem prostoru uveljavljen umetnik – ime je pač pritegnilo občinstvo. Po navadi je med obiskovalci tudi nekaj umetnikovih prijateljev, sorodnikov in znancev, ne glede na to, iz katerega konca Slovenije prihaja. Da so obiskovalci praviloma postreženi tudi s pecivom, malimi sendviči, sokovi in celo vinom, naj bo omenjeno le mimogrede. Z vidika stroškov otvoritve pa to niti ni tako malo.

Stroške otvoritev in razstav si največkrat delita galerija in umetnik in le redko kdaj je organizatorjem razstave uspelo pritegniti tudi skromna sponzorska sredstva, in le tedaj, ko je razstavljal Pavel Bozovičar, je nekaj prispevala tudi občina. Stroški, povezani s pripravo in samo otvoritvijo razstave, sploh niso majhni in se pogosto približajo vsoti sto tisočakov. Največji del odpade na likovne kritike, na zavarovanje slik, za kulturni program, na tisk in razpošiljanje vabil in na gostitev.

Likovna kritika

Dogodke in procese na likovnem področju praviloma spremlja tudi likovna kritika. Brez nje se obiskovalec oziroma opazovalec težko znajde v množici ustvarjalcev, zvrsti in smeri. Zato se je mogoče samo strinjati s tistim kar je o nalogah likovne kritike zapisal (ob razstavi likovnih del Vinka Hlebša) mag. Damir Globočnik: »Ena pomembnih nalog likovnokritiškega pisanja je določanje pripadnosti umetnika istim slogovnim smernicam ali vsaj krogu avtorjev, ki jih

Domen Slana, Maja Šubic, Simon Mlakar in Marjana Šifrar

družijo podobni pogledi na likovno problematiko, oziroma uporaba identičnih vsebinskih ali formalnih obrazcev. Pri večini ustvarjalcev zlahka poiščemo odgovore na tovrstna vprašanja, saj poseganje po sorodnih likovnih rešitvah in stremljenje k sorodnim ciljem marsikdaj govori tudi o širši vpetosti umetnika v tokove in gibanja, ki morda določajo podobo aktualnega likovnega trenutka ali nasprotno pričajo o negovanju že uveljavljenih načinov in postopkov.

Če s tega zornega kota motrimo pisne prispevke likovnih kritikov, ki so bili angažirani ob veliki večini razstav v Galeriji Fara, potem je treba ugotoviti, da so njihovi prispevki po svojem poznavanju, po jasnosti izraženih misli, po temeljitosti in ne nazadnje tudi po poštenosti precej heterogeni. Podrobnejša (kritiška) analiza njihovih besedil bi nas seveda odvedla predaleč, zahtevala bi veliko prostora in predvsem tudi veliko znanja. Kritika likovne kritike je vse prej kot lahka naloga. Z navedbo nekaj najbolj prodornih misli oziroma citatov želimo opozoriti na tiste, ki so to nalogo opravili zelo dobro.

Ob razstavi Spomini, sanje - Ive Šubic 1922 - 1989 leta 1999 je dr. Nadja Zgonik zapisala: »Oblikoval je samosvoj slog umetnosti; figuraliko, stilizirano v modernem duhu s sledovi ekspresionizma in kubizma, da je dosegel primitiven, nekako arhaičen izraz. Prizori so inscenirani v nadnaravnih, prividnih prostorih; gre za samosvojo, lokalistično obarvano inačico metafizičnega slikarstva.»

Andrej Pavlovec je ob razstavi Lojzeta Ferenca med drugim zapisal tudi tole: »Vse opisano pokažejo razstavljenе slike s krajinsko motiviko in tihožitji, ki predstavljajo Lojzeta Ferenca kot občutljivega opazovalca s posebnim talentom in solidnim tehničnim znanjem, ki sicer vztraja pri konvencionalni slikarski opredelitvi na meji med romantičnim pogledom in realistično realizacijo motiva. Realizem, nemalokrat poetično obarvan, je postal slikarjevo poglavitno likovno izrazilo, ki ga vodi v slikanje pokrajine v okolici Škofje Loke.»

Dr. Mirko Jutršek je ob razstavi male plastike Bojana Pahorja opredelil takole: »Stilno usmeritev v realizem ter območje realnosti je Pahorju narekovalo že njegovo zgodnje zanimanje za portrete. Ker je z upodabljanjem hotel doseči podobnost, je bil strogo vezan na opazovanje in obnavljanje podobe modela. Popolno svobodo in sproščenost v oblikovanju omogoča vsakemu namreč šele znanje.»

Ob razstavi Velika narava Brigitte Požegaj Mulej je dr. Cene Avguštin zapisal tudi tole: »Velika slikarkina oljna platna, ki nastajajo več mesecev dolgo, so plod tisočerih opažanj, skupek nešteti oblikovnih potez, barvnih nians, svetlobnih odtenkov do temnih senc. V Brigitinih delih se znova obuja v našem modernem in postmodernem času zatajevano slikarstvo, umetnost, ki odpira vrata v naravi, njenim pojavom in preobrazbam.»

Prodaja slik

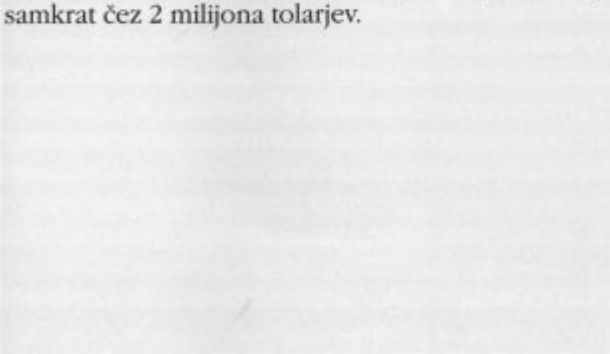
Že uvodoma je bilo omenjeno, da se Galerija Fara od vsega začetka opredeljuje kot prodajno - razstavna galerija. Pri tem se ne omejuje zgolj na prodajo slik, marveč njena ponudba vključuje tudi druge likovne izdelke, kot so grafike, slike na steklo, vitraži, skulpture, spominki, koledarji, čestitke (ročno slikane ali kot grafike), vaze, čipke itd. Pri slikah se ne omejuje samo na izdelke slikarjev, ki so že kdaj razstavljali

v galeriji, ampak ponuja v prodajo tudi slike slikarjev, ki še niso razstavljeni v galeriji. Med temi velja omeniti Franceta Slano, Petra Adamiča in Janeza Hafnerja, saj je za njihove slike veliko zanimanja. Zelo visoko kotirajo tudi Dora Plestenjak, Lojze Florjančič, Pavle Bozovičar, Irena Polanec, Pavle Sedej, Miro Kačar, Jože Peternelj-Mausar, Ana Mlekuž Višnar, Lojze Ferenc, Lojze Tarfila, Edi Sever in drugi.

Sicer pa se pogosto dogaja, da kupci iščejo prav določen motiv, pri čemer avtorstvo slike ni kdo ve kako pomembno. Med kupci je nekaj tudi takšnih, ki načrtno zbirajo slike čisto določenega umetnika in se pri tem na ceno ne ozirajo. V večini primerov slike funkcionirajo kot darila ob okrogli obletnici sorodnika ali sodelavca, ob odhodu v pokoj, neredko pa tudi kot zahvala.

Med letom prodaja slik zelo niha. Nekakšen vrh doseže proti koncu leta, ki se podaljša v januar, najbolj mirno obdobje pa so poletni meseci. Cena slike je seveda pomemben dejavnik pri izboru slike in v veliki večini primerov ne seže čez 100 tisočakov. V posamičnih in zelo izjemnih primerih pa je segla čez milijon in enkrat samkrat čez 2 milijona tolarjev.

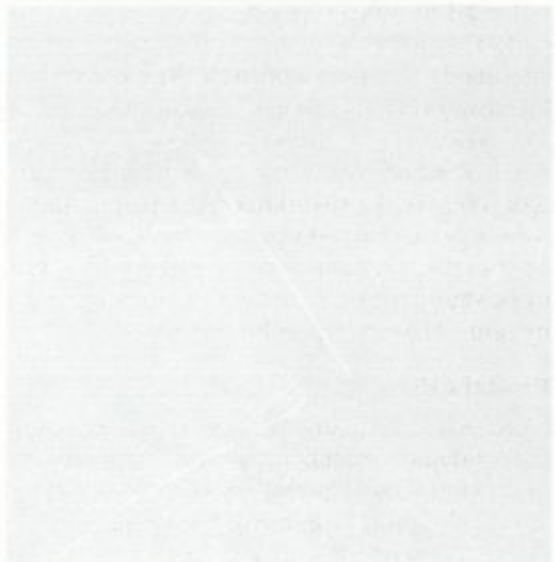
ni čeha, ki je dora več, da
bi bili srečni. Njega med
različnimi pritravniki,
prohiti in godoviti je bila
zaprta najlepše potovanje
kar sem jih doživela. Bist-
line te kar poslušamo v
drug svet.

Dr. Džabar Khand

Veliko vama je leta svetem
zelenila travnikov, polji in goščav.
Tudi pa je razloži občutek,
ki nas obdaja, ko vedno znova
občudujemo izvirno preprosto
"svetlo teh" "svetlo čisto naravo".

Spretnostno se danes po poti
skazi strelski, hrami in ročani
gozd. Približamo se razlitanu,
ki rastejo v njih in spužbo v
red praproti. Obenem skočimo
spoznati njihovo poreklo,
zgradbo, nje in življenja in morda
tudi njihovo uporabo.

Priljubljeni so pri veliki večini
kupcev, razlita. Predstavljajo

LOJZE MALOVRH

Mala čuda narave

PRAPROTNICE-PTERYDOPHITA

Veliko vemo o tem svežem zelenilu travnikov, polj in gozdov. Težko pa je razložiti občutek, ki nas obdaja, ko vedno znova občudujemo izbrano preprosto lepoto teh "malih čudes narave".

Sprehodimo se danes po poti skozi smrekov, listnati in mešani gozd. Približajmo se rastlinam, ki rastejo v njih in spadajo v red praprotnic. Ob tem skušajmo spoznati njihovo poreklo, zgradbo, način življenja in morda tudi njihovo uporabnost.

Praprotnice so po veliki večini kopenske rastline. Predstavljajo

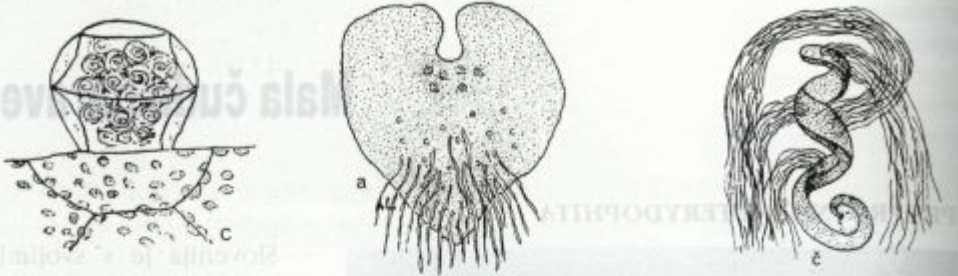
Slovenija je s svojimi naravnimi lepotami tako čudovita in lepa dežela, da ni treba kaj dosti več, da bi bili srečni. Hoja med rastlinami po travnikih, poljih in gozdovih je bila zame najlepše potovanje kar sem jih doživel. Rastline te kar povlečejo v drug svet.

Dr. Oskar Rihard

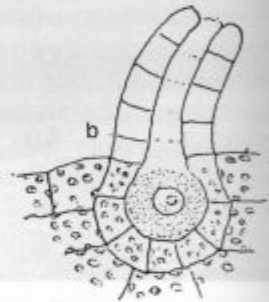
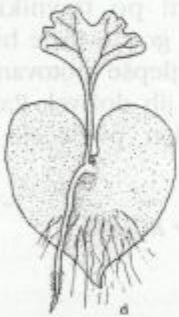

najvišje organizirano skupino nesemenovk. Njihovo telo sestavljajo korenine, steblo in listi, nimajo pa semen. Na robu nekaterih listov so trosovniki z majhnimi trosi. Iz njih zraste predkal (a), ki je osnova za rast nove rastline.

Na njej nastanejo spolni organi (anteridiji-c). Z moškimi spolnimi celicami (spermatozoidi-č) in ženskimi spolnimi organi (arhegoniji-b) s po eno veliko jajčno celico.

Moške spolne celice imajo migetalke, da lahko splavajo po vodi do arhegonijev. Po oploditvi jajčne celice nastane embrij ali mladi sporofil. Iz njega pa se razvije nova praprotni (d). V deblo praprotnic spada večje število družin, ki rastejo pri nas.

1. Kijasti lisičjak – *Lycopodium clavatum*

1. list,
2. plodni list z odprtinami, trosovniki (sporangiji),
3. dva trosna klasa na peclju,
4. tros (spora)

Ima do 1 m dolgo plazeče steblo. Pokončni poganjki so listasto razvejeni in gosto porasli s širokimi listi. Ti se podaljšujejo v brezbarvno lasasto konico.

Na vrhu dolgega pokončnega in redko olistanega peclja ima po dva do tri trosne klase. Plodni listi so rumenkasti, po robu nazobčani. Spore so mrežasto-rebraste. Lisičjake so v preteklosti uporabljali za ometanje krušnih peči.

Raste po suhih krajih med vresjem, v iglastih gozdnih in ob gozdnih poteh.

2. Njvska preslica - *Equisetum arvense*

Na sprehodu v gozd se nahaja pod hišo velika njiva. Na njej je mnogo preslic. Kljub temu da jih včasih rujejo, jih ne morejo iztrebiti. Namreč pri ruvanju se trgajo, korenike pa ostajajo v zemlji. Iz njih pa poženejo nove preslice.

Spomladi iz korenike zrastejo pokončna stebla. Ta so votla. Sestavljena so iz dolgih iztegnjenih členkov (internodijev). Na kolencih členkov so gosti venci rumenkastih koničastih listov. Ti so pri dnu spojeni v obročasto nožnico.

Ta nerazrasla rjava plodna (fertilna) stebela nosijo na vrhu trosni klas, ki je sestavljen iz trosonosnih listov (sporofilov). Listi imajo obliko šesterostrane mizice. Na spodnji strani pa nosi vsak list 5 - 10 vzdolžnih trosnikov (sporangijev). Ti pa imajo le po vrsto trosov.

- a) trosni list,
b) trosonosni list - pogled s strani,
d) tros.

Ko se razvoj plodnega stebela konča, poženejo iz tal jalova (sterilna) stebela. Iz njih pa izhajajo v vretencih zeleni stranski poganjki in listi.

Zelene rastline sprejemajo iz tal kremenčevo kislino (do 16 %) in jo kopičijo v svojih celičnih stenah. Kislina je nepogrešljiv sestavni del človekovega organizma in vezivnega tkiva, kože, kit, ovojnic, las in nohtov.

3. Gozdna preslica – *Equisetum sylvaticum*

1. prečni presek plodnega (fertilnega) poganjka,
2. zgornji del, plodnega poganjka,
3. del neplodnega poganjka,
4. del plodnega poganjka.

Iz viličasto razvejenega tankega podzemnega stebela rastejo vzporedno neplodni in plodni poganjki. Neplodni poganjki so 30 – 50 cm visoki in 3 – 5 cm debeli. Od polovice navzgor so gosto razvejeni. Plodni poganjki so 10 – 60 cm visoki in 1 – 4 cm debeli. Klasi (strombulusi) so na vrhu topi in 15 – 25 cm dolgi. Rastlina raste v zakisanih vlažnih, senčnih gozdovih.

4. Orlova praprot – *Pteridium aquilinum*

1. plodni listič s trosovniki,
2. prečni presek plodnega lističa s trosovniki,
3. tros,
4. prečni presek listnega peclja.

Je tipičen kozmopolit. Razširjena je v vseh delih zemlje, razen v polarnih in puščinskih pokrajinah. Pri nas raste predvsem na zakisani podlagi v svetlih gozdovih in travnatih pobočjih. Imenujemo jo tudi selja in je radioaktivna. Žanjemo jo v jeseni. Ko se

listi posuše na vejah stebela, jo osmukamo in z njo natlačimo blazino in slamnjačo. To je najbolj zdravo ležišče. Zdravi krče, trganje po rokah in revmo. Ima dlakavo koreniko, ki se plazi po tleh. Iz nje izrastejo vsako leto sestavljena, pernato deljena mahala. Ta lahko zrastejo do 2 m visoko in so pokrita z gostimi dlakami. Na njihovi spodnji strani so trosovniki, ki se združujejo vzdolž roba v trosišča. Troši imajo obliko štiristranične piramide z gladkimi površinami. Praprotni ima sposobnost hitrega vegetativnega razmnoževanja. Tako že v kratkem osvoji velike površine.

5. Bukova krpača – *Thelypteris Phegopteris*

Je trajnica s tanko plazečo koreniko. V mladosti je korenika prekrita z dlakastimi luskami. Iz nje poganjajo posamezni rumnozeleni peresasto deljeni listi. Pecelj je prekrit z luskastimi laski in je precej daljši od listne ploskve. Krpice so razporejene v parih. Na vsaki strani jih ima 12 – 20. Spodnji par listov je obrnjen navzdol. Raste v gozdovih do subalpskega pasu.

6. Rjavi sršaj – *Asplenium trichomanes*

Raste pri nas pa tudi še v Aziji in Severni Ameriki. Uspeva na najbolj skalnatih rastiščih. V razpokah skal in zidov najde potrebno senco in vlago. Prepoznavamo ga po nežnih listih, katerih bleščeče temnorjava osrednja žila ima bolj ali manj okrogle segmente. Iz debele korenike rastejo v

šopu zimzeleni enkrat pernato deljeni listi s posamičnimi segmenti. Listni pecelj je ozkokrilat, bleščav in rjav. Trosišča so črtalasta.

7. Jelenov jezik – *Phyllitis scolopendrium*

Raste v vlažnih, senčnih gozdovih. Tam se pojavlja posamič ali v skupinah. Cela listna ploskev ima obliko dolgega jezika. Listi so usnjati, kratkopecljati in s črtalastimi poševnimi trosišči. Rastlina prezimuje in je zdravilna.

8. Navadna sladka koreninica – *Polypodium vulgare*

Pri nas si je sladka koreninica izbrala senčne gozdove na tleh oziroma na skalah. Srečamo pa jo tudi v velikih drevesnih štorih ali deblih. Ime je nastalo zaradi sladkega, skoraj saharinastega okusa, ki ga ima korenika. Ponekod so jo med vojno uporabljali namesto sladkorja.

Listi imajo na spodnji strani številna gola trosišča. Ti se kot okrogli kupčki dobro ločijo od listne površine.

Za zdravilo je uporabna korenika. Te nabiramo v septembru. Operemo jih, razrežemo, posušimo in shranimo v temnih kozarcih. Čaj korenike je zdravilen za dihala, pljuča, hripavost, kašelj, astmo – mehča sluz.

9. Navadna glistovnica – *Dryopteris filix-mas*

Poznali so jo že v antiki – kot zdravilo proti glistam. Francoski kralj Ludvik XVI., ki je leta 1774 zavlada Franciji, je gospe Nouffer iz Švice plačal 1880 cekinov za recept zdravila proti glistam.

Iz 20 – 30 cm dolge debele korenike poganjajo 50 – 150 cm dolgi, lijakasto navpični rumenzeleni, dvakrat pernato deljeni listi. Ti imajo na spodnji strani rjave kupčke – trosišča.

V njih so trosovniki, napolnjeni s trosi. Po dozoritvi trosov odpade ledvičasto zastiralce. Iz trosov se razvijejo najprej predkali, ki so srčaste oblike in zelene. Iz celic na spodnji strani predkali se nato razvije nova praprotna rastlina.

Listni pecelj je kratek, porasel z luskami. Listna ploskev je suličasta s sedečimi segmenti. Raste v senčnih, humusnih gozdovih.

10. Rebrenjača – *blechnum spicant*

Rebrenjače raste v Evropi, Mali Aziji, vzhodni Aziji, na Kavkazu, severni Afriki, Severni Ameriki. Pri nas raste v vlažnih gozdovih na zakisani podlagi. Iz debele korenike poganjajo zimzeleni jalovi listi, ki imajo usnjato, v gladkorobe segmente deljeno listnato ploskev. Listi se razraščajo v rozeto, ki se bolj ali manj prilega k tlam. Nad rozeto pa se dvigajo pokončni plodni listi z debelimi segmenti. Plodni listi so dolgi do 75 cm in so v začetku zelenkasti, kasneje temnorjavi ter na sprednji strani prekriti s trosiči. Sporangiji so veliki, trosi pa ledvičaste ali skoraj kroglaste oblike.

Sprehodili smo se po gozdu. Ker je bil današnji poletni dan zelo vroč, nam je bila senca dreves dobrodošla. Že ob poti smo srečali mnoge rastline praprotnic. Ko smo jih поблиže pogledali, smo zaznali, da so tudi te "čuda narave." Vmes pa smo nabrali še čudovit poletni gozdni šopek tam rastočih rastlin, ki nas bo razveseljeval še nekaj dni v našem domu.

Anton Ažbe v aleji znamenitih Škofjeločanov

(Nagovor ob odkritju spomenika
v Škofji Loki)

Obraz Antona Ažbeta, kot si ga je za spomenik ob stoletnici umetnikove smrti zamislil kipar Metod Frlic, nas gleda s palete, umeščen zgolj v obris, v katerem takoj prepoznamo znamenito, nenavadno umetnikovo obličje. Ob dvojnosti kiparjevega ustvarjalnega prijema pomislimo na Ažbetovo slikarstvo, ki je težilo k skoraj iluzionistični telesnostni prepričljivosti, a je v podobe resničnosti hkrati vnašalo težnje po imaterialni nadzemski ubranosti, zaznamovani s simbolistično neizrekljivo atmosfero. Ta se razlega po Ažbetovih slikah s svetlobnimi stopnjevanji v naslikanih interierih kot glasba, ki povezuje koncentracijo navzven žanrsko ali eksotično obarvanih, navznoter pa melanholično razpoložensko ubranih figuralnih prizorov, kakršen je njegova znamenita Pevska vaja, ter prešinja tudi njegove portrete; vse to pa kaže, kako je bil Ažbetu v ustvarjalnosti, pa tudi v življenju, prvi vedno človek, dojet v svoji samoti in sožitjih.

Cankarjansko krhkega Ažbeta je hrepenenje po umetnosti odpeljalo iz ožin domovine v umetnostna središča, kjer je postal v Münchnu karizmatična pedagoška avtoriteta ter bohemska kulturna znamenitost. Imel je izrazito markantno, v jedru melanholično, a hudomušno, »s ščipalnikom, navihanimi brki in slikovito razkuštranimi lasmi« (kot ga je opisal eden od učencev) »zamaskirano« obličje in skoraj pritlikavo postavo, ki je silila v ljubeznivo karikaturu in živi z veliko ljubeznijo zapisana v številnih spominih njegovih učencev in obiskovalcev; kipar Frlic pa je spomenik zato zasnoval na nizkem podstavku, pred katerim se opazovalec mojstru že nehote prikloni. Taka zunanost pa Ažbeta ni naredila zagrenjeno hudobnega, marveč ga skozi gledamo v še izrazitejši človeški veličini, saj je postal posebej znamenit tudi po tem, da je imel neznansko dobro srce. Bolj kot lastni ustvarjalnosti se je sčasoma vse bolj prepuščal delu v svoji šoli, kjer je sprejemal revnejše in posebno nadarjene učence kar zastoj, številni med učenci različnih narodnosti in stanov pa so videli v njem svojega nenadomestljivega očetovskega vzgojitelja

ter malone boga. Hkrati pa je bil zelo samotni in je ostajal skrivnostni tudi zanje, doma v sanjah o umetnosti in živeč daleč od doma, pa vendar ves čas v mislih tudi pri rojakih; v času, ko se je v Ljubljani snovala prva domača skupinska umetniška razstava, je bil navdušen nad mislijo, da bomo Slovenci svetu nekoč pokazali, kaj zmoremo. V tujini je živel, tako kot tudi njegovi drugi umetniški vrstniki, ker je bilo v domovini kulturno življenje nerazvito in bi v njej kot ustvarjalec stagniral niti bi ne mogel preživeti. Vendar je pripadal našim prvim umetnikom, ki so tudi na tujem, kjer so se kulturno aklimatizirali, še pred impresionisti in književniki moderne gojili živo zavest o slovenski umetnosti, pa tudi o povezanosti celotne slovenske ustvarjalnosti oziroma kulture.

Bistvo izražanja Ažbetove nadarjenosti je temeljilo na paleti, ki jo inventivno simbolizira Frličev kip. Tudi na fotografijah vidimo drobnega Ažbeta z velikansko paletno, s katero se je izkazoval kot umetnik, majhna paleta pa je naslikana tudi v levem kotu njegovega domnevnega avtoportreta ali portreta in je torej pravi emblem, na kakršnega naletimo v tistem času še večkrat. Slike, porojene z njegove palete, sodijo med najboljše slovenske umetnine ne samo svojega časa. Prav iz njih razvidno veliko risarsko znanje, s katerim je požrtvovalno pomagal že kolegom pri študiju, pa ga je napotilo tudi k ustanovitvi njegove šole. Realistično prepričljivost je dosegal z modeliranjem, barvne tančice in tonski odtenki ter sijoči naglasi njegovim zamolklim podobam vdihujejo slutnjo zazrtosti k skrivnostni idealni lepoti, ob tem pa slike ohranjajo veliko svežino ter razkazujejo sproščenost, največjo temperamentna oljna študija V haremu, ob kateri pomislimo na umetnikovo osnovno navodilo učencem, naj se ne bojijo in naj ustvarjajo, kot jih je imel navado spodbujati z besedami: »Namreč, le naprej, le korajžno.«

V svoje obraze je znal Ažbe vnesti globoko psihološko razsežnost, posebej bolečino in otožnost, kar njegove upodobitve navdaja tudi z umetnikovim sočutnim zrenjem v človeško usodo in z njegovo duhovno veličino, pa četudi v njih običajno iščemo predvsem tehnične ponazoritve učiteljeve slikarske metode in čeravno gre največkrat za podobe neznanih študijskih modelov, tako kot pri znameniti Zamorki ali Možu z rdečo ovratnico. Še posebej pa so postala Ažbetova redka ohranjena dela za umetnostno zgodovino vznemirljiva, ker so pričeli nanje gledati tudi v luči poznejše umetnosti njegovih znamenitih učencev, ki so jim že v Ažbetovi šoli priznavali veliko znanje tudi akademijski učitelji ter najznamenitejši zasebni učitelji od drugod, tako kot v Peterburgu Pavel Čistjakov. Številni od Ažbetovih učencev so se namreč pozneje uvrstili med pionirje moderne, celo abstraktne umetnosti, tako kot Kandinski, s katerim je za vedno povezano tudi ime Antona Ažbeta, ki ga je Kandinski označil kot na zunanem zelo majhnega, a po notranosti zelo velikega.

Prav zaradi pomena učencev so stopila v ospredje poznejšega študijskega zanimanja za Ažbeta prizadevanja po razkritju bistva njegovih pedagoških postulatov, ki jih je sam označeval kot princip krogle in kristalizacijo barv. V preteklosti so skušali videti te metode že preveč prisiljeno modernizirane, kot da bi temeljile na pogledih Cézanna in prijemih impresionizma. Pozneje so tako gledanje, ki se je razširilo tudi med ameriški raziskovalci Kandinskega, korigirali, dejstvo pa je, da je postal Ažbe med množico tedanjih evropskih slikarjev naš v širšem svetu najznamenitejši

umetnik prav zaradi svoje šole in pečata, ki ga je pustil v zavesti učencev, ker jim je dopuščal vso svobodo in jim ni zapiral vrat pred iskanji in s tem pred prihodnostjo, četudi jih ni izrecno usmerjal vanjo, ampak jih je prepričal s svojim negovanjem občutljivosti za bistvena likovna vprašanja ter z lastnim znanjem, dobrohotnostjo in modrostjo.

V Ažbetovi šoli je bilo v najboljših časih do 150 učencev, bila je po vsem slikarskem svetu sloveča münchenska pedagoška zaščitna znamka, zato je šel spomin na učitelja in šolo iz roda v rod, tako da so se zlasti v Rusiji s ponosom sklicevali na Ažbeta še učenci njegovih učencev, ki so prav tako postali pedagogi. Njegov učenec in poznejši pedagog je bil npr. eden od pionirjev ameriškega abstraktnega slikarstva, iz njegove šole pa so izšli utemeljitelji moderne umetnosti vseh slovanskih, še posebej južnoslovanskih narodov, med njimi tudi slovenski impresionisti. Že zaradi zanimanja zanje je bil Ažbe kot duhovni pobudnik in predhodnik ter ne le zgodovinski spomenik intenzivno živ v slikarski zavesti tudi še po drugi svetovni vojni, ko se je ustvarjalni krog, ki se je z njim začel v Münchnu, z deli njegovih učencev počasi zaokrožil, ponekod pa je moč razbrati, da se nanj včasih umetniki, ko si iščejo oporne točke, sklicujejo še danes.

V času rojevanja moderne umetnosti, ki je na novo osvajala tudi nevidne svetove, in ob tem, ko je z mladostno živahnostjo spodbujal dejavnost drugih, je Ažbe postajal sam vse bolj zamaknjen v sanje o veliki prihodnji umetnosti in v resnici nikoli uresničenem lastnem delu. Kot človek je bil hkrati vse bolj razpet med ateljejsko učilnico in bohemskimi srečevanji z umetniki, zemeljsko načet in odmaknjeno prosojen, tako kot na Frličevem kipu, ki s svojo inventivnostjo zajema tudi predstavo o slikarjevi odprtosti do ustvarjalnega iskanja. Spomenik pa že sam po sebi simbolizira sedanost, ki se zaveda usodne vloge preteklosti in njene ustvarjalne živosti. Prav na to izjemno ustvarjalno živost in živahnost nas opozarja tudi celotna aleja znamenitih loških rojakov, nedaleč od Ažbetove rojstne vasi, v središču tistega dela gorenjske pokrajine, ki je od vseh v Sloveniji najbolj bogat z likovnimi ustvarjalci in je s tem za premišljevalce o naši umetnosti od nekdanj predstavljal posebno skrivnost, tako kot jo predstavlja med umetniki Anton Ažbe, ki je tudi sam gojil smisel za skrivnosti, že če pomislimo na njegov odnos do učitelja Janeza Wolfa in pripovedovanje o njegovi ustvarjalni oporoki. Bil je slikar, ki je živel povsem po pesniško, pol na zemlji pol lebdeč v omamni atmosferi neizživetih ustvarjalnih pričakovanj, in prav takega lahko zaslutimo tudi iz v bistvu jasno portretnega in hkrati skrivnostnega ter nekonvencionalnega, skorajda že bizarno izrazitega spomenika, ki nam s svojo silhueto dopoveduje, da sta Ažbe in paleta eno in isto.

Ažbetu je pomenilo pravo življenje samo slikarstvo, in pravo domovino, ki so ji bile posvečene njegove sanje, samo umetnost. Glede na čas njegove ustvarjalnosti in njegov zgodovinski pomen nam Ažbetova izvirna osebnost in paleta danes pomenita tudi vez med obdobji in prelomnico, njegova šola pa izhodišče in žarišče, ki je pošiljalo svoje žarke po vsem svetu, še predvsem po slovanskem; v Ažbetovi domovini pa je pomagalo raznetiti plamen na ustvarjalnem ognjišču, ki se je sprijel s srčno in sončno lučjo impresionistov in nam odkril v umetnostni luči tudi

slovensko pokrajino, še posebej škofjeloško. Skozi pogled njegovih učencev nam je še bolj do kraja presvetlil tudi človeško notranjost, v katero je strmel Ažbe tudi tedaj, ko je učencem lapidarno govoril predvsem o tehniki, še bolj kot z besedami pa jim je pred svojimi modeli govoril o človeku z jezikom čopiča, očitno prepričan, da je šele skozi priučljivo oprijemljivost mogoče izraziti tudi vse drugo, navzven manj oprijemljivo, kar je po bistvu ustvarjalno in ne priučljivo. Predvsem v luči take perspektive lahko gledamo v njem tudi predhodnika in očeta slovenskega modernega slikarstva v 20. stoletju, ki je postavilo spomenik njegovim sanjam in upanjem že z dosežki njegovih naslednikov; z inventivnim spomenikom kiparja Metoda Frlica pa odkrivamo tudi spomenik popolni predanosti umetnosti, ki naj nam z Ažbetovim zgledom in optimizmom še naprej zbuja zaupanje v slovensko ustvarjalno prihodnost.

STANE GRANDA

VEČ KOT TISOČ LET

Več kot tisoč let**Kronika župnije sv. Jurija Stara Loka.****Uredil Alojzij Pavel Florjančič,****Stara Loka, 2005, 672 strani.**

Krajevne zgodovine vselej vzbujajo izjemno zanimanje Slovencev. Kljub temu, da tovrstne literature pri nas ni ravno malo, se neprestano rojevajo nove pobude zanje. Pri tem je posebno razveseljivo, da so po veliki večini izjemne kvalitete. To je vredno še toliko večjega občudovanja, saj so pobudniki zanje običajno boljši ali slabši amaterski zgodovinarji, ki pa znajo pritegniti tudi vrhunske strokovnjake. Tem je običajno sodelovanje pri njih v veliko čast in mnogi za honorar niti ne vprašajo. Mnogi radi ob takih priložnostih izpolnijo nekakšen moralni dolg do svojega rojstnega kraja, oziroma do kraja, s katerim so povezani na nek poseben način. Odločitev za izdajo knjige je še toliko bolj drzna, ker je bila preteklost škofjeloškega ozemlja kot našega največjega sklenjenega zemljiškega gospostva strokovno že večkrat obravnavana. Nenazadnje pa o njem obstaja tudi odlična monografija dr. Pavleta Blaznika.

Knjiga *Več kot tisoč let* je v okviru krajevnih zgodovin nekaj posebnega. Pravzaprav je glede na večino vsebine niti ne moremo šteti h krajevnim zgodovinom v klasičnem smislu. Po kratkih uvodih izdajatelja in urednika ter razprav vrhunskih strokovnjakov, kot sta prof. dr. Janez Höfler in prof. dr. France Dolinar, prinaša namreč kronikalna besedila o življenju v župniji Stara Loka, ki so jih povečini napisali tamkajšnji župniki oziroma z župnijo posebej povezani ljudje. Potemtakem imamo pred seboj dejansko objavo zgodovinskih virov, ki običajnim državljanom niso več dostopni zaradi jezika, pisave ali pa varovanja originala. Neslovenska besedila so prevedena in mnogokrat opremljena tudi s pojasnilnimi opombami, kar daje delu znanstveno vrednost.

Več kot tisoč let je običajno obkroženo s številnimi slikami, ki jih običajno

Z Loko je bil Bernart močno povezan. Med leti 1906 in 1908 je v slovenskimi inpreznanosti posel slikal v okolici Škofje Loke. Kot vodilni slovenski restavzator se je Bernart seznanil s barokvnanjem Franzenom Selesom in leta 1936 v Crngulu pri restavraciji fresk tudi s tedanjim strokovnikom kaplanom Janezom Voderjans. Z Voderjans, poznavalcem in zbiralcem umetnosti, odkritelcem in poznavalcem fresk

Poglavitna razlika med običajnimi krajevnimi zgodovinami in knjigo Več kot tisoč let, formalni povod za njeno izdajo so častitljive obletnice, je v tem, da prvotno besedilo ni bilo prvenstveno namenjeno objavi, ampak je želelo pomagati duhovnikom ali faranom k ohranitvi kolektivnega spomina v določenem kraju. Prav zato njegova vsebina ni enotna, ampak nosi močan pečat ne le avtorjev, ampak širših družbenih in gospodarskih razmer. Prav zato je odločitev o izdaji take knjige svojevrsten strokovni in komercialni pogum, saj je znano, da branje zgodovinskih virov ni navada nestrokovne publike. Priredba, ne prikrojitev zgodovinskega vira, nam odkriva čas in prostor le na videz na starinski način, dejansko pa je to naj sodobnejši antropološki, saj je pred nami človek, z vsemi svojimi stiskami in razmišljanji. Bralec bo dobesedno pretresen, ko bo odkrival, da zgodovina ni takšna, kot si jo je predstavljal ali pa kot mu je bila posredovana v šoli. Razmere so bile veliko bolj zapletene, predvsem pa ne enoznačne in črno-bele. Vsebinska knjige je svojevrsten kulturni šok, če smo ga le sposobni dojeti.

Posebno poglavje je knjižna oprema v vsebinskem in oblikovnem smislu. V mislih nimamo samo izjemnih ilustracij, ampak tudi bogato dokumentacijsko slikovno in strokovno gradivo, ki nam zlasti zadnja desetletja predstavi skozi fotografije neretuširano. Visoke ambicije založnika, urednika in vseh, ki so pri knjigi sodelovali, kažejo tudi povzetki v nemškem, italijanskem, francoskem in angleškem jeziku.

Posebno omembo zasluži tudi strokovno-tiskarska plat knjige. Od ščitnega ovitka preko platnic do notranjosti je izjemno skrbno izdelana in predstavlja svojevrsten spomenik slovenske skrbi za skladnost vsebine in opreme. Vsekakor je velik dosežek novejšega slovenskega zasebnega tiskarstva. Knjiga ni bahava, ni pa skromna. Na svoj način je dosegla čudovito sozvočje med formo in vsebino in vsekakor predstavlja spomenik slovenskemu tiskarstvu in založništvu na začetku 21. stoletja.

VEČ KOT TISOČ LET

KRONIKA ŽUPNIJE SV. JURIJA STARA LOKA

Matej Sternen, Sv. Jurij, oltarna slika na glavnem oltarju župnijske cerkve sv. Jurija v Stari Loki, olje na platnu, 360 x 250 cm, 1948

Alojzij Pavel Florjančič:

Ta velika slika je eno zadnjih del slikarja Mateja Sternena (1870 - 1949), ki spada z Ivanom Groharjem, Rihardom Jakopičem in Matijem Jamo v znamenito četverico slovenskih impresionistov, s katerimi se je avtor seznanil v Ažbetovi slikarski šoli v Münchnu. Sternen je bil predviden po Ažbetovi smrti leta 1905 za njegovega naslednika v šoli. Od ostalih treh impresionistov je izstopal kot portretist, motivno je bil slikar človeškega telesa, zanimala sta ga ženski akt in barvno zahtevna draperija. Bil je mojster stenskega slikarstva in freskant. Dobro je obvladal akvarel in se ukvarjal tudi z grafiko.

Z Loko je bil Sternen močno povezan. Med leti 1906 in 1908 je s slovenskimi impresionisti poleti slikal v okolici Škofje Loke. Kot vodilni slovenski restavrator se je Sternen seznanil s konservatorjem Francetom Steletom in leta 1936 v Crngrobu pri restavraciji fresk tudi s tedanjim starološkim kaplanom Janezom Veiderjem. Z Veiderjem, poznavalcem in zbiralcem umetnin, odkrivalcem in poznavalcem fresk

po cerkvah škofjeloške dekanije ter kasnejšim umetnostnim zgodovinarjem in starološkim župnikom, je Sternen sodeloval vse do svoje smrti.

Za veliko oltarno sliko sv. Jurija sta se Veider in Sternen verjetno dogovarjala že pred vojno, saj je nevsakdanje, da bi se Veider, kot medvojni in povojni spiritual pri ljubljanskih uršulinkah, šele po vojni odločil in naročil veliko in drago sliko za Staro Loko, kamor je prišel za župnika šele leta 1956.

Slika, ki je strokovni javnosti praktično neznana, se na glavnem oltarju dvakrat letno menjava s statuo sv. Jurija na konju. Slika je že precej načeta in je potrebna strokovne restavracije. V župnišču visi tudi Sternena barvna predloga (70 x 50 cm) za oltarno sliko. V starološki farni grafični zbirki hranijo še več Sternenovih del.

KRONIKA ŽUPNIJE SV. JURILA STARA LOKA

Staro župnijo sv. Jurija oltarna slika na glavnem oltarju župnijske cerkve sv. Jurija v Staro Loko je na datum 200 x 250 cm 1956

Staro župnijo sv. Jurija oltarna slika na glavnem oltarju župnijske cerkve sv. Jurija v Staro Loko je na datum 200 x 250 cm 1956

Staro župnijo sv. Jurija oltarna slika na glavnem oltarju župnijske cerkve sv. Jurija v Staro Loko je na datum 200 x 250 cm 1956

Proslava in odkritje spomenika ob stoletnici smrti dr. Gregorja Kreka (1840-1905)

Življenje in delo utemeljitelja slavistike na univerzi v Gradcu dr. Gregorja Kreka sem temeljito raziskal in opisal v šestih poglavjih zbornika *Loški razgledi* v letih 1993 do 2004. Prof. Krek je umrl 2. avgusta 1905 in ob stoletnici smrti sta Inštitut SAZU za narodopisje Ljubljana in Inštitut za slavistiko Karl Franceve univerze v Gradcu organizirala mednarodni simpozij o njem, ki je prvi dan, 20. oktobra 2005, potekal v Gradcu; drugi dan, 21. oktobra, pa v Krekovem rojstnem kraju v vasi Četena Ravan v Poljanski dolini na Gorenjskem. V zaključek Krekovega slavlja se je vključila vaška in krajevna skupnost ter s pomočjo občine Gorenja vas – Poljane pripravila proslavo in odkritje Krekovega doprsnega spomenika ob vhodu v rojstno vas v soboto, 22. oktobra 2005 ob 11. uri.

Na dan proslave je po jutranji megli posijalo sonce in napovedalo lep jesenski dan. Vsa narava je zažarela v pestrih jesenskih barvah. Po 10. uri so začeli prihajati sodelujoči v proslavi in kmalu tudi drugi udeleženci. Ob vnuku Miroslavu Kreku je prišla njegova hčerka Lidija s soprogom Bavdažem. Krekova vnukinja Milena pa je v vasi prenočila s hčerko, ki je tudi njena voznica. Razveselil nas je s svojim prihodom predsednik Zveze slavističnih društev Slovenije univ. prof. Miran Hladnik.

Ob napovedani uri je napovedovalka proslave, mlada slavistka Tadeja Dolenc iz Hotovelj pri Poljanah napovedala začetek proslave z nastopom pevskega zbora Javorski pevci, ki je pod vodstvom dirigenta prof. Pavla Dolenca zapel rodoljubno pesem iz Krekovega časa *Slovenec sem*. Nato je Tadeja napovedala moj uvodni govor, to je govor prof. Janeza Dolenca, slavista v pokoju, raziskovalca življenja in dela dr. Kreka. Govor sem naslovil *Slavist*, ki se je sto let po smrti vrnil v svojo rojstno vas. Nastal je na podlagi dolgoletnih raziskav o svojem sovaščanu v Arhivu Slovenije in tudi v arhivih v Gradcu in na Dunaju. Po govoru sva z bratom Pavletom Dolencem, lastnikom zemljišča, kjer je postavljen kip, ta kip tudi odkrila. Odmotala sva slovensko zastavo, ki ga je skrivala. Prikazalo se nam je obličje evropsko slavnega učenjaka, ki je poleg klasičnih znal vse slovanske jezike. Kip je delo akad. kiparja

Metoda Frlica z bližnjega Malenskega vrha.

Na spomeniku je napis:

DR. GREGOR KREK

1840-1905

RAZISKOVALEC SLOVANSKE SLOVSTENE FOLKLORE

UTEMELJITELJ SLAVISTIKE NA UNIVERZI V GRADCU

Tadeja pa je napovedala današnjega slavnostnega govornika, znanega slavista univ. prof. in akademika Matjaža Kmecla. Na začetku je pozdravil Krekove svojce, ki so nekateri prišli od daleč preko Atlantika. Dr. Kreka, ki je uspel priti na tujo, graško univerzo, ker Slovenci svoje še nismo imeli, in tam ustanoviti slavistično fakulteto, pa smo kar preveč pozabili.

Javorski pevci so potem zelo lepo zapeli pesem na besedilo Gregorja Kreka Oblakom, izpoved domotožja po rojtnem kraju, ki jo je pred več kot sto leti uglasbil skladatelj Anton Nedved, za moški zbor pa priredil prof. Pavel Dolenc. Tadeja je napovedala tudi svojega očeta Jožeta, ki je recitiral Krekovo pesem, Otožnost, potem pa še šolarja Blaža Dolenc, ki je občuteno povedal Krekovo otožno pesem Materi v spomin, saj jo je tri leta star izgubil. Javorski pevci pa so zapeli še dve domoljubni pesmi.

Vas Četena Ravan v času praznovanja stoletnice dr. Gregorja Kreka. (Foto Janez Dolenc)

Tadeja je potem sporočila, da bo sedaj živeči doktor iz vasi Četena Ravan, Bogdan Dolenc, profesor na Teološki fakulteti v Ljubljani, blagoslovil novo odkriti kip s sodelovanjem nam že znanega učenca Blaža Dolenca. Spoštljivo smo spremljali ta obred, ki je zaključil proslavo.

Prof. Dolenc je pozval vse navzoče, če bi se rad še kdo oglasil pri mikrofону. Prvi se je javil predsednik krajevne skupnosti Javorje Janez Pelipenko in v imenu

odsotnega župana Bogataja čestital vaščanom k odkritju kipa pomembnega sovaščana, pomembnega za vso občino in za slovensko kulturo sploh. V imenu vaške skupnosti se je Pavle Dolenc zahvalil sponzorjema občini Gorenja vas in prof. Janezu Dolencu ter prevzel spomenik v varstvo in nego. Oglasil se je še predsednik slovenskih slavistov prof. Miran Hladnik in se zahvalil organizatorjem za lepo prireditvev in ponovno uvrstitev dr. Kreka med pomembne in zaslužne slovenske slaviste. Nazadnje je pristopil še vnuk Miroslav Krek in se v imenu Krekovih svojcev zahvalil za vse, kar smo storili za počastitev spomina na njegovega starega očeta Gregorja.

Raziskovalec prof. dr. Kreka, prof. Janez Dolenc, ima uvodni govor pred odkritjem spomenika. (Foto Janez Dolenc)

Doprsni spomenik, delo akad. kiparja Metoda Frlica, je odkrit. (Foto Janez Dolenc)

Za zaključek so bili vsi navzoči povabljeni k mizam pred Tavčarjevo domačijo na okrepčilo in kozarec pijače, kar so pripravile skrbne vaške gospodinje. Povabljeni tudi na obisk vaškega muzeja pri Davčenu, kjer je urejen poseben Krekov kot z dokumenti, slikami in tiski iz njegovega časa. Tako se je vrnil Gregor Krek v svojo rojstno vas.

Slavnostni govornik univ. prof. dr. Matjaž Kmecl. (Foto Janez Dolenc)

Sorodstvo dr. Gregorja Kreka. (Foto Janez Dolenc)

Občni zbor Muzejskega društva Škofja Loka

Občni zbor Muzejskega društva Škofja Loka je bil v ponedeljek, 19. marca 2006 ob 18. uri v Galeriji Franceta Miheliča v Kašči na Spodnjem trgu. Udeležilo se ga je 52 članov. Uvodoma je predsednik društva Alojzij Pavel Florjančič pozdravil navzoče člane. Prisotni so se z minuto molka spomnili na preminule člane društva v času med obema občnima zboroma, med njimi častnega člana društva, dr. Emilijana Cevca. Predsednik društva je za občni zbor predlagal naslednji dnevni red:

1. Nagovor predsednika društva
2. Volitve delovnega predsedstva občnega zbora
3. Volitve verifikacijske in volilne komisije
4. Poročila o delu: predsednika, tajnika, blagajnika in nadzornega odbora
5. Razprava o poročilih
6. Razrešnica starim organom društva
7. Volitve novih organov Muzejskega društva Škofja Loka
8. Sklep o članarini
9. Slučajnosti
10. Predavanje

V delovno predsedstvo so bili soglasno izvoljeni: za predsednika mag. Srečko Beričič, za člana pa dr. Branko Berčič in Milan Vodnik. V verifikacijsko in volilno komisijo so bili soglasno izvoljeni: za predsednika Stane Rupnik, za člana pa Marko Vraničar in Evgen Benedik.

Sledila so poročila predsednika, tajnice, blagajnika in predsednika nadzornega odbora.

Poročilo predsednika od delu za čas od leta 2004 do 2006

Spoštovani častni in redni člani Muzejskega društva Škofja Loka, cenjeni gostje. Po dveh letih smo se zopet zbrali v gosposčinski Kašči. Zbrali, da bi pregledali, kaj smo v teh dveh letih postorili in tudi kaj nismo. Če se spomnite, smo na zadnjem občnem zboru kar nekaj časa namenili domnevemu nepravilnem poslovanju izvršnega odbora glede prenosa našega 2/6 deleža Groharjeve hiše v Sorici Občini

Železniki. Po podrobnejšem pregledu dokumentacije je bilo ugotovljeno, da vendarle razpolagamo z veljavno pogodbo, ne samo s konceptom zanjo, kakor je bilo mišljeno pred zborom oziroma v diskusiji. O tej urejeni zadevi smo vas tudi pisno obvestili.

V tem dveletnem obdobju smo izdali št. 50 in 51 Loških razgledov, našega vsakoletnega zbornika. Slednji je izšel s polletno zamudo, zato pa je 52. letnik že v pripravi na tisk in bo nared pred letošnjim občinskim praznikom. V zbirki Doneskov Loških razgledov smo z ZRC SAZU izdali Blaznikov zbornik z referati mednarodnega znanstvenega simpozija o 200-letnici sekularizacije freisinškega in briksenškega gospostva, ki ga je uredil dr. Matjaž Bizjak ter knjigo povedk s Poljanske doline Nekoč je bilo jezero, ki jo je pripravila dr. Marija Stanonik. Obe knjigi sta bili pri strokovnjakih in drugih bralcih zelo lepo sprejeti in bosta kmalu pošli. Pomemben je bil tudi naš delež pri izdaji Kronike sv. Jurija Stara Loka Več kot tisoč let in knjižnice Starološka župnijska knjižnica 2005.

Aktivno smo se vključili tudi v obsežnejši projekt celovite ureditve romarske cerkve Marijinega oznanjenja v Crngrobu, ki obeta biti evropski projekt.

V aleji znamenitih Ločanov smo skupaj s Filatelističnim društvom Lovrenc Košir in Občino Škofja Loka leta 2004 uspeli postaviti spominsko obeležje poštnemu reformatorju Lovrencu Koširju, leta 2005 pa obeležje slikarju in pedagogu Antonu Ažbetu. Z letošnjo postavitvijo spominskega obeležja judenburškemu uporniku Antonu Hafnerju in drugo leto koprskemu in lavantinskemu škofu, Andreju Karlinu bo končana v aleji prva kiparska galerija v naravi domačega umetnika, akad. kiparja Metoda Frlica. V nadaljevanju pa so v aleji predvideni kipi avtorjev, ki bodo zbrani na natečaju. Tako bo Škofja Loka dobila dve pomembni kiparski galeriji v naravi. Zanj smo s Knjižnico Ivana Tavčarja in Občino Škofja Loka že uspeli dobiti bronast portret pisatelja dr. Ivana Tavčarja, avtorja Jakoba Savinška.

Našim diskusijskim Blaznikovim večerom so se pridružili še Sredini pogovori Knjižnice Ivana Tavčarja in Karlinovi ter Kronske večeri društva Sotočje, kar bogati loško kulturno podobo. Pripravili smo Blaznikov večer in razstavo o Loškem rodoslovju ter drugega, posvečenega izidu knjige Antona in Tatjane Feiniga o Rodbinskih imenih na Koroškem in okolici, ter tretjega, ob izidu starološke kronike Več kot tisoč let in Prešernov veseli december s Knjižnico Ivana Tavčarja, posvečen izidu knjige Nekoč je bilo jezero. Knjigo smo do sedaj predstavili še v Javorjah, Gorenji vasi, Lučinah in v Žireh. Kot Blaznikov večer velja tudi skupna prireditev z Belokranjskim muzejskim društvom, ko smo, v okviru praznovanja občinskega praznika v Semiču, predstavili Kočevarsko folkloro dveh naših članov, dr. Marije Stanonik in A. Pavla Florjančiča.

Pri Ministrstvu za kulturo nam je lansko leto uspelo podpisati pogodbo za potujočo razstavo Škofjeloški pasijon v višini 1.000.000 SIT. Poročilo o delu na predpisanih obrazcih z zahtevo po izplačilu opravljenih del smo skupaj s pozitivnim strokovnim mnenjem Loškega muzeja v roku poslali na ministrstvo. Projekt teče po načrtu, razstava, gradivo za Loške razglede, katalog in zloženka pa bodo realizirani do 7. aprila letos. 31. marca pa bomo razstavo predstavili državnim poslancem in svetnikom ter novinarjem v slovenskem parlamentu.

Številčen in zelo uspel letošnji društveni izlet za Martinovo po Partizanski magistrali in v Belo Krajino je pokazal, da se te, za društveno življenje očitno zelo pomembne aktivnosti, premalo poslužujemo. V Občih pri Kočevskih Poljanah smo si ogledali razstavo rekonstrukcije dveh nekdanjih kočevskih vasi in etnografsko zbirko Društva Kočevarjev staroselcev, ogledali smo si poznoantični mitrej v Rožancu, obiskali Belokranjski muzej v Metliki in si ogledali mestno jedro z župnijsko cerkvijo. Z njihovim društvom smo si izmenjali nekaj knjig in jih povabili. Obisk so nam Belokranjci vrnili letos v februarju. Ker so nas na obisku pri njih pogostili, smo jim to mi v Škofji Loki povrnili. Podpisali smo dogovor o sodelovanju na zgodovinskem, domoznanskem, naravoslovnem in kulturnem področju.

Poleg tega tesno in uspešno sodelujemo predvsem z Loškimi muzejem. Nova direktorica, gospa Jana Mlakar nam je dodelila posebno sobico v drugem nadstropju okroglega stolpa, kjer imamo sedaj društveniki priročno knjižnico, aktualne novitete, ki prihajajo iz mnogih institucij iz Slovenije in sveta z izmenjavo naših edicij in prostor za druženje. Prostor bi bilo smiselno opremiti še z računalnikom in se neposredno vključiti na svetovni splet. Direktorica nam je omogočila tudi razstavo Škofjeloškega pasijona 2006 v njihovi Groharjevi galeriji in nam dala na razpolago foto gradivo uprizoritve »Debeljakovega« pasijona iz leta 1936. Za vse to, kakor tudi za pomoč njenih sodelavcev pri naših akcijah, za prostore naših srečanj, kakor je tudi današnje, se njej in njenim sodelavcem iskreno zahvaljujem. Posebna hvala gospe Lidiji Oblak, ki je vseskozi skrbela za našo pošto in cel kup drugih vsakdanjih zadev, pa seveda računovodkinji gospe Marti Simonič za njeno profesionalno in zanesljivo vodenje naših financ v tem zahtevnem času. Ne nazadnje kajpak zahvala Vidam, Janezom, Lojzetom, Tonetom in drugim loškimi muzejem, ki so nam nudili roko, kadar je bilo potrebno.

Aktivno in uspešno smo sodelovali s Knjižnico Ivana Tavčarja, ZAL, Enoto za Škofjo Loko, z ZVKD, Etnografskim muzejem v Ljubljani in Župnijskim uradom Stara Loka.

Hvaležni in zadovoljni smo s sodelovanjem Občine Škofja Loka na čelu z županom, gospodom Igorjem Drakslerjem, predvsem na finančnem področju. Zahvaljujoč občinskemu sofinanciranju Loških razgledov in Doneskov se lahko Ločani pohvalimo z enkratno lokalno domoznansko enciklopedijo, s kakršno se z nami verjetno ne more primerjati nihče. Tudi v svetovnem merilu verjetno le redko kdo. Žal pa odnosi niso na višini, ki pritičejo obema. Tako Občina na naše uradne dopise praktično ne odgovarja. Je to zaradi uradniške neprofesionalnosti, morda zaradi neotesanosti nekaterih posameznikov, ali celo zaradi arogance, ne vem. Zagotovo pa to ni niti občini niti nam v čast, predvsem pa ne v korist. To poudarjam predvsem zato, ker velik potencial, ki ga imajo Občina in Ločani v našem društvu, zaradi omenjenega, ni dovolj izkoriščen. Naj bo to pri prostorskih zadevah, strokovnih podlagah kulturne oziroma družbene politike, pri domačem in tujem protokolu in tudi drugje. Tudi zato je potrebno vsake toliko časa povedati, da je Muzejsko društvo Škofja Loka ustanovilo Loški muzej, da mu je omogočilo zlati fond njihovih muzealij, da izdamo vsako leto domoznanski zbornik na več sto straneh, doslej jih je izšlo že 51, število strani pa presega 15.000, da smo izdali enajst

dodatnih knjižnih izdaj Doneskov, sedem vodnikov po Loškem ozemlju, da smo preskrbeli občini Škofja Loka, grb, zastavo in datum občinskega praznika, občanom in obiskovalcem ponudili Alejo znamenitih občanov, če navedemo samo najbolj izstopajoče zadeve.

V društvo smo pripeljali nekaj mladih, obetajočih ljudi, ki že vnašajo novo dinamiko, predvsem s pomočjo sodobnih elektronskih medijev. Morda malce zamujamo z evidenco članov, katere bo potrebno sprotno obveščati o naših akcijah in novostih po e-pošti.

Ni pa nam še uspelo postaviti spominsko ploščo Jeji Jamar Legat na njeni Kajbetovi hiši, izdati v zbirki Doneski jubilejni zbornik Sto let čebelarstva na Škofjeloškem in izdati celotno bibliografijo Loških razgledov (morda tudi Doneskov in vodnikov) v tiskani in elektronski obliki, kakor smo se namenili v minulem mandatu.

S svojimi tremi predsedniškimi mandati sem z Muzejskim društvom Škofja Loka pripotoval iz dvajsetega stoletja v enaindvajseto v zavesti, da ostajamo eden od čvrstih loških stebrov dediščine nekdanjega škofjeloškega gospostva in današnjega doma Ločanov. Ponosen sem, da sem eden od kamnov te dragocene slovenske stavbe. Prepričan sem, da bo ta stavba čvrsta in dejavna tudi v bodoče. Zadovoljen sem z opravljenim. Morda sem še najbolj vesel, da je naše društvo moj predlog za Alejo znamenitih Ločanov vzelo za svojega in da bdi nad njo. Naj tako ostane tudi v bodoče.

Na koncu velja zahvala odbornikom, na čelu s tajnico Mojco Ferle, s katerimi sem rad delal, in vam zvestim članom ter še vsem mnogim neimenovanim, ki ste z nasveti in predlogi pa tudi s konstruktivno kritiko pomagali pri »naši stvari«.

V razpravi na poročila je predsednik A.P. Florjančič na pobudo S. Kobala pojasnil, da izvršni odbor skrbi za to, da se manjkajoči izvodi Loških razgledov kompletirajo. Predstavniki ZB NOB je postavil vprašanje o usodi pobude, ki je bila na zadnjem občnem zboru podprta z večino glasov (postavitev spomenika dr. Viktorju Kocjančiču v Alejo znamenitih Ločanov). Ker polemika ni bila zaključena je M. Vrničar predlagal, da novi izvršni odbor na eno svojih sej na dnevni red uvrsti točko o pobudi iz preteklih dveh let in nanjo vabi tudi predstavnika Zveze borcev. Dr. Andrej Rant je dal pobudo za tesnejše sodelovanje s šolami, zgodovinskimi krožki in turizmom. Korak k temu je bil narejen že z društveno spletno stranjo. Željo po tesnejšem sodelovanju sta izrazila tudi predsednika planinskega in turističnega društva. Direktorica Loškega muzeja je predstavila svoje dosedanje delo, načrte za naprej in povabila vse prisotne, da se udeležujejo muzejskih dogodkov. Ob informaciji, da komunikacija med Občino in muzejskim društvom ni najboljša je bilo predlagano, da se vzpostavi tudi sodelovanje s posameznimi občinskimi svetniki. Pred samo izvedbo volitev je bilo v razpravi danih več pripomb in predlogov, ki naj se jih upošteva ob spremembah statuta. Nove kandidate se na naslednjem občnem zboru kratko predstavi; vse kandidate, stare in nove skupaj, se na volilno listo napiše po abecednem redu. Statut naj se objavi na spletni strani, kjer bo možno predlagati spremembe in dopolnila. Prav tako se predlaga, da bi se sklepi in zaključki sej IO objavljali na naši spletni strani. Za znižanje stroškov razpečavanja

Loških razgledov je bilo predlaganih več možnosti: da se ob določenih urah lahko dvignejo na sedežu društva; možen bi bil dvig v pisarni turističnega društva ali v informacijski pisarni LTO. V razpravi je bila izražena tudi skrb za tehnično dediščino, ki je zaradi pomanjkanja strokovnega kadra predvsem v pristojnosti Tehniškega muzeja Slovenije.

Razrešnica dotedanjim društvenim organom je bila soglasno potrjena. Dr. B. Berčič se je v imenu vseh zahvalil za uspešno in požrtvovalno delo dosedanjemu predsedniku Alojziju P. Florjančiču, ki je vztrajal kar tri mandate in ima veliko zaslug za dobro delo društva in uspele akcije.

Pri volitvah se je volilo predsednika in deset kandidatov IO MD.

Volitve članov Izvršnega odbora so potekale v dveh krogih. Izvoljeni so bili naslednji člani: mag. Srečko Berčič, Mojca Ferle, Miha Ješe, Dušan Koman, Tone Košir, Jana Mlakar, France Podnar, Peter Pokorn, Judita Šega in Jože Štukl. Za predsednika je bil izvoljen Peter Hawlina. V nadzorni odbor so bili izvoljeni: Svetko Kobal, Ivica Krek, Ivanka Aleš Porenta. V častno razsodišče so bili izvoljeni: Alojzij Pavel Florjančič, Janez Jocif in dr. Andrej Rant.

Svoje poglede na delovanje muzejskega društva je predstavil novoizvoljeni predsednik Peter Hawlina.

Muzejsko društvo ni treba posebej predstavljati, vidi ga kot društvo, ki deluje na nekem zelo elitnem nivoju, ki so ga zastavili že ustanovni člani in jim skušajo vsi slediti. Loški razgledi so najbolj viden rezultat teh prizadevanj, Doneski in razne druge akcije. Muzejsko društvo ima precej zaslug pri oblikovanju kvalitetnejše Škofje Loke, zato bi morala biti največja čast vsakega Ločana, da je član Muzejskega društva. Društvo pokriva zgodovino, sedanost in prihodnost nekdanjega Loškega gospostva. V okviru muzejskega društva je precej individualnega dela, dela posameznikov, ki s svojimi lastnimi zamislami želijo nekaj prispevati za kvaliteto Loke.

V svoji viziji ima tudi skrite želje, visoke cilje. Zavzemal se bo za tekoče in bolj dosledno opravljanje vsega, kar se na sejah dogovori. Še močneje se bo društvo predstavilo na internetu. Želi si tudi, da bi mnenja in predlogi MD imeli več teže pri sprejemanju odločitev na ravni Občine in si tudi sam želi boljše komunikacije z občinskimi strukturami.

V razpravi o društveni članarini je bilo danih več predlogov zlasti ob prehodu na evropsko valuto. Z večino glasov je bil sprejet sklep: članarina za leto 2005 ostane 500 SIT. Članarina za leto 2006 znaša 1200 SIT oz. 5 EUR.

V točki slučajnosti je mag. S. Igljčar predstavil intenzivno delo organizacijskega odbora za pripravo praznovanja ob tisočletnici Godešiča. V razmislek je bila dana pobuda o vsebinah, s katerimi bi lahko napolnili starološki grad, ki bo kmalu prazen. F. Megušar je predstavil delo in vlogo Ločana dr. Franca Jesenka in dal pobudo za poimenovanje ulice z njegovim imenom. Predstavljen je bil projekt razstave o Škofjeloškem pasijonu, ki ga vodi A.P. Florjančič. Peter Pokorn, predsednik Fotokluba Anton Ažbe, je na kratko predstavil aktivnosti kluba in predstavitev Škofje Loke na številnih razstavah doma in v tujini.

Član Fotokluba, Jure Nastran, je pripravil projekcijo diapozitivov na temo Škofjeloškega pasijona.

Prispevek h kroniki občin Škofja Loka, Železniki, Žiri in Gorenja vas - Poljane

(od 1. novembra 2004 do 31. oktobra 2005)

3. **novembra 2004** - v Hotelu Astoria na Bledu so odprli fotografsko razstavo Petra Pokorna iz Škofje Loke z naslovom Les. Razstavo je organiziral Foto klub TNP z Bleda.
  - v Sredinem večeru v Knjižnici Ivana Tavčarja v Škofji Loki so predstavili knjigo Janeza Gartnerja Praznina napredka - ali: iz pradavnine v daljno prihodnost.
5. **novembra** - v Kristalni dvorani na Mestnem trgu je Tomaž Humar pripravil predavanje o Indiji, spremljano s prikazi indijskih plesov in glasbe in pokušino tradicionalne indijske kuhinje.
  - v Galeriji Svobode Žiri so predstavili knjigo Aleksandra Jankoviča - Potočnika z naslovom Rupnikova linija in Alpski zid
  - utrjevanje rapalske meje med letoma 1932 in 1941. Prireditev sta spremljala diaproyekcija in priložnostna fotografska razstava.
  - v Galeriji Fara v Škofji Loki so odprli razstavo del Rafaela Samca. V kulturnem programu sta nastopila flautistka Lucija Černe in violončelistka Petra Vodopivec.
7. **novembra** - v Kristalni dvorani na Mestnem trgu je imel koncert Mešani pevski zbor Lubnik pod vodstvom Andreja Žagarja, kot gost je nastopil Moški pevski zbor Glasbene matice iz Ljubljane pod vodstvom Tomaža Tozona.
9. **novembra** - v Okroglem stolpu na Loškem gradu so s podelitvijo nagrad odprli razstavo Mala Groharjeva kolonija Loka 2004. Letos je na koloniji sodelovalo 90 učencev iz 33 osnovnih šol iz vse Slovenije.
10. **novembra** - v Sredinem večeru Knjižnice Ivana Tavčarja Škofja Loka je bilo predavanje ob diapozitivih z naslovom Egipt - zibelka civilizacije, predavala sta Alenka Starman in Uroš Valič.
11. **novembra** - v Galeriji Ivana Groharja na Mestnem trgu so odprli razstavo akademske slikarke Arven Šakti Kralj Szomi z naslovom Timeline, v kulturnem programu je nastopila skupina Kontrabant.
  - v Kašči na Spodnjem trgu je Knjižnica Ivana Tavčarja Škofja Loka v Sredinem večeru gostila legendo slovenskega novinarstva Jurija Gustinčiča.
13. **novembra** - v Kristalni dvorani na Mestnem trgu je bil koncert ob 30-letnici zborovskega petja v Društvu upokojencev Škofja Loka in petletnici delovanja Mešanega pevskega zbora Vrelec. Ob tej priložnosti je 23 pevcev prejelo jubilejne Gallusove značke.

- v Retečah so proslavili 50-letnico Kulturnega doma v Retečah. V sobotnem nastopu so se predstavili tamburaši hrvaškega orkestra Ferdo Livadić iz Samobora. 27. novembra so nastopile folklorne skupine iz Osnovnih šol Cvetko Golar s Trate, Oton Župančič iz Sore in Folklorna skupina Sava iz Kranja ter tri domače tamburaške skupine. V nedeljo 28. novembra so se predstavili domači igralci s komedijo Stric v toplicah v režiji Boruta Gartnerja.
16. **novembra** - na Čufarjevih dnevih na Jesenicah se je gledališče Loški oder predstavilo z igro Slavnostna večerja v pogrebem zavodu.
18. **novembra** - v Galeriji Krvina v Gorenji vasi so odprli razstavo slikarke Drage Soklič z Bleda v počastitev 1000-letnice Bleda.
19. **novembra** - v Galeriji Svobode v Žireh so predstavili knjige pisateljice Petre Likar z naslovi Agencija brez panike, Po sledih rdečega dežnika in Pozejdonov povratek.
20. **novembra** - v Kristalni dvorani na Mestnem trgu je potekalo tekmovanje odraslih pevskih zborov Gorenjske. Med osmimi zbori se je najbolje izkazal Akademski pevski zbor France Prešeren iz Kranja, zlata priznanja so prejeli še Mešani pevski zbori Odmev Kamnik, Vox Carniolus z Jesenic in Limbar iz Moravč.
24. **novembra** - v Domu na Fari v Stari Loki so odprli razstavo slik Krištofa Zupeta, v kulturnem programu so nastopili člani starološkega godalnega tria.
- v Galeriji Hest 35 v Ljubljani so odprli razstavo slik slikarke Barbare Demšar iz Škofje Loke.
- v Knjižnici Ivana Tavčarja je bil Sredin večer Diane Šimbera z naslovom Glasba kot terapija.
25. **novembra** - v razstavišču Okrogli stolp na Loškem gradu je Loški muzej pripravil razstavo mozaika 400 razglednic s posnetki naravne in kulturne dediščine avtorja Cirila Velkovrha.
27. **novembra** - na Loškem odru je domači ansambel pripravil komedijo J. B. P. Moliera Improvizacije v Versaillesu - Scapinove zvijače v režiji Jožeta Voznyja. Na 16. Čufarjevih dnevih na Jesenicah je bila razglašena za najboljšo predstavo festivala.
28. **novembra** - v Kulturnem domu v Železnikih je bil koncert Mešanega pevskega zbora Društva upokojencev Selške doline ob desetletnici delovanja zbora.
1. **decembra** - v kapeli Puštalskega gradu je bil Sredin večer Knjižnice Ivana Tavčarja in Glasbene šole Škofja Loka s predstavitvijo pesniške zbirke Tomaža Šturma Kralj svojega sveta.
3. **decembra** - v Galeriji Fara so odprli razstavo slik Jožeta Peternelja - Mausarja.
- v Galeriji Svobode v Žireh je bil koncert ob 40-letnici Moškega pevskega zbora Alpina Žiri in ob njem so predstavili knjigo dr. Marije Stanonik Ostanite zvesti pevski kulturi Žirov.
- v kulturnem domu pri Sv. Duhu je domača igralska skupina KD Ivana Cankarja premierno uprizorila gledališko predstavo za otroke Pekarna Mišmaš Svetlane Makarovič.
4. **decembra** - na Mestnem trgu je potekal Miklavžev sejem, združen s srečanjem z briškimi vinarji. Sejemski program so popestrili ljudski godci.
- v Kulturnem domu v Železnikih je Mešani pevski zbor Domel Železniki pripravil koncert z gosti ob 25-letnici delovanja.
5. **decembra** - ob miklavževanju na Mestnem trgu v Škofji Loki, ki ga je pripravilo Prosvetno društvo Sotočje, je zapel tudi Mladinski pevski zbor župnije Škofja Loka pod vodstvom Gregorja Mačka.

8. **decembra** - na Loškem odru so pripravili igrico za otroke Mavrični tobogan v režiji Juše Berce in Mete Petrač.
- v Kašči na Spodnjem trgu je v Sredinem večeru Knjižnica Ivana Tavčarja predstavila igralsko legendo Miho Baloha.
10. **decembra** - v župni cerkvi v Stari Loki je bil koncert Slovenskega okteta, ki ga je pripravila Območna obrtna zbornica Škofja Loka.
12. **decembra** - v Kulturnem domu v Retečah so člani Vagabund teatra uprizorili predstavo z igranjem orkestra Stric v toplicah.
15. **decembra** - v kapeli na Loškem gradu je bil koncert deklškega pevskega zbora Gimnazije Škofja Loka z zborovodjo Janezom Jociфом in godalnega orkestra Glasbene šole Škofja Loka.
18. **decembra** - v Kulturnem domu v Železnikih je Klub študentov Selške doline pripravil otroško lutkovno predstavo Novoletna pravljica.
19. **decembra** - v Domu na Fari v Stari Loki so odprli razstavo izdelkov domače in umetne obrti.
- na Loškem odru so podelili tradicionalne Severjeve nagrade. Prejeli so jih Iztok Mlakar iz PNG Nova Gorica, Tjaša Železnik iz SLG Celje, študent dramske igre na AGRFT Matej Puc in amaterski igralec Jože Robida iz Šmartna ob Paki. Sledila je monokomedija Mira Gavrana Hotel Babilon v izvedbi Violete Tomič in režiji Tijane Zinajić.
25. **decembra** - v župni cerkvi v Stari Loki je bil božični koncert Glasbene šole Škofja Loka.
- ob obletnici odločitve za samostojno Slovenijo je bil v dvorani Loškega odra božično-novoletni koncert. Nastopila sta Pihalni orkester Škofja Loka in pevka Darja Švajger.
26. **decembra** - v Športni dvorani v Železnikih je bil božično-novoletni koncert Pihalnega orkestra Alples Železniki, sodelovali so mažorete Mažoretne društva Železniki, nonet Jubilate in igralec Janez Škof.
- Prosvetno društvo Sorica je v Zadrुžnem domu pripravilo božično-novoletni koncert, nastopila je domača glasbena skupina Orfej, zapela je Diona Dim iz Bohinja, učenci PŠ Sorica so uprizorili igrico Polžek pride voščit.
28. **decembra** - v okviru prireditev Veseli december v Gorenji vasi je zapel Slovenski oktet, naslednji dan pa je nastopil Mestni pihalni orkester Škofja Loka.
6. **januarja 2005** - v Galeriji Ivana Groharja so odprli likovno razstavo Eugena Borkovskega Plasti samote. Razstavo je posredovala Galerija Marin iz Umaga.
8. **januarja** - v sobotni matineji na Loškem odru je gostoval Vrtec Škofja Loka z igrico Marjana Mančka Piščanček Pik.
9. **januarja** - pri spomeniku v Dražgošah je bila prireditev Po stezah partizanske Jelovice posvečena 63-letnici dražgoške bitke. Slavnostni govornik je bil dr. Anton Bebler, obiskovalce in pohodnike številnih pohodov je pozdravil poslanec državnega zbora in župan občine Železniki, domačin Miha Prevč. Najzahtevnejša pohoda sta bila nočna pohoda s Pasje ravni in iz Železnikov preko Ratitovca.
12. **januarja** - v Knjižnici Ivana Tavčarja v Škofji Loki je v Sredinem večeru Reinhard Brečko ob diapozitivih predstavil Karibe, naslov predavanja je bil 71 dni plave samote.
14. **januarja** - v Galeriji Fara so odprli razstavo slik slikarja Mitje Modica.
- na Loškem odru je gostovalo Šentjakobsko gledališče iz Ljubljane z muzikdom Dana Goggina Nunsense II, naslednji dan so predstavo ponovili.
- v Kulturnem domu v Poljanah je nastopil ansambel Suha špaga, ki ostaja zvest

- starim ljudskim pesmim in vižam, člani delujejo pod okriljem društva Rovtarji, ki tudi ohranja tradicije smučanja po starem.
15. **januarja** - v Kulturnem domu v Železnikih je KUD France Koblar Železniki pripravil premiero komedije Niti tat ne more pošteno krasti, predstavo so ponovili naslednji dan.
  16. **januarja** - V cerkvi sv. Antona v Železnikih je bil božični koncert z naslovom Eno dete je rojeno, nastopili so Mešani zbor župnije Železniki, Mešani pevski zbor Pr' Farci iz Stare Loke in Godalni orkester iz Škofje Loke.
  19. **januarja** - v Kašči na Spodnjem trgu je v Sredinem večeru Knjižnica Ivana Tavčarja Škofja Loka predstavila legendo slovenskega prevajalstva Janka Modra, ki prevaja iz okoli dvajsetih evropskih jezikov.
  22. **januarja** - v sobotni matineji na Loškem odru je gostovalo Družinsko gledališče Kolenc z igrico Volk in sedem kozličkov.
- v avli osnovne šole v Gorenji vasi je nastopila igralka Mojca Partljič z monokomedijo Toneta Partljiča Čistilka Marija.
  25. **januarja** - Muzejsko društvo Škofja Loka je pripravilo Blaznikov večer, na katerem je Bojana Rogelj - Škafnar, kustosinja Slovenskega etnografskega muzeja v Ljubljani, predstavila njihove depojske prostore v Škofji Loki.
  26. **januarja** - dr. France Štukl je v Sredinem večeru Knjižnice Ivana Tavčarja v Kašči na Spodnjem trgu predstavil Ubožnico na Lontrgu.
  28. **januarja** - na Loškem odru je domača gledališka skupina predstavila komedijo Iva Brešana Slavnostna večerja v pogrebnem podjetju v režiji M. Alujeviča. Predstavo so ponovili tudi naslednji dan.
  29. **januarja** - Mešani pevski zbor Srebrni (g)las Društva upokojencev Žiri je v dvorani DPD Svoboda v Žireh pripravil koncert ob desetletnici delovanja.
  2. **februarja** - v Knjižnici Ivana Tavčarja je v Sredinem večeru Jaka Košir predstavil svojo knjigo pesmi z naslovom Nežnost.
  3. **februarja** - v Galeriji Ivana Groharja na Mestnem trgu so odprli razstavo del akademskega slikarja Marka Kocipra z naslovom Štiri perspektive.
  4. **februarja** - ob kulturnem prazniku so Glasbena šola Škofja Loka in puštalski likovni ustvarjalci v kapeli Puštalskega gradu pripravili glasbeni nastop in likovno razstavo.
  5. **februarja** - v sobotni matineji na Loškem odru je gostovalo Lutkovno gledališče Jesenice z igrico Jana Malika - Emila Smaska Žogica nogica.
  6. **februarja** - v Zadružnem domu na Sorci je bila ob kulturnem prazniku kulturna prireditev.
  7. **februarja** - v večnamenskem prostoru OŠ Ivana Groharja v Podlubniku je bila osrednja občinska prireditev ob slovenskem kulturnem prazniku.
  8. **februarja** - Loški muzej je ob kulturnem prazniku obiskovalcem brezplačno odprl vrata in strokovno vodstvo po zbirkah in galerijah.
  9. **februarja** - za Kamnitnikom je bila tradicionalna slovesnost na mestu, kjer je nemški okupator na ta dan leta 1944 ustrelil petdeset talcev.
  12. **februarja** - v Kulturnem domu v Retečah je KUD France Koblar iz Železnikov uprizoril predstavo Daria Foja Niti tat ne more več pošteno krasti.
- gledališka skupina KD z Brezij je v Kulturnem domu v Selcih predstavila komedijo Vinka Möderndorferja Vaja zbora.
- gledališka skupina Vagabund teater iz Reteč je v Kulturnem domu v Poljanah uprizoril komedijo Stric v toplicah.

13. **februarja** - v Zadružnem domu na Sovodnju je gledališka skupina KUD France Koblar iz Železnikov uprizorila komedijo Daria Foja Niti tat ne more več pošteno krasti.
16. **februarja** - v Domu na Fari v Stari Loki so odprli razstavo del slikarja Edija Severja iz Škofje Loke.
- v Sredinem večeru Knjižnice Ivana Tavčarja v Kašči na Spodnjem trgu je kustos arheolog Loškega muzeja Jože Štukl predstavil poznoantično zakladno najdbo s Puštala nad Trnjem.
19. **februarja** - Društvo Rovtarji je v Škofji Loki pripravilo 6. tekmovanje v smučanju po starem in 1. evropsko tekmovanje, v slavnostni paradi so na Mestnem trgu predstavili starinsko smučarsko opremo.
- na Loškem odru je v sobotni matineji gostovalo Gledališče Unikat z muzikalom Tomaža Lapajneto Gremo na vlak.
- v Domu krajanov na Lučinah je domače Kulturno društvo Zala pripravilo gledališko predstavo Trije vaški svetniki, predstavo so ponovili tudi naslednji dan.
- Klub študentov Selške doline je v Kulturnem domu v Železnikih pripravil lutkovno predstavo Kraljična na zrnu graha v izvedbi Cveta Severja iz Kranja.
23. **februarja** - v Sredinem večeru Knjižnice Ivana Tavčarja v Kašči na Spodnjem trgu so predstavili Žarka Petana, legendo slovenske satire, aforizmov, gledališča itd.
25. **februarja** - na Loškem odru je gostovalo SLG Celje s predstavama Franca Rame in Daria Foja Osamljena ženska ter Franca Rame, Daria in Jacopa Foja Seks? Izvolite, izvolite in naj vam tekne! Predstavi so ponovili tudi naslednji dan.
- v Galeriji Fara v Škofji Loki so odprli razstavo slik Ljubena Dimkaroskega in Borisa Štruklja - Boršta.
- v kinodvorani DPD Svoboda v Žireh je bilo predavanje z diapozitivi Andreja Poljanska Najvišji vrhovi Alp: Mont Blanc, Monte Rosa in Dom
26. **februarja** - gledališka skupina Vagabund iz Reteč je s komedijo Stric v toplicah gostovala v kulturnem domu v Železnikih.
- v OŠ Gorenja vas je v organizaciji Špateatra nastopil Janez Hočevnar z monokomedijo Rifletov Šuštar.
2. **marca** - Gledališka skupina Teater Frnikula Rdeče Ostrige je v prostorih MCK Pri Rdeči ostrigi pripravila predstavo Headstate.
- JSKD OI Kranj je v gostilni Stari Mayr pripravil srečanje s pesnico Nežo Maurer iz Škofje Loke.
- v Kašči na Spodnjem trgu sta v Sredinem večeru Knjižnice Ivana Tavčarja Alois Kolar in Damjan Likar predstavila Likarjevo knjigo Aids je ozdravljiv!
4. **marca** - na Loškem odru je domača gledališka skupina pripravila predstavo komedije Iva Brešana Slavnostna večerja v pogrebem podjetju, predstavo so ponovili tudi naslednji dan.
5. **marca** - v sobotni matineji na Loškem odru je gostoval Teater za vse z lutkovno predstavo B. Gašperčiča Pomladna.
- v Kulturnem domu v Retečah je gostovala gledališka skupina KD Brezje s komedijo Vaja zboru.
- v Kulturnem domu v Poljanah je igralska skupina KUD France Koblar iz Železnikov uprizorila komedijo Niti tat ne more več pošteno krasti.
9. **marca** - v Knjižnici Ivana Tavčarja v Škofji Loki je bilo predavanje z diapozitivi Andreje Rustja o Kambodži.
10. **marca** - v Galeriji Ivana Groharja na Mestnem trgu so odprli večmedijsko razstavo Sanele Jahič z naslovom Izdavnica iluzije.
11. **marca** - Turistično društvo Železniki je na predvečer sv. Gregorja pred Plnado

- v Železnikih pripravilo tradicionalno prireditev Luč v vodo, ki naznanja prihod pomladi.
- v Kristalni dvorani na Mestnem trgu v Škofji Loki je bilo dvodnevno območno pevsko srečanje Škofja Loka 2005.
15. **marca** - v Galeriji Krвина v Gorenji vasi so odprli razstavo likovnih del dr. Antona Dolenca ob njegovi 75-letnici.
    - v Rdeči ostrigi v Škofji Loki se je predstavil domači Teater Frnikula s predstavo Headstate by Irvine Welsh.
  16. **marca** - v Sredinem večeru v Knjižnici Ivana Tavčarja v Škofji Loki je bilo predavanje z naslovom Grafologija - nemi govor; kaj sporočamo s svojo pisavo.
  18. **marca** - v Galeriji Fara v Škofji Loki so odprli razstavo Velika narava akademske slikarke Brigitte Požegar Mulej.
    - v Razstavišču Okrogli stolp na Loškem gradu je Loški muzej odprl razstavo z naslovom Vžiganice in vžgane čipke avtorja Matevža Maretiča.
  19. **marca** - v Sobotni matineji na Loškem odru je bila lutkovna predstava Lutkovne skupine UŠ H. C. Andersena Cvetlice male Ide.
    - v Osnovni šoli Gorenja vas je bila 1. občinska pevška revija občine Gorenja vas - Poljane.
  23. **marca** - v Kašči na Spodnjem trgu je bil Sredin večer Knjižnice Ivana Tavčarja. Predstavili so starosto slovenske diplomacije Rudija Čačinoviča.
  30. **marca** - Aljaž Gostinčar je v Knjižnici Ivana Tavčarja v Sredinem večeru v predavanju z naslovom Duh alohe predstavil havajsko umetnost zdravljenja.
  1. **aprila** - KUD Predoslje je s komedijo v dveh dejanjih To imamo v družini nastopilo v kulturnem domu pri Sv. Duhu, naslednji dan pa še v kulturnem domu v Železnikih.
  2. **aprila** - v Sobotni matineji na Loškem odru so uprizorili igrico Miroslava Slane Mavrični tobogan v režiji Juše Berce in Mete Petrač.
    - v kapeli Loškega gradu je v Grajskem vitražu nastopil Duo Silence.
  3. **aprila** - Prosvetno društvo Sotočje je v Kristalni dvorani v Škofji Loki pripravilo praznovanje materinskega dne.
  6. **aprila** - v Osnovni šoli Ivana Groharja v Podlubniku je bilo območno srečanje folkloernih skupin z naslovom Le plesat me pelji.
    - v Sredinem večeru v Knjižnici Ivana Tavčarja v Škofji Loki je Andrej Poljanšek ob diapozitivih predstavil najvišje vrhove Alp Mont Blanc, Monte Roso in Dom.
  7. **aprila** - v Galeriji Ivana Groharja so odprli razstavo Mirjam Marussig z naslovom Trenutki.
  8. **aprila** - na Loškem odru je gostovalo Moje gledališče s komedijo F. Hadžića Državni lopov v režiji Gojmirja Lešnjaka - Gojca, predstavo so ponovili tudi naslednji dan.
  12. **aprila** - v Mali razstavni galeriji Občine Škofja Loka so se z razstavo slik predstavili loški skavti.
  13. **aprila** - v Kašči na Spodnjem trgu je v Sredinem večeru Knjižnica Ivana Tavčarja predstavila svetovljana in izumitelja Petra Florjančiča.
  16. **aprila** - v Krekovem domu v Selcih je Mešani pevski zbor Vrelec Društva upokojencev Škofja Loka ljubiteljem zborovskega petja pripravil Veseli večer.
  17. **aprila** - Pihalni orkester Alples Železniki je v športni dvorani v Železnikih pripravil koncert v počastitev dirigenta Dragiše Miškovića ob obletnici njegove smrti. Na prireditvi sta sodelovala tudi njegova učenca, svetovno znani pozavnist Kiril Ribarski in baritonist Alpskega kvinteta Janez Per.

18. **aprila** - v kapeli Puštalskega gradu je bil recital pianistke Martine Horak.
20. **aprila** - v Sredinem večeru v Knjižnici Ivana Tavčarja v Škofji Loki je prevajalec Miran Š. Sagmeister predstavil knjigo J. E. Sarma Ozdravimo bolečine hrbta.
21. **aprila** - v Kašči na Spodnjem trgu sta Knjižnica Ivana Tavčarja in Vrtec Škofja Loka predstavila knjigo Neže Maurer Pišem, berem ABC
22. **aprila** - Gledališka skupina Nepredvideni Gimnazije Škofja Loka je na Loškem odru premierno uprizorila moderno tragedijo Roberto Zucco.
23. **aprila** - v Škofji Loki se je končala večdnevna akcija Občine Škofja Loka in Knjižnice Ivana Tavčarja Škofja Loka »Podarimo knjigo Kulturno-prosvetnemu društvu Bazovica na Reki«. Ob svetovnem dnevu knjige je bil prost vstop v škofjeloško knjižnico.
- v Kulturnem domu v Železnikih je BB teater iz Kranja pripravil komedijo Hočem nazaj.
26. **aprila** - pred športno dvorano v Železnikih je bila prireditev Zapojmo v pomlad, ki so jo priredili KUD France Koblar, Občina in Krajevni sindikati Železniki.
- Glasbena šola Škofja Loka je v župnijski cerkvi pri Sv. Duhu pripravila večer komorne glasbe z orglami
1. **maja** - na Križni gori je bilo tradicionalno prvomajsko srečanje občanov, prisotne je nagovoril Mihael Prevc, župan občine Železniki in poslanec državnega zbora, navzoče je nagovorila tudi Romana Oman, sekretarka Območne organizacije Zveze svobodnih sindikatov Gorenjske, v kulturnem programu je nastopil Pihalni orkester Škofja Loka.
7. **maja** - Gasilska zveza Škofja Loka je v Crngrobu počastila 50-letnico delovanja.
14. **maja** - ob dnevu družine 15. maju je bila na Mestnem trgu prireditev Trenutki za tkanje družinskih vezi, na ta dan je bil družinam prost vstop v Loški muzej.
18. **maja** - ob svetovnem dnevu muzejev je bil prost vstop v zbirke in galerije Loškega muzeja.
20. **maja** - v kapeli Loškega gradu je bil koncert prvega slovenskega pevskega društva Lira iz Kamnika.
- v Galeriji Fara v Škofji Loki so odprli razstavo slik Marka Rolca in Gašperja Primožiča.
21. **maja** - v Kristalni dvorani na Mestnem trgu se je z renesančno plesno igro Zaljubljeni grofič predstavila plesna skupina Galiarda iz Celja.
25. **maja** - v kapeli Loškega gradu je mag. Anita Škof predstavila svojih pet knjig za notranjo duhovno rast in širjenje zavesti.
27. **maja** - v Kristalni dvorani na Mestnem trgu je bila predstava Aristofanove komedije Lizistrata v izvedbi Teatra Druga koža iz Škofje Loke in v režiji Igorja Žužka.
28. **maja** - Društvo za razvoj zavesti Anam Cara je v sodelovanju z Zavodom »O« škofjeloški Mestni trg odelo v najrazličnejše barve, ob tem je bil ves dan na loškem Placu pester kulturni in zbirni program za vse generacije.
29. **maja** - KUD France Koblar iz Železnikov se je s komedijo Niti tat ne more več pošteno krasti predstavilo v osnovni šoli v Davči.
2. **juntja** - v Galeriji Ivana Groharja na Mestnem trgu so odprli razstavo fotografiji Kiki Lažetič.
3. **juntja** - v Kristalni dvorani na Mestnem trgu je Pevski zbor Lubnik pripravil koncert ob 25-letnici delovanja, kot gostje so nastopili Mešani pevski zbor Pevskega društva iz Sel na Koroškem in ansambel Lubnik-Avstralija.
8. **juntja** - v večnamenskem prostoru Osnovne šole Škofja Loka - Mesto je bil slavnostni koncert Glasbene šole Škofja Loka ob sklepu letošnjega šolskega leta.

10. **junija** - na Loškem gradu je bil 5. Večer slovenskih viž v narečju.
 - na Mestnem trgu je bila proslava s kulturnim sporedom ob 60-letnici zmage nad fašizmom in nacizmom, ki so jo pripravili Občina Škofja Loka in škofjeloški borci. Nastopili so Mestni pihalni orkester in združeni pevski zbori iz Škofje Loke.
 - v kapeli Loškega gradu je bila slovesnost ob 50-letnici prve mature na škofjeloški Gimnaziji.
14. **junija** - v kapeli Loškega gradu se je z novim programom klasične in ljudske glasbe ob spremljavi godalnega tria predstavil pevski zbor Gimnazije Škofja Loka pod vodstvom Janeza Jocifa.
18. **junija** - na Ermanovcu je bilo srečanje citrarjev in športnikov.
 - v razstavišču Okrogli stolp na Loškem gradu je Loški muzej odprl razstavo poslikanih panjskih končnic iz Loškega muzeja.
22. **junija** - na grajskem dvorišču je Občina Škofja Loka podelila priznanja najboljšim učencem in dijakom ter njihovim mentorjem iz loških šol.
23. **junija** - v Poslovnem centru v Gorenji vasi so klekljarice društva Deteljica iz Gorenje vasi predstavile svoje izdelke na samostojni razstavi.
24. **junija** - v Galeriji Ivana Groharja na Mestnem trgu so odprli razstavo likovnih del, nastalih na 9. koloniji Iveta Šubica. Petindvajset udeležencev kolonije je ustvarjalo na temo 60. obletnice konca 2. svetovne vojne.
25. **junija** - na mnogih mestih starega mestnega jedra Škofje Loke so se dva dni odvijale prireditve Venerina pot 2005; na srednjeveški tržnici so bile predstavljene stare obrti in živilska tržnica, nastopile so plesne in glasbene skupine s srednjeveško glasbo, viteški šotor viteza Janeza Smokuškega, prikazano je bilo ročno izdelovanje papirja, pridelovanje soli, delavnice za otroke, viteški boji, predstavljena je bila bogata srednjeveška kulinarika. Vstop v zbirke in galerije Loškega muzeja je bil prost.
 - ob koncertu organista Toneta Potočnika in tenorista Janeza Lotriča v cerkvi sv. Antona v Železnikih so člani Muzejskega društva Železniki predstavili drugo številko zbornika za Selško dolino Železne niti in knjigo Marije Gasser Življenje in delo Ivana Tuška.
27. **junija** - na Sorici se je končalo mednarodno Likovno srečanje Sorica 2005, ki je potekalo v okviru tradicionalnih Groharjevih dnevov.
 - v Radomljah so člani Foto-kino kluba Anton Ažbe iz Škofje Loke pripravili predstavitev izbora diapozitivov z mednarodnega diasalona Premiera 2005, ki ga je klub pripravil ob 20-letnici delovanja in 100-letnici smrti slikarja Antona Ažbeta.
29. **junija** - v Dolenčicah so odprli obnovljeno spominsko sobo Antona Ažbeta ob stoletnici slikarjeve smrti.
30. **junija** - na slavnostni akademiji ob loškem občinskem prazniku so na grajskem dvorišču podelili občinska priznanja. V kulturnem programu sta nastopila New Swing kvartet in Godalni orkester Glasbene šole Škofja Loka. Častna občanka Škofje Loke je postala pesnica Neža Maurer.
 - na slavnostni akademiji ob občinskem prazniku občine Železniki v Športni dvorani Železniki je Tone Potočnik postal častni občan občine Železniki, priznanja in nagrade so prejeli tudi najboljši učenci in dijaki Selške doline.
5. **julija** - v prostorih Območnega združenja Rdečega križa Škofja Loka je dr. Tone Košir predstavil svojo knjigo z naslovom Rdeči križ - stoletnica prostovoljne dobrotelosti na Loškem.

- v Mali razstavnici galeriji Občine Škofja Loka so odprli razstavo z naslovom Predstavitev programa PUM, to je delavnice, na kateri so mladi spoznavali skrivnosti podeželja, njegove tradicije in življenja starih staršev.
9. **julija** - v Železnikih so se pričeli tradicionalni 43. Čipkarski dnevi s številnimi razstavami, gledališkimi predstavami, glasbenimi in športnimi nastopi, tekmovanjem in povorko klekljarjev in klekljaric, predstavitev starih obrti in tekmovanjem svetnikov v kovanju žebeljev.
- pred Tavčarjevim dvorcem na Visokem je bila projekcija slovenskega filma Cvetje v jeseni.
10. **julija** - pri koči na Blegošu je bilo 28. srečanje podeželskih žena. V kulturnem programu so se predstavili ljudski godci in pevci ansambla Suha špaga, folklorna skupina KUD Nemilje - Podblica in recitatorki.
6. **avgusta** - v okviru Sobotnih promenad na Mestnem trgu v Škofji Loki je bil večer španske in južnoameriške glasbe in plesa, nastopila sta Duo Puerto Rico in plesna skupina. Večer je bil popestren s projekcijo diapozitivov o Južni Ameriki.
7. **avgusta** - na Grebljici na Starem vrhu je bila 34. turistično-etnografska prireditve Dan oglarjev; prikazali so stara kmečka opravila v zvezi z oglarjenjem, zapeli so domači pevci, predstavil se je ansambl Suha špaga.
13. **avgusta** - v okviru Sobotnih promenad na Mestnem trgu je bil večer latino in gipsi swig glasbe, ki jo je izvajal Vitalij Osmačko s svojim Mar Django Quartetom.
20. **avgusta** - v uršulinski cerkvi v Škofji Loki je bil otvoritveni koncert mentorjev poletne glasbene šole Loca Musica 2005.
- na Groharjevi domačiji v Heblarjih na Sorici so odkrili spominsko ploščo velikemu slikarju Ivanu Groharju, odkritje so popestrili ženski tercet iz Sorice, pevec Marjan Peternelj in Godalni orkester Glasbene šole Škofja Loka.
21. **avgusta** - na Javorjah je bilo 21. srečanje z izseljenci, ki so se izselili iz Javorij. Srečanje je bilo popestreno z bogatim kulturnim in zabavnim programom.
1. **septembra** - v Škofji Loki se je zbralo nad pet tisoč gorenjskih upokojencev na svojem petnajstem srečanju. Zanje je bil pripravljen bogat kulturni program, ogledali so si staro mestno jedro in zbirke Loškega muzeja.
2. **septembra** - v galeriji Muzeja Železniki so odprli razstavo fotografij z naslovom Fotografska snovanja družine Jesenko.
10. **septembra** - Čebelarsko društvo Škofja Loka je praznovalo 100-letnico delovanja. V kulturnem programu v Osnovni šoli Cvetka Golarja so nastopili učenci te šole, moški del pevskega zbora Lubnik in Folklorna skupina Tehnik. Proslave se je udeležil tudi predsednik Čebelarske zveze Slovenije Lojze Peterle.
14. **septembra** - v Martinovi hiši na Mestnem trgu je Foto-klub Anton Ažbe pripravil ogled diapozitivov na temo Svet živali in žuželk.
16. **septembra** - v galeriji DPD Svoboda v Žireh se je predstavila mlada likovnica Ajda Erznožnik z deli od stripa do oljnih slik.
20. **septembra** - v Galeriji Ivana Groharja so odprli razstavo najnovejših likovnih del slikarke in ilustratorke Mirne Pavlovec.
21. **septembra** - Foto-klub Anton Ažbe iz Škofje Loke je v Martinovi hiši na Mestnem trgu pripravil fotografsko razstavo na temo Oblaki.
29. **septembra** - na Loškem odru je bila premiera tragikomedije Beneški trgovci

- William Shakespeara v režiji Matije Milčinskega. Igro je uprizoril domači ansambel tudi naslednji dan in 1. oktobra.
30. **septembra** – v kapeli Loškega gradu je bil koncert violinistke Lane Trotovšek ob klavirski spremljavi Alenke Šček Lorenz. Po koncertu je bil prost vstop v zbirke Loškega muzeja.
1. **oktobra** – na Mestnem trgu v Škofji Loki so se s številnimi prireditvami v organizaciji Lokalne turistične organizacije Blegoš končali četrti dnevi turizma na Loškem.
3. **oktobra** – v Gasilskem domu na Trati v Škofji Loki je Tomo Križnar ob originalni glasbi in diapozitivih imel predavanje Med lovci na sužnje.
4. **oktobra** – ob stoletnici prostovoljne dobrodelnosti – Rdečega križa na Loškem je izšla knjiga dr. Toneta Koširja. Predstavili so jo v Gorenji vasi, Škofji Loki (5. oktobra), na Češnjici (12. oktobra) in v Žireh (21. oktobra).
5. **oktobra** – v Kašči na Spodnjem trgu je dr. Tone Košir v Sredinem večeru Knjižnice Ivana Tavčarja predstavil svojo knjigo Rdeči križ – stoletnica prostovoljne dobrodelnosti na Loškem.
7. **oktobra** – na Loškem odru je domači ansambel pripravil predstavo W. Shakespeara Beneški trgovec v režiji Matije Milčinskega, predstavo so ponovili še naslednji dan in 15. oktobra.
- v Kristalni dvorani na Mestnem trgu je Mešani pevski zbor Lubnik ponovil jubilejni koncert ob 25 - letnici delovanja, tokrat jim je v goste prišel Mešani pevski zbor Lek iz Ljubljane.
- v prostorih Muzeja pošte in telekomunikacij v StaroLoškem gradu so odprli razstavo risb in osnutkov za znamke učencev osnovnih šol na temo iz zgodovine poštne, telegrafske in telefonske dejavnosti.
- v dvorani DPD Svoboda v Žireh je bila gledališka predstava J. B. Moliera Scapinove zvijače v izvedbi Loškega odra.
12. **oktobra** – Igor Klašnja je v Sredinem večeru v Knjižnici Ivana Tavčarja pripravil predavanje ob diapozitivih z naslovom Iran – dežela odeta v črnino.
14. **oktobra** – v Kristalni dvorani na Mestnem trgu je bila proslava s kulturnim programom ob 60-letnici AMD Škofja Loka.
- v galeriji DPD Svoboda v Žireh so odprli likovno razstavo Ivana Gluhododova ob avtorjevi 80-letnici.
- v Galeriji Fara v Škofji Loki so odprli razstavo fotografij avtorja Janeza Šifrarja z naslovom »1«.
- v galeriji Franceta Miheliča v Kašči na Gradnjem Trgu so odprli razstavo slik, ki so jih na Mali Groharjevi slikarski koloniji narisali učenci iz 27 gorenjskih osnovnih šol.
18. **oktobra** – Glasbena šola Škofja Loka je pripravila v kapeli Puštalskega gradu koncert Mateje Bajt s kljunasto flavto in kitarista Andreja Grafenauerja.
19. **oktobra** – v Sredinem večeru Knjižnice Ivana Tavčarja v Kašči na Spodnjem trgu je bil razgovor z mladinsko pisateljico Deso Muck.
21. **oktobra** – na Loškem odru je domači ansambel predstavil komedijo Williama Shakespearea Beneški trgovec v režiji Matije Milčinskega. Predstavo so ponovili tudi naslednji dan.
- v Galeriji Svoboda v Žireh so predstavili knjigo dr. Franca Miheliča Spomin in opomin gora – Kronika smrtnih nesreč v slovenskih gorah.
22. **oktobra** – v Četeni Ravni so odkrili spomenik dr. Gregorju Kreku, raziskovalcu slovanske slovstvene folklore in ustanovitelju slavistike na univerzi v Gradcu, in sicer ob stoletnici njegove smrti. O znanstveniku je spregovoril slavist in

rojak Janez Dolenc, spomenik je odkril dr. Matjaž Kmecl.

23. **oktobra** - dramska sekcija pri Društvu upokojencev Sovodenj je pripravila komedijo Toneta Partljiča Čaj za dva.
26. **oktobra** - v Knjižnici Ivana Tavčarja v Škofji Loki so predstavili diplomsko nalogo Alenke Petrinjak z naslovom Netopirji v Marijinem breznu.
- v župni cerkvi v Stari Loki so predstavili kroniko starološke župnije z naslovom Več kot tisoč let. Zbornik je uredil Alojzij Pavel Florjančič.
27. **oktobra** - v Galeriji Loškega muzeja so odprli slikarsko razstavo akademskega slikarja Andreja Jemca. Predstavljen je bil izsek nove produkcije klasika povojne slikarske produkcije. Izšel je bogat katalog s spremno besedo Nika Grafenauerja in s slikami Joca Žnidaršiča. Katalog je oblikoval Milenko Licul. Razstavo je odprl predsednik SAZU dr. Boštjan Žekš.
28. **oktobra** - v Galeriji Faraj so odprli likovno razstavo Tomaža Gorjupa.

UREJENIŠTVO

Dopolnila in popravki

- Sr. 161 - predložitve sta: prednik Gorjup je bil ubit v gostini Tediš v južni Verbovi v Gorenji vasi.
- Sr. 162 - 27. vrsta: Srdar je veselje, največ družine ima večje Gornje je v Zimicu.
- 34. vrsta: Olga Božine je bila gospodinja v Mežvodah in hujica četa gostoga v Bledu, zaradi ustreljanja z njimi in njimi ustreljeni so in partizani ustrelili.
- Sr. 191 - 28. vrsta: puščica je Črna vrb nad Ilirjo.
- 41. vrsta: mlajši je Črna vrb nad Polhovim Gradcem.
- Sr. 193 - 3. vrsta: narodna herojka Mihaela Skopin - Džina je bila sestrica mlada od jeraših in vrbica v bližini Krnjarjeve domačije, ki je bila ustanovljena bataliona harka na položaje ožencenost.
- 6. vrsta: mlajši se krince nad Ilirjo, na Krnice pri Monakih.
- 16. vrsta: domačija pri Ilirju je domačija Leopolda Žukca iz Lenkavice 7 (medij št. 2).
- Sr. 195 - 21. vrsta: gospodarstvo - kamoljanci v Semčevski so zaradi težave zapeli na domačiji Vincenka Jutina - Jurčeca, pal pri Metliki dost kurčev kurčevke portaje G-8, kmetarja I kurčevke rešene žene Adžana Perča in njegovega spremljevalca Haliloviča kot gospodarja domačije, ki se je kot polna in krivica delava, spremljevali žene. Takoljanci so zapeli vse

Dopolnila in popravki

- I.**
- V 51. številki Loških razgledov je Ivan Križnar, avtor monografije Škofjeloško okrožje v narodnoosvobodilnem boju 1941 - 1945, objavil popravke in dopolnila k podatkom iz te bogate knjige. Na željo poznavalca dogodkov iz tega obdobja na Loškem Staneta Pečarja objavljamo še njegova dopolnila:
- Str. 68 - 6. vrsta: datum nemškega napada pri vulgo Kopaču pri Sv. Ožboltu je 31. oktober 1941.
- Str. 149 - predzadnja vrsta: namesto Spodnjo Lušo pravilno Spodnjo Sušo.
- Str. 152 - 17. vrsta: politkomisar Loške čete Pezdir je kasneje spremenil priimek v Potočnik
- predzadnja vrsta: Ivana Dolenca iz Lučin so partizani usmrtili 17. maja 1943.
- Str. 154 - 8. vrsta: ob požigu Kokaljeve domačije na Trebiji so Nemci aretirali tudi gospodarja domačije in njegovega sina.
- Str. 161 - predzadnja vrsta: orožnik Gorjanc je bil ubit v gostilni Ferlan (ne Verlan) v Gorenji vasi.
- Str. 168 - 27. vrsta: Šefert ni naselje, marveč domače ime večje domačije v Zmincu.
- 34. vrsta: Olga Bohinc je bila gostilničarka v Medvodah in ljubica šefa gestapa z Bleda, zaradi sodelovanja z njimi in suma izdajstva so jo partizani usmrtili.
- Str. 191 - 28. vrsta: mišljen je Črni vrh nad Idrijo.
- 41. vrsta: mišljen je Črni vrh nad Polhovim Gradcem.
- Str. 193 - 3. vrsta: narodna heroina Mihaela Škapin - Drina je bila smrtno zadeta od nemških streliv v bližini Kremžarjeve domačije, ko je iz štaba njenega bataljona hitela na položaje njene enote.
- 6. vrsta: mišljene so Krnice nad Idrijo, ne Krnice pri Novakih.
- 16. vrsta: domačija pri Hlipu je domačija Leopolda Žaklja iz Leskovic 7 (sedaj št. 2).
- Str. 195 - 21. vrsta: pojasnilo - domobranci iz Šentjošta so zaradi izdaje zajeli na domačiji Vincencija Justina - Jazbeca, p.d. pri Merlaku šest kurirjev kurirske postaje G-9, komisarja I. kurirske relejne linije Alfonza Peliča in njegovega spremljevalca Hafnerja ter gospodarja domačije, ki se je kot politični terenski delavec slučajno mudil doma. Domobranci so zaprli vse

- zajete kurirje in ostale zajete moške in ne samo Peliča in njegovega spremljevalca, ter gospodarja domačije.
- Str. 197 - navedenih je nekaj domačij z domačimi imeni, za katere navajam priimke in imena lastnikov: vulgo Kisovec, Bukov Vrh - Oblak Franc; vulgo Ocvirk, Davča - Božič Janez, Farji Potok, sedaj Potok 2; vulgo Golarjev mlin, Bukov Vrh - Setničar Alojz, Bukov Vrh nad Visokim 3; vulgo Nacon iz Vinharij - Dolenc Jožef.
- Str. 200 - 7. vrsta: pravilno Rozalija namesto Rozinka Mezek.
- Str. 225 - 4. vrsta: domobranska postojanka v Lučinah je bila na kmetiji Matevža Luznarja, p.d. pri Selevcu, Lučine št. 1.
- 11. vrsta: domobranska postojanka v Suhem dolu je bila na domačiji Katarine Bogataj, p.d. pri Katrci, na kmetiji Janeza Žaklja, p.d. pri Sedeju in na kmetiji Jakoba Žaklja, p.d. pri Kacon.
  - 15. vrsta: domobranska postojanka na Črnem vrhu nad Polhovim Gradcem je bila na posestvu Valentina Koširja, p.d. pri Plestenjaku in na domačiji Kržišnik, p.d. pri Mačku, desetina domobrancev pa se je utrdila v tamkajšnji cerkvi.
  - 26. vrsta: v Gorenji vasi je bila domobranska postojanka v osnovni šoli, Sokolskem domu, na domačijah Inglič, p.d. pri Barbarču in Stanonik, p.d. pri Kalarju, manjše število mož pa v utrdbah na bližnjem griču Na Taboru.
  - 29. vrsta: na Hotavljah so se domobranci naselili v dveh hišah, last bratov Alojza in Tomaža Demšarja.
- Str. 226 - 19. in 24. vrsta: pri vulgo Čiku je bil ranjen tudi kmet Matevž Demšar z Loga, ki pa po ozdravitvi ni pristopil k domobrancem. V vseh treh hišah je ostalo živih 14 oseb od 24 navzočih.
- Str. 227 - 9. vrsta: domobranska postojanka v Žabnici, ki je bila podružnica loške postojanke, je bila ustanovljena 16. in ne 12. junija 1944 na kmetiji Alojza Kuralta, p.d. Miklavža, Žabnica št. 5.
- Str. 236 - 16. vrsta: domobranska postojanka Hotavlj je bila napadena in uničena v noči na 19. julij 1944. Ta napad je obširneje opisan na strani 225.
- Str. 237 - 13. vrsta: mišljen je Črni vrh nad Idrijo.
- Str. 239 - 36. vrsta: mišljen je Črni vrh nad Polhovim Gradcem.
- predzadnja vrsta: pri Sv. Lenartu se je porušilo tudi osnovno šolo in dvorano Prosvetnega doma, pri Sv. Mohorju pa tudi cerkev. Pri Sv. Tomažu se je porušilo le cerkev in ne tudi župnišča.
- Str. 243 - 38. vrsta: Ivan Lužan - Slavko je bil ubit v grapi Ošovca pod Rovtom, pri umoru so sodelovali le domobranci in ne tudi Nemci.
- Str. 249 - 25. vrsta: Ivan Križaj iz Podnarta je bil partizan, prav tako je bil partizan tudi Jože Štancer iz Šmarja pri Jelšah, katerega pa so ubili domobranci iz Škofje Loke in ne Nemci.
- 30. vrsta: opis za izdajalsko družino Murnik je netočen in delno pomanjkljiv. Rada Murnika in njegovo mater Ivanko so partizani aretirali z zvijačo (ne na podlagi nekega zaseženega pisma Radovega brata

Boža Murnika, ki je bil pri domobranci v Suhem dolu) 29. maja 1944 na materini rojstni domačiji pri Gabrčanu v Rovtu v Selški dolini, kamor je pogosto zahajala med vojno. Odvedli so ju še isti dan v Martinj Vrh in zaprli v neko zemljanko (niso ju torej zaprli pri Sv. Lenartu). Dne 31. maja je Rado razorožil stražarja Franca Freliha in ga ubil, nato pa je ubil še drugega stražarja Matevža Florjančiča in nato zbežal. Podnevi se je skrival, zvečer pa se je pritihotapil v neko hišo v Žetini, kjer je naletel na partizana Hermana Jelušiča in ga hladnokrvno ubil. Po tem zločinu je odšel v Gorenjo vas in se tam predal nemškim orožnikom (torej ni odšel k orožnikom v Selca). Ti so ga nato predali gestapu v Škofji Loki. Takoj za njim se je predal orožnikom v Selcih njegov brat Zdravko. Njuna izdajalska pot pri domobranci pa je znana. Njuno mater Ivanko pa so partizani kmalu po njenem pobegu usmrtili. (Podroben opis Murnikove družine je v knjigi Jožeta Vidica »Sedem krst za Ronkarjevo družino« na straneh 270 in 277).

- Str. 263 - 20. vrsta: Hlipova grapa in Razsek sta na območju Davče.
- Str. 264 - 19. vrsta: Tiskarna Trilof je bila tedaj v Davči.
- Str. 271 - 18. vrsta: Rado Murnik je maja 1944 nagovarjal nekatere soborce k pobegu v domobrantsko posadko v Suhem dolu, kjer je bil njegov brat Božo in ne za pobeg k posadki v Lučinah.
- 42. vrsta: mišljena je kurirska postaja G-11 v Šturmovi grapi pri Farjem potoku (sedaj Potok).
- Str. 272 - 7. vrsta: vulgo Blekova domačija je pri Sv. Andreju.
- Str. 288 - 22. vrsta: napadena je bila kurirska postaja G-25, ki je delovala na medvoškem terenu (podrobno je opisana v Loških razgledih št. 3, str. 21).
- Str. 304 - 10. vrsta: Jože Bernik je doma iz Puštala in ne iz Škofje Loke.
- Str. 305 - 37. vrsta: brata Franc in Štefan Dolinar sta bila partizana v Transportni četi Gorenjskega vojnega področja.
- 39. vrsta: Anton Čadež je bil predsednik Okrajne gospodarske komisije Škofja Loka, doma iz Delnic, ujet, mučen in ubit ob napadu na sedež komisije v gozdu pod Osovnikom. Janez Bernik je bil ustreljen kot vaščan (ni podatkov o njegovem sodelovanju z NOG).
- Str. 306 - 2. vrsta: Gabrijel Lebar je bil partizan, padel je v Železnikih.
- 3. vrsta: Andrej Rozman je bil partizan, doma s Češnjice pri Železnikih, padel je 21. 1. 1945 in ne 19. 1. 1945.
- 8. vrsta: Viktor Dolenc in Urban Nastran sta bila partizana.
- 15. vrsta: Janko Božnar - Maček je padel 15. 4. 1945 v Besnici pri Kranju. Vodil je skupino pripadnikov VOS 15. marca 1944, ki je v treh hišah v Škofji Loki napadla ustanovitelje domobranstva, ki so se sem zatekli z bližnjih hribov pred partizani. Bil je ranjen v nogo.
- Str. 309 - 12. vrsta: Andrej Rozman, Anton Kemperle in Srečko Košir so bili partizani.
- 13. vrsta: Jože Grilc je bil partizan.

- 22. vrsta: Andrej Debenc - Čivko je bil politični vodja Inženirskega voda Škofjeloškega odreda.
- Str. 312 - 19. vrsta: Albin Medja je bil borec Inženirskega bataljona 31. divizije.
- 27. vrsta: Leopold Kavčič - Svarun je bil partizan - poročnik, Ivan Silič je bil partizan (ujet in ustreljen z Leopoldom Siličem), Jakob Pristov je bil partizan.
- 28. vrsta: Marija Naglič - Zdenka se je kot terenska politična delavka v zadnji nemški ofenzivi priključila Komandi mesta Žiri.
- Dimitrij Novak je bil partizan.
- Str. 314 - 13. vrsta: Janez Peternelj, Peter Peternelj in Gabrijel Bevk so bili partizani, ujeti in ustreljeni.
- 15. vrsta: kurirja Franca Goljo so ujeli (ne aretirali) Nemci in ga ustrelili skupaj z aretiranimi vaščanoma iz Davče Alojzom Prezljem in Francem Frelihom.
- 16. vrsta: Anton Rant je bil sodelavec NOG od leta 1942.
- 17. vrsta: Marica Rant je bila simpatizerka NOG, ustrelili so jo Nemci v zadnji ofenzivi doma; Franc Rant je bil simpatizer NOG, Nemci so ga ustrelili v zadnji ofenzivi v bližini njegovega doma.
- 18. vrsta: Jožef Mohorič, oglar, ni bil ustreljen pri kuhanju oglja, ampak je kot partizan padel v Davči; Urh Demšar je kot partizan padel pri Zalem Logu.
- 19. vrsta: Peter Koblar je padel kot partizan v Zali.
- 28. vrsta: Jože Rink je bil vaščan, ki je nameraval zbežati pred Nemci, ki so vdrli v njegovo vas in so ga ustrelili na begu.
- 31. vrsta: Franc Velkavrh je bil partizan.
- 32. vrsta: Pavel Oblak - Jur je bil zelo zaslužen pripadnik NOG, aretiran doma in odveden v Podvrh, kjer so ga ustrelili; Tatjana Sajovic - Jana je bila bolničarka v Zaščitnem bataljonu OBKOM za Gorenjsko.
- 33. vrsta: Matevž Dolenc je bil mesar v Gorenjskem vojnem področju; Jože Križnar je bil terenski delavec.
- Str. 315 - 23. vrsta: Anton Snedic je bil borec Škofjeloškega odreda; Jakob Močnik je bil partizan.
- Str. 316 - 1. vrsta: Urbana Nastrana so kot partizana na njegovem domu v Strmici zasačili domobranci iz postojanke v Žabnici in ga med potjo v postojanko po daljšem mučenju ustrelili.
- Str. 319 - 15. in 18. vrsta: Franc Demšar in Ivan Bergant sta bila partizana.
- Str. 320 - 7. vrsta: Leopold Okorn - Lajo je bil kurir kurirske postaje G-13A I. Gorenjske relejne linije.
- 9. vrsta: Franc Petrič in Jože Platiša sta bila obveščevalca Škofjeloškega odreda.
- 10. vrsta: Anton Rešek je bil doma iz Veštra, kjer so ga tudi ubili.
- Str. 348 - Pri Stanetu Pečarju » Uničenje domačij, eno od okupatorjevih nasilij« je za letnico 1985 dodati »do 1988«.

II.

V 51. številki Loških razgledov sta v prispevku Staneta Pečarja »Niti najhujši nemški teror ni upognil upornih Ločanov« potrebna dva popravka:

Str. 251 - predzadnja vrstica: d. uvrščeni med talce ..... 19 (namesto 20)

Str. 255 - 28. vrsta: črta se: 17. PUSTAVRH (pravilno PUSTOVRH) Franc, roj. 11. novembra 1913, stanujoč Planina pri Črnem vrhu nad Polhovim Gradcem. Tako je v Seznamu aretirancev, ki so jih uvrstili med 50 loških talcev 19 oseb.

III.

V 51. številki Loških razgledov so v prispevku Ivana Kejžarja »Sorica, njene vode in življenje ob njih« nepravilno podnaslovljene nekatere fotografije:

Str. 156 - pravilno: Z Lajnarja čez Dravh na Ratitovec (namesto Soriški rob).

Str. 158 - pravilno: Ravenski pomol (namesto Ravenska grapa).

Str. 161 - pravilno: Smrečja kotlina (Vajgrogen), značilna odebelitev smrekovih vej (namesto Vajgrogen); slika je pokončna.

Str. 162 - pravilno: Rov rudnika Podlajnar (namesto Rudniški rov na Lajnarju); slika je ležeča.

Str. 166 - pravilno: Pod peskokopom je nekdanji pašnik Tele (namesto Erble).

Str. 168 - pravilno: Erble (namesto Tele).

Str. 168 - pravilno: Rudniški rov v Nidrarski grapi (namesto Skrilolom v Nidrarski grapi).

Str. 169 - pravilno: Slap v Globoki grapi (namesto Kirhpoh).

Str. 172 - pravilno: Slap v Danjarski globoki grapi (namesto Roclpoh).

Str. 177 - pravilno: Soteska pod Mejdlem v Danjarski grapi (namesto Soteska Mejdle v Danjarski grapi).

Str. 177 - pravilno: Detajl iz soteske (namesto Mejdle v Danjarski grapi).

Str. 192 - pravilno: Toplar na Grofovem griču (namesto Toplar v Danjarski grapi).

Str. 198 - pravilno: Ivan Kejžar, Slap v Spodnjedanjarski globoki grapi, akvarel (namesto Ivan Kejžar, Slap v Spodnjedanjarski grapi, akvarel).

IV.**Opravičilo**

V 51. številki Loških razgledov se je v zaključno redakcijo vrnil nekorigiran prispevek Valentina (nepravilno Tineta) Bogataja »Valentin Pirc (1915-2005) - v spomin« z večjim številom tiskarskih napak. Avtorju in svojcem gospoda Valentina Pirca se za napake iskreno opravičujemo!